

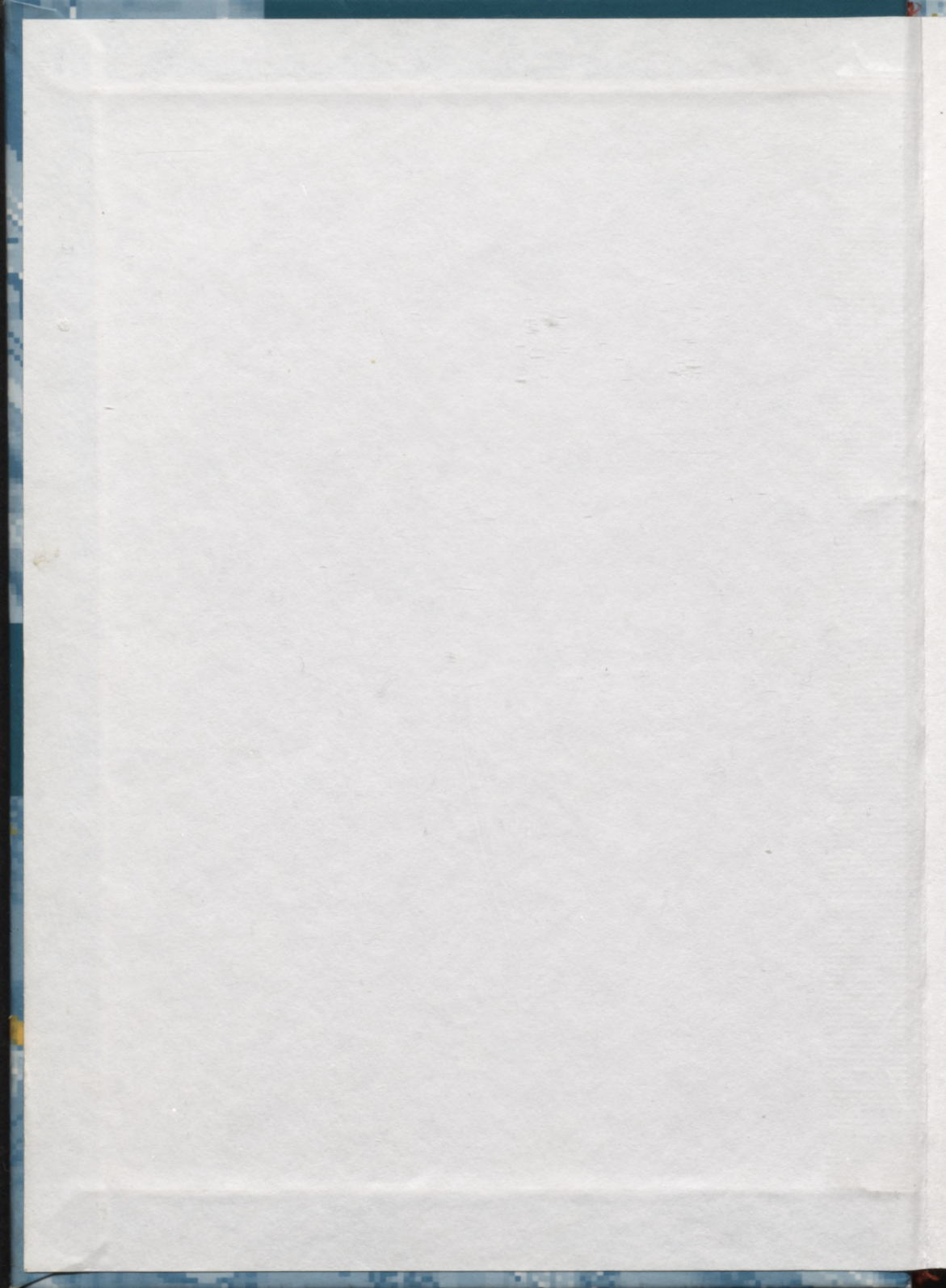
Gunārs Tauriņš

POLITIKA

I

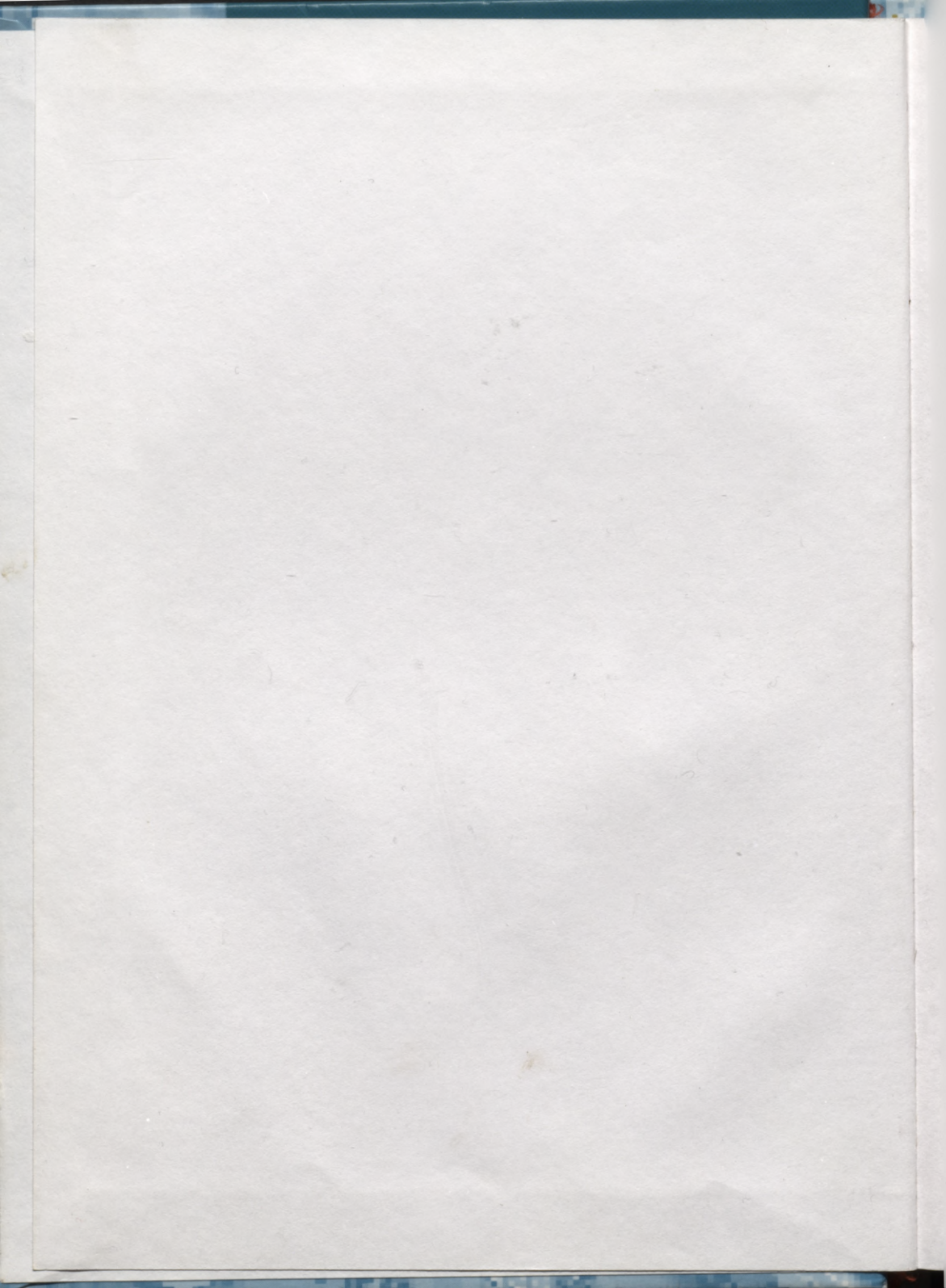
POLITIKA I

POLITIKA

Latvijas Republikas
Iekšlietu ministrija

1998. gada
1. ceturksnis

2000-3

17

Latvijas Republikas
Nacionālā Aizsardzības akadēmija

Kontroleksemplārs

G.Tauriņš

POLITIKA

(Intelekti, kultūra, atbildība)
trijās daļās

I daļa

POLITOLOĢIJAS PAMATI

Rīga
1999

Grāmata izdota autora redakcijā

Tauriņš G. Politika (Intelekti, kultūra, atbildība) trijās daļās. I daļa
“**Politoloģijas pamati**”. — Rīga: 1999. lpp.

Grāmata paver ceļu **politiskā intelekta, politiskās kultūras un atbildības veidošanā gan skolā, gan augstskolā, gan arī patstāvīgi**. Tā sastāv no trim daļām: “**Politoloģijas pamati**”, “**Politikas filozofija**” un “**Politiskās domas vēsture**”. Cilvēka politiskais intelekts izpaužas gan politiskajā darbībā, gan līdzdalībā politikā. Tā ir specifiska jaunrades spēja, kuras garīgo pamatu veido saprašanas process mūsu dvēselēs. Runa ir par vēstures un politikas izpratnes veidošanu konkrētos mūsdienu apstākļos, radot politisko lēmumu jēgu.

Būtisku vietu grāmatā ieņem 6. un 7. Saeimas, Ministru kabineta un politisko partiju darbības izpratnes veidošana Latvijas nacionālo interešu un demokrātijas principu skatījumā. Tas paver lasītājam iespēju patstāvīgi veidot un attīstīt savu politisko intelektu.

Autora atziņas par konkrētiem politiskiem notikumiem, lēmumiem un partiju politisko darbību ir nevis “zinātniskas patiesības”, bet gan tikai viņa izpratne ar savām šaubām un varbūtību un aicinājums lasītājam veidot savu jēgu, tās ļauj patstāvīgi veidot savu priekšstatu par valsti un partiju politiku. **Pati lielākā problēma ir tā, ka latvieši un mazākumtautības izmanto dažādas informācijas avotus, kuri balstās uz dažādām ideoloģijām**. Līdz ar to masu saziņas līdzekļi latviešu un krievu valodā dažādi atspoguļo valsti notiekošos procesus. Tas būtiski apgrūtina sabiedrības politisko integrāciju, jo pastāv dažādas nepilsoņu jautājuma politiskās interpretācijas. Tādēļ vajadzētu atcerēties, ka **“demokrātija nespēj pacelties pāri tā cilvēciskā materiāla līmenim, no kura taisīti vēlētajī”** (B.Šovs). Postsociālistiskajā Latvijā pastāv postsociālistiskā demokrātija.

Grāmata domāta augstskolu studentiem un pasniedzējiem, politiķiem un politologiem, vēsturniekiem un valstsvīriem, skolotājiem un garīdzniekiem, ikvienam, kurš vēlas apzināti veidot savu intelektu, kultūru un atbildību politikas jomā.

PRIEKŠVārds

Atjaunotās Latvijas Republikas politika ir orientēta uz to, lai mūsu valsts kļūtu par Eiropas Savienības (ES) dalībvalsti un NATO locekli. Šā mērķa sasniegšanai ir nepieciešama ne tikai tālredzīga, atbildīga politika, bet arī tās garīgais pamatu pamats — mūsu politiķu augsts politiskā intelekta un politiskās kultūras līmenis. Runa ir par profesionāliem politiķiem un par to, lai viņi pirmām kārtām paši izprastu savus lēmumus, atziņas un pieņemtās deklarācijas, nepaceļot tās zinātniskās patiesības līmeni. Turklāt demokrātiska politika prasa arī visu valsts iedzīvotāju augstu politisko līmeni, lai viņi spētu atšķirt patiesu tautas politiku no demagoģijas un “zinātniskām” deklarācijām partiju programmās, atbildīgus politiķus — no “mutes bajāriem”, vērtīgu politisko lēmumu — no lielas kļūdas, politisko korupciju — no valsts interesēm.

Vajadzīga politiskās izglītības sistēma, kas atbilstu ES izpratnei un tradīcijām. Pretējā gadījumā nevar būt ne runas par eiropisku politiskās domāšanas līmeni un sekmīgu integrāciju Eiropā. Šodien Latvijā politiskās domas līmenis ir vairāk nekā pieticīgs, jo padomjlaikā politiskā domāšana bija tikai PSKP Politbiroja pienākums un priekšrocība. Visa lielā komunistu armija, visi PSKP ierindas biedri bija tikai Politbiroja politikas akli izpildītāji. Vai tad partijas ierindnieki vai jebkurš bezpartijiskais drīkstēja apšaubīt “zinātnisko” marksismu-leņinismu? Kāda gan runa totalitārā valstī varēja būt par politisko brīvību un politiskās domas plurālismu?!

Demokrātiskas politikas garīgo pamatu veido saprašana un tās rezultāts — savs atzinums, uzskats, tas ir, radītā jēga. Šeit nepieciešama vēstures — gan attālākās, gan vakardienas notikumu saprašana, lai vērstu skatienu nākotnē, nepretendējot uz patiesību. Tādēļ vēstures filozofija un politikas filozofija veido svarīgāko priekšnoteikumu politisku lēmumu un atziņu tapšanā. **“Cilvēku eksistence politiskā sabiedrībā ir viņu vēsturiskā pastāvēšana. Politikas teorijai, ja tā balstās uz principiem, jābūt vēstures izpratnes teorijai”** (E.Voegelin. Die neue Wissenschaft der Politik. München, 1959. — S.17).

Konkrētās politikas garīgo pamatu veido attiecīga ideoloģija. Ideoloģija kā politikas teorija rāda ceļu politisku lēmumu, deklarāciju, paziņojumu u.c. dokumentu jēgas radīšanā un to pieņemšanā. Politika, kura ignorē vēstures faktu un notikumu saprašanu un kuras politiskie lēmumi pretendē tikai uz “es zinu”, ir lemta neveiksmei.

Vēstures notikumi, fakti kā mūsu pagājības “dzīvie liecinieki” veido pamatu politisko lēmumu tapšanai tikai tad, ja mēs spējam pacelties līdz to saprašanai, radot savu jēgu. Vienas no lielākajām briesmām ir tieksme uz “zinātnisku patiesību”¹ politiskajā domāšanā un politisku lēmumu pieņemšanā.

Šo ceļu jau ir nogājusi un traģiskas vēstures lappuses atstājusi PSKP “zinātniskā” politika. Atcerēsimies **Jaspersa** atziņu: “**Nākotnes zināšana kļūtu par mūsu garīgo nāvi**” (K.Jaspers. Vom Ursprung und Ziel der Geschichte, II, III). Tas ir nopietns brīdinājums tiem mūsdienu politiķiem, kuri savos spriedumos un atziņās pretendē uz “zinātnisku” patiesību.

Politiskā dzīve šodien izvirza prasību pieņemt un plaši izskaidrot tādus atbildīgus politiskos lēmumus, kuri noteiks Latvijas vietu Eiropā un pasaulē, aptverot šādas politisko problēmu sfēras un vēstures izpratni: 1) ceļš uz ES un NATO; 2) attiecības ar Krieviju; 3) Latvijas vēstures izpratne pasaules vēstures kontekstā kā politisko lēmumu pamats (it sevišķi attiecībā uz ulmanlaikiem un padomjlaikiem); 4) krasa sabiedrības šķelšanās bagātajos un nabagajos; 5) augsts nabadzības un organizētās noziedzības līmenis, kas apdraud iedzīvotāju drošību; 6) rūpniecības un lauksaimniecības sabrukums; 7) korupcija un tiesiskais nihilisms valsts līmenī; 8) vislielākais nepilsoņu īpatsvars pasaulē; 9) Latvijas nacionālās intereses un politiskā atbildība; 10) politiskais taisnīgums. Lai arī profesora Gunāra Tauriņa grāmatā “Politika” neatrodam gatavas receptes šajos jautājumos, tomēr šajā darbā paustās atziņas būs noderīgas, lai meklētu pamatotus risinājumus un argumentētus secinājumus.

Mūsdienu politikā Latvijas apstākļos joprojām lielākā nelaieme ir demokrātijas deficīts, kuru rada zemais politiskā intelekta un kultūras līmenis. Līdz ar to vāji attīstās politiskā atbildība, zeļ neiecietība pret citādu politisko domu. Nereti tiek lietoti tādi spēcīgi “politiskie argumenti” kā piederība pie PSKP; čekas aģents u.tml. Ņemot par pamatu šādus argumentus, godā tiek celta intrigu vērpšana, visdažādāko baumu izplatīšana, dažreiz pat apmelošana.

Atbrīvošanās no totalitārajam režīmam raksturīgas domāšanas un jaunu demokrātisku tradīciju veidošana rada problēmas visās pēcsociālisma valstīs. Latvijā un pārējās Baltijas valstīs aizvadītajos gados pēc neatkarības atjaunošanas demokrātiskie procesi tomēr strauji pavirzījušies uz priekšu.

Profesora Gunāra Tauriņa apjomīgais darbs “Politika” ir pirmais nopietnākais mēģinājums apkopot neatkarīgās valsts apstākļos uzkrāto pieredzi demokrātijas attīstībā un iepazīstināt lasītāju ar politoloģijas pama-

¹ “Zinātniska patiesība” politikā iespējama tikai uz “zinātniskas” ideoloģijas bāzes. Uz zinātnes statusu pretendēja boļševiku ideoloģija — marksisms-lenīnisms. Uz šā pamata patiesi īsta demokrātiska politika kļūst neiespējama.

tiem, politikas filozofiju un politiskās domas vēsturi. Lai labāk izprastu Rietumu demokrātijas priekšrocības, autors sniedz plašu ieskatu padomju režīma aizkulisēs. Liela vēriba pievērsta vēstures sapratnei kā demokrātiskas politikas garīgajam balstam.

Grāmatas priekšrocība ir tā, ka autors nepieturas pie daudzām tradicionālajām mācību grāmatām raksturīgiem kanoniem un necenšas lasītājam pasniegt "neapstrīdamas" patiesības. Autors nebaidās aizstāvēt un paust savu skatījumu, lai cik tas strīdīgs no pirmā acu uzmetuma arī liktos. **Grāmata mudina lasītāju domāt** un meklēt savus argumentus, veidot savu viedokli. **Grāmata aicina** lasītāju iedziļināties politikas izpratnē, balstoties uz ievērojamu politiķu atziņām: "Politika ir iespēju māksla" (O.Bismarks); "Politika nav spēle. Tas ir nopietns bizness" (V.Čērčils); "Vara ir pats spēcīgākais uzbudinošais līdzeklis" (H.Kisindžers). **Tā varētu būt noderīga** ne tikai studentiem un pasniedzējiem, bet visiem tiem, kuri jau darbojas vai vēlas darboties politikā, kā arī ikvienam, kurš labāk grib izprast lielās politikas mazās īpatnības, kā arī konkrētās politiskās problēmas Latvijā.

Tālavš **Jundzis**,
tiesību doktors

*
* *

Autors izsaka pateicību grāmatas "Politika" (I—III d.) redaktorei M.Freijai, recenzentiem — Latvijas Universitātes docentiem dr.iur. I.Krastiņam un dr.phil. Z.Mikainim un priekšvārda autoram dr.iur. T.Jundzim.

Prof. G.Tauriņš

Autors izsaka pateicību I daļas "Politoloģijas pamati" recenzentiem — dr.iur. A.Vilkam un dr.iur. Joskutovam.

G.T.

1999.gada 3.augustā

IEVADS

Politika ir iespēju māksla.

Oto Bismarks¹

*Pūlis augšā un pūlis apakšā, ko gan vēl
mūsdienas nozīmē "bagātie" un "nabagie".*

Fridrihs Niče²

Politiskās domāšanas veidošana un audzināšana visupirms izvirza šādus uzdevumus: 1) veidot **politisko intelektu**, 2) audzināt **politisko kultūru**, 3) **veidot un audzināt politisko atbildību**. Visam tam pamatā ir garīgā darba dalīšana valsts (sabiedrības) **mērogā: iedzīvotāji un profesionāli politiķi. Profesionāli politiķi veido** tā saucamo demokrātiskas **politiskās varas eliti**, kas ir mainīga. Bet tas savukārt prasa pietiekami augstu politiskās domāšanas līmeni valsts mērogā.

Tautas politiskais līmenis ir svarīgs demokrātiskas sabiedrības kritērijs un priekšnoteikums. Tāpēc, piemēram, Eiropas Savienības³ valstu politiskās izglītības sistēma ir svarīga izglītības programmu sastāvdaļa, sākot ar 5. — 6.klasi un beidzot ar augstskolu.

¹ **Bismarks** (Bismark, 1815-1898) Oto — Vācijas valsts darbinieks. Vācijas impērijas pirmais reihskanclers (1871-1890). Ieviesa "Izņēmuma likumu pret sociālistiem" Vācijā.

² **Niče** (Nietzsche, 1844-1900) Fridrihs — vācu filozofs. Analizējis divus kultūras pirmsākumus: dionisko (instinktīvo, iracionālo, traģisko) un apollonisko (racionālo, harmonisko). Pauž stipras personības kultu mitā par pārcilvēku ("Tā runāja Zaratustra" 1883-1891). Viņa idejas izmantoja nacionālsociālisma ideologi, bet šodien tās palīdz saprast postsociālistisko politiku.

³ **Eiropas Savienība** (ES) izveidojās pēc Māstrihtas līguma spēkā stāšanās (1.11.93.). ES kodolu izveidoja Rietumeiropas Savienība (Beļģija, Francija, Grieķija, Itālija, Lielbritānija, Luksemburga, Nīderlande, Portugāle, Spānija, Vācija), kurai vēlāk pievienojās arī citas valstis. ES uzdevums ir noteikts tās valstu līgumā: 1) aizsargāt kopīgās vērtības, intereses un neatkarību; 2) nostiprināt dalībvalstu drošību; 3) nodrošināt mieru un stiprināt starptautisko drošību atbilstoši ANO Hartas principiem, Helsinku Nobeiguma akta principiem un Parīzes hartas mērķiem; 4) veicināt starptautisko sadarbību; 5) attīstīt demokrātiju un ievērot cilvēktiesības (European Community's Treaty on European Union // European Community's Office for Official Publications. Luxemburg, 1992, p.123-124). **ES nosaka un īsteno kopīgu ārējo un drošības politiku visām tās dalībvalstīm.**

ES institūcijas: Eiropas Parlaments (EP), Eiropas Padome (EP), Eiropas Komisija (EK). Eiropas Parlaments sastāv no 19 komitejām. **Ārlietu un drošības komiteja** atbild par šādiem jautājumiem: 1) ES kopīga ārējā un drošības politika; 2) politiskās attiecības ar

Mūsu grāmata "**Politika**" balstīta uz vēstures filozofiju kā pasaules vēstures izpratnes garīgo pamatu un ietver šādas daļas:

1. **Politoloģijas pamati** (kas ir politika?);
2. **Politikas filozofija** (politiķa intelekta, kultūras un atbildības garīgie pamati);
3. **Politiskās domas vēsture** (politisko teoriju vēsture).

Politoloģija un politikas filozofija ir politiskā intelekta, kultūras un atbildības veidošanas un audzināšanas pamats. Politikas filozofija saista politisko domu ar kultūru kā sabiedrības garīgo pamatu. Tādēļ Rietumvalstīs filozofijas ievada kursā būtisku vietu ieņem arī politikas filozofija (the philosophy of politics). "**Politikas filozofija izvirza jautājumus attiecībā uz cilvēku interešu kopību, tāpat kā ētika izvirza jautājumus attiecībā uz cilvēka uzvedību**" (Philosophy, London, 1956, p.31). Politikas filozofija izvirza šādus jautājumus:

1. Kas ir vara? (What, then, is power?)
2. Kas veido sabiedrības rašanās pirmsākumu un kāds ir tās (pastāvēšanas. — *G.T.*) mērķis? (What, it asks, is the origin of society and what is its purpose?)
3. Kādi principi saista sabiedrību vienotā veselā (satur sabiedrību kopā. — *G.T.*)? (By what principles is society held together?)
4. Kā tas viss (cilvēki, sabiedrība, politika. — *G.T.*) radies? (If so, whence do they derive?)
5. Kas veido politiskās paklausības (valdīšanas-pakļaušanās. — *G.T.*) pamatu? (What is the basis of political obedience?)
6. Kāds ir dažādu valstu valdīšanas formu relatīvais nopelns un kura forma ir vislabākā? (What are the comparative merits of various forms of governments, and what is the best form of government?)
7. Kādām vajadzētu būt indivīda attiecībām ar sabiedrību? (What should be the relation of the individual to his community?)
8. Kādas cilvēku tiesības sabiedrībā jāciena? (Does the individual possess rights which the community is bound to respect?) (Philosophy. Lon-

starptautiskajām organizācijām un trešajām valstīm; 3) cilvēktiesību problēma; 4) pievienošanās vai asociācijas līgumi ar citām Eiropas valstīm iesnieguma un sarunu stadijā (European Parliamentary Year Book 1994/95, p.200).

Eiropas Komisija (EK) ir ES **izpildvaras institūcija** visās politikas jomās. Tas ir ES darbības plānošanas štābs. Komisijas uzdevums ir kalpot ES integrācijai. Tās locekļus uz četriem gadiem ieceļ ES dalībvalstīs.

Eiropas Padome (EP) nosaka vispārīgās politiskās vadlīnijas ārējā un drošības politikā. Tajā ir pārstāvēti valstu vai valdību vadītāji, kuri tiekas divreiz gadā. Tās sēdēs pieņemtos stratēģiskos politiskos lēmumus detalizē un sagatavo ES komisija. Tie iegūst likuma spēku, kad tos akceptējusi ES **Ministru Padome**.

Rietumeiropas Savienība (RS) dibināta 1955.gadā. Tā veido Eiropas Savienības pamatu. Tās aizsardzības balsts ir NATO.

don, 1956, 171, 31)¹. Bez šo un citu līdzīgu jautājumu nostādnes, izpratnes un risinājuma politiskā doma nav iespējama. Lai saprastu vēsturi un šodienu, radot jēgu konkrētai politiskai atziņai, lēmuma, programmas nostādnei vai pat principam, ir nepieciešams iedziļināties politoloģijā un politikas filozofijā. Tātad politiķis ir arī vēsturnieks un filozofs, ja viņš apzināti balstās uz konkrētu ideoloģiju.

Ideoloģija ir politiskās domas garīgais ceļrādis un pamats konkrētai partijas programmai un darbībai. Tā būtībā ir attiecīgas politikas teorētiskā bāze. Tādēļ **politiskās domas vēsturei**, kas atspoguļo politiskās teorijas, ir svarīga un nozīmīga vieta politisku lēmumu veidošanā. Šī vēsture ļauj patstāvīgi izvēlēties **konkrētu ideoloģiju: konservatīvismu, liberālismu, sociāldemokrātiju, komunismu (marksismu-lenīnismu), nacionālismu, anarhismu** u.c. To vēsturiskā attīstība radīja vairākus atsevišķus ideoloģijas paveidus. Piemēram, **nacionālisms** savā attīstībā radīja šādus paveidus: **atmodas laika nacionālisms** (nāciju tapšana), **integrālais nacionālisms** un dažādas **mūsdienu nacionālisma izpausmes formas**. Bez konkrētas ideoloģiskās bāzes politiskās partijas darbība nav mērķtiecīga, tā kļūst neprognozējama un ar gadījuma raksturu.

Tātad politoloģija saistībā ar politikas filozofiju un politiskās domas vēsturi ir politikas veidošanas pamats. Tādējādi tiek pavērta iespēja paredzt nākotni un pieņemt visoptimālāko politisko lēmumu, izvērtējot jau pieņemto lēmumu realizāciju dzīvē.

Kādas politiskās tēmas šobrīd prasa augstu politiskā intelekta un atbildības līmeni? Tādas ir vairākas. Runa ir par stratēģiskas politikas līnijas veidošanu, balstoties uz Latvijas nacionālajām interesēm.

Kādu mēs vēlētos redzēt Latviju un tās pilsoņus pēc 10-20-50 gadiem? Nākotnes priekšstata jēgu veido vēstures — tuvākās un tālākās — saprašana konkrētos šodienas sociālpolitiskos apstākļos. Ņemot par pamatu konkrētu nākotnes izpratni, jāveido šodienas reālā politika. Atzīmēsim dažas svarīgākās mūsu valsts politiskās problēmas.

Patlaban Latvijā ir pats lielākais nepilsoņu īpatnējais skaits pasaulē: 1 807 200 pilsoņu un 650 800 nepilsoņu (5.06.98.). **Sabiedrība ir krasi sadalījusies bagātajos un nabadzīgajos.** Ja mēs nākotnē Latvijai gribam redzēt kā divkopieni valsti, tad vajag saglabāt stingrus jo stingrus pilsonības piešķiršanas noteikumus un kvotas. Lūk, **viena politiska nākotnes vīzija**²: veicināt nepilsoņu repatriāciju vai arī rast iespēju, izmantojot imigrācijas kvotas, aktivizēt nepilsoņu izceļošanu uz Rietumiem. Kāda Latvijas nākotne

¹ **Politoloģija kā politikas zinātne** aptver visas politikas sfēras, kā arī politikas filozofiju un politiskās domas vēsturi. Tādēļ mēs nosacīti izdalām "Politoloģijas pamati", "Politikas filozofija" un "Politiskās domas vēsture", vadoties no pedagoģiskiem apsvērumiem.

² **Vīzija** — iedomu vai sapņu tēls. Tā var veidoties arī uz saprašanas pamata.

ir iespējama? Kāda izskatīsies Latvija pēc 20 gadiem? — Ja nepilsoņu repatriācija nenotiks un Rietumeiropas valstis nepiešķirs kvotas, tad Latvijai ir lielas izredzes kļūt par divkopienu valsti, kurā pastāv saspringtas nedraudzīgas attiecības starp pilsoņiem un nepilsoņiem. **Var arī izraudzīties citu ceļu** — nepilsoņu integrāciju mūsu sabiedrībā. Bet kā tad būs ar latvisko identitāti? Vai šī integrācija neapdraudēs latviešu tautas izdzīvošanu savā tēvzemē? Lūk, jautājumi, kuru risinājumi nosaka valsts nākotni, bet uz kuriem 6. Saeima nespēja atbildēt.

Liela un plaša tēma politiskām pārdomām ir Eiropas valstu robežas pēc Otrā pasaules kara. Jā, Eiropas drošības un sadarbības apspriede apstiprināja Eiropā izveidojušos robežu negrozāmību (33 Eiropas valstis, ASV un Kanāda 1975.gada 1.augustā parakstīja Nobeiguma aktu). Bet varbūt tālredzīga politika varētu Nobeiguma akta idejas attīstīt tālāk jaunos vēsturiskos apstākļos? Runa ir par jaunu aktu, ko varētu nosaukt par **savstarpējas draudzības un labas gribas aktu**. Tas atzītu par vēlamu grozīt Eiropas valstu robežas tiktāl, ciktāl tās sakristu ar robežām pirms Otrā pasaules kara. Nevienš neko nezaudētu, bet uzticības un draudzīgu attiecību gaisotne būtiski uzlabotos. Pēc Otrā pasaules kara robežas noteica uzvarētāji — ASV, PSRS, Anglija, bet šodien savu vārdu var teikt ASV, Anglija, Krievija un bijušās PSRS republikas. Protams, šeit neko nedrīkst uzspiest.

Ļoti plaša tēma ir Latvijas un Krievijas attiecības. Ir pagājis neviens vien gads pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas, bet divu kaimiņvalstu prezidentu un premjeru nav realizējuši “labas gribas vizītes”. Politiska spriedelēšana bez politiskās tālredzības par 700 000 lielo “piekto kolonnu” ir strupceļš. Par to liecināja dziļa Latvijas valdības politiskā krīze (8.04. — 30.04.98.).

Ko darīt? Ar ko sākt? — Mācīties politiski domāt: veidot savu intelektu, kultūru un atbildību politikas jomā. Ieklausīsimies dažās Herdera¹ atziņās par politiku: “**Ja valsts ir tas, kam tai jābūt — vispārējā saprāta acīm, vispārējā taisnīguma un labestības ausīm un sirdij —, tā dzirdēs katru no šīm balsīm un modinās un rosinās cilvēku darbību atkarībā no viņa sliekšmes, jūtām, vajībām un dažādām vajadzībām... Tātad personiskai atbildībai jāstrāvo visās valsts locekļu ķēdēs, vai arī visās valsts nekārtībās vainojami tie locekļi, kas stāv pāri atbildībai**” (J.Herders. Darbu izlase. R., 1995. — 137., 138.1pp.). Šīs vācu apgaismotāja atziņas politikas jomā nav zaudējušas savu aktualitāti. Tās parāda politiķa profesionālo īpašību valstisko nozīmi. Runa ir par **intelektu, kultūru un**

¹ Herders Johans Gotfrids (Herder, 1744-1803) — vācu filozofs, rakstnieks, apgaismotājs. Darbojies arī Latvijā, iepazīnīes ar latviešu sakāmvārdiem un parunām, vācīs tautasdziesmas.

atbildību. Mūsu grāmata "Politika" ir ceļrādis, nevis mācību grāmata vai mācību līdzeklis, jo politiku, tāpat kā filozofiju, nevar iemācīt. Labākajā gadījumā var iemācīties politiski domāt. Kāpēc? — Demokrātiskas politiskās domāšanas pamatā ir saprašana, bet neviens nevar saprast otra vietā. Taču šo atziņu politisko partiju līderi dažreiz aizmirst, sludinot "es zinu" patiesības. Tas būtiski apgrūrina kompromisu valsts un valdības politikas līmenī valdošās koalīcijas partiju starpā.

SULING
 CAW SUITY

Lasītājam — NOTA BENE (ievēro labi)!

Autora atziņu pamatu veido Latvijas vēstures (1918—1998) notikumu saprašanas centieni konkrētos šodienas ekonomiskajos, sociālajos, politiskajos un tikumiskajos apstākļos, kad runa ir par konkrēta politiķa vai valstsvīra, partijas, Saeimas vai Ministru kabineta darbību. Jebkurai saprašanai, arī politikas jomā, ir vajadzīgs gan savs pirmsākums, gan arī sava ideja. Politiķu un partiju atziņas, lēmumi un deklarācijas balstās uz konkrētu ideoloģiju un programmu. **Autors vadās no Latvijas nacionālajām interesēm¹ šādās politikas jomās: valstiskā suverenitāte, drošība, labklājība, latviešu tautas izdzīvošana, sabiedrības integrācija un nepilsoņu jautājums.** Šo interešu kopums veido politiskās stratēģijas pamatideju — politikas ceļrādi valstiska līmeņa kompromisa veidošanai. Ja pamatidejas nav, demokrātisks kompromiss ir apgrūtināts vai pat neiespējams. Šīs idejas skatījumā tiek vērtēts arī valstiska līmeņa politiskais mērķis — Eiropas Savienība un NATO.

Lasītājs var brīvi izvēlēties vai nu konkrētas partijas ideoloģiju un programmu savu atziņu veidošanā, vai arī vadīties no savas izpratnes par Latvijas nacionālajām interesēm partijas vai valsts līmenī.

Latvijas nacionālās intereses ir nevis atsevišķu partiju interešu mehāniska summa, bet gan vienots veselums valsts politiskās pamatidejas līmenī. **Politiskās darbības pamatā valsts līmenī šāda ideja ir vajadzīga kā ceļrādis demokrātiskam kompromisam valsts varas darbībai, kā ceļrādis atsevišķu partiju politiskai darbībai, kā ceļrādis politiķa un valstsvīra personiskās atbildības veidošanai.**

Autors savās atziņās par Latvijas politiku vadās arī no tādiem demokrātijas pamatprincipiem kā: 1) varas dalīšanas princips; 2) legālas

¹ “Interese (lat. *interesse* — piedalīties, būt svarīgam) politikā un politikas zinātnē apzīmē politiku un partiju (individu vai kolektīvu) attiecību stāvokli (Konstelation) vai politiku un partiju attieksmi pret vēlamo labumu (begehrtgut), kas cieši saistīti ar noteiktu vajadzību nepieciešamību, kas veidota ar līdzjūtību un simpātijām kā atzīts labums un priekšrocība. Intereses atšķiras viena no otras kā: 1) manifestācijā paustas vai latentas (apslēptas); 2) atklātas, publiskas un privātas; 3) kolektīvas un individuālas; 4) antagonistiskas un neantagonistiskas; 5) subjektīvas un objektīvas” (M.G.Schmidt. Wörterbuch zur Politik. Stuttgart, 1995.—S.434).

Latvijas valsts nacionālās intereses aptver svarīgākos politiskos jautājumus un atbildes uz tiem visas sabiedrības līmenī, atbildes, kuras atspoguļo nākotnes vīzijas. Tās veido pamatu demokrātiskam kompromisam Saeimā un Ministru kabinetā, t.i., demokrātiskai politikai valsts līmenī.

opozīcijas pastāvēšana; 3) daudzpartiju sistēma; 4) tiesiska valsts; 5) politiķu personiskā atbildība u.c. **Demokrātija ir politiskā brīvība un politiskā atbildība to ciešā saistībā.**

Lasītājam paveras iespēja pārdomām par ticības un baznīcas lomu demokrātiskas politikas veidošanā un cilvēku audzināšanā, jo demokrātija ir ne tikai politikas režīms, bet arī dzīvesveids, pasaules un sabiedrības izjūta un uztvere.

Nacionālās intereses, atrautas no tautas, no tautas labklājības, zaudē savu demokrātisko saturu un jēgu. Tām ir jābūt vispārīgām, atklātām, publiskām kā valsts politikas stratēģijas pamatatzīņām, kuras pauž vēlamo valsts un sabiedrības nākotnes skatījumu. Tādēļ svarīgi ir ne tikai pasludināt valsts nacionālās intereses kārtējā valdības paziņojumā, bet arī latviešu tautas izdzīvošanas skatījumā, vēsturiski, politiski, ekonomiski, sociāli un garīgi tās pamatojot. **Vajadzīga politiskā izglītība valsts līmenī tā, kā tas ir Eiropas Savienības valstīs, sākot ar 5.—6.klasi.** Pretējā gadījumā valsts politika paliks neizprasta un atrauta no tautas. To pašu var teikt arī par partiju politisko darbību, kurā veidojas valsts nacionālās intereses, lai uz demokrātiska kompromisa pamata tās paceltu valsts stratēģiskās politikas līmenī.

Autors veido savu valsts nacionālo interešu izpratni, balstoties uz vēsturi un demokrātijas principiem, kā arī uz 6. un 7.Saeimas un Ministru kabineta politisko darbību un tās atspoguļojumu masu saziņas līdzekļu komentāros. Runa ir par reālu politiķu un partiju, valstsvīru un politikas komentētāju atziņām, secinājumiem, par konkrētiem politiskiem lēmumiem, deklarācijām utt., par situāciju valstī kopumā.

Tātad vēstures saprašana, demokrātija un Latvijas nacionālās intereses veido autora politisko atziņu, secinājumu un vērtējumu garīgos orientierus. Viņš savos spriedumos nepretendē uz patiesību, atstājot sev un lasītājam vietu šaubām, neizpratnei, jo demokrātiska politika beidzas tur, kur politikā sākas "es zinu".

I daļa

POLITOLOĢIJAS PAMATI

(Kas ir politika?)

Politoloģija ir sistemātiska valsts vadīšanas un politikas pētīšana. Tā aptver to garīgās darbības sfēru, kurā tiek izstrādāta un realizēta valsts politika (public policy) ar tādu problēmu risinājumiem kā varas autoritāte (authoritative), kas obligāta attiecīgā sabiedrībā... (The Dictionary of Political Analysis. California, USA; Oxford, Great Britain. 1982)

I nodaļa

POLITOLOĢIJA: jēdziens, priekšmets, struktūra, uzdevums un nozīme

Politikā svarīgi ir tas, lai visi iemācītos vest sarunas un parādīt iecietību pret citiem, risinot svarīgus dzīves jautājumus, kuri var apvienot cilvēkus neatkarīgi no atšķirības ticībā, pasaules uzskatā un interesēs.

Karls Jasperss

Kā mums virs zemes sadzīvot kopā vienam ar otru, kā sadzīvot dažādu cilšu un tautu, dažādu valodu un dažādas ādas krāsas, dažādu ticību un tradīciju, dažādu profesiju un spēju cilvēkiem? Vai viņi var sadzīvot, vai viņiem vajag savā starpā cīnīties pret citiem un apspiest tos? Kādaī vajadzētu būt vislabākajai kārtībai — cilvēku kopdzīves kārtībai — kā to sasniegt un ko var ziedot? Lūk, visu to jautājumu galīgā jēga, kurus ietver politika.

Igors Jefimovs¹

1. Kas ir politika un politoloģija?²

Zinātne, kas pēta politiku šā vārda visplašākajā nozīmē dažādās zemēs tiek nosaukta dažādi: “**politoloģija**”, “**politikas zinātne**”, “**politikas zinātnes**”, “**politiskā socioloģija**”, “**politikas teorija**”. Piemēram, **Francijā** plašāk lieto terminus “**politikas zinātne**” vai “**politiskā socioloģija**”, **Spānijā** — “**politoloģija**”, **Vācijā** — “**politikas teorija**”, “**politikas zinātne**”, “**demokrātijas zinātne**”, **anglosakšu valstīs** — “**politikas zinātne**”³, **Krievijā** — “**politoloģija**” jeb “**politikas zinātne**”. Politoloģija ir “**zināšanu kopums par politiku**, kas veido speciālo zinātņu un zinātnisko disciplīnu sistēmu, kura **pēta politiskās parādības un procesus**. Politikas zinātne vienlaikus ir vispārīgās politisko zināšanu sistēmas daļa. Šo sistēmu veido politikas filozofija, politikas zinātne un empīriskais politikas izziņas lauks... **Politikas zinātnes struktūru veido:**

1) atkarībā no pētījuma priekšmeta — **teorētiskās zinātnes**, kas pēta institucionālās politikas un varas formas; varas un politikas funkcijas,

¹ *Ефимов И.М. Метополитика: Наш выбор в истории. Л., 1991. - С.4.* Lasītājam būs iespēja veidot savu politisko domāšanu uz šā darba pamata mūsu grāmatas III daļā “Politiskās domas vēsture”, kā arī uz citu autoru darbu bāzes.

² **Politoloģija** (*gr.politikē* — valsts vadīšanas mācība + *logos* — zināšanas, mācība, likums) pēta politiku sabiedrībā, politiskās attiecības un sistēmas.

³ **Anglosakšu** — *political science*, **franču** — *science politique*, **vācu** — *Politikwissenschaft, Politische Wissenschaft, Politologie, Demokratiewissenschaft*.

politiskās sistēmas un struktūras; sabiedrības politiskās organizācijas; politiskos procesus; varas tipoloģiju; politisko procesu mērķus un līdzekļus; iekšpolitikas un ārpolitikas teoriju; politikas stratēģiju un taktiku;

2) atkarībā no pētījuma tipa — a) **politiskā socioloģija**, kas pēta politisko darbību, atsevišķu institūciju darbību; politiskos procesus un procedūras (vēlēšanas, iecelšana amatā); politisku institūciju savstarpējās attiecības un šo institūciju attiecības ar sabiedrību (ierēdniecība, politiskās varas kadri); politiskās sistēmas (varas, partijas, valsts vadīšana), asociācijas (grupas, kustības); politiskos režīmus; politisko eliti un valdošos politiskos spēkus, b) **politiskā psiholoģija**, kas pēta politisko apziņu un uzvedību; politikas uztveri un izpratni sabiedrībā; politiskās dzīves emocionālo pusi (politiskā iztēle, māksla, intuīcija, simbolika utt.), politisko kultūru;

3) **empīriskās zinātnes**, kas pēta varas organizācijas tehniku, lēmumu pieņemšanu, vadības institūciju darbību; konkrētus notikumus un attiecības; sabiedrisko domu; vēlēšanu procesus; politisko propagandu un informāciju; partiju un to līderu darbību. Šī politikas zinātņu grupa aptver politikas socioloģiju, vēstures zinātnes (sabiedrības, revolūciju, politikas, karu, starptautisko attiecību vēsture), juridiskās zinātnes; ideoloģiju” (Политология. Энциклопедический словарь. М., 1993. — С.266-270).

Politoloģija pēta politiku. Politika ir specifiska cilvēka prāta darbība, kurā izpaužas intelekts, kultūra un atbildība. Galvenā politikas darbības sfēra ir valsts vara — likumdošanas, izpildu un tiesu vara. Politika aptver arī partijas, sabiedriskās organizācijas un citus politiskās darbības subjektus.

a) kas ir politika?

Pat iespējamo nevarētu sasniegt, ja šajā pasaulē cilvēks atkal un atkal netiektos pēc neiespējamā.

Makss Vēbers

Grūtais — tas ir tas, ko var izdarīt uzreiz; neiespējamais prasa daudz vairāk laika.

Fritjofs Nansens¹

Politikas uzmanības centrā ir valsts vara un ar to saistītie sabiedrības pārvaldes un vadīšanas jautājumi, kā arī partiju politiskā darbība un starpvalstu attiecības. Tāpēc politiskā doma cenšas saprast sabiedrības vajadzības un intereses — gan valstiskās, gan atsevišķu partiju un šķiru, gan arī sabiedrības slāņu intereses. Valstiskās intereses ietver ekonomiku, sociālo sfēru, nacionālās intereses un starpvalstu attiecības. Piemēram,

¹ **Nansens** (Nansen, 1861-1930) Fritjofs - norvēģu polārpētnieks. Ar slēpēm 1888.gadā šķērsoja Grenlandi, ar kuģi "Fram" (1893—1896) no Jaunsibīrijas salām dreifēja uz Ziemeļpolu (līdz 86°). Nobela Miera prēmijas laureāts (1922).

komunisma celtniecībā PSRS ar valsts politiku strādnieku šķiras intereses tika paceltas visas tautas interešu līmenī — pasludinātas par visas tautas interesēm. **Vai šodien Latvijas valsts politika pauž visas tautas intereses?** — Par to lai spriež ikviens un rod savas atbildes.

Politiskās darbības¹ sfēra ir valsts vara un politiskās sistēmas, politiskās partijas un kustības valstī, tiesības un tiesību institūcijas, politisko ideju rašanās partiju darbībā. Politika ir arī cilvēka gara sfēra — specifiska jaunrades sfēra, kas aptver politisko sistēmu darbību varas veidošanas un realizācijas procesā, balstoties uz vienu ideoloģiju vai vairākām ideoloģijām. Politiskā darbība un līdzdalība politikā veido sabiedrības pastāvēšanas nepieciešamu priekšnoteikumu kopš sirmās senatnes.

Politisko attiecību pamatā ir valsts varas realizācijas sistēma un politiskais režīms, kas izpaužas likumdošanā, izpildvaras un tiesu varas funkcionēšanā. Tā ir politiskās varas valdīšana valstī. Līdz ar to politika vada un tieši vai pastarpināti aptver visas dzīves sfēras. Mūsu dzīve un tās līmenis kļūst atkarīgs no tā, kā rokās atrodas vara. “Vara nereti rada apstākļus, kuros cilvēkiem ir viss nepieciešamais vai arī viņi dzīvo badā, veiksmīgi strādā vai karo, garīgi attīstās vai deģenerējas” (Политология. Минск, 1995. — С.6). Par to liecina gan vēsture, gan arī šodienas dzīve. Sabiedrības garīgā deģenerēšanās it sevišķi izpaužas kara apstākļos, revolūcijās, totalitārā režīmu valdīšanas laikā. Komunisma celtniecība pēc “zinātniskā” Marksa-Engelsa-Ļeņina-Staļina mācības modeļa savā būtībā bija sabiedrības garīgā tikumiski politiskā pagrimšana, kas radīja specifisku kultūru un galu galā noveda pie šādas sabiedrības sabrukuma. **Nedrikst aizmirst, ka mēs visi vairāk vai mazāk esam komunisma celtniecības “garīgs un materiāls produkts”.** Un kā tādiem mums visiem kopā jāceļ jauna sabiedrība, kurai šobrīd vēl nav skaidras ideoloģijas un ideāla. Nevis pagātnes kritika vai slavinājums, bet gan tās saprašana var veidot politikas garīgo pamatu, ja runa ir par demokrātisku politisko režīmu valstī.

Vēsturē ir pazīstama “zinātniska” politikas ideoloģija³ — vēsturiskais materiālisms un zinātniskais komunisms. Kas tā bija par politiku, kas pretendēja uz zinātnisku patiesību, uz zinātnes statusu? — “Politika izpaužas šķiru pamatinteresēs un šķiru savstarpējās attiecībās. Politika pauž attiecības starp nācijām un starp valstīm (ārpolitika). Attiecības starp šķirām un tātad arī to politika izriet no šķiru ekonomiskā stāvokļa” (Politiskā enciklopēdija.

¹ Par politikas sfēru sīkāk sk.: Г.А.Белов. Политология. Курс лекций. М., 1997. — С.5-21.

² **Deģenerācija** (lat. *degenerare* — izdzimšana, izvīšana) ir process: 1) bioloģijā — sugas mainīšanās uz slikto pusi; 2) sabiedrībā — intelektuāla, morāla vai politiska pagrimšana, gara tumsība. Deģenerēties: 1) zaudēt raksturīgās īpašības, pasliktināties; 2) attiecībā uz cilvēka garīgo līmeni — pagrimt, iet pa gara tumsības ceļu, kur liegta saprašana.

³ Runa ir par to, ka “zinātniska” ideoloģija nespēj saprast ne vēsturi, ne reālo dzīvi.

R., 1987. — 542.lpp.). Marksistiski-ļeņinskā politika, balstoties uz “zinātniskās” šķiru cīņas teoriju, ierakstīja vēsturē traģiskas lappuses, kuru saprašana šodien veido politikas garīgo pamatu, jo šī vēsture ir ietekmējusi mūsu dzīvesveidu un arī politisko domāšanu. Latvijas nākotne ir veidojama, atjaunojot un attīstot tautas gara spējas, it sevišķi politikas jomā. Atcerēsimies, ka “tauta var dzīvot bez karaspēka, **tauta** var dzīvot trūkumā, bet tā **nevar dzīvot bez ticības**” (Konfūcijs), **ticības nākotnei un savas valsts varai**. Uztrauc tas, ka šodien “latvieši un cittautieši (Latvijā. — *G.T.*) ir vienoti savā atsvešinātībā no valsts” (Latvija nebūs etniski viendabīga // “Diena”, 18.12.97.). Tā ir nopietna politiska problēma! Zūd uzticība gan politiskajām partijām, gan politiskai sistēmai kopumā.

Tātad mēs jau faktiski esam atbildējuši uz jautājumu par politikas “zinātniskām likumsakarībām” un loģiku. Marksisms uzskata, ka “zinātniska politika” ir iespējama, ja par pamatu ņem šķiru cīņu. “Marksistiski-ļeņinskās politikas zinātnes pamatā ir dialektiskā un vēsturiskā materiālisma filozofija un zinātniskā komunisma teorija” (turpat, 543.lpp.). Tikai nelaime ir tā, ka nākotnes zināšana paver tautai gara tumsības ceļu (Jaspers)¹, jo **brīvība “kā zinātniskās izziņas priekšmets nepastāv”**. Brīvību var tikai saprast. Sakarā ar šīm atziņām lasītājam ir iespējams iepazīties ar mēģinājumu saprast “zinātnisko” marksisma politiku un PSRS sabrukumu (sk. G.Tauriņš. Vēstures filozofija. R., 1996).

Politika, kas nespēj saprast vēsturi un uz šā pamata paredzēt nākotni, novēršas no cilvēku ikdienas vajadzībām. Tā ir lemta neveiksmei. Rodas jautājums: **kas ir politika?** Ar ko politiskā domāšana (intelekts) atšķiras no dabas zinātniskās pētīšanas (izziņas)? Lūk, dažas filozofu, politiķu un valstsvīru atziņas:

1. “Tātad **politika ir tiekšanās pēc līdzdalības varā** vai arī ietekme uz varas sadalīšanu starp valstīm, valstī — starp cilvēku grupām, kuru rokās ir vara.... Varas sadales, saglabāšanas un gāšanas intereses nosaka atbildi uz šo jautājumu un tā risinājumu vai arī ierēdņa darbības sfēru. Kas nodarbojas ar politiku, tas tiecas pēc varas kā līdzekļa, kas pakļauts citiem mērķiem (ideāliem vai egoistiskiem), vai arī cenšas iegūt varu, lai (iz)baudītu savu prestižu.”

Makss Vēbers

¹ “Jūtas, kas iedvesmo mūsu pastāvēšanu, eksistē tādēļ, ka mēs nezinām nākotni, bet piedalāmies tās realizācijā un redzam (saprodam. — *G.T.*) nākotni kopumā un nenoteiktībā. **Nākotnes zināšana kļūtu par mūsu garīgo nāvi**. Absolūta pārliecība par nākotni var atņemt mums reālo īstenību” (Jaspers K. Vom Ursprung und Ziel der Geschichte, II, III). Komunisma celtniecība atņēma reālās īstenības saprašanas iespēju, aizstājot saprašānu ar šķiru cīņas “zinātniskām” atziņām.

2. **“Politika ir šķiru, partiju, valstu, personību pamatinteresu kopums, mērķu un orientāciju kopums, no kuriem politiķi vadās iekšējās un starptautiskajās lietās, kā arī savā praktiskajā darbībā, kas vērsta uz izstrādātā kursa realizāciju. Politika ir pārdomātu aprēķinu, mērķu un kompromisu joma, kas aptver arī (pie)mānīšanu un flirtēšanu¹”** (Политология. Минск, 1995. – С.6).

3. **“Politika ir prāta izpausme...** Politiska prāta ievirze, patriotisms kā patiesībā pastāvoša pārliecība (tīri subjektīva pārliecība neizriet no patiesības un ir tikai uzskats), kura kļuvusi par ieradumu gribēšanu, ir tikai valstī esošo iestāžu darbības rezultāts, kur (sa)prātīgums īstenībā pastāv. **Šī prāta ievirze ir uzticība, kura var pāriet uz vairāk vai mazāk attīstītu saprašanu, ka mana substanciālā un sevišķā interese ir saglabāta un to ietver valsts intereses un mērķi,** kuri pastāv attiecībā pret mani kā atsevišķu. Tā rezultātā valsts nav kaut kas cits attiecībā pret mani un šajā savā apziņā es esmu brīvs.”

Vilhelms Hēgelis

4. **“Pilsoņu pamattiesību atzīšana un šo tiesību īstenošana, konstitucionālā varas dališana un tiesiska valstiskuma kā demokrātiskas politiskās varas leģitīmācijas nozīme uz brīvu vēlēšanu pamata. Lūk, centrālie politiskās kārtības elementi, kuri līdz ar politiskās domas tradīciju veidojuši Eiropas politikas pamatu”** (Die Anerkennung und die praktische Durchsetzbarkeit von bürgerlichen Grundrechten, die konstitutionelle Gewaltenteilung und Rechtsstaatlichkeit sowie die Geltung der demokratischen Legitimation politischer Herrschaft auf dem Wege der Zustimmung in freien Wahlen, das sind die zentrale normativen Elemente der politischen Ordnung, wie sie sich aus der Tradition der politischen Denkens über die Grundlagen der Politik in Europa ergeben haben” (Theo Stammen. Grundlagen der Politik // Grundwissen Politik. Bd.302, Bonn, 1991. — S.25).

5. **“Politika ir zinātne par valsts vadīšanu.”**

Vladimirs Dals²

6. **“Politika ir māksla, nevis zinātne.”**

7. **“Politika ir iespēju māksla.”**

Oto Bismarks³

8. **“...Dumji ir tie, kas politikā spriež par cilvēkiem un partijām pēc viņu vārdiem...”**

¹ Flirtēšana (angļu *flirt* — lakstoties mīlestības spēlē, koķetēt, aplidošana) ir lakstošanās ap sievieti. Pārnestā nozīmē — izdabāšana, iztapšana, pielabināšanās, pieglaimošana.

² Dals (Даль, 1801-1872) Vladimirs — krievu leksikogrāfs, rakstnieks. Izveidojis krievu valodas skaidrojošo vārdnīcu četros sējumos (1863—1866).

³ Bismarks (Bismark, 1815-1898) Oto — Vācijas valsts darbinieks. Nostiprinājis Prūsijas varenību un panācis Vācijas apvienošanos. Vācijas impērijas reihskanclers (1871-1891), Vācijā ieviesis Izņēmuma likumu pret sociālistiem.

9. "... Politiskā šķiru cīņā svarīgākais ierocis ir organizācija (partija. — G.T.)."

Fridrihs Engelss

10. "Politikā zināma mērķa dēļ var noslēgt savienību pat ar pašu velnu¹. Vajag tikai būt pārliecinātam par to, ka tu apvedīsi velnu ap stūri, bet ne viņš tevi."

Kārlis Marks

11. "Šķiru cīņas noliegšana vai notušēšana ir pats sliktākais liekulības veids politikā."

Vladimirs Leņins

12. "Politika prasa no cilvēkiem, kas ar to nodarbojas, lielu prāta elastību, un viņi bieži vien cieš neveiksmi."

Georgijs Pļehanovs²

13. "Politika ir piedalīšanās valsts lietās, valsts virziens, valsts darbības formu, uzdevumu un satura noteikšana; mērķi un uzdevumi, kādus izvirza sabiedrības šķiras cīņā par savām interesēm; metodes un līdzekļi, ar kuru palīdzību šīs intereses tiek aizstāvētas" (Politiskā enciklopēdija. R., 1987. — 542.lpp.).

14. "Mums jāmacās atzīt un cienīt mūsu pretinieku domas un uzskatus; mums būs jāatzīst, ka mūsu pretinieki ne mazāk mīl savu tautu un savu dzimteni nekā mēs, lai (arī) viņu mīlestība iet citus ceļus nekā mūsējā. — Bet arī uz tautas labklājību neved tikai viens ceļš."

Kārlis Ulmanis (1917.gada 4.aprīlī)

15. "Politika ir pārāk svarīga lieta, lai to uzticētu politiķiem."

Šarls de Golls

16. "Runā, ka politika ir otra vecākā profesija. Bet es esmu nonācis pie slēdziena, ka tā vairāk līdzinās pirmajai."

Ronalds Reigans³

¹ **Velns** — mitoloģiska būtne latviešu folklorā. Sākotnēji — dievība. Veļu valsts valdnieks, arī lopu patrons. Teikās — pasaules līdzradītājs, Dieva pasaules kārtības jaucējs. Pasākās — vientiesīgs stiprinieks. Kristianizācijas rezultātā ieguvis dažādus sātanu vaibstus.

² **Pļehanovs** (Плеханов, 1865-1918) Georgijs — Krievijas un starptautiskās sociāldemokrātijas darbinieks, filozofs, marksisma propagandētājs. Viens no KSDSP dibinātājiem. Noraidīti izturējās pret Oktobra valsts apvērsumu, atbalstīja Pagaidu valdību.

³ **Reigans** (Reagan, dz.1911) Ronalds Vilsons — ASV prezidents (1981-1989). Viņš parakstīja PSRS un ASV līgumu par vidēja un mazāka darbības rādiusa raķešu likvidēšanu (1987).

17. "Nepareiza rīcība ir "marksisma apvēršana": ja komunisti izdarījuši tā, tad, izdarot otrādi, mēs iegūstam pareizo rīcības variantu. Cītiem vārdiem runājot, cilvēki maldinoši tic, ka komunisti sasnieguši viņu propagandētos mērķus (brīvība, brālība, vienlīdzība. — G.T.). Rezultātā daudzi cilvēki paliek intelektuāli cietumnieki marksisma analītiskajā struktūrā."

*Anderss Oslunds, Stokholmas
Austrumeiropas valstu ekonomikas institūta direktors,
Stokholmas ekonomikas skolas profesors*

18. "Melošana ir kļuvusi nesodāma, tā ir kļuvusi par normu... Aiz muguras otram tiek griezti zobi, atklātībā sparīgi luncinātas astes, pa burzmu izdodas arī kādu politisku intrigu ievērt... Tā nu tas ir, varas prestižs šā gada laikā tiešām nav cēlies... Tas nepārprotami liecina par varas krīzi valstī... Tā man, tāpat kā, es domāju, daudziem šajā valstī, kādreiz gribas savākt visus tos augstos krēslos sēdošos pašlabuma meklētājus, visus tos, kas neļēdz, kas ņem kukuļus, kas nespēj, kas vienkārši nestrādā, un aizsūtīt kaut kur gulšņus kraut, ceļus labot... Tā nu tas ir — **demokrātija ir sarežģīts, trausls mehānisms, kurš prasa pacietību, izturību, iecietību un cieņu pret citādo.**"

*Andris Šķēle, Latvijas Republikas Ministru prezidents
1995.-1997.g. (Apsveikums Latvijas tautai 1996.gada 31.decembrī)*

19. "Esam ielēkuši tirgus sabiedrībā bez bremsēm, atraisot instinktus, ļaujot darboties gan uzņēmīgiem cilvēkiem, gan zagļiem un blēžiem bez ierobežojumiem; esam iegājuši Marksa un Engelsa, un O'Henri aprakstītajā pasaulē, tādā tirgus sabiedrībā, kura civilizētajos Rietumos jau vairāk vai mazāk ir aizmirsta, kas atrodama vairs tikai Dikensa, Dreizera, Kronina romānos, O'Henri "Blēžos un kovbojos"... **Diez vai šādu sabiedrību par ideālo nākotnes Latviju būtu atzinis Rainis... vai mūsu pirmais Valsts prezidents Jānis Čakste...**"

*Jānis Stradiņš, akadēmiķis
("Par labāku dzīvi labākā Latvijā")*

20. "Tātad politika ir sabiedrības organizēšanas veids ar varas palīdzību jeb saistībā ar varu, sabiedrības funkcionēšanas veids: **dažādu interešu sadursmes un vienlaikus to vienotības sasniegšanas un uzturēšanas process, attiecības sabiedrībā, kuras rodas uz dažādu grupu veidošanās pamata un izpaužas gan cīņā, gan kompromisa sasniegšanā; politiskās elites darbība, kas vērsta uz sabiedrības vadīšanu, balstoties uz valsts institūcijām**" (Г.А.Белов. Политология. Курс лекций. М., 1997.—С.12).

21. Mūsdienu politikas zinātnē termina "**politika**" jēga, it sevišķi **angļu valodā**, atklājas šādās trijās nozīmēs: 1) **politics** — politika kā process, kuru realizē valsts vara; politiskie notikumi, politiskā dzīve; 2) **polity** — valsts politisko institūciju sistēma (valsts iekārta) un politiskā režīma formas; valsts;

3) **policy** — politika; politiskās darbības saturs un kurss. (M.G.Schmidt. Wörterbuch zur Politik. Stuttgart, 1995. — S. 729).

22. **“Politiskā dzīve** ir cilvēka politiskās esamības un sabiedrības garīgo, juteklisko, emocionālo un praktiski priekšmetisko formu kopums, kurš raksturo viņa attieksmi pret politiku un līdzdalību tajā. Jēdziens “politiskā dzīve” ir līdzīgs jēdzieniem, kuri atspoguļo un pauž citus tā veidus — sabiedriskā, ekonomiskā, kultūras, garīgā, materiālā, reliģiskā un citi dzīves veidi... Tā ir tieši saistīta ar politisko un sabiedrisko uzdevumu risināšanu” (Политология. Энциклопедический словарь. М., 1993. - С. 260-261).

23. **“Politika nav spēle. Tas ir nopietns bizness.”**

Vinstons Čērčils

24. **“Politika** (gr. *politikē*, angļu *policy* — politikas kurss, līnija; *politics* — politiski notikumi): 1) partiju, pilsoņu apvienību (kopu) un atsevišķu personu darbība, attiecību sfēra starp valsti, nācijām, lielām cilvēku grupām, kura ir vērsta uz viņu pamatinteresu aizstāvēšanu un nereti saistīta ar varas iekarošanu, nākšanu pie valsts varas un tās izmantošanu (savu interešu labā. — G.T.); 2) **līdzdalība** valsts politikā, tās politisko uzdevumu un darbības virzienu noteikšanā; 3) valdnieku un viņiem tuvu cilvēku mērķi, nodomi un darbības veidi konkrētas valsts vēsturē; **specifiska cilvēku uzvedība un rīcība**: izvairīšanās no tiešas atbildības, piesardzīga rīcība, viltība un apdomība; 4) **ikdienas valodā** ar politiku apzīmē tāda cilvēka darbības veidu, kurš cenšas sasniegt konkrētus mērķus; 5) valsts un sabiedriskās dzīves politisku jautājumu kopums” (В.Халипов. Кратологический словарь. М., 1997. - С.265).

25. **“Valstsvīrs ir politiķis, kas sevi iegulda nācijas labā. Bet politiķis ir valstsvīrs, kas nāciju iegulda savā labā.”**

Žoržs Pompidū¹

Dažādas atbildes uz jautājumu “kas ir politika?” liecina, ka šīs cilvēka gara sfēras pamatu veido saprašana, arī pašas politikas visdažādāko izpratni. Jebkura politiska atziņa, ja vien tā nepretendē uz zinātnisku patiesību, ir saprašanas rezultāts. Tas līdztekus izpratnei ietver arī neizpratni, šaubas, varbūtību. Tādēļ **politikas izpratni nevar loģiski pierādīt indukcijas vai dedukcijas ceļā**. Demokrātiskā politikā nevar “zināt”, bet var un vajag radīt politiskās darbības izpratnes jēgu.

b) **politoloģijas struktūra**. 1948.gadā ANO nodibina speciālu starpvalstu organizāciju UNESCO (United Nations Education Scientific and Cultur Organization), kuras uzmanības lokā ir izglītības, zinātnes un kultūras jautājumi. Apvienoto Nāciju Izglītības, zinātnes un kultūras organizācija noteica šādu politoloģijas struktūru:

¹ **Pompidū** (Pompidou, 1911-1974), Francijas premjerministrs (1962-1968), prezidents (1969-1974).

1) politikas teorijas (politiskās darbības teorijas un vēstures metodoloģiskie pamati)¹;

2) politikas institūti (institūcijas) un politiskās sistēmas (valstis, partijas, sabiedriskās organizācijas un kustības);

3) varas sociālie komponenti (politiskās sabiedrības vadības formas un metodes, valdošā elite, politikas līderis²);

4) politikas kultūra;

5) politiskā uzvedība (ētika);

6) starptautiskās attiecības un ārpolitika.

UNESCO darbības mērķis ir sekmēt mieru un drošību starp valstīm un pašās valstīs, veicināt valstu sadarbību izglītības, zinātnes un kultūras jomā, kā arī organizēt valstu sadarbību politikas un ekonomikas jomā. Mūsu grāmatas I daļā "Politoloģijas pamati" aplūkoti šādi temati: 1. Politoloģija: jēdziens, priekšmets, struktūra, uzdevums un nozīme; 2. Vara un valsts varas politika; 3. Politikas ideoloģijas; 4. Politiskais režīms; 5. Sabiedrības politiskā sistēma; 6. Politiskā darbība un līdzdalība politikā; 7. Līderis politikā.

2. Politoloģijas³ uzdevums un nozīme

Politoloģija pēta politiku — politiskās sistēmas un to darbību (funkcionēšanu), ietverot gan valsti un sabiedrību, gan partiju un atsevišķu cilvēku grupu. Politika ir specifiska cilvēka gara sfēra un darbības sfēra — varas veidošanās, pastāvēšana un sabrukums vai maiņa. **Vara — lūk, kas atrodas politikas uzmanības centrā.** Politika reāli pastāv kā specifiska garīgās darbības sfēra, tā izpaužas valsts institūciju un politisko partiju darbībā. Tās pastāvēšanu valstī garantē likums, armija, policija un tiesu sistēma atkarībā no politiskā režīma.

Kāds ir politoloģijas uzdevums? — Tās uzdevums nav "rekomendēt cilvēkiem to vai citu politisko, ideoloģisko vai vērtību izvēli. Politika ir personiska vai organizācijas vai partijas izdarīta izvēle, bet politoloģija attiecīgajā brīdī un attiecīgajos apstākļos var ieteikt politiskās izvēles formas un tipus, risinājums un darbības formas, tā pasargā no kļūdām, laikus pievērš uzmanību pozitīvām un negatīvām tendencēm un galvenais — pievērš uzmanību politiskā lēmuma sekām. Tā analizē gan racionālus, gan iracionālus faktorus politikā. Politoloģija, būdama patiesa zinātniska disciplīna, savos secinājumos un vērtējumos cenšas atbrīvoties no ideoloģijas, ideāla, aizraušānās ar vērtībām. Politoloģija pēta to pretrunīgo ietekmi uz politiskiem

¹ Politiskās domas teoriju pamatā ir attiecīgas vēstures filozofijas macības (teorijas). **Vēstures filozofija nevar nebūt arī politikas filozofija tiktāl, ciktāl tā veido notikumu politikas saprašanas pamatu** (G.Tauriņš. Vēstures filozofija. R., 1996).

² Mēs lietojam kā sinonimus "politikas līderis" un "līderis politikā".

³ Padomju Savienībā politoloģija faktiski bija aizliegta. Tās vietu ieņēma vēsturiskais materiālisms un zinātniskais komunisms.

institūtiem un procesiem” (Матвеев Р.Ф. Теоретическая и практическая политология. М., 1993. — С.10-11). Tātad politoloģija nevar atrast demokrātiska politiskā lēmuma algoritmu¹ vai problēmas risinājumu, jo demokrātiska politika ir tā mūsu prāta darbība, kuru sauc par saprašānu un kura nevar būt zinātniska. Lūk, viens piemērs no šodienas politikas aktualitātēm: vai ir vajadzīga NATO paplašināšana, ietverot arī Baltijas valstis? — “Es ceru, ka Baltijas valstis nepievienosies NATO, jo tas satricinātu visas attiecības starp Krieviju un NATO” (Jevgeņijs Primakovs, Krievijas ārlietu ministrs); “Mēs domājam, ka ir nepieļaujami atstāt jebkādu “pelēko zonu”, kur no jauna var rasties konflikts starp Austrumiem un Rietumiem” (Andris Šķēle) (“Diena”, 26.03.97.). Lūk, divas pretējas, gandrīz vienlaikus izteiktas politiskas atziņas, kas skar Eiropas nākotnes redzējumu. **Vai tad politoloģija var pateikt, kuram taisnība, kurš pauž patiesību? Nebūt ne!** Runa ir par saprašānu, kas balstīta uz vēstures izpratni un nākotnes paredzēšanu. Kāpēc Krievija ir pret NATO paplašināšanu Austrumu virzienā? Ārlietu ministrs V.Birkavs nespēja tikties ar J.Primakovu, lai mēģinātu viens otru saprast. Kas traucēja? Politiskā intelekta līmenis? — Trūka tālredzīgas politiskās stratēģijas attiecībās ar Krieviju (6. Saeima).

a) **politoloģija un humanitārās zinātnes.** Politika kā politoloģijas priekšmets ir saistīta ar vēsturi, filozofiju un socioloģiju. Runa ir par gara zinātnēm, jo pati politika ir gara darbības specifiska sfēra, kur nav vietas dabaszinātņu patiesībām un likumsakarībām. Cilvēka darbība principiāli atšķiras no dabas procesiem, jo cilvēka darbību nosaka saprašāna. Tā ir domāšanas forma, kas veido dzīves jēgas radīšanas pamatu un nosaka cilvēku politiskās atziņas.

Sabiedrības attieksme pret apgalvojumu, ka Latvijai vajadzētu ārpolitikas aktivitātes vairāk vērst Austrumu virzienā, ir šāda: pilnībā piekrīt — 19,5%, drīzāk piekrīt — 41,8%, drīzāk nepiekrīt — 21,3%, pilnīgi nepiekrīt — 8,3%, nezina — 13,0%. Latvieši: piekrīt — 46,4%, nepiekrīt — 42,8%, cittautieši: piekrīt — 12,4% (Sabiedriskās domas aptaujas centra Sociāli korelatīvo datu sistēmas sagatavots materiāls // “Diena”, 21.03.97.). Bet nedrīkst aizmirst arī to, ka šie dati atspoguļo iedzīvotāju politiskās domāšanas, intelekta, kultūras un atbildības līmeni. Atbildība gulstas uz politiķiem, par kuriem pilsoņi ir balsojuši.

Cilvēka dzīve savā būtībā ir saprašāna. Tādēļ arī politika nevar nebūt saprašāna. Bet politoloģija nenosaka un nevar noteikt šo procesu un tā

¹ **Algoritms** (lat. *Algorithmi* no Vidusāzijas matemātiķa al-Horesmi *Algorithmi*) ir priekšraksts mērķtiecīgas darbības realizēšanai, lai no sākumdatiem (sākumstāvokļa) iegūtu rezultātu ar konkrēta skaita elementāru, darbību realizēšanu. Nepastāv un nevar pastāvēt demokrātisku politisko lēmumu algoritmi.

virzienu. Politoloģija tikai palīdz mūsu prātam veidot tādas politiskās domas jēdzienus kā vara un tās formas, režīmi, politiskās darbības un līdzdalības veidi. **Politoloģija nevar izvīrīt un pamatot principus un kārtulas konkrētai politiskajai darbībai. Demokrātiskā valstī politiskā partija brīvi izvēlas savu vēstures izpratni, savu ideoloģiju, kur saskaras politoloģija, politikas filozofija un politiskās domas vēsture. Politoloģija nevar būt politiskās domas garīgais pamats un orientieris.** Tieši šis apstāklis ļauj tai pretendēt uz zinātnes statusu. Politoloģija nav principu un likumsakarību sistēma, pēc kuras vadīties politisku lēmumu un risinājumu pieņemšanā. Tai ir sava vieta politiskā intelekta veidošanā, kur politikas "saprāšanai"¹ ir liela nozīme politisku lēmumu izstrādē un pieņemšanā.

b) politika un politikas filozofija². Politika kā cilvēka garīgās darbības sfēra nav iespējama bez attiecīgas ideoloģijas, kas veido tās garīgo orientieri. Runa ir par politikas filozofiju. Atcerēsimies marksisma-ļeņinisma politisko ideoloģiju — vēsturisko materiālismu. Tajā vēstures filozofija sakrīt ar politikas filozofiju. Bet politikas filozofija un ideoloģija nav viens un tas pats, izņemot marksismu-ļeņinismu. Piemēram, konservatīvisms vai sociāldemokrātija, būdamas atšķirīgas politiskās ideoloģijas, balstās uz dažādām politikas filozofijām. Ideoloģija nevar pastāvēt bez sava garīgā pamata — politikas filozofijas. Ideoloģija rodas, pamatojoties uz konkrētu filozofisko bāzi. Tātad **politikas filozofija nevar nebūt arī vēstures filozofija un otrādi** (G.Tauriņš. Vēstures filozofija. R., 1996. - 107.-165.lpp.).

Politikas filozofija ir sabiedrības politiskās pārveidošanas garīgais pamats. **"Politikas filozofija ir mūsdienu sabiedrības dinamiskās dabas pētīšanas veids attiecībā uz tās relatīvi autonomo dimensiju — politiku.** Mūsdienu globālo problēmu laikmetā cilvēce sāk domāt par savas dinamiskās izmaiņas robežām, par tās saskaņošanu ar stabilitāti, cilvēka ilglai-cīgas pastāvēšanas apstākļiem, kuram draud rūpnieciskās un sociālās tehnoloģijas... Rupjas politiskās tehnoloģijas var kļūt bīstamas cilvēkam. Par to spīgti liecina totalitārie režīmi ar to "gulagiem" un masveida genocīdu. Radās nepieciešamība... pēc vispārhumānas stratēģijas, kas ilglai-cīgi paustu cilvēku dzimtas intereses un nodrošinātu cilvēka pastāvēšanu virs Zemes.

¹ Runa ir par varas rašanos un tās pastāvēšanas pamatiem, par politiskās dzīves formu pamatošanu, par politiskās pieredzes apkopošanu, par politisko zināšanu uzkrāšanu un interpretāciju, par valsts politikas pamatojumu izpratni.

² **"Politikas filozofija"** ir filozofiska disciplīna — viena no tām filozofisko zināšanu sfērām par cilvēku un sabiedrību, kura **veltīta fundamentālu politikas problēmu pētīšanai, politikas garīgo pamatu pētīšanai.** Terminu "politikas filozofija" lieto arī, lai apzīmētu politiskās partijas, šķiras uzskatus, kas raksturīgi konkrētam laikmetam ("toriju kabineta politikas filozofija", "jaunās paaudzes politiskā filozofija" utt.) (Политология. Энциклопедический словарь. М., 1993. — С.283).

Šī vispārīgā dzīves orientācijas refleksija veido filozofisko pieeju: attiecībā uz rūpniecības tehnoloģiju tā būs tehnikas filozofija, **attiecībā uz varas tehnoloģiju — politikas filozofija, kur centrālo vietu ieņem varas filozofija**" (Панарин А.С. Философия политики. М., 1996. — С.6-7). Pastāv arī citas politikas filozofijas izpratnes. Piemēram, **politikas filozofija ir politisko ideju filozofija, kura pēta cilvēku kopdzīves augstākos garīgos pamatus** (M.G.Schmidt. Wörterbuch zur Politik. Stuttgart, 1995. - S. 748-749)

Politiskā taisnīguma izpratne sakņojas politikas filozofijā. Trīs veida jautājumi veido politiskā taisnīguma izpratnes pamatu. Politikas filozofija (political philosophy) "uzdod trīs veida jautājumus. Pirmkārt: kāda ir pareizā sabiedrības institucionālā iekārta? Otrkārt: kādi ir piemērotākie kritēriji, pēc kuriem jāspriež par šīm sociālajām institūcijām? Un treškārt: kā darbojas novērtējuma kritēriji, kad jāizvēlās un jāapstiprina atbalstāmā institucionālā iekārta? ...**Politiskā filozofija ir sakņota morāles filozofijā: tā cenšas saprast pareizā un labā principus**" (Mūsdienu politiskā filozofija. R., 1998. — 7.lpp.).

¹ Autors angļu "political philosophy" tulko kā "politikas filozofiju" līdzīgi terminam "dabas filozofija", atsakoties no termina "filozofija" modernizētas transkripcijas "filosofija" minētajā darbā.

II nodaļa

VARA UN VALSTS VARAS POLITIKA

Vara — tas ir pats spēcīgākais uzbudinošais līdzeklis.

Henrijs Kisindžers¹

“Vara ir visur esoša un visu aptveroša, tā pārņem un piesātina mūs. Vara — tie esam mēs, mūsu sākumstāvoklis, mūžsenā, nepārvaramā iegrimšana pašu radītā apdzīvotā vidē ar tās eksistenciāli² un sociāli nozīmīgiem institūtiem, sabiedrības iekārtām un dažādām savas “bara dzīves” nosacītībām, tipiem, veidiem... **Vai mēs to gribam vai negribam, bet vienmēr un visur mēs esam iesaistīti, iebūvēti varas attiecībās:** mīlestībā un nepatikā ar tuviem un mazāk pazīstamiem, mājās un ārpus tās sevi paužot mūs vada tieksme dominēt³. Šī tieksme rada varu.”⁴

Vara nav kaut kas tāds, ko varētu zinātniski definēt vai arī pierādīt formāli, loģiski indukcijā, dedukcijā, jēdzienu dalīšanā. Protams, likumdošanā vara tiek definēta, bet tikai kā tiesu vara, likumdošanas vara vai izpildvara. Vara ir saprotama tikai attiecīgā varas filozofijas kontekstā. **Parasti varas filozofiskā izpratne izpaužas politikas filozofijā, bet atsevišķos gadījumos varas filozofija plašā kontekstā būtībā ir politikas filozofija** (Философия власти. Изд-во Моск. ун-та, 1993). Un tomēr politoloģija, pētot varu, pretendē uz zinātņi. Runa ir par valsts politisko varu kā specifisku valsts varas izpausmi.

1. Valsts politiskās varas būtība un tiesiskums (leģitimitāte)

Politikas būtību veido valsts vara, kura aptver visu sabiedrību. Valsts varu nevar atdalīt no politikas, jo tā ir **varas atribūts**.⁵ Tādēļ mēs arī runāsim par valsts politisko varu jeb politikas varu valstī. Tā aptver visas cilvēka

¹ Kisindžers (Kissinger, dz.1923) — ASV Valsts sekretārs (1973-1977), Nobela miera prēmijas laureāts (1973), Džordžtaunas universitātes profesors (no 1977), bet 1982.g. izveidoja savu konsultatīvo firmu.

² Eksistence (lat. *existentia* — pastāvēšana, esība): 1) priekšmetu un parādību pastāvēšana; 2) eksistenciālismā — cilvēka Es pastāvēšana — garīga pastāvēšana. Šajā nozīmē šo terminu pirmo reizi lietoja Sērens Kirkegors (1813-1855) — dāņu filozofs, eksistenciālisma priekštecis.

³ Dominēt nozīmē būt galvenajam, būt pārsvarā politikā vai citā dzīves sfērā.

⁴ Философия власти. Изд-во Моск. ун-та, 1993. — С.6.

⁵ Atribūts (lat. *attributo* — piešķirumu) ir priekšmeta, parādības neatņemama sastāvdaļa, būtiska īpašība, bez kuras tie nevar pastāvēt.

dzīves sfēras, un līdz ar to ļauj saprast sabiedrības dzīvi, vēsturi kā attiecīgas politikas realizāciju. **Varas pastāvēšanas pamatu veido attiecība “valdīt-pakļauties”**, kas ļauj valdītajam piespiedu kārtā vai bez tās ietekmēt citu cilvēku darbību, sākot ar ģimeni un beidzot ar valsti. Vara paver iespēju kādu pārvaldīt un pakļaut savai gribai, piešķir tiesības pieņemt lēmumus, izdot pavēles, kuras obligātas pakļautajām iestādēm, institūcijām un personām. Vara var būt valsts institūcijām un iestādēm, organizācijām un atsevišķām personām. **Vara ir politikas un politikas zinātnes centrālais jēdziens** (M.G.Schmidt. Wörterbuch zur Politik. - S. 573). Politikas būtība vispirms izpaužas varā. “Ko mēs saprotam ar jēdzienu “politika”? Šis jēdziens ir ļoti plašs un aptver visus cilvēka darbības veidus, kas saistīti ar patstāvīgu vadīšanu” (M. Weber. Politik als Beruf // Gesammelte politische Schriften. Tübingen, 1980. — S. 505). Mēs aplūkosim valsts varu ciešā saistībā ar politiku.

Valsts vara, ja tā ir demokrātiska, veido trīs patstāvīgus varas veidus: **1) likumdošanas varu; 2) izpildvaru un 3) tiesu varu.** Turklāt pastāv arī (iz)rikoņtāju vara: 1) ierēdņu vara un privātipašnieku (darba devēju) vara. **Ģimenē pastāv** vecāku vara. Lai pārietu pie valsts varas izpratnes veidošanas, vispirms mēģināsim saprast, kas ir vara.

a) kas ir vara?¹ — Vara ir tiesības pārvaldīt kaut ko — valsti, uzņēmumu, iestādi, organizāciju, kuras tiek īstenotas ar varas darbību. Vara ir vadoša institūcija vai atsevišķs cilvēks, kam pieder valsts vara, privātipašnieka vara, ierēdņa vara, skolotāja vara, vecāku varu utt. Vara ir iespēja pakļaut sev citus, būt noteicējam un (iz)rikoņt citus. Politoloģija aplūko vairākas varas izpratnes. Lūk, viena no tām. “Vara ir iespēja pavēlēt, diktēt savu gribu personībai, sociālām kopībām un visai sabiedrībai,

¹ “**Vara ir centrālais, organizējošais, regulējošais un kontroles (pirm)sākums politikā;** viena no svarīgākajām un senākajām politikas problēmām, kā arī problēmām literatūrā un tēlotājas mākslas jaunradē; sabiedrības, kultūras un konkrēta cilvēka dzīves problēma... Pastāv **universālas varas īpašības: vispārīgums** (funkcionēšana visās sabiedrības attiecībās un politiskos procesos), **spēja aptvert visus cilvēka darbības veidus** (lat. *includere* - aptvert), saistīt cilvēkus, sabiedriskās grupas un pretstatīt tās vienu otrai. Jēdziens: “vara” ietver attiecības, kuras balstās uz subjekta un objekta mijiedarbību” (Политология. Энциклопедический словарь. М., 1993. — С.41).

“**Vara** (gr. *kralos* - vara; angļu *power, authority* - vara, varas institūcija; vācu die Macht - vara): 1) **spēja, tiesības un iespēja kaut ko izrikoņt, noteikt, vadīt;** spēja būtiski ietekmēt cilvēku likteni, uzvedību un darbību, runu, tikumību un tradīcijas ar dažādu līdzekļu palīdzību: likumu, tiesībām, autoritāti, gribu, tiesu un piespiešanu (vardarbība); 2) **politiskā valdīšana (kundzība) pār cilvēkiem un viņu kopībām (grupām),** organizācijām, valstīm un to grupām; 3) **valsts vadošo institūciju sistēma;** 4) **personas, institūcijas ar attiecīgām valstiskām, administratīvām tiesībām vai citām dažādām ietekmēšanas formām**” (В.Халипов. Кратологический словарь. М., 1997. – С.70-71).

izmantojot autoritāti, tiesības un vardarbību. Tā izvirza objektīvu prasību attiecībā uz organizētas gribas izpausmes apmierināšanu sabiedrības pašattīstībā noteiktu mērķu sasniegšanai” (Политология. Минск, 1995. – С.82). **Vara ir atsevišķa cilvēka vai cilvēku grupas (ie)spēja, balstoties uz likumu, vai piespiedu kārtā ietekmēt un vadīt citu cilvēku darbību. Tās pamatā ir politika kā specifiska garīgās darbības sfēra: valsts politika, privātpašnieka darbības politika, vecāku varas politika ģimenē utt.**

Tātad valsts vara pastāv kā sociālpolitisku attiecību sistēma valsts formā, kā publiska vara. Tieši valsts kā sabiedrības politiska sistēma, balstoties uz autoritāti, tiesību un tikumības normām, tradīcijām un paradumiem, paver iespēju un dod tiesības ietekmēt cilvēkus, cilvēku grupas darbību un sabiedrību kopumā. Savu vietu šajā sistēmā ieņem arī soda draudi un bailes no soda. Varas sistēma ietver varas institūcijas ar attiecīgām tiesībām un pilnvarām apveltītiem cilvēkiem, kas realizē valsts varu. Attiecība “valdīt-pakļauties”, “vadīt-izpildīt” veido sabiedrības politiskās sistēmas pamatu.

b) valsts politiskās varas rašanās un šīs varas būtiskas iezīmes saskatāmas jau sirmajā senatnē — pirmatnējās kopienas iekārtas beigu posmā. Cilšu vadoņi un vecākie ar savu autoritāti centās ietekmēt, vadīt cilvēku grupas darbību un reģlamentēt dzīvi, pamatojoties uz paražām un tradīcijām. Runa ir par cilvēku interešu ievirzi attiecīgā gultnē. **Tātad jau pirmatnējā kopienā (sabiedrībā) veidojas sistēma “valdīt-pakļauties”, kura izpaužas cilšu vecāko attiecībās ar pārējiem locekļiem.** Tiklīdz daļa cilvēces — pirmatnējās ciltis — pārgāja uz pastāvīgu dzīvi konkrētā vietā, atsakoties no klejotāju dzīvesveida, izvirzījās nepieciešamība vadīt un koordinēt lielu ļaužu masu kopējo darbību. **Rodas valsts un politika — specifiska gara darbība, kur valsts vara realizējas kā politiska vara.** Politiskā vara kļūst par sabiedrības pastāvīgu un nepieciešamu priekšnoteikumu. Politika un vara sāk pastāvēt valsts formā, atsevišķu uzņēmumu un institūciju formā utt.

Valsts politiskās varas būtiskās iezīmes: suverenitāte, virsvaldība, nedalāmība¹ un varas darbība. Bet vēsture liecina arī par divvaldības gadījumiem (vienlaicīgi pastāv un darbojas divas valsts varas un valdības, divas valsts tiesu institūcijas). Taču šāda politiskās varas forma ir īslaicīga. “Būtībā divvaldība pastāv tik ilgi, cik tas ir nepieciešams vienai no varas pusēm, lai pārgrupētu spēkus un likvidētu divvaldību. Protams, politisko pretinieku cīņa par varu ir bīstama sabiedrībai” (Политология. Минск, 1995. – С.82). Krievijā divvaldība noveda pie valsts apvērsuma 1917.gada oktobrī, kad pie varas nāca boļševiki.

¹ Runa ir par to, ka nevar vienā valstī blakus pastāvēt divas valsts varas, izņemot minētos gadījumus.

Valsts varas suverenitāte (vācu *die Souveränität*, fr. *souverainete* — augstākā vara) ir specifiska valsts varas kvalitāte — **valsts neatkarība savas varas funkciju realizēšanā gan iekšpolitikā, gan starptautiskajās attiecībās**. Pastāv arī citu varas formu suverenitāte — privātipašnieku, ierēdņu, vecāku varas suverenitāte.

Par valsts suverenitāti liecina:

1) **valsts augstākā vara** — tiesības patstāvīgi noteikt sabiedrības politisko un nacionāli valstisko iekārtu, izveidot valsts institūcijas un noteikt to darbības principus, pieņemt konstitūciju, izlemt iekšpolitikas jautājumus;

2) **valsts neatkarība un patstāvība starptautiskajā arēnā**, tas ir, tiesības patstāvīgi noteikt savu rīcību attiecībās ar citām valstīm un izraudzīties savu ārpolitiku.

Virsvaldība ir augstākā vara valstī vai arī augstākās varas valdīšana valstī. Šo valdīšanu ar savu varu realizē atsevišķas personas vai cilvēku grupa, politisko partiju valdošā koalīcija.

Politiskās varas nedalāmība nozīmē to, ka tā vienmēr pastāv kā vienota un atrodas atsevišķa cilvēka vai politisko partiju koalīcijas rokās. Piemēram, valdošās koalīcijas (LC, DPS, TB/LNNK, LZS) politiskā vara 6.Saeimā bija nedalāma.

Varas darbība¹ (varas darbība valsts vadīšanā) ir konkrētas politikas realizēšana dzīvē. Tās rīcībā ir dažādas piespiešanas formas, ko politiskā vara lieto pret sabiedrību, atsevišķām sociālajām grupām, atsevišķiem cilvēkiem, lai realizētu politisko varu visās dzīves sfērās pašas sabiedrības labā. Dažreiz tam traucē kari, korupcija un noziedzība. Varas darbību vada konkrētas valsts politika un to realizē attiecīgas institūcijas.

Valsts vara vienmēr ir politiska, jo tās garīgo pamatu veido attiecīga politika. Tā ir suverēna, neatkarīga un nedalāma. Vara pastāv kā dažādu valsts institūciju darbība, kuru īsteno politiķi, valstsvīri un ierēdņi, kas ir **varas subjekti**. **Varas subjekti** ir arī varas institūcijas, sākot ar pašu valsti un beidzot ar politiskajām partijām un sabiedriskajām organizācijām.

c) vara un politika ir cieši saistītas, bet vara nav politika un politika nav vara. Vara ir politikas realizācijas forma jeb veids². Konkrētas politikas realizācija var novest pie varas maiņas. Piemēram, Tautas frontes politika

¹ **Varas darbība** var arī izpausties vardarbīgā formā kara laikā, valsts apvērsumos, revolūcijās. Staļinlaika represijas un terors bija tipiskas vardarbības formas valsts politikas līmenī. "Vardarbībai ir dažādas piespiešanas formas, ko noteikta šķira (vai sociālā grupa) lieto pret citām šķirām (vai citām sociālajām grupām) ar mērķi saglabāt vai iegūt ekonomisko un politisko varu, iekarot noteiktas privilēģijas" (Politiskā enciklopēdija, R., 1987. — 729.lpp.).

Vardarbība ir rupjas varas lietošana, nelikumīga piespiešana, bet tā ir nepieciešama cīņā ar noziedzību, likumu pārkāpējiem arī miera laikos.

² Var arī teikt, ka **politika ir valsts varas veidošanas, pastāvēšanas un realizēšanas forma**.

padomju laikā aizveda pie Latvijas neatkarības atjaunošanas mierīgā ceļā. Tas pavēra iespēju Latvijas neatkarības nostiprināšanai. Vara kļuva politiska, atbildīga visas saiedrības priekšā par izmaiņām dzīvē. **Bet kurš šodien ir spējīgs uzņemties atbildību par realizētās politikas sekām Latvijā? Uzņemties politisku atbildību!** Vispirms būtu jāizprot esošā situācija un tā jānosauc īstajā vārdā. "Situācija valstī ir smaga. Mēs ielās redzam ubagojošus bērnus. Mēs redzam vecus cilvēkus, kas dzīvo pusbadā, jo tie nespēj zaudēt savu pašcieņu, ejot lūgties vai palikt parādā par dzīvokli. Mēs redzam slimus cilvēkus, kas nespēj nopirkt ārstu izrakstītās zāles. Mēs zinām ģimenes, kas nespēj savus bērnus sūtīt skolās. Mēs redzam cilvēkus, kas pārtiek no atkritumu konteineros atrastā. Mēs zinām ģimenes, kuru vienīgais ienākums ir sievas vai meitu prostitūcija... Viņu izmisums nav ietērpjams vārdos. Uzņemties atbildību par šo situāciju un tās tālāko attīstību ir milzīgs izaicinājums katra politiķa profesionalitātei, goda un atbildības jūtām... Politiskajā vidē ir zināma puvuma smaka, kas ir skārusi arī eliti" (A. Šķēles runa Saeimas plenārsēdē 21.12.96. // "Diena", 23.12.96.). **Ir izveidojusies bagāto cilvēku elite un nabadzīgā tautas masa.** Varbūt tas, ir vienīgais faktors, kas var apdraudēt Latvijas drošību. Noziedzības līmenis padara katra cilvēka dzīvi ne tikai nedrošu — neviens, izņemot apsargātos valstsvīrus, nav pilnīgi drošs par savu dzīvību! Noziedzība ir attiecīgas politikas sekas, kuras apdraud demokrātiju.

2. Valsts politiskās varas funkcijas un subjekti

a) varas funkcijas ir: valdīšana, vadīšana, pārvalde (rikošana) un kontrole.

Valdīšana ir valdošās partijas vai partiju koalīcijas politikas veidošana un īstenošana likumos, realizējot tos dzīvē. Tā ir valdošās partijas(u) gribas izpausme. Valdīšana ir valsts varas īstenošana, pamatojoties uz sabiedrības dalīšanu **valdītājos un pakļautajos**. Pastāv trīs valdīšanas leģitīmās formas: **racionālā, tradicionālā un harismātiskā** (sīkāk sk. Vēbers M. Politika aicinājums un profesija: III daļa "Politiskās domas vēsture"). **Racionālā valdīšana** balstās uz pilsoņu izpratni un pārliecību par spēkā esošās kārtības likumību un valsts institūciju darbības tiesiskumu. **Tradicionālā valdīšana** balstās uz pārliecību par esošo tradīciju nepieciešamību un varas tiesisko likumību. **Harismātiskā** valdīšana balstās uz ticību valdnieka rīcības neapšaubāmai pareizībai un taisnīgumam (Staļins, Hitlers, Kastro u.c.). Valdīšanu ar savu darbību realizē politikas subjekti.

Vadīšana (vadība) ir valdošo politisko spēku politiskās, ekonomiskās un ideoloģiskās gribas tiesiska izpausme ar attiecīgu valsts institūciju starpniecību. Sava vieta te ir arī partiju politiskajai darbībai.

Pārvalde ir stratēģiskās politiskās līnijas realizācija dzīvē. To veic ierēdņi valsts iestādēs un privātpašnieki savās firmās, saimniecībās, korporācijās, akciju sabiedrībās un sabiedrībās ar ierobežotu atbildību.

Kontrole ir izpildvaras darbības uzraudzība, ko veic parlaments vai citas speciālas organizācijas (Latvijā — Valsts kontrole) attiecībā uz likumu un lēmumu izpildi, finansu disciplīnu (valsts naudas vai investīciju¹ izlietošanā).

b) valdīšanas diferenciacija: politiskā, ekonomiskā, ideoloģiskā.

*“Latvijas valsts suverēnā vara pieder
Latvijas tautai.” (Satversme, I, II)*

Politiskā valdīšana izpaužas valdošo partiju vai vienas partijas darbībā parlamentā. Latvijā politisko valdīšanu veic Saeima. Tā ievēlē Valsts prezidentu, apstiprina Ministra prezidenta kandidatūru un viņa sastādīto Ministru kabinetu. Šeit noteicošā loma pieder valdošo politisko partiju koalīcijai.

Ekonomiskā valdīšana attiecas uz ražošanas un sadales sfēru valsti. Tā aptver ekonomiskās un finansu politikas realizēšanu valstī. Ekonomiskās valdīšanas pamatā ir parlamenta apstiprināts budžets, ko dzīvē realizē attiecīgas ministrijas. Šeit cieši saskaras politika un ekonomika.

Ideoloģiskā valdīšana ir politiskās ideoloģijas — liberālisma, konservatīvisma, sociāldemokrātijas, marksisma-ļeņinisma u.c. realizēšana politiskajā valdīšanā, nosakot tās virzienu un politisko režīmu valstī. Ideoloģiskās valdīšanas pielietošana politisku problēmu risināšanā, politisku lēmumu pieņemšanā visās dzīves sfērās balstās uz partiju darbību. Ideoloģiskās valdīšanas uzdevums un mērķis: **pamatot valstī pastāvošās politiskās un ekonomiskās attiecības, nacionālo politiku, kā arī izraudzītās ideoloģijas vēlamību un taisnīgumu attiecīgos vēsturiskos apstākļos.**

Kāda ideoloģija Latvijai būtu pati piemērotākā: liberālisms, konservatīvisms, sociāldemokrātija vai marksisms-ļeņinisms? Kas attiecas uz komunistisko, marksistiski-ļeņinisko ideoloģiju, tad tā ir aizliegta, tāpat kā tās partija. Tiek izteiktas domas, ka ideoloģija politikā vispār nav vajadzīga. **Bet vai nopietna politika ir iespējama bez ideoloģijas?** — Protams, nav iespējama. Par to liecina arī šāda atziņa: “Mums ir saujiņa konservatīvo, liberāļu, nacionāļu un mafiozu, tie visi brālīgi grūstās ap varas pīrāgu — ideju, ideālu vietā liekot pīrāga gabala lielumu” (A. Mugurēvičs. Sirdsapziņa un liekulība // “Diena”, 14.02.97.). Bez konkrētas politiskās ideoloģijas nav un nevar pastāvēt partijas politiskais intelekts, kultūra un atbildība. Tā vietā uzplaukst demagoģija, intrigas, liekulība un meli. Bet varbūt Latvijā ir politiskā demokrātija? Nebūt ne! **Demokrātija ir tur, kur valdošās partijas vēlas un spēj rast kompromisu valstiski svarīgu jautājumu risinājumā,** lai nepieļautu valdības vai parlamenta krīzi. **Bet 6.Saeima bija spiesta apstiprināt bezpartijisku Ministra prezidentu — Andri Šķēli.** Pagāja nedaudz vairāk par gadu, un viņš bija spiests demisionēt. Kāpēc? — “Tiek

¹ **Investīcijas** (lat. *investitio* — ietēršana, vācu *die Investition* — kapitāla ieguldījums) ir kapitālieguldījumi — līdzekļi pamatfondu paplašinātai atražošanai, jaunu pamatfondu radīšanai un esošo rekonstrukcijai.

izteikts viedoklis, ka es it kā uzspiežot deputātiem pieņemt amorālus lēmumus. Tiek teikts, ka it kā manis dēļ deputātiem ir bijis jāiet pret saviem ētiskajiem ideāliem un morāli... Es neturos pie šī krēsla — tāda vienmēr ir bijusi un ir mana pozīcija” (A.Šķēles paziņojums presei 1997.g.20.janvārī // “Diena”, 21.01.97.). Sākās diskusija par morāli politikā, bet tā jau ir politikas filozofijas sfēra. “Svarīgi, lai šī diskusija kādreiz beigtos ar pietiekami konkrētiem secinājumiem un lai nenotiktu mēģinājumi vērsties tikai pret vienu vai otru amatpersonu, neizdiskutējot visas šīs mūsu vēstures mantojuma nianses” (Šķēle atbalsta diskusijas par morāli // “Diena”, 01.03.97.).

Ko darīt ar Latvijas padomisko pagātni, ar mūsu 50 gadu vēsturi? — **Censties to saprast!** Un šeit saskaras politika ar vēsturi (G.Tauriņš. Vēstures filozofija. R., 1996). Tik tiešām politiķi kļūst nožēlojami savā nevarībā, kad vēsture pat atklāti tiek izmantota kārtējā ciņā par “portfeļiem”. Par to sīkāk šīs grāmatas II daļā “Politikas filozofija”. Politikas filozofija būtībā veido politoloģijas garīgo pamatu. Runa ir par politiķa intelekta, kultūras un atbildības veidošanu un audzināšanu, par visas tautas politisko izglītošanu kā demokrātijas svarīgāko priekšnoteikumu. Latvijā patlaban aktuāla ir gan pilsoņu, gan nepilsoņu politiskā izglītošana, sākot ar 5.-6.klasi, kā tas notiek Eiropas Savienības valstīs.

c) valsts politiskās darbības subjekti¹ ir prezidents, valdnieks (karalis, ķeizars, cars, monarhs, imperators), valdošā elite², politiskās partijas, šķiras un sociālās grupas. **Valdnieks** būtībā ir valsts galva vai arī valdības galva atkarībā no tā, kāda ir valsts politiskā iekārta. Latvijā valsts galva ir Valsts prezidents, bet valdības galva — Ministru prezidents. Valdības galva ir augstākās valsts varas izpildu un rīcības institūciju vadītājs. Parlamentārās republikas valdības galvu ieceļ parlaments. **Parasti par valdības galvu kļūst tās politiskās partijas līderis,³ kura ieguvusi balsu vairākumu parlamenta vēlēšanās.** Līdzīgi valdības galvu ieceļ arī konstitucionālajās monarhijās. Šajos gadījumos valdības galvu parasti sauc par ministru prezidentu,

¹ **Subjekts** (lat. *subiectum* — pamatā esošs) ir cilvēks vai sociāla lauzu grupa, kas veic konkrētu garīgu vai praktiski priekšmetisku darbu. Subjekts ir uz objektu vērstas aktivitātes avots.

² **Elite** (fr. *élite* — izlase, atlase) ir sabiedrības vai valdošās partijas(u) daļa — izcilākie politiķi, valstsvīri vai privilēģētas šķiras, izmeklēta sabiedrība politikā, ekonomikā, zinātnē, kultūrā, militārā jomā. **Eliti** veido personas, kas pieder pie tā saucamās izmeklētās sabiedrības jeb smalkajām aprindām. Padomju laikā to sauca par nomenklatūru, bet Latvijā mūsdienās — par eliti, smalkajām aprindām politikā un citās dzīves sfērās — biznesā, zinātnē, kultūrā.

³ **Latvijas 6.Saeima** politisko partiju nesaskaņu dēļ par Ministru prezidentu bija spiesta apstiprināt bezpartijisko Andri Šķēli, kurš uz savas ādas drīz vien izjuta, kas ir politiskās intrigas, politiskā intelekta un atbildības trūkums. 7.Saeima nepieļāva, ka par premjera kandidātu izvirzītu A.Šķēli, kura partija uzvarēja vēlēšanās. Tika izveidota mazākumvaldība (LC, TB/LNNK, JP), kas noveda valsti līdz politiskai krīzei (5.07.99.) ar smagām ekonomiskām sekām.

premjermīnīstru vai kancleru. Prezidentālās republikās valdības galva parasti ir prezidents, absolūtās monarhijās — monarhs.

Valdošā elite ir pie varas esošo cilvēku grupa, kas nosaka valsts politiku. Elite ir šaurs noslēgts cilvēku lokš ar diezgan pastāvīgiem locekļiem, kuru skaits ir ierobežots. Tās locekļus saista iekšējās saites un intereses, kurām ir noteicošā nozīme. Elite var pastāvēt dažādu elitāru klubu veidā vai arī kā noslēgts smalko aprindu lokš. Elite var būt šķīru daļa, sociālā slāņa vai partiju daļa, kas nosaka lielākās sociālās grupas intereses. Šodien politiskā elite atšķiras no padomju laika nomenklatūras. Nomenklatūras darbinieks ir vadošs, atbildīgs darbinieks, kura amats paredzēts īpašā sarakstā, ko apstiprina partijas komiteja vai augstākā partijas instance — Centrālā komiteja (republikas vai PSKP — Maskavā).

Vai Latvijā ir izveidojusies nomenklatūra padomiskā nozīmē? — Ja “atsevišķā slepenā datu bāzē tiek apkopotas ziņas par tiem noziegumiem, kurus izdarījušas augstas amatpersonas” (S.Točš. Milicija jaunās nomenklatūras sardzē // “Diena”, 22.03.97.), tad arī šodien politiskā elite neatšķiras no padomju laiku nomenklatūras. Šai sakarībā rodas jautājums: **vai sabiedrība zina patieso kriminogēno situāciju valstī un vai tas jāzina sabiedrībai?** Turklāt “pavisam klaji un nelikumīgi operatīvo lietu pret politisko oponentu premjera kandidātu A.Šķēli savulaik izmantoja toreizējais iekšlietu ministrs J.Ādamsons” (turpat). Varbūt “prominences” pārkāpumus “labāk noslēpt un noglabāt, ...lai izvilktu vajadzības gadījumā un labākā laikā” (turpat). Tikumiskais, tiesiskais kopā ar atbildību veido politiskās kultūras reālo izpausmi politiķu darbībā.

Tautas ievēlēti politisko partiju izcilākie darbinieki veido pie varas esošo cilvēku grupu, kas nosaka valsts politiku, kura ir politiskā subjekta “dzinēj-spēks”, “smadzeņu centrs”. **Politiskās varas subjekti ir:** 1) valsts, tās organizācijas un institūti; 2) politiskās partijas un organizācijas; 3) valdošā elite, lobisti¹. Politikas realizācijas subjekti ir: 1) birokrācija (ierēdņi); 2) privātipašnieki un uzņēmēji; 3) atsevišķi cilvēki leģitīmos procesos (mītiņos, vēlēšanu kampaņās, demonstrācijās, gājienos, piketos); 4) sociālās kopības (šķiras, etnosi², grupas, slāņi); nācija (tauta).

d) valdošā elite³. Tā nosaka gan likumu pieņemšanu, gan iekšpolitiku

¹ **Lobisti** — (angļu *lobby* — kuluāri) ir lielo firmu, uzņēmumu, fabriku aģenti likumdošanas institūcijās. Tie izdara politisku spiedienu uz valdību.

² **Etnoss** (gr. *ethnos* — cilts, tauta) ir tauta. **Tauta plašākā nozīmē** ir valsts iedzīvotāju kopums nacionālajā valstī. **Sociāletniska kopība:** cilts, nācija, tauta. Tautas ir vēsturiski stabilas cilvēku grupas ar kopēju teritoriju, ekonomisko dzīvi, valodu, psiholoģiju, tradīcijām, kultūru.

³ **Valdošā politiskā elite** ir cilvēku grupa, slānis, kas no pārējās masas atšķiras ar konkrētām spējām un ieņem sabiedrības sociālās struktūras hierarhijā vadošo vietu, bieži vien privilēģētu stāvokli. Tā izrāda nopietnu ietekmi uz valsts varu vai arī realizē šo varu (Словарь - справочник по социологии и политологии. М., 1996. — С.265).

un ārpolitiku. Valdošā elite diferencējas politiskajā, ideoloģiskajā, ekonomiskajā un ierēdnieciskajā elitē. **Politiskā elite** ieņem augstākos amatus likumdošanas varas un izpildvaras struktūrās. Tā sastāv no dažādu politisko partiju redzamākām personām un dažādām grupām. Runa ir par **prezidentam** un **premieram** tuvu stāvošām personām — ministriem, partiju un parlamenta frakciju līderiem. Demokrātijas apstākļos priekšgalā izvirzās cilvēki ar dažādu politisko intelektu, kultūru un atbildību, dažādu taisnīguma izpratni, dažādu reliģisko pieredzi, diemžēl arī pašlabuma meklētāji, demagogi un intriganti, pat blēži un krāpnieki. Šajā līmenī notiek valsts mēroga intrigas, cīņa par varu, itin bieži vadoties pēc principa “mērķis attaisno līdzekļus”, kad runa ir par ministra “portfeli”, kuru grib saglabāt par katru cenu.

Ideoloģiskā elite nav strikti nodalīta no politiskās elites. Tā **veido politiskās elites augstāko intelektuālo līmeni un risina globālas problēmas valstī**. Tajā sava vieta ir augstskolu profesoriem, zinātniekiem, un šī elite liek pamatus jaunajai ideoloģijai vai arī attīsta tālāk kādu jau esošu ideoloģiju. Tādēļ **uz ideoloģiskās elites pleciem gulstas milzīga atbildība par politikas garīgo pamatu veidošanu vai izvēli: vēstures saprašana un nākotnes paredzēšana**, pamatojoties uz attiecīgu ideoloģiju. Politika zaudē garīgo ceļvedi, ja tai trūkst gan vēstures saprašanas principi, gan nākotnes paredzēšana, par pamatu ņemot attiecīgu nākotnes ideālu. Turklāt ideoloģiskā elite nosaka arī zinātnes, kultūras un izglītības attīstības ģenerālliniju. Ideoloģisko eliti veido zinātnes, kultūras un reliģijas pārstāvji, partiju ideologi.

Latvijā ideoloģiskā elite vēl tikai veidojas, un bieži vien šis process nonāk strupceļā: vai sastāvēji PSKP? — Tātad ekskomunisti! Cik ilgi sastāvēji? — Tātad cīnījies pret Latvijas neatkarības atjaunošanu! Ko darīji pēc 1991.gada 13.janvāra? Vai nebiji čekas aģents? Kad izstājies no PSKP? Lūk, tādi patlaban ir politiskā intelekta un politiskās kultūras kritēriji. Par ko liecina čekas aģentu lietas 5., 6. un 7.Saeimā un A.Vidavska tiesas process? Kā tas iespaido politisko intelektu, kultūru un atbildību? Lūk, kur saskaras politika un vēsture.

Varbūt ir vērts mēģināt saprast, kāpēc Kurzemes cietoksnī¹ viens latvietis šāva uz otru? Kā vārdā latviešu SS bataljons vācu armijā cīnījās pret

¹ Lūk, viena kaujas epizode “Kurzemes cietokšņa” aizstāvju ikdienā: “Sīva cīņa uzliesmo kaprāja Grinberga grupas pusē. Trakā steigā tur strādā automātiskie ieroči, un tumsā kāds sauc: “Latvieši, nešaujiet!” Kaprālis Grinbergs arī pārtrauc savas grupas uguni, domādams, ka saucēji tiešām grib padoties gūstā. Šai viltībai neticēdams, trieciu savas mašīnpistoles lodes uz tumsā skrejošiem stāviem... bet ir jau par vēlu. Jau sāk klabēt boļševiku ložmetēji, un no Grinberga grupas dzīvajos paliek tikai tās komandieris un kareivis Dzenis...”

Šim vīram bijis arī brālis, kas komandējis krievu tanku bataljonu. 7.janvāra kaujās pie Pūcēm krievu tanki ielauzušies mūsu rotas iecirknī, un leitnanta Šmita vīri ar tanku dūrēm iznīcinājuši piecus T-34 milzeņus. Un tad “mastā” sēdošais snaiperis ieraudzījis kādu vīru ādas mēteli ar karšu somu plecās un pistoli rokā skrienam no kāda degoša

padomju armiju? Kā vārdā latviešu sarkanie strēlnieki veidoja čekas vadību, apsargāja Leņīnu un gandrīz visi tika nošauti Staļina laikā? Kas atjaunotās Latvijas brīvvalsts laikā ir aktuāli: notiesāt Rubiku un Ņoviku vai gūt panākumus cīņā pret organizēto noziedzību, jo šobrīd neviens nav drošs par savu dzīvību, izņemot valstsvīrus, par kuru drošību gādā miesassargi. **Noziedzība un nabadzība reāli apdraud latviešu tautas izdzīvošanu.** Lūk, daļa to problēmu, par kurām ideoloģiskā elite (5.–7. Saeima) neko prātīgu līdz šim laikam nav pateikusi, jo nav skaidrs, ko darīt ar mūsu padomisko vēsturi. Tas ir daudz grūtāks uzdevums, nekā nojaukt vienu otru padomjlaika pieminekli. **Vēsturi nevar izmainīt. To vajag saprast, lai pavērtu ceļu demokrātiskai politikai.** Zinātniska patiesība vēstures notikumu izpratnes jomā nav savienojama ar demokrātisku politiku, kura balstās uz politisko atziņu un lēmumu plurālismu.

Ekonomiskā elite. To veido ekonomisti, finansisti un biznesmeņi. Tā nosaka valsts ekonomisko politiku. **Politiskā un ekonomiskā elite ir atbildīga par ekonomisko stāvokli valstī.** Kas Latvijā ir atbildīgs par ekonomisko stāvokli? Nopietni un ar atbildības izjūtu savas atziņas ir izteicis bijušais premjers A.Šķēle. **“Procesi, kas ir notikuši mūsu valstī, ir radījuši sekas, pēc kurām varētu šķist, ka mūsu valstij pāri ir gājis karš vai kas ļaunāks, taču šodien ir jāsaprot, ka karš un revolūcija, lai arī kādus postījumus atstājuši aiz sevis, ir beigušies... Mūsu birokrāti¹ (un arī politiķi. — G. T.) civilizētu valodu ne visi jau ir iemācījušies un bieži vien saprot tikai tad, kad ar mietu, tikai tad, kad ar pirkstu acī, tikai tad, kad Ministru prezidents un televīzija, desmitiem žurnālistu ierodas un izpurina”** (Vairāk ticības sev un savai valstij // “Diena”, 03.01.97.). Kas tad ir šie “mūsu birokrāti”? — Arī politiķi un valstsvīri, kas veido politisko eliti. Tāda ir vakardienas padomju cilvēka garīgā potenciāla izpausme un īstenošana politikas jomā.

Ierēdnieciskā elite — ierēdņu aparāta augstākais slānis. Tās pārstāvji palīdz augstākās varas elitei risināt ar valsts pārvaldi saistītus organizatoriskus jautājumus. Ierēdniecisko eliti veido dažādu valsts aparāta komisiju, ministriju nodaļu vadītāji un valsts sekretāri, pašvaldību vadītāji.

tanka uz aizmuguri. Viņš nolaidis to no kājām, bet, kad pieskrējis klāt savam upurim, palicis bāls: kritušais krievu kaprālis bijis viņa brālis, ko liecinājuši atrastie dokumenti un ģimetnes...

Ir 23.marta vakars. Vanagu mājās drupās uzstādīts krievu skaļrunis. Pašreiz tas atskaņo dziesmu “Pie tēvu zemes dārgās ķēries klāt”... Mums acis nemanot iezogas miklums. Puiši iznākuši no bunkura un klausās” (Ā.Šķiņķis. Kurzemes cietoksnis. R., 1997. – 226., 344.lpp.) Pietiekami ilgi tika slavināti vieni, bet nosodīti — otri. **Patlaban paveras iespēja saprast vēsturi, saprast abas puses, lai celtu demokrātisku Latviju.**

¹ **Birokrāts** — privileģēts ierēdnis, kas nespēj saprast savu vietu un lomu valsts ierēdņu sistēmā.

Birokrātisms — ierēdniecības darba stils, kam raksturīgs formālisms, nespēja iedziļināties un saprast kārtojamo jautājumu būtību. **Birokrāts** ir tāds ierēdnis, kas savus pienākumus veic birokrātiski.

Latvijā patlaban jau var runāt par savu **isteblišmentu**¹ kā valdošo eliti, ja lieto šo specifisko angļu valodas terminu. Latviski tam atbilstu termins “valdošā elite”. Tā ir **privileģēta tādu cilvēku grupa, kuri nosaka valsts politikas galvenos virzienus ekonomikā, ideoloģijā un valsts pārvaldē**. Šie cilvēki ieņem atbildīgus amatus parlamentā un valsts pārvaldes sistēmā un cenšas norobežoties no citiem, “neredzot” patiesi traģisko tautas stāvokli. Viņiem ir skaidrs, ko darīt. Visu vajag darīt otrādi, nevis tā, kā padomju laikos, un tad būs labi. Ja kaut kas neizdodas, tad tās ir padomju laika sekas. Sliktākā gadījumā var ķerties klāt pie “čekas maisiem” vai noskaidrot, cik ilgi sastāvēji PSKP. Ceļot politiskā intelekta, kultūras un atbildības līmeni, Latvijas politiķi būs spiesti nopietni domāt par to, kādā stāvoklī ir nonākusi tauta. Bet tas var notikt tikai uz visas tautas politiskās izglītības pamata, kura kārtējās Saeimas vēlēšanās spēs prasīt un novērtēt partiju iepriekšējo darbību un kārtējos solījumus.

¹ **Isteblišments** (angļu *establishment* — no *establish* — nodibināt, iekārtot) ir šaura privileģētu cilvēku grupa valsts varas sistēmā. Sinonīms “valdošā elite” vai padomju laikā — augstākā līmeņa nomenklatūra.

III nodaļa

POLITIKAS IDEOLOĢIJAS¹ (pamatvirzieni)

Politiskās teorijas pamatvirzieni un doktrīnas² radās jau Senajā Grieķijā (Platons “Valsts”, “Politikis”, “Likumi”). Aizsakās politiskās domas vēsture, kas ietekmē pasauli un tās politisko uzbūvi. Politikas teorijas jeb politiskās teorijas savā būtībā ir politikas ideoloģijas. Tās veido politiskās domas garīgos pamatus, kas nosaka politikas virzienu (mērķi), būtību un saturu. Šajā aspektā politika cieši saskaras ar vēsturi, jo katra politiskā ideoloģija ietver attiecīgas vēstures izpratnes teoriju vai balstās uz to. Vēstures notikumu izpratne nav iespējama bez tās politikas izpratnes, kuru cilvēki ir realizējuši konkrētos notikumos. Tā ka vēstures filozofija, no šā skatpunkta raugoties, nevar nebūt arī politikas filozofija. Vēstures filozofija ietekmē politisku lēmumu pieņemšanu, balstoties uz vēstures notikumu saprašanu (G.Tauriņš. Vēstures filozofija. R., 1996. —107.-161.lpp.).

Kas ir ideoloģija? — “Ideoloģija ir cilvēku, šķiru, partiju uzskatu un ideju sistēma, kura pauž cilvēku, šķiru, partiju, politikas un varas subjektu uzskatus, intereses, mērķus, centienus, prāta ievirzi, kā arī attieksmi pret īstenību, aptverot konkrēta laikmeta paaudzi, sabiedrisko kustību, mākslu, literatūru utt. līdz pat pasaules uzskatam un dzīves pozīcijai... Ideoloģija, tāpat kā politika, ir universāla, t.i., tā spēj aptvert visdažādākās domas sfēras, cilvēka darbību, uzvedību un noteikt to virzienu (“domas tēls”, “atsevišķas intereses”), mērķi un līdzekļus. Ideoloģija ir saistīta ar to ideālu un konkrētu uzdevumu, mērķu un iespēju salīdzināšanu, kuri politikā ieņem centrālo vietu. Tieši tādēļ ideoloģija norāda politikā uz ideālu un vērtību sistēmu, pēc kuras tai vajag tiekties (idealizācijas process, t.i., mērķu izvēle, šīs izvēles orientācija). Tādēļ rodas konservatīva vai liberāla, progresīva vai reakcionāra un cita veida politika... Politika un ideoloģija ir vienādi aktīvas un saistītas ar cīņu, kurā izpaužas uzskatu, domu, risinājumu, programmu daudzveidība. Politika un ideoloģija polarizējas dažādos virzienos ar pozitīvu vai negatīvu vērtējumu

¹ Termini “politikas ideoloģija” un “politiska ideoloģija” tiek lietoti kā sinonīmi.

² **Doktrīna** (lat. *doctrina* — mācība) — zinātniska vai filozofiska teorija, politiskās ideoloģijas teorija, vadošais teorētiskais vai politiskais princips vai normatīva formula. Politiskās doktrīnas sinonīms ir “programma”.

pēc antinomijas principa: "Jā-nē". Tādēļ tie dalās labējos un kreisajos, reakcionārajos un progresīvajos utt. virzienos... **Gan politika, gan ideoloģija ir spējīga uz kompromisiem — savstarpēji pieņemamiem lēmumiem** (ja runa ir par demokrātisku politiku. — *G.T.*)" (Политология. Энциклопедический словарь. М., 1993. — С.113-115).

"**Ideoloģija** (fr. *idéologie* — mācība par idejām) politikā un politikas zinātnē tiek dažādi definēta (un līdz ar to arī dažādi izprasta. — *G.T.*) un neviennozīmīgi vērtēta politisko ideju un ideju sistēmā atkarībā no to izcelšanās (rašanās. — *G.T.*), struktūras, patiesīguma vai maldīguma (kļūdainības. — *G.T.*) (Wahrhaftigkeit oder Fehlerhaftigkeit) un saistībā ar sabiedriski politiskām attiecībām.

Ideoloģija: a) ir neitrāls zinātniski analītisks instruments (ideoloģija kā zinātne par idejām) un b) **tiek izmantota politiskā cīņā**" (M.G.Schmidt. Wörterbuch zur Politik. Stuttgart, 1995. - S.409).

Tātad politikas ideoloģija ir politoloģijas un politikas filozofijas sfēra, kur izpaužas politiskās domas vēstures loma politiķa intelekta, kultūras un atbildības veidošanā un audzināšanā.

Aplūkosim šādus politiskās ideoloģijas galvenos virzienus: **konservatīvisms, liberālisms, sociāldemokrātija, marksisms-leninisms** (komunisms) un **nacionālisms**. Nepieskarsimies tādai ideoloģijai kā anarhisms, imperiālisms un trešo valstu politiskās ideoloģijas, jo to neatļauj grāmatas apjoms. Šis jautājums daļēji tiks aplūkots III daļā "Politiskās domas vēsture", kas iznāks kā atsevišķa grāmata "Politika, III".

un ideju sistēmā
subjektu uzskaites, izvērtēšanas, kritēriju, kā arī struktūru
pret tās izveidi, apvienot konkrētā laika telpā sabiedrisko kustību
maksimāli ierobežot un līdz pat pašreizējai uzskaitam un dažas pozīcijas...
Ideoloģija tāpat kā politika ir universāla, t.i. tā spēj apvienot visdažādākas
domas sfēras cilvēka darbībā, uzvedībā un noteikti to virzienā ("domas
tais", "stāvokļa intereses", "mērķi un līdzekļi". Ideoloģija ir saistīta ar
to ideju un konkrētā tirdzniecībā, mērķu un līdzekļu salīdzināšanu, kurā
politika izņem centrālo vietu. Tādēļ ideoloģija notiek politika uz
ideju un vērtību sistēmu pēc kuras tai vajadzētu iedarboties (ideoloģijas
procesā, t.i. mērķu izvērtēšanas orientācijā). Tādēļ rodas konservatīva
vai liberāla procesa vai tehnoloģija un cita veida politika. Politika
un ideoloģija ir vienādi būtiskas un saistītas ar citu, kā arī izpaužas
uzskaitu, domas, tirdzniecību, programmu darbībasveidus. Politika un
ideoloģija politiskās darbības virzienos ar pozitīvu vai negatīvu vērtējumu

"Ideoloģija, politoloģija, sociāloloģija, un politika ir ideoloģijas, t.i. ideoloģijas
"Ideoloģija ir ideoloģija, t.i. ideoloģija ir ideoloģija, t.i. ideoloģija ir ideoloģija,
ideoloģija ir ideoloģija, t.i. ideoloģija ir ideoloģija, t.i. ideoloģija ir ideoloģija,
politika ir ideoloģija, t.i. ideoloģija ir ideoloģija, t.i. ideoloģija ir ideoloģija."

1. KONSERVATĪVISMS¹

Konservatīvisms ir tāda politiskā ideoloģija, kas cenšas saglabāt pastāvošo valsts iekārtu un politisko sistēmu. Tā ir sava veida politiska aizsargreakcija pret sabiedrības revolucionāriem pārveidojumiem un satricinājumiem. **Lielā franču revolūcija 1789.gadā radīja politisko ideoloģiju, kurai bija raksturīga konservatīva politiskās domas ievirze.** Konservatīvisms radās kā antirevolucionāra kustība un politiskās ideoloģijas virziens, kas vērsti pret šo revolūciju un vēlāk pret citām revolūcijām. Konservatīvismu kā politikas ideoloģiju "varētu traktēt (aplūkot, iztirzāt. — G.T.) šādi: 1) **politikas filozofija**, kura orientēta uz sabiedriskās dzīves tradicionālo pamatu saglabāšanu un aizsardzību, revolucionāro pārmaiņu noliegšanu un kurai ir raksturīga neuzticība tautas kustībai; šī filozofija izveidojās XVIII gs.; 2) **prāta ievirze**, kas ir raksturīga gan samērā plašām sabiedrības grupām, kuras veido politiskos spēkus, gan arī atsevišķiem indivīdiem; tai raksturīga uzticība tradīcijām, stabilitātei un kārtībai; tā **noliedz revolucionāru prāta ievirzi** un neuzticīgi raugās uz reformu impulsiem, tai raksturīga dziļa reliģiozitāte; 3) **politiskās prakses līmenī**: Lielbritānijas Konservatīvo partijas pragmatiskais kurss... kristietiski demokrātiskās partijas citās kontinentālās Eiropas zemēs, jaunradušās partijas ar līdzīgu orientāciju bijušajās sociālisma zemēs. Kas attiecas uz ASV, tad konservatīvais novirziens ir gan Republikāņu, gan Demokrātu partijā..." (Политология. Энциклопедический словарь.. М., 1993. - С. 139-140).

a) **konservatīvās politiskās domas specifika.** "Konservatīvā domāšana ir vēsturiska. Cilvēku kopdzīves kārtību mūsdienās nav iespējams ierobežot ar stingriem kritērijiem, jo tā atrodas vēstures plūsmā, paaudžu secīgā maiņā... Konservatīvā domāšana ir konkrēta. Abstraktu, mehānisku sabiedrības un valsts uzbūves principu vietā tiek likta dzīvības pilna, daudzveidīga vienotība... Konservatīvā domāšana ir hierarhiska². Griba

¹ **Konservatīvisms** (lat. *conservo* — saglabāju, apsargāju, *conservativus* — tāds, kas sarga): 1) virziens politiskajā ideoloģijā un arī politiskajā domā, tā pamatā ir valsts un sabiedriskās iekārtas tradīciju un principu saglabāšana; 2) tāds, kurā izpaužas tāda īpašība kā cenšanās saglabāt esošo (konservatīvi politiskie uzskati, konservatīvas metodes, konservatīvs dzīvesveids, konservatīva domāšana, konservatīva politika). Bet politikā konservatīvisms nenozīmē absolūtu naidīgumu pret jauno, kā to pauda marksistiski-ļeņiniskā ideoloģija. Konservatīvo partija Lielbritānijā ar savu politiku ir panākusi ne tikai demokrātijas uzplaukumu un augstu dzīves līmeni, bet arī iemantojusi pārējo politisko partiju cieņu.

² **Hierarhija** (gr. *hieros* — svētš + *archē* — vara) ir secīgs dienesta amatu izvietojums padotības kārtībā no zemākajām līdz augstākajām pakāpēm. **Hierarhija** ir pakļautība noteiktā, secīgā kārtībā (sociālā hierarhija, jēdzienu hierarhija, ierēdņu hierarhija ministrijās un citās valsts iestādēs).

un tas, kas būtu jāatšķir no tās, nerodas “apakšā”, bet gan sākas no “augšas”. Pretstatā liberālam tautas suverenitātes principam — “visa vara nāk no tautas” — pastāv “**monarhisks princips**”, kas ar panākumiem identificē valstisko suverenitāti **legitimētās karaļa personās**. Vara vispirms ir personiska valdīšanas vara... **Konservatīvā domāšana ir reliģioza**. Vara ir no Dieva¹, un reliģija ir līdzvērtīga visu cilvēku kopdzīves iekārtu tiesiskam pamatam, kā arī politiskās kultūras faktoram... Visbeidzot **konservatīvā domāšana ir skeptiska attiecībā uz modernizāciju**” (G.Göhler, A.Klein. Politische Theorien des 19. Jahrhunderts. - 3. Konservativismus // Politische Theorien von der Antike bis zur Gegenwart, Bd.299. Bonn, 1991. - S. 318-319). Tātad **konservatīvā domāšana politikā ir vēsturiska, konkrēta, hierarhiska, reliģioza, skeptiska**, taču vēsturiski tā, protams, mainās.

Konservatīvisms savā politiskajā ideoloģijā balstās uz reliģiju, kas veido cilvēku kopdzīves garīgo pamatu ģimenē un valstī. Runa ir par konservatīvisma teokrātiskiem² pamatiem. “Die Ordnung menschlichen Zusammenlebens besteht aus einer systematisch von Menschen zu Gott aufsteigender Hierarchie: Familie, Staat und (katolische) Religionsgemeinschaft sind Zwischeninstanzen, von denen jeweils die höhere über niedere herrscht” (Ebenda, S.319). Konservatīvisms vērsās pret tautas suverenitāti attiecībā uz valsts varas veidošanu un realizēšanu. Šādu teoloģisku politisko ideoloģiju pauž **Bonalds**³ savā **galvenajā darbā** “Politiskās un reliģiskās varas teorija pilsoņu sabiedrībā” (1796). Viņš aizstāvēja monarhijas rašanās dievišķo pamatu un pirmsākumu. Viņaprāt, monarhija ir labākā valsts forma. Par garīgās dzīves un sociālās kārtības pamatiem viņš uzskatīja tradīcijas, no kurām galvenā ir “kristietība”. Viņa uzskatus vēlāk politikā dēvēja par **tradicionālismu**. Tātad Bonalds bija viens no konservatīvisma pamatlicējiem politiskās ideoloģijas sfērā. **Viņš vērsās pret sabiedrības revolūcionāriem pārveidojumiem.**

b) konservatīvisma pamatprincipi un galvenās idejas. Konservatīvā ideoloģija savā mācībā pauž tikumisko absolūtismu. Tā pamato un atbalsta tikumisko vērtību reālu nemainīgu pastāvēšanu. “**Brīvība nav atbrīvošanās**

¹ “Ikviens lai ir paklausīgs varām, kas valda. Jo nav valsts varas, kā vien no Dieva, un tās, kas ir, ir Dieva ieceltas” (Pāvila vēstules romiešiem, 13,1).

² **Teokrātija** (gr. *theos* — dievs + *kratos* — vara) ir tāda valsts valdīšanas forma, kur valsts galva ir arī reliģiskās dzīves vadītājs. Tā pastāvēja jau tajā laikā, kad priesteri veidoja savu kastu un kad pastāvēja upurēšanas rituāls. Vatikānā pastāv teokrātiska valsts vara — Romas pāvests ir arī valsts galva. Valstī pastāv teokrātiska iekārta.

³ **Bonalds** (Bonald, 1754-1840) Luijs Gabriels — franču politiķis, publicists, filozofs. Cīnījās pret revolūciju Francijā prinča Kondes karaspēkā, aizstāvot monarhiju. Viņš bija viens no pirmajiem politiķiem, kurš lika pamatus konservatīvismam kā ideoloģijas virzienam politiskajā domā, būdams konsekvents kristietības kā cilvēku dzīves garīgā pamata atbalstītājs.

no morāles normām” (Политология. Минск, 1995. — С.71). Konservatīvisms ir “idejisks un sociālpolitisks virziens, kas vērsts uz vēsturisku sabiedrības un politiskās iekārtas formu, principu... un tradīciju saglabāšanu kā pretdarbību nopietnām pārmaiņām sabiedrībā un valstī” (Словарь-справочник по социологии и политологии. М., 1996. — С.105). Tātad konservatīvisma pamatprincipi ir: **1) varas mantošanas, pārņemšanas absolutizācija; 2) tradicionālisms; 3) stabilitāte sabiedrības politikā; 4) neuzticība sociālajam progresam, kura pamatā ir revolucionāras pārmaiņas sociālajā un politiskajā dzīvē; 5) tikumiskais absolūtisms.**

Konservatīvisma principi ir vērsti ne tikai pret revolucionārām politikas ideoloģijām. Tie pauž neuzticību demokrātijai, it sevišķi tās populistiskam paveidam. Bet tas nebūt nenozīmē, ka konservatīvisms politiskajā domā ir antidemokrātiska ideoloģija. Pievērsīsim uzmanību to pamatprincipu īstenošanai politikā, kurus dēvē par konservatīviem.

Elitārā valdīšanas forma dod priekšroku konservatīvai ideoloģijai. Liekas, ka šeit nav vietas demokrātijai — visas tautas varai! Bet tas tā nav. Runa ir par tādu politisko eliti, kas tiek ievēlēta demokrātiskā ceļā. Un tad politiskās varas maiņa nozīmē vienas elites aizstāšanu ar citu, pamatojoties uz strikti demokrātiskām vēlēšanām. Tas stabilizē valsts politiku. Turklāt **“stabilas pastāvēšanas izdevība vairākkārt pārsniedz radikālo reformu rezultātus”** (Политология. Минск, 1995. — С.71).

To vajadzētu nopietni pārdomāt arī mūsdienās — radikālu reformu laikmetā postsociālisma valstīs. **Konservatīvā ideoloģija uzsver, ka mainīgajai politikai daļai ir jābūt mazākai par nemainīgo daļu.** Taču politiķi nereti iet pa elementārās matemātikas ceļu: par pamatu ņem padomju-laiku politiku un visu dara otrādi, pilnīgi otrādi (nacionalizācija — denacionalizācija, privātīpašnieku ekspropriācija — privātīpašnieku strauja veidošanās, valsts plānveida ekonomika — brīvā tirgus ekonomika utt.). Nav īsti skaidrs, vai šobrīd ir vajadzīga politiskā ideoloģija un kādu ideoloģiju izvēlēties. (“Vai Latvijas valstij vajadzīga ideoloģija?” // “Diena”, 15.07.95.). Šā jautājuma nostādne un dažādas atbildes pauž mūsu valsts politiskā intelekta un atbildības līmeni. Par nožēlošanu politisko partiju līderi no diskusijas izvairās. “Un var būt, ka politiķi nemaz nav spējīgi formulēt Latvijas valsts ideju, tās jēgu un dziļāko būtību jeb koncepciju. **Tā mēs arī nezīnām, kas mēs esam, kas būsim** — tīlts, šoseja, Honkonga vai Šveice. Kā sanāks, tā būs” (turpat). Jā, bez ideoloģijas nevar pastāvēt pamatota politika.

Neticība sabiedrības progresam konservatīvajā ideoloģijā būtībā ir **prograsa neizbēgama atzišana.** Tādēļ ir vajadzīga tikumība, kas spēj noturēt cilvēkus humānas uzvedības ietvaros. Pārmaiņas nav novēršamas. Taču politiskās reformas paver iespēju izvairīties no revolūcijas. Tomēr **reformas nedrīkst ignorēt politiskā reālisma principu,** respektīvi: 1) nepieļaut

vispārīgās vienlīdzības ideoloģiju; 2) neatbalstīt pasaules revolucionārās pārbūves doktrīnas. Konservatīvajai ideoloģijai ir raksturīga “negatīva attieksme pret vienlīdzības ideju un ticība dabiskai hierarhijai. **Konservatīvi orientētie politiķi ir principiāli sociālās vienlīdzības pretinieki**” (turpat, 72).

Cilvēku sabiedrībā valda dabiska hierarhija. Tās virsotnē atrodas politiskā elite — “dabiskā aristokrātija”. Tas nozīmē tikai to, ka **vara pieder visapdāvinātākajiem politiķiem, kuriem salīdzinājumā ar citiem sabiedrības slāņiem ir augstāks intelekts, kultūra un atbildība**. Demokrātiskas vēlēšanas paver iespējas realizēt šo principu — ļaut labākiem no labākajiem nākt pie varas. Bet jāievēro viens noteikums, un, proti, ir nepieciešama visas tautas sistemātiska politiskā izglītošana un audzināšana.

Tradicionālisms ir raksturīga konservatīvās politikas ideoloģijas iezīme. Konservatīvas ideoloģijas paudēji ir paradumu un tradīciju piekritēji. Konstitūcijas pamatā ir tradīcijas. Pretēji tam revolucionāri, balstoties uz savu doktrīnu, gribēja pārveidot pasauli uz zinātniskas ideoloģijas pamatiem. Tāda bija komunisma ideoloģija — marksisms-ļeņinisms. Izvirzās jautājums: kādēļ pēc komunistiskās ideoloģijas vispārīgās krīzes un PSRS sabrukuma bijušajās republikās mūsdienās atdzimst tradīcijas un paražas? Acīmredzot vēsturiskās pieredzes lomu — tradīcijas — nedrīkst ignorēt arī politikā.

Konservatīvie politiķi vērsas pret tautu masu aktīvu līdzdalību politiskās ideoloģijas realizēšanā dzīvē, uzskatot, ka tieši tas 20. gs. var radīt lielākās briesmas visai cilvēcei. Tautas politizācija var kļūt bīstama politisko ideoloģiju ietekmē (marksisms-ļeņinisms, nacionālisms). Tātad **konservatīvie politiķi un viņu ideoloģija noliedz tautas masu prioritāti politikā**. Viņi pauž ideju par stipru valsts varu, kas spēj novērst jebkurus masveida revolucionārus pārveidojumus, jo tie rada visāda veida ļaunumu, pat tādu kā vardarbība un terorisms.

Konservatīvisms atzīst, ka **sociālās vienlīdzības politika ir bīstama**. Tā grauj dabiskās atšķirības dzīvesveidā, **nomāc radošo iniciatīvu visās cilvēka darbības sfērās**. Bet 20. gs. socialistiskajās revolūcijas vienlīdzības ideja tika varmācīgi realizēta dzīvē kā cīņa pret ekspluatatoriem.

Konservatīvā ideoloģija atbalsta pašpārvaldes (pašvaldību) sistēmas attīstību valstī. Konservatīvie valsts sistēmā “centrs-perifērija” nostājas perifērijas (pašvaldības) pusē, atzīstot stipru un stabilu valsts varu. Tādi bija klasiskā konservatīvisma garīgie pamati, kurus mēs centāmieš izprast. Taču konservatīvisma ideoloģija vēstures gaitā ir mainījusies. **Mūsdienu konservatīvisms ir uzskatāms par neokonservatīvismu**.

Nacionāli konservatīvo ideoloģiju 7.Saeimā pārstāv divu partiju —

“Tēvzemei un Brīvībai” un Latvijas Nacionālās neatkarības kustības apvienība (TB/LNNK) un Tautas partija (TP). Tas ir reāls nacionāli orientēts politisks spēks, kurš balstās uz nacionālisma un konservatīvisma ideoloģiju. Šīs partijas vēršas pret tādām ideoloģijām kā internacionālisms, kosmopolitisms, komunisms. “Ja mēs akli pildīsim Rietumu ieteikumu, tad nacionālu valsti nekad neuzcelsim, tā ... būs kaut kāda kokteiļveida internacionāla valstiņa ar vismaz divām (krievu, latviešu) un varbūt pat trijām (angļu) valodām” (P.Tabūns. Kosmopolitisms ir lipīgs // “Diena”, 24.04.97.). Kā izlemt 700 000¹ nepilsoņu likteni? — Būtu vēlams Krievijai pateikt šādu patiesību: “... Okupējāt Latviju, sasūtījāt kolonistus. Tagad, kad Latvija ir brīva, šie cilvēki, vismaz ļoti liela, lielākā daļa tai nav piederoši. Lūkojiet tos saukt mājās, nevis terorizēt Latviju, prasot tiem dot Latvijas pilsonību” (turpat). Kā pateikt Krievijai šo patiesību, ja Latviju okupēja PSRS? — Bet Krievija taču pasludināja sevi par PSRS mantinieci! Kāpēc Krievija atsakās no šāda risinājuma ceļa? To vajadzētu noskaidrot pie sarunu galda, bet tas vēl nav noticis.

Pēc Pilsonības likuma ir naturalizējusies, ieguvuši pilsonību vai emigrējuši tikai 49 200² cilvēku (līdz 1998.gada 5.jūnijam). Rodas jautājums: **vai mums nākotnē nedraud divkopienu valsts realitāte un naidīgas attiecības ar Krieviju?** Lūk, patiesi lielākā problēma ceļā uz Eiropas Savienību un NATO. Būtu jāatzīmē TB/LNNK apvienības viedoklis pilsonības jautājumā. “... **Lai garantētu latviešu nācijas pilsonisko varu neatkarīgā Latvijas valstī, maksimāli jāierobežo nepilsoņu uzņemšana Latvijas pilsonībā... latvieši nevar objektīvi asimilēt vai integrēt 44% nelatviešu...** Atvieglota uzņemšana pilsonībā vai automātiska tās piešķiršana... nevis atrisinās okupācijas radīto problēmu, bet tieši veicinās divkopienu sabiedrības, kas pastāv *de facto*, konstituēšanos par divkopienu valsti, ar kuru mūs biedē nepilsoņu naturalizācijas aizstāvji” (A.Jirgens. Apvienība TB/LNNK. Vienprātība nav gaidāma // “Diena”, 30.10.97.). Skaidra un konsekventa pozīcija pretstatā nulles variantam un mīkstāku prasību piekritējiem. **Kāda nākotne mūs gaida? Kas ir labāk?** — “... Man šķiet, ka labāka par valsti ar divām kultūrām būtu valsts, kurā runā divās valodās, taču ir vienota politiski... Man vienkārši šķiet, ka latviešu tautai derētu sev uzdot jautājumu, kādu nākotni viņi vēlas” (P.Goubls. Savi darbi katram jādara pašam // “Diena”, 30.10.97.). **Kas notiks, ja ar laiku Latvijas nepilsoņi pieņems Krievijas pilsonību, vispirms 100 000, pēc**

¹ Masu mēdijos bieži figurē skaitlis 700 000, bet tas neatspoguļo naturalizācijas tempus.

² Iedzīvotāju reģistra uzskaitē ir 650 800 nepilsoņu (05.06.98.g.) (Rada priekšnoteikumus nepilsoņu pasu raitākai izsniegšanai // “Diena”, 5.06.98.). Ieguvuši pilsonību vai aizbraukuši — 49 200 cilvēku.

tam 300 000. “Tas radītu milzu mēroga politiskas problēmas” (P.Goubls, turpat). **Par to jādomā šodien!** Bet politiķi šo problēmu apiet, izvirzot gatavas zinātniskas patiesības vai arī vienkārši klusējot.

c) **neokonservatīvisms** atsakās no tradicionālā konservatīvisma ideoloģijas galējībām. Tas daudz elastīgāk mūsdienu politikā izmanto tradicionālisma principu, atstājot vietu arī **novatorismam**¹. Kā idejiski politisks novirziens tas 20.gs. attīstās ASV, Vācijā, Lielbritānijā, Francijā un citās Rietumeiropas valstīs. Tā ir specifiska politiska reakcija, kas **vērsta pret 60-to gadu liberālo reformismu**. Bet tajā pašā laikā neokonservatīvisms (konservatīvie politiķi Lielbritānijā, De Gola piekritēji Francijā, Kristīgie demokrāti Vācijā, “**reiganisms**”² ASV un citās valstīs) izmanto vairākas liberālisma, it sevišķi — neoliberālisma idejas. Tas ļāva neokonservatīvajai politikas ideoloģijai nostiprināt un paplašināt savas pozīcijas vairākās attīstītajās valstīs. Tajās konservatīvisma principi un idejas ir pilnīgi pieņemamas: esošās kārtības stabila pastāvēšana (tradicionālisms), politiskais realisms, negatīva attieksme pret vienlīdzības ideju.

Neokonservatīvisms nav kaut kas viendabīgs, kaut gan kopumā tas ir **liberālisma un komunisma ideoloģijas antipods**³. Kā konservatīvie politiķi vērtē mūsdienu politisko situāciju kopumā? — Viņi uzskata, ka mūsdienu valstis pārdzīvo krīzi, kuru rada teroristu⁴ un arodbiedrību darbība, kas paralizē augstāko valsts vadības sistēmu. Valsti vājina arī netipisku sociālo funkciju izpildīšana. Neokonservatīvie politiķi iestājas par stipru autoritāru valsti un uzskata, ka valsts autoritāte nedrīkst būt atkarīga no atsevišķu grupu interesēm. “**Neierobežota demokrātijas izplatīšanās... var novest tikai pie diktatūras un Rietumeiropas kultūras bojāejas**” (Политология. Минск, 1995. — С.74—75). “Mūsdienu konservatīvisms

¹ **Novatorisms** (lat. *novator* — jaunradītājs, atjaunotājs) ir atsevišķa cilvēka vai cilvēku grupas iezīme, kas liecina par augsti attīstītu jaunā izpratni un izjūtu, augstu domāšanas kultūru, kas izpaužas sociāli aktīvā darbībā, radošā attieksmē pret dzīvi, darbu, politiku. Novatorisms ir tieksme uz jauno, progresīvo pretstatā vecajam, nemainīgajam, konservatīvajam.

² **Reiganisms, reigonomika**. Reigonomika ir ASV prezidenta R.V.Reigana 1981.gadā pasludinātā sociālekonomiskā programma kā valsts ekonomikas konservatīvais variants. Tā ir vērsta uz to, lai saglabātu pietiekami augstus ražošanas tempus un sabalansētu valsts budžetu, stimulējot brīvās konkurences tirgu. **Reigana doktrīna** ir “Demokrātijas un publiskās diplomātijas programma”, kuru viņš parakstīja 1982.gadā un kura saista iekšpolitiku un ārpolitiku.

³ **Antipodi** (gr. *antipodes* = *anti* — pretējs + *pus* (*podos*) — kāja): 1) divu diametrāli pretēju zemeslodes virsmas punktu apdzīvotāji; 2) cilvēks, kas ar saviem uzskatiem un rakstura iezīmēm ir pilnīgs pretstats citam; 3) divi pretēji nesavienojami priekšmeti, parādības, jēdzieni, uzskati, dzīvesveidi, politiskas ideoloģijas, pasaules uzskati.

⁴ **Terorisms** (lat. *terror* — draudi, šausmas, bailes) ir “sociālpolitiskās cīņas forma, metode, kas tiek realizēta, pielietojot sistemātisku neierobežotu vardarbību vai draudot to pielietot, slepkavības ieskaitot, lai apspiestu, iebaidītu un iznīcinātu politiskos un

politikā galvenokārt izpaužas labējo partiju darbībā, kā, piemēram, britu Konservatīvo partijā (*Conservative Party*) un arī koalīcijā ar citām partijām, galvenokārt kristīgi demokrātiskām partijām” (M.G.Schmidt. Wörterbuch zur Politik, S.506). Latvijā pēc liberāli orientētās V.Krištopana valdības krišanas (5.07.99.) pie varas nāca nacionāli konservatīvā A.Šķēles valdība (16.07.99.), kur līdzdalību ņem liberāli orientētā LC partija. Izveidojās vairākumvaldības koalīcija (TP, TB/LNNK, LC).

citus pretiniekus... Terorisms realizē sevi, ne tikai izmantojot draudus vai slepkavības, bet arī ķeroties pie spridzināšanas, organizējot bruņotus uzbrukumus, sagrābjot lidmašīnas un citus transportlīdzekļus. Terorisms var būt individuāls, grupveida (organizēts) un pat valsts politikas līmenī, kas ir sevišķi bīstami. Tas var pastāvēt gan kā valsts iekšēja parādība, gan iegūt starptautisku raksturu. Terorismam kā politiskās vardarbības metodei ir raksturīga mērķtiecība, nežēlība, tas izmanto ārēju efektu un psiholoģisku ietekmi” (Словарь-справочник по социологии и политологии. М., 1996. — С.231). **Terorisms** ir noziedzīga darbība, kas virzīta konkrēta politiska mērķa sasniegšanai vai politikas iespaidošanai, sagrābjot ķīlniekus un izmantojot citas vardarbīgas metodes. Tas izpaužas atsevišķa cilvēka, cilvēku grupas vai pat valsts iebaidīšanā, apdraudēšanā, pielietojot spridzināšanas metodes (palestīniešu teroristi pret Izraēlu). Terorisma aktu veic atsevišķs cilvēks — **terorists** — vai teroristu grupa organizēti. Sevišķi bīstami ir teroristi — pašnāvnieki.

2. LIBERĀLISMS¹

Liberālisms radās feodālisma sabrukuma posmā (17.—18.gs.) kā ideoloģijas virziens politikā, kas vērsās pret feodālo sabiedrības iekārtu, absolūtismu valsts varas sfērā un katoļu baznīcu. Kā politiskās ideoloģijas virziens **liberālisms galīgi izveidojās Rietumeiropā 19.gs. sākumā**. Tas vērsās pret proletariāta revolucionāro ideoloģiju, pret visas tautas varu un aizstāv konstitucionālo monarhiju. Radās liberālas politiskās partijas, no kurām daudzas vēl šodien ir valdošās vai ietilpst valdošajā koalīcijā.² Liberālās politiskās partijas 1947.gadā izveidoja Liberālo internacionāli, kas pieņēma “Liberāļu manifestu”. Mūsdienās liberāļi ieņem redzamu vietu Eiropas Parlamentā.³ Arī “Latvijas ceļa” politiskais līderis V. Birkavs uzskata sevi par liberāli, bet šī partija tā arī nav izteikusi savu attieksmi pret “Liberāļu manifestu” (vismaz oficiāli presē ne). Šobrīd Latvijā vēl daudzi politiķi baidās no termina “ideoloģija”, kas plaši tika lietots padomju laikā.

Mēģināsim atbildēt uz jautājumu: **“Kas ir liberālisms?” — “Liberālisms šā vārda plašākajā nozīmē ir intelektuāla un tikumiska orientācija un nostāja attiecībā uz sabiedrības dzīves organizāciju, kura pamatojas uz indivīda politisko un ekonomisko tiesību atzīšanu likuma darbības ietvaros.** Šīs tiesības tiek izprastas kā dabiskas normālu, civilizētu cilvēku vajadzību vispārinājums. Šajā nozīmē **liberālisms kļuva par dominējošo**

¹ **Liberālisms** (lat. *liberalis* — brīvs, brīvam raksturīgs) ir politiskās ideoloģijas virziens, kas aizstāv personīgo iniciatīvu, parlamentāru valsts iekārtu un demokrātisku politikas režīmu. **Liberālisms** ir politisks pasaules uzskata virziens, kas pirmajā vietā izvirza indivīdu kā visu notikumu radītāju. Tā pamatā ir indivīda brīvība un pašnoteikšanās. Politisko valsts varu ierobežo varas dalīšana, tiesiska valsts ar konstitucionālu iekārtu. Valsts un baznīca tiek strikti nodalīta viena no otras. Maksimāli brīva tirgus ekonomika ar minimālu valsts regulēšanu paver ceļu indivīda brīvai darbībai. Liberālisms atrodas starp konservatīvismu un kreisi orientētām ideoloģijām (M.G.Schmidt. Wörterbuch zur Politik, S.560-562).

² **Koalīcija** (lat. *coalitio*, — apvienība, savienība): 1) militāra, diplomātiska vai politiska savienība cīņai pret kopēju ienaidnieku, opozīciju konkrētu mērķu sasniegšanai; 2) vairāku politisko partiju, sabiedriski politisko organizāciju vai kustību apvienība, kas izveidota, lai koordinētu un realizētu kopēju darbību savu mērķu sasniegšanai.

³ **Eiropas Parlaments** (European Parliament) ir Eiropas Savienības (ES) dalībvalstu demokrātisks forums un svarīgākā institūcija. To ievēl ES dalībvalstis tiešās, vienlīdzīgās un vispārīgās vēlēšanās. Tas pilda ES likumdošanas un uzraudzības funkciju. Parlaments var atlaist ES komisiju, ja 2/3 deputātu pauž savu neuzticību.

Rietumu politiskajā kultūrā. Tas tika ietverts svarīgāko politisko institūciju raksturojumā un funkcionēšanas principos. Līdz ar to liberālisms specifiski **izpaudās** galvenajos idejiski politiskajos strāvījumos mūsdienu Rietumos — **no konservatīvisma līdz sociāldemokrātijai... Šaurākā nozīmē liberālisms ir liberālo partiju ideoloģija un politika**, kas orientēta uz tirgus ekonomikas mehānisma saglabāšanu un brīvas konkurences izveidošanu ar minimāli nepieciešamo valsts regulāciju. To raksturo mērens sociālais reformisms, starptautiskās drošības saglabāšana un integrācijas procesu attīstība (vispirms Eiropas Ekonomiskās Savienības ietvaros). Lie-lākā daļa liberālo partiju apvienotas Liberālajā internacionālē (1947)... “Kla-siskā” liberālisma idejiski tikumisko pamatu veido šādi atzinumi (tēzes): 1) absolūta cilvēka personības vērtība un visu cilvēku vienlīdzība (“kopš dzimšanas”); 2) individuālās gribas autonomija; 3) cilvēka (darbības. — G.T.) racionālisms un tikumība; 4) neatņemamas cilvēka tiesības uz dzīvi, brīvību un īpašumu; 5) valsts radīšana uz vispārīga konsensa pamata ar vienu vienīgu mērķi — saglabāt un aizsargāt cilvēka dabiskās tiesības; 6) indivīda (cilvēka) un valsts attiecības uz līguma pamata; 7) likuma virsvaldība kā sociālās kontroles mehānisms; 8) valsts darbības sfēras un apjoma ierobežošana; 9) cilvēka personiskās dzīves aizsargāšana no valsts iejaukšanās; 10) augstāko prāta patiesību pastāvēšana, kuras pieejamas atsevišķam cilvēkam ar viņa gara piepūli un kuras ir ceļrādīs mūsu izvēlē starp labo un ļauno, kārtību un anarhiju” (Политология. Энциклопеди-ческий словарь. М., 1993. - С.154).

“**Liberālisms** (lat. *liberalis* — brīvam raksturīgs, brīvs, brīvībā dzi-mušam piederīgs; angļu *liberalism* — liberālisms) ir: 1) **politisks pasaules uzskata virziens**, kurš atsevišķa indivīda darbības brīvību nostāda augstāk par kolektīvu vai sabiedrību. **Liberālisma galvenais mērķis** vispirms ir: **a) indivīda brīvības un pašnoteikšanās tiesību (prasību) saglabāšana;** b) politiskās valsts varas savaldīšana ar tādu tās institucionālu sakārtošanu kā varas dalīšana, tiesiskas valsts izveidošana, konstitucionālas valsts radīšana un politiska (tautas. — G.T.) līdzdalība (*Beteiligung*) valsts parvaldē; c) **strikta baznīcas un valsts nodalīšana;** d) **minimāla valsts ietekme uz tirgus ekonomiku**” (M.G.Schmidt. Wörterbuch zur Politik, S. 560). Rodas jautājums: **kāda ideoloģija ir piemērotāka postsociālistiskajā Latvijā** — konservatīvisms vai liberālisms? — Atbilde uz šo jautājumu krietni vien palīdzētu 6.Saeimas valdošajām partijām rast kompromisu valsts stra-tēģiskās politikas veidošanā attiecībā uz nepilsoņu jautājumu un citām svarīgām politiskām problēmām. Par nožēlošanu politiskās partijas uz šādu diskusiju nebija spējīgas. Cerams, ka uz to būs spējīgas 7.Saeimas valdošās koalīcijas partijas. (TP, LC, TB/LNNK).

a) liberālisma ideoloģijas pamatprincipi. Liberālisma ideoloģija balstās uz tādiem pamatprincipiem kā **humānisms, demokrātija un**

personības brīvība. “Liberālisms ir viens no svarīgākajiem un izplatītākajiem idejiskajiem un sociālpolitiskajiem novirzieniem, kas **aizstāv personības brīvību, humānismu un demokrātiju**, tirgus saimniecību (ekonomiku. — *G.T.*), brīvu uzņēmējdarbību un konkurenci, vienlaikus pieļaujot minimālu valsts iejaukšanos, mērenas reformas, racionālismu, iecietību, parlamentārismu, individuālismu, kosmopolītismu¹, **neatkarību attiekmē pret tradīcijām u.c.”** (Словарь-справочник по социологии и политологии. М. 1996. — С.121).

Liberāļi neatzīst valsts kontroli attiecībā uz ekonomiku un baznīcas kontroli attiecībā uz sabiedrības garīgo dzīvi. Klasiskā liberālisma ideologi Eiropā — Ā.Smīts, Dž.Lokss, Š.Monteskjē, I.Kants un citi. Viņi lika pamatus liberālai pasaules uzskata doktrīnai politikā.

Cilvēka individuālā brīvība un pakļaušanās likumam ir noteicošā liberālās ideoloģijas ideja. Par to liecina arī termina “liberālisms” pamatnozīme — “brīvs; tāds, kas raksturīgs brīvam”. Bet brīvība bez tiesībām nevar pastāvēt, tādēļ politikas sfērā pati lielākā vērtība ir tiesības, tiesiska valsts vara. “Katrs cilvēks... pēc savas dabas ir brīvs, un neviens nevar viņu pakļaut laicīgai valsts varai, ja viņš pats nepiekrītis.” Būtu jānoskaidro, kā saprotama “cilvēka piekrišana”, kas ir par pamatu tam, lai viņš pakļautos valsts likumam. **Jebkurš cilvēks, kuram pieder kaut kāda valsts teritorijas daļa un kurš to izmanto, līdz ar to dod savu kluso piekrišanu, un tādā pašā mērā viņam pienākas pakļauties šīs valsts likumam kā jebkuram citam cilvēkam, kas atrodas šajā valstī** (J.Locke. Two Treatises of Government, II, VIII, 119). Lokss akcentē brīvības idejas ciešo saistību ar likumu un tiesisko valsts varu politiskā sistēmā. Brīvības pamatā ir tiesības uz privāttipašumu un tā neaizskaramība.

Klasiskais liberālisms balstās uz principu, ka pilsoņi ir vienlīdzīgi likuma priekšā. Tikai tad demokrātija varēs vienādi kalpot visām sabiedrības šķirām un slāņiem, veidojot sociālo grupu harmoniju. **Nevienlīdzība** pastāv sabiedrībā kā dabiski bioloģisks, intelektuāli garīgs, sociāls un vēsturisks faktors. Dažādi talanti, spējas, dažāda darba mīlestība un atbildība rada šo nevienlīdzību. Vienlīdzību neveiksmīgi ar vardarbību centās realizēt PSRS, par pamatu ņemot marksisma-ļeņinisma ideoloģiju un tās lozungus: brīvība, brālība, vienlīdzība.²

Ekonomiskā brīvība. Ā.Smīts³ lika liberālisma ekonomiskās doktrīnas

¹ **Kosmopolītisms** (gr. *kosmopolitēs* — pasaules pilsonis) ir tāda ideoloģija, kas sludina pasaules pilsonību. Kosmopolīts ir cilvēks, kas atrauts no savas dzimtenes, savas tautas. Viņa lozungus — “cilvēks — pasaules pilsonis”.

² Lozungus “brīvība (*liberté*), vienlīdzība (*egalité*), brālība (*fraternité*)” izvirzīja **Voltērs** (Voltaire, 1694—1778) Fransuā Marī Aruā — franču filozofs, vēsturnieks, rakstnieks, izcils franču apgaismības darbinieks, Lielās franču revolūcijas (1789—1794) ideologs.

³ **Smīts** (Smith, 1723—1790) Ādams — skotu ekonomists un filozofs. Viens no liberālisma pamatlicējiem. Izveidoja teorētisku ekonomikas sistēmu, kas aptvēra ražošanu un sadali.

pamatus: privātīpašums, monopolu ierobežošana, brīvais tirgus, brīva konkurence, valsts neiejaukšanās ekonomikā. Viņš sabiedrību iedalīja trijās pamatšķirās: strādnieki, kapitālisti un zemes īpašnieki. Darba alga ir strādnieku darba apmaksā. Smita ekonomisko platformu varētu raksturot šādi: 1) brīva tirgus ekonomika; 2) taisnīga un godīga konkurence; 3) privātīpašnieka (uzņēmēja) iniciatīva; 4) protekcionisma¹ nosodišana un 5) valsts neiejaukšanās ekonomiskajā dzīvē. Tādējādi **valsts funkcijā paliek privātīpašuma drošības garantēšana, kārtības uzturēšana valstī, pilsoņu pakļaušana likumam.**

Liberālai politikas ideoloģijai ir raksturīgs cilvēka personības brīvības pamatojums un visu cilvēku vienlīdzības atzīšana likuma priekšā. Liberālisms iestājas par pilsoņu tiesību, brīvības un atbildības aizsargāšanu. **Konstitūcija, likums un kārtība, kuras pamatā ir tautas varas valdīšana valstī — lūk, liberālas politikas stūrakmeņi.** Valsts ir varas institūcija, kas balstīta uz visu sabiedrības locekļu vispārīgu konsensu.² Valsts vara ir sadalīta likumdošanas varā (parlaments), izpildvarā (ministru kabinets) un tiesu varā. **Un tomēr klasiskais liberālisms, balstoties uz šiem garīgajiem pamatiem, piedzīvoja krīzi.**

b) klasiskā liberālisma krīze un neoliberalisma rašanās. Neierobežotā brīvība uzņēmējdarbības un tirgus sfērā tomēr neveidoja harmoniskas attiecības starp cilvēkiem, neradās arī apsolītais sabiedrības ekonomikas uzplaukums. Tāda ir vēstures pieredze. Aizsākās liberālisma teorētisko un politisko principu revīzija³. Izveidojās **sociālais liberālisms** jeb **neoliberalisms**, kam pamatus liek Keinsa⁴ “vispārīgās labklājības teorija”. Valsts regulē monopoluzņēmumu darbību, lai pamatoti palielinātu sociālos izde-

¹ **Protekcionisms, protekcija** (lat. *protectio* — aizsegšana; apslēpšana, maskēšana). Protekcionisms ir tāda valsts politika ekonomikas jomā, kura vērsta uz nacionālās ekonomikas aizsargāšanu pret ārvalstu konkurenci. Tiek stimulēta nacionālās rūpniecības attīstība, ierobežojot importu. Protekcija ir ietekmīgas personas rekomendācija, atbalsts, ieteikums. Protekcija konkrētai personai, kura pretendē uz valsts amatu un kuru izvirzījusi politiska partija.

² **Konsenss** (lat. *consensus* — saskaņa, vienprātība): 1) divu vai vairāku sociālo un politisko subjektu uzskatu un orientācijas saskaņošana, kas izpaužas kopējā sadarbībā sabiedriski politisko jautājumu risināšanā un attiecīgu dokumentu izstrādāšanā. Tā rezultātā tiek sasniegta principiāla uzskatu, pozīciju vienotība, kas tiek pieņemta vienbalsīgi. Tātad runa ir par konsensu kā politiskās domas procesu un tā rezultātu; 2) konsensu veido politiku gatavība uz vienlīdzīgām un konstruktīvām sarunām ar saviem oponentiem, ņemot vērā abu pušu uzskatus un intereses.

³ **Revīzija** (lat. *revisio* — pārskatīšana, izskatīšana, revidēšana): 1) iestādes, uzņēmuma, valsts aparāta finansiālās un ekonomiskās darbības izskatīšana, lai pārbaudītu amatpersonas darbības atbilstību likumam; 2) izskatīt un daļēji mainīt kaut kādas mācības vai teorijas principus (revidēt liberālisma ideoloģiju, revidēt savus uzskatus).

⁴ **Keinss** (Keynes, 1883-1946) Džons Meinards — angļu ekonomists, valsts darbinieks, “keinisma” pamatlicējs.

vumus. Tas ir raksturīgi "sociālajam liberālismam".

Atcerēsimies klasiskā liberālisma pamatprincipus: 1) ikviena cilvēka darbības brīvība; 2) brīvā konkurence; 3) brīvā tirgus ekonomika; 4) vispārīgas pilsoņu tiesības. **Neoliberālisms liek pamatus "vispārīgās labklājības" valsts celšanai Rietumeiropā un ASV.** Visupirms monopoluzņēmumi tiek aplikti ar progresīvo nodokli, vienlaikus attīstot valsts uzņēmumu ekonomiku. Tas būtiski ļauj mazināt sociālo spriedzi starp bagātajiem un nabadzīgajiem, jo valsts sāk atbalstīt nabadzīgo, sociāli neaizsargāto sabiedrības slāni. Tas kļūst iespējams, valstij aktīvi iejaucoties ekonomiskajā dzīvē (plānošana, valsts budžets, nodokļi, valsts īpašums). Līdz ar to visiem sabiedrības slāņiem kļūst pieejama medicīniskā aprūpe, bezmaksas izglītība valsts mācību iestādēs, bezmaksas ēdināšana pirmsskolās u.c.

Politisks taisnīgums — visiem vienādas politiskās tiesības. Cilvēka stāvoklis sabiedrībā kļūst atkarīgs no viņa spējām — kā garīgajām, tā fiziskajām. **Sociālās aizsardzības jomā** neoliberalisms prasa realizēt tiesības uz izglītību, tiesības uz darbu un pensiju, sociālo apdrošināšanu.

Latvijā uz liberālisma ideoloģiju balstās "Latvijas ceļa" politika. Šī viena no lielākajām partijām pirms 7.Saeimas vēlēšanām izvirza **politiskās nācības** ideju, kura balstās uz pilsoņu kopumu. Tās pamatā ir valsts un katra pilsoņa valstiskā apziņa. "Politiskās nācības alternatīva Latvijā ir divkopienu valsts ar tai raksturīgo segregāciju un izolāciju" ("Latvijas ceļš" pievēršas politiskās nācības idejai // "Diena", 25.06.97.). "LC" politiķi jau tagad Latvijā saskata divkopienu valsts iezīmes: 1) "krievu un latviešu kopienu dzīve rit nošķirtāk nekā pirms trim vai pieciem gadiem"; 2) labējās partijas atbalsta divkopienu valsts modeli, "rūpējoties par latviskā gara un tīra genofonda saglabāšanu". Kopienu nošķiršanās "apdraud brīvas ekonomikas un valsts pastāvēšanu" (turpat). Politiskās nācības ideja tiek izvirzīta kā alternatīva divkopienu valstij. Bet trūkst konkrētas rīcības programmas nepilsoņu jautājuma risināšanā.

3. SOCIĀLDEMOKRĀTIJA (demokrātiskais sociālisms)

Sociāldemokrātija ir politiskās ideoloģijas virziens, kas apvieno demokrātiju un sociālismu. Politisko ideoloģiju sistēmā tā ieņem savu vietu starp kreisajām un labējām partijām, kā arī vidusceļu starp tirgus un valsts vadītu ekonomiku un sabiedrību (Mittlere Linie zwischen Links- und Rechts-Parteien sowie zwischen markt- und staatsgesteuerter Gesellschaft und Ökonomie einzuschlagen).¹ Sociāldemokrātiskā ideoloģija radās 19.gs. otrajā pusē uz sociāldemokrātisko partiju bāzes. Tai bija liela loma sociālisma ideju izplatīšanā strādnieku vidū, strādnieku šķiras organizēšanā politiskās partijās un arodbiedrībās. 19.gs. otrajā pusē sociāldemokrātija izjūt marksisma ietekmi. Tā rezultātā sociāldemokrātijas politiskā kustība sadalās un izveidojas revolucionārā (komunistiskā) internacionāle un reformistiskā jeb sociālistiskā internacionāle, kura balstās uz demokrātiskā sociālisma principiem.

a) demokrātiskā sociālisma galvenie principi — BRĪVĪBA, VIENLĪDZĪBA, SOLIDARITĀTE formulēti Sociālistiskās internacionāles (Socialist International) Stokholmas deklarācijā.

Brīvība. Katram cilvēkam ir tiesības būt brīvam no jebkādiem politiskiem spaidiem. Brīvība nepieļauj nekādu cilvēka personības diskrimināciju. Brīvība nozīmē visu cilvēku vienlīdzību tiesībās un iespējās, kā arī atbrīvošanu no privātīpašnieka (darba devēja) atkarības. Brīvība — tā ir cilvēka neatkarība no tiem, kam pieder vara. Bet **vai šāda neatkarība ir reāli iespējama?** Pat padomjlaika strādnieks bija atkarīgs no priekšnieka!

Patlaban Latvijas politikā aktuāla ir Albēra **Kamī** atziņa: **“Brīvība ir tiesības nemelot.”** Bet politiķa spēja paust patiesu informāciju, nosaukt lietas īstajā vārdā ir jāveido un jāaudzina. Postsociālistiskās demokrātijas politiķi nereti aizmirst brīvības svarīgāko atribūtu (īpašību): **“Brīvība — tā ir atbildība”** (Bernards Šovs). Brīvība ir deputāta un vēlētāja politiskā atbildība, kas prasa augstu politisko un tikumisko kultūru.

Vienlīdzība paredz, ka visi cilvēki ir vienlīdzīgi likuma priekšā, brīvību izmantošanā un pienākumu pildīšanā. Vienlīdzība ir personības garīgās un fiziskās attīstības un sabiedrības sociālā progresa obligāts priekšnoteikums. Vienlīdzība un cilvēka brīvība veido sociāldemokrātijas vienotu ideju, kura pauž sociālo taisnīgumu attiecībā uz visiem sabiedrības locekļiem.

Solidaritāte² ir uzskatu, darbības un interešu kopība konkrēta mērķa sasniegšanai. Tai piemīt visaptverošs un globāls raksturs. Sociāldemokrātu

¹ Schmidt M.G. Wörterbuch zur Politik, S.869.

² **Solidaritāte** (fr. *solidarité* — uzskatu vienādība, domu kopība, vienprātība) ir vienprātība, interešu, uzskatu un mērķu kopība, kas nosaka rīcības, darbības vienotību uz attiecīgas ideoloģijas un attiecīgu uzskatu pamata.

ideoloģijā solidaritāte paūž cilvēces kopību un līdzjūtību netaisnības upuriem. Solidaritāte ietver morālu, materiālu un politisku atbalstu.

Sociāldemokrātiskā internacionāle ir starptautiska sociālistisko un sociāldemokrātisko partiju apvienība. Tā dibināta 1951.gadā. Programmas dokuments "Par demokrātiskā sociālisma mērķiem un uzdevumiem" paūž "demokrātiskā sociālisma" doktrīnu. Tā **noliedz sociālistisko revolūciju un proletariāta diktatūru**¹ un aicina uz šķiru sadarbību. Tā apvieno sociālistiskās un sociāldemokrātiskās partijas.

Sociālistiskā internacionāle ir vērsta pret marksisma-ļeņinisma ideoloģijas pamatprincipiem — sociālistisko revolūciju un proletariāta diktatūru. Tiek noliegta strādnieku šķiras varas nodibināšanas nepieciešamība. Tiek atzīta pakāpeniska kapitālisma evolūcija sociālismā uz šķiru sadarbības pamata.

b) sociāldemokrātijas uzdevumi aptver ekonomiku un sociālo sfēru. Tā atbalsta dažādu demokrātijas formu pastāvēšanu valstī — parlamentāro demokrātiju, prezidentālo demokrātiju u.c. formas.

Sabiedrības ekonomikas demokrātiska kontrole. Tās pamatā ir demokrātiskas, decentralizētas ražošanas politika. Sabiedrība kontrolē investīcijas un to izlietošanu. Būtisku vietu sociāldemokrātu politikā ieņem sabiedrības sociālo interešu aizstāvēšana, kas tiek realizēta darbaļaužu politiskajai partijai piedaloties gan valsts valdīšanā un vadīšanā, gan svarīgu lēmumu pieņemšanā uzņēmumos, korporācijās.

Arodbiedrības piedalās racionālas politikas veidošanā ar demokrātiskām kontroles formām (darba līgumiem, algām, atvaļinājumiem, sociālajām garantijām), aptverot gan valsts, gan privātos uzņēmumus.

Sociāldemokrāti atbalsta pasaules mēroga finanšu institūtu kontroli un to vadības demokratizāciju ar valsts līdzdalību, kā arī atzīst starptautiskās kontroles nepieciešamību transporta korporācijās.

c) sociālās sfēras demokratizācija un kontrole visupirms aptver cīņu par augstāku dzīves līmeni². Brīvība (uzskatu, pārliecības, preses, brīvi pārvietoties un izvēlēties sev dzīvesvietu jebkurā valstī u.c.), labvēlīgi darba apstākļi,

¹ **Proletariāta diktatūra** ir sociālistiskās revolūcijas rezultātā nodibināta strādnieku šķiras vara ar komunistisko partiju priekšgalā. Tā pastāv kā pārejas periods no kapitālisma uz sociālismu. Tās nepieciešamību kā komunisma celtniecības priekšnoteikumu "zinātniski" pamatoja Marks darbā "Šķiru cīņa Francijā no 1848. līdz 1850.gadam".

² **Dzīves līmenis** ir konkrēts valsts iedzīvotāju materiālo un kultūras vajadzību apmierināšanas pakāpe, rādītājs, ko var izteikt arī skaitliski (cik un kādus produktus patērē gadā viens iedzīvotājs). Tas ir komplekss rādītājs, kas raksturo materiālo un garīgo labumu patērēšanu konkrētos sociālekonomiskos apstākļos (darba alga, preču cenas, atvaļinājums, pensiju apmērs u.c. rādītāji). To raksturo arī demogrāfiskā situācija, dzimstība, mirstība, tautas izglītības un kultūras līmenis. Latvijā 68% iedzīvotāju ienākumi ir zemāki par "krīzes iztikas minimumu (52 lati), savukārt 44% iedzīvotāju ienākumi nav lielāki par minimālo darba algu (38 latiem)" (68% Latvijas iedzīvotāju ir zemi ienākumi // "Diena", 27.03.97.). Atšķirībā no valdības ziņojuma ANO pavisam citāds izskatās alternatīvais ziņojums: "85% ģimeņu Latvijā dzīvo zem iztikas minimuma". (Krasi atšķirīgs ziņojums par bērniem // "Diena", 5.03.98.).

ekoloģiskās situācijas kontrole valstī — lūk, ko prasa realizēt sociāldemokrātu ideoloģija.

Sociāldemokrātijas mērķi un uzdevumi ekonomikā un sociālajā sfērā:

- demokrātiska decentralizēta ražošanas politika,
- sabiedrības veikta finansu politikas kontrole,
- valsts uzņēmumu demokrātiska kontrole (arodbiedrības u.c.),
- darbaļaužu piedalīšanās valsts vadīšanā un svarīgu politisku lēmumu pieņemšanā, ražošanas politikas kontrolē,
- pasaules mēroga finansu institūtu un ekonomisko sistēmu kontrole,¹
- dzīves līmeņa paaugstināšana,
- darba apstākļu uzlabošana un algas palielināšana,
- izglītības sistēmas plaša pieejamība un apkārtējās vides stāvokļa kontrole,

— sociālās aprūpes garantijas (pensijas, pabalsti bezdarbniekiem u.c.). Mēģināsim atbildēt uz jautājumu: **“Kas ir sociāldemokrātija?”** **“Sociāldemokrātija ir ietekmīgs spēks strādnieku un demokrātiskajā kustībā daudzās valstīs. Patlaban pasaulē pastāv vairāk nekā 80 partiju ar sociāldemokrātisku orientāciju (tās aptver vairāk par 17 milj. cilvēku)... Sociāldemokrātijas ideoloģisko pamatu veido demokrātiskā sociālisma doktrīna, kuras galvenās vērtības ir brīvība, vienaldzība, sociālais taisnīgums un solidaritāte.** Lai uzceltu demokrātisku sociālistu, patiesu demokrātiju vajag realizēt visās dzīves sfērās — politiskajā, ekonomiskajā un sociālajā. Politiskai demokrātijai vajag nodrošināt visas pilsoņu tiesības un brīvības, garantēt parlamentārās sistēmas realizāciju, vispārīgas vēlēšanu tiesības, daudzpartejību, tiesības uz opozīciju, likuma virsvaldību, pilsoņu reālu līdzdalību sabiedriskajā pārvaldē... **Sociāldemokrātija pasludina savu galamērķi — SOCIĀLĀS DEMOKRĀTIJAS UZCEĻŠANU, t.i., nodrošināt darbaļaužu sociālās tiesības (tiesības uz darbu, izglītību, atpūtu, veselības aprūpi, dzīvokli, sociālo nodrošinājumu vecumdienās), likvidēt jebkādu apspiešanu, diskrimināciju, ikvienu cilvēka ekspluatācijas formu, garantēt apstākļus katras personības brīvai attīstībai nā priekšnoteikumu visas sabiedrības brīvai attīstībai... Sociāldemokrātija noliedz vardarbīgas diktatūras metodes un pretlikumīgu rīcību sociālisma mērķu sasnieg-**

¹ Runa ir par starptautisko koncernu formu — **starptautiskajiem monopoliem.** Tie apvieno dažādas nozares (rūpniecību, tirdzniecību, transportu, bankas un apdrošināšanas sfēru). Starptautiskie monopoli ir ražošanas un kapitāla koncentrācijas un centralizācijas rezultāts, kas izpaužas kapitāla internacionalizācijas formā. **Starptautiskās monopolu savienības** veidoja vairāku valstu lielās kompānijas, kas savā starpā sadalīja izejvielu avotus un noteikta veida produktu ražošanu un realizāciju. Tā radās **treštie, koncerni.** Transnacionālās korporācijas un **daudz nacionālie monopoli** kontrolē lielāko daļu ārējo investīciju, ražošanu un starptautisko tirdzniecību. Uz šā pamata strauji attīstījās starptautiskie **banku monopoli — transnacionālās bankas.**

šanaī” (Политология. Энциклопедический словарь. М., 1993. — С.354-355). Tātad sociāldemokrātija kā strādnieku demokrātiska kustība balstās uz demokrātiskā sociālisma doktrīnu, kas veido tās ideoloģiju.

Līdzīgu atziņu pauž arī Rietumu politikas zinātnieki. “Sociāldemokrātija ir vispārīgs apzīmējums Rietumeiropā pazīstamam politiskam virzienam (Strömung), kurš cenšas veidot sociālismu uz demokrātijas un brīvības principiem to savstarpējā saistībā. Par sociāldemokrātiju sauc arī politisko partiju grupas, kuras 19.gs. tiecās sociālos jautājumus balstīt uz šķīru pastāvēšanu, veidojot pasaules uzskata partijas (Weltanschauungspartien). 20.gs. tās tika izveidotas kā modernas centriski kreisi orientētas masu integrācijas partijas (Massenintegrationspartei), kuras centās demokrātiskas konstitucionālas valsts ietvaros iekļauties ar partijas viduslīniju starp kreisajām un labējām partijām, tāpat kā starp tirgus un valsts vadītu sabiedrību un ekonomiku. Sociāldemokrātiskās partijas ir strikti noteiktas partijas biedru organizācijas” (M.G.Schmidt. Wörterbuch zur Politik, S.869).

Kļūst saprotams, ka sociāldemokrātijas ideoloģija ir demokrātiskais sociālisms, kas būtiski atšķiras no sociālistiskās demokrātijas marksisma-lenīnisma ideoloģijā (komunistiskajā ideoloģijā).

Jāteic, ka Austrijā, Zviedrijā un Norvēģijā tika sasniegts augsts dzīves līmenis tieši tad, kad pie varas bija sociāldemokrāti. Bet tas ir radījis nopietnas problēmas finansu jomā, it sevišķi Zviedrijā.

Latvijas sociāldemokrātu līderis (J.Bojārs) arī vērsās pret monopoluzņēmumiem un transnacionālajām kompānijām, saskatot draudus Latvijas suverenitātei un ekonomiskajai labklājībai (Sociāldemokrāti izveidoja apvienību // “Diena”, 27.10.97.). Tika izveidota Latvijas sociāldemokrātu apvienība (LSDA)¹ ar šādu politiskās darbības ievirzi: 1) nacionālās suverenitātes stiprināšana; 2) cīņa par cilvēktiesībām; 3) katram darbu; 4) brīvība, taisnīgums un solidaritāte. Latvija šodien vēl nav gatava iestāties Eiropas Savienībā (J.Ādamsons). Šādi īsumā varētu raksturot sociāldemokrātu politisko līniju, kur nav vietas dialogam ar TB/LNNK un TP. Tas sāka veidoties kopējā cīņā pret politisko korupciju Valsts prezidenta vēlēšanās: TP, TB/LNNK, LSDA (17.06.99).

¹ **Latvijas sociāldemokrātu apvienību** veidoja Latvijas sociāldemokrātiskā partija (līderis J.Bojārs) un Latvijas sociāldemokrātiskā strādnieku partija (līderis J.Ādamsons). Šī apvienība piedalījās 7.Saeimas vēlēšanās un ieguva 14 mandātus. 1999.gada 29.maijā šīs partijas apvienojās un izveidoja LSDSA (līderis J.Bojārs).

4. KOMUNISMS (marksisms-ļeņinisms)¹

Komunisma principi nosaka proletariāta diktatūras nodibināšanu un valsts spaidu pielietošanu pārejas periodā. Tādi ir komunisma principi, bet ne mērķis.

Mūsdienu demokrātija — tas ir komunisms.

V.Ļeņins

Starp kapitālistisko un komunistisko sabiedrību ir periods, kad kapitālistiskā sabiedrība revolūcijas ceļā pārvēršas par komunistisko. Šim periodam atbilst arī politisks pārejas periods, un šā perioda valsts nevar būt nekas cits kā tikai proletariāta revolucionārā diktatūra.

K.Markss

a) zinātniskā komunisma pamatidejas. Markss un Engelss lika pamatus zinātniskam komunismam — proletariāta kustības politiskai ideoloģijai. Viņi neapzinājās, ka liek ideoloģiskus pamatus totalitārai politiskai sistēmai ar tai raksturīgu cilvēka ekspluatāciju. Šai sistēmai ir raksturīgas sešas pazīmes: “**viena ideoloģija, viena partija, teroristiska slepenpolīcija, monopoltiesības uz informāciju un bruņotajiem spēkiem**” (armiju. — G.T.), **centralizēta ekonomika**” (Eine Ideologie, eine Partei, terroristische Geheimpolizei, Nachrichtenmonopol, Waffenmonopol und zentralisierte Wirtschaft (E.Jesse. Typologie politischer System der Gegenwart // Grundwissen Politik. Bonn, 1991. — S.177)). Komunistiskās ideoloģijas totalitārisma gars ir jau jūtams Marksa un Engelsa “Komunistiskās partijas manifestā” (1848). Tas ir pirmais zinātniskā komunisma programmas un ideoloģijas dokuments. Šajā dokumentā viņi izklāsta zinātniskā komunisma teorētiskos principus (sociālistiskā revolūcija, proletariāta diktatūra, šķiru cīņa kā vēstures progresa virzītājspēks u.c.), kritizē dažādus neproletāriskā sociālisma virzienus un pamato proletariāta politiskās cīņas taktiku. Komunisma nepieciešamība izriet no vēstures materiālistiskās izpratnes: **sabiedrības materiālā esamība nosaka sabiedriskās apziņas formas** — morāli, mākslu, reliģiju, filozofiju, politiku, tiesības un zinātņi.

Kā Markss pats raksturo un novērtē savu mācību? — “Tas, ko es esmu izdarījis jaunu, ir pierādījums tam: 1) ka šķiru pastāvēšana ir saistīta tikai ar noteiktām ražošanas attīstības vēsturiskām fāzēm, 2) ka šķiru cīņa nenovēršami noved pie proletariāta diktatūras, 3) ka šī diktatūra pati ir tikai

¹ Vēsturiski pastāvēja un pastāv atšķirīgi komunistiskās ideoloģijas paveidi Ķīnā, Kubā, Vjetnamā, Kambodžā, Austrumeiropā, PSRS. Runa ir par marksisma-ļeņinisma paveidiem.

² Runa ir par nekontrolējamu armijas attīstību tā, kā tas bija Padomju Savienībā.

pāreja uz visu šķiru iznīcināšanu un uz sabiedrību bez šķirām” (K.Markss un F.Engelss. Vēstuļu izlase. LVI, 1952. — 57.lpp.). Šeit isi un precīzi ir definēta “zinātniskā” komunisma būtība. Markss ticēja, ka savā “Kapitālā” viņš ir pierādījis komunisma nenovēršamību — pirmatnējās kopienas iekārta, vergturu iekārta, feodālā, kapitālistiskā un komunistiskā sabiedrības ekonomiskā formācija cita citu nomaina vēsturiskā secībā un progresīvā attīstībā. Viņam neienāca ne prātā apšaubīt šo “zinātnisko” cilvēces vēstures shēmu. Pēc tam komunistiskās diktatūras politiskie režīmi vispār aizliedza apšaubīt Marksa-Engelsa-Ļeņina mācību un tās principus, nerunājot jau par kritiku. Lūk, viens no PSRS sabrukuma cēloņiem.

Kā vēsturiski attīstījās marksisms-ļeņinisms — komunisma celtniecības “zinātniskā” ideoloģija? 1864.gadā tiek dibināta I Internacionāle — pirmā proletariāta starptautiskā masu organizācija uz marksisma ideoloģijas garīgajiem pamatiem. Tās dibinātāji bija Markss un Engelss. 1889.gadā tiek dibināta II Internacionāle — starptautiskā sociālistisko un strādnieku partiju apvienība. 1919.gadā Ļeņina vadībā izveidojās Komunistiskā Internacionāle. Jāpiebilst, ka kopš 1876.gada pasaules komunistiskā strādnieku kustība balstās uz marksisma pamatiem. Komunistiskā Internacionāle pastāvēja līdz 1943.gadam.

b) kas ir komunisms? — “Komunisms ir sabiedriski ekonomiska iekārta, kuras ekonomiskais pamats ir ražošanas līdzekļu sabiedriskais īpašums. Komunisms nomaina kapitālismu, un tā attīstībai ir divas secīgas fāzes: sociālisms un komunisms” (Politiskā enciklopēdija. R., 1987. — 308.lpp.). PSKP Programmā ir teikts: **“Komunisms ir bezšķiru sabiedrības iekārta ar vienotu visas tautas ražošanas līdzekļu īpašumu, ar visu sabiedrības locekļu pilnīgu sociālo vienlīdzību, kur līdz ar cilvēku vispusīgu attīstību izaugs arī ražošanas spēki... kur realizēsies princips: “No katra pēc viņa spējām, katram pēc vajadzībām””** (Filozofijas vārdnīca. R., 1974. — 442.lpp.).

Komunisma celtniecība balstās uz marksisma-ļeņinisma ideoloģiju — dialektisko un vēsturisko materiālismu, zinātnisko komunismu un ateismu. Marksisma ideoloģijas pamatus lika Markss un Engelss, bet Ļeņins, balstoties uz šo ideoloģiju, praksē sāka realizēt jaunas sabiedrības celtniecību. Krievijā tas turpinājās 72 gadus, Latvijā — 50 gadus. Un tad pēkšņi 1991.gada decembrī PSRS pārstāja eksistēt un sabruka. Kāpēc? Lai saprastu šo notikumu, mēģināsim iedziļināties zinātniskā komunisma pamatidejās, to izpratnē.¹

Zinātniskā komunisma pamatidejas: 1) sociālistiskā revolūcija saskaņā ar marksisma-ļeņinisma ideoloģiju par sabiedrības progresīvu attīstību; 2) proletariāta diktatūra¹; 3) proletariāta starptautiskā misija revolūcijā: “Starp

¹ Tauriņš G. Vēstures filozofija. R., 1996.

kapitālistisko un komunistisko sabiedrību ir periods, kad kapitālistiskā sabiedrība revolūcijas ceļā pārvēršas par komunistisko. Šim periodam atbilst arī politisks pārejas periods, un šā perioda valsts nevar būt nekas cits kā tikai **proletariāta**² revolucionārā diktatūra” (K.Markss. Gotas programma // K.Markss, F.Engelss. Darbu izlase. R., 1981. — 25.lpp.); 4) komunisma celtniecība, par pamatu ņemot marksisma-ļeņinisma ideoloģiju, saskaņā ar kuru šķiru cīņa komunistiskās partijas vadībā ir cilvēces progresa virzītājspēks. Mūsu priekšā ir tipisks “zinātniskās” ideoloģijas piemērs. Bet vai ideoloģija var būt zinātniska un pretendēt uz zinātnisku patiesību?! Markss, Engelss un viņu skolnieks Ļeņins bez jebkādam šaubām atbildēja — “Var!” un pasludināja savu mācību par zinātni. Bet sabiedrība, kas 70 gadus tika celta uz šīs zinātnes pamatiem, sabruka 1991.gadā. Mēģināsim saprast komunisma celtniecību.

c) komunisma celtniecības uzdevumi (PSKP programma):

Ekonomiskajā sfērā: pacelt tautas saimniecību jaunā zinātniski tehniskā un organizatoriski ekonomiskā līmenī un sasniegt pasaulē augstāko darba ražīgumu.

Sociālajā sfērā: nodrošināt kvalitatīvi jaunu tautas labklājības līmeni. Realizēt sociālisma principu par darba rezultātu sadali atbilstoši paveiktajam. Ražošanā sasniegt organisku fiziskā un garīga darba vienotību.

Politikas sfērā: izvērst tautas socialistisko pašpārvaldi, pilnīgāk iesaistīt pilsoņus valsts un sabiedrības pārvaldīšanā, pilnveidojot vēlēšanu sistēmu. Efektīvak izmantot socialistiskās demokrātijas iespējas.

Garīgās dzīves sfērā: nostiprināt padomju cilvēka apziņu, par pamatu ņemot komunistisko ideoloģiju. Pilnīgāk iesakņot tādus sociālisma morāles principus kā kolektīvisms un biedriska savstarpējā palīdzība.

Kas ir komunisms? Šo jautājumu mēs speciāli atkārtojam arī paragrāfa beigās, lai dotu jaunāko “zinātnisko” komunisma definīciju atbilstoši oficiāliem partijas dokumentiem. “Komunisms ir bezšķiru sabiedriskā iekārta ar

¹ **Diktatūra** (lat. *dictatura* — neierobežota vara) ir neierobežota valsts vara: 1) viena cilvēka — diktatora — neierobežota vara; 2) neierobežota kādas šķiras vai politiskās partijas vara valstī. Terminu “diktatūra” lieto divās nozīmēs: 1) valdošās šķiras vai atsevišķa cilvēka politiskā vara; 2) varas politiskais režīms, varas īstenošanas veids (diktatoriskie, autoritārie režīmi, huntas u.c.). Diktatoriskā režīmā politiskā vara pieder vienai personai — diktatoram — vai dažām personām. Proletariāta diktatūra realizē valsts varu pārejas periodā no kapitālisma uz sociālismu atbilstoši komunistiskās ideoloģijas principiem.

² **Proletariāts** (lat. *proletarius* — pilsonis antīkā sabiedrībā, kam nepiederēja īpašums; vācu *das Proletariat* — proletariāts) ir strādnieku šķira — “galvenā revolucionārā šķira laikmetā, kad notiek cilvēces pāreja no kapitālisma uz sociālismu” (Politiskā enciklopēdija. R., 1987. — 659.lpp.). Atbilstoši marksismam — komunisma ideoloģijai — proletariāts kapitālistiskajā sabiedrībā ir algoto darbaļaužu šķira, kam nepieder ražošanas līdzekļi un ko ekspluatē kapitālisti. Vai šodien Latvijā pastāv strādnieku šķira, ko ekspluatē privātpašnieks? Par to politiķi pagaidām klusē, jo kurš tad var saprast un pateikt, kāda sabiedrība šobrīd ir Latvijā.

vienotu visas tautas ražošanas līdzekļu īpašumu, ar visu sabiedrības locekļu pilnīgu sociālo vienlīdzību, kur līdz ar cilvēku vispusīgo attīstību izaugs arī ražotājspēki, pamatojoties uz zinātņi un tehniku... kur visi sabiedrības bagātības avoti plūdis pilnā strauvē un tiks realizēts dižais princips **“No katra pēc viņa spējām, katram — pēc viņa vajadzībām”**” (PSKP XXVII kongresa materiāli. R., 1986.—159.lpp.). Tā bija utopija.

Kāpēc sabruka PSRS un marksisma-ļeņinisma ideoloģija cieta krahu pasaules mērogā?! Šim jautājumam autors ir veltījis grāmatu “Vēstures filozofija” (R., 1996.—624 lpp.). Vēstures filozofija nevar nebūt arī politikas filozofija, ja tā cenšas saprast vēsturi kā galveno politiskās domas garīgo pamatu. Šajā sakarībā būtu vietā vēlreiz atkārtot Jaspersa atziņu: **Nākotnes zināšana kļūst par mūsu garīgo nāvi.** Komunistiskā ideoloģija pretendēja uz nākotnes “zinātnisku zināšanu”, par pamatu ņemot visas cilvēces attīstības zinātniskos likumus. Bet tā bija šīs ideoloģijas garīgā nāve, sākot jau ar Marksa “Kapitālu”. Tāda ir vēstures mācība. Ideoloģija nedrīkst kļūt zinātniska, pretendējot uz patiesību. Ieklausīsimies **Popera¹ atziņā** par kapitālismu un komunismu un mēģināsim to saprast. “Kapitālisms”, “sociālisms”, “komunisms” — tie visi ir ideoloģiskie vārduņi, kuros daudzi cilvēki saskata jēgu, bet kuriem nav nekāda sakara ar reālo pasauli... Marksistiskais “kapitālisms” nekad nav pastāvējis; **sabiedrība, kurā dzīvoja Markss, ļoti atšķiras no tā, ko viņš par to domāja²...** Tomēr Rietumu marksisti uzskata, ka mēs dzīvojam tajā pašā “kapitālismā”. Kādēļ? — Tādēļ, ka revolūcija, kuru paredzēja Markss, vēl nav notikusi” (К.Поппер. Нищета историзма. М., 1993, V-VII). Bet kas notika Krievijā 1917.gada oktobrī? — Valsts apvērsums. Varu sagrāba bolševiki, lai celtu komunismu visas cilvēces nākotnes vārdā.

Popera atziņa liecina par to, ka mūsdienās ar terminiem “kapitālisms” un “komunisms” ir par maz, lai pietiekami dziļi izprastu padomju laiku vēsturi un šodienas realitāti. Ko darīt? — Nevar ignorēt komunisma ideoloģiju, ja gribam izprast sociālistisko revolūciju un komunisma celtniecību. Tādēļ mēs attiecībā uz bijušās PSRS republikām lietojam terminus “postsociālistiskās” valstis, “postsociālistiskā demokrātija”.

Termini “postsociālistisks”, “postkomunistisks”, “pēcpadomju”, tiek lietoti kā sinonīmi, lai raksturotu sabiedrību, valsti un politisko režīmu bijušajās PSRS republikās un sociālisma valstīs pēc padomju varas krišanas (gāšanas) 90-os gados.

¹ **Popers** (Popper, dz. 1902) Karls Raimunds — austriešu un angļu filozofs, loģiķis, sociologs. Pētījis arī komunistisko un fašistisko ideoloģiju.

² **Sabiedrība, kurā mēs dzīvojam, būtiski atšķiras no tā, ko par šo sabiedrību spriež politiķi savās runās, atziņās un deklarācijās. Viņi nespēj pietiekami dziļi saprast ne postsociālistisko sabiedrību, ne arī viņu pašu realizēto postsociālistisko demokrātiju.** Tāds ir profesionālo politiķu tapšanas ceļš visās postsociālisma valstīs.

5. NACIONĀLISMS¹

Mīli visas tautas tāpat kā savu tautu.

Vladimirs Solovjovs

Jau viduslaiku beigu posmā un jauno laiku sākumā veidojās tā politiskā ideoloģija, ko mūsdienās sauc par nacionālismu. Tajā laikā radās jēdziens “natio” (nasci = geboren werden), kas pauž nācijas tapšanas ideju konkrētā valsts teritorijā (G.Göhler, A.Klein. Politische Theorien des 19. Jahrhunderts // Hrsg. Hans-Joachim Lieber. Politische Theorien von der Antike bis zu Gegenwart. Bonn, 1991. S.611).² Nacionālisms kā politiska ideoloģija un politika tapa un attīstījās uz nāciju un nacionālo valstu veidošanās pamata. Šai sakarībā būtu jānoskaidro tādu jēdzienu nozīme kā “nācija” un “tauta”.

Kas ir nācija?³ — “Nācija ir augstākā vēsturiskā etnosociālā cilvēku kopības forma, kura galvenokārt rodas naudas-preču attiecību tapšanas un attīstības laikmetā (feodālisma sairšana un kapitālisma tapšana) un kuras pamatā ir iedzīvotāju kopīgas teritorijas un valodas veidošanās. Nācijai ir raksturīga kopīga valoda, kultūra, psiholoģija, vēsture, etniskā pašapziņa, paražas un tradīcijas” (Словарь-справочник по социологии и политологии. М., 1996. — С. 150). Apskatisim divus dažādus nācijas jēdzienus.

1. **Nācija** ir daudznozīmīgs apzīmējums sociālai apvienībai (Sozialverband), noslēgtai un saliedētai cilvēku grupai, kura no citām lielām grupām atšķiras ar savu izcelšanos, valodu, sadzīvi (Wohnungsgebiet), kultūras paražām (kulturelle Gepflogenheiten) vai piederības jūtām [etniskais jeb bezpavalstnieciskais (staatsloser) nācijas jēdziens kā “**tautas nācija**” (“Volksnation”) jeb “kultūras nācija” (“Kulturnation”)].

2. **Nācija** ir nacionāli valstisks apvienojums jeb apvienība (Vereinigung),

¹ **Nacionālisms** (fr. *nationalisme*) ir “tāda politika un prakse, ideoloģija un psiholoģija nacionālajā jautājumā, kura balstās uz nāciju (etnosu) un to attiecību atzišanu par sabiedrības attīstības svarīgāko faktoru vai sevišķo faktoru...” (Словарь-справочник по социологии и политологии. М., 1996. — С. 142). “Nacionālisms (fr. *nationalisme*) ir ļoti daudznozīmīgs jēdziens, kurš var būt daļēji neitrāls, daļēji kritiski distancējošs, līdz pat nicīgi negatīvam (abschätzig), un kuru lieto, lai raksturotu centienus (politiskā ideoloģijā. — G.T.), kas visai izteikti orientēti uz nāciju” (M.G.Schmidt. Wörterbuch zur Politik, S.635). Tādēļ mēs pievērsīsim uzmanību dažādām nacionālisma vēsturiskajām formām. Ir taču svarīgi, kādu nacionālisma politiku šodien pamatoti realizēt Latvijā, ja runā par nacionālām interesēm.

² Turpmāk atsauce uz šo darbu tiks vienkāršota: Ebenda, S.611 līdz nodaļas beigām.

³ **Nācija** (lat. *natio* — cilts, tauta) ir vēsturiska cilvēku kopība, kura veidojas konkrētā valsts teritorijā un kurai ir kopīga valoda, kultūra un ekonomiskā dzīve. Galvenās pazīmes: valoda un kultūra, etniskā teritorija un ekonomiskā dzīve, psiholoģiskās īpatnības un tradīcijas, ideoloģija un politika.

kuru veido liela homogēna personu grupa uz kopējas etniskās izcelsmes valodas pamata. Piemēram, nacionālās valstīs (Nationalitätenstaat) pastāv vairākas etniskas valodas lielgrupas (Großgruppen) — **valstsnācijas** (Staatsnation). Tādēļ vajag atšķirt **tautas nācijas** (Volksnation) jeb **kultūras nācijas** (Kulturnation) no valstiski pilsoniskas nācijas (Staatsbürgernation) jeb **valstsnācijas** (Staatsnation). Tautas jeb kultūras nācijas pārstāvjiem nav obligāti jādzīvo vienā valstī (M.G.Schmidt. Wörterbuch zur Politik, S.635). Šis atziņas ļaus lasītājam patstāvīgi spriest par to, **kāds nācijas tips šobrīd veidojas Latvijā**, ja 650 800¹ nepilsoņu kļūs par Latvijas pilsoņiem.

Nācijas tapšanu nosaka vairāki vēsturiski un sociālpolitiski faktori. Bet vai var izdalīt galveno, noteicošo, būtisko? Kas lika apvienoties vairākām ciltīm vai tautībām vienotā nācijā? — Lai varētu veidoties nācija, protams, bija vajadzīga strikti noteikta etniskā teritorija valsts robežu līmenī. Tomēr galvenais ir garīgais faktors, kura pamatā ir valoda un valsts regulēta kopīga ekonomiskā dzīve, balstoties uz nacionālisma ideoloģiju. **Nacionālā kultūra un nacionālā pašapziņa** vieno nāciju garīgi. Ja nav šīs garīgās vienotības, tad nevar būt arī ekonomiskā un valstiski teritoriālā vienotība. Tādēļ **nacionālā ideoloģija ir nacionālās kultūras un valodas tapšanas svarīgākais priekšnoteikums. Nacionālisms kā nacionāla ideoloģija veido nācijas tapšanas garīgo pamatu.** Uz šā garīgā pamata radās vairākas nacionāli orientētas politiskās ideoloģijas, sākot ar nacionāli konservatīvām un beidzot ar nacionālsociālismu.

Nacionālismam kā garīgam faktoram bija noteicošā nozīme nācijas tapšanā, pārvarot viduslaiku partikulārismu,² etniskās atšķirības, dažādas valodas dialektus u.c. atšķirības. Sākas nāciju un nacionālo valodu veidošanās, nacionālās valodas un garīgās kultūras tapšana. Tikai nacionālā ideja, kas nacionālismu realizēja kā ideoloģiju konkrētā politikā, spēja pārvarēt šos vēsturiskos šķēršļus.

Nāciju tapšanas vēsturiskie ceļi var būt un bija ļoti dažādi:

- 1) tieša etniskā attīstības līnija no tautības līdz nācijai;
- 2) nācijas tapšana, pamatojoties uz divu vai vairāku tautību etnisko tuvināšanos un saplūšanu attiecīgā teritorijā un nacionālas valsts tapšanu;
- 3) nācijas tapšana, pamatojoties uz etnisko diverģenci¹: viena tautība sašķeļas vairākās daļās;

¹ Mēs speciāli vairākas reizes, skarot svarīgākās problēmas, atgādināsim lasītājam pašu nopietnāko politisko prioritāti — nepilsoņu jautājumu —, runa ir par 700 000 nepilsoņu, kuru skaits samazinājies līdz 650 800 (5.06.98.); 620 000 (26.05.99).

² **Partikulārisms** (lat. *partikularis* — uz daļu attiecīgs) ir feodālās valsts un tiesību sadrumstalotība... Partikulārisma tiesības izpaužas vairāku tiesību sistēmu pastāvēšanā vienā valstī, kur atsevišķiem novadiem, pilsētām vai ļaužu grupām ir īpašas tiesības. Latvijā partikulārisma tiesību paliekas bija sastopamas vēl 20.gs. (piem., Piltene līdz 1938.g. bija spēkā t.s. Piltenes statūtu civiltiesību daļa). Partikulārisms kavē valsts politisko un ekonomisko attīstību” (Politiskā enciklopēdija. R., 1987. — 513.lpp.).

4) tautas centieni pēc savas nacionālas valsts. Tātad runa ir par nāciju tapšanu etniskā aspektā, pamatojoties uz nacionālas valsts veidošanos.

Terminu "**nācija**" lieto arī **valstiski politiskā nozīmē**: nacionālā drošība un aizsardzība, nacionālā ekonomika, nacionālais ienākums, **nacionālās intereses**. Šajā gadījumā jēdziens "nacionāls" aptver visus vai gandrīz visus valsts iedzīvotājus neatkarīgi no viņu nacionālās piederības. Šī atziņa mūsdienās ir ļoti nozīmīga attiecībā uz bijušās PSRS republikām. Piemēram, Latvijas nacionālās intereses aptver arī nepilsoņu intereses — **klūt vai neklūt par pilsoņiem**. Lūk, kur vajadzīga valsts mēroga politiskā izglītība!

Kas ir tauta? — Jēdzienam "tauta" ir vairākas nozīmes. Visplašākajā nozīmē tauta ir konkrēta etnosa² kopums. Šo jēdzienu lieto arī dažādu sociāletnisko kopību apzīmēšanai (nācija, tautība, cilts). "**Zinātniskā nozīmē**" **marksisma-ļeņinisma ideoloģijā** "tauta ir vēsturiski mainīga cilvēku kopa, ko veido tās šķiras un slāņi, kas pēc sava objektīvā stāvokļa ir ieinteresēti un spēj piedalīties konkrētā vēstures periodā progresīvas attīstības uzdevumu īstenošanā. Tauta šajā nozīmē ir vēstures subjekts, tās veidotāja. Tautas sociālais saturs ir vēsturiski mainīgs" (Politiskā enciklopēdija. R., 1987. — 675.lpp.). Tātad gan tauta, gan nācija ir vēsturiska cilvēku kopības forma.

Rietumu politologi jēdzienu "tauta" lieto dažādās nozīmēs. "**Tauta ir daudznozīmīgs jēdziens**, kas raksturo lielas cilvēku grupas noteiktas kopības pazīmes: 1) tādas **cilvēku grupas apzīmējums**, kura veidojas, pamatojoties uz kopīgu reliģisko ticību (das Volk Gottes) vai kopēju izcelšanos (Abstammung), kultūru un valodu, tā var sakrist ar nāciju (Nation dekkeh kann), nevis būt identiska ar nāciju; 2) **valstiski tiesiskā nozīmē** tauta ir konkrētas valsts cilvēku kopība (Staatsvolk)... kurai demokrātiski konstitucionālās valstīs pieder suverenitāte (Volkssouveränität). **Tautas suverenitāte** vēlēšanās **izpaužas** kā tautas noteikšana (Volksbestimmung) parlamenta veidošanā un svarīgu politisku lēmumu pieņemšanā (referendums) (M.G.Schmidt. Wörterbuch zur Politik, S.1030).

Tauta ir jebkurš etnoss — tautība, nācija, cilts. Šajā nozīmē jēdziens "tauta" tiek lietots visplašāk (latviešu tauta, vācu tauta, krievu tauta utt.). **Tauta ir nācija** kā etnosa vēsturiskā forma. **Etnosa galvenie vēsturiskie**

¹ **Diverģence** (lat. *divergere* — atklāt sadalīšanos, nozarošanos): 1) bioloģijā — atšķirību palielināšanās starp radniecīgiem augiem, dzīvniekiem evolūcijas ceļā; 2) okeanoloģijā — virsmas straumju sazarošanās Pasaules okeānā; 3) socioloģijā un politoloģijā — tautības dalīšanās nāciju tapšanas procesā.

² **Etnoss** (gr. *ethnos* — tauta) ir konkrētā teritorijā vēsturiski izveidojusies stabila sociālā cilvēku kopība, kuru apvieno kopēja valoda, savdabīga kultūra, sadzīve, tradīcijas, paražas un pašapziņa" (Словарь-справочник по социологии и политологии. М., 1996. — С. 257).

veidi jeb formas ir: cilts, tautība, nācija (Словарь-справочник по социологии и политологии. М., 1996. — С. 257). Pie tiem pieder arī nacionālās (etniskās) un etnogrāfiskās cilvēku grupas. “Pavisam mūsdienu pasaulē ir 3—5 tūkstoši dažādu etnosu. To skaits konsolidācijas¹ rezultātā samazinās, bet atsevišķos gadījumos notiek etniskās diverģences procesi” (turpat, 257. lpp.).

Kas ir tautība? — “Tautība ir viena etnosociāla cilvēku kopība, kas vēsturiski ir raksturīga agrārai, pirmsindustriālai sabiedrībai un veidojas vispirms uz etniskās teritorijas bāzes” (turpat, 138. lpp.). Tā atšķiras no vēsturiski agrākās etnosociālās cilvēku kopības — no cilts, kur noteicošā loma bija asinsradniecības saitēm. “Tautība ir tāds etnosa paveids, kur noteicošā loma ir teritorijai. Protams, tautībai ir arī zināma valodas, kultūras un psihe īpatnību kopība, bet tā vēl ir ļoti vāja, nestabila un pieļauj būtisku nevienādību. Tādējādi valodas ietvaros tautība bieži vien saglabā būtiskas dialektu atšķirības” (turpat, 139. lpp.). Runa ir par stabilu cilvēku kopību, kas radās no dažādām ciltīm ar vienotu valodu un kopēju teritoriju, kurā veidojās ekonomiskās un kultūras dzīves kopība. Pavisam cita lieta — **tautība kā piederība pie konkrētas tautas, nācijas atšķirībā no tautības, ar kuru apzīmē cilvēku vēsturisko kopību.**

Tāpat tautība ir vēsturiski izveidojusies cilvēku kopība ar savu valodu, teritoriju, ekonomiku un psihe īpatnībām. **Tautība radās uz kopējas teritorijas un saimnieciskās dzīves pamata.** Šī etnosociālā cilvēku kopības forma bija raksturīga feodālisma laikmetā. Sākoties kapitālismam, izveidojās nacionālā cilvēku kopības forma — nācija — ar savu nacionālo valsti, kultūru, valodu un ekonomiku. Nacionālā tirgus sfēra, kas pamatojās uz preču ražošanu un apgrozību, veidoja nācijas ekonomisko bāzi konkrētā valsts teritorijā. Nav **šaubu, ka nacionālisms kā politiska ideoloģija bija pozitīvs garīgais faktors tieši politikas jomā. Bet attiecīgos vēsturiskos apstākļos var rasties ļoti agresīvas nacionālisma formas — nacionāl-sociālisms u.c.** Tādēļ būtu lietderīgi iepazīties ar nacionālisma vēsturiskajām formām.

1) nacionālisma vēsturiskās formas. Nacionālisms kā ideoloģija un politika sāka veidoties apgaismības laikmetā, kad Rietumeiropā notika pāreja no feodālisma uz kapitālismu. Nacionālisma iedīgļi radās jau feodāl-

¹ **Konsolidācija** (lat. *consolidatio* < *consolidare* — nostiprināt, saudzēt): 1) sociālpolitiska konsolidācija ir “apvienošanās process, sociālo un politisko spēku (cilvēku, sociālo grupu, politisko partiju un organizāciju utt.) vienotības un saliedētības nostiprināšana ar mērķi veicināt cīņu par kopēju uzdevumu risināšanu”; 2) etniskā konsolidācija ir “intensīvs dažādu etnosu tuvināšanās process, rezultātā saplūstot un zaudējot savu etnisko nošķirtību un atšķirību, savas bijušās etniskās piederības pašapziņu” (turpat, 106. lpp.). Konsolidācija notiek arī nāciju veidošanās procesā, kad vairākas tautības saplūst vienā nācijā.

lisma laikmetā. Nacionālisma vēsturiskajā attīstībā izveidojās vairākas tā formas, sākot ar apgaismības laikmeta nacionālismu un beidzot ar mūsdienu nacionālisma formām un paveidiem.

a) apgaismības laikmeta nacionālisms (Risorgimento¹ -Nationalismus) bija liberāla opozīcijas ideoloģija politikā 18.-19.gs. Rietumeiropā. “Agrīnā apgaismības laikmeta ideoloģija radās, apspiestajām tautām apvienojoties pret firstu garīgo aliansi” (G.Gohler, A.Klein. Ebenda, S.614). Rietumeiropā sāka veidoties nāciju tapšanas garīgie iedīgļi un dzima nacionālisma ideja, kas veido nāciju tapšanas garīgo pamatu politikā, kultūrā un valodā. **Nacionālās valsts tapšana un nācijas veidošanās ir vienots garīgs, politisks un ekonomisks process, kurā nacionālisms kļūst par politikas ideoloģiju.** “Valoda un vēsturiskā apziņa apgaismības nacionālismam bija liels un izcils darbības lauks, kur sakņojās Eiropas tautu nacionālā atmoda. Nacionālā valoda un literatūra kļuva par zinātnisko apvienošanās pūļu priekšmetu augstskolās un akadēmijās. Gramatikas grāmatu, vārdnīcu un tekstu apkopojumu redaktori veidoja nacionālās literatūras valodas apmācības pamatu. Bet vēsturnieki savukārt lika pamatakmeņus nacionālajām vēsturēm” (Ebenda, S.614). **Tā 18.-19.gs. kļūst par Rietumeiropas nacionālo valstu tapšanas laikmetu.** Piemēram, tika uzrakstīta vācu viduslaiku vēsture “Monumenta Germaniae Historica” (1819).

Rietumeiropā apgaismības nacionālisma idejas pauda Renāns,² Herders,³ Gizo,⁴ Madzīni⁵ u.c. Viņu izteiktās domas aicināja tautas apzināties savu etnisko kopību nacionālajā valstī.

Renāns savā darbā “Qu'est-ce qu'une nation” pauž franču nācijas tapšanas ideju: “Lielas lietas var veikt kopīgā rīcībā, ja tajā piedalās visa tauta... Nācijas

¹ **Risorgimento** (it.) — atdzimšana.

² **Renāns** (Renan, 1823-1892) Žozefs Ernsts — franču rakstnieks, vēsturnieks un filologs. Viens no pirmajiem pauda franču nācijas apvienošanās ideju.

³ **Herders** (Herder, 1744-1803) Johans Gotfrīds — vācu filozofs, rakstnieks un apgaismotājs. Darbā “Idejas par cilvēces vēstures filozofiju” viņš attīsta domu par nepārtrauktu progresu cilvēces vēstures gaitā. Viens no pirmajiem, pamatojoties uz humānisma idejām, izvirzīja un attīstīja ideju par vācu nācijas tapšanu.

⁴ **Gizo** (Guizot, 1787-1874) Fransuā — Francijas valsts darbinieks, vēsturnieks un politologs. Savos darbos par Francijas un Eiropas vēsturi pauž nacionālisma ideju, akcentējot Eiropas nāciju tapšanas progresīvo nozīmi.

⁵ **Madzīni** (Mazzini, 1805-1872) Džuzepe — itāļu vēsturnieks un politiķis. Paudis humānisma ideju attiecībā uz Eiropas nāciju tapšanas procesu. Eiropas nāciju vienlīdzības ideja starptautiskajās tiesībās ieņem būtisku vietu viņa mācībā par nāciju veidošanos. **Brīvība, vienlīdzība, humānisms, vienotība un neatkarība ir nāciju veidošanās garīgais pamats,** kas savukārt paver jaunas Eiropas tapšanas iespēju.

tapšana ir ikdienas plebiscīts¹” (E. Renan. *Qu'est-ce qu'une nation // Oeuvres complètes*. Bd.1. Paris, 1947). Nācijas tapšanas pamatā ir savas etniskās kopības apzināšanās nacionālajā ideoloģijā — nacionālismā.

Etniskās kopības apzināšanās un stiprināšana postsociālisma valstīs ir daudz svarīgāka no politiskā viedokļa nekā prātojumi par nacionālo identitāti, kuri nav balstīti uz konkrētu ideoloģisko bāzi.

Herders savā darbā “Idejas par cilvēces vēstures filozofiju”² uzsver reliģijas un humānisma lomu nācijas tapšanā. Uz šā pamata notiek cilvēces progresīvā attīstība, veidojas nacionālā kultūra un valoda, kur liela nozīme ir audzināšanai un izglītībai. Nācijas tapšanā svarīgākais pagrieziena punkts ir nacionālās kultūras tapšana līdz ar audzināšanu izglītības sistēmā. Bet noteicošā loma šajā tapšanas procesā ir reliģijai. “Nav nekā skaistāka par reliģiju, kas ar mākslu, valodu un zinātņi veido tikumības progresā palmas zaru cilvēku dvēselēs” (Idejas, II, IX, I). Viņa izvirzītie septiņi principi rāda ceļu nācijas tapšanai kā progresīvam procesam vēstures gaitā: **1) neiecietība un riebums pret karu; 2) mazāk cieņas pret varonību karā; 3) riebums pret melīgu valdību; 4) patriotisms³ kā nācijas cieņas izpausme; 5) taisnīguma jūtas pret citām tautām; 6) tirdzniecībai jāvieno tautas; 7) lietderīgs darbs tautas labā.** Šie principi mūsdienās ir ietverti ES politikā un tiek realizēti dzīvē.

Jāatzīmē, ka Herders jēdzienus “tauta” un “nācija” lieto kā sinonīmus. Bet nācijas tapšanas pamatu veido nacionālās valodas izkopšana un nacionālās kultūras attīstība. Herders bija pirmais, kurš lietoja terminu “tautasdziesma” (“Der Auszug aus einem Briefwechsel über Ossian und die Lieder alter Völker”).

Gizo, būdams vēsturnieks, politiķis un publicists, ieņem nozīmīgu vietu Francijas nacionālās ideoloģijas veidošanā. Kā franču nacionālisma ideologs viņš pētīja vēsturi un tās virzošos spēkus, atzīdams šķiru cīņu. Taču 1848.

¹ **Plebiscīts** (lat. *plebiscitum* — *plebs* — vienkāršā tauta + *scitum* — lēmums) ir tautas nobalsošana. “Plebiscīts ir iedzīvotāju aptauja, respektīvi, tautas gribas izpausme tajā vai citā jautājumā tautas nobalsošanas ceļā” (Словарь-справочник по социологии и политологии. М., 1996. — С. 174). Šādā nozīmē šis jēdziens pirmo reizi tika minēts 18.gs. beigās sakarā ar dažādu teritoriju pievienošanu Francijai Lielās franču revolūcijas laikā. Vēlāk tas plaši tika izmantots konkrētas teritorijas valstiskās piederības noteikšanai vai arī lai izlemtu jautājumu par valsts veidu — federatīvo vai konfederatīvo.

² Sīkāk sk.: G. Tauriņš. Herdera “Idejas par cilvēces vēstures filozofiju” // *Vēstures filozofija*. R., 1996.—442.-470. lpp.).

³ **Patriotisms** (gr. *patriōtēs* — līdzpilsonis < *patris* — dzimtene, tēvzeme) ir mīlestība pret dzimteni, tēvzemi un apzināta pašreizējā darbība tās labā. Tās ir vienas no visdziļākajām cilvēku jūtām. “Patriotisms ir dziļas un plašas jūtas pret dzimteni, tēvzemi, gatavība pakļaut savas personīgās un grupas intereses kopējām valsts interesēm, uzticīgi kalpot tēvzemei un to aizsargāt” (Словарь-справочник по социологии и политологии. М., 1996. —С. 171).

gadā viņš atsakās no šķiru cīņas teritorijas ("Histoire de la révolution d'Angleterre..." v.1-6. 1854-1856).

Madzīni 1831.gadā Marseļā dibina slepenu apvienību "Jaunā Itālija" (Giovine Italia), bet 1834.gadā kopā ar vācu un poļu nacionālajām apvienībām dibina savienību "Jaunā Eiropa" (Junge Europa). 19.gs. 50-tajos gados Madzīni Eiropā kļūst pazīstams kā nacionālais demokrāts. Viņa uzskati ietekmē daudzu nacionālo kustību vadītājus Eiropā, izraisot rezonansi strādnieku kustībā ("Arbeiterbewegung und Nationale Frage. Göttingen", 1979).

Madzīni akcentē nacionālo kustību uzdevumu Eiropā: **nācijas rod savu iemiesojumu jaunā "sociālā laikmetā" (sozialen Epoche), lai katra kalpotu humānismam.** Tā **humānisma ideja kļūst par Eiropas nacionālisma karogu.** "Jaunās Itālijas" karoga vienā pusē bija rakstīts: **BRĪVĪBA, VIENLĪDZĪBA, HUMĀNISMS** (Freiheit, Gleichheit, Humanität), bet otrā pusē — **VIENOTĪBA, NEATKARĪBA** (Einigkeit, Unabhānigkeit). Uz šādiem garīgajiem pamatiem tapa "Trešā Roma" (Dritte Rom) — **jauns sociālais laikmets ar humānisma un demokrātijas karogu.** Eiropas tapšanas procesā par politikas garīgo balstu kļūst demokrātijas principi: **brīvība, vienlīdzība, humānisms, vienotība un neatkarība.**

Atcerēsimies, ko savā laikā Herders teica par humānisma būtību: **humānisms ir prāts un taisnīgums.** Tieši zem šī garīgā karoga tapa nacionālisms kā progresīva ideoloģija — **ceļrādis nāciju un nacionālo valstu tapšanai Rietumeiropā.** Tas bija demokrātisks process. Un Madzīni bija viens no tiem nacionālisma ideologiem, kurš jau savā laikā izvirzīja ideju par federālām sistēmām Eiropā (Konzept eines föderalen System in Europa). Var teikt, ka mūsdienās šī ideja tiek veiksmīgi īstenota Eiropas Savienībā.

Bet kāda vieta ir atvēlēta Eiropas mazajām tautām? — "Jaunās Eiropas tautas nedrīkst pieļaut monarhiju restaurāciju Eiropā. Madzīni piekrita nacionālo valstu veidošanas metodēm un puda federālās sistēmas veidošanas politiku. Viņaprāt, mazās nācijas vajadzētu iekļaut lielās federatīvās valstīs. Viņam bija svešas mazo tautu tiesības uz neatkarību" (Ebenda, S.620). Tā bija kļūda, kuras sekas jūtamas vēl tagad. Piemēram, Spānijā un Francijā basku separātistu organizācija "Tēvzeme un brīvība" terora ceļā mēģina sasniegt savu mērķi — basku valsts izveidošanu. Līdzīgas problēmas izvirzās arī citās vietās pasaulē, kur terorismu izmanto par līdzekli neatkarības sasniegšanai. Mūsdienās terorisms ir kļuvis par nopietnu pasaules mēroga politisku problēmu.

Nacionālisms 18.-19.gs. Eiropā bija progresīva ideoloģija. Tas bija garīgais pamats nāciju un nacionālo valstu tapšanai demokrātiskā ceļā. Sāka veidoties mūsdienu Eiropas nacionālās valstis. Latvijas nacionālās valsts un latviešu nācijas tapšana notika vēlāk — 19.gs. vidū un 20.gs. sākumā. Šos politiskos procesus apskatīsim sīkāk, lai izprastu nacionālās intereses.

b) latviešu nācijas un nacionālās valsts tapšana un attīstība.¹

Šai tēmai ir vēsturiska un politiska nozīme daudzu svarīgu jautājumu risināšanā gan politikas jomā, gan demogrāfijas sfērā sakarā ar Latvijas Republikas politisko mērķi — Eiropas Savienība un NATO. Latviešu tautas nacionālās valsts idejas paudējus un cīnītājus par šo ideju nedrīkst aizmirst. Lai saglabātu viņu piemiņu, mēs atļausimies novirzīties no pamattēmas. **Mēģināsim saprast, kā un kādos vēsturiskajos apstākļos tapa neatkarīga Latvijas valsts un latviešu nācija.** Tas palīdzēs veidot un audzināt tautas politisko intelektu un atbildību, balstoties uz etniskās un politiskās kopības apzināšanos.

b-1) tautas nacionālā atmoda un jaunlatviešu idejiskā kustība. 19.gs. vidū Tērbatā studēja vairāki latvieši. Viņu saietos tapa pirmie nacionālās valsts un nācijas iedīgļi: 1) latviešu nacionālās kultūras izveidošana un kopšana (latviešu valoda un izglītība); 2) latviešu nacionālās ideoloģijas izveidošana (Alunāns,² Auseklis,³ Kronvalds⁴); 3) latviešu organizēšanās savienībās un sabiedrībās (A.Balodis. Latvijas un latviešu tautas vēsture. R., 1991. — 126.-127.lpp. Mēs speciāli izvēlējamies tieši šo grāmatu, jo tur galvenokārt ir attēlota **Latvijas politiskā vēsture**). Tā nacionālās atmodas laikā radās pirmie nacionālās ideoloģijas — nacionālisma — iedīgļi. Pirmajā vietā izvirzījās **nacionālā kultūra, valoda, izglītība** (skola).

Jaunlatvieši bija pirmie nacionālās ideoloģijas veidotāji. Viņus ietekmēja notikumi Rietumeiropā un vispirms nacionālo valstu tapšanas process. Viņu idejas rada atbalsi tautā. Veidojās tā garīgā noskaņa, ko sauc par **nacionālo atmodu**. Tieši šeit ir meklējami latviešu nācijas tapšanas pirmsākumi. Mēs ļoti konspektīvi pievērsīsim lasītāja uzmanību ievērojamākiem jaunlatviešiem.

Izcils jaunlatvietis un latviešu tautas atmodas ideologs bija Juris **Alunāns** — dzejnieks, valodnieks, publicists. Viņa galvenais ieguldījums tautas atmodā un latviešu kultūras tapšanā ir saistāms ar literatūru un valodniecību.

¹ **Autors neiedziļinās šādu jautājumu pētīšanā:** 1) “vai šodienas Latvijas Republikas vēsture patiesi drīkst sākties 1918.gada 18.novembrī”; 2) **Varbūt** “vajadzētu beidzot sākt meklēt Latvijas nācijas pamatus no 1813. līdz 1820.gadam?” (F. fon Zengbušs, prof. Jubilejas idejas un vēsturiskā izpratne // “Diena”, 1.12.98.).

² **Alunāns** (1832-1864) Juris — latviešu dzejnieks un sabiedriskais darbinieks. Latviešu mākslas dzejas pamatlicējs, viens no pirmajiem jaunlatviešiem. Kopā ar K.Valdemāru 1862.gadā dibināja “Pēterburgas Avīzes” (bija atbildīgais redaktors).

³ **Auseklis** (istajā vārdā Miķelis Krogzemis, 1850-1879) — latviešu dzejnieks. Izcils tautiskā romantisma pārstāvis. Vēršas pret feodālo kārtību un modina tautas pašapziņu, pievēršot uzmanību tautas izglītībai.

⁴ **Kronvalds** (arī Kronvalda Atis, 1837-1875) — latviešu pedagogs, publicists, valodnieks. Piedalījies jaunlatviešu kustībā, cīnījies par latviešu tautas tiesībām attīstīt savu kultūru, iegūt izglītību. Modinājis nacionālā lepnuma jūtas. Pilnveidojis latviešu valodu, darinājis jaunvārdus (burtnīca, nākotne, zinātne u.c.).

Viņš ir: 1) tulkojis seno romiešu un vācu dzejas klasiku latviešu valodā; 2) darinājis ap 500 jaunvārdu. Viņa atdzejojumi iznāca krājumā “Dziesmiņas” (1856). Alunāns viens no pirmajiem aicināja tautu cīņā par brīvību un neatkarību. Viņš loloja domu par latviešu augstskolu.

Krišjānis **Valdemārs**¹ bija viens no tautas atmodas ievērojamākiem darbiniekiem. Viņa nopelni jaunlatviešu kustībā neapšaubāmi ir **izglītības un kultūras jomā** (vāca folkloru, Ainažos **nodibināja pirmo latviešu jūrskolu**). Ideoloģiski viņš piederēja pie tā saucamās krieviskās orientācijas jaunlatviešiem. “Krievu kulaks nevar būt tik bistams kā vācu kramu nagi” (Krišjānim Valdemāram 170. Apceres, raksti, vēstules. R., 1995.—129.lpp.). Jāatzīmē, ka jaunlatviešu ideoloģija tapa gan Rietumu, gan Austrumu, it sevišķi Vācijas un Krievijas ietekmē. Un tas ir saprotami, jo runa ir par vācu baronu laikiem un krievu valdīšanas laikiem ar pārkrievošanas tendencēm.

Jaunlatvieša Krišjāņa **Barona**² ieguldījumu latviešu kultūrā un izglītībā ir grūti novērtēt par augstu. Viņš rakstīja par dabaszinātnes jautājumiem un Latvijas ģeogrāfiju. Viņa akadēmiskais “Latvju dainu” izdevums vēl šodien mums palīdz iepazīt mūsu tautas folkloru un saprast mūsu senču tikumus un paražas.

Tautasdziesmām bija, ir un būs liela nozīme latviešu kultūrā. Tajās izpaužas tautas dzīves uztvere un izpratne, tikumība un dzīvesveids. Tas ir saprotami, ka daudzām tautasdziesmām ir pagānisks raksturs, jo pagāniskie³ elementi tautas apziņā pastāvēja vēl ilgu laiku pēc kristietības pieņemšanas. Arī mūsdienās svarīgi ir tas, ka šīs dainas pauž humānisma ideju un runā par darbu un čaklumu kā cilvēka augstāko tikumu. Tautasdziesmas audzina mūs garīgi, jo tās pauž senlatviešu dvēseles patosu.

Atmodas laikmeta ideologs Auseklis savā dzejā pauž tā laikmeta galveno ideju — nacionālās idejas brīvības garu:

**“Latvijas kalnājos, Latvijas lejās
Krūtīs man atdzīvo brīvības gars.”**

¹ **Valdemārs** (1825-1891) Krišjānis — latviešu sabiedriskais darbinieks, publicists. Viens no jaunlatviešu kustības vadītājiem, laikraksta “Pēterburgas Avīzes” izdevējs. 1864.gadā nodibina pirmo jūrskolu Ainažos. Sīkās sk.: “Krišjānim Valdemāram 170. Apceres, raksti, vēstules.” R., 1995.

² **Barons** (1835-1923) Krišjānis — latviešu folklorists, rakstnieks, viens no ievērojamākiem jaunlatviešiem. Viņš 1878.gadā pārņēma no F.Brīvzemnieka latviešu tautasdziesmu vākšanu un kārtošānu. Viņa ieguldījums latviešu kultūrā — akadēmiskais tautasdziesmu izdevums “Latvju dainas”, 1.-6.sēj. (1894-1915). Rakstījis stāstus un dzejas jaunlatviešu progresīvo centienu garā.

³ **Pagānisms** ir tradicionāls nekristīgo, galvenokārt primitīvo, reliģiju kopīgs apzīmējums. Tas tika ieviests ap 4.gs. vidu pēc Kristus.

b-2) Jaunā strāva un sociāldemokrātijas veidošanās. Tautas atmoda nacionālās kultūras, valodas un izglītības jomā 19.gs. 90-tajos gados bija sevi izsmēlusi, **radot nacionālo brīvības ideju.** Atmoda nespēja dot atbildi uz politiskajiem un sociālajiem jautājumiem, lai arī savu skatienu vērsa gan uz Rietumiem, gan uz Austrumiem. Un tas ir saprotams, jo cariskā Krievija savās guberņās politiskās diskusijas nepieļāva. Tam stingri sekoja Krievijas valsts cenzūra un arī baltvācu baronu modrā acs. Atmosdas laikmetā vispār netika izvirzīts jautājums par nacionālās valsts tapšanu, jo tās **ideologi nedrīkstēja, varbūt nespēja apzināties, saprast un pacelties līdz politiskā nacionālisma idejai — nacionālās valsts tapšanas nepieciešamībai kā tautas brīvības un vienotības valstiskam pamatam.**

Kāda politiskā situācija Latvijā 90-tajos gados bija izveidojusies? Latviešu nacionālā kultūra un izglītība cieta no "pārkrievošanās žņaugiem, bet tautībnieku vienīgā atbilde bija pacietīga gaidīšana uz valdības reformām un cerība, ka viss būs labi... Bija nepieciešams meklēt jaunu ceļus" (A. Balodis, turpat, 148. lpp.). Tas radīja *Jauno strāvu* — latviešu inteliģences idejiski politisko kustību. Tās ideoloģiskie vadītāji kopš 1895. gada bija A. Dauge,¹ A. Hertelis,² J. Jansons-Brauns,³ P. Kalniņš,⁴ J. Pliekšāns,⁵ P. Stučka u.c. Viņu idejas tika apkopotas un publicētas rakstu krājumos "Pūrs" (1891-1897). Tajos tika aplūkoti filozofiski un politiski jautājumi, bija pat mēģinājumi izskaidrot un saprast marksismu, kas idejiski ietekmēja un sašķēla *Jauno strāvu*.

Marksisma ideju ietekmē daži *Jaunās strāvas* ideologi novērsās no na-

¹ **Dauge** (1868-1937) Aleksandrs — latviešu publicists un pedagogs. Latvijas Republikas izglītības ministrs (1921-1922). Piedalījies jaunstrāvnieku kustībā, mēģinājis izskaidrot un saprast dialektisko un vēsturisko materiālismu.

² **Hertelis** (1871-1908) Ādolfs — revolucionārs, jaunstrāvnieks. Viens no 1905. gada revolūcijas vadītājiem Aizputes apriņķī. Par līdzdalību revolūcijā sodīts ar nāvi.

³ **Jansons** (1872-1917) (pseidonīms Brauns) Janis — viens no Jaunās strāvas vadītājiem un marksistiskās literatūrkritikas aizsācējiem Latvijā. Nozīmīgs darbs "Domas par jaunlaiku literatūru", 1-2 (1892-1893). Pirmais laikraksta "Cīņa" redaktors (1904-1905), LSDSP CK loceklis, "Cīņas" atb. redaktors (1910-1914).

⁴ **Kalniņš** (1872-1945) Pauls — sabiedriski politisks darbinieks, Jaunās strāvas dalībnieks, sociāldemokrāts. Kurzemes sociāldemokrātu grupas vadītājs (1901-1903), Latvijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas (LSDSP) CK priekšsēdētājs (1901-1922), CK priekšsēdētājs (1901-1922), CK loceklis (1922-1934). Latvijas Satversmes sapulces un visu Saeimu deputāts Latvijas pirmās Republikas periodā, Saeimas priekšsēdētājs (1925-1934). Emigrācijā no 1944. gada.

⁵ **Pliekšāns** (1865—1929) Jānis (pseidonīms Rainis) — latviešu rakstnieks un dzejnieks, sabiedriski politisks darbinieks. "Dienas Lapas" redaktors (1891—1895).

cionālisma ideoloģijas. Aktīvo jaunstrāvnieku dzīvesvietās 1897.gadā policija izdarīja kratīšanu, tika apcietināti *Jaunās strāvas* vadītāji (A.Balodis, turpat, 149.lpp.). Tieši šeit meklējami tie marksisma idejiskie pirmsākumi, kas veicināja 1940.gada jūnija—augusta notikumus, kuru rezultātā Latvija zaudēja neatkarību.

Jaunajā strāvā notiek idejiskas pārmaiņas. “Liela vērība tika veltīta politisko un sociālo jautājumu traktējumiem marksisma garā, kā arī šķiru cīņas idejām. Kritizējot tautībniekus (jaunlatviešus. — *G.T.*) jaunstrāvnieki kļuva arvien noraidošāki pret latviešu nacionālajiem centieniem. P.Stučka, J.Jansons-Brauns u.c. aizrāvās ar šķiru cīņas saukli “Strādniekiem nav tēvzemes”” (A.Balodis, turpat, 149.lpp.). Tā Latvijā sāka veidoties jaunā ideoloģija — sociāldemokrātija, kurai pamatus lika jaunstrāvnieki. Marksisma ideoloģija sašķēla sociāldemokrātiju Rietumos un Austrumos. Kā tās notika?

J.Jansons-Brauns savā laikā pārmeta latviešu literātiem, ka viņi pārāk daudz uzmanības velta senatnei un folklorai, un uzskatīja, ka vajag paust idejiskumu, pārņemot citu tautu idejiski politisko strāvojumu svarīgākās atziņas. Viņš pievēršas marksisma idejām, it īpaši materiālisma filozofijai. Daudzi jaunstrāvnieki sāka pievērsties marksistiskam materiālismam — dialektiskajam un vēsturiskajam materiālismam. Viņiem jau studiju gados radās interese par marksismu un tā internacionālo garu. Šīs idejas pauda “*Dienas Lapa*”,¹ kas sākumā pārstāvēja latviešu tautas nacionālo ideoloģiju. Pēc tam, kad par tās redaktoru kļuva **P.Stučka**² (1888), **avīze kļuva sociāldemokrātiska ar marksistisku ievirzi**. Atcerēsīmies, ka marksisms vēsturiski tapa, sociāldemokrātijai politiski un idejiski sašķēloties: izveidojās boļševiki un meņševiki jeb lielinieki un mazinieki. Tieši Marksa idejas lika pamatu tam, ka **no sociāldemokrātijas kā politiskās ideoloģijas izauga marksisms-lenīnisms**. Tas spilgti izpaudās ne tikai Krievijā, bet arī

¹ “*Dienas Lapa*” — literārs un sabiedriski politisks laikraksts. Iznāca Rīgā (1886-1905). Kļuva par Jaunās strāvas organizatorisko centru. Slēgtās “*Dienas Lapas*” vietā 1905.gadā sāk iznākt “*Jaunā Dienas Lapa*”. Tās līdzstrādnieki bija P.Stučka (red. 1888-1891, 1895-1897), F.Roziņš, P.Dauge, J.Jansons (Brauns), Rainis (J.Pliekšāns) (red.1891-1895).

² **Stučka** (1865-1932) Pēteris — marksistiskas ievirzes jaunstrāvnieks, “*Dienas Lapas*” redaktors. Viens no Latvijas Komunistiskās partijas organizētājiem. Krievijas Sociālistiskās Federatīvās Padomju Republikas tieslietu tautas komisārs. Padomju Latvijas valdības priekšsēdētājs (1918-1920). Vadīja Latvijas Komunistiskās partijas CK Ārzemju biroju (no 1920). Spilgts piemērs par latviešu sociāldemokrātu diferenciāciju sociāldemokrātos un marksistos.

Latvijā. Latviešu strēlnieku¹ rindās notika līdzīga šķelšanās. Tā saucamie sarkanie latviešu strēlnieki pieņēma marksisma ideoloģiju un kalpoja tai ar sirdi un dvēseli. Tā ir daļa no Latvijas vēstures, kuru vajag saprast.

Latviešu sociāldemokrātiskā strādnieku partija (LSDSP) tapa 1904.gadā. Tā bija pirmā politiskā partija Latvijā, kas tolaik varēja darboties tikai pagrīdē. Atcerēsimies, ka ne visi sociāldemokrāti atbalstīja marksismu tāpat, kā tas notika gan Rietumos, gan Austrumos. Pirms tam 1903.gadā tika nodibināta Latviešu sociāldemokrātu savienība (M.Valters,² E.Rolavs³, E.Skubikis⁴). Tā negāja pa marksistiskās ideoloģijas ceļu, bet veidoja **nemarksistisko līniju latviešu sociāldemokrātijas ideoloģijā.**

Marksistisko līniju LSDSP vadīja Stučka, jau būdams "Dienas Lapas" redaktors. Viņš, par pamatu ņemot sociāldemokrātijas sociālo bāzi, bet **balstoties uz marksisma idejiskajiem pamatiem, izveidoja Latvijas Komunistisko partiju** (1904). Tātad komunisma ideja Latvijā faktiski nāca no Krievijas sociāldemokrātijas, kura savā laikā sašķēlās meņševikos un boļševikos. "Boļševisms kā politiskās domas virziens un kā politiska partija pastāv kopš 1903.gada" (V.Ļeņins). Šis jēdziens radās Krievijas SDSP II kongresā, kad balsu vairākumu ieguvušos revolucionāros marksistus ar V.Ļeņinu priekšgalā sāka saukt par boļševikiem (lieliniekiem), bet mazākumā palikušos — par meņševikiem (maziniekiem) ar G.Ļehanovu

¹ **Latviešu strēlnieki** — latviešu nacionālās karaspēka daļas, kas izveidojās Pirmā pasaules kara laikā cariskās Krievijas armijā. Rīgā (1915) tika izveidota latviešu strēlnieku bataljonu komiteja. Izveidojās 8 bataljoni, kuri 1916.gadā tika pārformēti par pulkiem, kas 1915.-1917.gadā varonīgi cīnījās Nāves salā, Tīrelpurvā, Ložmetējkalnā u.c. Pēc Februāra revolūcijas Krievijā daļa latviešu strēlnieku iesaistījās revolucionārajā kustībā, 1917.gadā pārgāja boļševiku pusē un piedalījās Oktobra revolūcijā. 1918.gadā latviešu strēlnieku daļas tika pārformētas par Sarkanās armijas daļām (Latviešu strēlnieku divīzija, priekšnieks J.Vācietis). **Tieši šī latviešu strēlnieku daļa cīnījās par padomju varu Latvijā, lai Latvija kļūtu par neatkarīgu padomju republiku.** Tā par padomju varu cīnījās Rīgas komunistiskais bataljons. Pēc Rīgas krišanas tas atstāja Vidzemi un Rīgu, bet līdz 20.gadam aizstāvēja Latgali. Mēģināsim saprast latviešu strēlniekus, kuriem arī tuva bija Latvijas neatkarības ideja. Tā ir traģiska mūsu vēstures lappuse, **ka viena daļa strēlnieku (sarkanie) cīnījās pret otru daļu (baltie).** O.Kalpaks kļuva par Latvijas bruņoto spēku virspavēlnieku, bet pulkvedis J.Vācietis "abas latviešu divīzijas" vadīja cīņā pret Deņikinu un Vrangeli (1919), izcīnot uzvaru. Latviešu strēlnieki cīnījās pretējās frontēs (A.Balodis. Latvijas un latviešu tautas vēsturē. R., 1991. —161.-194.lpp.).

² **Valters** (1874-1968) Miķelis (pseidonīms Andrejs Paparde) — latviešu dzejnieks, kritiķis, sabiedrisks darbinieks. Latvijas Republikas sūtnis Itālija u.c. Eiropas valstīs, kur palika pēc 1940.gada. Sociāldemokrāts.

³ **Rolavs** (1874-1907) Ernests — revolucionārs, jaunstrāvnieks. Viens no Latviešu sociāldemokrātu savienības dibinātājiem (1903). Apcietināts un nošauts.

⁴ **Skubikis** (1875-1944) Emīls — jaunstrāvnieks. Pieslēdzies Latviešu sociāldemokrātu savienībai. Latvijas Tautas Padomes un Satversmes sapulces izmeklēšanas komisijas priekšsēdētājs.

priekšgalā. Šī sociāldemokrātijas ideoloģiskā šķelšanās atspoguļojās arī Latvijas SDSP un latviešu strēlnieku rindās, kura vēlāk spilgti izpaudās **O.Kalpaka¹ un J.Vācieša²** personā. Padomju laikā nosodīja O.Kalpaku, bet slavina J.Vācieti. Tagad slavina O.Kalpaku, bet par J.Vācieti klusē. Mēģināsim saprast gan latviešu strēlnieku šķelšanos, gan viņu komandierus, kuri izauga cara armijā. Pāriesim no padomiskā ienaidnieka tēla veidošanas uz saprašānu — latviešu strēlnieku saprašānu, latviešu tautas saprašānu neatkarīgas Latvijas valsts tapšanas vēsturiskajā posmā, jo svarīgi ir saprast visus Latvijas vēstures posmus.

b-3) politiskās partijas un politiskie strāvājumi neatkarīgās Latvijas Republikas tapšanas priekšvakarā (1905-1919). Latvijas Sociāldemokrātiskā strādnieku partija (LSDSP) politiskajā dzīvē bija noteicošā un skaita ziņā lielākā partija neatkarīgās Latvijas Republikas tapšanas priekšvakarā. Sākumā tā darbojās uz nacionālās ideoloģijas garīgajiem pamatiem. Tad vēl nebija izveidojušies cieši organizatoriskie kontakti ar Krievijas sociāldemokrātiem. Partijas laikraksts "Cīņa" puda nacionālas valsts ideju. 1907.gadā LSDSP tika uzņemta Sociāldemokrātiskajā Internacionālē, bet partija darbojās pagrīdes apstākļos. Un tas bija pats par sevi saprotams. Partijas programma (1905) nebija pieņemama cariskajai Krievijai un tās Latvijas guberņai, jo ietvēra tādas prasības kā:

1) **cara patvaldības gāšana;**

2) **"pašnoteikšanās tiesības visām tautām** Krievijas valsts robežās" (A. Balodis, turpat, 158. lpp.). Šajā sakarībā svarīgi ir atzīmēt, ka partijas kongress 1905. gadā noraidīja boļševiku prasību par proletariāta diktatūras nepieciešamību un šādu punktu programmā neiekļāva.

Pēc 1905. gada revolūcijas apspiešanas un revolūcionārā procesa sarakuma izvirzījās jautājums par apvienošanos ar Krievijas sociāldemokrātiem. Kaut arī partijas vadība baidījās no šīs apvienošanās, tā tomēr 1906. gadā notika. Pēc apvienošanās līguma noteikumiem LSDSP iekļāvās Krievijas SDSP kā autonoma apgabala organizācija ar nosaukumu — **Latvijas Sociāldemokrātija (LSD)**. Un notika tas, no kā baidījās LSDSP vadība — partija sašķēlās boļševikos un meņševikos (lieliniekos un maziņiekos) tāpat, kā tas notika ar Krievijas SDSP. "Rīgā gan darbojās kāda atsevišķa krievu lielinieku organizācija, ko latviešu sociāldemokrāti ignorēja..." (A. Balodis, turpat, 158. lpp.). Bet drīz vien Latvijas sociāldemokrāti

¹ **Kalpaks** (1882-1919) Oskars — pulkvedis. No 1908.gada Krievijas armijas virsnieks. Pirmais Latvijas bruņoto spēku virspavēlnieks. Vadīja cīņu pret P.Stučkas valdību, kuras rīcībā bija 7500 viru un smago ieroču. Tika ievainots un mira.

² **Vācietis** (1873-1938) Jukums — no 1915.gada 5.Zemgales latviešu strēlnieku bataljona (vēlāk pulka) komandieris. 1918.gadā Austrumu frontes virspavēlnieks, 1918.-1919.gadā Krievijas Sociālistiskās Federatīvās Padomju Republikas Bruņoto spēku virspavēlnieks, 1919.gadā arī Padomju Latvijas armijas komandieris. Represēts (1938) un rehabilitēts.

mokrātijai (LSD) radās boļševiku piekritēji. Partijas III kongresā J.Lencmaņa¹ grupa kritizēja LSD idejisko līniju, uzskatot to par pārāk mērenu, bet aizstāvēja boļševiku ideoloģiju — marksismu. Partijas šķelšanās boļševikos un meņševikos kļūst neizbēgama, it sevišķi pēc Ļeņina kritikas, kas bija vērsta pret LSD sadarbību ar meņševikiem. Tas notika 1914.gada februārī Briselē, **kad partijas kongresā piedalījās arī Ļeņins.** Viņš “nonāca asā konfliktā ar J.Jansonu-Braunu un Frici Menderu. Ar vienu balsu vairākumu (ko nodeva kāds slepenpolicijas aģents — delegāts) partijā varu ieguva lielinieki ar Lencmani un Eihi² priekšgalā... Sekas bija LSD pakāpeniska sašķelšanās. Jau gadu vēlāk lielinieku vadītā LSD izslēdza no savām rindām daļu biedru ar skaidri maziniecišķu ievirzi” (A. Balodis, turpat, 158.-159.lpp.). Tā **boļševiku ideoloģijas ietekmē nacionālā ideja LSD sāka apsīkt. Si ideoloģiskā šķelšanās noveda pie marksisma ideju izplatīšanas Latvijā, kurai bija sava ietekme attiecībā uz Latvijas neatkarības zaudēšanu 1940. gadā.**

Latviešu sociāldemokrātu savienībai (LSDS) pamatus lika 1892.gadā Liepājā dibinātā Sociāldemokrātu grupa ar Valteru un Rolavu priekšgalā. Tieši šai partijai bija liela loma nacionālās ideoloģijas tapšanā. Lūk, **partijas nozīmīgākās idejas un svarīgākās programmas nostādnes (1905):**

- 1) **Krievijas sadalīšana federatīvās republikās;**
- 2) **Latvijas autonomija (Krievijas federatīvajā republikā);**
- 3) **muižu atsavināšana.**

“Partijas kongresā Rīgā 1905.gada 29. un 30.decembrī tika izvirzīta prasība par Latvijas apvienošanos etniskās robežās un Latvijas Satversmes sapulces sasaukšanu. Vairāki delegāti iestājās arī par muižu zemes sadalīšanu bezzemniekiem. Pēc revolūcijas sagrāves ievērojamākie partijas vadītāji devās trimdā, bet partija turpināja darboties nelegāli” (A.Balodis, turpat, 159.lpp.).

Partija mainīja nosaukumu (1913) un kļuva par **Latvijas Revolucionāro sociālistu partiju (LRSP).** Tā savā darbībā pamatojās uz 1905.gada programmu. 1919.gadā partija piedalījās Tautas padomē³, bet 20.gadu sākumā partija likvidējās. Tās vēsturiskais nopelns ir tas, ka partija līdzdar-

¹ **Lencmanis** (1881-1939) Jānis — revolucionārs, boļševiks. 1919.gadā Padomju Latvijas valdības priekšsēdētāja vietnieks un iekšlietu komisārs. Darbojies PSRS, tāpat kā daudzi citi latviešu boļševiki. Represēts un rehabilitēts.

² **Eihe** (1890-1940) Roberts — sociāldemokrāts, pēc tam boļševiks. Padomju valsts un Komunistiskās partijas darbinieks. 1919.gadā Padomju Latvijas CIK loceklis, pārtikas komisārs. VK(b)P CK Politbiroja locekļa kandidāts (no 1935.g.). Represēts un rehabilitēts. Viņa vārdā Rīgā padomju laikā bija nosaukta iela.

³ **Tautas padome** — Latvijas pilsonisko politisko partiju pārstāvības institūcija. Dibināta 1918.gada 17.novembrī. **Tautas padome proklamēja Latvijas valstisko neatkarību 1918.gada 18.novembrī.** Tai bija likumdošanas tiesības un funkcijas. Darbojās līdz 1920.gada maijam, kad sanāca Satversmes sapulce.

bojās neatkarīgās nacionālās idejas veidošanā un Latvijas Republikas tapšanā (1918 — 1920). Tā cīnījās pret boļševiku ideoloģiju.

Latviešu demokrātiskā partija bija daudz radikālāka un nozīmīgāka. Tā pauda ideju par Latvijas autonomiju un nostājās pret pārkrievošanu, kā arī atzina par lietderīgu atsavināt muižas. Savas politiskās idejas pauda laikrakstā **“Baltijas Vēstnesis”**.

Latvijas Sociāldemokrātiskā strādnieku partija (LSDSP) izveidojās Rīgā (1918), patstāvīgā partijā apvienojoties no Latvijas Sociāldemokrātijas aizgājušajiem biedriem. Savu sākotni tā saista ar LSDSP I.kongresu (1904). Tā bija lielākā politiskā partija Latvijā. Latvijas sociāldemokrātos, tāpat kā Krievijā, notika šķelšanās līnijās (boļševikos) un maziņkos (meņševikos).

Latviešu zemnieku savienība (LZS) dibināta 1917.gada aprīlī Valkā. Otra lielākā politiskā partija neatkarīgās Latvijas Republikas tapšanas laikā. Tā piedalījās 16 Ministru kabinetu darbā (1918—1934). LZS politiskais līderis Kārlis **Ulmanis** vadīja 12 Ministru kabinetus. Pēc 1934.gada 15.maija apvērsuma partija beidza pastāvēt, bet 1990.gadā tā savu darbību atjaunoja.

Latvijas reformu partija (LRP) savā būtībā bija konstitucionāli demokrātiska partija. Tās ietekme uz politisko dzīvi bija neliela.

b-4) Neatkarīgas Latvijas Republikas proklamēšana bija nacionāli politiskās kustības galamērķis, kuru tā vai citādi pauda visas politiskās partijas no 1905.gada līdz 1918.gadam,¹ **izņemot boļševikus**, kuri centās Latvijā izveidot padomju iekārtu. Tas viņiem izdevās dažās Latvijas daļās, kur tika pasludināta padomju vara. Divas pretējas ideoloģijas — marksisms un nacionālisms — izpaudās tā laika notikumos. Uzvarēja nacionālās neatkarības ideja. 1918.gada 17.novembrī Tautas padomē apvienojās visi nacionāli orientētie politiskie spēki. **Nacionālisma ideoloģija guva uzvaru pār marksismu. Rīgā 1918.gada 18.novembrī tika proklamēta Latvijas Republika.** Tautas padome sāka darboties kā pagaidu parlaments, kurā bija pārstāvētas visas partijas, arī sociāldemokrāti, kas atdalījās no boļševikiem. **Tautas padome par pirmo Latvijas Republikas Ministru prezidentu ievēlēja Kārli Ulmani**, par ārlietu ministru — Zigfrīdu Meierovīcu. **Par Tautas padomes priekšsēdētāju un valsts galvu kļuva Jānis Čakste.**²

¹ Politisko partiju tapšana un darbība šajā laika posmā tiek apskatīta ļoti konspektīvi un nepretendē uz vēsturisko notikumu pilnīgu aprakstu. Mēs apzināti izvēlējāmies A.Baloža “Latvijas un latviešu tautas vēsturi” (R., 1991), kur atspoguļota Latvijas politiskā vēsture; grāmatā ietvertais politisko notikumu izklāsts ļaus lasītājam patstāvīgi veidot politisko notikumu izpratni un savu politisko domāšanu.

² **Čakste** (1859-1927) Jānis — sabiedriski politisks darbinieks, jurists, Latvijas Universitātes prof. (no 1919.g.). Tautas padomes, pēc tam Latvijas Satversmes sapulces priekšsēdētājs. No 1922.gada Valsts prezidents.

Tā uz nacionālisma ideoloģijas garīgajiem pamatiem tapa neatkarīga Latvijas Republika. Tas kļuva iespējams, pateicoties tiem vēsturiskajiem apstākļiem, kas izveidojās Pirmā pasaules kara un 1917. gada oktobra revolūcijas rezultātā. **Nacionālisms un marksisms kā politiskas ideoloģijas sašķēla ne tikai latviešu tautu, bet arī daudzas citas tautas, kas noveda pie traģiskām vēstures lappusēm.** Latvietis cīnījās pret latvieti, krievs — pret krievu, vācietis — pret vācieti. Mēģināsim saprast vēsturi, kuras **pamatā vienmēr** ir konkrētas ideoloģijas realizācija attiecīgā politiskā notikumā.

Demokrātiskas politikas svēts pienākums ir saprast notikumu. Tas ir galvenais. Diemžēl arī mūsdienās saprašanas vietā nākas sastapties ar kritiku un nosodīšanu. Atcerēsimies, kā padomjlaikā idejiski un politiski tika kritizēti un nosodīti neatkarīgās Latvijas Republikas dibinātāji, bet boļševiki celti atbildīgos amatos neatkarīgi no politiskā intelekta un kultūras līmeņa. Pietika zvērēt uzticību marksismam un pierādīt savu proletārisko izcelsmi. **Bet kas tad ir mainījies tagad neatkarīgajā Latvijā?** — Vērojama līdzīga politiskā uzvedība un rīcība attiecībā uz saviem oponentiem. Kādi tad ir paši spēcīgākie argumenti politiskajā diskusijā? Tāds un tāds ministrs — bijušais PSKP biedrs, šis deputāts pēc 1991. gada 14. janvāra darbojies PSKP; Padomju Latvijas 50 gadu vēsturei pārvilkst svītru — izmest no vēstures un nosodīt; bijušais PSKP biedrs dara zināmu, ka viņa kolēģis, arī PSKP biedrs, paudis un zinātniski pētījis marksismu-ļeņinismu, uzskatot par laikmetisku pretējus uzskatus nosodīt utt.; Rietumos dzīvojošie tautieši nereti uzskata par tikumiski pieļaujamu visdažādākajos variantos pārņemt saviem tautiešiem viņu padomisko domāšanu. Kā šo fenomenu lai izskaidro? Varbūt tas raksturo “latvisko identitāti”? Gribētu, lai par šo fenomenu nopietni un patstāvīgi spriestu lasītājs. Mēs palīdzēsīm saprast tautas idejiski politisko šķelšanos vēstures notikumos.

1918. gada 4. decembrī Maskavā tika izveidota Latvijas pagaidu valdība ar P. Stučku un boļševikiem priekšgalā. Viņi, būdami boļševiku partijas biedri, ticēja komunisma idejai. 1918. gada 22. decembrī Ļeņins parakstīja dekrētu, kurā “Krievijas padomju valdība atzīst Latvijas Padomju Republikas neatkarību” (A. Balodis, turpat, 181. lpp.). Varbūt daļa latviešu — boļševiki, daļa latviešu strēlnieku, kalpi, strādnieki — cīnījās par šādu Latvijas neatkarību!? Marksisms viņiem neļāva saskatīt un atzīt citu neatkarības ceļu. Vai tas ir īstais arguments, lai tagad viņus nosodītu, tāpat kā pārējos komunistus?!

Jā, padomju propaganda aktīvi vērsās pret neatkarīgās Latvijas valsts patriarhu Kārli Ulmani, sākot ar 1940. gadu: fašistiskais apvērsums, fašistiskā diktatūra, Ulmaņa fašistiskā valdība. Pēc 1934. gada 15. maija “fašistiskā apvērsuma K. Ulmanis kļuva par Latvijas fašistisko diktatoru... nodibināja atklātu teroristisku diktatūru” (Rīga: Enciklopēdija. R., 1998. —

702.lpp.). Tā padomjlaikā tika izkropļota Latvijas vēsture, balstoties uz marksismu-ļeņinismu.

Protams, nevar noliegt faktu, ka Latvijā¹ dažus mēnešus pastāvēja padomju vara. To veicināja karadarbība, kas ilga no 1915. gada līdz 1920. gadam. Latvija atradās tās aktīvajā joslā, kur risinājās latviešu boļševiku un sarkano strēlnieku cīņa par padomju varu (1918—1920). **Sākās tautas šķelšanās, kuras pamatā bija divas pretējas ideoloģijas — nacionālisms un marksisms-ļeņinisms (komunisms).**

Uz nacionāli orientētas ideoloģijas garīgajiem pamatiem tika dibināta neatkarīgā Latvijas Republika, kuru Padomju Krievija atzina 1920.gada miera līgumā. 1920.gada 17. un 18.aprīlī notika Satversmes sapulces vēlēšanas. Šī sapulce darbojās kā pagaidu parlaments. Latvijas Satversme tika pieņemta 1922.gada 15.februārī. Visas politiskās partijas nonāca pie konsensa, ka Latvijas parlamentā, t.i, Saeimā jābūt tikai vienai palātai, kurā ir 100 vietas. Saeimas deputātus ievēlēja uz trim gadiem tiešās, vispārīgās, aizklātās un proporcionālās vēlēšanās. Tā **nacionālisms kā ideoloģija kļuva par neatkarīgās Latvijas valsts un latviešu nācijas (=tautas) tapšanas garīgo pamatu.** Zem šīs ideoloģijas karoga 1990.gada 4.maijā tika atjaunota un 1991.gada janvārī uz barikādēm aizstāvēta Latvijas neatkarība². Tādēļ svarīgi būtu lasītajam iepazīties ar dažādām nacionālisma formām.

c) integrālais nacionālisms (integraler Nationalismus) ir nacionālisma viena vēsturiskā forma. Tas ir agresīvi ierobežots nacionālisms, kas balstās uz specifisku domāšanu (Machtsstaatsdenken). Runa ir par **mūsdienu nacionālisma potenciālo agresivitāti** (die aggressiv ausgrenzenden Potentiale des modernen Nationalismus), tātad par potenciāli agresīvu mūsdienu nacionālismu.

Apgaismības laikmeta nacionālisms (Risorgimento-Nationalismus) nonāca līdz tādām atziņām kā **“valstsnācija”** (Staatsnation) un **“kultūr-nācija”** (Kulturnation). Tik tiešām nacionālisma ideoloģija balstās uz neatkarīgu valsti, kas ir nepieciešams priekšnoteikums nacionālās kultūras attīstībai. Šīs divas nacionālisma atziņas veidojās līdz ar politisko liberālismu. “Vēlākais integrālais nacionālisms pacēla savas nācijas vērtību (augstāk par citām nācijām. — *G.T.*) un ļāva sevi kā integrācijas (apvienojošu. — *G.T.*) ideoloģiju (Integrationsideologie) viegli apvienot ar domāšanu (Machtstaatsdenkeh), kas balstās uz valsts varu. Tas ārēji varēja izpausties gan kā ekspansīvs, militārs ārpolitikas instruments, gan kā iekšējās ierobežošanas politika, kas vērsta pret iedzīvotāju daļu. **Integrālā nacionālisma tapšana ir valsts varas, antisemitisma un sociāldarvinisma**

¹ Tika nodibināta Latvijas pagaidu Padomju valdība ar P.Stučku priekšgalā (4.12.1918.) (Politiskā enciklopēdija 13., 1987.— 351.-353.lpp.).

² Sk. V.Blūzma, O.Celle, T.Jundzis u.c. Latvijas valsts atjaunošana. 1986.—1993. R., 1998.

apvienojums, kas 19.gs. beigās kļuva par nacionālistiskas domas dominantes izskaidrojumu. Šajā aspektā ir nepieciešams minēt Vācijas piemēru (Ebenda, S.630). Runa ir par to nacionālismu, kas bija **Vācijas impērijas integrālā ideoloģija** (Integrationsideologie), šajā gadījumā, par **nacionālsociālismu**. Par nacionālsociālisma ideoloģiju sīkāk runāsim III daļā "Politiskās domas vēsture" (Ā.Hitlers. Mana ciņa). Tagad atgādināsim tikai to, ka nacionālsociālisma ideoloģija un politika tapa no 1887. gada līdz 1939. gadam, par pamatu ņemot vācu-prūšu reālpolitiku, koloniālpolitiku un imperiālismu¹ (Gerüßt des machtstaatlich auf preußisch-deutsche Realpolitik, Kolonialpolitik und Imperialismus: "Alldeutsche Verband" (1891-1939); "Verein für das Deutschtum im Ausland" (1881) "Deutsche Koloniesgesellschaft" (1887-1935); "Deutsche Ostmarkverein" (1894-1935); "Deutsche Flottenverein" (1898-1934)². Tātad integrālā nacionālisma specifiskā forma — nacionālsociālisms — veidojās vairāku gadu desmitu laikā. Šai tēmai ir veltīti daudzi un dažādi darbi, it sevišķi kritikas jomā, bet **mēs centīsimies saprast "agresīvā tautas nacionālisma veidošanos"** (Ausformung des aggressiven völkischen Nationalismus) konkrētos vēsturiskos apstākļos.

Nacionālisms kā kolektīva tautas identitātes veidošanās forma ir nāciju un nacionālo valstu tapšanas ideoloģija. Bet tas ietver iespēju pārvērsties par agresīvas nacionālās politikas garīgo pamatu. "Veselīgs nacionālisms ("gesunde" Nationalismus), kas savus kritērijus neskaidri un nenoteikti formulēja, potenciāli ietver savus tā saucamos pretstatus. Kad nacionālisms ar zvērestu apliecina ingroup-apziņu (ingroup-Bewußtsein) un racionāli novēršas no kolektīvām jūtām (dalot sabiedrību stiprākos un vājākos. — G.T.), tad tas nedrošās un šaubīgās (prekār) vēsturiskās situācijās var (rūpējoties par iekšējo situāciju) ārēji krasi pārvērsties par "agresiju" (K.Lenk. Volk und Staat. Strukturwandel politischen Ideologien im 19. und 20. Jahrhundert. Stuttgart-Berlin-Köln-Mainz. 1971. — S.98). Šai atziņai ir būtiska nozīme, lai veidotu izpratni par agresīvo tautas nacionālismu. **Pirmkārt**, pats tautas atdzimšanas nacionālisms, būdams nāciju veidošanās politikas garīgais pamats, ietver sevī iespēju konkrētos vēsturiskajos apstākļos pārvērsties par agresīvu integrālo nacionālismu. **Otrkārt**,

¹ **Imperiālisms** (lat. *imperium* — vara) ir valsts politika kapitālisma attīstībā Rietumeiropā konkrētos vēsturiskos apstākļos. Tā garīgo pamatu veido nacionālisma integrālā forma, kas ļauj pamatot un realizēt politiku ar šādu mērķi: **politiska un ekonomiska kontrole pār citu valsti**. Imperiālisma teorijas pamatlicēji — Dž.A.Hobsons, I.Šumpeters un V.I.Leņins (marksistiskā imperiālisma teorija sociālistiskās teorijas attaisnošanai).

Angļu ekonomists un reformists **Hobsons** (Hobson, 1838-1940) Džons ir devis imperiālisma galveno politisko un ekonomisko īpatnību aprakstu, kas pauž imperiālisma būtību kā specifisku nacionālisma vēsturisko formu.

² **Alter D.** Nationalismus. Frankfurt a/M., 1985 — S.46.

šis pārvērtības pamatā ir **tautas, nācijas identitātes idejas vājā puse: TĀ VAR TAUTU, NĀCIJU PACELT ABSOLŪTĀS POLITISKĀS UN TIKUMISKĀS VĒRTĪBAS AUGSTUMOS**. Treškārt, nacionālisms paver iespēju politikas sfērā nacionāli valstisko domāšanu pārvērst par absolūtu politisko valsts varu.

Tā tad nacionālais jautājums ir ļoti nozīmīgs un svarīgs jebkurā politikas ideoloģijā. Nacionālisms kā politiska ideoloģija veidoja garīgo pamatu Eiropas un citu tautu nacionālo valstu un nāciju tapšanai 18.—19.gs. Bet konkrētos vēsturiskajos apstākļos tas kļuva par agresīvas ideoloģijas garīgo balstu. Kāpēc? — **Apgaismības laika nacionālisma identitātes ideja ietver agresīvā tautas nacionālisma iedīgļus pašā nacionālās identitātes idejā**. Šo atziņu nedrīkst aizmirst. Ne jau velti viens no ES politikas pamatprincipiem skan šādi: **internacionāla nostāja un cieņa pret citu tautu kultūru**. Tādēļ mūsdienās Rietumeiropā notiek cīņa pret nacionālo vēsturu aizspriedumiem, **politiskās izglītības sistēmā pirmajā vietā izvirzot pasaules vēsturi**. Ņemot šo atziņu par pamatu, mēģināsim saprast nacionālsociālismu kā integrālā nacionālisma vēsturisko formu Vācijā. Tādēļ grāmatas trešajā daļā savu vietu blakus Leņina un Staļina darbiem ieņem Hitlera darbs “Mana cīņa”, kas lasītājam ir mazāk pazīstams vai pat pilnīgi svešs. Varbūt ir pienācis **laiks saprast arī Hitleru, lai saprastu tos latviešus**, kas vācu armiju sagaidīja ar ziediem, **lai saprastu tos latviešus**, kuri piedalījās holokaustā Latvijas teritorijā, **tos latviešus**, kuri leģiona Waffen SS rindās cīnījās Vācijas armijas pusē, lai glābtu Latviju no boļševiku jūga.

Nacionālsociālisms¹ ir “trešā Reiha” (Dritte Reich) pasaules uzskata un politiskās ideoloģijas garīgais pamats. Tā **garīgie avoti: rasisms, antisemitisms un sociāldarvinisms**² (Rasismus, Antisemitismus und Sozialdarwinismus). Uz šiem garīgajiem pamatiem balstījās Nacionālsociālistiskās vācu strādnieku partijas (Nationalsozialistische Deutsche

¹ **Nacionālsociālisms** ir Nacionālsociālistiskās vācu strādnieku partijas (NSVSP) ideoloģija, politika un praktiskā darbība valsts līmenī. Viens no vācu fašisma nosaukumiem. Šai ideoloģijai ir raksturīgs antikomunisms, antisemitisms un rasisms. NSVSP dibināta Minhenē; 1933.gadā tā izvirzījās par valdošo partiju Vācijā. Par partijas politisko vadoni kļuva Ā.Hitlers (1921-1945). Apzīmējumi “nacionālisms”, “nacisms”, “fašisms” šajā kontekstā ir sinonīmi.

² **Sociāldarvinisms** ir novirziens socioloģijā un politoloģijā (19.gs otrajā pusē un 20.gs. sākumā), kas balstās uz Č.Darvina evolūcijas teoriju sabiedrības sociālo un politisko procesu skaidrojumā un interpretācijā. Pamatlicējs H.Spensers (Spenser, 1820-1903) — angļu filozofs un sociologs, izveidojis organisko skolu socioloģijā. Sabiedrības dzīve tiek skaidrota, pamatojoties uz bioloģiskās evolūcijas principiem: 1) dabiskā izlase; 2) cīņa par eksistenci; 3) stiprāko indivīdu izdzīvošana. Sociāldarvinisms nonāca pie atziņas, ka sociālie konflikti un cīņa ir dabiska un mūžīga paradība cilvēku sabiedrībā. Paši galējie šīs ideoloģijas novirzieni kļuva par nacionālsociālisma un rasisma politikas teorētisko bāzi.

Arbeitspartei) ideoloģija un **politika, sākot ar 1919.gadu**, un it sevišķi Otrā pasaules kara laikā (1939-1945).

Hitlers savā darbā "Mana cīņa" sludina: **"Stiprākajiem ir jāvalda, un viņi nedrīkst ar vājākiem sajaukties un ziedot tiem savu lielumu"** (Der stärkere hat zu herrschen und sich nicht mit dem Schwächeren zu verschmelzen, um so die eigene Größe zu opfern // Mein Kampf. Zwei Bände in einem Buch. München, 1932, — S.312). Turklāt stiprākajiem ir tiesības iekarot jaunas teritorijas citās valstīs, lai savu valsti pārvērstu par lielvalsti. "Tagad visi saprotam, ka mums vēl priekšā stāv ļoti smaga cīņa ar Franciju... Mums, nacionālsociālistiem, ir jāiet vēl tālāk: tiesības uz jaunu zemju iegūšanu kļūst ne tikai par tiesībām, bet arī par pienākumu, jo nepaplašinot teritoriju, liela tauta tiek lemta iznīcībai. Tas it īpaši sakāms par lielo ģermāņu tautu — par tautu, kas devusi pasaulei kultūru. **Vai nu Vācija būs pasaules lielvalsts, vai arī tās nebūs vispār**" (Ā.Hitlers. Mana cīņa. R., 1995. — 452.-453.lpp.). Pateikts kategoriski un viennozīmīgi, līdzīgi tam, kā marksisms-ļeņinisms runā par sociālistisko revolūciju pasaules mērogā (sk.: K.Markss un F.Engelss. Komunistiskās partijas manifests, 1848), kura paver ceļu uz visas cilvēces gaišo nākotni — komunismu. **Tātad Otro pasaules karu izraisīja politika, kas balstījās uz divām pretējām ideoloģijām — nacionālsociālismu un komunismu.** Tas pavēra iespēju Otrā pasaules kara uzvarētājai — PSRS — piesavināties daļu Vācijas teritorijas (Austrumprūsiju) un izplatīt komunisma ideoloģiju Austrumeiropas valstīs.

Nacionālsociālisma ideoloģijā būtisku vietu ieņem atziņa par rases tīrību un vienotību: dziņa, tieksme pēc rases vienotības (Rasseneinheit). Tiesības kara ceļā paplašināt savu teritoriju un rases vienotības¹ ideja veido pamatu likumam, kuru vajag cienīt un godāt. "Labākā un stiprākā nepieciešamība un tiesības uz uzvaru. Kurš grib dzīvot, tas lai cīnās, un kurš šajā pasaules mūžīgā aplī nevēlas strīdēties, ķildoties, tas nav pelnījis dzīvi... Cilvēks, kurš rases likumus neievēro un niēvā, dara sevi patiesi tik laimīgu, cik viņam ir lemts. Viņš aizkavē pārējo rasu uzvaras gājieni un līdz ar to veido priekšnoteikumu visam cilvēces progresam" (das eherne Gesetz der Notwendigkeit und des Rechts des Sieges das Besten und Starkeren. Wer leben will, das kampfē also, und wer nicht streiten will in diese Welt des ewigen Ringes, verdient das Leben nicht. Der Mensch, der die Rassengesetze verkennt und mißachtet, bring sich wirklich um das Glück, das ihm bestimmt ist. Er verhindert den Siegerung der besten Rasse, und damit auch die Vorbedingung zu allem menschlichen Fortschritt.// A.Hitler. Mein Kampf. München, 1932. — S.3). Lūk, šādi izpaužas sociāldarvinisma idejas nacionālsociālisma ideoloģijā, kura līdz ar komu-

¹ Būtībā runa ir par vācu tautas nacionālo identitāti kā integrālā nacionālisma svarīgu principu.

nisma ideoloģiju izraisīja Otro pasaules karu, radot pasaules mēroga katastrofas, to skaitā ebreju holokaustu un citu tautību sistemātisku iznīcināšanu. Vēsture ir pateikusi savu spriedumu gan nacionālsociālismam, gan komunismam.

2) MŪSDIENU NACIONĀLISMA PAMATIEZĪMES¹ (Grundzüge des modernen Nationalismus). Mūsdienu nacionālisma ideoloģija un politika mobilizē tautu un lielas tautu grupas, kā arī visu sabiedrību kopīgai rīcībai. It sevišķi tas attiecas uz bijušajām PSRS republikām un Austrumeiropas postsociālisma valstīm. Bet šodien nacionālisma ideoloģija un politika neizslēdz arī asiņainus nacionālos konfliktus (piemēram, Aizkaukāzā, Dienvidslāvijā, Vidusāzijā, Tuvajos Austrumos un citās vietās pasaulē). Lai saprastu mūsdienu nacionālismu, mēs īpaši uzmanību pievēršam tā vēsturei. Īsumā rezumēsīm un atkārtosim galveno.

Francijā par nacionālisma dzimšanas dienu tiek uzskatīta Lielā franču revolūcija, Latvijā — 19.gs. beigas un 20.gs. sākums. Kļuva skaidrs, ka nācijas veidošanās un nacionālās piederības apzināšanās ir svarīgs tautas garīgās izaugsmes un nacionālās valsts attīstības faktors. Tas izpaužas nacionālajās interesēs.

Nacionālā pašapziņa ir ļoti spēcīgas jūtas, kuras stipri ietekmē cilvēka darbību un kuras var izpausties arī agresīvā nacionālismā. Tādēļ **nacionālisma ideoloģija politikā prasa augstu politisko intelektu un kultūru, augstu politiskās atbildības līmeni un demokrātisku politisko režīmu.**

Nacionālisms veido nācijas augstāko laicīgo politisko vērtību, bet vienīgi saistībā ar internacionālu nostāju. Šeit nav runas par marksistisko internacionālismu. Tam ir visaptveroša nozīme ģimenē, ekonomikā, sociālajā sfērā un reliģiskajā konfesijā². Nacionālās piederības garīgo pamatu veido vairāki faktori: **VALODA, KULTŪRA, RELIĢIJA, TRADĪCIJAS, PARAŽAS, VĒSTURISKĀ APZIŅA, POLITISKIE MĒRĶI UN UZDEVUMI** (Sprache, Kultur, Religion, Tradition, Sitte und Brauchtum, historisches Bewußtsein oder auch politisch geteilte Ziele und Ausgabe).

Valoda un kultūra ir nacionālās apziņas garīgais pamats, kas politikas sfērā izpaužas kā nacionālisms. Šis garīgais pamats kļūst par nacionālās valsts tapšanas orientieri.

Valoda ir cilvēka garīgās audzināšanas vienīgais līdzeklis. **Nacionālā valoda** ir svarīgākais nācijas tapšanas priekšnoteikums. **Kultūra** veido cilvēka dvēseli, būdama dzīves garīgais pamats. Katra nācija tapšanas pro-

¹ Par mūsdienu nacionālisma problēmām sīkāk sk.: P.Alter. Nationalismus. Frankfurt a/M. 1985. — S.14.

² **Konfesija** (lat. *confessio* — atzišanās, atzišana) ir ticīgo piederība pie noteiktas reliģijas. Viena ticīgo konfesijas organizācija ir baznīca. Attiecīgās konfesijas baznīca uztur un kontrolē arī savas mācību iestādes.

cesā veido arī savu gara bagātību — **nacionālo kultūru** (folkloru, literatūru, mākslu, mūziku, filozofiju, tikumību, arhitektūru). Nācijas tapšanā un pastāvēšanā svarīga loma ir reliģijai: “Nevar noliegt, ka tikai reliģija atnesa tautām zinātņi un kultūru, ka kultūra un zinātne sākumā bija tikai atsevišķa reliģijas tradīcija” (Herders. Idejas par cilvēces vēstures filozofiju, II, IX, V). Tātad reliģiskās tradīcijas ir kultūras garīgais pirmsākums. Šo atziņu nedrīkstam aizmirst.

Tradīcijas, paražas un ieradumi ir katras nācijas raksturīga individuāla iezīme. Tradīcijas, paražas un ieradumi vienmēr ir nacionālas, tautiskas un pieder konkrētai tautai, nācijai, kura tās radījusi. Tradīcijas ir pieredzes nodošanas forma nākamajām paaudzēm, jo tās ietver tādus kultūras mantojuma elementus kā tikumība, cilvēku savstarpējo attiecību normas un tām raksturīgās iezīmes (**darba mīlestība, čaklums, godīgums, dzīvesprieks, optimisms u.t.jpr.**). Tradīcijas aptver plašāku sociālo parādību loku nekā paražas, ieradumi, ceremonijas. Tās ir relatīvi nemainīgas un pastāvīgas (valsts svētki, piemiņas dienas u.tml.).

Vēsturiskā apziņa veidojas uz nacionālās vēstures izpratnes pamata, kas savukārt balstās uz pasaules vēsturi un tās garīgo pamatu — vēstures filozofiju, bez kuras pasaules vēsture nav saprotama. Būtībā pasaules vēsture balstās uz vēstures filozofiju. Tā nav atsevišķu vēsturu summa. Vēsturiskās apziņas pamatā ir notikumu izprašana, kas jāveic katram atsevišķi, individuāli, smagā gara darbā. Otra vietā neviens cits nevar izprast konkrētu notikumu. Uz šā **pamata veidojas nacionāla vēsturiskā apziņa. Tā nosaka nacionālās politikas mērķu un uzdevumu veidošanas svarīgākos priekšnoteikumus.** Un tikai nacionālisms saistībā ar internacionālismu¹ kā politiska ideoloģija spēj rādīt ceļu politiķu demokrātiskai darbībai. Šai atziņai ir liela nozīme demokrātijas veidošanā visās postsociālisma valstīs, kur politiskajā domāšanā dominē nacionālā ideja, radot izbrīnu: kur tad palicis sociālistiskais internacionālisms?!

Mūsdienās nacionālisms rada kolektīvu tautas vienotības formu, risinot nācijas tapšanas jautājumus agrāri atpalikušajās sabiedrībās. Šā procesa garīgo pamatu veido **elitārais intelektuāļu slānis**. Viņi rada nacionālās idejas un izplata tās, izmantojot masu saziņas līdzekļus, grāmatu izdevniecības, universitātes un akadēmijas. Tā ir pirmā nacionālisma tapšanas fāze, kad tiek veidots tautas garīgais pamats: radīta un izplatīta nacionālā ideja.

Otrajā fāzē izvēršas plašs aģitācijas darbs, kam seko nacionālā atmoda (national Enwachsen). Sākas **nacionālā kustība**, kas **trešajā fāzē** kļūst par masas mobilizējošo tautas kustību (massenmobilizierenden Volsbewegung)² (G.Göhler, A.Klein Ebenda, S. 612-613).

¹ **Eiropas Savienības internacionālisms** politikā būtiski atšķiras no sociālistiskā internacionālisma, kurš balstījās uz šķiru cīņas principiem (“Visu zemju proletārieši, savienojieties!”). Sīkāk sk. trešajā daļā “Politiskās domas vēsture”.

² **Hroch M.** Die Vorkämpfer der nationalen Bewegungen bei den kleinen Völkern Europas. Prag, 1968.

Tātad šeit ir runa par mazo tautu nacionālu kustību uz nacionālisma garīgajiem pamatiem, kas bija raksturīga arī Baltijas valstu tautām PSRS sabrukuma laikā un pēc tam. Visās bijušajās PSRS republikās nacionālā ideoloģija ieņem vadošo vietu politikā. Tādēļ šobrīd nedrīkst aizmirst arī tās briesmas, kuras slēpj sevī nacionālisms kā ideoloģija un politiskā darbība. It sevišķi tas attiecas uz valstīm, kuru politikas mērķis ir iestāšanās **Eiropas Savienībā**. Tieši tur **pirmajā vietā izvirzās internacionālisms kā atsevišķu tautu attiecību svarīgākais princips**. Arī Latvija vēlas iestāties šajā lielajā Rietumeiropas tautu internacionālajā saimē. Bet vai mēs garīgi esam tam sagatavojušies?! Kā saistīt Latvijas nacionālo ideju politikā ar Eiropas Savienības internacionālo politiku? Par to ir nopietni jādomā!

Daļa Latvijas politiķu pirmajā vietā izvirza nacionālismu, tādējādi veicinot sabiedrības polarizāciju latviešos un nelatviešos, pilsoņos un nepilsoņos. Bet šajā polarizācijā slēpjas bīstami “zemūdens akmeņi” — divkopienu valsts nākotnē. Nevienā Eiropas valstī nav tik liels nepilsoņu īpatnējais skaits kā patlaban Latvijā. Ko darīt? — **šobrīd trūkst tālredzīgas politikas pilsonības jautājumā, bet apmēram 620 000 nepilsoņi — tā ir ļoti nopietna problēma**. Patlaban iezīmējas **trīs dažādi politiskie risinājumi** — trīs dažādas iespējas. “Situāciju var turpināt trejādi. Dabīgs risinājums būtu **kolonistu lielākās daļas brīvprātīga repatriācija**. Tam nikni pretojas Krievijas impēriskās aprindas, kas vēlas saglabāt savu aģentūru. Otrs risinājums būtu tas, ko grib uzspiest Krievija, — **turpināt Latvijas pārkrievošanu**. Taču to nepieļaus latviešu tauta. Trešais risinājums ir ne īsti šis, ne tas — **atstāt lielāko daļu kolonistu Latvijā**, taču (ideālā gadījumā) kā cilvēkus, kas prot valsts valodu, puslīdz orientējas Latvijas dzīvē un jūtas te piederīgi” (V.Zariņš. Par latviešu un minoritāšu kultūru Latvijā // “Diena”, 5.02.98.). **Kuru ceļu izvēlēties?**

Vispirms vajadzētu noskaidrot, pa kuru ceļu mēs patlaban ejam un kas mūs sagaida pēc 10—20—40 gadiem? Tas prasa augstu politisko intelektu un politisko atbildību. Padomu mums dod Rietumu politologu pētījumi šajā jomā. Lasītajam būs iespēja iepazīties ar Rietumu pieredzi grāmatas trešajā daļā “Politiskās domas vēsture”. Bet jāatceras, ka arī šeit nav un nevar būt gatavas receptes. Kam jāuzņemas atbildība par nepilsoņu likteni Latvijā? Kāds būtu demokrātisks šīs problēmas risinājums, atceroties, ka Latvija ir vienīgā valsts pasaulē, kur ir tik milzīgs nepilsoņu īpatsvars?! Tāpēc svarīgi ir aktualizēt politisko domu šā jautājuma vēsturiski politiskās ievirzes aspektā. 6.Saeimai tas nebija pa spēkam, par to liecināja politiskā krīze (8.04.—30.04.98.). Varbūt grozījumi Pilsonības likumā (22.06.98.) atrisinās nepilsoņu jautājumu? — Patlaban Latvija (26.05.99) ir 620 000 nepilsoņu (“Diena”, 26.05.99). Naturalizācijas ceļā pilsonību ir ieguvuši 17 824 nepilsoņi (“Diena”, 14.08.99).

Kāda perspektīva sagaida mūs Eiropas Savienībā? — Lūk, viena atbilde: “Pilnīga pārvietošanās brīvība Eiropas Savienībā, kurā mēs cenšamies iestāties, kādreiz novedīs pie tā, ka kāds, kas ir uzaudzis Latvijā, izlems studēt Anglijā, pēc tam strādās Beļģijā un vecumdienas pavadīs vai nu atkal mājās Latvijā, vai varbūt Spānijā. Kaimiņš varētu būt ungārs, kolēģis irs un znots francūzis. Tā nav nekāda utopijs. Varbūt dažs labs šausmināsies par šādu “tautu kokteili”, bet man tas liekas latviešiem pieņemamāks nekā kāds indiāņu rezervāta variants ar Tabūnu¹ kā virsaiti priekšgalā” (J.Baltputnis. Tautu kokteilis vai indiāņu rezervāts // “Diena”, 23.05.97.).² Patlaban Latvijā krustojas divas konsekvēntas politiskās līnijas: Eiropas Savienības internacionālisms un latviskais nacionālisms. Pa kuru ceļu iet?! Ko darīt?! Uz pēdējo jautājumu ne Čerņiševskis, ne Ļeņins savā laikā nespēja dot īsto atbildi. Sociālisma celtniecība ar proletariāta internacionālo ideju pēc Marksa-Engelsa-Ļeņina modeļa sabruka. Bet jautājums “Ko darīt?” atkal radies no jauna. Tas prasa augstu politisko intelektu, politisko kultūru un attīstītu atbildības izjūtu nākamo paaudžu priekša, kad runa ir par nepilsoņu likteni Latvijā.

Ir ļoti svarīgi, lai lasītājs **patstāvīgi veidotu savu Latvijas nacionālo interešu izpratni šādās politikas jomās:** valstiskā neatkarība (suverenitāte), drošība, tautas labklājība, latviešu tautas izdzīvošana, nepilsoņu jautājums un sabiedrības integrācija. Šajā sakarībā **jāatšķir divi politiskās atbildības līmeņi: partijas politiskā atbildība savu vēlēšanu priekšā un partijas līdera personiskā politiskā atbildība valdošajā koalīcijā, uz kompromisa pamata veidojot valsts stratēģisko politiku nacionālo interešu jomā.**

¹ P.Tabūns — 6. un 7.Saeimas deputāts. Savā rakstā “Kosmopolitisms ir lipīgs” (“Diena”, 29.04.97.) pauž nacionālisma ideju.

² Vēsturnieks J.Baltputnis mēģina ieskatīties nākotne un prognozēt, kas mūs sagaida Eiropas Savienībā.

IV nodaļa

SABIEDRĪBAS POLITISKĀ SISTĒMA¹

(Politiskās varas sistēma)

Politiskā sistēma ir tāds sabiedrības veidojums, kas nodrošina politiskās varas pastāvēšanu un funkcionēšanu valstī. Tās veidošanās un darbības pamatā ir konstitūcija, valsts varas institūcijas², politiskās partijas un vēlēšanu sistēma. Sabiedrības politiskā sistēma ietver valsts varas institūcijas, politiskās partijas un sabiedriskās organizācijas, baznīcas³ un sabiedriskās kustības, kam ir politiski mērķi un tradīcijas un kas savā darbībā balstās uz attiecīgu ideoloģiju un komunikāciju mehānismu. **Kas ir sabiedrības politiskā sistēma? — “Sabiedrības politiskā sistēma ir viengabalaina (nedalīta. — G.T.) sakārtota politisko institūciju, politisko lomu, attiecību, procesu, principu politiskā organizācija sabiedrībā, kura pakļauta politisko, sociālo, juridisko, ideoloģisko un kultūras normu kodeksam, kā arī vēsturiskām politiskā režīma tradīcijām un nostājām konkrētā sabiedrībā. Politiskā sistēma aptver politiskās varas organizāciju, sabiedrības un valsts attiecības, raksturo politisko procesu norisi, arī varas institucionalizāciju (varas institūciju veidošanu. — G.T.), politiskās darbības stāvokli, politiskās jaunrades procesa līmeni sabiedrībā, līdzdalību politikā,**

¹ “...**Politiskā sistēma** ir universāla sabiedrības vadīšanas forma, kuras elementus cieši saista politiskās attiecības un kura galu galā realizē sociālo grupu savstarpējās attiecības, balstoties uz valsts varas realizēšanu dzīvē, un saglabā sabiedrības stabilitāti un konkrētu sociālo kārtību. ... **Politiskā sistēma veido sabiedrības integrācijas pamatu**, ja tā savaldā sociālo atšķirību destruktīvo ietekmi uz sabiedrības stabilitu funkcionēšanu...

Politiskās sistēmas jēdziens pauž divus atšķirīgus politikas aspektus: organizācijas un darbības, struktūras un funkcionēšanas aspektu... **Politiskās sistēmas veidošanās izpaužas šādu politisko attiecību iezīmju tapšanā:**

- **pirmkārt**, stabila politiskās dzīves elementu savstarpējā atkarība;
- **otrkārt**, politisko attiecību sakārtotība, optimāla to stabilitāte un attīstība;
- **treškārt**, politisko simbolu un cilvēku pārliecības kopība uz konkrētas kultūras garīgiem pamatiem;

– **ceturtkārt**, visu elementu kopīga reaģēšana uz ārējām iedarbībām” (Политология. Курс лекций. М., 1998. — С.77-78).

Politisko sistēmu veido politiskās darbības subjekti un objekti kā tās elementi.

² **Institūcija, institūts** (lat. *institutum* — iestāde; nodibināšana, noteikšana, lēmums): a) **politiskā institūcija** — politiskās darbības organizācijas forma (parlaments, ministrija u.c.); b) institūts — augstākā mācību iestāde vai zinātniskās pētniecības institūts. “**Politiskā institūcija**” un “**politiskais institūts**” tiek lietoti kā sinonīmi tulkojumā no krievu valodas.

³ Sk.: Valsts un baznīca.

ārpusinstitucionālās attiecības... **Politiskā sistēma ir veidota pēc piramīdas principa:** masveida sociālā bāze ir pamatā un valsts vara — piramīdas galotnē. Tāpat ir veidotas tās apakšsistēmas, kurām ir vertikāla struktūra (no masveida bāzes līdz vadošajām institūcijām): partijas, sabiedriskās organizācijas, to apvienības un savienības. Katrā politiskās sistēmas atsevišķa līmeņa struktūrā veidojas savas specifiskas struktūras un attiecības starp tām” (Политология. Энциклопедический словарь. М., 1993. — С. 272—276). Runa ir par valsti un tās institūcijām, politiskām partijām, sabiedriskajām organizācijām un kustībām.

Līdzīgu atziņu pauž arī Rietumu politikas zinātnieki (politologi). “**Politiskās sistēmas** (gr. *systēma* — salikts un sadalīts (posmais) veselums, uzbūve, struktūra (Ganzes, Gefüge)): 1) politikas zinātnē apzīmē politisko institūciju, politisko procesu un politisko lēmumu saturu (Policy) kopumu. **Politiskās sistēmas klasificē pēc tiem, kas senākās mācībās atbilst valsts formām, bet mūsdienās vispirms klasificē pēc konstitucionālās valsts specifikas un valsts sociālekonomiskā stāvokļa.** Tāda ir G.Almonda politisko sistēmu klasifikācija (tipoloģija), kas balstīta uz atšķirību starp industriāli attīstītām valstīm (industrial nations) un nabadzīgām valstīm (preindustrial nations). Tālāk **politiskās sistēmas diferencējas atkarībā no konstitūcijas un tās realizācijas dzīvē** (Verfassungswirklichkeit) industriālās valstīs: **demokrātiskas un autoritāras** politiskās sistēmas ar tālāku dalījumu (grupējumu) — **konservatīvās un sociāldemokrātiskās** politiskās sistēmas.

Nabadzīgo valstu sabiedrības politiskās sistēmas iedalāmas:

1) neotradicionālās, b) populistiski demokrātiskās un c) autoritārās;
2) **šaurākā nozīmē** politiskās sistēmas izpratne balstās uz sistēmu teorijas un struktūru funkcionālo analīzi... Politiskās sistēmas atšķiras no citām sociālajām sistēmām ar savām tiesībām pieņemt sabiedrībai kopīgus (*gesamtgesellschaftlich*) un sabiedrību apvienojošus lēmumus attiecībā uz politisko mērķu noteikšanu, to grozīšanu un praksi, pārmaiņām valsts organizācijā un spēju pieņemt šādus lēmumus” (M.G.Schmidt. Wörterbuch zur Politik, S.756). Kā varētu raksturot Latvijas valsts politisko sistēmu? — Varbūt kā populistiski demokrātisku!? Nez kāpēc par to politiķi nespriež savās diskusijās tiešraidēs? — Varbūt nav laika, jo savstarpēji jākārto rēķini.

Galvenais politiskās sistēmas elements ir **valsts**, kas ar īpašu varas institūciju starpniecību veic sabiedrības vadības un pārvaldes funkcijas. Politiskās sistēmas būtiska iezīme ir tās **politiskais režīms**, kas var būt totalitārs, autoritārs un demokrātisks. Ņemot par pamatu politisko režīmu, politiskās sistēmas **ir iedalāmas totalitārajās, autoritārajās un demokrātiskajās** (E.Jesse. Typologie politischer Systeme Gegenwart // Grundwissen Politik. Bd.302. Bonn, 1991. — S. 162-180). Šajā aspektā politiskās sistēmas aplūkosim nākamajā nodaļā “Politiskais režīms un tā formas”.

Ideoloģija — politiskās sistēmas garīgais ceļrādis. Politiskās partijas savā darbībā vadās no konkrētas ideoloģijas. Politiskā partija bez skaidri izteiktas ideoloģijas ir kā kuģis bez kompasa.

Politiskās sistēmas cita no citas atšķiras ar savu attieksmi pret pastāvošo politisko iekārtu. Ir konservatīvās un reformu politiskās sistēmas. Atkarībā no politiskās ideoloģijas politiskās sistēmas var būt liberālas, konservatīvas, sociāldemokrātiskas un komunistiskas vai arī jauktas. Atkarībā no valdošo partiju ideoloģijas valsts politikas specifiku var raksturot kā liberālu, konservatīvu, nacionāli konservatīvu u.tml. Ideoloģija — partijas darbības garīgais ceļrādis.

1. Kas veido sabiedrības politisko sistēmu?

Katras sabiedrības politiskajā sistēmā (iekārtā) pastāv institūti, kas radušies tālā senatnē. Vispirms runa ir par valsti un politiskajām partijām. "Politisko partiju, organizāciju un atsevišķu pilsoņu praktiskā aktivitāte izpaužas konkrētas sabiedriski politiskās sistēmas ietvaros. Tajā pašā laikā šī aktivitāte veido politiskās sistēmas elementu ("institūtu")" (Матвеев Р.Ф. Теоретическая и практическая политология. М., 1993. — С.45). Politiskās varas institūti¹ un partijas veido sabiedrības politiskās organizācijas struktūru. Tās pamatā ir valsts. "Sabiedrības politisko sistēmu veido politiskie institūti¹ un politiskās organizācijas, politiskās idejas, uzskati, politiskās, tikumiskās un tiesiskās normas un tradīcijas, vēlēšanu tiesības, sabiedriskie uzskati un citi specifiski elementi, ar kuru palīdzību tiek realizēta vai arī ietekmēta vara" (Политология. Минск, 1995. —С.206).

Politiskās sistēmas elementi ir šādi:

- valsts,
- sociālās grupas, slāņi, šķiras,
- politiskās institūcijas un politiskās partijas to savstarpējā saistībā un mijiedarbībā,
- politiskās un tikumiskās normas, politiskās idejas un uzskati,
- politiskās attiecības, politiskais intelekts un kultūra,
- vēlēšanu sistēma.

Politiskās sistēmas darbību un virzienu nosaka valdošās politiskās partijas vai partiju koalīcijas ideoloģija. Pilnīgi pretējas ideoloģijas noved pie tādas politisko spēku konfrontācijas, ka parlaments vairs nespēj darboties vai arī krīt valdība. Taču būtu jāatceras, ka demokrātisks politiskās varas režīms nevar pastāvēt bez opozīcijas, pretējā gadījumā tas kļūs par autoritārismu vai pat totalitārismu. Demokrātija nevar pastāvēt bez opozīcijas. Demokrātijas attīstība ir atkarīga no konstruktīvas, politiski atbildīgas opozīcijas.

¹ Šeit un tālāk jēdzienus "institūts" un "institūcija" tulkojumā no krievu valodas lietojam kā sinonīmus, runājot par valsts politisko sistēmu, sākot ar parlamentu un beidzot ar ministrijām un citām organizācijām.

a) **politiskie institūti un organizācijas** (valsts: parlaments, ministru kabinets, ministrijas, politiskās partijas, sabiedriskās organizācijas un vēlēšanu sistēma). Politiskās varas realizācijas procesā šie institūti un organizācijas aktīvi sadarbojas valsts vadīšanā visās dzīves sfērās: politikā, ekonomikā, sociālajā un garīgajā sfērā.

Politiskie institūti un organizācijas — lūk, politiskās varas pastāvēšanas un darbības priekšnoteikums. Varas darbību raksturo politiskais režīms. Politiskā režīma pamatā savukārt ir valsts varas realizēšanas veids. Tāpēc uz partiju ideologu pleciem gulstas milzīga politiskā atbildība, arī personiskā.

b) **valsts** ir centrālais integrējošais politiskās sistēmas elements. “Valsts ir sabiedrības sociālpolitiskais institūts, politiskās sistēmas pamats. Valsts realizē politisko varu, regulējot cilvēku, atsevišķu grupu un apvienību uzvedību (un arī darbību. — *G.T.*), attiecības starp tām, nosakot un realizējot savu iekšpolitiku un ārpolitiku” (Словарь-справочник по социологии и политологии. М., 1996. — С.48).

Cilvēces vēsturiskās attīstības gaitā valsts ir veidojusies no nevalstiskām varas formām — no cilšu vecāko un vadoņu varas, priesteru un šamaņu varas. Darba dalīšanas rezultātā no klejotājciltīm izdalījās ciltis, kas apmetās uz pastāvīgu dzīvi upju ielejās un sāka nodarboties ar savvaļas augu audzēšanu un savvaļas dzīvnieku pieradināšanu (laukkopības un lopkopības rašanās). Jaunais saimniekošanas veids prasīja jaunu varas formu, kas organizētu un vadītu liela cilvēku skaita kopdzīvi. Bija nepieciešama politika un organizācija, kas šo politiku realizētu. Tā radās valsts.

Valsts galvenās iezīmes ir šādas: 1) politiskās varas pastāvēšanas un realizēšanas mehānisms, sistēma (institūciju, organizāciju un iestāžu sistēma); 2) tiesības un tiesu varas pastāvēšanas un realizēšanas sistēma; 3) norobežota teritorija; 4) “politiski valstiskā centrālā integratīvā sabiedrības sistēma” (E. Angehrn. Geschichtsphilosophie. Grundkurs Philosophie, Band 15. Stuttgart-Berlin-Köln, 1991. — S. 30).

Valsts varas forma atkarībā no cilvēku skaita, kam pieder vara, ir šādas: 1) **monarhija** jeb vienvaldība (absolūta un konstitucionāla), valsts galva — viens cilvēks: karalis, imperators, sultāns, monarhs; 2) **republika** (parlamentāra vai prezidentāla). ASV ir prezidentāla republika, bet Latvija — parlamentāra republika. Abas šīs politiskās sistēmas realizē demokrātisku politisko režīmu.

Valsts forma atkarībā no teritoriālās uzbūves ir: **unitāra, federatīva un konfederatīva**. Unitāra¹ valsts forma ir tāda, kuras struktūrā nav citu

¹ **Unitārs** (lat. *unitas* — vienotība, vienots; viens vesels, fr. *unitaire* — kaut kas vienots vesels) ir vienots, nedalāms vesels. Unitāra valsts forma: viena konstitūcija, viena pilsonība, viena likumdošanas un tiesu sistēma, vienota valsts varas institūciju sistēma. Unitāras valsts teritorijā dzīvo viena tauta.

valstisku veidojumu kā vien administratīvi teritoriālas vienības: apgabali, apriņķi, pagasti u.c. Tās ir pakļautas centrālajai valsts varai. Latvija ir specifiska unitāra valsts, kurā apmēram 26 procenti iedzīvotāju — cittautiešu — nav Latvijas pilsoņi (1998.g.sāk.). Tas rada sociālo spriedzi un izraisa citas negatīvas parādības, it sevišķi attiecībās ar Krieviju. Nepilsoņu jautājums — politiskā prioritāte postsociālistiskajā Latvijā.

Valsts formas atkarībā no politiskā režīma ir: totalitāra, autoritāra un demokrātiska valsts. Par politiskā režīma formām runāsim nākamajā nodaļā “Politiskais režīms un tā formas”.

c) politiskā partija¹ ir tāda organizācija, kas pauž sabiedrības, šķiras vai sabiedrības slāņa intereses un, balstoties uz savu ideoloģiju, apvieno aktīvākos pārstāvjus. “Politiskā partija ir organizācija, kas apvieno dažādas sabiedriskās kustības un dažus sabiedriski politiskās domas strāvojumus... Partija ietver vismaz trīs komponentus — **sabiedrisko kustību, politiskās domas strāvojumu un organizatorisko uzbūvi**. Šajā ziņā partija atšķiras no sabiedriskajām organizācijām un kustībām, kas pārstāv atsevišķas, profesionālas, korporatīvas un reģionālas intereses, respektīvi, šauras intereses. Bet tajā pašā laikā politiskā partija pārstāv noteiktas ekonomiskās, sociālās, kultūras un citas intereses politiskā līmenī, tas ir, sabiedriskā un valstiskā līmenī” (Матвеев Р.Ф. Теоретическая и практическая политология. М., 1993. — С. 107).

Lai pārstāvētu kādu politiskās domas strāvojumu, **partijai ir vajadzīgs garīgs balsts un ceļrādis — politiskā ideoloģija**. Politiskā partija, ja tai nav savu ideologu, atgādina kuģi bez kompasas. Bet mūsu politiķi nav pietiekami dziļi sapratuši ideoloģijas nepieciešamību politiskās partijas darbībā vai arī dziļdomīgi klusē, lietojot tādas politisko ideoloģiju terminus kā “liberālisms”, “konservatīvisms”, “sociāldemokrātija” un “marksisms-ļeņinisms”. Politika bez konkrētas ideoloģijas nav politika, tā kļūst par politikānismu. “Ja atzīstam, ka Latvijas politiskais spektrs izlīdzinās, tad pamatoti rodas jautājums par politisko spēku ideoloģiskās argumentācijas atbilstību šim spektram. Šeit tad arī parādās zili brīnumi! Pirmais no tiem ir varena **lingvistiskā ekvilibristika**, skaidrojot vienas vai otras partijas ideoloģisko platformu un tajā balstīto darbību... Tādēļ Latvijas situācijā patlaban ideoloģija ir sekundāra², un sekas tam — nav attiecīgas

¹ **Partija** (lat. *pars, partis* — daļa, grupa; vācu *die Partei* — partija): 1) politiska organizācija; 2) mūzikā: a) skaņdarba sastāvdaļa, ko atskaņo atsevišķs instruments, balss vai izpildītāju grupa; b) balss polifonā mūzikā; c) sonātes formas ekspozīcijas vai reprīzes posmi.

² Latvijas politiskās partijas ir tikai piešķirušas sev Rietumos izveidojušos partiju ideoloģiskos nosaukumus; konservatīvā, liberālā, sociāldemokrātiskā, nacionālā partija. Mūsu partijas neatbilst šiem nosaukumiem to rietumnieciskā nozīmē, jo tās tikai top, trūkst arī attiecīgas sociālās bāzes.

komunikācijas ar atbilstošām sabiedriskajām grupām. **Iemesls tam ir ideoloģiskā fona trūkums** pēc iepriekšējās ideoloģijas kraha — katra partija cenšas savu politisko, sociālo u.c. pozīciju pacelt visas sabiedrības un valsts pakāpē un joprojām cenšas orientēties uz visu sabiedrību kopumā... ne uz tām interešu grupām, kuras akceptē attiecīgās partijas vērtību sistēmu un tajā balstīto darbību. Tātad atkal solīt visiem visu” (K.Leiškalns. Liberālisms ir ceļš uz saglabājamām vērtībām // “Diena”, 28.08.95.).

Politika spēja pieņemt lēmumus ir atkarīga no viņa intelekta un atbildības, kas sakņojas konkrētā ideoloģijā. Ja šis spējas trūkst, tad nekas cits neatliek kā iet pa demagoģijas vai populisma ceļu — solīt visiem visu, lai pēc tam aizmirstu. Tādēļ Tautas partija 7.Saeimas priekšvēlēšanu kampaņā atsakās no politiskās reklāmas: “Šī nav politiskā reklāma. Ja vēlaties dzirdēt tukšus solījumus, izvēlieties kādu citu. Es esmu atgriezies, lai strādātu,” uzsver A.Šķēle (“Diena”, 1.08.98.). Protams, bez politiskās reklāmas nevar iztikt arī **Tautas partija**, kad tā pasludina savu ideoloģiju: **konservatīva nacionāli orientēta partija**. Un Tautas partijas *Manifests* pauž pašreizējās situācijas dziļu izpratni: “Mēs **uzskatām, ka ieilgušais pārejas periods apdraud mūsu tautas pastāvēšanu. Šoreiz nav vainīgi ne sveši kaklakungi, nedz okupanti — šoreiz tā ir mūsu pašu vaina. Mūsu pašu vēlētie politiķi ir vadījuši šo valsti tā, ka nevis kari vai dabas katastrofas, bet gan nespēja pabarot ģimeni ir kļuvusi par sabiedrības degradācijas cēloni. Tam līdzī ir sekojusi tikumu aizmirstāna, dzeršana, bezcerība un neticība — bērni, kas neiet skolā, bērni, kuri nav redzējuši, ka viņu vecāki strādā, bērni, kuri klaiņo pa ielām, pusaudži, kas nevis sēž skolas solā, bet klaiņo, zog un ubago”** (“Diena”, 21.04.98.). Neviena valdošā partija — ne DPS, ne TB/LNNK, ne LC — 7.Saeimas priekšvēlēšanu kampaņā tā arī **nesaprata, ka par šo situāciju būtu jāuzņemas politiskā atbildība**. Tieši otrādi, sastopamies ar sevis slavēšanu un citu partiju kritizēšanu: “LC redz, ka vēl nav izauguši politiķi, kas mūs varētu nomainīt. Lai **Šlesers**¹ neapvainojas, bet es viņā redzu sevi pirms sešiem gadiem, kad man bija jūra līdz ceļiem un viss likās vienkārši” (LC kritizē jaunos politiskos spēkus // “Diena”, 21.07.98.). Tā par jauniem politiskiem spēkiem spriež LC iecerētais premjera kandidāts V.Krištopans, kurš sevi acimredzot uzskata par profesionālu politiķi. LC, kas atradās pie varas 5. un 6.Saeimā, nespēja saprast un novērtēt situāciju valstī un uzņemties politisko atbildību. Tad atliek tikai kritizēt jaunos politiskos spēkus savā reklāmā vai nopulgot cita darbu. Pret šādu politisko reklāmu uzstājas Tautas partija un Jaunā partija. Latvijas politisko partiju reitingi 1998.gada jūnijā liecina, “ka LC

¹ Jaunās partijas izvirzītais premjera kandidāts (uzņēmējs) V.Krištopana valdībā kļūst par ekonomikas ministru; viņam nav augstākās izglītības, bet tas netraucēja patstāvīgi vadīt ministriju.

atpaliek no TP un JP: TP — 21,5%; JP — 6,1%; LC — 5,8% (“Diena”, 2.07.98.); TP — 21,3%; JP — 6,1%; LC — 13,5% (Dienas speciālizdevums. Vēlēšanas '98 // “Diena”, 23.09.98.); TP — 20%; LSDA — 14,3%; LC — 11,8%; JP — 7% (“Diena”, 25.09.98.).

d) sabiedriskās organizācijas (asociācijas, biedrības, apvienības, savienības, centri, padomes) apvieno cilvēkus, pamatojoties uz brīvprātības principiem. Šādas organizācijas ir arodbiedrības, dažādas radošās savienības, kooperatīvās organizācijas, studentu organizācijas, jaunatnes organizācijas u.c. Sabiedrisko organizāciju uzdevums ir piedalīties valsts pārvaldē, vēlēšanu kampaņās, valsts aparāta organizatoriskajā un izpildu darbībā, realizēt sabiedrības kontroli attiecībā uz valsts darbību.

Sabiedriskās organizācijas Latvijas politiskajā dzīvē ieņem būtisku vietu. Visupirms runa ir par Latvijas arodbiedrībām — izglītības, zinātnes, medicīnas, lauksaimniecības ražotāju un citām arodbiedrībām, kuras piedalās politiskajā dzīvē, sākot ar aicinājumiem, paziņojumiem, valdības darbības vērtējumiem un beidzot ar piketiem, demonstrācijām, mītiņiem un citiem publiskiem pasākumiem. Patlaban Latvijā darbojas daudz un dažādu sabiedrisko organizāciju: Latvijas Intelīgences apvienība, Latvijas Rakstnieku savienība, Latvijas Teātra darbinieku savienība, Latvijas Profesoru asociācija, Kronvalda asociācija, Latvijas Politiski represēto apvienība, Latvijas PEN centrs, Latvijas kūdras ražotāju asociācija, Latvijas Zinātnieku savienība, Latvijas nacionālo karavīru biedrība, Rīgas Represēto biedrība, Latvijas Nacionālo partizānu apvienība, Nacionālā Daugavas vanagu Latvijas apvienība, Pasaules Brīvo latviešu apvienība, Eiropas Kustība Latvijā, Rīgas Latviešu biedrība, Latvijas Lauku asociācija, Latvijas Krievu organizāciju asociācija, Politikas zinātnes asociācija, Rīgas reģiona attīstības padome, Latvijas Tirdzotāju asociācija, Latvijas Komercbanku asociācija, Latvijas Zvērinātu revidentu asociācija, Latvijas Nekustamā īpašuma aģentu un mākleri asociācija, Latvijas Automoto biedrība, Jaunatnes un sieviešu programmu centrs, Pilsoņu un nepilsoņu savienība, Latvijas Žurnālistu savienība u.c. **Būtībā runa ir par sabiedriski politiskajām organizācijām.**

Arī sabiedriskajām organizācijām būtu aktīvi jāiesaistās tautas politiskās izglītošanas darbībā. Tas būtiski veicinātu ātrāku pāreju no postsociālistiskās demokrātijas uz Rietumu demokrātiju, ņemot vērā Baltijas valstu specifiku.

e) kas ir valsts?¹ — Līdz pat 18.gs. politiskās domas vēsturē jēdziens “valsts”, “politika” un “vara” tika lietoti vienādā nozīmē. Ieklausīsimies Spinozas atziņā par valsti, kuru viņš izteicis “Politikas traktātā”, spriežot par augstāko varu valstī, t.i., valsts varu: “Kaut kāda augstāka vara

¹ Mēs atgriezīsimies pie jautājuma “kas ir valsts?”, lai varētu iedziļināties šā jautājuma vispusīgā izpratnē, pievēršot uzmanību Austrumu un Rietumu politologu atziņām, un sapsrastu savu valsti konkrētā situācijā.

(*imperium*), lai kāda tā arī būtu, rada pilsonisku (sabiedrību. — *G. T.*), bet augstākās varas ķermenis saucas par valsti (*civitas*). Augstākās varas valdīšanas jautājumus sauc par valdīšanas lietām (*res publica*)” (*Tractatus Politicus*, III, § 1)¹. Kļūst saprotams, ka politika, vara un valsts ir savstarpēji cieši saistītas un savukārt augstākā vara un valsts ir savstarpēji cieši saistīta. Šī augstākā vara tiek nosaukta par valsti. Varētu teikt, ka **politika ir valsts varas veidošana, pastāvēšana un realizēšana dzīvē**. Ar 19.gs. sāka veidoties atšķirības starp jēdzieniem “valsts”, “vara” un “politika”.

Valsts ir sabiedrības politiskās sistēmas pamats un galvenais elements — galvenā institūcija, kura realizē politisko varu kā publisku valsts varu. Valsts vara ar savu iekšējo un ārējo politiku regulē cilvēku darbību un viņu rīcību, kā arī cilvēku attiecības, sociālo grupu, slāņu un šķiru savstarpējās attiecības. **Valsts-politika-vara veido trīsstūri, kuru varētu nosaukt par “valsts politisko varu” vai arī par “politisko valsts varu”**. Protams, “politiku rada un realizē ne tīk valsts institūcijas, un savukārt valsts institūcijas ne vienmēr nodarbojas ar politiku” (Г.А.Белов. Политология. Курс лекций, М., 1997. — С.6). Sabiedriskās organizācijas un kustības arī piedalās politikā un veic politisko darbību. Bet tomēr raksturīgi ir tas, ka valsts galvenā funkcija ir politika. Valsts to veido un realizē ar valsts varas palīdzību, kura izpaužas attiecīgu institūciju darbībā. Politika ir kļuvusi par svarīgu cilvēka darbības sfēru, bez kuras sabiedrība nevar pastāvēt.

Lūk, dažas **politiskās darbības jomas**, kuras atšķiras viena no otras un kuras apvieno un regulē valsts varas politiskā darbība: agrārā politika (*agrarian policy*)², aneksijas politika (*policy of annexation*), banku politika (*bank policy*), biržu politika (*stock/exchange policy*), budžeta politika (*budgetary policy*), izglītības politika (*policy in the sphere of education*), valūtas politika (*monetary/exchange/currency policy*), ārējās tirdzniecības politika (*foreign trade policy*), iekšpolitika (*home international domestic policy*), militārā politika (*military policy*), valsts politika (*state policy*), demogrāfiskā politika (*demographic policy*), kredītpolitika (*monetary policy*), ienākumu politika (*income policy*), investīciju politika (*investment policy*), informācijas politika (*information policy*), personāla politika (*cadres/personal/staff policy*), kultūras politika (*cultural policy*), starptautiskā politika (*international politics*), miera politika (*peaceful policy*), jaunatnes politika (*youth policy*), municipālā politika (*municipal policy*), nodokļu politika (*taxation policy*), zinātnes politika (*policy in science*), zinātnes un tehnikas politika (*policy in science and technology*), nacionālā politika (*national politics, nationalities policy*), aizsardzības politika (*defence policy*), partiju politika

¹ Спиноза Б. Избранные произведения, т.2. М., 1957. — С.299.

² Lasītāju ērtības labad tiek dots arī atbilstošs termins angļu valodā kā starptautiskās politikas valodā. Angļu *policy* — politika, piemēram agrārā politika; politika (politikas kurss, stratēģija; politiskums, saprātīgums, viltība, izveicība).

(*party politics*), protekcioisma politika (*protectionism*), reģionālā politika (*regional policy*), brīvās tirdzniecības politika (*free trade policy*), ģimenes politika (*family policy*), sociālā politika (*social policy*), celtniecības politika (*building/construction policy*), pašreizējā politika (*current policy*), tehnikas politika (*technical policy*), tirdzniecības politika (*comercial/trade policy*), noziedzības apkarošanas politika (*criminal policy*), finanšu politika (*financial policy*) ekonomikas politika (*economic policy*), ekoloģiskā politika (*ecological policy*), emisijas politika (*emission policy*) (В.Халипов. Власть. Кратологический словарь. М., 1997. — С.265-267).

Valsts politiskā darbība ir ļoti dažāda un daudzveidīga. Valsts izstrādā, regulē un vada politiku ar attiecīgu institūciju palīdzību trijās varas sfērās. Runa ir par tiesu varu, likumdošanas varu un izpildvaru. Politiskā darbība mūsdienu izpratnē rodas vienlaikus ar pašu valsti.

Vēsturiski valsts radās sirmā senatnē no nevalstiskām un nepolitiskām varas formām (cilts vecākais, priesteris, šamanis). Politika un valsts radās, pamatojoties uz darba dalīšanu (sīkāk sk. И.М.Ефимов. Метополитика: Наш выбор и история. Л., 1981).

Kādas ir valsts galvenās iezīmes? — Tās ir: 1) **speciāls aparāts** — institūciju sistēma, ar kuras palīdzību tiek realizēta valsts vara; 2) **tiesības**, kas pamato un nostiprina noteiku, valsts likumdošanas varas sankcionētu tiesisko normu sistēmu; 3) **noteikta valsts teritorija**, uz kuru attiecas valsts vara un jurisdikcija.

Kādi valsts veidi patlaban pastāv?

1. Daudznāciju valsts ir tāda, kuras teritorijā dzīvo “dažādi etnosi — nācijas, tautības, nacionālās un etniskās grupas” (ASV, Krievija, Indija, Indonēzija, Ķīna, Pakistāna, Vjetnama, Kazahija, Gruzija, Kirgīzija, Uzbekija u.c.).

2. Nacionāla (monoetniska) valsts ir tāda, kas radusies nācijas vēsturiski etniskajā teritorijā. Šajā gadījumā nācijas veidošanās sakrīt ar valsts tapšanu. Tādas ir Rietumeiropas, Latīņamerikas un Baltijas valstis (piemēram, Vācija, Itālija, Grieķija, Dānija, Portgāle, Polija, Ungārija, Turcija, Austrija, Brazīlija, Latvija, Lietuva, Igaunija u.c. valstis).

3. Tiesiska valsts ir “demokrātiskas valsts paveids. Tiesiskas valsts politiskais režīms balstās uz tiesisko normu ievērošanu, vispārīgo cilvēka un tautu tiesību un brīvību ievērošanu”. (Словарь-справочник по социологии и политологии. М., 1996. — С. 50-51). Valsts sociālo pamatu veido pilsoņu sabiedrība, bet valsts vara sadalās likumdošanas varā, izpildvarā un tiesu varā.

4. Sociāla valsts (государство социальное) ir “demokrātiska valsts, kas balstās uz plašu sociālo bāzi un realizē aktīvu sociālo politiku, kura savukārt vērsta uz dzīves līmeņa paaugstināšanu, pilsoņu tiesību un brīvību aizsardzību un realizāciju dzīvē, uz mūsdienīgas veselības aizsardzības

sistēmu, izglītības un sociālo garantiju sistēmas realizēšanu, uz sociālo konfliktu novēršanu un veiksmīgu to atrisināšanu” (turpat, 51.lpp.). **Vai, ņemot par pamatu šīs atziņas, Latvija patlaban var pretendēt uz nacionālas, tiesiskas un sociālas valsts statusu, ja tauta dzīvo nabadzībā un nepilsoņu naturalizācija nevirzās uz priekšu?**

— Pagaidam nevar. Tādēļ liela nozīme ir nacionālo interešu izpratnei šādās jomās: tautas labklājība, sabiedrības integrācija, nepilsoņu naturalizācija.

Mēģināsim saprast, kas ir valsts? — Valsts [(no lat. *status* — kārtība, stāvoklis (*der Zustand*); konstitūcija (*die Verfassung*); proporcija, samērs, attiecības (*die Verhältnisse*), īpašība, daba, būtība (*die Beschaffenheit*); no fr. *état souverain* — suverēna valsts] **ir daudznozīmīgs politikas zinātnes, publisko tiesību (*offentlichen Recht*) un sabiedrības jēdziens; 1) plašākā nozīmē valsts ir politisko un sabiedrisko institūciju kopums to būtībā un savstarpējās attiecībās telpiski norobežotā teritorijā (das Gebiet); 2) politiski tiesiska kārtība, kura personu kopību kā tautu (*Staatvolk*) telpiski norobežotā vietā (*Staatsgebiet*) (valsts teritorijā. — *G.T.*) noteiktu mērķu realizēšanai ilgstoši apvieno un suverēnas varas valdīšanai (valsts varai) pakļauj; 3) plaša institucionāla jēdziena nozīmē valsts ir atklāta politiska institūcija sabiedrības kopīgās lietas (*Angelegenheit*) regulēšanai un celšanai (*Aufbau*), tās ārējās formas veidošanai. Pilsoņu uzdevumi un kompetence tiek regulēti ar likumdošanu, valdības darbību, vietējo pašpārvaldi un tiesu pilnvarotiem iekārtojumiem (*Einrichtungen*), kā arī ar visu pilsoņu tiesisko orientāciju. Valsts jēdziens tiek lietots kā valsts varu — likumdošanas varas (*Legislative*), izpildvaras (*Exekutive*) un tiesu varas (*Judikative*) — kopums, kā politisko institūciju kopums — valsts centrālās institūcijas un vietējo institūciju kopums jeb kā valdība (*Regierung*) un pārvalde (*Verwaltung*); 4) vācu valodā vārds “valsts” līdz 18.gs. tika lietots šādās nozīmēs: atrašanās vieta (*der Stand*), cienība, cieņa, gods (*die Wurde*) greznums, krāšņums (*der Prunk, die Precht*), kā arī varas nozīmē (*Die Herrschaft*) — muižnieku (*der Adel*) un firstu valstis. Bet jau 19.gs. vārds “valsts” iegūst mūsdienīgu nozīmi: valsts kļūst par rīcības akta subjektu ar savu gribu (*Handlungssubjekt mit eigenen Willen*), par organismu (*Organismus*), kurš dažreiz īstenībā tika mērīts (vērtēts. — *G.T.*) ar ideālas valsts mērauklu. Līdz ar to vārds “valsts” kalpo ne tikai sabiedrības stāvokļa un kārtības apzīmēšanai, bet arī kā mērķa jēdziens (*Zielbegriff*) un darbības (rīcības) jēdziens (*Aktionsbegriff*), par ko liecina šādi valsts apzīmējumi: varena valsts, lielvalsts (*Machtstaat*), tiesiska valsts (*Rechtsstaat*), kultūras valsts (*Kulturstaat*), konstitucionāla valsts (*Vefassungsstaat*), tautas valsts (*Volksstaat*), sociāla valsts (*Sozialstaat*) vai totalitāra valsts (*totalier Staat*); 5) valsts mērķu izpratne meklējama juridiskajās mācībās par valsti. M.Vēbers savu valsts izpratni**

balsta un veido uz **“varas attiecību (Herrschaftsverhältnis) starp cilvēkiem”** atklāšanu. (*M.Schmidt. Wörterbuch zur Politik, S.896-897*).

Tātad valsts izpratne veido politiskā intelekta svarīgu priekšnoteikumu. Nevar iemācīties valsts definīciju, bet **var saprast jēdzienu “valsts” savā konkrētā politiskā domā, kura katram jāveido patstāvīgi.** Mēs paveram tikai ceļu šā jēdziena veidošanai, lai saprastu Latvijas valsti kā demokrātisku republiku, kurai ir sava vēsture un nākotne, lai saprastu tās nacionālās intereses.

Kā tauta vērtē Latvijas valsts institūcijas? — Diezgan zemu. Lūk, iedzīvotāju izteiktais vērtējums (procentos) (“uzticas (+)” un “neuzticas (-)”):

Ministru kabinets +4,6; Saeima -14,5; (Dati: Latvijas fakti // “Diena”, 6.05.98.). Bet kā lai uzticas valdībai, kura bija nestabila gan A.Šķēles, gan G.Krasta laikā? TB/LNNK ir piekāpusies naturalizācijas jautājumos, DPS aizgājusi opozīcijā, no LC aiziet pazīstami politiķi, bet priekšā stāv 7.Saeimas vēlēšanas. Samazinās uzticība Saeimai un valdībai (Ministru kabineta reitings martā bija plus 4,6 punkti, bet jūnijā — mīnus 5,4; Saeimai martā bija mīnus 14,5 punkti, bet jūnijā — mīnus 24,1 punkts). Cilvēki uzticas baznīcai, televīzijai (Samazinās uzticība Saeimai // “Diena”, 16.07.98.). Kāpēc vara zaudē tautas uzticību? Tam iemesls ir zemais dzīves līmenis, noziedzība un bezdarbs, tikumības krīze, korupcija valsts varas līmenī. **Starp 85 valstīm Latvija ieņem 71 vietu korumpētības ziņā,** Igaunija — 26. vietu, Vācija — 15.vietu, Dānija — 1.vietu (**1.vietā — vismazākā korupcija,** pēdējā — vislielākā) (Latviju vērtē kā ļoti korumpētu zemi // “Diena”, 23.09.98.). Lielāka korupcija ir Krievijā — 76.vieta.

Ieklausīsimies dažās masu mēdiju atziņās par Latvijas Republikas valstsvīriem. Varbūt tās atšķiras no tautas vērtējuma? — “...Latvijas premjeram (G.Krastam.— *G.T.*) nupat vairs nevar ticēt uz vārda vispār nevienā jautājumā, kas saistīts ar pilsonības vai citām viņa partijas (TB/LNNK) priekšvēlēšanu programmas lietām. **Partijas interešu labad valdības vadītājs spēj melot gan savai tautai, gan visai pasaulei, vairs nerēķinādamies ne ar savu, nedz savas valsts prestižu**” (A.Ozoliņš. Olē! Krievijas stabulē // “Diena”, 14.07.98.). Skaidrāk un izteiksmīgāk nevar izteikt negatīvo attieksmi pret savas valsts premjeru un viņa valdību. Taisnības labad to pašu vajadzētu teikt arī par tām politiskajām partijām un to līderiem, kuri atbalstīja G.Krasta valdību politiskās krīzes laikā (8.04. — 30.04.98.) — vispirms LC. Mēģināsim saprast **G.Krasta** politisko darbību, atceroties, ka **viņam arī rūp latviešu tautas izdzīvošanas un attīstības perspektīva.** Vismaz autors par to nešaubās. Jautājums ir par valsts nacionālajam interesēm kopumā: **vai G.Krasta politiskā darbība atbilst latviešu tautas izdzīvošanai un attīstībai, sabiedrības integrācijai un valsts drošībai?** — Lūk, uz kādiem jautājumiem lasītājam vajadzēs atbildēt. Tādēļ iedziļināsimies G.Krasta politiskās darbības izpratnē, nevis nosodīsim un kritizēsim.

Ko tad G.Krasts ir nogrēkojies savā un valsts priekšā? — Valdības krīzes laikā premjers G.Krasts ar savu parakstu apliecināja Pilsonības likuma grozījumu steidzīgu pieņemšanu un realizāciju dzīvē atbilstoši EDSO komisāra Maksa van der Stūla prasībām; šādu rīcību atbalstīja arī viņa partija. Saeima akceptēja šos likuma grozījumus (22.06.98.). Un tajā pašā dienā premjeru un viņa partiju jau māt šaubas: **vai mēs varam uzņemties tādu atbildību? Vajag rīkot referendumu — lai lemj tauta.** Un tā pati Saeima pēc dažām dienām izsaka priekšlikumu apturēt likuma publicēšanu un rīkot referendumu par Pilsonības likuma grozījumiem, uzskatot, ka tautas politiskais intelekts šajā jautājumā ir augstāks par Saeimas deputātu intelektu. Viss likumīgi, bet būtībā bezatbildīgi, ņemot vērā tautas politiskās izglītības līmeni.

Pēc tam G.Krasts saņem vēstuli no O.Espersena¹, kuru “nedrīkst publicēt”², drikstēja tautai vienīgi pateikt, ka šī vēstule ietver šādus ieteikumus: 1) piešķirt nepilsoņiem tiesības piedalīties pašvaldību vēlēšanās un 2) ģimeņu apvienošanās tiesības” (turpat). Gluži kā padomjlaikos, kad arī nepatīkamas lietas nedrīkstēja publicēt.

Premjers G.Krasts nevarēja nezināt, **ka Latvijai saistošas ir tikai EDSO un Eiropas Savienības rekomendācijas**, ka savā laikā Eiropas Padomes deputāti brīdināja Latviju: “...Nerēķinoties ar Eiropas Savienības rekomendētajām normām, var nonākt izolācijā” (EP deputāti brīdina Latviju no izolācijas // “Diena”, 17.06.98.). Latvijas politiķi saņem apsveikumus par Pilsonības likuma grozījumiem un cer uz ātrāku šo grozījumu realizāciju dzīvē. Bet kā Saeima atsaucas uz šiem apsveikumiem un vēlmēm? — **Saeima nespēj uzņemties politisko atbildību par pašas pieņemtajiem likuma grozījumiem, kaut gan tauta tai ir uzticējusies.** Rodas jautājums: vai, izdarot grozījumus Pilsonības likumā, **Latvijas valsts** piekāpās kaut

¹ Espersens Ole — Baltijas Jūras valstu padomes komisārs demokrātisko institūciju un cilvēktiesību jautājumos.

² Tāpat kā nedrīkstēja publicēt Anglijas premjera T.Blēra vēstuli Krastam, tā arī nedrīkst publicēt O.Espersena vēstuli, jo tur nemaz nav izteikti priekšlikumi grozījumiem Pilsonības likumā. “Espersens norāda, ka jauni ieteikumi Pilsonības likuma grozījumiem nav minēti” (Espersens: Tie nav priekšlikumi Pilsonības likumam. // “Diena”, 16.07.98.). Vai tik tiešām G.Krasts nespēja saprast, ka vēstulē nav runas par grozījumu izdarīšanu Pilsonības likumā. Bet varbūt negribēja saprast teikto? Varbūt izdevīgi izmantot šo vēstuli referendumam pamatojumam, lai attaisnotu sevi un partiju vēlētāju priekšā. Bet radās iespaids ka premjeram tik tiešām nevar ticēt “neviens jautājumā”, kas saistīts ar Pilsonības likumu un priekšvēlēšanu propagandu. Tagad izrādās, ka G.Krasta valdība arī ir nestabila un faktiski pārvērtusies par “tehnisku kabinetu”. Tā spriež LC priekšsēdētājs A.Panteļejevs, kura partija vienmēr ir pretendējusi uz stabilizējošā faktora statusu. Tā ar šo “stabilizāciju” nonācām līdz referendumam un veicinājām sabiedrības šķelšanos. Pēc 7.Saeimas vēlēšanām ar LC iniciatīvu tika izveidota “stabila” mazākumvaldība (LC, TB/LNNK, JP), kura krita (05.07.99)

kādām ārējām prasībām, Krievijas spiedienam? — Jā, **piekāpās EDSO un Eiropas Padomes prasībām un līdz ar to izpildīja savas starptautiskās saistības kā EDSO un Eiropas Padomes locekle.** Arī Krievija sastāv šajās starptautiskajās organizācijās. Jāatceras, ka šī piekāpšanās notika tieši G.Krasta valdības krīzes laikā (8.04.—30.04.98.). Turklāt šo saistību nepildīšana "bija galvenais un pēdējais šķērslis sarunu uzsākšanai par iestāšanos Eiropas Savienībā" (A.Ozoliņš, turpat).

Kāpēc G.Krastam un viņa partijai vajadzēja O.Espersena viedokli, kuru nedrīkstēja izpaust, pārvērst par obligātām un Latvijai saistošām prasībām? — Acīmredzot, lai pamatotu savu politisko darbību un rehabilitētu sevi un savu partiju vēlētajū priekšā. Piekāpšanās attiecībā uz Pilsonības likuma grozījumiem tagad dāvāja iespēju izvērst savas partijas priekšvēlēšanu aģitāciju uz tautas rēķina (parakstu vākšanai par referendumu rīkošanu bija nepieciešams ap 170 000 latu). Bet par pašu galveno 6.Saeimas partijas nesaka ne vārda: vai Pilsonības likuma grozījumi (22.06.98.) **veicinās nepilsoņu straujāku integrāciju, uz ko cer Eiropas Savienība?** Diemžēl 6.Saeimai trūka politiskās stratēģijas nepilsoņu jautājuma risināšanā. Trūka skaidrības vēl vienā jautājumā: **vai patlaban sabiedrība spēj integrēt aptuveni 650 800 nepilsoņu, neapdraudot latviešu izdzīvošanu savā tēvzemē.** Pastāv taču arī viedoklis, ka nepilsoņu integrācija ved uz divkopienu valsts veidošanos. Citi uzskata, ka divkopienu valsts jau pastāv. **Ir vajadzīgs demokrātisks kompromiss šo svarīgo politisko jautājumu risināšanā, ieskatoties nākotnē: kādu mēs gribam redzēt Latviju pēc 10—20—40 gadiem?** Atliek cerēt, ka tas būs pa spēkam 7.Saeimai. Runa ir par kompromisu nacionālo interešu dažādās izpratnēs valsts politikas līmenī.

Kļūst pilnīgi skaidrs, ka G.Krasta valdība un arī Saeima nespēja risināt šīs problēmas. Varbūt Ministru kabinets tiešām kļuvis par tehnisku kabinetu? Ieklausīsimies M.van der Stūla paziņojumā (16.07.98.): **"Pēdējo nedēļu laikā premjerministrs G.Krasts atkārtoti ir paudis pārliecību, ka tiklīdz manas rekomendācijas par grozījumiem Pilsonības likumā tiks izpildītas, es ieteikšu jaunas izmaiņas šajā likumā. Es vēlētos skaidri paust savu viedokli. Manas rekomendācijas šajā jautājumā ir minētas manā vēstulē ārlietu ministram V.Birkavam 1997.gada 23.maijā."**¹

Konkrēti esmu rekomendējis:

- 1) atcelt "logu" sistēmu;
- 2) piešķirt Latvijas pilsonību bezvalstnieku bērniem, kas dzimuši Latvijā pēc 1991.gada augusta, neizvirzot tiem prasības nokārtot zināšanu pārbaudes testus, ar noteikumu, ka viņu vecāki iesniedz iesniegumu par pilsonības piešķiršanu;

¹ Ārlietu ministra V.Birkava svēts pienākums bija informēt premjeru par šo vēstuli. 7.Saeima apstiprina V.Birkavu ārlietu ministra posteni, kuru tas ieņem jau no 5.Saeimas laikiem.

3) vienkāršot Latvijas vēstures un Satversmes zināšanu pārbaudes, kuras nosaka naturalizācijas process.

Kopš šā brīža, kad esmu izteicis šīs rekomendācijas, neesmu mainījis savu viedokli šajā jautājumā un neredzu nepieciešamību to darīt” (M.van der Stūla paziņojums // “Diena”, 18.07.98.). Tas ir nopietns pārmetums Latvijas politiķiem nepilsoņu jautājumā.

Izrādās, ka G.Krasts nav pietiekami kompetents nepilsoņu jautājumā un Ārlietu ministrija nespēja premjera paziņojumus koriģēt. Bet galvenais — **trūkst patstāvīgas politiskās stratēģijas nepilsoņu jautājumā**, EDSO Augstais komisārs minoritāšu jautājumos M.van der Stūls viennozīmīgi noraida G.Krasta apgalvojumus par iespējamiem jauniem grozījumiem Pilsonības likumā. Un tomēr mūsu premjeru māt šaubas: “Stūla paziņojums nepārlicina, ka rekomendācijas vairs nesekos” (Stūls noraida Krasta apgalvojumus // “Diena”, 18.07.98.). Bet ko tad darīt tālāk? — G.Krasts nolemj vispirms precizēt Stūla paziņojumu, pēc tam nogaidīt, kā šo paziņojumu vērtēs pasaulē un Krievijā (turpat). G.Krastam vajadzīgas garantijas, solījumi, jo trūkst tālredzīgas valsts politikas attiecībā uz 650 800 (5.06.98.) nepilsoņu. Nav **pamata apšaubīt premjera rūpes par latviešu tautas izdzīvošanu**. Cita lieta — viņa politiskās atziņas, rīcība, Ministru kabineta vadīšana. Tas attiecas arī uz TB/LNNK politisko kursu kopumā.

Vai mūs uzņems Eiropas Savienībā ar, teiksim, 400 000 nepilsoņiem? Kādi ir nepilsoņu naturalizācijas tempi? Par ko domā nepilsoņi, kas notiek viņu dvēselē? — Attiecībā uz šiem jautājumiem ne Ministru kabinets, ne 6.Saeima nespēja izstrādāt tālredzīgu politisko stratēģiju un informēt vēlētājus. Varbūt bez politiska kontakta, politiska dialoga ar nepilsoņiem šie jautājumi vispār nav atrisināmi. Tad tikai atliek vadīties pēc principa: **dzīvosim redzēsim, ko teiks Rietumvalstis, M.van der Stūls, O.Espersens, Krievija, kurai nedrīkst piekāpties**. Tāda šobrīd ir valsts politika nepilsoņu jautājumā, kurš vēl ilgu laiku būs politiskā prioritāte, ja naturalizācijas tempi paliks iepriekšējie.

Tātad mēs vēlreiz atgriežamies pie jautājuma: **vai 6.Saeimas politika ir taisnīga — politiski taisnīga — attiecībā uz nepilsoņiem?** Šeit būtu vietā atcerēties Senekas¹ atziņu: **“Kas izlemj, neuzklausījis pretējo pusi, tas rikojas netaisni, kaut arī lēmums būtu taisnīgs.”** Priekšā stāv nopietns politisks dialogs ar nepilsoņiem, dialogs uz ko nebija spējīga 6.Saeima. Ideoloģiskā neatbilstība starp nepilsoņiem un valdošo politisko eliti vairoja savstarpējo neizpratni un neuzticību. Nedrīkst aizmirst, ka pilsoņi un nepilsoņi

¹ **Seneka** (*Seneca*, ap 4.pirms Kristus — 65.pēc Kristus) — romiešu filozofs, literāts, valsts darbinieks. Nerona audzinātājs. Pēc Nerona sprieduma izdarīja pašnāvību. Galvenokārt pētījis morāles problēmas. Viņš puda stoicisma atziņas, filozofiju uzskatīja galvenokārt par mācību, kā sasniegt tikumības ideālu un būt laimīgāks. Plašākais darbs “Vēstules Lucilijam” ir saglabājis oriģinālā. Viņa darbi ietekmēja kristietības tapšanu.

ir postpadomju cilvēki, bet ar dažādām politiskajām tiesībām un dažādām interesēm. **Vai 7.Saeima spēs veidot politisku dialogu starp pilsoņiem un nepilsoņiem, lai radītu politiskās stratēģijas pamatvirzienu nepilsoņu jautājumā?** — Tas būs atkarīgs no abām pusēm, balstoties uz valsts mēroga politiskās izglītības sistēmu. Taču šāda sistēma V.Krištopana valdības deklarācijā nav ietverta. Tās trūkst arī A.Šķēles valdības deklarācijā.

Šis autora pārdomas ir nevis zinātniska patiesība, bet gan viņa izpratne, kura aicina lasītāju veidot savu izpratni attiecībā uz nepilsoņu jautājumu. Šis pārdomas atspoguļo postsociālistiskās demokrātijas specifiku — politiku, kuru spēj radīt un realizēt vakardienas padomju cilvēks. Tāpat kā padomjlaikos, arī tagad nav pieņemts runāt par tautas dzīves līmeni un uzņemties personisku politisko atbildību. Saeima un Ministru kabinets 7.Saeimas vēlēšanām tuvojās ar kārtējiem politiķu solījumiem, skandāliem un pat sevis slavināšanu līdzīgi PSKP. Tika likti pamati valdošās koalīcijas (LC, TB/LNNK, JP) politiskai krīzei (17.06.—5.07.99) ar minēto partiju bezatbildīgiem solījumiem un rīcību šīs koalīcijas tapšanā.

Netiek runāts par to, ko 6.Saeimas partijas un politiķi solīja pirms vēlēšanām, un par to, kas patiešām realizēts dzīvē. Toties deputāti centās parūpēties par savu materiālo nodrošinājumu un steidzīgi pieņēma attiecīgu likumu. Rodas jautājums: vai tas ir taisnīgi? “Cik šie “tautas kalpi” triju gadu laikā pūlējušies, reizēm labi parāda televīzijas kameru vērigais objektīvs, kas tos skatījis tuvplānā. Viens guļ, otrs žāvājas... Un vai nav savādi: tikko Saeimā ievēlētie ir slaidi un šmaugi, bet, Saeimas darbam pēc trim gadiem beidzoties, no tās izveļas visai apaļīgi darboņi...” (O.Zanders, kultūrvēsturnieks. Ko darīt ar politiskām caurbīrām? // “Diena”, 15.12.98.). **Kurš uzņemsies atbildību par tiem, kuri dzīvo nabadzībā, zem iztikas minimuma?** — Par to nav neviena vārda V.Krištopana valdības koalīcijas “Deklarācijā par Ministru kabineta iecerēto darbību” (“Diena”, 27.11.98.). Tur mēs atrodam tādu pasākumu uzskaitījumu, kuri nav balstīti uz politiskiem principiem. Tā nav politiska deklarācija, tas nav politisks dokuments, tas ir pasākumu uzskaitījums. Šajā deklarācijā atspoguļojas valdošās koalīcijas (LC, TB/LNNK, JP) politiskais intelekts, politiskā atbildība un kultūra, kā arī tautas politiskā intelekta, politiskās kultūras un atbildības līmenis 7. Saeimas vēlēšanās.

f) valsts un baznīca. Valsts un baznīcas attiecības vēstures gaitā ir būtiski mainījušās: 1) baznīca dominē pār valsti (vairāki gadsimti viduslaiku Eiropā); 2) baznīcai un valstij ir savstarpēji izslēdzoša loma sabiedrības dzīvē; 3) baznīca nošķirta no valsts, taču ietekmē viena otru” (Kristieši un sabiedrība. R., 1998.—7.-30.lpp.)¹.

¹ Fragments no R.Makvilkina grāmatas “Ievads Bībeles ētikā” (Robertson Mc Quilkin. An Introduction to Biblical Ethics, 1989).

Valsts varas politiskie mērķi atšķiras no baznīcas mērķiem. **Cilvēka garīgi tikumiskā audzināšana ir “baznīcas primāra atbildība pasaules priekšā”**. Vai tikumisko dzīvi var regulēt ar likuma palīdzību? — “Kristīgiem (citas ticības. — *G.T.*) pilsoņiem ir jābūt galvenajam triecienspēkam cīņā par taisnīgumu un žēlsirdību, savukārt baznīcai ar tās vadītāju starpniecību būtu jāizvairās no partizāņu politikas, uzcītīgi jāstrādā, lai izaudzīnātu patiesi kristīgus pilsoņus un profētiski jārūnā par Bībelē skaidri uzsvērtiem morāles jautājumiem” (turpat, 35. lpp.).

Valsts politiskais taisnīgums konkrētu lēmumu un likumu pieņemšanā **saskaras ar ticības tikumisko taisnīgumu**. Politiskais taisnīgums balstās uz vēstures saprašanu, bet kristieša tikumiskais taisnīgums — uz Bībeles atziņu veidošanu savā dvēselē, par pamatu ņemot ticību: Dievs radījis pasauli no “Nekas”. Bībelē teiktais neattiecas uz politisko brīvību. “Bībiskā brīvība ir garīga brīvība, nevis absolūta, abstrakta, filozofiska koncepcija, bet gan **brīvība no kaut kā pavisam konkrēta: no grēka**” (turpat, 43. lpp.). Tas nozīmē to, ka **šajā laicīgajā pasaulē neviens nav pilnīgi brīvs, jo nav tāda cilvēka, kurš nebūtu grēkojis**. Jā, cilvēks var būt kādu laiku brīvs no Dieva baušļiem, pat kļūt par ateistu, bet tad viņš būs grēka vergs. Tātad svarīgi ir saprast to, par kādu brīvību ir runa un no kā cilvēks ir brīvs. — No grēka, no tumsas varas, no sātana valģiem, no Mozus bauslības, no nāves varas (turpat, 43. lpp.).

Kristietim Kristū ir dota brīvība, garīga brīvība, jo, kur mīt tā Kunga Gars, — tur ir brīvība. **“Tas Kungs ir Gars. Kur tā Kunga Gars, tur ir brīvība”** (Pāvila 2. vēst. korintiešiem 3, 17). Arī politiskā brīvība nav absolūta visatļautība. Pat divi cilvēki “var būt vienlaikus absolūti brīvi vienīgi tad, ja abi spēj vēlēties tieši to pašu... taču tas šajā grēcīgajā pasaulē nav iespējams” (Kristieši un sabiedrība, 43. lpp.). Atcerēsimies bēdīgi slaveno komunisma celtniecību PSRS, kad visām tautām ar varu tika uzspiesta viena un tā pati ideoloģija, kaut gan tā it kā sludināja brīvību.

Valsts varai ir jāpasargā valsts pilsoņi no netaisnības. Tādēļ padomāsim: vai valsts vara spēj aizstāvēt Latvijas pilsoņus un pastāvīgos iedzīvotājus pret organizētās noziedzības vardarbību? Par valsts politisko darbību atšķirībā no baznīcas sīkāk tiks runāts sakarā ar valsts politisko varu un politisko režīmu, kā arī otrajā daļā “Politikas filozofija”. Tikai atgādināsim vēl vienu būtisku lietu: **“...Ja kristietim tiek pavēlēts pārkāpt Dieva skaidri atklāto gribu, viņš nekādā gadījumā nedrīkst paklausīt šādai pavēlei”** (turpat, 52. lpp.).

Baznīcai ir jā rūpējas par tautas tikumisko atdzimšanu. Bet to būtiski aprūstina tautas nabadzība un nepilsoņu jautājums. Ko darīt? — Vispirms ir jāapzinās Latvijas vājums — **politiskais un garīgais**. “Situācija, kad vairāk nekā pusmiljons iedzīvotāju nav pilsoņi, ir Latvijas vājums. Bet tāpat vājums ir tie 47% nelatviešu, kas nespēj sarunāties latviski. **Latvijas vājums ir**

savstarpēji izolēta latviešu un krievu prese un sevišķi jau tie raksti krievu presē, kas bieži vien nespēj piedāvāt neko citu kā ciniskus rakstus par Latviju kā valsti... Lai cik tas arī būtu grūti, latviešiem ir jāsamierinās ar domu, ka Latvija nekad nebūs nacionāla valsts strikti etniskā izpratnē, taču tas nebūt nenozīmē valsts un latviskās identitātes beigas” (A.Pabriks, dr.pol. Latvijas valsts nākotne ir pašu Latvijas iedzīvotāju rokās // “Diena”, 27.03.98.). Tātad tautas tikumiskā atdzimšana cieši savijas ar nepilsoņu jautājumu: vai nepilsoņi neapdraud latviešu tautas izdzīvošanu? Tas ir jautājums valstij un baznīcai, kur cieši savijas politiskais un tikumiskais.

6.Saeima papildināja Satversmi ar 8.nodaļu “Cilvēka pamattiesības” (16.10.98.). Tagad valsts un baznīcas attiecības regulē Satversmes 8.nodaļas 99.pants: **“Ikvienam ir tiesības uz domas, apziņas un reliģiskās pārliecības brīvību. Baznīca ir atdalīta no valsts.”** Bet kādām vajadzētu būt baznīcas un izglītības sistēmas attiecībām. Rīgas un Latvijas arhibīskaps J.Vanags iebligst pret to, ka “reliģiskās organizācijas” tiek atdalītas (izolētas) no “izglītības sistēmas”. Viņš uzskata, ka “vienīgā dabiskā” un loģiskā iespēja ir mācīt reliģiju ciešā saistībā ar baznīcu” (J.Vanags. Iespējama valsts un baznīcas attiecību krīze // “Diena”, 29.10.98.).

Kam uzticēt tautas tikumisko audzināšanu, ja baznīca ir atdalīta no valsts? — Ir nepieciešama optimāla valsts un baznīcas sadarbība izglītības jomā. Lūk, kādā virzienā jāstrādā Reliģiskās izglītības konsultatīvajai padomei. **Baznīcas atdalīšana no valsts neizslēdz baznīcas lomu tikumiskajā audzināšanā skolās. Vajadzīga sadarbība, ņemot vērā reliģiskās pārliecības brīvību arī skolā.**

Milzīgs tikumības deficīts bija jūtams 6.Saeimas un Ministru kabineta darbībā (kompromati, apmelošana u.tml.). Arī 7.Saeima savu darbību sāka, ar aizkulišu norunām veidojot mazākumvaldību (LC, TB/LNNK, JP), lai izolētu Tautas partiju, kura vēlēšanās ieguva visvairāk mandātu (24).

2. Vēlēšanu sistēmas

Valsts varas veidošana, pastāvēšana un realizēšana ir politiskās sistēmas galvenā funkcija. Vēlēšanu sistēma nosaka varas veidošanas tiesiskos pamatus un vēlēšanu procesa organizāciju. Tā balstās uz konstitūciju un vēlēšanu tiesībām. “Vēlēšanu sistēma ir vēlēšanu organizēšanas kārtība un pašu vēlēšanu realizēšana, balsošanas rezultātu noteikšanas un mandātu¹

¹ **Mandāts** (lat. *mandatum* — uzdevums, pilnvarojums): 1) dokuments, kas apliecina uzrādītāja pilnvaras; 2) valststiesībās — pilnvarojums, uzdevums ievēlētām deputātam; 3) romiešu kanoniskajās tiesībās un valsts civiltiesībās līgums, ar kuru viena puse uzdod otrai izdarīt kaut kādu darbību, ko tā apņemas veikt bez atlīdzības; 4) mandāteritorijas — koloniāli atkarīgas teritorijas, kas pēc Pirmā pasaules kara nonāca Antantes valstu pārvaldīšanā. Pēc Otrā pasaules kara, kad izveidojās ANO, mandātsistēma tika likvidēta un noteiktas aizbilstamās teritorijas.

sadališanas kārtība” (Политология. Минск, 1995. - С.219-220). Ievēlētā politiskā vara vada visu sabiedrību, pamatojoties uz politiskām ideoloģijām un realizējot attiecīgas programmas konkrētā politiskā režīma sistēmā. Latvijā Saeimas vēlēšanu vispārīgie principi ir noteikti Satversmē (Konstitūcijā): “**Saeimu ievēlē vispārīgās, vienlīdzīgās, tiesās, aizklātās un proporcionālas vēlēšanās**” (II, 6). Vēlēšanu norisi nosaka Saeimas vēlēšanu likums: “Tiesības vēlēēt ir Latvijas pilsoņiem, kuri vēlēšanu dienā ir sasnieguši 18 gadu vecumu, ja vien uz viņiem neattiecas kāds no šā likuma 2.panta ierobežojumiem” (I, 1). Tiesības vēlēēt nav personām, kas izcieš sodu brīvības atņemšanas vietās; personām, kuras tiek turētas aizdomās, kā arī personām, kuras ir apsūdzētas vai tiesājamas, ja kā drošības līdzeklis ir piemērots apcietinājums; personām, kuras likumā noteiktajā kārtībā atzītas par rīcībnespējīgām.

Saeimas vēlēšanām nevar pieteikt par kandidātiem un Saeimā nevar ievēlēēt personas, kuras:

- 1) likumā paredzētajā kārtībā atzītas par rīcībnespējīgām;
- 2) izcieš sodu brīvības atņemšanas vietās;
- 3) ir bijušas sodītas par tišiem noziegumiem;
- 4) izdarījušas noziegumu nepieskaitāmības stāvoklī vai arī pēc nozieguma izdarīšanas saslīmušas ar gara slimību, kas atņēmusi tām iespēju apzināties savu darbību vai to vadīt...;
- 5) ir bijušas PSRS, Latvijas PSR vai ārvalstu valsts drošības dienestu, izlūkdienestu vai pretizlūkošanas dienesta štata darbinieki;
- 6) pēc 1991.gada 13.janvāra darbojušas PSKP (LKP), Latvijas PSR Darbaļaužu internacionālajā frontē, Darba kolektīvu apvienotajā padomē, Kara un darba veterānu organizācijā, Vislatvijas sabiedrības glābšanas komitejā vai tās reģionālajās komitejās;
- 7) neprot valsts valodu atbilstoši augstākajai (trešajai) valsts valodas prasmes pakāpei [Saeimas vēlēšanas likums (I, 5.1-7)].

Vēlēšanu tiesību principi (demokrātiskā vēlēšanu sistēmā). **Vispārīgas vēlēšanu tiesības** paver iespēju visiem pilsoņiem piedalīties vēlēšanās. Piedalīšanos vēlēšanās ierobežo vecuma cenzs, pilsonība, pastāvīga dzīvesvieta un veselības stāvoklis (ir jābūt psihiski veselam). **Elektorāts**¹ ir vēlēētāju loks, kas balso par konkrētu politisko partiju parlamenta, prezidenta vai municipālās (pašvaldību) vēlēšanās. Dažādās valstīs kandidātiem var tikt izvirzītas dažādas prasības (Vācijā un Latvijā valsts galvas vecuma cenzs — 40 gadi).

Vienlīdzīgu vēlēšanu tiesiskais princips: katram vēlēētājam ir vienāds balsu skaits.

¹ **Elektorāts** (lat. *elector* — vēlēētājs) ir vēlēētāju loks, kas atbalsta konkrētu partiju vēlēšanu kampaņā.

Tiešās un netiešās vēlēšanas. Tiešās vēlēšanās paši vēlētāji ievēlē pārstāvju attiecīgās institūcijās (Saeimā, Rīgas Domē, vietējās pašvaldībās apriņķī, pagastā, pilsētā). Tiešās vēlēšanās ievēlē, piemēram, Austrijas, Krievijas, Baltkrievijas un citu valstu prezidentus, netiešās —, piemēram, Latvijas, ASV, Indijas prezidentu. Netiešās vēlēšanas ir starpposms starp vēlētājiem un ievēlētu kandidātu. Latvijas Republikas Valsts prezidentu ievēlē Saeima, Rīgas Domes priekšsēdētāju un viņa vietniekus — pati Dome. Netiešās vēlēšanās vēlētājs nezina, ko ievēlēs konkrētā valsts amatā.

a) mažoritārā¹ vēlēšanu sistēma ļauj veidot stabilu un stipru valdību politiskās un ekonomiskās nestabilitātes gadījumos. Uzvar tas kandidāts vai kandidātu saraksts, kas konkrētā vēlēšanu apgabalā ieguvis vislielāko balsu skaitu. Pastāv divi mažoritārās sistēmas veidi: 1) absolūtā vairākuma un 2) relatīvā vairākuma sistēma. Šī sistēma ļauj parlamentam, balstoties uz attiecīga politiskā spēka vairākumu, veidot stabilu valdību. Bet ar vienu noteikumu — **ja valstī pastāv divas trīs politiskās partijas.** Rietumos šī sistēma ir parādījusi savas priekšrocības. Lielbritānijā viena vēlēšanu tūre (kārtā) veido stabilu divpartiju — Leiboristu partijas un Konservatīvo partijas — politisko sistēmu. Francijā divas vēlēšanu kārtas veicina politisko spēku apvienošanās. “Mažoritārā sistēma valsts vadīšanas efektivitāti balsta uz nevienmērīgi sadalītiem mandātiem starp konkurējošām partijām” (Политология, turpat, 221.lpp.). Līdz ar to šādi ievēlēts parlaments neatspoguļo visus politiskos spēkus.

Mažoritārajā vēlēšanu sistēmā balsu skaitīšanā tiek ņemtas vērā tikai tās balsis, kas nodotas par kandidātiem, kuri saņēmuši balsu vairākumu. Saskaņā ar šo principu ievēlēts ir kandidāts (vai kandidāti no kandidātu saraksta), kas saņēmis noteikto balsu vairākumu” (turpat, 220.lpp.).

b) absolūtā un relatīvā vairākuma mažoritārās sistēmas. Absolūtā vairākuma mažoritārajā sistēmā (piemēram, Austrijā, Francijā, bijušajā PSRS u.c.) kandidātam jāsaņem vairāk par 50 procentiem balsu. Taču praksē vairāk par 50 procentiem balsu grūti iegūt. Tiek organizēta otra balsošanas tūre, kurā piedalās divi kandidāti, kuri saņēmuši lielāko balsu skaitu (piemēram, Lielbritānija, Kanāda, ASV, Krievija, Baltkrievija u.c.). **Relatīvā vairākuma mažoritārajā** sistēmā par ievēlētu atzīst to kandidātu vai kandidātus no tā kandidātu saraksta, kurš neatkarīgi no iegūto balsu skaita konkrētā vēlēšanu apgabalā ieguvis vairāk balsu nekā viņa pretinieki (katrs atsevišķi). Šo vēlēšanu sistēmu izmanto ASV Kongresa abu palātu vēlēšanās u.c. valstīs.

Trūkumu, negatīvās puses: mažoritārā sistēma nespēj veidot tādu

² **Mažoritārs** (lat. *maior* — liels; fr. *majoritaire* - vairākums) ir tāds, kas attiecas uz vairākumu.

politisko spēku pārstāvību parlamentā, valdībā, kas adekvāti¹ paustu šo spēku reālo samēru valstī. Šī sistēma vēlēšanu rezultātu atspoguļo nevis objektīvi, bet par labu partijām, kas uzvarējušas attiecīgās vēlēšanās. Tātad notiek to politisko spēku diskriminācija, kuri zaudē vēlēšanās, tas ir, nepārvar noteikto robežu. Valstīs, kur politiskie spēki ir sadrumstaloti, tas ir būtiski, jo nav nekādu garantiju, ka uzvarēs spēcīgākais politiskais intelekts.

c) proporcionālo vēlēšanu sistēma tiek izmantota valstīs, kur ir daudz politisko partiju (piemēram, Itālijā, Beļģijā, Somijā, Izraēlā, Spānijā, Latvijā u.c.). Saeimas vēlēšanu likumā ir fiksēts, ka "katrā vēlēšanu apgabalā ievēlējamo deputātu skaitu nosaka šādi:

1) viss vēletāju skaits dalāms ar skaitli 100²;

2) katra vēlēšanu apgabala vēletāju skaits dalāms ar šā panta otrās daļas 1.punktā noteiktās dalīšanas iznākumu. Šādi iegūtie vesēlie skaitļi apzīmē vēlēšanu apgabalos ievēlējamo deputātu skaitu" [I nodaļa, 8.pants (2)]. **Centrālā vēlēšanu komisija nosaka katrā vēlēšanu apgabalā (Rīga, Vidzeme, Latgale, Kurzeme, Zemgale) ievēlējamo deputātu skaitu proporcioniāli vēlēšanu apgabala vēletāju skaitam.** Kandidātu sarakstus var iesniegt: a) politiskā organizācija (partija); b) divas vai vairāk politiskās organizācijas (partijas) kopīgi; c) politisko organizāciju (partiju) apvienība. Jābūt arī partijas priekšvēlēšanu programmai.

Katra partija vēlēšanu apgabalā (iecirknī) iesniedz savu kandidātu sarakstu. **Deputātu mandātus sadala starp partiju sarakstiem proporcioniāli vēletāju balsu skaitam, kas nodots par katru sarakstu.** Lai novērstu mandātu sadrumstalotību starp sīkām partijām, dažās valstīs nosaka balsu skaita minimumu, kas partijai jāsavāc vēlēšanu gaitā (Latvijā — 5 procenti). Tātad šī vēlēšanu sistēma ir demokrātiskāka salīdzinājumā ar mažoritāro vēlēšanu sistēmu. Proporcioniālā vēlēšanu sistēma labāk atspoguļo politisko spēku patieso samēru, jo "balstās uz proporcioniālītātes principu starp partijai nodotajām vēletāju balsīm un saņemtajiem mandātiem" (turpat, 221.lpp.). Bet arī šī sistēma nav ideāla. Atcerēsimies, cik politisko partiju Latvijas 7.Saeimas vēlēšanās palika bez mandātiem. No 7.Saeimas vēlēšanām reģistrētās 21 partijas izredzes pārvarēt 5% barjeru ir tikai 6 partijām; TP — 21,3%, TB/LNNK — 13,7%; LC — 13,5%; LSDA — 9,1%, TSP — 7,6%, JP — 6,1% (Vēlēšanas'98 // "Diena", 23.09.98.). Un tā tas arī notika (3.10.98.). Krievijā Valsts Domes vienu pusi vēlē pēc proporcioniālās, bet otru — pēc mažoritārās vēlēšanu sistēmas.

¹ **Adekvāts** (lat. *adaequatus* — atbilstošs, pielīdzināms): 1) vienāds ar kaut ko citu; 2) pilnīgi atbilstošs kaut kam citam (adekvāti jēdzieni, spēki, adekvāts tulkojums, adekvāti formulēta politiska atziņa, princips).

² Saeimas deputātu skaits, kas noteikts saskaņā ar Satversmi.

d) preferentā¹ vēlēšanu sistēmā “vēlētājs attiecīgā sarakstā norāda tādu kandidātu kārtību, kura viņam šķiet vislabākā. Vēlētājs uzrāda vienu vai sanumurē visus kandidātus” (turpat, 21.lpp.). Šeit vēlēšanu kvota² ir tas balsu skaits, kas nepieciešams viena deputāta ievēlēšanai. “Katra partija saņem vēlēšanu apgabalā tik deputātu mandātu, cik vēlētāju kvotu ietver savāktais balsu skaits” (turpat, 221.lpp.). Šo sistēmu izmanto, piemēram, Austrijā, Itālijā, Šveicē, Zviedrijā, bet nekā atsevišķu vēlēšanu sistēmu. To realizē kopā ar proporcionālo vai mažoritāro vēlēšanu sistēmu.

Priekšrocības: 1) šī sistēma ļauj izveidot centrālās un vietējās varas institūcijas, kuru sastāvs atspoguļo politisko partiju faktisko spēku samēru; 2) ļauj pārstāvēt valsts varu arī nelielām partijām.

Trūkumi: 1) šo sistēmu vājina dažādi papildu noteikumi atsevišķās valstīs (piemēram, Vācijā minimālais balsu skaits — 5 procenti, Zviedrijā — 4 procenti); 2) partijas, kas nav savākušas minimālo balsu skaitu, paliek ārpus valsts politiskās sistēmas.

e) jauktā vēlēšanu sistēma (mažoritārā un proporcionālā). Šo sistēmu izmanto, piemēram, Vācijā, Krievijā, Lietuvā. Saskaņā ar šo sistēmu 50 procenti deputātu tiek ievēlēti pēc mažoritārās sistēmas, 50 procenti — pēc proporcionālās sistēmas (partiju saraksti). Katram vēlētājam ir divas balsis: 1) par konkrētu kandidātu un 2) par partijas kandidātu sarakstu.

Tātad **nav un nevar būt ideālas vēlēšanu sistēmas**. Katrai ir gan priekšrocības, gan trūkumi. Akla Rietumu vēlēšanu sistēmas pārņemšana nav labākais ceļš uz demokrātisku valsti. Taču nevajag noliegt pasaules praksē izstrādāto vēlēšanu sistēmu priekšrocības. Diemžēl nav notikušas nopietnas diskusijas par Latvijā piemērotāko vēlēšanu sistēmu, kas atbilstu politisko spēku spektram. Politisko spēku sadrumstalotība — 47 partijas (3.10.98.) — būtiski vājina efektīvu politisko darbību un it sevišķi atbildību.

f) vēlēšanu procesa īpatnības. Visās valstīs vēlēšanu procesu nosaka Konstitūcija, kā arī speciāli tiesību akti — vēlēšanu likumi, kodeksi utt. Nav divu pilnīgi vienādu valstu. Nevar būt arī ideālas vēlēšanu sistēmas. Ir vērts pievērst uzmanību tai vēlēšanas procesa īpatnībai, kuru sauc par **absentismu**³. Runa ir par vēlētāju apzinātu nepiedalīšanos vēlēšanās dažādu

¹ **Preference** (lat. *praeferre* — augstāk vērtēt) ir priekšroka, priekšrocība. **Priekšroka** ir tiesības kaut ko veikt vai arī iegūt pirmajam. **Priekšrocība** ir īpaša tiesība, privilēģija (ekonomiskā priekšrocība); īpašība, kas kādu padara pārāku par citiem, rada izdevīgāku stāvokli sabiedrībā.

² **Kvota** (lat. *quot* — cik; *quota* — daļa, kas pienākas katram) ir norma, kas nosaka kaut kam maksimālo daudzumu, skaitu. Piemēram, to studentu uzņemšanas kvota augstskolā, kuriem valsts maksā stipendiju. Imigrācijas kvota ASV, pilsonības piešķiršanas kvota attiecīgā gadā Latvijas Republikā (līdz Pilsonības likuma grozījumiem 22.06.98.).

³ **Absentisms** (lat. *absens*, *absentis* — klātneesošs): 1) vēlētāju apzināta nepiedalīšanās vēlēšanās; 2) koleģiālu institūciju locekļu nepiedalīšanās sēdēs; 3) zemes īpašnieka pastāvīga nošķirtība no iznomātā zemes īpašuma, kas viņam dod ienākumus un ko pārvalda viņa līgt pārvaldnieks.

iemeslu un apsvērumu dēļ. Piemēram, demokrātijas citadelē¹ — ASV — prezidenta vēlēšanu laikā no 1960. gada līdz mūsdienām piedalījušies 52—60 procenti vēlētāju. Tādēļ šodien dažās valstīs ir ieviesta obligāta balsošana (piemēram, Argentīnā, Austrijā, Austrālijā). Par atteikšanos balsot tiek uzlikts naudas sods vai atņemtas vēlēšanu tiesības. Tā, piemēram, Itālijā par nepiedalīšanos vēlēšanās ir morāla atbildība, Austrālijā, Luksemburgā — naudas sods, Austrijā — pat četras nedēļas cietumā vai liels naudas sods². Arī Latvijā palielinās to pilsoņu skaits, kuri nepiedalās vēlēšanās, jo acīmredzot līdz pēdējam brīdim nav izlēmuši, par ko balsot.

g) 7. Saeimas priekšvēlēšanu aģitācija nacionālo interešu skatījumā. Priekšvēlēšanu aģitācija un pašas vēlēšanas notika krasā politisko spēku un sabiedrības šķelšanās gaisotnē. Visupirms runa ir par politisko konfrontāciju Latvijas nacionālo interešu izpratnē. Pilsonības likuma grozījumi, kuri radās G. Krasta valdības politiskās krīzes (8.04.—30.04.98) rezultātā, radīja antagonistiskas pretrunas šādās politikas sfērās: drošība, latviešu tautas izdzīvošanas perspektīva, sabiedrības integrācija un nepilsoņu naturalizācija.

Viena daļa politisko spēku (LC, DPS, TP, JP, TSP, LSDA) uzskata, ka Pilsonības likuma grozījumi atbilst valsts nacionālajām interesēm. Otra daļa (TB/LNNK, LZS³, DP, KDS, ZP) ir pārliecināta par to, ka šie grozījumi neatbilst nacionālajām interesēm un ved uz divkopienu valsti. Priekšvēlēšanu aģitācijā parādās šāda pilsoņu un nepilsoņu konfrontācija: “Хочу получить образование на русском языке”, “Vai atdosim Latviju viņiem?”, “Latvieti, nepadodies!”. Referendums vēl vairāk padziļināja plaisu starp pilsoņiem un nepilsoņiem. Notika šķelšanās arī pilsoņu vidū. Mēģināsim saprast abas puses.

Kāpēc vajag balsot par Pilsonības likuma grozījuma atcelšanu? Lai:

— novērstu iespēju noteiktai nepilsoņu grupai iegūt pilsonību bez latviešu valodas zināšanu apliecināšanas;

— novērstu draudus latviešu valodas pastāvēšanai;

— novērstu draudus Latvijas neatkarībai (avīze “Nacionālā neatkarība”, speciālizdevums “Esmu: “Par””, 25.09.98.).

Kāpēc vajag balsot pret Pilsonības likuma grozījumu atcelšanu?

Lai:

¹ **Citadele** (fr. *citadele*; it. *citadella* — maza pilsēta): 1) aizsardzības nolūkā stipri nocietināta būve, kas atrodas aiz cietokšņa sienas un spēj patstāvīgi aizsargāties; 2) vecās pilsētās — cietokšnis vai pils, kas paceļas virs pilsētas panorāmas; 3) karakuģu daļa, kas aizsargāta ar bruņām; 4) balsts, pamats kaut kam (demokrātijas citadele — atbalsts demokrātijas attīstībai pasaulē).

² Skaitliskie dati un piemēri ņemti no grāmatas “Политология” (Минск, 1995).

³ Īsi pirms vēlēšanām LZS maina savu viedokli un iestājas pret Pilsonības likuma grozījumu atcelšanu.

— izpildītu Eiropas Savienības un EDSO prasības nepilsoņu naturalizācijas jautājumā un pavērtu ceļu uz ES un NATO;

— paātrinātu naturalizācijas tempu (līdz 9.09.98. naturalizācijas ceļā pilsonību ieguvuši 10 000 nepilsoņu, bet paliek apmēram 650 000), veidojot pilsonisku sabiedrību; pēc gada pilsonību ieguvuši vēl 7824 nepilsoņi (14.08.99.);

— divkopienu valsts vietā sāktu veidoties integrēta pilsoniska sabiedrība;

— pavērtos ceļš latviešu valodas kā valsts valodas tālākai nostiprināšanai (nepilsoņiem rodas stimulds valsts valodas apgūšanai);

— pavērtu ceļu jaunākās nepilsoņu paaudzes integrācijai Latvijas valstī;

— pavērtu ceļu vispārcilvēcisko, demokrātisko un humāno vērtību realizēšanai politikā un dzīvē: politiskā brīvība, taisnīgums un vispārējs miers, saskaņa sabiedrībā un starp valstīm Austrumos un Rietumos.

Pilsonības likuma grozījumi ir kompromiss starp 1994.gadā pieņemto Pilsonības likumu un Eiropas Savienības prasībām pilsonības jomā.

Uztrauc fakts, ka 6.Saeimas valdošās partijas 7.Saeimas priekšvēlēšanu aģitācijā **nespēja uzņemties politisko atbildību par stāvokli valsts valdības krīzes laikā** (8.04. — 30.04.98.). Partijas nespēja rast kompromisu nacionālo interešu izpratnē valsts politikas līmenī, turpinājās sabiedrības šķelšanās un tautas slīgšana nabadzībā. Bet tas viss ir pārvarams. Vajadzīga tikai stipra griba, lai rastu kompromisu valsts interešu labā, kā arī personiskā atbildība.

Ļoti uztrauc politiķu savstarpējās apmelošanas kampaņas tieši 7.Saeimas vēlēšanu priekšvakarā (A.Šķēles “vannas istabās” lieta, A.Panteļejeva “kredītkartes” lieta u.c., kuras izmeklēja prokuratūra vai tika plaši apspriestas masu mēdijos). Tādēļ nepalika vietas daudz svarīgākām problēmām tieši politikas jomā. **Kas un kā patlaban apdraud Latvijas drošību? Kas un kā apdraud latviešu tautas izdzīvošanu un attīstību, sabiedrības integrāciju un pilsoniskas valsts tapšanu?** Visi šie jautājumi skar Latvijas nacionālās intereses. Atbildes uz tiem “es zinu” formā vai arī to ignorēšana noved valsts politiku strupceļā.

Ja referendums uz jautājumu “Vai Jūs esat par 1998.gada 22.jūnija likuma “Grozījumi Pilsonības likumā” atcelšanu?” atbildēs “par”, tad Latvijas ārpolitika Rietumu virzienā būs zaudētāja un Latvija paliks viena pati pret Krieviju. Tādēļ ieklausīsimies **Lielbritānijas Ārlietu ministrijas valsts sekretāra sera Dž.Kēra atziņās par jautājumu**: “Vai referenduma iznākums ietekmēs Latvijas integrēšanos Eiropā un kā tas ietekmēs ārpolitiku?” — “Ja referendumā Latvijas tauta nolems, ka nav jāisteno kādi no EDSO ieteikumiem, kas attiecas uz bērniem bez pavalstniecības, vairākumā ES dalībvalstu tas radīs vilšanos un nožēlu... Taču ES kopējo nostāju formulēs, ņemot vērā referendumā rezultātus. Manā ieskatā, būtu bēdīgi, ja šis rezultāts parādītu, ka bezvalstnieku bērnu problēma nav

atrisināta... pašlaik nav 1940.gads" (Pašlaik nav 1940.gads // "Diena", 28.09.98.).

ASV ievērojams politikas analītiķis P.Goubls pauž šādu uzskatu: ja Latvijā un Igaunijā netiks pieņemti tādi grozījumi pilsonības likumos, kas atvieglo pilsonības iegūšanu, šo valstu iestāšanās Eiropas Savienībā un NATO kļūst gandrīz nereāla. **Kādas briesmas draudēs Latvijai, ja referendums būs "par" Pilsonības likuma grozījumu atcelšanu?** — "Tas draud nevis jūsu neatkarībai, bet gan jūsu rīcības brīvībai starptautiskajā arēnā... Es zinu, ka gadījumā, ja **Latvijas pilsoņi referendumā izdarīs nepareizo izvēli** (nobalsos par Pilsonības likuma grozījumu atcelšanu. — *G.T.*)... **tad jūs nonāksit politiskā izolācijā**" (Goubls iesaka Latvijai un Igaunijai mainīt Pilsonības likumu // "Diena", 28.09.98.).

Tāpat par politiski svarīgu jautājumu lems tauta (pilsoņi). Vai tautai izdosies saprast sera Dž.Kēra un politologa P.Goubla atziņas? — Taču, lai arī kāds būtu referenduma rezultāts, tautas šķelšanos šajā jautājumā pēc tam nebūs viegli pārvarēt, veidojot pilsonisku sabiedrību un valsti vai arī paverot ceļu divkopienu valsts tapšanai. **Priekšā divas dažādas Latvijas nākotnes izvēles, no kurās būs atkarīga arī 7.Saeimas politiskā darbība.** Pagaidām tikai **Jaunā partija** ir pasludinājusi lozungu "**Vienot, nevis šķelt!**". Lai to realizētu, arī pārējiem politiskajiem spēkiem būs jāpauž labā griba Latvijas nacionālo interešu jomā, kuras vajadzēs skaidri formulēt un izskaidrot tautai kā nākotnes ceļrādi. **Bez politisko spēku vienprātības Latvijas nākotne ir miglā tīta.** Var izpausties daudz un dažādas negaidītas varbūtības, kuras apdraudēs gan valstisko drošību, gan latviešu tautas izdzīvošanu un attīstību. Viena no tām — **valdības veidošana un apstiprināšana pēc 7.Saeimas vēlēšanām.** Ar LC politisko iniciatīvu tiek izveidota mazākumvaldība (LC, TB/LNNK, JP), par kuru balso sociāldemokrāti un kuru faktiski atbalsta TSP (deputāti neregistrējas). Līdz ar to TP, kas uzvarēja vēlēšanās, paliek opozīcijā. Tāda pagaidām ir 7.Saeimas "demokrātija", kas balstīta uz partiju aizkulišu norunām un solījumiem. Kā interesēs notiek šāda politisko spēku šķelšanās? — Partiju interesēs! Tieši šeit slēpjas V.Krištopana valdības politiskās krīzes (5.07.99.) pirmsākums. Valdība bija aizmirsusi par valsts interesēm. Tagad par to nāksies maksāt vēlētājiem.

V nodaļa

POLITISKAIS REŽĪMS¹ UN TĀ FORMAS

Politiskais režīms raksturo sabiedrības politisko sistēmu varas veidošanas, pastāvēšanas un varas realizācijas aspektā. Runa ir par to, kādā veidā un ar kādām metodēm un paņēmieniem tiek veidota un realizēta politiskā vara. Piemēram, valsts varas realizācija var notikt ļoti dažādos politiskos režīmos. “Sabiedrība un valsts var būt atklāta, slēgta ... demokrātiska, totalitāra un autoritāra ... militāra, pilsoniska un jaukta; klerikāla, teokrātiska un cita veida” (Словарь-справочник по социологии и политологии. М., 1996.- С.199). Tātad pastāv ļoti dažādi politiskie režīmi, kas nosaka attiecības starp personību, sabiedrību un valsti. Politiskā režīma pamatā ir valdošā ideoloģija (valdošās ideoloģijas) un politiskā sistēma. **Kas ir politiskais režīms?** — “Politiskais režīms ir politisko attiecību, varas realizācijas līdzekļu, metožu un tādu attiecību kopums, kuras izveidojušās starp valsts varu un sabiedrību, kā arī valdošo ideoloģiju, sociālo un šķiru attiecību un politiskās kultūras stāvokļa kopums, kas raksturīgs konkrētam valsts tipam (politiskai iekārtai. — G.T.). Tātad cits no cita **atšķiras demokrātiskie, autoritārie un totalitārie u.c. režīmi.**

Šaurākā nozīmē cits no cita atšķiras valsts pārvaldes režīmi: liberāls, diktatorisks, stingrs, cietsirdīgs (bargs), sevišķi cietsirdīgs (fašistisks, ekstrēmists, piemēram, Pola Pota režīms Kambodžā) u.c. **No valdīšanas formas viedokļa izšķir šādus režīmus:** parlamentāra tipa, prezidenta valdīšana, monarhijas un republikas režīmi, ārkārtas stāvokļa režīms. Politiskā režīma vērtējumam parasti ir simboliska nozīme, un tādēļ tas ļauj veidot valsts tēlu, valdīšanas tipu bez konkrētas analīzes (absolūtais, cara, “iepriekšējais” režīms u.tml.), nereti pat personificētā formā, valsts galvas vārdā — Huseina režīms, hitleriešu režīms u.tml. **Politiskais režīms ir tipoloģisks, stilisks un tēlainis valsts un sabiedrības raksturojums”** (Политология. Энциклопедический словарь. М., 1993. - С.296).

¹ **Režīms** (lat. *regimen*; fr. *regime* — valdīšana): 1) politiskās valsts varas pastāvēšanas un realizēšanas veids. “Politiskais režīms ir viena no valsts formām (blakus valdīšanas formai un teritoriālās organizācijas formai), kas raksturo politiskās varas realizācijas ceļus, formas, līdzekļus un metodes” (Словарь-справочник по социологии и политологии. М. — С.199); 2) noteikta dzīves vai darba kārtība (dienas režīms); 3) kaut kā pastāvēšanai, sasniegšanai nepieciešamie noteikumi (temperatūra, spiediens, sociālie apstākļi utt.). **Politiskais režīms ir valsts politiskās darbības būtisks raksturojums, būtiska iezīme.**

Politiskais režīms valstī veidojas vairāku faktoru un apstākļu mijiedarbībā attiecīgās politiskās sistēmas ietvaros. Pirmām kārtām to nosaka ideoloģija vai ideoloģiju kompromiss, uz kuru balstās iekšpolitikas un ārpolitikas mērķi un uzdevumi, ko izvirza valdošā politiskā partija vai partiju koalīcija, par pamatu ņemot attiecīgu partijas programmu vai valdības deklarāciju. **Politiskās darbības režīms balstās uz attiecīgu ideoloģiju: konservatīvu, liberālu, sociāldemokrātisku, komunistisku vai nacionālsociālistisku.** Liela nozīme ir paša režīma — demokrātiska, autoritāra vai totalitāra — izpratnei sabiedrībā. Šo izpratni veido politiskā izglītība.

Politisko režīmu būtiski ietekmē valsts vadītāja un politisko partiju līderu intelekts, politiskā kultūra un atbildība, kā arī tradīcijas, sociālie apstākļi un nacionālās attiecības. Politiskajā režīmā izpaužas arī politiķu morāle un kultūra.

Latvijas Republikas politiskais režīms ir noteikts Satversmē: “**Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika**” (1, 2), kur **valsts suverēnā vara pieder tautai.** Lai valstī realizētu demokrātisku politisko režīmu, ir nepieciešams augsts tautas politiskais intelekts, politiskā kultūra un atbildība.

1. POLITISKO REŽĪMU KRITĒRIJI UN FORMAS

Politisko režīmu kritēriji liecina par politiskās dzīves kvalitāti, pilsoņu brīvības pakāpi un tiesībām. Politisko režīmu raksturo arī tas, kāda loma ir vadītājam, un tas, kādas ir viņa funkcijas valsts politiskā vadīšanā. Bet valsts galva vienmēr vadās un vadīsies no konkrētas ideoloģijas kā garīgā ceļrāža un politiskā režīma izpratnes — no konkrētas ideoloģijas, konstitūcijas un savas politiskā režīma izpratnes.

Kas ir politiskais režīms?¹ Politiskais režīms ir valsts varas realizēšanas veids un izmantoto metožu kopums, kas raksturo varas stāvokli valstī un valdīšanas specifiku. Politiskais režīms būtībā ir varas valdīšanas forma. “Valdīšanas forma (Regierungsform) ir: 1) ar konstitūciju vai likumu... izveidotas valdīšanas sistēmas (Regierungssystem) institūcijas; 2) raksturīgās struktūras un procesi, ar kuriem vara realizē konstitūciju noteiktā valdīšanas kārtībā (Herrschaftsordnung). Piemēram, tādas valdīšanas formas kā demokrātija vai diktatūra; 3) šaurākā nozīme... kā valsts galvas (Staatsoberhauptes) noteikta valsts forma” (M.G.Schmidt. Wörterbuch zur Politik, S.816). **Valdīšanas forma** konkrētā valsts politiskā sistēmā **nav nekas cits**

¹ Šeit un turpmāk viens un tas pats jautājums tiek atkārtots gan cita kontekstā, gan arī tāpēc, lai paustu citu šā jautājuma izpratni Austrumu vai Rietumu politologu atziņu kontekstā.

kā tās politiskais režīms, kas pauž konkrētu politiskās darbības veida izpratni, raksturo valsts varas politisko darbību atbilstoši konstitūcijai.

a) politisko režīmu nosaka:

- varas institūciju (parlamenta, ministru kabineta) veidošanas kārtība un darbības veids (nosaka konstitūcija un uz tās pamata izdotie likumi);
- politisko partiju, sabiedrisko organizāciju un kustību stāvoklis un loma politiskās varas realizācijā, tas ir, politiskajā darbībā,
- pilsoņu brīvība un tiesības, cilvēka tiesiskais statuss valstī,
- preses brīvība un informācijas atklātība,
- sabiedrības politiskās izglītības un politiskās kultūras līmenis,
- politiskās atbildības formas (personiskā, kolektīvā).

“**Vispārējā cilvēka tiesību deklarācija**”¹, ko ANO Ģenerālā Asambleja pieņēma 1948.gada 10.decembrī, ir mēraukla demokrātiska politiskā režīma veidošanai valstī. Tā pauž tādas vispārcilvēciskās demokrātiskās un humānās vērtības kā **BRĪVĪBA, TAISNĪGUMS, VISPĀRĒJS MIERS**. Lūk, piemēram, 19.pants skan šādi: “**Katram cilvēkam ir tiesības uz domu, apziņas un reliģijas brīvību**, brīvību pieņemt reliģiju vai pārliecību pēc savas izvēles un brīvību nodoties savai reliģijai un pārliecībai tiklab vienatnē, kā arī kopā ar citiem publiski vai nošķirti, piekopjot kultu, izpildot reliģiskas un rituālas ceremonijas un sludinot mācību” (Cilvēka tiesības. R., 1992. — 7.1pp.).

Lai noteiktu faktisko politiskā režīma formu un būtību, ir jāsalīdzina oficiālās konstitucionālās un citas tiesiskās normas ar reālo valsts politiku, tās mērķiem un šo mērķu sasniegšanas metodēm, kā arī ar tautas labklājību, ar pašu dzīvi. Tagad lasītājs pats var konstatēt, **kāds politiskais režīms valda Latvijas Republikā**. Pateikt kaut ko priekšā nozīmētu atņemt lasītājam tiesības uz politiskās domas patstāvību.

b) politisko režīmu klasifikācija: marksistiskā un nemarksistiskā. **Politisko režīmu marksistiskā klasifikācija.** Tās pamatā ir “valsts šķiriskā

¹ **Deklarācija** (lat. *declaratio* — paziņojums): 1) valsts, valdības, partijas vai sabiedriskās organizācijas oficiāls paziņojums, **kas svinīgi pasludina politiskās darbības principus un mērķi**; 2) divu vai vairāku valstu vienošanās akts attiecībā uz kādu faktu, principu vai lēmumu (piemēram, PSRS, Lielbritānijas, ASV un Francijas valdības 1945.gada 5.jūnija deklarācija par Vācijas sakāvi); 3) pilsoņa vai organizācijas oficiāls paziņojums kādai valsts iestādei par faktiem, kam ir juridiska nozīme (muitas deklarācija, nodokļu deklarācija u.c.). Šodien vēsturniekiem būtu vispusīgi jāizpēta jaunievēlētās Latvijas Tautas Saeimas 1940.gada 21.jūlija deklarācija “**Par Latvijas iestāšanos PSRS sastāvā**”, kad Latvijā atradās PSRS karaspēks. Kāda politiskā režīma apstākļos tika ievēlēta šī Saeima? Runa ir par šīs deklarācijas tiesisko un politisko ekspertīzi kopā ar Krievijas un Vācijas vēsturniekiem un politiķiem. Šis atbildīgais darbs ir iesākts. Sk.: D.A.Lēbers. **Latvijas valsts bojāeja 1940.gadā. Starptautiski tiesiskie aspekti** // O.Blūzma, O.Celle, T.Jundzis u.c. Latvijas valsts atjaunošana. 1986.-1993. R., 1998. — 7.-41.1pp.

būtība, likumdošana, valsts orgānu faktiskās pilnvaras. No politiskā režīma savukārt ir atkarīgas sabiedrības politiskās sistēmas funkcionēšanas īpatnības” (Politiskā enciklopēdija. R., 1987. — 545.lpp.). Katram valsts tipam ir savs atšķirīgs politiskais režīms. Arī viena valsts tipa ietvaros var pastāvēt dažādi politiskie režīmi. “Tos var atšķirt pēc valsts vēsturiskā tipa un politiskās varas būtības (verdžības, feodālais, buržuāziskais, sociālisma politiskais režīms)” (turpat, 545.lpp.). **Valstis un to politiskie režīmi tiek sadalīti pēc ekspluatācijas¹ kritērija:** ekspluatatoru valstis un valstis, kurās nav ekspluatācijas. Ekspluatatoru valstu būtiska iezīme ir privātīpašums uz ražošanas līdzekļiem.

Sociālistiskā revolūcija likvidē privātīpašniekus kā sabiedrības šķiru, nacionalizējot viņu īpašumus. Bet vēsture jautā: kāpēc sabruka PSRS — valsts, kur vairāk nekā 70 gadus nepastāvēja uz privātīpašumu balstīta ekspluatācija? Kāpēc atdzimst privātīpašnieku veidošanās? Vai atkal atdzimst ekspluatācija? Kas ir ekspluatācija?

Tāpat politisko režīmu marksistiskās klasifikācijas pamatā ir sociāli šķiriskais princips un cilvēces progresīvās attīstības idejas, kas balstītas uz Marksa un Engelsa atklātiem un pamatotiem zinātniskiem dialektikas likumiem. **Cilvēces progresīvās attīstības ceļš** no šīs “zinātnes” viedokļa izskatās šādi: **pirmatnējā kopiena, verdžības iekārta, feodālisms, kapitālisms un komunistiskā sabiedriski ekonomiskā formācija.**² “No ekspluatatoru valstu politiskā režīma principiāli atšķiras sociālistisko valstu politiskais režīms, kura galvenās īpatnības ir konsekvents³ demokrātisms, plaša darbaļaužu slāņu piedalīšanās valsts un sabiedrības lietu pārvaldīšanā, pilsoņu tiesību un brīvību garantija” (turpat, 546.lpp.). Visās sociālistiskajās valstīs valdošais politiskais režīms ir sociālistiskā demokrātija. **Bet tas ir**

¹ **Ekspluatācija** (fr. *exploitation*) — sveša darba produkta (virsprodukta un noteiktos vēsturiskos apstākļos daļēji arī nepieciešamā produkta) piesavināšanās” (Politiskā enciklopēdija. R., 1987. — 177.lpp.). Lūk, oficiāla marksistiski ļeņiniska ekspluatācijas “zinātniska” definīcija. Bet vai padomju laikā sociālisma apstākļos nebija ekspluatācijas Staļina lēģeros un kolhozos? Kas ir ekspluatācija? Tas ir temats, kuru politiķi uzskata par labāku apiet ar likumu.

² **Sabiedriski ekonomiskā formācija** — “vēsturiski noteikts sabiedrības tips, īpaša vēsturiska sabiedrības attīstības pakāpe ar tai piemītošajiem likumiem. Tās jēdziens ir viena no galvenajām vēsturiskā materiālisma kategorijām vēsturiski konkrēta sociālā procesa veseluma apzīmēšanai... Šīs formācijas pamatā ir ražošanas veids... Vēsturiskā secība izšķir pirmatnējās kopienas iekārtu, verdžības iekārtu, feodālismu, kapitālismu un komunistisko sabiedriski ekonomisko formāciju... Galvenais mūsdienu laikmeta saturs ir pāreja no kapitālisma uz sociālismu” (Politiskā enciklopēdija. R., 1987.—595.).

³ **Konsekvents** (lat. *consequens, consequentis* — secīgs, pakāpenisks): 1) tāds, kas atbilst loģikas prasībām, noteiktām likumsakarībām, noteiktai sistēmai; 2) noteikts, mērķtiecīgs, nelokāms (konsekvents spriedums, rīcība, darbība); 3) tāds, kurš izvērza šādas īpašības (konsekventas prasības, konsekventa politika).

specifisks politiskais režīms, kurš būtībā nav demokrātisks, jo politiskā vara atrodas vienas partijas — PSKP rokās. To noteica PSRS Konstitūcijas 6.pants. PSKP Politbirojs noteica PSRS politiku.

Marxistiski-ļeņiniskā klasifikācija politiskos režīmus iedala šādi:

- 1) buržuāziski autoritārie režīmi;
- 2) sociālistisko valstu režīmi un
- 3) pārejas formas no viena režīma uz otru.

Politisko režīmu nemarksistiskā klasifikācija balstās uz šādiem kritērijiem:

- **politisko partiju skaits,**
- **politiskās varas opozīcija,¹**
- **valsts varas dalīšana:** likumdošanas vara, izpildvara un tiesu vara,
- **politiskā brīvība,**
- **brīvas, vispārīgas, vienlīdzīgas, aizklātas demokrātiskas valsts varas institūciju vēlēšanas.**

Ņemot par pamatu šos kritērijus, **politiskos režīmus iedala — totalitāros, autoritāros un demokrātiskos.** Bet ir arī pārejas formas no viena režīma uz otru. Par pārejas formu no totalitārā režīma uz demokrātisku režīmu var uzskatīt **politiskos režīmus postsociālisma valstīs.** Arī politika šajās valstīs ir specifiska — postsociālistiska politika, kuru rada un realizē vakardienas padomju cilvēks. Tādēļ **turpmāk runa būs par postsociālistisko demokrātiju atjaunotā Latvijas valstī pēc PSRS sabrukuma, par demokrātiju, kas atšķiras no Rietumu demokrātijas.**

¹ **Opozīcija** (lat. *oppositio* — pretstatīšana): 1) pretdarbība, pretestība, kas vērsta uz savas politikas vai uzskatu pretstatīšanu kādai citai politikai vai uzskatiem; 2) partija vai kādā partijā vai sabiedriskajā organizācijā izveidojusies grupa, kas, vērstoties pret vairākuma vai dominējošiem uzskatiem, realizē pretdarbības politiku. **Parlamentārā opozīcija** — parlamenta partijas vai partiju grupas, kas neietilpst valdībā un vairākos jautājumos vērstas pret parlamenta vairākuma vai valdības politiku. “Pēc sociālisma uzvaras un sabiedrības saliedētības izveidošanās opozīcijas rašanās iemesli izzūd” (Politiskā enciklopēdija. R., 1987. — 465.lpp.). Bet līdz ar to politiskais režīms kļūst totalitārs vai autoritārs.

2. TOTALITĀRISMS¹

Politiskās reliģijas, trūkstot pārlicienošai skaidrībai, kas liktu tās atzīt, meklē glābiņu varmācībā.

Antuans de Sent-Ekziperī²

Šķiru iznīcināšana proletariāta niknā šķiru cīņā — tāda ir Ļeņina formula.

Josifs Staļins

Krievijas varasvīri ir asinīm aptraipīti noziedznieki, cilvēces padibenes... boļševisms ir lāsts un noziegums pret cilvēci.

Adolfs Hitlers

Totalitārisms ir tāds politiskais režīms, kur valsts savai kontrolei, izmantojot varmācīgas metodes — represijas un teroru — pakļauj pilnīgi visas dzīves sfēras, ierobežojot cilvēka tiesības un brīvību. Šim politiskajam režīmam ir raksturīga absolūta, vispārīga, totāla sabiedrības un cilvēka dzīves kontrole. **Sabiedrībai ar varu tiek uzspiesta konkrēta ideoloģija un aizliegta opozīcija.** Totalitāram režīmam ir raksturīga vienpartijiska politiskā sistēma, kur valda absolūtu patiesību uzspiešana sabiedrībai. Ideoloģija tiek pacelta zinātnes līmenī (marksisms), bet citāda politiskā doma tiek apspiesta, vajāta, izmantojot teroru un represijas.

Politiskā vara balstās uz varmācīgām metodēm. Valsti raksturo augsts politizācijas līmenis un militāras tendences. Valsts vara ir maksimāli centralizēta un birokratizēta. Tas ļauj sekmīgi realizēt cilvēku, atsevišķu personu politisko izsekošanu un novērošanu, izmantojot represijas un pārkāpjot cilvēka tiesības. Maksimāli tiek ierobežota politiskā brīvība, arī preses brīvība un ticības brīvība. Stingri tiek kontrolēti masu saziņas līdzekļi. Sabiedrība kļūst noslēgta no pārējās pasaules, tā norobežojas ar “dzelzs aizkaru”. To labi atceras visi tie, kuriem padomjlaikā laimējās izbraukt uz ārzemēm kaut vai kā tūristiem.

Tātad **totalitārisms ir specifisks politiskās sistēmas varas realizēšanas režīms.** Tas ir 20.gs. fenomens. Terminu “totalitārisms” 1925.gadā ieviesa

¹ **Totalitārisms** (lat. *totalis* — viss, veselums; pilnīgs) ir “antidemokrātiska politiskā iekārta, režīms sabiedrībā un valstī, kur valsts politiskā vara pilnīgi pakļauj sev sabiedrību un personību, kā arī visas dzīves sfēras, ar varmācīgām spēka metodēm apspiežot cilvēka tiesības un brīvību” (Словарь-справочник по социологии и политологии. М., 1996. — С.234).

² **Sent-Ekziperī** (Saint-Exupéry) Antuāns de (1900-1944) — franču rakstnieks. Liriski filozofiskos stāstos atspoguļota lidotāja pieredze, apcerēta cilvēka atbildība par visu pasaulē notiekošo (“Nakts lidojums”, 1931; “Mazais princis”, 1943; “Cilvēku zeme”, 1944, latviešu val. — 1999).

un sāka lietot **Musolini**¹, pēc tam to lietoja vācu filozofs un politiķis Šmits (K.Schmidt). Tā šis termins kļuva par viena totalitāra režīma pieņemtu apzīmējumu politoloģijā. Runa ir par **fašismu**² kā politisku kustību, uz kuras balstās attiecīgs totalitārs režīms. **Totalitārisms ir tāda valsts iekārta un politiskais režīms, kurš realizē gandrīz absolūtu kontroli pār visām sabiedriskās dzīves sfērām** (politisko, ekonomisko un garīgo dzīvi). Par totalitārisma ideālu var uzskatīt iekārtu, kas aprakstīta Dž.Orvela³ antiutopijā "1984.gads".

a) totalitārisma rašanās. Tā idejisko avotu pirmsākumi meklējami politiskās domas vēsturē. Jau savā laikā **Platons** dialogā "Valsts" pauda ideju par atsevišķa cilvēka un sabiedrības neierobežotu pakļaušanos valsts varai. **Makjavelli** pamatoja stipras varas teoriju savā darbā "Valdnieks". **Hobss**, **Hēgelis** un citi uzsvēra valsts varas visaptverošā rakstura nepieciešamību. Bet tikai 20.gs. **radās totalitārisms** un tā galvenie paveidi: 1) **fašisms Itālijā** (1922), 2) **nacionālsociālisms jeb nacisms Vācijā** (1933), 3) **stalinisms jeb bolševisms PSRS** (pēc **Leņina** nāves). Seno valstu tirānu⁴ režīmi būtiski atšķīrās no 20.gs. totalitārisma. Tie bija autoritāri režīmi. Varētu teikt, ka totalitārisms ir 20.gs. tirānija ar savām specifiskām iezīmēm.

Kādas pārmaiņas notiek sabiedrībā? — Tiek ieviesta totāla visas dzīves sfēru un katra atsevišķa cilvēka kontrole. **"Itāļu fašismu un vācu nacionālsociālismu, tāpat kā padomju komunismu, var raksturot kā totalitāru režīmu. Šā jēdziena pirmsākumi nāk no Itālijas, bet ne no padomju revolūcijas"** (E.Jesse. Typologie politischer System der Gegenwart // Grundwissen Politik. Bd. 302. Bonn, 1991. — S.176). Var teikt, ka totalitārisms ir autoritārisma augstākā pakāpe varas neierobežotā pastāvēšanā un realizēšanā ar vardarbīgām metodēm, ieskaitot terorismu.

b) totalitārisma raksturīgās iezīmes. Varas sfērā totalitārisma var

¹ **Musolini** (Mussolini, 1883-1945) Benito — Itālijas fašistu vadonis un diktators (1923-1944). No 1943.gada līdz 1945.gadam vadīja valdību Vācijas okupētajā Itālijas daļā. Partizāni sagūstīja un sodīja ar nāvi 1945.gadā.

² **Fašisms** (it. *fascio* — saišķis, kūlis; apvienība) — "galēji reakcionāra, antidemokrātiska, labēji ekstrēmista politiska kustība, virziens, kas rada atklātu teroristisku diktatūru un nežēlīgi apspiež demokrātisku brīvību un pilsoņu tiesības, jebkādu opozīciju un progresīvu kustību" (Словарь-справочник по социологии и политологии. М., 1996. — С.240).

³ **Orvels** (Orwell, 1903-1950) Džordžs — angļu rakstnieks. Viņš savos 40-to gadu darbos pauž satīru par komunistiskās partijas birokrātiju: groteska pasaka "Dzīvnieku ferma" (1945), antiutopisks romāns "1984.gads" (1949).

⁴ **Tirānija** (gr. *tyrannia*) — viena cilvēka valdīšana Senajā Grieķijā, kurš sagrāba varu varmācīgā ceļā; 2) cietsirdīga, despotiska valdīšana; nežēlīga, varmācīga apiešanās ar cilvēku. Staļinu un Hitleru, arī citas totalitāra režīma valsts vadītājus var nosaukt par 20.gs. tirāniem (Sk.: А. Антонов-Овсенко. Портрет тирана. М., 1994).

raksturot kā augstāko varas kulta¹ izpausmi. **Vara kļūst par absolūtu vērtību un cilvēka dzīves augstāko jēgu.** Šāda varas izpratne veido totalitārisma garīgos pamatus. Tātad runa ir par varas un vadoņa dievināšanu šā vārda tiešajā nozīmē.

Totalitāram politikas režīmam ir raksturīga vienas partijas monopoltiesības uz varu. Turklāt vara nav ierobežota ne tiesiski, ne ar partijas programmu. Galvenais — **nepieļaut valsti citu ideoloģiju un politisku opozīciju.** Tipisks, mums visiem zināms un pazīstams piemērs — Komunistiskās partijas valdīšana PSRS, it sevišķi spilgti — staļinlaikā. **PSKP** ir augstākā sabiedriski politiskās organizācijas forma, **padomju sabiedrības “vadošais un virzošais spēks, tās politiskās sistēmas, valsts un sabiedrisko organizāciju kodols”** (PSRS Konstitūcija, 6.p.). Lūk, tipisks piemērs, kas ilustrē vienas partijas monopoltiesības uz politisko varu. Tieši šādā gadījumā valsts un partijas aparāts apvienojas: **valsts un partijas priekšgalā ir viena un tā pati persona, kas īsteno neierobežotu varu** (Leņins, Staļins², Hruščovs, Brežņevs... Gorbačovs). Latvijas Kompartijas pirmo sekretāru (P.Stučka, J.Kalnberziņš, A.Voss, B.Pugo... A.Rubiks) rīcību ierobežoja centrālā vara Maskavā.

Totalitārs politiskais režīms veido “valsti valstī” — vienas partijas organizētu neierobežotu varu visās valsts iestādēs un uzņēmumos. Uz šā pamata PSRS veidojās sava **valdošā šķira — nomenklatūra (PSKP valdošā elite).** Tā ir sava veida privilēģēta šķira, kura faktiski realizēja to, pret ko savā laikā cīnījās Markss, Engels, Leņins, — **eksploatāciju uz marksisma-leņinisma**

¹ **Kults** (lat. *cultus* — cienīt, godāt, turēt cieņā): 1) reliģiska pielūgšana, kādas reliģijas rituāla un ceremoniju kopums (saules kults, veļu, mirušo kults, kulta dejas); 2) pārspīlēta atsevišķa cilvēka godināšana, uzskatot viņu par galveno, svarīgāko visās lietās (varoņu kults, personības kults, naudas kults un mantas kults). **Personības kults** ir “pārmērīga atsevišķas personas cildināšana, slavināšana, godināšana, dievināšana, kas noved līdz nekontrolējamai vienvaldībai valstī un sabiedrībā, radot totalitāru režīmu” (Словарь-справочник по социологии и политологии. М., 1996.— С.115).

² “**Šķiru iznīcināšana proletariāta nīknā šķiru cīņā** — tāda ir Leņina formula. Mēs dzīvojam pēc Leņina formulas — “kurš kuru” (J.Staļins. Leņinisma jautājumi. R., 1945. — 233, 270.lpp.). “...Mūsu partijas ģenerālās līnijas pretinieki, šādas tādas “kreisās” un “labējās” strāvas, visādi trockiešu-pjatakoviešu un buhariniešu-rikoviešu deģenerāti bija spiesti savilkties čokurā... Tā kā viņiem trūka vīrišķības padoties tautas gribai, viņi atzina par labāku sakļauties ar meņševikiem, eseriem un fašistiem, iet ārzemju aģentūras kalpībā, stāties algotu spiegu darbā un apņemties palīdzēt Padomju Savienības ienaidniekiem sadalīt mūsu zemi un atjaunot tur kapitālistisko verdzību” (turpat, 695). Tā 30-tajos gados Staļina vadībā tika satriekti un iznīcināti tautas ienaidnieki — aptuveni 50 miljoni nevainīgu cilvēku (А.Антонов-Овсеенко. Портрет тирана. М., 1994). Tāds ir marksistiskās šķiru cīņas rezultāts, kuram vēsture savu spriedumu pasludināja 1991.gada decembrī, kad sabruka PSRS. **Bet komunisma ideju nevar iznīcināt — tā ir jāpārvar mūsu dvēseles** (N.Berdjajevs).

pamatiem. Lūk, kāds vēstures paradokss¹. “Staļins pakāpeniski ieviesa tādus nīknus pret strādniekiem vērstus likumus (nerunājot par kolhoznīkiem, kuriem netika izdotas pat pases.— *G.T.*), kādi jau sen vairs nebija sastopami Eiropā. Saskaņā ar PSRS Augstākās padomes Prezidija dekrētu (26.06.1940.) par to, ka cilvēks vienu dienu nav ieradies darbā vai arī 20 minūtes nokavējies, tiesa viņam piesprieda spaidu darbus. ...Tika ieviestas darba grāmatiņas, kurās atzīmēja visas darba vietas, bez šādām grāmatiņām nepieņēma darbā un nepiešķīra pensiju. Raksturojumi, kurus parakstīja “trīsstūris” (direktors, arodbiedrības komitejas priekšsēdētājs un partijas komitejas sekretārs.— *G.T.*), ilgu laiku bija vajadzīgi, lai pieņemtu darbā” (*М. Восленский. Номенклатура. Господствующий класс Советского Союза. М., 1991. - С.224-225.*). To visu šodien atceras vakardienas padomju cilvēks. Atliek tikai saprast padomju laikus, lai saprastu mūs pašus atjaunotā Latvijā un mūsu garīgumu.

Zema alga un attiecīgi zems dzīves līmenis liecina par cilvēku jaunu ekspluatācijas formu uz visas tautas ražošanas līdzekļu īpašuma bāzes un rada padomju cilvēku un attiecīgu dzīvesveidu. Kāpēc mēs atgriežamies pie tās pašas ekspluatācijas, cīņai pret kuru boļševiki neželēja ne savu, ne citu dzīvību? — Šo jautājumu nevar apiet, veidojot un audzinot demokrātisku politisko apziņu un intelektu visās postsociālisma valstīs.

Vadoņa kults ir raksturīga totalitārisma iezīme. No šāda aspekta raugoties, tipiskas vēsturiskas personas ir Hitlers un Staļins. Paradoksālas ir viņu attiecības politikas jomā. Staļins nevienam neticēja un neuzticējās, bet ticēja un uzticējās Hitleram. Kāpēc? Varbūt iemesls ir Hitlera harisma? Gan Hitlera, gan Staļina rokās atradās neierobežota augstākā vara divās lielvalstīs pasaulē. Staļins vadīja PSRS tautu cīņā par komunisma uzcelšanu, iznīcinot un ieslogot nometnēs miljoniem nevainīgu cilvēku, to vidū arī savus līdzgaitniekus. **Hitlera mērķis bija — cīņa pret ebrejisko boļševismu, par pasaules kundzība, Staļina — komunisma uzcelšana visā pasaulē.** Hitlers savu partiju — Nacionālsociālistisko vācu strādnieku partiju — vadīja uz konkrētu mērķi — **marksisma iznīdēšanu visā pasaulē.** “Kad es redzēju, ka sociāldemokrātijas vadoņi ir ebreji (bija taču

¹ **Paradokss** (gr. *paradoxos*) — negaidīts: 1) uzskats, izteikums, kas krasi atšķiras no vispārpieņemtā un ir pretrunā (dažreiz tikai ārēji) ar veselo saprātu; 2) zinātnē — negaidīta parādība eksperimentā, kas neatbilst vispārpieņemtam uzskatam. **Paradokšāls** ir tāds notikums, parādība, zinātniska atziņa, kas krasi atšķiras no vispārzināmā mūsu vēsturiskajā pieredzē. Piemēram, paradokšāls ir PSRS sabrukums, jo komunisma celtniecība balstījās uz zinātniskā marksisma-ļeņinisma pamatiem.

² Runa ir par 1939. g. miera līgumu starp PSRS un Vācijas un slepeno protokolu par ietekmju sfēru sadalīšanu. Pastāv arī pilnīgi pretējs uzskats, par ko liecina paša Staļina atziņa: “Es nevienam neticu. Es pats sev neticu (Верил ли Сталин Гитлеру? // В. Суворов. День. М., 1995. — С. 559-567).

ne tikai ebreji, bet arī vācieši un citu tautu pārstāvji. — *G.T.*), man nokrita kā zviņas no acīm... **galvenais jautājums, kuram ir izšķirošā nozīme visas vācu nācijas liktenī, ir marksisma iznīcināšana**” (Ā.Hitlers. Mana cīņa. R., 1995. — 45.lpp.). Lūk, kur slēpjas Otrā pasaules kara traģēdijas — lielākās 20.gs. traģēdijas cilvēces vēsturē — primsākumi. Ebreju tautas traģēdija ir atsevišķs temats, cieši saistīts ar Staļina un Hitlera politiku, kas noveda pie Otrā pasaules kara.

Nirnbergas procesā — Starptautiskā kara tribunāla tiesas procesā (20.11.1945.—01.10.1946.) — tiesāja galvenos kara noziedzniekus. Tas bija pirmais tiesas process vēsturē, kur fašisma būtība un bīstamība tika atzīta par smagāko noziegumu pret cilvēci (bija paredzēts iznīcināt veselas tautas; tika iznīcināti 6 miljoni ebreju un tikpat daudz citu tautu pārstāvji). Bet vai Staļina noziegums pret cilvēci ir mazāks? Skaitliski tas pārsniedz Hitlera noziegumu.

Staļins un Hitleris ir atbildīgi par genocīdu¹. Marksistiski-ļeņiniskā ideoloģija pasludināja šķiru cīņu par komunisma celtniecības metodi, balstoties uz Marksa un Engelsa atziņām un pētījumiem. Ņemot par pamatu šo viedokli, staļinlaikā terors pret ekspluatatoriem (kulakiem) un tautas ienaidniekiem būtībā tika pārvērsts par genocīdu pret krievu tautu un citām tautām. Smagi cieta arī latviešu tauta: 1941., 1945. un 1949.gadā tika izsūtīti ap 250 000 cilvēku, no kuriem reti kāds atgriezās dzīvs. Nacistiskā Vācijā genocīds kā valsts politika bija vērsts pret slāvu un ebreju izcelsmes personām. Tika iznīcināti ap 12 milj. slāvi un ebreji (Politiskā enciklopēdija. R., 1987. — 206.lpp.). Šeit nav runas par Otrajā pasaules karā bojā gājušajiem. Salīdzinājumam var minēt aptuveni 50 miljonus dažādu tautību cilvēkus, kuriem dzīvību atņēma Staļina totalitārais terors, uz “zinātniskās” marksistiski-ļeņiniskās šķiru cīņas teorijas balstoties.

Interesanti ir atzīmēt, kā Hitleris vērtējis Staļinu: “Padomju līderis — vienreizēja personība. Viņš satvēris savu valsti ar dzelžainu tvērienu. Staļins ir pats lielākais šantāžists²: paskatieties, kā viņš cenšas no mums kaut ko izvilkīt...” (А.Антонов-Овсеенко. Портрет тирана. М., 1994. - С.360). Acīmredzot arī Staļins augstu vērtēja Hitleru. Varbūt viņš ticēja Hitleram

¹ **Genocīds** (gr. *genos* — dzimta, cilts + lat. *caedere* — nogalināt) ir pilnīga vai daļēja atsevišķu iedzīvotāju grupu iznīcināšana rasu, nacionālā, entiskā vai reliģiskā naida dēļ, ko pauž un pamato attiecīga ideoloģija. Tas ir pret cilvēci vērsts noziegums, kas balstīts uz nacionālsociālistisku vai komunistisku ideoloģiju, ja runa ir par 20.gs. noziegumiem. Sīkāk sk. grāmatas trešajā daļā: 1) Staļina “Ļeņinisma jautājumi”; 2) Hitlera “Mana cīņa”.

² **Šantāža** (fr. *chantage* — iebaidīšana, draudēšana): 1) iebaidīšana vai draudēšana ar noteiktu mērķi atklāt kompromitējošus materiālus, faktus, dokumentus (patiesus vai izdomātus); 2) politiski draudi, iebaidīšana. **Šantāžēt** nozīmē ar noteiktu mērķi biedēt, draudēt izpaust slepenus vai kompromitējošus materiālus. **Šantāžists** ir cilvēks, kas nodarbojas ar citu iebiedēšanu un draudēšanu, arī politikā.

līdz pēdējam brīdim, līdz pat kara sākumam. Šai sakarībā atzīmēsim PSRS ārlietu ministra V. Molotova atziņu: "Hitlerisms ir ideoloģija... Tādēļ ir ne tikai bezjēdzīgi, bet arī noziedzīgi cīnīties par hitlerisma iznīcināšanu, piesedzoties ar liekulīgu "demokrātijas karogu" (turpat, 361. lpp.) **Hitlerisms un staļinisms** bija divi totalitāra politiskā režīma paveidi.

Totalitārs politiskais režīms balstās uz teroru un vardarbības sistēmu valsti: 1) Padomju Savienībā — čeka¹, 2) Vācijā — gestapo². Šāds režīms ļauj maksimāli ierobežot cilvēka tiesības un brīvību. Notiek politikas "zināšana" un cilvēku atsvešināšanās no politikas, jo saprašana tiek stingri aizliegta tāpēc, ka tai ir raksturīgas šaubas. Cilvēkam tiek liegta iespēja apšaubīt valdošās partijas politiku un tātad arī to saprast. **Ekonomikas sfērā** valsts aparāts pilnīgi kontrolē visu saimniecisko darbību, ieviešot centralizētu plānošanu un vadību. **Garīgajā sfērā** dominē oficiālā ideoloģija. **Totalitāra ideoloģija pretendē uz absolūtu patiesību, kļūstama par sava veida reliģiju, kura tiek uzspiesta ar vardarbīgām metodēm, pat ar terorismu.**

Postsociālisma valstīs joprojām ir politiķi, kuri pretendē uz absolūtu patiesību un līdz ar to savu programmu vai ideoloģiju paceļ zinātnes līmenī. To pašu var teikt par šantāžu: **ja tava politika neatbilst manai, tad tu "šūpo valsts laivu" un destabilizē valdību utt.** Tas bija raksturīgi 6. Saeimas un Ministru kabineta politiskajai darbībai (8.04. — 30.04.98.) valdības krīzes laikā. Valdošā koalīcija (LC, TB/LNNK, DPS, LZS) nespēja kontrolēt situāciju valstī — atlika tikai reaģēt uz notikumiem.

c) totalitārisma paveidi: itāļu fašisms (Musolīni), vācu nacionālsociālisms (Hitlers), padomju komunisms jeb staļinisms (Staļins) u.c. Kas ir totalitārisms? — **"Totalitārisms ir antidemokrātisks, pseidodemokrātisks un postdemokrātisks vienā un tai pašā laikā. Totalitāra ir tāda politiskā sistēma, kura veido (un audzina. — G.T.) pilsoņus ar vienādu ideoloģiju, aptver tos ar vispārīgu kontroli un spaidiem, gribot visus vienlaikus mobilizēt vienā virzienā. Šo definīciju atzīst vairākums totalitārisma teorētiku"** (E. Jesse. Typologie politischer System der Gegenwart. Ebenda, 117). Vārbut tā ir vēstures ironija, ka Hitlers ar savu ideoloģiju vispirms vērsās pret marksismu, redzot boļševiku priekšgalā tikai ebrejus un saskatot komunismā draudus Vācijas pastāvēšanai? — "Šobrīd boļševiku tuvākā ēsma ir tieši Vācija. Lai izrautu tautas no internacionālā ebreju pūķa ķētnām, jaunai idejai jābūt spējīgai apvienot visus nācijas spēkus un iedvesmot tai nākotnes

¹ Čeka — PSRS Valsts drošības komiteja (VDK) līdz šim nav atzīta par noziedzīgu organizāciju. Latvijas likumi aizliedz VDK darbiniekiem un aģentiem ieņemt atbildīgus valsts amatus.

² Gestapo (vācu *Gestapo - die Geheime Staatspolizei* — slepenā valsts policija) ir fašistiskās Vācijas politiskās slepenpolicijas un pretizlūkošanas iestāde. Dibināta 1933. gadā politisko pretinieku likvidēšanai vai izolēšanai. **Nirnbergas procesā tika atzīta par noziedzīgu organizāciju.**

lielās misijas apziņu” (Ā.Hitlers. Mana ciņa. R., 1995. — 424.lpp.). Šī ideja tika iemiesota Nacionālsociālistiskajā vācu strādnieku partijā. Šīs idejas vārdā norisinājās viena no lielākajām cilvēces traģēdijām — ebreju tautas organizēta iznīcināšana (bojā gāja 6 miljoni cilvēku).

Ja mēs gribam saprast, nevis tikai kritizēt sociālisma celtniecību pēc marksisma-ļeņinisma modeļa, tad vispirms būtu jāsaprot komunisms kā politiska ideoloģija, kas balstās uz zinātnisko Marksa-Engelsa-Ļeņina mācību. Lasītājam ir iespēja iepazīties ar vienu komunisma saprašanas mēģinājumu šīs grāmatas autora darbā “Vēstures filozofija” (R., 1996). Tādēļ tagad pieskarsimies tikai dažiem šīs izpratnes momentiem.

Komunisma celtniecība bija traģisks pasaules mēroga eksperiments, kas prasīja milzīgus cilvēku upurus. Pati galvenā tēze šajā ideoloģijā ir utopiska¹:

“No katra pēc viņa spējām, katram — pēc viņa vajadzības.” Šī vienlīdzības ideja ir pretrunā ar cilvēka dabu. Nav un nevar būt divu vienādu cilvēku. Turklāt pati marksistiskā šķiru ciņas teorija ietver sevī totalitārisma nepieciešamību, reliģijas noliegšanu un ticīgo cilvēku vajāšanu. Vēstures spriedums šai teorijai ir pamācošs — tas jāsaprot un jāatceras.

Fašisms ir tāds politiskais režīms, kur valda **totalitārisms**. Fašisms radās Itālijā 1922.gadā. Galvenās politiskās idejas: 1) Romas impērijas atdzimšana; 2) “tautas dvēseles” garīgā attīrīšanās; 3) uz vienu partiju balstīta stipra valsts vara. Fašisma garīgie pirmsākumi meklējami rasismā, antisemitismā², filozofiski politiskā ģeopolitikā³, kā arī Ničes un Špenglera⁴ mācībās.

¹ **Utopija** [(gr. ū-ne, nē + *topos* - vieta — tāda vieta, kuras nav; gr. *eu* — labi + *topos* - vieta — labklājības zeme)] ir ideālas sabiedrības izdomājums, kur savu vietu ieņem fantāzija, sapņojums. Laika gaitā termins “utopija” kļuva par sinonīmu visam cilvēku dzīvē nerealizējamam. **Utopija ir saistīta ar politiku.**

“Sociālpolitiskā utopija ir politiskās fantāzijas veids, nerealizējams sapņojums, tāda iztēle, plāni, izdomāti projekti, kuri pa lielākajai daļai neeksistē, kuri praktiski nav realizējami un zinātniski nav pamatojami” (Словарь-справочник по социологии и политологии. М., 1996. — С.239).

² **Antisemitisms** (Bībeles personāžs Šems ir viens no Noas dēliem: Dievs Noam atklāja savu gribu - uzsūtīt vispasaules plūdus. Pēc Dieva vēlmes viņš uzbūvēja šķirstu un izglāba savu ģimeni, kā arī visas dzīvās radības abu dzimumu pārstāvjus. Viņš lika pamatus dzīvībai virs zemes. Ar Noas dēlu Šemu aizsākās senās semītu tautas, pie kurām pieder arī ebreji) ir “viena no nacionālās neiecietības formām, kas izpaužas kā naidīga attieksme pret ebrejiem” (Словарь-справочник по социологии и политологии. М., 1996. — С.20). Tā pirmsākumi meklējami Tuvo Austrumu tautu un valstu naidīgajās attiecībās. Pats nežēlīgākais antisemitisms tika realizēts Vācijā Nacionālsociālistiskās vācu strādnieku partijas vadībā Otrā pasaules kara laikā, kad masveidā tika iznīcināti ebreji (genocīds).

³ **Ģeopolitika:** 1) kontinentālā vai pasaules mērogā realizēts ārpolitikas virziens, kas izriet no nepieciešamības ņemt vērā valsts ģeogrāfiskā stāvokļa īpatnības (teritoriju, atrašanās vietu) vai valstu grupas atrašanās īpatnības pasaulē; 2) ģeogrāfiskās skolas ideju izmantošana socioloģijā un politoloģijā, lai pamatotu un attaisnotu politiku,

Fašismam ir raksturīga demokrātisko brīvību likvidēšana, terors un konsekventa vērsšanās pret komunismu (marksismu—leņinismu). Tas prasa attiecīgu represīvu un teroristisku organizāciju izveidošanu valstī. Jēdziens “fašisms” marksistiskajā ideoloģijā bieži tika lietots kā jēdziena “vācu nacionālsociālisms” sinonīms (piemēram, fašistiskā Vācijā).

Kas ir fašisms? — “Fašisms ir ekstrēmiska politiska kustība, kas radās revolucionāru procesu apstākļos. Tas aptvēra Rietumeiropu pēc Pirmā pasaules kara un revolūcijas Krievijā. Fašisma dzimtene ir Itālija un Vācija, kur radās pirmās fašistiskās organizācijas un partijas ... Izveidojot teroristiskus režīmus, kuri balstījās uz totālu teroru, fašisms iznīcināja visas demokrātiskās tiesības un institūcijas” (Политология. Энциклопедический словарь. М., 1993. — С.381-382). Fašisms un staļinisms ir totalitārisma vēsturiski paveidi.

Rietumu politoloģijā ar fašismu apzīmē politiskās cīņas jēdzienu, kas ietver: a) politisko kustību Itālijā (1922), ar kuru pie varas nāca B.Musolini; b) uz šīs kustības pamatiem veidotu autoritāri valstisko varu (1922-1943) (M.G.Schmidt. Wörterbuch zur Politik, S.296).

Nacionālsociālisms radās Vācijā (1918) ar tam raksturīgu teroristisku režīmu (1933-1945), kas ar represīvu valsts mehānisma palīdzību (SS¹, SA, gestapo) vērsās pret demokrātiju, marksismu un ebrejiem. Tiek aizliegta Vācijas Komunistiskā partija, likvidēta Vācijas sociāldemokrātiskā partija u.c. partijas. Nacionālsociālisma ideoloģiju pamato Hitlera apcerējums “Mana cīņa”: “Ar burvja mājienu **K.Markss radīja koncentrētu mācību, kas tika vēsta uz iespējami straujāku visu pasaules brīvo nāciju neatkarības likvidēšanu...** Buržuāziskā pasaule ir marksistiska” (Ā.Hitlers. Mana cīņa. R., 1995. — 269.1pp.). **Hitlers pamato cīņu radi pret marksismu un dziļi maldās,** vainojot vienīgi ebrejus marksisma radīšanā, izplatīšanā un realizēšanā dzīvē.

Kas kopīgs nacionālsociālismam un staļiniskajam marksismam-leņinismam? Tiem ir daudz kā kopīga: abas ideoloģijas kā sociālistiskas ir orientētas uz strādniekiem. Nacionālsociālistiskā vācu strādnieku partija

atsaucoties uz “dzīves telpas” un “resursu” trūkumu. Otrā pasaules karā Vācija, Itālija, Japāna izmantoja ģeopolitikas idejas karadarbības attaisnošanai.

⁴ Sk. O.Špenglera “Vakareiropas noriets” // G.Tauriņš. Vēstures filozofija. R., 1996. — 294.-346.1pp.

¹ **SS (Schutzstaffel** — apsardzes vienība) ir viena no Vācijas nacionālsociālistiskā (fašistiskā) režīma bruņotajām organizācijām, kuras realizēja teroru. Izveidojās no nelielas Hitlera miesassargu grupas (1923), 1925.gadā tika izveidotas īpašas triecienvienības (**SA**). No 1934.gada SS bija patstāvīga organizācija, kuru no 1924.gada vadīja Himlers. Šīs organizācijas biedri valkāja īpašus formas tērpus, komandieriem bija speciālas dienesta pakāpes. **SD (Sicherheitsdienst** — drošības dienests) ir SS reihsfirera Himlera drošības dienests — izlūkošanas un pretizlūkošanas dienests. 1945.gadā SS tika likvidēta. Nirmbergas procesā tā tika atzīta par noziedzīgu organizāciju.

un Vissavienības komunistiskā (boļševiku) partija ir strādnieku partijas; abas partijas lieto uzrunu "biedrs" un "Genosse" (biedrs); abas partijas ir sagrābušas absolūtu politisko varu, un valstī valda totalitārs politiskais režīms. Jāteic, ka **nacionālsociālisms radās kā ideoloģiska un politiska reakcija uz 1917.gada oktobra apvērsuma** (Oktobra revolūcijas, ja lietojam marksistisko terminoloģiju) izraisīto revolucionārās cīņas pacēlumu Eiropā¹. Bet pati "Lielā Oktobra sociālistiskā revolūcija" pavēra ceļu totalitārisma komunistiskai formai, jo tā balstījās uz antihumāno, necilvēcīgo šķiru cīņas teoriju.

Totalitārisma komunistiskā forma balstās uz marksistiskās ideoloģijas (marksisma-ļeņinisma) formu. Tai pamatus lika Markss un Engels, bet tālāk attīstīja un realizēja Ļeņins. "Boļševiki, galvenokārt pateicoties Ļeņina pūlēm, varēja pārliecināt lielo (krievu. — *G.T.*) tautu, ka ceļš uz laimi, vienlīdzību un uzplaukumu ved caur nelikumību, patvaļu un vardarbību" (Д.Волкогонов. Ленин. Политический портрет. Книга II. М., 1994. — С.384). Bet Ļeņins pats proletariāta diktatūru saprot zinātniski. "**Zinātnisks diktatūras jēdziens apzīmē tikai tādu varu, kura netiek ierobežota un iespaidota ne ar kādiem likumiem, noteikumiem, kura balstās tieši uz vardarbību. Neko citu, bet vienīgi to nozīmē jēdziens "diktatūra"...**" (В.И.Ленин. Победа кадетов и задачи партий // Полн. собр. соч., т.12. — С.320). Kāpēc ticēja Ļeņinam, kāpēc daudzi sekoja viņam? Tagad vieni pielūdz Ļeņinu, bet citi — nolād. Volkogonovs viņu raksturo šādi: "**Grūti ir šaubīties par to, ka Ļeņins gribēja cilvēkiem laimi virs zemes, precīzāk sakot, tiem, ko dēvēja par proletariātu. Bet viņš uzskatīja par normālu radīt šo "laimi" ar asinsizliešanu, vardarbību, brīvības atņemšanu.**" Pati komunisma ideoloģija sludina totalitāru politisko režīmu, un tajā nav vietas demokrātijai.

Komunisma ideoloģija — marksisms-ļeņinisms "zinātniski" pamatoja proletariāta diktatūras nepieciešamību kā priekšnosacījumu visai cilvēcei ceļā uz tās gaišo nākotni — komunismu. Uz šīs garīgās bāzes radās viens no 20.gs. necilvēciskākajiem totalitārisma režīmiem — staļinisms. "**Staļinisms ir sabiedrisko attiecību un politiskās varas sistēma, kura valdīja PSRS Staļina teroristiskās diktatūras laikā.** Staļinisma raksturīgākās iezīmes ir šādas:

— **ekonomikas sfērā** — forsēta industrializācija un vardarbīga kolektīvizācija laukos;

— **sociālajā sfērā** — ļoti zems lielākās iedzīvotāju daļas dzīves līmenis un privileģētas grupas veidošanās un pastāvēšana neatkarīgi no likuma;

¹ **Bavārijas padomju republika**, kuras priekšgalā atradās komunisti, pastāvēja divas nedēļas (17.04. - 27.04.1919.). Tās mērķis bija proletariāta valstiskā vara (Werner P. Die Bayerische Rote Republik, Leipzig, 1920). Cīņai ar komunisma ideju un komunistiem Bavārijas galvaspilsētā Minhenē nodibina Nacionālsociālistisko vācu strādnieku partiju (National - sozialistische deutsche Arbeiterpartei) (5.01.1919.). Viens no tās dibinātājiem un vadītājiem (1921) bija Ā.Hitlers. Sākās marksisma un nacionālsociālisma ideoloģiskā cīņa, kas noveda pie Otrā pasaules kara.

— **politikas sfērā** — faktiskā demokrātijas likvidācija valsts varas sfērā un arodbiedrībās, saglabājot formāli deklarētus tautas varas atribūtus;

— **partijas sfērā** — nekontrolējama aparāta vara, valdošās partijas hierarhija un partijas sekretāru hierarhija; demokrātijas un brīvības apspiešana partijas darbībā; frakciju un demokrātisku diskusiju aizliegšana;

— **nacionālo attiecību sfērā** — lielkrieviskā šovinisma un antisemitisma atdzimšana;

— **starptautiskajā komunistiskajā un strādnieku kustībā** — vienas partijas hegemonija un pārējo komunistisko partiju patstāvības un iniciatīvas apspiešana;

— **garīgās dzīves sfērā** — kultūras plurālisma likvidēšana, zinātniskās un mākslinieciskās jaunrades apspiešana; **“vadoņa” personības kulta nostiprināšana sava veida “laicīgās reliģijas” formā¹**;

— **ideoloģijas sfērā** — maskēšanās ar pseidodemokrātisku frazeoloģiju, lai, balstoties uz demagoģiju, slēptu savu patieso politiku” (Политология. Энциклопедический словарь. М., 1993. — С.362-363). Lūk, pietiekami vispusīgs staļinisma raksturojums, lai saprastu sociālisma celtniecības vēsturi, arī Latvijas vēsturi, sākot ar 1940.gadu.

Pasaules sociālistisko valstu sistēmas sabrukums aizsākās 1985.gadā vienlaikus ar Gorbačova vadīto pārbūvi Padomju Savienībā. Izrādījās, ka PSKP nebija spējīga pāriet no totalitāra politiskā režīma uz autoritāru demokrātiju. Augusta pučs (1991) Maskavā parādīja, ka veco padomju iekārtu vairs nevar saglabāt ar ieroču spēku. PSRS sabruka 1991.gada decembrī.

Krievijā komunistiskā partija netika aizliegta, un patlaban tas ir vērā ņemams politisks spēks Valsts domē (līderis G.Zjuganovs). Latvijas komunistiskā partija tika aizliegta (1991), un tās līderis A.Rubiks sodīts, piespriežot astoņus gadus cietuma (27.07.95) pēc Latvijas Kriminālkodeksa 59.panta (darbība, kas vērsta uz valsts varas gāšanu) (Rubikam piespriež astoņus gadus // “Diena”, 28.07.95.).

Austrumeiropā Rumānija bija pirmā valsts, kur tika aizliegta komunistiskā partija (12.07.90.); ģenerālsekretārs N.Čaušesku sodīts ar nāvi (1989).

Komunisma idejas nevar iznīcināt ar spēku, aizliedzot partijas darbību u.tml. Tās ir jāpārvar mūsu dvēselē, par pamatu ņemot komunisma celtniecības vēstures izpratni. Lozungs “No katra pēc spējām, katram — pēc vajadzības” — izrādījās utopisks, jo cilvēku spējas — gan garīgās, gan fiziskās — ir ļoti dažādas. Padomjlaiku izpratnes veidošanā lasītājam palīdzēs autora grāmata “Vēstures filozofija” (R., 1996, 624. lpp.).

¹ Nedrīkst aizmirst, ka liela tautas daļa ticēja Staļinam; tautas entuziasms izpaudās gan laukos, gan pilsētās, un to atspoguļoja rakstnieki un dzejnieki. Šis entuziasms nereti bija paties pretstatā “verģu” darbam staļinlaika nometnēs.

3. AUTORITĀRISMS¹

Kas ir autoritārisms? — “Autoritārisms ir sociālpolitisks režīms, kam raksturīga visas vai gandrīz visas varas koncentrācija vienas personas (monarhs, diktators) vai valdošās (politiķu. — *G.T.*) grupas rokās ar būtiskiem varas pārstāvības ierobežojumiem kā sociālo un politisko institūtu un sabiedrisko organizāciju, visas sabiedrības tiesību un brīvību ierobežojumiem. Tiek samazināta politisko partiju vara vai šīs partijas tiek pat likvidētas” (Словарь-справочник по социологии и политологии. М., 1996. — С.20). Autoritārais režīms ir tuvs totalitārajam režīmam. Tas nomaina totalitāro režīmu, kad politiskā vara atslābst un valsts pārstāj visaptveroši kontrolēt sabiedrību.

a) atšķirība no totalitārā režīma. Pirmām kārtām autoritārisms nepretendē uz visu dzīves sfēru kontroli. Tas neiejaucas tajās dzīves sfērās, kas nav tieši saistītas ar politiku, — zinātnē, mākslā u.c. Līdz ar to **paveras divas autoritārā režīma attīstības iespējas — uz totalitārismu vai demokrātiju.** Ja ekonomika arvien vairāk atbrīvojas no valsts kontroles, tad paveras ceļš uz demokrātisku sabiedrību un valsti. Ekonomikas, kultūras un sociālajā sfērā veidojas tirgus ekonomikas pašregulācijas mehānisms. Tas nozīmē, ka paveras iespēja pastāvēt arī citai ideoloģijai.

Nav vienotas ideoloģijas — tā ir raksturīga autoritārisma atšķirība no totalitārisma. Rietumu politoloģijā **autoritāros politiskos režīmus** sauc par **pragmatiskām diktatūrām**, kas atšķiras no **totalitārām diktatūrām**. **Autoritārisms pieļauj politiskās ideoloģijas plurālismu.** Līdz ar to tiek pavērts ceļš uz demokrātiju. Bet totalitārais režīms nav savienojams ar demokrātiskām pārmaiņām sabiedrībā. Par to liecina PSRS sabrukums.

Atcerēsimies, ka savā laikā Solžeņicins² izvirzīja ideju par pāreju no totalitārisma uz autoritārismu: “Atņemt marksismam valsts atbalstu, un lai tas pastāv pats par sevi, pats uz savām kājām” (А.Солженицин. Письмо вождям Советского Союза // Диалог, 1990, № 4. — С.9). Līdzko Komunistisko partiju vairs neatbalstīja valsts un tika pieļauts politiskais plurālisms Gorbačova laikā, PSRS ātri sabruka. **Totalitārais režīms nav spējīgs pārveidoties** — atteikties no zinātniskas ideoloģijas, kuru valsts uzspiež ar varu.

¹ **Autoritārisms** (lat. *autoritas* — vara, ietekme, iespaids, autoritāte; fr. *autoritaire* — valdonīgs) ir antidemokrātisks politiskās sistēmas režīms (politiskās varas realizācijas forma), kas izveidots, lai nodrošinātu sabiedrības pakļaušanos valsts varai.

² **Solžeņicins** (Солженицин, р.1918) Aleksandrs — krievu rakstnieks. Galvenā tematika — **stalinisma režīma un tā represiju atmaskojums**. 1974.g. izraidīts no PSRS, tagad atgriezies Krievijā. Galvenie darbi: “Viena diena Ivana Deņisoviča dzīvē” (1962); “Vēža korpuss” (1968); “Gulaga arhipelāgs” (1974-76). **Nobela prēmijas laureāts** (1970).

Autoritārais režīms spēj pārveidoties divos virzienos: tas var kļūt gan totalitārs, gan demokrātisks. Autoritārisms pieļauj politisko spēku polarizāciju un ideoloģisko opozīciju. Opozīcija kļūst legāla, kas nav iespējams totalitārajā politiskajā režīmā. Atcerēsimies cīņu pret disidentiem brežņevlaikā. Protams, tas nebija staļinlaika terors, taču **totalitārisma būtība** saglabājās — **vienas politiskās partijas absolūta vara valstī.** Padomju vara nespēja kļūt autoritāra, lai pavērtu ceļu uz demokrātisku sabiedrību. To nepieļāva marksisma-ļeņinisma ideoloģija. "Totalitārās sistēmas atšķirība no autoritārās sistēmas pirmām kārtām izpaužas šādās trijās dimensijās: **politiskā plurālisma pakāpe, sabiedrības politiskās mobilizācijas pakāpe un sabiedrības ideoloģizācijas pakāpe**" (E.Jesse. Typologie politischer Systeme der Gegenwart. Ebenda, S.173). Šādi Rietumu politoloģijā skaidro totalitārisma un autoritārisma atšķirību.

Autoritārais varas režīms kārtības saglabāšanai, kā arī varas atbalstam izmanto tādus tradicionālus spēkus kā armija, baznīca, valsts ierēdņu sistēma un policija. Turpretī totalitārais režīms balstās uz speciālām bruņotām represiju institūcijām (Padomju Savienībā — VDK, Vācijā — SS, gestapo hitlerlaikā).

b) autoritārā režīma galvenās iezīmes. Valsts vara atrodas viena cilvēka vai vienas grupas rokās. **Politiskā vara nav kontrolējama:** varas pārstāvji nesniedz nekādus pārskatus neatkarīgām valsts institūcijām, nemaz nerunājot par sabiedrību. Tas nozīmē, ka iedzīvotāju masas ir atrautas no politikas — tām nav nekādas teikšanas. **Politisko varu autoritārā režīmā pārstāv absolūts monarhs, militārs diktators vai tirāns, militāra hunta¹ vai cita oligarhiska varas sistēma ar vairāk vai mazāk izteiktām demokrātijas vai totalitārisma iezīmēm.**

Autoritārs politiskais režīms balstās uz spēku, taču tas var būt arī populārs iedzīvotāju vidū. Piemēram, iedzīvotāju vidū bija populārs **ulmaņlaika politiskais režīms, kam pārsvarā bija demokrātiskas tendences.** Autoritārais režīms ir pietiekami spēcīgs, lai valstī saglabātu kārtību. Varbūt pārejot no padomjlaikiem uz mūsdienām, postsociālisma valstīs bija nepieciešams autoritārais režīms? **Lēciens no totalitārā režīma demokrātiskā visatļautībā, kuru papildināja politiskā juceklība, ļoti diskreditēja demokrātijas politisko režīmu visās postsociālisma valstīs. Ari Latvijā.** Tas bija jūtams arī tad, kad pēc 7.Saeimas vēlēšanām uzvarējusi partija

¹ **Hunta** (sp. *junta* — apvienība, kolēģija) ir sabiedriski politiska organizācija vai apvienība, kas nākusi pie varas militāra valsts apvērsuma (militāra hunta) rezultātā. Šo terminu galvenokārt lieto Latīņamerikas valstīs, kur runā spāņu valodā. Piemēram, Čīlē **Pinočets Ugarte** (Pinochet Ugarte, dz.1915.gadā) 1973.gadā organizēja valsts apvērsumu un nodibināja militāru režīmu — "Pinočeta hunt", kas bija vērstas pret iepriekšējās valdības komunistisko orientāciju.

(TP) palika opozīcijā. Tiek diskreditēti vēlēšanu rezultāti, kurus nedrīkst pakļaut partiju līderu simpātijām un antipātijām, aizkulišu norunām un solījumiem, atsakoties no politiskiem principiem.

Autoritārie režīmi ir paši izplatītākie cilvēces vēsturē: seno Austrumu zemju **despotijas**¹; **tirānu režīmi** antīkajā pasaulē; **absolūtās monarhijas** viduslaikos un jaunajos laikos; **Rietumeiropas impērijas 19. gs.**; **militārie režīmi 20. gs.**; fašistiskie un komunistiskie 20. gs. režīmi, kas pāriet totalitārisma.

Autoritārā režīmā izpaužas divas tendences — demokrātiskā un totalitārā. Piemēram, **Kastro**² režīms Kubā (1959), režīms ar komunistisku orientāciju, pārauga totalitārisma. Autoritārais režīms Čīlē, Dienvidkorejā un Argentīnā mainās demokrātijas virzienā. Militārie režīmi un vienpartijas sistēma ir raksturīga lielākajai daļai Āfrikas valstu. Gandrīz to pašu var teikt arī par daudzām Āzijas valstīm (Grunwissen Politik, Bd. 302. - S. 186-190).

Autoritārais režīms pieļauj politiskās varas un sabiedrības dialogu: 1) tauta drīkst interesēties par politiku un piedalīties tajā; 2) kritizēt vai izteikt neapmierinātību ar esošo politikas kursu; 3) pieļauj arī to, ka politisko lēmumu pieņemšanu zināmā mērā ietekmē sabiedrība.

Autoritārais režīms nepieļauj valsts varas sadalīšanu likumdošanas varā, izpildvarā un tiesu varā. Tā būtību pauž lozungs: "**VISS ATĻAUTS, IZNEMOT POLITIKU.**" Šis režīms ļauj īstenot augstu valsts varas centralizāciju uz administratīviem pamatiem. Tādējādi tiek pavērts ceļš uz totalitārisma kā autoritārisma galējo izpausmi politiskajā režīmā. Savukārt tautas piedalīšanās politikā un ideoloģiskais plurālisms paver ceļu demokrātijai.

Tāpat autoritārisma nav vietas patiesai demokrātijai un humānismam, tiesiskai valsts iekārtai, jo autoritārisms nepieļauj varas sadalīšanu, kas ir raksturīgi demokrātijai. Taču **autoritārisma ietvaros var attīstīties demokrātijas iedīgli, kas paver ceļu uz demokrātisku politisko režīmu.** Tādējādi autoritārisms ieņem vidusstāvokli starp totalitārisma un demokrātiju. Šai atziņai atbilst viena no autoritārisma izpratnēm: "**Autoritārisms ir tāds politiskais režīms, kur valda viena cilvēka vai vienas grupas**

¹ "Despotisms (gr. *despotes* — pavēlētājs, valdnieks, valdonis) ir absolūta neierobežotas patvaldības varas forma, kurai raksturīga pilnīga patvaļa, stūrgalvība, savas gribas uzspiešana, rupja un cietsirdīga pakļauto gribas apspiešana un pakļauto beztiesiskais stāvoklis. **Despotija** ir raksturīga absolūtām monarhijām" (Словарь-справочник по социологии и политологии. М., 1996. — С.67-68).

² **Kastro Russ** (Castro Ruz, dz. 1926.g.) — Kubas Komunistiskās partijas pirmais sekretārs kopš 1965.gada, Kubas Valsts padomes un Ministru padomes priekšsēdētājs un bruņoto spēku virspavēlnieks. Viens no Kubas revolūcijas vadītājiem (1956-1959). Kubas politika joprojām ir uzticīga marksisma-ļeņinisma idoloģijai, bet pēc PSRS sabrukuma vērojamas autoritāra režīma tendences (tiek atcelti dažādi ierobežojumi).

vara, kas nepieļauj politisko opozīciju, bet saglabā personības un sabiedrības autonomiju ārpus politikas sfēras” (Политология. Минск, 1995.— С.233).

Rietumu politikas zinātnes traktējumā autoritārie režīmi (Autoritāres Regime) atšķiras no totalitārisma un demokrātijas ar **autokrātisku**¹ varu (autokratische Herrschaf).

Mēģināsim iedziļināties vispusīgākā autoritārisma izpratnē. “**Autoritārisms** ir tāds politiskais režīms, kas tiek izveidots vai uzspiests ar tādu varas formu, kura koncentrēta viena cilvēka rokās vai arī vienā institūcijā un samazina citu politisko institūciju nozīmi, pirmām kārtām pārstāvības institūciju nozīmi un lomu valstī. No šejienes izriet, ka **opozīcijas un politisko apakšsistēmu loma tiek samazināta līdz minimumam** (asociācijas, sabiedriskās grupas, savienības u.tml.). Formalizācijas rezultātā savu organizatorisko un regulējošo nozīmi zaudē politiskās procedūras un institūcijas, kuras saistītas ar valsti un sabiedrību... **Autoritārisms vispār piemīt varai un politikai** ... Autoritāra ir jebkura varas gribas, kura tiek uzspiesta sabiedrībai, nevis pieņemta brīvprātīgi, apzināti pakļaujoties. Objektīvi autoritārisms var būt saistīts ar sabiedrības pārveidošanu. Jo mazāk ir šādu objektīvu apstākļu un vairāk izpaužas varas nevarība, jo acīmredzamāk izpaužas subjektīvie, personiskie autoritārisma cēloņi un apstākļi” (Политология. Энциклопедический словарь. М., 1993. — С.15). Varbūt arī Latvijā viena otra politiskā partija cenšas autoritāri uzspiest savu gribu, piemēram, TB/LNNK pilsonības jautājumā? — Nav šaubu, ka šai partijai rūp latviešu tautas izdzīvošana. Cita lieta — vai TB/LNNK stratēģiskā līnija atbilst valsts un tautas vitālajām interesēm pašreizējā situācijā? Partija nebija spējīga nepilsoņu jautājumā risināt konstruktīvu politisku dialogu ar TSP un sociāldemokrātiem politiskās krīzes (8.04 — 30.04.98.) laikā. Cieta valsts prestižs starptautiskajā arēnā.

¹ **Autokrātija** (gr. *autokrateia*): 1) valsts pārvaldes forma, kur vienai personai ir neierobežota augstākā valsts vara; 2) valsts varas politiskais režīms ir autokrātisks, ja augstākās valsts varas amatpersonas (valsts galva) izmanto nedemokrātiskas valdīšanas metodes. Šajā nozīmē autokrātija ir autoritārisma sinonīms.

4. DEMOKRĀTIJA¹

Demokrātija nespēj pacelties pāri tā cilvēciskā materiāla līmenim, no kura taisīti vēlētajī.

Bernards Šovs

Demokrātija ir balstīta uz pārliecību, ka tā ir neparasta iespēja parastiem cilvēkiem.

Harijs Emersons Fosdiks

Informācija ir demokrātijas valūta.

Tomass Džefersons²

Tautas valdība — tautas ievēlēta, tautai kalpojoša (Government of the people, by the people, for the people).

Abrahams Linkolns³

Katra cilvēka dvēsele ir neliels kaujas lauks, maza epizode tajā gigantiskajā cīņā, kuru savā starpā mūžīgi izcīna "vedenie"⁴ un "nevedenie". Un, kaut arī šī cīņa notiek, valdot jebkurai valdībai un jebkurā valdīšanas veidā, mēs patiešām varam teikt: kamēr "vedenie" spēkiem valstī ir pārsvars, tā tiek vadīta demokrātiski.

Igors Jefimovs⁵

Demokrātija ir tas politiskais režīms ar savām iekšējām pretrunām un problēmām, kur politikā valda izpratnes centieni un kompromiss, sākot ar partijām⁶, parlamentu, valdību un beidzot ar saskaņu sabiedrībā. **Demokrātija ir process** nevis kaut kāds stāvoklis, kas būtu jāsasniedz, jo runa ir par politisko darbību, par attiecīgu domāšanu (apziņu) un tai atbilstošu dzīvesveidu visās sfērās. Tikai tādēļ **demokrātija spēj politikā vispilnīgāk paust cilvēka dzīves būtību — saprašānu. Tas iespējams tikai tad, kad politikas pamatus veido saprašāna, nevis zināšana.** Saprašāna politikā savukārt balstās uz vēstures saprašānu un konkrētas partijas ideoloģiju un programmu. Līdz ar to šīs saprašānas rezultātā partiju politiskajā darbībā rodas dažādas un pat pilnīgi pretējas politiskās atziņas,

¹ **Demokrātija** (gr. *demos* — tauta + *kratos* — vara) ir "tautas vara, tautvaldība, tas ir, politiska forma, pirmām kārtām visas valsts forma, tās politiskais režīms, kur tauta vai tās vairākums kļūst par politiskās varas avotu un paudēju" (Словарь-справочник по социологии и политологии. М., 1995.—С.65).

² **Džefersons** (*Jefferson*, 1743-1823) Tomass — ASV prezidents (1801-1809). Neatkarības deklarācijas (1776) projekta autors. Mēs speciāli to atkārtojam lasītāja ērtības labad, jo runa ir par svarīgu politisku atziņu — demokrātiskas politikas izpratni.

³ **Linkolns** (*Lincoln*, 1809-1865) Abrahams — ASV prezidents (1861-1865), viens no Republikāņu partijas dibinātājiem (1854). Viņa valdība ir pieņēmusi likumu par zemes piešķiršanu (1862) un atcēlusi verdzību (1865). Linkolns ir amerikāņu tautas nacionālais varonis.

⁴ **"Ведение"** — apzināšanās, saprašāna, izpratne; pārzināšana, pārziņa, kompetence. Saprašānas procesā notiek cīņa cilvēka dvēselē, cīņa, kuru Jefimovs nosauc par cīņu starp **"ведение"** un **"неведение"**. Šiem krievu valodas ļoti ietilpigajiem terminiem latviešu valodā nav analoga termina.

⁵ **Ефимов И.М.** *Метаполитика: Наш выбор в истории.* Л., 1991. — "Где можно прочно установиться демократическая форма правления, с.156-159".

⁶ **Runa ir arī par to, ka pozīcija cenšas saprast opozīciju un risināt demokrātisku politisko dialogu.**

lēmumi, deklarācijas un paziņojumi. Tādēļ valsts stratēģiskajā politikā ir nepieciešams kompromiss, kur izpaužas partiju politiskā atbildība.

Rodas nepieciešamība rast kompromisu valsts politiskās stratēģijas veidošanā, kur izpaužas partiju politiskā atbildība un politiskais taisnīgums — lielākais postsociālistiskās demokrātijas deficīts. Latvijas politiskās partijas nespēj distancēties no savām programmām valsts nacionālo interešu līmenī, bet katra pretendē uz savu patiesību. 6.Saeima un valdība, veidojot valsts stratēģisko politiku, nespēja rast kompromisu attiecībā uz nacionālo interešu izpratni. Līdzīgi tapa arī 7.Saeimas apstiprinātā valdība ar V.Krištopanu priekšgalā. Tā veidojās uz personāliju principa un aizkulišu solījumiem tām partijām (LSDSP un LSDP), kuras netika iekļautas valdības koalīcijā.

Autora atziņas balstās uz vēstures, Latvijas nacionālo interešu un demokrātijas izpratni to ciešā saistībā. Latvijas nacionālās intereses veidojas šādās politikas un dzīves jomās: **valstiskā suverenitāte (neatkarība), drošība, labklājība, latviešu tautas izdzīvošanas un attīstības perspektīva, sabiedrības integrācija un nepilsoņu jautājums**¹. Runa ir par šo interešu kopumu ciešā savstarpējā saistībā, lai izstrādātu politisko pamatideju un argumentētu valsts stratēģisko līniju ceļā uz Eiropas Savienību un NATO. Ja nav šādas **partiju vienojošas pamatidejas**, politiskais kompromiss kļūst apgrūtināts vai pat neiespējams. Tas, protams, neizslēdz iespēju lasītājam veidot savas politiskās atziņas, par pamatu ņemot konkrētas partijas ideoloģiju un programmu.

Kas tad īsti ir šī partiju vienojošā pamatideja? Tā veidojas kā partiju politisks kompromiss, kas balstīts uz dažādu nacionālo interešu izpratni un politisko atbildību valsts un tautas priekšā. Piemēram, latviešu tautas izdzīvošanas un attīstības jautājums — **“kas patlaban apdraud latviešu tautas izdzīvošanu savā tēvzemē?”** — un dažādu partiju atbildes ir šīs idejas tapšanas pamats. Partiju vienojošā pamatideja rodas tādas politiskās darbības rezultātā, kad tās atsakās no “es zinu”, kas apdraud latviešu tautas izdzīvošanu, un cenšas saprast arī “citādu” atziņu. **Runa ir par to, lai saprastu Latvijas nacionālās intereses latviešu izdzīvošanas aspektā ciešā saistībā ar nacionālajām interesēm citās politikas jomās — valstiskā suverenitāte, drošība, labklājība, sabiedrības integrācija un nepilsoņu jautājums.** Vai uz šā pamata tika izveidota V.Krištopana valdība? — Lasītājam nāksies pašam iepazīties ar “Deklarāciju par Ministru kabineta iecerēto darbību” (“Diena”, 27.—28.11.98.). **Varbūt tas ir pasākumu apkopojums, nevis politisks dokuments?!**

Autora izpratne nepretendē uz patiesību. Runa ir par nacionālo

¹ Šī doma šeit un citā vietā variākkārt tiks akcentēta kā autora atziņu, prātojamu un secinājumu pamats.

interešu izpratnes centieniem valsts līmenī, kas nereti ir pretrunā ar konkrētas partijas viedokli. Tādēļ šeit nav vietas kritikai.

Demokrātija ir ne vien politiskais režīms, bet arī attiecīgs dzīvesveids, kas balstās uz saprašānu. Līdz ar to demokrātija ir nepastāvīga un trausla, tāpat kā viss nepārtrauktā kustībā esošais un pārmaiņām pakļautais. **Tā balstās uz demokrātisku politiskās varas sistēmu. Tās garīgo pamatu veido dažādas ideoloģijas — konservatīva, liberāla, sociāldemokrātiska. Bet demokrātija nav iespējama uz tādu ideoloģiju bāzes kā fašisms, nacionālsociālisms, marksisms-ļeņinisms (komunisms).**

a) kas ir demokrātija? — “**Demokrātijas varas sistēmas leģitīmācija ir autonoma**¹. Tādēļ tās labums sabiedrībai ir objektīvi acīmredzams. Valsts varai (die Staatsgewalt) ir jānāk no tautas... Demokrātijā sabiedrības sistēmas struktūra ir heterogēna² — tā izceļas (auszeichnen sich) ar atšķirības daudzveidību un savstarpējā sacensībā esošām interesēm (rivalisierender Interessen)... Demokrātiskas varas sistēmas organizācija ir plurālistiska³. Partikulāro⁴ interešu (die Partikularinteressen) atzišana un ievērošana ir obligāta nepieciešamība. Bez šaubām demokrātija balstās ne tikai uz kopējās gribas veidošanu (die Willensbildung) strīdīgo jautājumu sektorā (kontroversen Sektor), bet arī uz neaizskaramu vērtību kodeksu

¹ “**Autonomija** (gr. *autonomia* — pašpārvalde, neatkarība) ir teritorijas vai organizācijas statuss valstī, kas pieļauj vairāk vai mazāk plašas iespējas patstāvīgi risināt iekšējās problēmas ārpus tās valsts vai organizācijas tiesībām un pilnvarām, kurā ietilpst pašpārvaldes vienība” (Словарь-справочник по социологии и политологии. М., 1996. — С.8).

Autonomija ir pašpārvalde, tiesības patstāvīgi pārvaldīt un lemt noteiktus jautājumus (administratīvā autonomija, politiskā autonomija). **Autonoms** — tāds, kam ir **autonomija** (autonomi valstiski veidojumi: republikas, apgabali utt.). Šajā kontekstā runa ir par **demokrātiskas varas sistēmas** autonomiju, neatkarību tās tapšanā un darbībā, kā arī par šīs varas diferenciaciju (likumdošanas vara, izpildvara, tiesu vara).

² **Heterogēns** (gr. *heteros*— cits + *genos* — dzimums, izcelšanās) — neviendabīgs, nevienvēidīgs (heterogēni savienojumi ķīmijā, fizikā; heterogēna sistēma, kas sastāv no divām dažādām vielas fāzēm).

³ **Plurālisms** (lat. *pluralis* — tāds, kas sastāv no daudzām vienībām) ir tāda koncepcija, kas pauž uzskatu, ka viss esošais sastāv no daudzām savstarpēji neatkarīgām būtībām, substanciāliem pamatiem vai esošā veidiem (metafizikā), zināšanu formām (izziņas teorijā). Terminu ieviesa K.Volfs (1712). Demokrātijā ir runa par partiju plurālismu, ideoloģiju un uzskatu plurālismu, kas ļauj realizēt saprašānu kā politiskās domas garīgo pamatu, kā politisko lēmumu un atziņu pirmsākumu.

⁴ **Partikulārs** (lat. *particularis* — atsevišķs, uz daļu attiecīgs) ir tāds, kas pastāv atsevišķi, kas attiecas uz kādu veselā daļu.

Partikulārisms: 1) feodālo valstu un tiesību normu sadrumstalotība; 2) partikulārisms tiesībās izpaužas vairāku tiesību sistēmu pastāvēšanā vienā valstī, kur atsevišķiem štatiem (ASV), apgabaliem, novadiem, pilsētām vai cilvēku grupām ir īpašas tiesības; 3) atsevišķu valsts apgabalu tiekšanās pēc lielākas patstāvības, pēc vietējo tiesību atzišanas.

(wie etwa der Unveräußerlichkeit von Menschenrechten) cilvēku tiesībās... **Tiesību sistēmas nozīme un patstāvība demokrātijā ir neapstrīdama un nenoliedzama.** Tā pati par sevi ir vērtība (Eigenwert), un to nevar politiski ietekmēt vai atcelt" (E.Jesse. Typologie politischer Systeme der Gegenwart. Ebenda, S. 168-169).

Lūk, demokrātiska režīma pietiekami pilnīgs raksturojums: varas sistēmas tiesiskais pamats, heterogēna (neviendabīga) varas sistēma, plurālistiska valdība un tiesu sistēmas patstāvība. **Demokrātija nevar pastāvēt, ja nav politiskas opozīcijas.** Tas viss padara jēdzienu "**demokrātija**" diezgan nenoteiktu un izplūdušu. Tādēļ būtu lietderīgi atklāt šā jēdziena lietošanas pamatnozīmes.

Jēdzienu "demokrātija" lieto:

— tādas valsts iekārtas un politiskās sistēmas raksturošanai, kuras varas avots ir vairākuma gribas izpausme vispārīgās, vienlīdzīgās, brīvprātīgās un aizklātās vēlēšanās;

— tāda politiskā režīma apzīmēšanai, kuram raksturīga pilsoņu politiskā brīvība un vienādas tiesības;

— partijas, arodbiedrības vai citas sabiedriskās organizācijas veidošanās un darbības formu raksturošanai;

— lai raksturotu tautas, sociālo grupu un pilsoņu piedalīšanos varas realizēšanā valstī kā demokrātijas mērķu;

— kā cilvēku tiesību un brīvību sinonīmu;

— lai raksturotu politisku pasaules uzskatu, sabiedriski politisku kustību un specifisku dzīvesveidu;

— lai uzsvērtu sociālpolitiskās vērtības: brīvību, suverenitāti u.c. Demokrātija jebkurā politiskajā sistēmā tieši vai pastarpināti ir saistīta ar valsts varu. Demokrātijas būtību pauž lozungs: "**ATĻAOTS IR VISS, KAS NAV AIZLIEGTS AR LIKUMU.**"¹ Tādēļ ir pamats teikt, ka demokrātija "**vispirms parāda sevi kā varas organizācijas veids**" (Политология. Минск, 1995. — С.235) jeb režīms. Demokrātija izpaužas attiecīgā politiskā darbībā, kura balstās uz varas dalīšanu un politisko brīvību. Mēs neiedziļināsimies jautājumā par publiskās un privātās brīvības atšķirību. Šajā brīvības jomā politiskais un tikumiskais nereti nonāk konfliktā viens ar otru. Tikai uzsvērsim, ka **brīvības garīgo pamatu veido saprašana cilvēku darbībā un rīcībā visās dzīves jomās** (G.Tauriņš. Vēstures filozofija. R., 1996. — 88-106.lpp.). Bet **demokrātija ir politiskā brīvība.**

b) demokrātisks politiskais režīms (ideāla modeļa pamatiezīmes)². **Augstākās valsts varas avots ir pati tauta.** Tas nozīmē to, ka tautai pieder konstitucionālas valsts varas veidošanas tiesības vispārīgās, vienlīdzīgās,

¹ "Katram ir tiesības uz rīcību, kas nav aizliegta ar likumu" (LR Konstitucionālais likums "Cilvēka un pilsoņa tiesības un pienākumi" 1, 2.pants).

² *Sīkāk sk.:* Шмаков Т.В. Из основ политологии Запада // Политические исследования. 1991., № 2.—С.135.

brīvās un aizklātās vēlēšanās. Tauta ievēlē savus pārstāvjus parlamentā un var tos periodiski mainīt (Latvijas Republikas Saeimu ievēlē uz četriem gadiem).

Referendumā¹ tauta tieši piedalās svarīgu politisku lēmumu pieņemšanā likumdošanas sfērā vai citu svarīgu politisku lēmumu pieņemšanā. Bet tas prasa pietiekami augstu tautas politisko intelektu, dziļu sociālpolitiskās un ekonomiskās situācijas izpratni valstī. Referenduma gadījumā parlaments politisko atbildību novel uz tautas pleciem. Tā ir tipiska parlamenta deputātu politiskās bezatbildības izpausme, jo tautas politikā intelekta līmenis ir zems. Latvijā tas izpaudās referendumā rīkošanā par grozījumiem Pilsonības likumā, kurus akceptēja 6.Saeima (22.06.98.). Citiem vārdiem, politiskās partijas nespēja vienoties par valsts nākotnes redzējumu pēc 10—20 gadiem. **Politīķi nespēja distancēties no savām programmām un valstiskā līmenī panākt kompromisu, kas vienotu dažādas nacionālo interešu izpratnes.** Politīķi un valstsvīri palika katrs savu atziņu “es zinu” gūstā. Tā rezultātā sašķēlās politiskie spēki un sabiedrība. Šo šķelšanos nevar pārvarēt ar likuma spēku vai administratīvi. Tās pārvarēšanai trūkst politiska pamatojuma V.Krištopana valdības deklarācijā (“Diena”, 27—28.11.98.). Bet deklarācija taču ir valsts politikas principu un darbības mērķu pasludināšana, nevis pasākumu apkopojums. Vai mums ir izredzes veiksmīgi pabeigt sarunas par iestāšanos Eiropas Savienībā, ja valstī būs 500—600 tūkstoši nepilsoņu? — Šis jautājums tiek apiets vai arī paliek neizprasts. Ir izstrādāta sabiedrības integrācijas programmas koncepcija, kuras “izvērtēšanai sabiedrībā jāatvēl vismaz četri pieci mēneši” (Integrācijas koncepciju sabiedrības izvērtēšanai nodos janvāra beigās // “Diena”, 11.01.99.). Bet valdības deklarācijā **trūkst sabiedrības integrācijas pamatojuma.** Pagaidām nav politiskas idejas, kas spētu vienot pilsoņus un nepilsoņus, novēršot divkopienu sabiedrības tapšanu.

Brīvas vispārīgas aizklātas vēlēšanas raksturo: 1) vēlēšanu tiesību brīvība un vienlīdzība (viens cilvēks — viena balss, izņemot jaukto vēlēšanu sistēmu); 2) kandidātu izvirzīšanas brīvība; 3) balsošanas brīvība (slepena, aizklāta balsošana); 4) vienlīdzība vēlēšanu propagandas veikšanā. **Latvijā partiju propaganda ir atkarīga no finansiālā atbalsta, kuru sniedz ietekmīgi ekonomiskie grupējumi, bankas, firmas. Tas noveda pie V.Krištopana mazākumvaldības, kuru apstiprināja 7.Saeima.**

¹ Referendums (lat. *referendum* — paziņojums) ir visas tautas nobalsošana, pieņemot jaunu konstitūciju, atsevišķus likumus, politiskas deklarācijas, kā arī izlemjot citus svarīgus valsts līmeņa jautājumus. Referendums ir viena no demokrātiska politiskā režīma pamatiezīmēm. “Referendums ir vēlētāju gribas izpausme balsojot vai arī aptauja par svarīgiem valsts un sabiedriskās dzīves jautājumiem; viens no tiešās demokrātijas institūtiem” (Словарь-справочник по социологии и политологии. М., 1996.— С.201).

Patstāvīga un reāla tautas ievēlēto institūciju darbība (centrālajā un vietējā varā). Mūsdienās demokrātiskajās valstīs pilsoņi valsts pārvaldē piedalās ar savu pārstāvju — ievēlēto deputātu¹ starpniecību. Vēlētāji deputātiem deleģē tiesības pieņemt politiskus lēmumus. **Tāpēc demokrātijas apstākļos ļoti svarīgi ir paaugstināt visas tautas politiskā intelekta, kultūras un atbildības līmeni.** Tā, piemēram, Vācijā politoloģija tiek mācīta skolā, sākot jau ar 5.-6.klasi (Zur Situation der politischen Bildung in der Schule. Bd. 185. Bonn, 1982). Runa ir par plašu politiskās izglītības programmu. Piemēram, 5.-6. klases skolēni apgūst šādas tēmas: sabiedrības saziņas līdzekļi², skola, enerģētika³, ģimene; 9.-10. klases skolēni: vēlēšanu sistēma, partija, baznīca, sabiedrības intereses; internacionālās attiecības; tiesības; brīvība industriālā sabiedrībā; drošības politika un dienests armijā. Lūk, kas trūkst mūsu skolās!

Legālas opozīcijas pastāvēšana — demokrātijas veidošanās un pastāvēšanas nepieciešams priekšnoteikums. Demokrātiska režīma apstākļos galvenais un dabiskais **vairākuma pienākums gan parlamentā, gan valdībā ir cienīt mazākumu un tā tiesības uz opozīciju.** DEMOKRĀTIJA BEZ OPOZĪCIJAS NAV IESPĒJAMA. Ja vairākums nespēj saprast mazākuma politiku, tad demokrācija kļūst neiespējama. **Tikai tad, ja tiek izprasts mazākums, veidojas reāls uzskatu un atziņu plurālisms un paveras iespēja pieņemt optimālus politiskos lēmumus. Tas padara vairākumu nestabilu un neļauj ieslgt autoritārisma.** Par nožēlošanu Latvijas (6.Saeima) valdošo partiju koalīcija nespēja saprast mazākuma opozīciju un pat necentās to darīt. 7.Saeima nolēma atstāt opozīcijā partiju (TP), kura uzvarēja vēlēšanās un kuras programma būtiski neatšķiras no koalīcijas partiju (LC, TB/LNNK, JP) programmām. Kā labā? Kā interesēs? Kam tas ir izdevīgi? — Skaidrs ir viens: **pagaidām Latvijā nav iespējama politisko partiju konkurence civilizētā formā. V.Krištopana valdības veidošanas pamats ir personāliju princips un aizkulišu sarunas un konkrēti solījumi partijām — sociāldemokrātiem un TSP —, kuras neatrodas pozīcijā. Zūd politiskā robežšķirtnē starp pozīciju un opozīciju.** Līdz ar to uz politiskiem principiem balstīta valdības darbība, kļūst neiespējama. Nereti par politiskas dzīves normu kļūst oponenta apmelošana, nomelnošana, kompromatu karš u.tml. Nopietnas politiskas

¹ **Deputāts** (lat. *deputatus* — nosūtīts, norīkots, pilnvarots; lat. *deputare* — norīkot, nozīmēt) ir tāda persona, kas noteiktā kārtībā ievēlēta likumdošanas institūcijā vai citā valsts, sabiedriskās organizācijas institūcijā. "Deputāts ir tautas pārstāvis, kas ievēlēts likumdošanas vai citā pārstāvības (varas. — G.T.) institūcijā" (Словарь-справочник по социологии и политологии. М., 1996. — С.66).

² **Sabiedrības saziņas līdzekļi** ir masu informācijas un propagandas līdzekļi: prese, radio, TV, informācijas aģentūras, starptautisko organizāciju informācijas dienesti u.c.

³ **Enerģētika** ir tautsaimniecības nozare, kas aptver dažādu enerģijas veidu ražošanu, pārveidošanu, pievadišanu un izmantošanu.

diskusijas — liels retums gan Saeimā, gan valdībā Latvijas nacionālo interešu jomā, lai panāktu kompromisu valsts politikas līmenī. Jā, daudz vieglāk bija izteikt uzticību V.Krištopana mazakumvaldībai (26.11.98.).

Reāli funkcionējoša daudzpartiju sistēma ir demokrātiska politiskā režīma pamats. “Konsekventa demokrātija pieļauj likuma ietvaros funkcionējošu partiju un sabiedrisko organizāciju netraucētu darbību. Politiskās partijas paver iespēju dažādu sociālo slāņu un grupu politiskās gribas izpausmei un kontrolē viena otru, nepieļaujot viena politiskā spēka monopolu” (Политология. Минск, 1995. — С. 236). Un tas savukārt paver plašas iespējas pilnīgāk izmantot “saprāšanu” politisko problēmu risināšanā atbilstoši dzīves realitātei. Galvenā politisko spēku pārbaude ir vēlēšanas. Tajās visu izšķir pašu vēlētāju politiskais intelekts, kultūras un atbildības līmenis.

Varas dalīšanas principa ievērošana. Politiku īsteno trīs patstāvīgas varas: **likumdošanas, izpildu un tiesu vara.** To patstāvība un savstarpējā mijiedarbība veido demokrātijas nepieciešamu priekšnoteikumu, jo neļauj nevienai varai ieņemt dominējošo, valdošo stāvokli valstī, tādējādi nodrošinot varas sistēmas līdzsvaru. Demokrātija ir iespējama tikai tiesiskā valstī.

Tiesiska valsts — likuma valdīšana visās dzīves sfērās. Demokrātija kā politisks režīms veicina tiesiskas valsts veidošanos un pastāvēšanu. **Tiesības kļūst par spēku, kas nav pakļauts politiskai konjunktūrai¹, politisko partiju savtīgām interesēm.** Bet tas prasa augstu atbildības līmeni sabiedrībā.

Varas iestāžu darbības atklātums visos līmeņos. Katram ir tiesības tikt pilnīgā skaidrībā par izskatāmo jautājumu valsts iestādēs, ja vien tas neattiecas uz valsts noslēpumu.

Piešķirt pilsoņiem plašas politiskās, sociālās un ekonomiskās tiesības un brīvības un dot attiecīgas juridiskās garantijas to īstenošanai dzīvē — lūk, ideāls² demokrātijas modelis!³ Vai tas reāli ir īstenojams visā pilnībā? — Taču nav tādas valsts virs zemes, kur šis ideāls būtu pilnībā realizēts. Šai

¹ **Konjunktūra** (lat. *conjunctura/conjungere* — savienot): 1) konkrēta situācija (apstākļu kopums) kādā sabiedrības dzīves sfērā (starptautiska konjunktūra, politiska konjunktūra); 2) ekonomiskā konjunktūra ir ražošanas procesa vai tirgus konkrētie apstākļi noteiktā vietā un laika posmā. **Konjunktūra ir nosacījumu kopums to savstarpēja cēloņsakarība: apstākļi, situācija, stāvoklis** (starptautiska, politiska, saimnieciska konjunktūra, konjunktūra pasaules tirgū).

² **Ideāls** (gr. *ideal*, fr. *ideal*): 1) iespējami labākais, vislabākais; 2) tāds, kas atbilst idomātai idejai, tēlam, ideālam; 3) cilvēka īpašības, dzīves apstākļi un ideāls; 4) tāds, kas radīts domāšanas procesā un ko nav iespējams realizēt eksperimentā, dzīvē, īstenībā.

³ **Demokrātija ir process**, nevis galarezultāts. Demokrātija ir politisks process valstī, sabiedrības dzīvesveids, kas balstīts uz attiecīgu pasaules uztveri.

sakarībā ir vietā atcerēties Čērčila¹ teikto: “**Demokrātija ir šausmīga lieta, bet pagaidām cilvēce nav izdomājusi neko labāku.**” Cik tālu demokrātijā var iet, atsakoties no spēka pielietošanas politiskās varas jomā? Kas pieļaujams no spēka pozīcijām, lai nepārkāptu to robežu, kur beidzas demokrātija, kur beidzas spēka nepielietošanas prioritāte²? Runa ir par demokrātijas trūkumiem un vājajām pusēm.

c) demokrātijas trūkumi un vājās puses:

— **grūti pieņemt lēmumu** par spēka pielietošanu demokrātijas aizsardzībai,

— nereti sociālā un idejiski politiskā sabiedrības diferenciacija rada tādu plurālismu, kad pat, ielaižoties kompromisos, **grūti noteikt to vairākumu, kura griba būtu jārealizē valsts politikā,**

— **demokrātija veicina masu politisko aktivitāti,** kas var būt gan konstruktīva, gan destruktīva³ (graujoša). Demokrātisks režīms valstī var pāriet anarhijā, haosā, un sabiedrība var kļūt nepārvaldāma. Var izveidoties ļoti bīstams stāvoklis — “pūļa vara” (netaisnīga, despotiska, līdzīga totalitārismam) jeb **ohlokrātija**⁴. Tās sociālo bāzi veido mazizglītoti, morāli pagrīmuši vai arī izmisumā nonākuši cilvēki (bez darba un iztikas), kas gatavi savā rīcībā iet līdz galējībām, paužot savu neapmierinātību ar dzīvi. Tā ir pati bīstamākā varas forma, kas var sabiedrībai nodarīt vislielāko ļaunumu,

— **politiskā vara demokrātisku vēlēšanu rezultātā var nonākt pret-runā ar kompetenci un profesionālismu politikā.** Runa ir par parlamentā ievēlēto locekļu zemu politiskā intelekta, kultūras un atbildības līmeni. Tā rezultātā var tikt ievēlēti un iecelti valsts amatā nekompetenti cilvēki. Rezultātā **politika zaudē profesionālismu,**

— **demokrātijas īstenošanu traucē:** 1) vāja ekonomiskā bāze; 2) sociālās problēmas; 3) zema politiskā kultūra un atbildība valstī kopumā (tas ir

¹ Čērčils (Churchill, 1874-1965) Vinstons — Lielbritānijas premjerministrs (1940-1945, 1951-1955). Konservatīvo partijas līderis (1940-1955). Atzinis demokrātiskā režīma trūkumus, bet saskatījis arī tā priekšrocības. Viņš ar savu runu Fultonā (ASV) 1948.gadā lika pamatus NATO tapšanas idejai.

² **Prioritāte** (lat. *prior* — pirmais; vācu *die Priorität* — pirmajā vietā esošais) ir priekšrocība kaut kam (zinātniskam pētījumam, politiskam lēmumam). Prioritāte ir pirmtiesības zinātniskā atklājumā, izgudrojumā. Prioritāte nozīmē kaut kam dotas priekšrocības politikā, sociālajā sfērā, zinātnē, kultūrā utt.

³ **Destruktīvs** (no vārda “destrukcija”: lat. *destructio* — sagraušana, normālas struktūras jaukšana). Piemēram, polimēru destrukcija — makromolekulu sabrukšana siltuma, skābekļa, radiācijas u.c. faktoru ietekmē. Politikā: destruktīvs ir tāds sociālpolitiskais process, kas sagrauj pastāvošo valsts iekārtu, radot anarhiju vai “pūļa varu” valstī.

⁴ **Ohlokrātija** (gr. *ochlos* - pūlis, vienkāršie ļaudis + *kratos* - vara) ir “pūļa vara” vai “ielas valdīšana”. Runa ir par tādu sabiedriski politisko spēku valdīšanu, kuri orientējas uz primitīviem lozungiem un demagoģiskiem aicinājumiem uz pretvalstisku rīcību: anarhisms, populisms, kas provocē zemiskas kaisles un grautiņus (Словарь-справочник по социологии. М., 1996. — С.167).

raksturīgi visām postsociālisma valstīm); 4) sabiedrības šķelšanās naidīgās grupās. Šie apstākļi ne tikai bremsē demokrātiska režīma tapšanu, bet var padarīt neiespējamu demokrātisku politisko režīmu.

— **demokrātiskā politiskā režīmā grūti novērst varas ļaunprātīgu rīcību:** a) demagoģiju; b) manipulāciju¹ ar sabiedrisko domu (ar pievilcīgām ilūzijām, melīgiem solījumiem un politiskām intrigām piesaista vēlētājus)²; c) korupciju.

Demokrātijas vajās pusēs un trūkums izteiksmīgi pauž Šillers³: “**Kas ir vairākums?** — Prātīgums (spēja saprast, radīt politiska lēmuma jēgu. — *G.T.*) aizvien koncentrējas mazākumā. Balsis (vēlēšanās. — *G.T.*) vajadzētu svērt, nevis skaitīt. Tāds stāvoklis, ka neizglītots lemj, bet skaitliskums gūst virsroku un valda, agri vai vēlu tiks likvidēts.” Lūk, tādēļ **demokrātija nevar pastāvēt**, ja nav opozīcijas. **Demokrātija nav iespējama** arī tad, kad politisko spēku koalīcija atstāj opozīcijā partiju, kura uzvarējusi vēlēšanās. Bet pa šo ceļu **apzināti un organizēti** gāja 7.Saeimas partijas, veidojot V.Krištopana mazākumvaldību (LC, TB/LNNK, JP) un izsakot tai uzticību. Tās politiskā darbība bija apgrūtināta un ierobežota, pat neiespējama, jo izzūd politiskā robežšķirtne pozīcija — opozīcija. “**Par**” uzticību valdībai balsoja minētā koalīcija un LSDA, balsošanā neregistrējās TSP. “**Pret**” balsoja tikai TP. Lūk, V.Krištopana valdības krišanas (05.07.99.) pirmsākumi, kas noveda pie milzīga budžeta deficīta un sociālā budžeta sabrukuma. Milzīgs politiskās atbildības deficīts kļuva acīmredzams.

5. Kādās valstīs izveidojās demokrātisks politiskais režīms un tā galvenās iezīmes

Pēc Otrā pasaules kara demokrātisks politiskais režīms izveidojās Austrālijā, Beļģijā, Dānijā, Īrijā, Islandē, Izraēlā, Itālijā, Japānā, Luksemburgā, Jaunzēlandē, Nīderlandē, Norvēģijā, Austrijā, Zviedrijā, Šveicē, ASV, Vācijā (VFR), Francijā, Lielbritānijā. Taču jāpiebilst, ka arī visas

¹ **Manipulācija** (lat. *manipulus*—sauja, riekšava; fr. *manipulation*) ir sabiedriskās domas un cilvēku sociālpolitiskās uzvedības mērķtiecīga ietekmēšana nolūkā mainīt cilvēku arziņu, uzskatus, dzīves pozīciju un rīcību pretēji viņu patiesām interesēm” (Словарь-справочник по социологии. М.,1996. — С.126-127).

Manipulācija: 1) roku darba paņēmieni; vajadzīgais tvēriens, kustība utt.; 2) mahinācija, triks (tikt pie naudas ar dažādām mahinācijām), politikā — cilvēku apziņas un uzskatu ietekmēšana, balstoties uz demagoģiju un melīgiem solījumiem.

² Tieši tas ir raksturīgi bijušajās PSRS republikās, kur tikai veidojas un aug profesionāli politiķi.

³ **Šillers** (Schiller, 1759-1805) Frīdrihs — vācu rakstnieks. Viens no “Vētras un dziņu” perioda ievērojamākajiem pārstāvjiem. Trāģēdijas: “Laupītāji” (1781), “Marija Stjuarte” (1801), drāma “Mīla un viltus” (1784). Aizstāvēja idealizācijas principu mākslā.

postsociālisma valstis orientējas uz demokrātisku politisko režīmu. Nereti šis ceļš ir saistīts ar karadarbību un terorismu. Daudzās postsociālisma valstīs ir notikuši un joprojām notiek asiņaini etniskie konflikti. Dažās izveidojās autoritāra demokrātija (Kazahstānā).

Demokrātijas galvenās iezīmes:

1) **varas sistēmas tiesiskums ir autonoms**, jo balstās uz brīvām vēlēšanām;

2) **sabiedrības struktūra ir heterogēna**, tas ir, neviendabīga, jo sastāv no dažādiem politiskiem virzieniem, kas veido politisku konkurenci, cīnoties par valsts varu;

3) **valsts iekārtas organizācija ir plurālistiska**, jo pārstāv visus demokrātiski ievēlētos politiskos spēkus;

4) **tiesu sistēmas nozīme un vērtība ir nesatricināma** (Geltung des Rechtssystem ist unverbrüchliche) (E.Jesse. Typologie politischer System der Gegenwart // Grundwissen Politik, Bd. 302. Bonn, 1991. — S.166-170). Nav pieļaujama izpildvaras iejaukšanās tiesu darbībā un lēmumos, jo tas ir pretrunā ar tiesas neatkarību un patstāvīgumu. Par nožēlošanu gadās, ka Latvijas valstsvīri ar savu vērtējumu iejaucas tiesas lēmumos [Ministru prezidents G.Krasts un tieslietu ministrs Dz.Rasnačs iejaucās Laventa lietā: "Premjers un tieslietu ministrs tiesas lēmumu par drošības līdzekļa maiņu (Laventam. — G.T.) asi kritizēja, nosaucot to par sabiedrībai nepieņemamu" (Atkāpjas Laventa tiesa // "Diena", 17.10.97.)]. Premjera piemēram seko politiķi, izmantojot tiesu varas kritiku 7.Saeimas priekšvēlēšanu aģitācijas nolūkā. Cita lieta — valdības veiktie pasākumi tiesu darbības uzlabošanai. Tas ir valdības pienākums. Šīs divas dažādās lietas nedrīkst jaukt, jo runa ir par demokrātiju un par tiesu varas neatkarību no izpildvaras. Tieši to nespēja saprast G.Krasta valdība. Tas palielināja politisko spēku spiedienu uz tiesu varu. "**Politiķi spēj iespaidot pat ģenerālprokuroru** — pagrūst viņu uz šāda lēmuma pieņemšanu (atkāpšanās no amata. — G.T.) — un tagad cenšas pierunāt, lai viņš paliek. Tas ir pilnīgi absurds, un tā ir prokuratūras neatkarības ietekmēšana. Tā nedrīkst būt," spriež G.Krasts (G.Krasts: Ģenerālprokurors nav jāspiež palikt amatā // "Diena", 15.08.98.). Ja jau politiķi spēj ietekmēt tiesu varu, tad par tiesisku valsti nevar būt runas. Bet demokrātija balstās uz tiesisku valsti. Tātad priekšā nopietns darbs tiesu varas nostiprināšanā.

VI nodaļa

POLITISKĀ DARBĪBA UN LĪDZDALĪBA POLITIKĀ

Politika ir specifiska cilvēka dzīves sfēra¹, kurā tiek realizēts **politiskās darbības process**². Valsts politiskā vara ir šā procesa īstenotāja. Tātad valsts varas veidošanās un realizēšana dzīvē ir politika. Mēģināsim saprast politiku kā subjekta un objekta mijiedarbību sabiedrības politiskajā sistēmā, kā specifisku dzīves sfēru, kā politisku procesu, ko veido atsevišķu politiķu un institūciju darbība. “**Politisks process** (angļu political process), **politisks notikums, politikas norise** (Vorgang): 1) politikas zinātnē tiek lietots kā termins, lai apzīmētu politikas procesuālo dimensiju (angļu politics — politisks notikums, politiskā dzīve, (party politics — partiju politika)) **politiskos notikumus**: politisko interešu akcentēšana un apvienošana; konfliktu risināšana (gribas un konsensa veidošana); 2) politikas zinātnē un politikā tiek lietots, lai apzīmētu tiesiskus strīdus (Rechtsstret) **politikas jomā**, kuri atkarīgi no tiesas lēmuma (rīcības). Turklāt politika ir pakļauta tiesas spriedumam” (M.G.Schmidt. Wörterbuch zur Politik, S.753).

Politika, valstsvīra darbība ir politiskā procesa nepieciešams priekšnoteikums, lai varētu funkcionēt sistēma valdīt-pakļauties. Mēs lietojam terminus “**politiskā darbība**” un “**politisks process**” kā sinonīmus, jo jebkura cilvēka, institūcijas vai partijas darbība³ arī ir process.

Galvenais politiskās darbības subjekts ir valsts vara. Tā pastāv reāli kā valsts politiskā vara un balstās uz attiecīgu institūciju un organizāciju darbību.

Politiskā vara ir darbība — politiskā darbība. “Politiskā darbība ir tāda cilvēka apzināta darbība, kas vērsta uz varas iekarošanu vai uz tās

¹ Angļu *politics*: 1) politika, politiskie notikumi, politiskā dzīve; 2) politiskā darbība. *Polity*: 1) valdīšanas veids, valsts iekārta; 2) valsts. *Policy*. 1) politika; 2) politikas līnija, kurss; 3) politiskums, saprātīgums; 2) viltība, veiklība. Šie angļu termini pauž politiskās darbības daudzveidību cilvēku dzīvē.

² **Politiskās darbības process** ir politiķu kopējās darbības raksturojums valsts institūcijās, starpvalstu attiecībās. Piemēram, politiskā darbība parlamentā, valdībā veido politisko procesu jeb politikas procesu.

³ **Darbība**: 1) kustība, pāreja no viena stāvokļa otrā; rīcība; 2) dzīvības procesi organismā (sirds darbība); 3) darbošanās, darba process konkrētā jomā, arī politikā kā politiskā darbībā; 4) notikuma gaita, norise (politisks notikums ir process); 5) iedarbība, process. **Process ir secīga, likumsakarīga norise, darbība.** Politiska procesa pamatu veido cilvēku darbība politikas jomā.

ietekmēšanu. Tās struktūra aptver objektus, subjektus, darbības mērķus un apstākļus, kā arī politiskās darbības formas, veidus un līdzekļus” (Политология. Минск, 1995. — С.116). Turklāt **valsts politiskā darbība** ir varas pastāvēšana un realizēšana trijās varas sfērās, respektīvi, likumdošanas, izpildu un tiesu vara darbībā attiecīgās valdības politiskās sistēmas ietvaros. Vara aptver politiskās darbības subjektus un objektus sistēmā “valdīt-pakļauties”.

Politiskās darbības subjekti¹: atsevišķs cilvēks vai cilvēku apvienība (partija, sabiedriski politiska organizācija, sabiedriski politiska kustība, atsevišķas sociālās grupas — šķiras, slāņi, kastas u.c.), valsts.

Politiskās darbības objekti²: galvenais objekts — sabiedrība, politiskās attiecības, politiskā sistēma kopumā, politiskie institūti. Par politiskās darbības objektu var kļūt arī atsevišķas sociālās grupas, šķiras, atsevišķs cilvēks sistēmā “valdīt-pakļauties”³, kur valsts vara valda pār sabiedrību. Pati vara kā cilvēku attiecības un darbība aptver gan politiskās darbības subjektus, gan objektus. Politiskajā darbībā objekts kļūst par subjektu un otrādi atkarībā no konkrētajiem apstākļiem.

Politiskās darbības subjekts var kļūt par objektu un otrādi, sākot ar atsevišķu cilvēku un beidzot ar sociālajām grupām. Viss ir atkarīgs no subjekta un objekta mijiedarbības sistēmā “valdīt-pakļauties”: **politiskā darbība, līdzdalība politikā, pasīva attieksme pret politiku. Politiskā darbība telpā un laikā veido politisko procesu**, kurš izpaužas kā: “1) **politiskās sistēmas funkcionēšanas forma**, kas attīstās telpā un laikā (“mūsdienu sabiedriskais process”); 2) **viens no sabiedrības procesiem** atšķirībā no tiesiskā, ekonomiskā, ideoloģiskā u.c. procesa (“pārbūve kā politisks process”); 3) **konkrēts process ar savu galarezultātu** (kādas partijas izveidošanās, vēlēšanas u.tml.)... **Politiskā procesa struktūra ietver**: procesa subjektu (reālu varu vai tās realizētāju, kam šī vara tiek deleģēta); objektu, kuru vajag radīt (izveidot) vai sasniegt kā politiskā procesa mērķi; **līdzekļus, metodes, resursus, procesa īstenotājus**, kuri saista subjektu un objektu—mērķi (politikas līdzekļi, vara)... Politikas procesa organizācija sākas ar šā procesa ideju, nodomu, teorijas izstrādi vai koncepciju, kuru pēc tam procesa subjekts (vara, līderis u.tml.) pārveido

¹ **Subjekts** (lat. *subjectum* — pamatā esošs) filozofijā ir cilvēks vai sociāla grupa, kolektīvs, kas veic garīgu vai priekšmetiski praktisku darbību. Subjekts ir uz objektu vērstas darbības avots, šīs darbības veicējs. **Politiskās darbības subjekts ir cilvēks vai cilvēku apvienības, politiskās kustības, valsts.**

² **Objekts** (lat. *objectum* — priekšmets; *obicere* — novietot priekšā, priekšstatīt) filozofijā ir tas, uz ko vēsta cilvēka garīgā darbība — saprašana un izziņa, kā arī praktiskā darbība. Politikā objekts ir vara, tās veidošana un realizēšana. Līdz ar to par objektu kļūst atsevišķi cilvēki un cilvēku grupas, visi attiecīgās valsts iedzīvotāji.

³ Sīkāk sk. II daļā “Politikas filozofija”, kur varas filozofija ieņem centrālo vietu.

par teoriju. **Politiskas teorijas radīšana** ir mērķtiecīga, tā ietver mērķa izvēli, mērķa idealizāciju un pārveidošanu pilnīgā, skaidrā teorijas formā, kura atbilst politikas procesa idejai vai koncepcijai. Mērķa izvēle, protams, tiek optimizēta: ideālais mērķis kļūst par politikas kritēriju, bet konkrēti tiek realizēts reāli sasniedzams mērķis” (Политология. Энциклопедический словарь. М., 1993. — С.294). Tātad **politiskā darbībā svarīga ir ne tikai politika, politiskās partijas un valdības spēja radīt konkrētu mērķi valsts nacionālo interešu skatījumā. Bet ne mazāk svarīgi ir distancēties no sava mērķa un vēlmes konkrētos lēmumos, likumos, memorandos utt., lai, pamatojoties uz kompromisu, veidotu valsts stratēģisko politiku atbilstoši nacionālajām interesēm. Ja 7.Saeimas partiju līderi Latvijas nacionālo interešu labā spētu distancēties no saviem partijiskiem mērķiem un personiskām vēlmēm, tad vairākumvaldības izveidošana būtu garantēta** (TP, LC, TB/LNNK). V.Krištopana mazākumvaldības politiskā darbība bija apgrūtināta un neiespējama, jo tās veidošanā **partijiskās intereses, mērķi, vēlmes ņēma virsroku pār saprātīgu politiski atbildīgu dialogu starp partijām**, starp partiju līderiem. Tas nebūtu noticis, ja politiskā atbildība ņemtu virsroku pār izdevīgu klusēšanu, atbalstot šādas valdības tapšanu. Visupirms runa ir par valdības koalīcijas partijām (LC, TB/LNNK, JP), kuru darbība noveda valsti līdz smagai ekonomiskai un finansiālai krīzei (5.07.99.).

I. POLITISKĀS DARBĪBAS SUBJEKTI

Politiskās darbības subjekti — atsevišķa persona (valdnieks, politiskās partijas līderis), politiskā partija, masveida sabiedriski politiska organizācija (arodbiedrības, profesionālās apvienības u.c.), sabiedriski politiska kustība, šķira, sociālā grupa (slānis) un valsts vara. Subjektu darbību nosaka attiecīga ideoloģija, programma, kas pauž konkrētas intereses. **Intereses veidojas politikās darbības rezultātā, kuras pamatā ir specifiska gara darbība, kas vērsta uz attiecīgas jēgas radīšanu.** Tā visupirms ir vērsta uz pagātni (vēsturi), lai saprastu pašu politiskās darbības subjektu un objektu attiecīgos vēsturiskos apstākļos. Uz šīs garīgās bāzes veidojas jēga mūsu šodienas politikai darbībai. **Tieši šī radītā dzīves jēga tiek iemiesota politikās interesēs, kuras pauž partijas programma.** Uz programmas pamata politikās darbības subjekti gan individuāli, gan kolektīvi realizē savu politisko darbību. Šajā sakarībā sīkāk jānoskaidro jēdziens “intereses” sistēmā “valdīt-pakļauties”.

Kas ir intereses? Kas ir sociāli politiskās intereses? Intereses¹ pauž atsevišķa cilvēka, sociālās grupas, partijas vai sabiedriskās kustības un attiecīgās organizācijas vai valsts vajadzības² un prasības³ dažādās dzīves

¹ **Intereses** (lat. *interesse* — piedalīties, būt klāt) pauž vajadzības un prasības, kas rodas mūsu darbības rezultātā, kura vērsta uz īstenības objektu un dzīves saprašānu, vēstures un politikas saprašānu.

² **Vajadzība** ir nepieciešamības izpaušme, prasība pēc kaut kā, kas rodas saprašānas rezultātā. Cilvēka dzīve, kas būtībā ir saprašāna, rada plašu vajadzības spektru, sākot ar pārtiku un beidzot ar dzīvokli; šīs vajadzības tiek apzinātas, saprastas un ietvertas attiecīgā politikajā programmā. **Arī pati politika ir specifiska cilvēku sabiedrības pastāvēšanas nepieciešamība un vajadzība, tāda pati vajadzība kā reliģija, kultūra, zinātne, māksla, u.c.** Sociālekonomiskās un politiskās vajadzības ir cilvēku iekšējās prasības pēc materiāliem un garīgiem labumiem, kultūras un izglītības, valsts un politikas.

³ **Prasība** ir tas, ko noteikti liek darīt, izpildīt. **Politiska prasība** — kategorisks lēmums, deklarācija, kurā kaut kas tiek prasīts (Latvijas Saeimas deklarācija par okupāciju 1940.gadā). **Prasības** ir noteikumi, normas (politiskās programmas prasības). Tās pauž nepieciešamību un vajadzību pēc attiecīgas politikās darbības ar noteiktu mērķi. Piemēram, valdības deklarācija.

Prasīgums ir īpašība, kas izpaužas kā politisku, tiesisku un tikumisku prasību izvirzīšana cilvēkiem, prasot no viņiem atbildību par to izpildi. No šejienes izriet **politiskās atbildības loma un nozīme.**

Politiskās intereses nevar nebūt sociālas. **“Sociālpolitiskās intereses** (lat. *interest* — tas, kas ir svarīgi) ir sabiedrības, sociālo grupu vai kopību, partiju, organizāciju vai kustību vajadzības un prasības sociālajā un politikas sfērā. Tās ir avots, cēlonis, (pa)mudinājums, motīvs sabiedriskās dzīves subjektu sociālpolitiskai darbībai” (Словарь-справочник по социологии и политологии. М., 1996. — С.90). Nācījas sociālpolitiskās intereses sauc par nacionālajām interesēm — konkrētas valsts nacionālajām interesēm.

sfērās: politikā, ekonomikā, kultūrā, izglītībā, sociālajā sfērā, starpvalstu attiecībās un citās dzīves jomās. Tās **rodas cilvēka gara darbības sfērā kā saprašanas rezultāts**, kā dzīves jēgas izpratne. Atcerēsimies, ka saprašana ir cilvēka būtība — viņa garīgā būtība, kas nosaka gan dzīves jēgu, gan politiku šā vārda visplašākajā nozīmē. **Intereses ir tieši tas mūsu garīgā darba rezultāts, kas nosaka dzīvi. Politikas jomā**, ja runa ir par politiskām interesēm partijas vai valsts līmenī, un te bieži lieto terminu **“nacionālās intereses” konkrētas partijas vai valsts politikā**. Piemēram, **Latvijas nacionālās intereses** ir mūsu valsts politiskās intereses.

Politiskās intereses veidojas partiju politiskās darbības rezultātā gan uz vēstures saprašanas pamata, balstoties uz konkrētu ideoloģiju, gan vadoties no konkrētiem politiskiem mērķiem. Piemēram, Latvijas politiskais mērķis — iestāties Eiropas Savienībā, kļūt par NATO dalībvalsti. Tās vienmēr ir visas sabiedrības (valsts), atsevišķas partijas vai partiju koalīcijas, sociālo grupu vai kustību intereses. **Politisko interešu augstāko līmeni veido konkrētas valsts nacionālās intereses**. Tieši šeit izpaužas politisko partiju demokrātiskais intelekts — spēja distancēties no savām ideoloģijām, programmatiskajām nostādnēm un principiem, lai, pamatojoties uz kompromisu, veidotu valsts nacionālās intereses.

Latvijas valsts nacionālās intereses veidojas uz vēstures un pašreizējās ekonomiskās, sociālās un politiskās situācijas izpratnes pamata. Ja viena politiskā partija savu nacionālo interešu izpratni paceļ patiesības līmenī, tad tā nav spējīga uz kompromisu arī valdības koalīcijā, tādējādi radot politisko krīzi.

Autors savās atziņās vadās no nacionālajām interesēm šādās politikas jomās: Latvijas valstiskā suverenitāte, drošība, labklājība, latviešu tautas izdzīvošana, sabiedrības integrācija un nepilsoņu jautājums¹. Katra atsevišķa interese un tās izpratne ir drošs ceļrādis valsts stratēģiskās politikas veidošanā vienīgi saistībā ar citām interesēm. **Nacionālās intereses to savstarpējā saistībā veido politiskās stratēģijas pamatideju, kas ļauj vērst skatienu nākotnē**. Šī politiskā pamatideja ļauj partijām distancēties no savu ideoloģiju un programmu principiem un pirmajā vietā izvirzīt valsts nacionālās intereses. Tātad nevar teikt, ka tikai labēji vai kreisi orientēta partijas politiskā atziņa atbilst nacionālajām interesēm. Viss ir atkarīgs no konkrētas situācijas valstī un starptautiskajā arēnā², kā arī no valdošās koalīcijas partiju intelekta un atbildības.

¹ Mēs ar nodomu dažādā kontekstā atkārtoti uzsveram Latvijas nacionālās intereses kā svarīgu, stratēģisku politiskās darbības orientieri, kurš vērst nākotnē.

² **Arēna** (lat. arena): 1) no visām pusēm ierobežots laukums vērsu cīņām vai mākslinieciskiem priekšnesumiem, Senajā Romā arēnā notika arī gladiatoru cīņas; 2) cīņas vieta, darbības lauks (cīņa politiskajā arēnā).

Valsts nacionālās intereses¹ ir svarīgākas un nozīmīgākas par labēji, centriski vai kreisi orientētām politiskām atziņām, jo valsts nacionālās intereses balstās uz dažādu politisko spēku kompromisu konkrētā situācijā. Protams, tām ir jāatbilst demokrātiskas politikas būtībai, respektīvi, jāizjūt atbildība visu valsts iedzīvotāju priekšā un jāpauž taisnīgums visas tautas līmenī. Šīs atziņas palīdzēs lasītājam orientēties autora domu gaitā un vērtējumos par 6. un 7.Saeimas, Ministru kabineta, partiju un politiķu politisko darbību un veidot savu izpratni.

Tātad **politiskās darbības subjekti uz saprašanas pamata apzinās konkrētas politiskās intereses, kas vairāk vai mazāk pauž visas sabiedrības un atsevišķu sociālo grupu intereses.** Šajā procesā izpaužas politiķu intelekts, kultūra un atbildība. "Apzināties šķiras vai sociālās grupas intereses, palīdzēt tās pārvērst par politiskām interesēm — lūk, politisko partiju un organizāciju uzdevums. Visskaidrāk šīs sociālo grupu intereses spēj paust partijas savā darbībā" (Политология. Минск, 1985. — С.236). Tādēļ pievērsīsim uzmanību galvenokārt politiskās partijas darbībai kā svarīgam politikas subjektam, radot nacionālās intereses un šo interešu kompromisu valsts līmenī. Bet politiskās darbības līdera specifika tiks apskatīta VII nodaļā "Līderis politikā".

1. Politiskā partija. Mūsdienās partija ir politiskās darbības dinamisks subjekts. Tā darbība ir sociologu, politologu un vēsturnieku uzmanības centrā. Rezultātā radās ne viena vien "politiskās partijas teorija"², piemēram, 1) partijas struktūras teorija, 2) vispārīgā partijas teorija, 3) speciālā partijas teorija. Vispirms noskaidrosim politiskās partijas būtību.

Kas ir politiskā partija³? — "Politiskā partija ir organizācija, kas apvieno kādu sabiedriski politisko kustību un kādu sabiedriski politiskās domas strāvojumu. Citiem vārdiem sakot, partija ietver vismaz trīs komponentus, un tie ir: sabiedriskā kustība, politiskās domas strāvojums un organizācija. Līdz ar to partija politiskā līmenī pārstāv konkrētas ekonomiskās, sociālās, kultūras un citas intereses, tas ir, pārstāv vispārināti

¹ **Intereses jēgu** veido jautājums un atbilde to savstarpējā saistībā. Piemēram, jautājums, kas patlaban apdraud latviešu tautas izdzīvošanu, līdz ar konkrētu atbildi veido attiecīgas nacionālās intereses saturisko jēgu konkrētā politiskajā situācijā. Tādēļ politiskā diskusijā svarīga ir nevis jēdziena "nacionālās intereses" kā abstrakta argumenta lietošana, bet gan tā saturiskās jēgas veidošana un atklāšana, t.i., konkrētas intereses izpratnes politiski vēsturisks pamatojums jautājuma-atbildes sistēmā.

² **Матвеев Р.Ф.** Общая теория политической партии // Теоретическая и практическая политология. М., 1993. — С.103-138. Mēs galvenokārt izmantojam šī autora atziņas par partijas teoriju, jo viņš atklāj partijas darbības ciešo sakarību ar tās saturu un struktūru.

³ Šo jautājumu mēs speciāli atkārtojam, bet saistībā ar politisko darbību demokrātiskā valstī. Tādēļ tiek atkārtotas arī dažas partijas definīcijas.

un valsts līmenī¹. Šajā ziņā partija atšķiras no dažādām sabiedriskajām organizācijām un kustībām, kuras pārstāv atsevišķas — profesionālas, korporatīvas, reģionālas —, tas ir, šauras intereses” (Матвеев Р.Ф. Теоретическая и практическая политология. М., 1993. — С. 107). Šis formulējums atklāj trīs dažādus autonomus veidojumus: **sabiedriskā kustība, politiskās domas strāva un organizatoriskā uzbūve**. Partijas organizācija vada attiecīgu sabiedrisko kustību, balstoties uz savu ideoloģiju, kas veido politiskās domas strāvojumu. Būtu lietderīgi papildināt politiskās partijas izpratni ar šādu atziņu: **“Politiskā partija (lat. *partis* — daļa) ir organizēta domubiedru grupa, kura pārstāv kaut kādas tautas daļas intereses un kuras mērķis ir šo interešu realizācija dzīvē ar iekaratās (izcīnītās. — G.T.) varas palīdzību vai ar tās īstenošanu**. Partiju vajag atšķirt no politiskās kustības, kurai trūkst, pirmkārt, partijai raksturīgās organizatoriskās struktūras un detalizēti izstrādātas programmas, otrkārt, nav tādu cilvēku grupa, kuri cenšas tikt pie valsts varas, bet vēlas tikai ietekmēt tos, kuri šo valsts varu īsteno... **Politiskās partijas galvenās funkcijas ir šādas**: 1) interešu pārstāvība; 2) sociālā integrācija; 3) politiskā socializācija, ideoloģisko doktrīnu radīšana; 4) cīņa par valsts varu un līdzdalība tās īstenošanā; 5) politiskā kursa izvēle un līdzdalība tā realizēšanā; 6) sabiedriskās domas veidošana; 7) politiskā rekrutēšana”² (Политология. Энциклопедический словарь. М., 1993. — С. 245-246).

Parlamentāra valsts iekārta nav domājama bez politiskajām partijām, ja runa ir par demokrātisku politisko režīmu. Tikai vairāku politisko partiju politiskais intelekts, kultūra un atbildība var garantēt demokrātijas attīstību valstī. **“Politiskajām partijām mūsdienā parlamentārajā demokrātijā ir jāizpilda tāda nepatikama, bet svarīga un nozīmīga funkcija kā dažādu interešu pārstāvība (die Interessenvertretung): apvienot alternatīvu darbības programmu intereses un uzskatus; izveidot vairākumvaldību³ un politiskos amatos ieteikt savus biedrus”** (W.Rudzio. Das politische System des Bundesrepublik Deutschland // Grundwissen Politik, Bd. 302. Bonn, 1991. — S.61). Vēl dažas atziņas par politisko partiju palīdzēs lasītājam iedziļināties partiju darbības izpratnē. **Ja divas partijas pauž vienu un to pašu ideoloģiju, pārstāv vienādas intereses, tad tās neatšķiras**. Šajā sakarībā B.Dizreilijs uzsver šādu svarīgu partijas iezīmi: **“Partija ir**

¹ Tas iespējams tikai vienpartijas politiskajā sistēmā uz “zinātniskas” ideoloģijas pamatiem. Demokrātijas apstākļos tas nav iespējams.

² Рекрутировать — rekrutēt, vervēt sev piekritējus.

³ Latvijas Republikas 7.Saeima nespēja realizēt šo svarīgo parlamentārās demokrātijas funkciju — izveidot vairākumvaldību. Mēs speciāli atkārtojam šo politisko notikumu dažādos kontekstos, lai lasītājs to dziļāk izprastu. Vai 7.Saeimā savā darbībā spēja realizēt parlamentāro demokrātiju, izveidojot mazākumvaldību? — Tas notika tikai pēc V. Krištopana valdības krišanas (5.07.99.).

organizēta opozīcija"¹. Atcerēsimies, ka demokrātiska politika nevar pastāvēt bez opozīcijas.

Var būt arī tāds gadījums, ka konkrēta "**partija ir ārprāts daudziem un vinnests nedaudziem**" (Dž.Poups). Patlaban Latvijas Sociālistiskās partijas darbība daudziem liekas kaut kas līdzīgs ārprātam, jo tur darbojas **A.Rubiks**² (Rubiks diktē sociālistiem taktiku // "Diena", 3.05.98.). Partija pieņem rezolūciju, kurā **nacionāli radikālo partiju darbība tiek novērtēta kā "prettautiska un ciniska"**, turklāt Krievijai un nepilsoņiem Latvijā — izaicinoši naidīga (turpat). Kas šajā gadījumā trūkst, ja runa ir par demokrātisku politiku? — Trūkst centieni izprast vienam otru Latvijas nacionālo interešu skatījumā, balstoties uz vēstures izpratni. Tādēļ atliek tikai nosodījums, jo abas puses nav spējīgas uz politisku dialogu.

Tātad politisko partiju uzdevumi parlamentārajā demokrātijā ir šādi: a) **pārstāvēt konkrētas sabiedrības vai tās slāņu, šķiru intereses, kuras ir ļoti dažādas, pat pilnīgi pretējas**; b) **izveidot vairākumvaldību**³; c) **uzņemties atbildību par politisko, ekonomisko un sociālo stāvokli valstī**; d) **veidot attiecīgu sabiedrisko kustību, pamatojoties uz savu ideoloģiju un ņemot vērā dažādu tās izpratni**; e) **ievērot to, ka demokrātiska politika ir plurālistiska**; f) **rast kompromisu nacionālo interešu jomā, veidojot valsts politiskās stratēģijas līniju**.

a) **SABIEDRISKĀ KUSTĪBA — līdzdalība partijas politikā**. Sabiedriskā kustība ir zināmā mērā autonomš veidojums visās masveida politiskajās partijās. Tā balstās uz attiecīgu ideoloģiju. Ja partija, pamatojoties uz savu ideoloģiju, rada attiecīgu masu kustību sabiedrībā, tas paver divas iespējas: vai nu atrauties no pašas radītās sabiedriskās kustības, vai balstīties uz šo sabiedrisko kustību ne tikai vēlēšanu kampaņā, bet arī ikdienas darbā. **Sabiedriskā kustība balstās uz konkrētām politiskām idejām, kuras veido garīgu strāvojumu**. Jebkurš idejiski politiskais strāvojums ir saprašanas process politiskajā darbībā un līdz ar to ietver

¹ **Vai 7.Saeimas priekšvēlēšanu aģitācijā** var runāt par nopietnu opozīciju 48 partijū starpā, ja vēlēšanas startē 21 partija? — Vēlētājam ļoti grūti orientēties partiju izvēlē, jo partijām nav skaidras ideoloģiskās orientācijas.

² **Rubiks** (dz.1935) Alfrēds — PSKP darbinieks. LPSR Nopelniem bagātais rūpniecības darbinieks. Kopš 1990.gada Latvijas Kompartijas pirmais sekretārs un PSKP CK Politbiroja loceklis. Latvijas Republikas Augstākās padomes deputāts kopš 1990.gada. Sodīts ar brīvības atņemšanu uz astoņiem gadiem par pretvalstisko darbību 1991.gada augusta puča laikā. Priekšlaicīgi atbrīvots (1997). Uzsācis politisko darbību Latvijas Sociālistiskajā partijā. (Par A.Rubika darbību sk.: M.Ziemeņš. Trešā atmoda. R., 1998.).

³ **7.Saeima izveidoja un apstiprināja mazākumvaldību** ar V.Krištopanu priekšgalā (LC, TB/LNNK, JP), lai nepieļautu A.Šķēles nākšanu pie varas. TP, LC, TB/LNNK nespēja rast kompromisu nacionālo interešu jomā, jo pirmajā vietā tika izvirzīts personāliju princips, nevis politiski principi. Kompromiss izveidojās tikai pēc V. Krištopana valdības krišanas (5.07.99.).

sevi pretrunas. "Idejiski politisko strāvojumu pretrunīgums un plurālisms rada situāciju, ka pašā partijā var izveidoties kaut kāds idejiskais plurālisms, kuru ilgi nevar likvidēt. Savu pārstāvības funkciju partija varēs veikt tikai tajā gadījumā, ja ļoti uzmanīgi uzklausīs tās vajadzības un intereses, kuras tā arņēmās armierināt" (Матвеев Р.Ф. Теоретическая и практическая политология, 1993. — С.107). Tas savukārt rada grūtības valsts politikās stratēģijas veidošanā, par pamatu ņemot kompromisu. Tā pirms 7.Saeimas vēlēšanām LC lidera A.Panteļejeva godavārds un paraksts (*Latvijas ceļš* // "Diena", 2.10.98.) lika pamatus mazākumvaldības koalīcijai, lai izolētu ekspremjeru A.Šķēli un TP.

Nereti politisko partiju līderi visādi cenšas likvidēt politisko plurālismu ne tikai savas partijas sabiedriskajā kustībā, bet arī pašā partijā, šajā nolūkā izmantojot gan "spēku, gan savu autoritāti". Un tad paveras tas ceļš, pa kuru vairāk nekā 70 gadus gāja PSKP, — "zinātniskas" politikas ceļš. Tiklīdz politikajā domā "es saprotu" vietā tiek uzspiests partijas ģenerālsekretāra "es zinu", notiek neizlabojama kļūda. Atcerēsimies kaut vai Hēgeļa atziņu: **tur, kur visi domā vienādi, tur domā tikai viens vai arī neviens.** Politiskā doma pārstāj radīt jaunu jēgu atbilstoši sabiedrībai, kas ir mainīga. Iestājas stagnācija. Politika vairs nespēj adekvāti aptvert vēsturi un to saprast, jo tas nav vajadzīgs. Politiskis "zina", kas jādara, kāds lēmums jāpieņem, kāda deklarācija jāpasludina par patiesu. Politika kļūst "zinātniska" un līdz ar to nespējīga saprast pagātni un paredzēt nākotni. Tas pats notiek, ja partijas līderis ar savu godavārdu un parakstu apstiprina savas partijas uzdevumus un mērķus kā "zinātniskas" patiesības. Partijas politika kļūst "zinātniska": **"es garantēju", "es un LC nepieļausim", "es gādāšu", "es un LC darīsim visu"** (*Latvijas ceļš* // "Diena", 2.10.98.) **Tieši šeit demokrātiska politika beidzas,** jo LC uzņemas mazākumvaldības veidošanas iniciatīvu un to realizēja, balstoties uz minētajām garantijām.

Protams, tā vai cita partija var pārvērst politiku par zinātni un pasludināt savu ideoloģiju vai programmu par "zinātnisku un patiesu". To šodien dara neviena vien partija postsociālistiskajās valstīs. Tā rezultātā kļūst neiespējama politisko partiju valdošā koalīcija. Ne jau velti Latvijas Republikas 6.Saeimas politiķi varēja par to pārliecināties. Viņi galu galā bija spiesti apstiprināt "bezpartijisko" A.Šķēli Ministru prezidenta amatā. Partiju līderi iepazīna A.Šķēli premjera amatā un veiksmīgi viņu izolēja, izveidojot V.Krištopana mazākumvaldību.

Sabiedriskai kustībai ir dažādi aktivitātes līmeņi, sākot ar pašiem pasīvākiem un beidzot ar tiešu līdzdalību partijā. Tātad pastāv ļoti plašs politiskās darbības spektrs — sākot no līdzdalības sabiedriskajā kustībā līdz aktīvai darbībai politikajā partijā. Apskatīsim sīkāk dažādas politiskās aktivitātes un darbības formas sabiedriskajā kustībā.

Interese par politiku ir pati elementārākā līdzdalības forma politikā, kas neprasa sevišķu aktivitāti. Šī interese izpaužas, skatoties televizoru,

klausoties radio vai lasot informāciju avīzē par svarīgākajiem notikumiem politikā. Protams, salīdzinājumā ar partijas biedra aktivitātēm šāda veida līdzdalībai ir diezgan pasīva forma. Bet tieši šādi visplašākās masas veido savu politisko intelektu un kultūru — mācās politiski domāt, lai saprastu konkrētas partijas un valdības politiku, lai atšķirtu pamatotu politiku no demagoģijas un tukšiem solījumiem, lai atšķirtu patiesi pamatotu kritiku no nomelnošanas.

Nav un nevar būt cilvēks, kurš ir brīvs un neatkarīgs no politikas. Tā vai citādi viņš izjūt politikas ietekmi un ir spiests paust savu attieksmi pret to. It sevišķi spilgti tas izpaužas kārtējās vēlēšanās, ja tās ir demokrātiskas.

Piedalīšanās mītiņos, ielu gājienos un citās politiskās aktivitātes izpausmēs. Tā ir nākamā forma, kas raksturo līdzdalību politikā. Šeit politiskā doma realizē sevi attiecīgā darbībā. Cilvēku līdzdalību politikā organizē partija, un partija ir atbildīga viņu priekšā. Mēdž gadīties arī tā, ka mītiņš vai ielu gājiens pārvēršas anarhiskā kustībā vai sadursmē ar kārtības sargiem — policiju. To, ko cilvēks nekad nedarītu vienatnē, viņš droši realizē pūlī, pūļa aizsegā. "Pūļa vara" ir viena no bīstamākajām varas izpausmes formām, kura spilgti ir izpaudusies vēstures notikumos (sacelšanās, revolūcijas). Kad sāk valdīt emocijas, saprašānai nepaliek vietas. Tā notika pensionāru mītiņā pie Rīgas domes (3.03.98.). Policisti ar spēku atbrīvoja ielas braucamo daļu.

Piedalīšanās vēlēšanās, uzstāšanās mītiņos ir nākamā — jau daudz aktīvāka līdzdalība politikā. "...Uzstāšanās, mītiņos, piedalīšanās dažādās masveida kustībās, regulāra piedalīšanās vēlēšanās" (turpat, 108.lpp.) ir politiski apzināta darbība, kur izzūd atšķirība starp līdzdalību un piedalīšanos politikā. Tā jau vairs nav vienkārša līdzdalība politikā, jo prasa patstāvīgu politisko domāšanu, par pamatu ņemot attiecīgu ideoloģiju vai programmu. Uz šā pamata tiek radīta jēga politiskiem lēmumiem un atziņām, deklarācijām un likumiem, tiek ievēlēts parlaments vai prezidents.

Tāpat konkrēta ideoloģija rāda ceļu sabiedriskai kustībai, kur cilvēki piedalās politikā. **Sabiedriskā kustība ir politiskās partijas sociālā bāze.** Tādēļ sabiedriskā kustība partijas vadībā kļūst politiska, veidojot autonomu līdzdalību politikā. Pagaidām Latvijā partiju sabiedriskā kustība ir vāji attīstīta. Tā tiek aktivizēta kārtējās Saeimas priekšvēlēšanu aģitācijā, nereti solot neiespējamo¹, lai tiktu pie varas.

¹ **V.Krištopana valdība** atceļ sociālo pabalstu palielinājumu, par kuru (14.10.98.) balsoja LC deputāti, lai celtu savu reitingu pirms 7.Saeimas vēlēšanām (Solītā sociālo pabalstu palielinājuma nebūs // "Diena", 18.12.98.). Pēc tam šī valdība atsakās no prioritātēm izglītībā. Nabadzība ir kļuvusi acīmredzama un izjūtama, bet neviena partija, kas bija pie varas 6.Saeimā un kas atrodas pie varas 7.Saeimā (LC, TB/LNNK), nespēja uzņemties politisko atbildību (Deputāti pirms vēlēšanām balsojuši bezatbildīgi un populistiski // "Diena", 19.12.98.).

Kāda ir augstākā sabiedriski politiskā pilsoņu aktivitāte? — “**Augstākā pilsoņu sabiedriski politiskās aktivitātes forma ir piederība pie politiskās partijas** (turpat, 108.lpp.). Vispirms līdzdalība un pēc tam darbība politiskajā partijā paver ceļu uz politisko darbību valsts līmenī — parlamentā un valdībā līdz pat valsts galvam (prezidentam) vai valdības galvam (premieram, Latvijā — Ministru prezidentam).

Politiskās aktivitātes līmeni valstī nosaka cilvēku skaits, kas piedalās politiskajā darbībā vai līdzdalībā. Runa ir par līdzdalību politikā un politisko darbību partijā, parlamentā un valdībā. Jo mazāk cilvēku piedalās politikā, jo zemāks ir politiskās aktivitātes līmenis sabiedrībā. Politiskās aktivitātes līmenis ir atkarīgs no tautas attieksmes pret valsts varu, no tautas politiskās izglītības līmeņa, politiskās situācijas valstī un citiem faktoriem. Liela nozīme ir tautas ciešām saitēm ar valsts varu — uzticēšanās parlamentam, valdībai. Lūk, šo institūciju reitingi 1998.gada novembrī: valdība — plus 15,2; Saeima — mīnuss 4,7 (Latvijas fakti // “Diena”, 19.12.98.).

Sabiedriskā kustība ir visplašākā tautas masu līdzdalība politikā. To vada un organizē politiskā partija. Tieši šajā līmenī līdzdalība politikā aptver visu tautu vai arī tās lielāko daļu. Tādēļ politisko partiju uzdevums ir paust dažādiem iedzīvotāju slāņiem savu ideoloģiju, lai attiecīgā programma valsts politikas līmenī atspoguļotu viņu intereses — vajadzības un prasības. Tātad līdzdalība politikā un politiskā darbība ir ne tikai autonomi veidojumi partijā, bet arī dažādi politikas līmeņi, kur izpaužas politiskās domas virziens un tā aktivitāte, politiskā apziņa un politiskais intelekts.

b) idejiski politiskā strāva¹. Politiskās domas virziens veido idejiski politisku strāvu jeb strāvojumu, kas balstās uz konkrētu ideoloģiju. “Ideoloģija garīgā aspektā atspoguļo (galvenokārt saprot un pauž. — G. T.) dažādas vērtības un tikumiskus īstenības vērtējumus, kā arī ideālu” (turpat, 100.lpp.). Piemēram, marksistiski-ļeņiniskās ideoloģijas **politiskais ideāls** ir komunisms. “Komunisms ir bezšķiru sabiedriskā iekārta ar vienotu visas tautas ražošanas līdzekļu īpašumu, ar visu sabiedrības locekļu pilnīgu sociālo vienlīdzību, kur līdz ar cilvēka vispusīgo attīstību izaugs gan ražotājspēki, pamatojoties uz zinātni un tehniku, kas pastāvīgi attīstās, kur visi sabiedrības bagātības avoti plūdis pilnā straumē un tiks realizēts dižais princips “**No katra pēc viņa spējām, katram — pēc viņa vajadzības**” (PSRS Komunistiskās partijas XXVII kongresa materiāli. R., 1986. — 159.lpp.). Bet vai ir iespējama pilnīga sociālā vienlīdzība? — Nav iespē-

¹ **Strāva:** 1) strauja plūsma, straume (stīpra upes straume, gaisa strāva, plūsma); 2) elektrisko lādiņu plūsma (zemsprieguma strāva, pievadīt strāvu); 3) **virziens politikā, zinātnē, mākslā** (Jaunā strāva — latviešu inteliģences demokrātiskā kustība Latvijā 19.gs. 90-tajos gados). **Strāvojums:** 1) darbība, darbības rezultāts (spēcīgu jūtu strāvojums politikā, mākslā); 2) **strāvojums mākslā, politikā, zinātnē** (politiskās domas strāvojumi; politiskās ideoloģijas strāvojumi).

jama, jo tas ir pretrunā ar paša cilvēka dabu. Cilvēki nav vienādi, tie ir ļoti dažādi. Tādēļ padarīt tos vienlīdzīgus nav iespējams. Atcerēsimies PSRS sabrukumu. Cik ātri “dažu dienu laikā” visi kļuva krasi nevienlīdzīgi. Turklāt politikā — cilvēciskā un humānā — nav vietas šķiru cīņai. **Politikā svarīgi ir tas, lai visi iemācītos sarunāties un parādīt iecietību pret citiem, risinot svarīgus dzīves jautājumus, kuri var apvienot cilvēkus neatkarīgi no ticības, pasaules uzskatu un interešu atšķirības** (K. Jaspers. Vom Ursprung und Ziel der Geschichte, II, III, 1, 10). Lūk, patiesas demokrātiskas politikas raksturīga iezīme. Būtu demokrātiski, ja Latvijas politiķi Saeimā un valdībā spētu savu darbību novērtēt atbilstoši šim kritērijam. Jaspers ar savu atziņu rāda ceļu visiem idejiski politiskiem strāvojumiem Latvijā un citās postsociālisma valstīs, lai tās aktivizētu demokrātiskus procesus.

Politiskā ideoloģija balstās uz konkrētu sociālpolitisku ideālu¹, kas nosaka attiecīgu idejiski politisku strāvojumu kā sava veida ceļrādi **politiskajai darbībai**. Bet kāda politiskā ideoloģija(jas) šodien valda un nosaka politiku Latvijā? — **Konservatīvisms, liberālisms, sociāldemokrātija vai komunisms**. Komunistiskā ideoloģija un komunistiskā partija ir aizliegta ar likumu. Bet, runājot par plašām tautas masām, jāteic, ka tām no padomju laikiem labāk pazīstams ir marksisms-ļeņinisms kā komunisma ideoloģija. Citas ideoloģijas ir mazāk pazīstamas. Tādēļ šodien it viegli un bez grūtībām veidojas viena partija pēc otras (48 partijas 1.10.98.), it sevišķi pirms kārtējās Saeimas vēlēšanām. Partijām nereti trūkst garīgā pamata — konkrētas ideoloģijas un politiskās kultūras. Protams, avīzēs raksti un pa radio vēsta par to, kuras partijas pieturas pie konservatīviem uzskatiem, kuras pie liberāliem vai sociāldemokrātiskiem uzskatiem². Taču šie idejiski politiskie strāvājumi tikai sāk veidoties. Tādēļ politoloģijai un politikas filozofijai ir liela nozīme sabiedrības politiskā intelekta, kultūras un atbildības audzināšanā. Šis audzināšanas darbs veicams, sākot jau ar 5.-6.klasi, kā to dara Rietumos (Vācijā un citās Rietumeiropas valstīs).

Tātad politiskā ideoloģija pirmām kārtām balstās uz konkrētu ideālu. Kāds ideāls veido konservatīvisma, liberālisma vai sociāldemokrātijas garīgo pamatu? Kā bez speciālas sagatavošanās patlaban

¹ **Ideāls** (gr. *idea*, fr. *idéel* - izskats, veids, tēls, ideja, priekšstats) ir augstākā pilnība, ko cilvēka prāts spēj radīt; pilnīgs kaut kā paraugs, priekšstats, mūsu centienu, tieksmju augstākais mērķis. **Sabiedriski politiskais ideāls — priekšstats par vispilnīgāko sabiedrības iekārtu, valsts iekārtu, kas veido politiskās darbības un centienu galamērķi**. Šeit liela nozīme ir valsts nacionālo interešu veidošanai.

² Latvijas politiskās partijas sevi gan dēvē par liberālu, konservatīvu vai sociāldemokrātisku, taču tās būtiski atšķiras no līdzīgām partijām Rietumos. Patlaban var runāt par šādu partiju tapšanu un to sociālās bāzes veidošanos. Latvijā ir 48 partijas, taču daudzām trūkst skaidras politiskās orientācijas un sociālās bāzes.

uz šo jautājumu atbildētu 7. Saeimas partiju līderi, kas pretendē uz konservatīvu vai liberālu politiku?! Jebkura ideoloģija visupirms balstās uz konkrētu politikas filozofiju jeb politikas metafiziku. Bet ideoloģiju nevar uzspiest, to var tikai veidot un audzināt, ņemot vērā arī faktu, ka daļa iedzīvotāju nepieņems šo ideoloģiju. Liela nozīme ir arī ticībai. Miljoniem cilvēku taču ticēja komunisma ideālam, daudzi joprojām tic. Bet kādam politiskam ideālam tic partiju līderi, pilsoņi un nepilsoņi Latvijā? — Virzībai uz Eiropas Savienību un NATO, atbild politiķu vairākums. Bet tas ir politisks mērķis. Ko mēs ar šo mērķi sasniegsim? Varbūt augstu dzīves līmeni un drošību? Šo jautājumu izpratnei ir nepieciešama valsts līmeņa politiskā izglītība. **Pagaidām Latvijā trūkst dziļi izprasta politiskā ideāla, kurš atbilstu latviešu tautas izdzīvošanai un nepilsoņu jautājuma risinājumam valsts līmenī.** Latvijas Republikas 6.Saeima nespēja radīt šo ideālu. Par to liecināja arī Nacionālās progresas partijas (līderis A.Stendzenieks¹) aģitācija: "Iestājoties Eiropas Savienībā, Latvijas Republika zaudēs savu nacionālo neatkarību." Politiskā reklāmā iekļauts punkts "Nacionālo interešu prioritāti — pilsoņiem, uzņēmumiem, valstij" ("Diena", 9.07.98.). Paliel neskaidrs un nesaprotams, par kādām nacionālajām interesēm ir runa un ko nozīmē to prioritāte pilsoņiem, nepilsoņiem, valstij. Par politiskā ideāla trūkumu liecina arī 7.Saeimas mazākumvaldības veidošana un apstiprināšana, kad politisko principu vietā tika izvirzītas personālijas.

Kādas politiskās intereses tad ietver Latvijas nacionālās intereses? Uz kā balstīties šo interešu veidošanā un pamatošanā? — Balstoties uz Latvijas vēstures (1918-1998) izpratni un demokrātijas principiem, nākas secināt, ka nacionālās intereses rodas kā atbilde uz šādiem jautājumiem: 1) Kas veido valsts suverinitātes ekonomisko, sociālo un politisko pamatu un uz ko tā balstāma? 2) Uz ko balstāma valsts drošība? 3) Kas veido tautas labklājības pamatu? 4) Kas apdraud latviešu tautas izdzīvošanu un attīstību? 5) Uz ko balstāma sabiedrības integrācija? 6) Kādus politiskos principus vajadzētu ņemt par pamatu nepilsoņu naturalizācijas politikā.² **Šie jautājumi ir cieši saistīti, un to risinājums, kas balstās uz "es zinu", apgrūtina un padara neiespējamu kompromisu valsts stratēģiskās politikas līmenī.** 6.Saeima nespēja rast kompromisu Latvijas nacionālo interešu jomā to savstarpējā saistībā.

¹ **Stendzenieks** Armands — uzņēmējs. Apsūdzēts par krāpšanu lielos apmēros (18 milj. latu), apcietināts, pēc tam atbrīvots. Dibina **Tautas varas partiju**. Partiju neregistrē, jo dibinātāju sarakstā iekļauti mirušu cilvēku vārdi vai Latvijas Iedzīvotāju reģistrā neatrodamas personas. Pēc tam kļūst par Nacionālā progresas partijas līderi. 1998.gada augustā atkal tiek arestēts un pēc tam izslēgts no partijās.

² Šo jautājumu nostādne var būt arī citāda, bet tai jāatbilst partiju uzdevumiem parlamentārās demokrātijas politiskajā sistēmā.

Bez idejiski politiskās domas strāvojumiem politika zaudē ceļrādi un līdz ar to politiķu solījumi priekšvēlēšanu kampaņā zaudē savu nozīmi un vēlētāju interese atslābst. Tas šodien ir raksturīgi politiskajām partijām Latvijā. "Politiķu savstarpējās saskaņošanas un dalīšanas (amatu. — G.T.) kārē un viņu runas plūdus bija aizmirsti valsts iedzīvotāji. Savās runās politiķi nemaz nepamanīja, ka viņos vairs neklausās. Partiju no partijas ar neapbruņotu aci vairs nebija iespējams atšķirt" (Latvijas Valsts prezidenta G.Ulmaņa uzruna televīzijā 1997.g. 3.martā // "Diena", 4.03.97.). Protams, mums ir savi **liberāļi, konservatīvie, sociāldemokrāti, nacionālisti** u.c., bet viņu ideoloģijas principi skaidri un konsekventi neizpaužas konkrētā politiskā darbībā. Runa ir par partiju nosaukumiem, kurus esam "aizņēmušies" no Rietumiem. Attiecīgu partiju tapšana Latvijā tikai sākas. Tā turpinās arī patlaban.

c) Latvijas politiskās partijas un to darbības specifika. Par ko sprieda un rūpējās 6.Saeimas valdošās koalīcijas lielākās partijas (LC, DPS, TB/LNNK, LZS)?¹ — Varbūt par Latvijas iedzīvotāju zemo dzīves līmeni? Valstī 68 procentiem iedzīvotāju ienākumi ir zemāki par krīzes iztikas minimumu (52 lati) un 44 procentiem — nav lielāki par 38 latiem (Valsts statistikas komitejas dati)². Par noziedzību valstī? Par korupciju? Nebūt ne! **Partijām rūp mierīga dzīve.** "Ierosināts grozīt Saeimas vēlēšanu likumu, lai atļautu izvirzīt deputātu kandidātus tikai tām partijām, kas reģistrētas vismaz trīs gadus (izņēmums — 7.Saeima, kurā varētu iekļūt vienu gadu jaunas partijas), nosakot 7 procentu barjeru... Partiju "brieduma perioda" noteikšana ir ne tikai muļķīga, bet arī bezjēdzīga, Latvijā reģistrētas aptuveni 40 politiskās partijas³ ... Tad ne jau pret to vēršas "valdošie". **Tā isti viņus biedē iespēja, ka varētu nākt nopietnas partijas ar spēcīgu sastāvu**" (A.Rodins. Valdošie grib mierīgu dzīvi // "Diena", 18.04.97.). 7.Saeimas vēlēšanās uzvarēja TP, kuru pēc tam politiski izolēja. Kā labā? Kam tas bija un ir izdevīgi? — Par to nav pieņemts domāt un runāt. **Varbūt tiešām V.Krištopana mazākumvaldība**, atstājot TP opozīcijā, ir optimālais politiskais risinājums valdības veidošanā? — Valsts prezidents G.Ulmanis šo valdību "**vērtē kā stabilu un konstruktīvu**" (Ulmanis atzinīgi novērtē valdību // "Diena", 14.01.98.). **Izveidot vairākumvaldību ir parlamentārās demokrātijas pienākums un uzdevums.** Varbūt 7.Saeimas parlamentārā demokrātija ir izņēmums?

¹ Šeit un turpmāk runa ir par 6.Saeimas politisko partiju darbību, kura sakrīt ar šīs grāmatas tapšanu. Uzmanības centrā — gatavošanās 7.Saeimas vēlēšanām un 7.Saeimas politiskā darbība.

² Sk.: 1) 68% Latvijas iedzīvotāju ir zemi ienākumi // "Diena", 5.03.98.; 2) krasi atšķirīgs ziņojums par bērniem // "Diena", 5.03.98.; 3) Eiropā visvairāk alkohola patērē Latvijā // "Diena", 24.05.97.). **No 01.01.99.g. minimālā alga 50 lati.**

³ 1998. gada 31.jūlijā reģistrēta 47.politiskā partija Latvijā — Konservatīvā partija.

Jā, politiskā sistēma Latvijā vēl tikai top. Tas, ka valdošās partijas nespēj atklāti, publiski uzņemties atbildību par to, kas ir noticis un notiek, liecina par politiskā intelekta zemo līmeni un politiskās atbildības trūkumu. Cita lieta — amatu un krēslu dalīšana. Tur neizpaliek ne politisko intrigu, ne pagātnes pētišanas, ar kuru savā laikā varētu lepoties boļševiki. **Kura politiskā partija spēj saprast to, kas ir noticis valstī? Kur mēs atrodamies? Kurp ejam?** Jā, atbilde ir pa rokai. — Uz Eiropas Savienību un NATO! Tas nekas, ka rūpniecība un lauksaimniecība ir sabrukusi. Tur vainīgi nevis politiķi, bet padomju laiku valdīšana — okupācija. Ar to ir viss pateikts. Lūk, kā nereti izpaužas politiskais intelekts un atbildība postsociālisma Latvijā. Tā ir raksturīga postsociālistiskās politikas iezīme, kad valda partiju kolektīvā bezatbildība — partiju bezatbildība, kuras atrodas pie varas.

Nav jābūt speciālistam, lai saprastu, ka visai drīz Latvijas meži atradīsies Rietumos. Tas nevienam nerūp, ka lielākā dabas bagātība būs izsmelta simts gadus uz priekšu. Ar šodienas tehniku un iesaistot visus bezdarbniekus to var veikt īsā laikā. “Kopumā mežam nodarīti 2 317 980 latu zaudējumi... Statistika liecina, ka galvenokārt tiek izcirsti resno dimensiju koki — zāģ-balķi...” (Pagājušajā gadā mežsaimniecībai radīti 2,3 miljonu latu zaudējumi // “Diena”, 1.03.97.). Vislielākie zaudējumi radušies no nelikumīgas meža ciršanas. “Latvenergo” pazudušie 3 miljoni latu ir sākums salīdzinājumā ar izcirsto mežu, bet tieši ar šiem 3 miljoniem “politiski” nodarbojās Saeimas komisija, jo bija izredzes izcelties politikas jomā. Jauns mežs izaug pēc 50-100 gadiem. Rodas jautājums par Latvijas nacionālajām interesēm, par atbildību nākamo paaudžu priekšā. **Mežs — lielākā nacionālā bagātība.** Vai pašreizējā mežsaimniecības politika atbilst Latvijas nacionālajām interesēm? — Ne 6.Saeimai, ne valdībai neatlika laika apspriest šo jautājumu.

Latvijā ir 48 (1.10.98.) politiskās partijas, bet nav nevienas, par ko balsot, spriež daļa vēlētāju. Paradoksāla situācija. Kāpēc? **Neviena politiskā partija, ne arī valdošā partiju koalīcija nav spējīga uzņemties atbildību par stāvokli valstī.** Vai tad partijas ir vainīgas? Nebūt ne! Padomju laiku sekas, okupācijas sekas vēl ir jūtamas. Tādēļ katrā vēlēšanu kampaņā aktuāli kļūst “čekas maīsi”, darbība PSKP pēc 13.01.91. un citi grēki. Cilvēku politiskais intelekts un kultūra paliek pēdējā vietā, nemaz nerunājot par viņu tikumību. Daudz kas ir atkarīgs no Saeimas priekšvēlēšanu aģitācijas sponsoriem, kas rada politisko korupciju. Tādēļ mazākumvaldības (LC, TB/LNŅK, JP) premjera kandidāts V. Krištopans bija spiests taisnoties un solīt: **“Šīs valdības darbu un veidošanu neietekmēs ne Ventspils, ne Pareksis, ne Ave Lat Grupa”** (LC atbalsta Krištopana veidoto mazākumvaldību // “Diena”, 23.11.98.). Pilnīgi tika apiets **pamatjautājums: kā interesēs notika apzināta, organizēta mazākumvaldības veidošana, atsakoties no politiskiem principiem?** — LC slēgtajā “konferencē

pārstāvētais sabiedrībasniecīgais mazākums šaurā lokā slepeni izlēma, ka valstij vislabāk der mazākumvaldība” (A. Ozoliņš. Valsts LC guļamistabā // “Diena”, 23.11.98.). Izvirzās jautājums: **kāpēc tieši mazākumvaldība, kura balstās uz aizkulisēs dotiem solījumiem, vislabāk atbilst Latvijas nacionālajām interesēm?** — Varbūt šeit var palīdzēt B. Šova atziņa: “Labs ir labs, un ļauns ir ļauns, un ja, cilvēks nespēj to pienācīgi atšķirt, tad viņš ir vai nu muļķis, vai nelietis.” **Politikim jāspēj atšķirt, kas nāk par labu un kas par ļaunu Latvijas nacionālajām interesēm, un visu to nopamatot konkrētā politikas jomā: suverenitāte, drošība, labklājība, latviešu tautas izdzīvošana, sabiedrības integrācija ciešā saistība ar nepilsoņu naturalizāciju.** Varbūt 7. Saeimā pietrūka gribas un atbildības, lai izveidotu stabilu vairākumvaldību, kas balstīta uz politiskiem principiem? Partiju izdevumi 7. Saeimas vēlēšanu kampaņai ir šādi: TP — 577 000; LC — 482 000; TB/LNNK — 268 000; TSP — 30 000; sociāldemokrāti — 100 000; JP — 352 000. Kopā 7. Saeimas partiju izdevumi veido 1 809 606 latu. Rodas jautājums: vai ir pamats ticēt V. Krištopana apgalvojumam, ka valdības veidošanu neietekmēs ne Ventspils, ne *Pareks*, ne *Ave Lat Grupa*? Varbūt partijas vajag finansēt no valsts budžeta? — Šos jautājumus sāks cilāt, kad tuvosies 8. Saeimas vēlēšanas. Tad sāks cilāt arī mūsu padomisko pagātni.

Ko darīt ar padomisko pagātni? Ko tikai nākas dzirdēt no atbildīgiem politikiem? **Bet vēsturi nevar izmainīt, to var tikai saprast.** Un tad vēsture audzina cilvēku atkarībā no tā, kā viņš ir vēsturi izpratis. Bet tam ir nepieciešama prāta piepūle, kas katram nav pa spēkam. Tādēļ mēs nespējam saprast arī paši sevi. **Vēstures saprašana šodienas apstākļos — Latvijas nacionālo interešu veidošanas pamatu pamats.**

Atskan aicinājumi uz lielāku atklātību. Kādi noslēpumi ir sevišķi aktuāli šodien, it sevišķi attiecībā uz politikiem? Pirmām kārtām “čēkas maisi” ir ļoti labs politiskās šantāžas un intrigu avots.¹ Kāpēc tad, risinot jautājumu, iet pa Igaunijas vai Krievijas ceļu, ja var vajadzīgajā momentā izvilkt no “maisa” attiecīgu čēkas aģenta reģistrācijas karti? Tas ir sikums, ja tiesā nevar neko pierādīt. Tādēļ vieni sapņo par Nirnbergu — jāsāk tiesa pret komunismu līdzīgi tam, kā savā laikā Nirnbergā tiesāja nacionālsociālismu. Varbūt tik tiešām daži politiķi domā, ka šāds ceļš ved uz labklājību Latvijā?! Viņi “zina”, kurus vajag tiesāt utt. Citi cer uz jauno paaudzi, bet daudziem nabadzībā nonākušajiem politika kļuvusi vienaldzīga.

Tātad šodien “padomjlaiku mantojums” izrādās milzīga “politiskā bagātība”. Neveiksmes gadījumā vienmēr var attaisnoties, atsaucoties uz pagātni.

¹ Saeimas vēlēšanu likumā ir teikts, ka par kandidātiem nevar pieteikties VDK (čēkas) štata darbinieki (I, 5, 5), taču nekas nav teikts par aģentiem, kuru uzvārdi atrodami attiecīgā kartotēkā, bet kuru sadarbību ar VDK nevar pierādīt tiesā, jo paši svarīgākie materiāli (personīgās lietas u.c.) atrodas Krievijā.

Tas tipiski izpaudās diskusijā pēc premjera A.Šķēles demisijas. **Vainīgi ir padomjlaiki.** Mūsu domāšanā atstājuši pēdas 50 okupācijas gadi. Bet kas tad šodien veido politiku, strādā laukos un rūpnīcās, uzsāk uzņēmējdarbību? — Bijušie padomjlaiku cilvēki, kas visi bija vienādi nabadzīgi, izņemot nomenklatūru. **Šodien neliela daļa ir patiesi bagāto, bet pārējie — nabagi.** Lūk, rezultāts, ar kura izpratni sākas politiskā atbildība, lai varētu ticēt konkrētai partijai. Varbūt tik tiešām savā laikā Kārlis Ulmanis bija spiests ņemt politisko varu savās rokās 1934.gada maijā, lai uzņemtos personisko atbildību — to atbildību, uz kuru nebija spējīgas politiskās partijas. Tas ir nevis aicinājums uz autoritāra režīma ieviešanu Latvijā, bet gan pārdomas par to milzīgo politisko bezatbildību, kas šobrīd ir vērojama. **Tieši politisko partiju bezatbildībā slēpjas patiesi draudi Latvijas drošībai.** Par to liecina mūsu reālā dzīve, kur valda nabadzība un noziedzība visās tās formās, līdz pat spridzināšanai, cilvēku sagrābšanai, spīdzināšanai utt. Šodien aug un veidojas noziedznieku jaunā paaudze, kuru rada šādi “faktori — tā ir nabadzība, tā ir nevienlīdzība, tas ir bezdarbs, ģimenes saišu vājums, kultūras un garīgo vērtību trūkums” (A.Seiksts. Sods nedrīkst būt atreibība // “Diena”, 13.12.97.).

Pusaudži kļūst par nežēlīgu noziegumu dalībniekiem. **Ko darīt?** — Vispirms saprast un pēc tam uzņemties atbildību. Bet var arī noklusēt un tā vietā “enerģiski meklēt” vainīgos “Latvenergo” lietā, jo tādējādi ir cerības parādīt “politisko atbildību” pirms 7.Saeimas vēlēšanām. **Kura partija ir uzņēmusies politisko atbildību par šodienas situāciju, ko Latvijas kriminālpolicijas šefs raksturo šādi:** “Šodien ķeram jau 1984.gadā dzimušos noziedzniekus (14 gadus vecus pusaudžus. — G. T.), kas neprot ne lasīt, ne rakstīt, tikai neķītri lamāties, spēlēt kārtis un lietot narkotikas” (Policisti ģenerāļus jau sen pelnījuši // “Diena”, 15.01.98.). Tāda ir postsociālistiskā demokrātija, kuru realizēja 6.Saeimas valdošās partijas. Protams, lasītājs tiek aicināts veidot savu izpratni par 6.Saeimas politiku, par 7.Saeimu un tās politiku, balstoties uz konkrētu ideoloģiju un neaizmirstot Latvijas nacionālās intereses to kopumā.

Kā izskaidrojama šāda bezatbildība¹ politisko partiju darbībā? Uz šo jautājumu nav viennozīmīgas atbildes. Var droši teikt, ka galvenais cēlonis ir zems partijas biedru politiskā intelekta, kultūras un atbildības līmenis. Politiskais intelekts nevar izveidoties dažu gadu laikā, it sevišķi tad, ja tas ir zems visai tautai, visiem iedzīvotājiem. Taču itin bieži par politiķiem kļūst nevis paši atbildīgākie cilvēki, bet gan tā saucamie “mutes bajāri”. **Kā tas viss ir saprotams?** Pievērsīsim uzmanību mūsu politiskajai dzīvei —

¹ Visupirms runa ir par to, ka neviena 6.Saeimas valdošā partija (LC, TB/LNNK, DPS, LZS) 7.Saeimas priekšvēlēšanu kampaņā nespēja uzņemties politisko atbildību par stāvokli valstī (tautas nabadzība, bezdarbs, bērnu stāvoklis, noziedzība).

parlamentā (Saeimā), valdībā un citās politiskās organizācijās (partijās u.c.). Autors mēģinās saprast Latvijas politisko dzīvi nacionālo interešu — **valstiskā suverenitāte, drošība, labklājība, latviešu tautas izdzīvošana, sabiedrības integrācija saistībā ar nepilsoņu jautājumu** — skatījumā, balstoties uz demokrātijas principiem un vēstures notikumu izpratni.

Tipisku bezatbildību pauž uzskats, ka visās šodienas nelaimēs ir vainojami padomjlaiki — okupācija. Tas neprasa dziļu vēstures izpratni, jo darbojas princips “es zinu”. Ērta, viegla, bet bezatbildīga politiskā doma. Tās realizēšanai nav nepieciešama nekāda gara piepūle. Vajag tikai cītīgāk atmāskot čekas “agentus” Saeimā un pašvaldībās, balstoties uz “čekas maisiem”, noskaidrot, kuri bija PSKP biedri līdz 1991.gada 13.janvārim, atrast partokrātus u.tml. Tas paver plašas iespējas urrāpatriotismam un visplašākajai demagoģijai. **Viena politiķu daļa cīnās pret otru** par vietu politikā un valsts amatos, aizmirstot par valsts interesēm, pirmajā vietā izvirzot amatu dališanu Saeimā un Ministru kabinetā. “Tieši tādēļ, ka partijas politika pauž dažādas vajadzības un intereses, tā neizbēgami pieņem vai veido kaut kādu politisko, morālo un idejisko vērtību sistēmu... Šis apstāklis paskaidro “ideoloģisko” partiju vājās puses un stiprina pragmatiskās partijas. **Visstabilākās ir tās partijas, kas šīs vērtības smēlas reālajā īstenībā**” (Матвеев Р.Ф. Теоретическая и практическая политология. М., 1993. — С.83). Mēģināsim saprast Latvijas politiskās partijas: no kurienes tās smēlas savas garīgās vērtības? Šeit trūkst paša galvenā. **Partijas nespēj saprast un novērtēt savas darbības rezultātu, par pamatu ņemot reālo dzīvi. Bez šī smagā un atbildīgā gara darba visi priekšvēlēšanu kampaņas solījumi pārvēršas par tukšām, skaļām frāzēm pat tad, ja visu to ar savu godavārdu un parakstu apstiprina partijas lideris.** Varbūt vienīgi premjers A.Šķēle savā laikā mēģināja atbildēt uz jautājumu: kāda šobrīd ir reālās dzīves īstenība Latvijā? Kurš ir politiski atbildīgs par dzīves līmeni? Tā rezultātā viņš tika pasludināts par partiju nomelnotāju un viņa valdību gāza (25..07.97.), bet 7.Saeimā TP tika izolēta no pozīcijas. Jā, pagaidām dzīves īstenība nav kļuvusi par valdošo partiju darbības vērtējuma mērauklu. Līdz ar to nevar būt runas par politisko atbildību partiju darbībā.

Kāda patlaban ir reālā dzīve Latvijā?—Lielākā tautas daļa dzīvo nabadzībā. Bezdarbs daudzus spiež iet pa noziedzības ceļu. Kurā mūsdienu valstī bandīti laukos pensionāram atņemt pēdējo, spīdzinot un pat nogalinot?! Pensionāri nonākuši bezizejas stāvoklī. Ko šiem cilvēkiem izsaka tik tiešām cēlas politiskās vērtības — brīvība, suverenitāte? Tādēļ rodas jautājums: **kura politiskā partija spēj saprast šo realitāti un uzņemties atbildību?!** — Neviena!¹ Bet kāpēc? **Trūkst paša galvenā — politiķu intelekta, kultūras**

¹ Runa ir par 6.Saeimas valdošajām partijām: LC, TB/LNNK, DPS, LZS.

un personiskās atbildības. Tas ir pats lielākais deficīts visās postsociālisma valstīs. Katrs meklē savu ceļu, mācoties politiski domāt. Tāda patlaban ir postsociālistiskā politika bijušajās PSRS republikās, kur valsts iekārta mainīta, bet cilvēka garīgā pasaule atpaliek no šīm pārmaiņām un to izpratnes

Pašas labākās idejas partiju programmās paliek tikai vēlmes līmenī līdz nākamajām vēlēšanām, lai pēc tam atkal solītu to pašu. Kāpēc? Tās nebalstās uz vēstures un šodienas saprašanu, tās nebalstās uz reālo dzīvi, jo saprašanas vietā tiek likts “es zinu”. Bet kā var kārtējās vēlēšanās izteikt uzticību politiskajām partijām, kuras, būdamas valdošās, nav spējīgas uzņemties atbildību? Kārtējās Saeimas vēlēšanās partijas atkal sola un kritizē viena otru. Vienīgā politiskā intelekta un atbildības izpausme šodien — solīt, meklēt vainīgos, bet nevainot sevi. Pie varas esošās partijas meklē vainīgos “Latvenergo” 3 miljonu latu afērā un pamatīgi kritizē TP un tās līderi A.Šķēli.

Ieskatisimies politisko partiju reitingā¹ (ieskaitot jaunizveidotās partijas) pirms 7.Saeimas vēlēšanām (1998.gada jūlijs — LR pilsoņi): TP — 20,3%; TB/LNNK — 15,2%; LSDA — 10,5%; LC — 8,2%; JP — 7,5%; DPS — 5,3%; LZS — 4,5%; Kreiso apvienība — 4,3% (SKDS veiktā aptauja // “Diena”, 5.08.98.). TP — Tautas partija (A.Šķēle); JP — Jaunā partija (R.Pauls). Pēc 7.Saeimas vēlēšanām partiju reitings ir šāds (1998.gada novembris — LR pilsoņi): TP — 23,3%; LC — 16,3%; TB/LNNK — 10,8%; TSP — 9,4%; LSDA — 8,5%; JP — 5,7%; DPS — 0,9%; LZS — 0,8% (“Diena”, 16.12.98.). Latvijas pastāvīgo iedzīvotāju vērtējumā partiju reitings ir šāds (1998.gada decembris): TP — 20,6%; LC — 18,7%; LSDA — 11,7%; TB/LNNK — 8,5%; TSP — 8,5%; JP — 5%; DPS — 1,2%; LZS — 0,9% (“Diena”, 16.01.99.).

Par to, ka tauta tika piekrāpta (1992—1995), Saeima “gudri” klusēja un klusē. “Eksplodējušo firmu (un tikai šim nolūkam radīto) skaits šodien sasniedz 60, **tauta ir aplaupīta par simtiem miljonu latu.** Ļaunums nodarīts, taču nav dzirdēts, ka (pat ar nokavēšanos) Saeimā tiktu gatavots likums par privāto investoru aizsardzību... Īsto organizatoru vārdus diezin vai kādreiz uzzināsim” (Saimnieko kā marodieri pēc zemestrīces // “Diena”, 3.10.94.). Tipisku bezatbildību valsts politikas līmenī pauž Tieslietu ministrijas paziņojums: **“Paši esat vainīgi, neviens taču jūs nespieda aizdot naudu firmām”** (turpat). Aplaupīta tika tautas nabadzīgā daļa. Un komentāri ir lieki. Neviena partija nespēja uzņemties politisko atbildību. Tolaik **Ministru kabinetu vadīja attiecīgi I.Godmanis, V.Birkavs,**

¹ **Reitings** ir sistēmā (procentos vai robežās no +100 līdz -100) novērtēts politisko partiju līderis, pati partija, uzticība valsts varai, svarīgākās problēmas utt.; šis vērtējums pauž sabiedrisko domu.

M.Gailis. Viņi taču redzēja, kā tapa “bagātie” un “nabagie”. Arī partijas redzēja, ka tauta tiek krāpta, bet Saeimā klusēja par to.

Visbīstamākās ir partiju programmās ietvertās ilūzijas¹, nereālas utopijas nacionālo interešu jomā, neatklājot to saturisko jēgu. **Ja partijas tiktu skaidrībā ar savām ideoloģijām** — konservatīvā, liberālā, sociāldemokrātiskā, nacionālā — **saistībā ar reālo dzīvi, tad skaidrāki kļūtu vairāki Latvijas demokrātiskās attīstības ceļi.** Rodas jautājums: kāda ideoloģija Latvijas ekonomikai un sociālajai realitātei ir pati pieņemamākā, optimālākā? Par to ir vērts spriest, lai kārtējās vēlēšanās būtu redzams **partijas politiskais** intelekts, kultūra un atbildība. Šajā sakarībā būtu jāatceras: “Pasaules uzskati, idejas, vērtības, tāpat kā jebkuri priekšstati, atrodas pastāvīgā kustībā, starp tiem nevar novilkt skaidru robežu. Demokrātijas, cilvēka tiesību, republikānisko valdīšanas reformu utt. piekritēji, atbalstītāji var būt starp pretējām partijām un politiskiem strāvojumiem. Šis apstāklis rada iespēju izveidoties partijām, kurām ir ļoti plašas ideoloģiskās robežās” (P.Ф.Матвеев. Теоретическая и практическая политология. М., 1993. — С.110). Tā radās “kreisie”, “labējie” un “centristi” parlamentos, valdībās un attiecīgās politiskās partijās. Tas tad arī paver plašas iespējas politiskam populismam un demagoģijai postsociālistiskajā demokrātijā.

Lūk, viens šīs politiskās “trilēmas” izskaidrojums: 1) “kreiso” politisko vērtību sistēma ietver sociālo progresu, spēcīgu sociālo politiku, arī cilvēka tiesības, politisko demokrātiju ekonomikā un sociālajā sfērā, darbaļaužu interešu aizstāvēšanu; 2) “labējo” politisko vērtību sistēma ietver uzņēmējdarbības brīvību, visiem vienādas iespējas šīs brīvības jomā, privātpašnieks integrējas sabiedrībā ar savu darbību; 3) “centriskā” orientācija politikā ļoti dažādās proporcijās svārstās starp šīm galējībām (turpat, 111.lpp.). No šā viedokļa partiju ideoloģiskais dalījums “ir universāls un to var izmantot politiskās situācijas analizē” (turpat, 111.lpp.). Bet svarīgi ir nonākt pie kopējas atziņas par to, **kas tad ir “kreisie”, “labējie” un “centristi”.** Arī Latvijas politiķi pietiekami veikli tiek skaidrībā par to, kas ir “kreisie”, “labējie”² un “centristi”, taču, viņu darbībā trūkst konkrēta ideoloģiska pamatojuma. Par ko tas liecina? Tas liecina par to, ka mēs domājam pēc marksistiskās ideoloģijas piegrieztnes, kad pirmajā vietā bija cīņa pret jebkuru novirzienu no šīs zinātniskās ideoloģijas: “labējais novirziens komunistiskajās

¹ **Ilūzija** (fr. *illusion* - (ap)krāpšana, piemānīšana; maldīgs priekšstats): 1) **maņu orgānu radīts maldīgs priekšstats, uztverot reālo pasauli, tās lietas un parādības (redzes, svara, laika ilūzijas);** 2) **nereāla, nepamatota doma, iedoma, cerība, priekšstats; tēls, nepiepildāms sapnis** (lolot ilūzijas par labāku dzīvi).

² **Īstie Latvijas patrioti** — tautas interešu paudēji. Viņi “zina” Latvijas nacionālās intereses, nemaz nekonkretizējot šo jēdzienu. Varbūt tomēr arī “centristi” un “kreisie” spēj paust Latvijas nacionālās intereses, ja runa ir par demokrātisku politiku. Vispirms šīs intereses vajadzētu veidot un pamatot atbilstoši jautājuma-atbildes loģikai.

partijās”, “labējais novirziens VK(b)P”, “labējā partija Norvēģijā”, “kreisais novirziens komunistiskajās partijās”, “kreisā liberālā partija Dānijā”, “kreisā partija Norvēģijā” utt. (Politiskā enciklopēdija. R., 1987. — 330.-331., 344.-345.lpp.). Līdzīgi tika runāts par “centra” partijām un centrismu kā idejiski politisku novirzienu (oportūnisma paveids II Internacionālē starp reformismu un revolucionāriem komunistiem). Ja nav konkrētas ideoloģijas, tad apzīmējums “labējais”, “kreisais”, “centrists” politiskajā leksikā kļūst par tukšam frāzēm, ar kurām pilnīgi pietiek politiski neizglītotai tautai un politiķu demagoģijai cīņā par varu.

d) kādas ir Latvijas politiskās partijas garīgo pārmaiņu skatījumā? — Patlaban postkomunisma¹ valstīs politiku nosaka cilvēki, kuru garīgā pasaule veidojās padomjlaikā. Jā, šie paši cilvēki gāza padomju varu, un rezultātā mums ir cita politiskā iekārta un cits politiskais režīms. **Kad runa ir par cilvēku politisko intelektu, politisko kultūru un atbildību, pirmajā vietā izvirzās garīgo vērtību sistēma.** Sevišķi “tas attiecas uz paaudzi, kura pašreiz nosaka toni postkomunisma valstu politikā (arī Latvijā), vecumā starp 35 un 45 gadiem” (J.Rubenis. Četrdesmit gadu vai mazliet mazāk? // “Diena”, 4.02.98.). Cilvēka garīgās pasaules pārveides problēma — lūk, kas veido pamatu un ceļrādi uz labāku dzīvi, uz patiesi demokrātisku politiku pēc Rietumeiropas modeļa. Priekšā stāv smags garīgais darbs — sevis izpratne.

Kas un kādi mēs patlaban esam? — Mums izvirzās ļoti svarīga problēma, kas skar visas dzīves jomas, bet it sevišķi politiku, kuru mēs patlaban realizējam. Ieklausīsimies vienā atbildē: **“Mēs visi, kas esam dzīvojuši un skolojušies padomju Latvijā, esam sistēmas ietekmēti pat tajā gadījumā, ja esam darījuši daudz, lai vismaz iekšēji to nepieņemtu un cīnītos pret to. Ilgstoši eksistējošas (vairākas paaudzes veidojušas) sistēmas noliegšana vienmēr ir sāpīgs process, jo tas nenozīmē tikai pasacīt “nē” noteiktam politiskam režīmam vai ideoloģijai, tas nozīmē līdz ar to pasacīt “nē” vēl daudz kam citam... zināmā mērā pasacīt “nē” noteiktam dzīves modelim, dzīves stilam līdz pat sāpīgām lietām”** (turpat). Jā, 1991.gadā padomju cilvēks spēja pastāvošajai politiskajai sistēmai pateikt “nē”, bet **ko darīt ar mūsu padomiskām dvēselēm, ar mūsu garīgo pasauli, ar sagrauto padomju iekārtu?!** — Atbildi uz šo jautājumu dod postsociālistiskā (postkomunistiskā) politika, kuru dzīvē realizē vakardienas padomju cilvēks. Viņš vēl neapzinās garīgo pārvērtību nepieciešamību, taču pati dzīve izvirza šādus jautājumus: kāds dzīves līmenis bija padomju laikos un patlaban? Kad veikalos bija preču pārpilnība — padomjlaikos vai patlaban? Kāpēc tauta ir ieslīgusi nabadzībā, bet noziedzība — uzplaukusi? Kā izdzīvot pensionāriem?

¹ Termins “postsociālisma” valsts, “postkomunisma” valsts un “pēcpadomju” valsts tiek lietoti kā sinonīmi.

Kā izdzīvot bezdarbniekam? **Kāpēc politiķu kārtējie solījumi paliek tikai labas gribas izpausme? Kāpēc šie solījumi tiek aizmirsti līdz nākamās Saeimas vēlēšanām?** — Atbildes rada atsvešināšanos starp tautu un tās ievēlēto varu! Uz šiem jautājumiem nespēj atbildēt pie varas esošās partijas. Izvirzās jautājums: **ko darīt?** — Visupirms katram patstāvīgi jāizvēlas savs garīgo pārvērtību ceļš, sākot ar politiķiem, valstsvīriem un beidzot ar katru no mums. Cita ceļa uz sabiedrības un politikas demokratizāciju nav.

Mums priekšā stāv garīgo pārvērtību ceļš: ar Dievu! Vai bez Dieva? **“Cilvēki var mainīt iekārtas, bet cilvēkus pašus maina Dievs. Citiem vārdiem — mums vajadzīga augstāka atskaites sistēma, lai varētu notikt kvalitatīvs lēciens uz augšu”** (turpat). Lūk, viena atbilde! Tātad mēs esam garīgo pārvērtību krustcelēs. **Kādus garīgos orientierus lai mēs izvēlamies?** — Visupirms būtu jādomā par to, kāda ideja spēj vienot Latvijas iedzīvotājus — gan pilsoņus, gan 650 800 nepilsoņus? Vai šajā sakarībā var kaut ko sagaidīt no esošajām politiskajām partijām? — Ļoti maz ko. **“Partijas ir tieši tādas, kādi esam mēs. Tikpat tuvredzīgas, paštaisnas, apmierinātas ar sevi, savtīgas un apkrautas ar redzamu un neredzamu pagātnes nastu, no kurās vēl neesam atbrīvojušies”** (turpat). Ar ko sākt? — Ar jautājumu: kādas bija 6.Saeimas partijas? Tas ļaus 7.Saeimas partijām pazīt sevi, saprast savus mērķus un centienus Latvijas nacionālo interešu skatījumā. **Vai partijas bija spējīgas realizēt godīgu un taisnīgu politiku, veidojot V.Krištopana valdību (LC, TB/LNNK, JP)?** Vai tās būs spējīgas cīnīties ar korupciju? **Kā interesēs tika veidota šī mazākumvaldība? Vai, veidojot šo valdību, bija iespējama civilizēta, demokrātiska partiju konkurence?** Ko iesākt ar šiem jautājumiem? Varbūt tie ir lieki 7.Saeimas politiskajā darbībā? — Patlaban šie jautājumi tiek apieti vai noklusēti, bet tie nepārtraukti radīsies visdažādākajos aspektos. Viens jautājums izvirzījās dažas nedēļas pēc V.Krištopana valdības apstiprināšanas Saeimā: **vai valdības krīze varētu būtu jau janvārī?** (TB/LNKK: Valdības krīze būs jau janvārī // “Diena”, 12.12.98.). Ko darīt? — Premjers V.Krištopans noslēdz sadarbības līgumu ar LSDA frakciju. Tas stiprina valdības stabilitāti, bet ierobežo politiskās darbības brīvību un politisko atbildību.

Vispirms mēģināsim saprast savu vēsturi un līdz ar to paši sevi. Bez šīs sapratnes cilvēka garīgās pārvērtības nav iespējamās. Neviens cits nevar mūs garīgi pārveidot, to varam vienīgi mēs paši. Un šeit bez **vēstures filozofijas** mums neiztikt, jo vēsturisko materiālismu mēs noliedzām vienlaikus ar marksisma-ļeņinisma ideoloģiju¹. Uz kāda garīgā pamata veidojama vēstures notikumu jēga, pieņemot konkrētu politisku lēmumu vai likumu? **Atcerēsimies, ka vēsture audzina tikai tad, kad cilvēks sāk vēsturi saprast.** Demokrātiskas politikas garīgais pamats ir vēstures

¹ Tauriņš. G. Vēstures filozofija. R., 1996.

saprašana. Patlaban mēs spējam kritizēt vai slavēt atsevišķus vēstures posmus līdzīgi tam, kā tas bija padomjlaikos. Vajadzīgs jauns vēstures skatījums — **vēstures saprašana, kur paliek vieta arī varbūtībai: šaubām, neizpratnei.** Un tad jau var runāt par taisnīgu un godīgu politiku. “Godīgums ir pati labākā politika” (Honesty is the best policy)¹. Bet tā jau ir **politikas filozofijas** sfēra. Šajā politikas sfērā iezīmējās tās ceļrādis — valsts nacionālās intereses to kopumā un savstarpējā saistībā.

Padomjlaikos mēs atradāmies sava veida garīgā verdzībā. To izjuta jebkurš, tiklīdz citādi sāka domāt un saprast vēsturi un dzīvi. **Mums priekšā ir grūts ceļš no šīs garīgās verdzības uz gara brīvību.** Bet kāds būs šis ceļš, tas ir atkarīgs no mums pašiem². Jāsāk būtu ar sevis izpratni, cenšoties saprast vēsturi, kura mūs veidoja, audzināja. Patlaban politika atrodas vēstures gūstā.

2. Partijas organizācijas darbība

Organizācija ir trešais elements (pēc sabiedriskās kustības un idejiski politiskās strāvas), kas veido politiskās partijas darbības saturu. “Par organizāciju var dēvēt kādu cilvēku struktūru vai kādu kopību, kuras darbībā un pastāvēšanā saglabājas zināma stabilitāte” (P.Ф.Матвеев. Теоретическая и практическая политология. М., 1993. — С.113). Katrā ziņā svarīga ir šīs organizācijas stabilitāte, kuru nosaka tās struktūra. Par partijas pamatu var būt ne vien organizācija, bet arī apvienība, kas vairāk atgādina sabiedrisko kustību.

Pastāv divu tipu partijas organizācijas: 1) ar stingru centralizētu vadību; 2) ar mazāk stingru organizatorisko uzbūvi. Tas ļauj partijas biedriem pašiem izvēlēties sev piemērotu partiju. Vieni ir gatavi darboties stabilas un stingras organizācijas ietvaros ar centralizētu vadību, bet citiem nav pieņemama stingra partijas organizācijas uzbūve.

Jautājums par politikas un organizācijas attiecībām partijā ir sarežģīts, un šā jautājuma risināšanai nav gatavu recepšu. “Dažos gadījumos politiku var realizēt tikai ar stingru centrālo struktūru, ar vienlaicīgu un saskaņotu visas partijas organizācijas un biedru darbību. Citos gadījumos tieši otrādi — vietējo apstākļu dažādība var prasīt maksimālu to ievērošanu. Un tad pārmērīga centralizācija, stingra disciplīna dod negatīvu rezultātu — partijas biedri kļūst pasīvi, zaudē iniciatīvu un radošo meklējumu aktivitāti... Nav

¹ Veblen T. Theorie of Business Enterprise, 1904.

² **Latvijas nacionālo interešu sfēra** — valstiskā suverenitāte, drošība, labklājība, latviešu tautas izdzīvošana, sabiedrības integrācija, nepilsoņu jautājums — veido politiskās darbības ceļrādi gan atsevišķu partiju, gan valsts varas līmenī. 7.Saeimas darbības ceļrādi veidoja personāliju princips, nevis politikas principi. Ņemot par pamatu šādu principu, tika veidota V.Krištopana mazākumvaldība, kas uzskatīja sevi par Latvijas nacionālo interešu paudēju un realizētāju. Pretrunu starp personāliju principu un politikas principiem nav iespējams pārvarēt mazākumvaldības ietvaros.

optimāla partijas organizācijas modeļa visām valstīm, visiem apstākļiem un visiem laikiem. Pastāv tikai darbotiespējīga organizācijas forma konkrētos apstākļos” (turpat, 115.lpp.), kas nav atkarīga no biedru skaita.

a) partijas darbības posmu ilgums: īslaicīga, vidēji gara un ilglaicīga politiskā darbība. “Katra posma garums var būt ļoti dažāds, bet ir pilnīgi skaidrs, ka politiskie lēmumi īsam darbības posmam rodas no “šodienas” problēmu risinājuma; vidēji gari posmi balstās uz situācijas prognozi, politiskie lēmumi ilgākai darbībai galvenokārt balstās uz ideālu un uz tādu prognozi, kas ir daudz maz reāli iespējama. Tieši šiem trim etapiem atbilst partijas programmas nostādnes” (turpat, 115.lpp.). Dažādi darbības posmu apstākļi būtiski ietekmē partijas darbības efektivitāti, darbības, kas balstīta uz attiecīgām programmas nostādnēm.

Politika būs lemta neveiksmei, ja ilglaicīgs politisks lēmums — likuma pieņemšana, programmas apstiprināšana, deklarācijas pieņemšana — būs balstīta tikai uz šodienas situāciju, neizprotot vēsturi un nākotnes prognozes. Kurš no Tautas frontes vadošajiem politiķiem spēja paredzēt pašreizējo situāciju valstī? — Neviena! Visi redzēja tikai brīvu un neatkarīgu Latvijas Republiku. Neviena nespēja pravietiski atzīt: **mūs gaida ne tikai neatkarīga Latvijas Republika, bet arī lielākās tautas daļas nabadzība, bezdarbs, kā arī neredzēts noziedzības uzplaukums visās formās līdz pat mafijai un korupcijai valsts līmenī, tautas apkrāpšana u.tml.** Neviena nespēja redzēt trīs vai piecus gadus uz priekšu. Kādēļ? **Tādēļ, ka visa politika balstījās uz “pašreizējo” situāciju, neizprotot vēsturi un nespējot ieskatīties nākotnē.** Novācot padomjlaika pieminekļus, mēs gudrāki un labāki nekļūvām. **Politika, kas nespēj ar cieņu un izpratni uztvert savas tautas vēsturi, ir lemta neveiksmei. Vēsture ir politikas radošo iedvesmu avots, ja mēs spējam pacelties līdz tās izpratnei. Nosodīt un kritizēt vēsturi — tas neprasa ne augstu politisko intelektu un kultūru, ne augstu atbildības līmeni.** Pa šo ceļu gāja komunisma ideoloģija, pretendējot uz zinātnes statusu. Nereti pa šo pašu ceļu iet arī postsociālistiskā demokrātija bijušajās PSRS republikās.

Nebija vajadzīga liela sapratne un gudrība, lai notiesātu Noviku un Rubiku, bet, lūk, cīņā pret tik tiešām bīstamu noziedzību mūsdienu politiķi ir bezspēcīgi. Politiķi un valstsvīri nereti nespēj apzināties pašu elementārāko: **cieņīt un saprast savu vēsturi¹ un līdz ar to paši sevi kā politiskās darbības subjektu, kuru radījusi padomjlaiku dzīve.** Noliedzot visu iepriekšējo, mēs politikā gudrāki nekļūsim, bet parādīsim gara nabadzību attiecībā uz savu un savas tautas vēsturi. Elementāri un

¹ No kopējā vēstures procesa izrauti fakti lieliski kalpo partiju politiskajām spekulācijām, balstoties uz “es zinu”: 1) “es zinu”, ka 1940.gadā Latvija tika okupēta un anektēta; 2) “es zinu”, ka 1940.gadā Latvijā notika sociālistiskā revolūcija.

efektīvi kārtējās vēlēšanās tiek izmantoti “čekas maiši”¹, darbība PSKP pēc 13.01.91.g., bet uzņemties atbildību par situāciju valstī nespēj neviens. **Ja politiķis nespēj saprast, ka viņa politika ir neefektīva vai nepareiza, nekā labs nav gaidāms.** Kritika šeit nepalīdzēs. Kura partija spēja uzņemties politisko atbildību par stāvokli valstī pirms 7.Saeimas vēlēšanām? — Tā vietā, piemēram, LC līderis A.Panteļejevs spēja savus solījumus apstiprināt vienīgi ar parakstu un godavārdu, nevis politiski pamatot. LC uzņemas valdības veidošanas iniciatīvu. Tā rezultātā radās mazākumvaldība (LC, TB/LNNK, JP), kuras partijas pamazām atkāpjas no saviem pirmsvēlēšanu solījumiem: prioritāte izglītības jomā, sociālo pabalstu palielināšana (Valdība atsakās no prioritātēm izglītībā // “Diena”, 18.12.98.). Valstī ir izveidojusies šāda situācija: **“Cilvēkus uztrauc vieni jautājumi, valsti pavisam citi. Tas, ar ko nodarbojas valsts, iedzīvotājus maz interesē, jo viņiem jādodomā par savas eksistences nodrošināšanu”** (R.Rungule². Nabadzība kļuvusi reāli

¹ **“Čekas maiši”.** Kopumā Latvijas PSR Valsts drošības komitejā (VDK) reģistrēti vairāk nekā 26 000 aģenti. VDK bija vismaz trīs aģentūras uzskaites kartotēkas: 1) **aģentūras alfabētiskā uzvārdu kartotēka**; 2) aģentūras statistiskā kartotēka un 3) aģentūras uzskaites kartotēka pēc pseidonīmiem (neatrodas Latvijā). **Aģentūras alfabētiskā kartotēka** ir tā, kuru sāka dēvēt par “čekas maišiem”. Tā tika izņemta no VDK telpām, iekrauta divos maisos un aizzīmogota. 1993.gadā 31.maijā Totalitārisma seku dokumentēšanas centrs (TSDC) atvēra maisus, un tika ņemtas uzskaitē 6923 aģentūras kartītes. Ventspilī un Kuldīgā tika atrasta aģentūras statistiskā kartotēka — divos aizzīmogotos diplomātportfeļos bija 4819 aktīvās aģentūras uzskaites kartītes, 339 ārštata darbinieku uzskaites kartītes un 303 aktuālo operatīvo lietu uzskaites kartītes (Kas ir “čekas maiši”? // “Diena”, 12.05.95.). Kādēļ šī kartotēka palika Latvija? Ar kādu nolūku tā tika atstāta? Vai šobrīd lietderīgi izmantot šo kartotēku? Līdz pat šim brīdim politiķi isti nezina, ko ar šiem “maisiem” darīt. Taču to **saturu visai veiksmīgi var izmantot pret politiskiem pretiniekiem, un tas tiek veikts veikli un augstā līmenī, panākot, ka latvietis atkal vērsas pret latvieti. Tas turpināsies tik ilgi, kamer politiķi nesapratis savu maldu garīgo pamatu — vēsturi.** Tautas ienaidnieku meklēšana pēc “čekas maišiem” un pilnīga neskaidrība šajā lietā nav labākais mūsu politiskās domas darbības veids. Viens piemērs — Saeimas deputāta E.Inkēna tiesas lieta. Lūk, ko viņš pauda: “Izmeklēšana bija absurda teātris. Un ne bez interesantām sakritībām. Divi prokurori, kas gatavoja šos procesus, — Pēteris Dzalbe un Guntis Grūtups — ir cilvēki, kuru apzināta sadarbība ar VDK nav jāpierāda. Tā ir visiem zināma. Abi viņi pirms atmodas un Grūtups vēl atmodas laikā reāli sadarbojās ar VDK, tās bija darba attiecības kā IeM un LPSR prokuratūras darbiniekiem” (Ja tas nav 1937.gads, kas tad... // “Diena”, 08.11.94.). Šeit komentāri lieki. Kārtējā Saeimas vēlēšanu kampaņā tiek atvērti “čekas maiši” (Pārbaudīs kandidātu atbilstību vēlēšanu likumam // “Diena”, 18.07.98.). Ekspremjers I.Godmanis pats sevi atrada šajos “maisos”, daudzi citi tiek atrasti. Tā 17 cilvēki, kuri kandidēja 7.Saeimas vēlēšanās, iespējams, bijuši VDK informatori, viens — VDK štata darbinieks. Konkrēti tie ir — I.Šteinbergs un J.Ādamsons no sociāldemokrātu saraksta, J.Bokmanis un I.Godmanis no LC... (TSDC kļūdujies par TSP kandidāta sadarbību ar čeku // “Diena”, 15.08.98.). Jā, VDK informatori (aģenti) var kandidēt, vēlētaji par to tiek informēti, bet štata darbinieki nedrīkst kandidēt. Tiešām gudri!

² **Rungule Ritma** — Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūta pētniece.

ieraugāma un izjūtama // "Diena", 30.11.98.). **Vai 7.Saeimas partijas un V.Krištopana valdība spēja saprast "ka nabadzība nav tikai katra atsevišķa trukumā nonākuša cilvēka problēma, tā ir arī valsts līdzšinējās sociālekonomiskās politikas rezultāts..."** (turpat)? — Nespēja. Par to liecināja valdības krīze (5.07.99.).

Kur un kā partija var pārbaudīt savas politikas ideoloģiju un uz to balstītās programmas efektivitāti? — Vienīgi dzīvē. Tas notiek katru dienu, kad mēs redzam politiķu solījumu atbilstību reālai dzīves īstenībai. "Šajā situācijā var izrādīties, ka politika savā galīgā variantā atšķiras no sākumā izstrādātā varianta... **Masu partijas praktiskajai politikai ir jābūt dinamiskai, jāatzīst vērtējuma relativitāte un neizbēgama jaunu apstākļu rašanās, kas prasa jaunus risinājumus vai vismaz iepriekšējo atziņu precizēšanu**" (P. Ф. Матвеев, turpat, 116.lpp.). Partiju politiskās atziņas nedrīkst pretendēt uz patiesību, ja runa ir par demokrātisku politisku režīmu.

Neviena politiskā partija savā darbībā nevar iztikt bez ideoloģijas, un tā savukārt balstās uz konkrētu ideālu — politiskās darbības garīgo pamatu. Jā, ideāls ir vajadzīgs, bet tikai kā politiskās domas ceļrādis saprašanas procesā. **Ideāls ir jārada, lai pēc tam tas kļūtu par politikas orientieri ilgākam laika posmam.** Tajā pašā laikā politiskā doma balstāma uz pagātnes (vēstures) saprašanu, lai radītu jēgu šodienas politikai un dzīvei. **Jo vairāk politisko partiju piedalīsies attiecīga lēmuma izstrādāšanā un pieņemšanā, jo labāk. Un šeit, lūk, izpaužas demokrātijas vājās puses. Ar balsu vairākumu pieņemtais politiskais lēmums var būt pats sliktākais.** Atcerēsimies, ka Staļina konstitūcija bija demokrātiska, arī Hitlers nāca pie varas demokrātiskā ceļā. Vai tad padomju cilvēks neticēja Staļinam, vācietis — Hitleram? Protams, ticēja, bet ne visi.

"Demokrātiskā ceļā" 7.Saeima atstāja opozīcijā partiju (TP), kura uzvarēja vēlēšanās (TP - 24 mandāti; LC - 21, TB/LNNK - 17; TSP — 16; LSDA — 14 un JP — 8). Lai to panāktu, politisko principu vietā tika likts personāliju princips un aizkulišu solījumi, norunas. LC uzņēmās mazākumvaldības veidošanas iniciatīvu, izvirzot ceļu "demokrātisku" lozungu: nepieļaut A.Šķēles nākšanu pie varas. Izpalika nopietnas politiskas diskusijas: **vai tas atbilst demokrātijas principiem un Latvijas nacionālajām interesēm?** — Acīmredzot 7.Saeima nebija spējīga tādus jautājumus pat izvirzīt! **Bet šādi izveidotas valdības darbība nav balstīta uz politiskiem principiem. Tādēļ politiskas deklarācijas vietā tika likts uzdevumu uzskaitījums un pasākumu apkopojums.** Tas atspoguļo 7.Saeimas partiju politisko atbildību un politisko kultūru. **Varbūt** runa ir par pazīstamu "šīs pasaules vājību", kurā izpaužas "zinu" un "saprotu" pretstats visās mūsu dzīves sfērās un arī politikā? Gudrie no muļķiem atšķiras ar to, ka gudros mās šaubas, bet muļķi ir pārliecināti par savu "es zinu". Mēģināsim saprast "muļķa—gudrā" paradoksu politikā.

Bieži vien politikā ir vērojams Rasela¹ “muļķa—gudrā” paradokss, kur muļķis ir tas, kas zina, bet gudrais cenšas saprast to, ko muļķis zina. “Šis pasaules vājība ir tā, ka muļķi par saviem spriedumiem vienmēr ir stingri pārliecināti, bet gudrie — šaubu pilni.” Partijā var izveidoties vairāki ideāli, kas noved pie pretrunām. Tādēļ ideoloģija — viena vai vairākas ideoloģijas — ir partijas garīgais balsts. Ja tas tā nav, nevar būt runa par pieņemtā lēmuma, deklarācijas garīgo pirmsākumu, no kura rodas to jēga politiskās domas procesā, kas savukārt nosaka nacionālo interešu izpratni konkrētos apstākļos.

b) politisko lēmumu vērtējuma kritēriji. Politiskos lēmumus nevar vērtēt ar tādu zinātnes kritēriju, ko sauc par patiesību. **Politika nav un nevar būt zinātniska, ja runa ir par demokrātisku politisko sistēmu un demokrātisku politiskās darbības režīmu.** Demokrātisku politisko domu nevar uzskatīt par patiesu, tā nedrīkst pretendēt uz patiesību. Dažādi politiskie lēmumi un to izpratne ir pilnīgi dabiska. Bet kā atrast labāko, optimālāko lēmumu, deklarāciju, paziņojumu?! — **Vispirms būtu jānoskaidro, kādu laika posmu aptver tā jēga. Vai tie ir domāti ŠODIENAI, VIDĒJI ILGAM LAIKA POSMAM, ILGAM LAIKAM.** “Viens no partijas politikas pareizības un pamatotības svarīgākajiem kritērijiem (un tas ir būtiskākais moments, kas liecina par prasmi izmantot zinātni, konkrētu situācijas analīzi, lēmumu pieņemšanas metodoloģiju un partijas politisko rīcību) ir nekļūdīga politiskās, ekonomiskās, sociālās un ideoloģiskās tendences prognoze valstī, prognoze, uz kuras balstās partijas politika (ko var itin viegli konstatēt, analizējot attiecīgus oficiālos tekstus), kā arī tiešās, vidēji ilgās un ilgās katra lēmuma sekas vai arī šāda lēmuma trūkumus. Kļūdas, kas atkārtojas un sakrājas, sarauj partijas politikas saites ar cilvēkiem, pasliktina attiecības partijā un izraisa kļūdaino lēmumu un teoriju kritiku (politikas saprašanas procesā, kas var būt arī maldīga. — G.T.)” (turpat, 118.lpp.). Visas partijas, kas piedalās politikas izstrādāšanā un realizēšanā, bet it sevišķi valdošās koalīcijas partijas, vēlēšanu priekšā ir atbildīgas par stāvokli valstī. Ja tas tā nav, tad vēlēšanās nav par ko balsot, kaut arī tajās būtu pārstāvēti visu 48 Latvijas politisko partiju² saraksti. Tas galu galā noved pie partiju darbības globālās krīzes valstī. Tipiski tas izpaudās pēc 6.Saeimas vēlēšanām, kad Ministru kabineta vadīšana tika uzticēta bezpartijiskam A.Šķēlem.

6.Saeimas partijas nespēja rast valstiska līmeņa kompromisu vitāli svarīgā jautājumā, kas skar Latvijas nacionālās intereses, respektīvi, atbildēt

¹ Rasels (Russell, 1872-1970) Bētrands — angļu filozofs, loģiķis, matemātiķis, sabiedriska darbinieks. Loģiskā atomisma pamatlicējs. Nobela prēmijas laureāts (1950).

² Patlaban (1.10.98.) Latvijā ir 47 politiskās partijas un apvienības. 7.Saeimas vēlēšanās piedalījās 21 partija.

uz jautājumu, **vai grozījumi Pilsonības likumā atbilst Latvijas nacionālajām interesēm.** Tika pieņemts politisks lēmums rīkot referendumu: **lai lemj tauta.** Formāli viss atbilst demokrātijas principiem, bet būtībā tas ir politiski bezatbildīgs solis. Par to jau tika runāts. Varbūt nebija citas iespējas? — Bija, bet netika izmantota. Šajā sakarībā pievērsīsim uzmanību politisko partiju darbībai Latvijas nacionālo interešu skatījumā. Varbūt tik tiešām šeit kompromiss nav iespējams? — **Kompromiss kļūst neiespējams, ja viena puse pasludina: es zinu Latvijas nacionālās intereses! Es nekad neklūdos!** Tad paveras tikai viena sabiedrības attīstības iespēja un varbūt pati sliktākā, pat ja to atbalsta vairākums. Atcerēsimies Platona atziņu: **“Patiesību meklējot, nav jāskaita balsis.”** Cita lieta — pieņemt demokrātisku politisku lēmumu.

c) Latvijas 6.Saeimas politisko partiju darbība nacionālo interešu skatījumā. Nacionālās intereses veidojas un tiek formulētas partiju politiskās darbības rezultātā. Līdz ar to rodas dažādas šo interešu izpratnes konkrētās partiju programmās, balstoties uz atšķirīgām ideoloģijām. Ja valdošo partiju koalīcija nespēj panākt kompromisu valsts stratēģiskās politiskās līnijas līmenī, iestājas politiskā krīze. Tā tas notika ar Latvijas nacionālo interešu izpratni nepilsoņu jautājumā 6.Saeimas un G.Krasta valdības laikā. Iestājās politiskā krīze, kura netika parvarēta līdz pat 7.Saeimas vēlēšanu dienai (3.10.98.).

Politiskie spēki nespēja skaidri formulēt Latvijas nacionālās intereses un necentās rast kompromisu šādās politikas jomās: valstiskā suverenitāte, labklājība, drošība, latviešu tautas izdzīvošana un attīstība, sabiedrības integrācija un nepilsoņu naturalizācija. **Nacionālo interešu izpratnes saturiskā jēga veidojas jautājuma—atbildes sistēmā** (sk. “Jautājuma un atbildes loģika” // G.Tauriņš. Vēstures filozofija. R., 1996. — 74.—77.lpp.) Šajā gadījumā runa ir par nepilsoņu naturalizāciju ciešā saistībā ar jautājumu par latviešu tautas izdzīvošanu un citiem jautājumiem attiecīgās politikas jomās, kā arī par atbildēm uz šiem jautājumiem.

Vai nepilsoņu paātrināta un atvieglota naturalizācija atbilst sabiedrības integrācijas attīstībai, valsts drošībai, latviešu tautas izdzīvošanai savā tēvzemē? — Jāatzīst, ka šie nopietnie, cieši saistītie jautājumi nav pietiekami izpētīti Latvijas vēstures skatījumā (1918-1998) ne politiski, ne juridiski. Tādēļ partiju politiskajā darbībā izveidojās antagonistiskas atziņas “es zinu”, kuras sašķēla tautu un politiskos spēkus. Daļa politisko spēku deva pozitīvu atbildi uz šo jautājumu: **Pilsonības likuma grozījumi (22.06.98.) veicinās sabiedrības integrāciju, drošību, tie atbilst Latvijas nacionālajām interesēm** (LC, TP, DPS, LSDA, JP, TSP). Otra daļa partiju deva pretēju atbildi ar dažādām nebūtiskām niansēm: **Pilsonības likuma grozījumi neatbilst sabiedrības integrācijai, valsts drošībai, latviešu tautas izdzīvošanai un attīstībai. Tie ved uz divkopienu valsts tapšanu**

(TB/LNNK, LZS¹, DP, KDS, LZP). **Abas pretējās puses pretendē uz “es zinu” latviešu nacionālo interešu jomā, un kompromiss kļūst neiespējams.** Līdz ar to paveras sabiedrības šķelšanās un divkopienu valsts veidošanās ceļš, kurš kļūst par realitāti. Pēc autora dziļas pārlicības šāda 6.Saeimas politika neatbilst Latvijas nacionālajām interesēm. **Pilsonības likuma grozījumu atcelšana novedīs Latviju starptautiskā izolācijā un sarunas par iestāšanos Eiropas Savienībā un NATO kļūs ļoti grūtas vai pat neiespējam.** Turklāt šāda politika neatbilst demokrātijas principiem: tolerance, saprašanas un kritikas spēja (arī attiecībā uz savām atziņām), atklātība un iecietība pret citu cilvēku interesēm, gatavība uz politisku kompromisu. Runa ir par demokrātijas politisko kultūru.

Pagaidām Latvijas politiskās partijas nav spējīgas uz kompromisu nacionālo interešu jomā, it sevišķi nepilsoņu naturalizācijas un latviešu tautas izdzīvošanas izpratnes centienos. Politiskajās atziņās valda “es zinu”, pat — “es vispār nekad nekļūdos”. Līdz ar to patlaban Latvijas postsociālistiskā demokrātijā savā politiskajā darbībā nespēj balstīties uz tādām demokrātiskām un humānām vērtībām kā politiskā brīvība, taisnīgums, miers un saskaņa sabiedrībā un starp valstīm. Tautas nobalsošana (referendums) par Pilsonības likuma grozījumiem sašķēla sabiedrību: **pret** likuma grozījumu atcelšanu nobalsoja 52,5%, **par** — 44,9%. **Tas valstij izmaksāja 500 000 latu. Uz valsts rēķina partijas izvērša politisko aģitāciju pirms 7.Saeimas vēlēšanām, kas tikai sašķēla sabiedrību.**

Tātad 7.Saeimai priekšā stāv nopietna politiski vēsturiska diskusija nacionālo interešu jomā: **vai latviešu tautas izdzīvošanu un attīstību savā tēvzemē apdraud 620 000 nepilsoņi, kuri atviegloti un paātrināti iegūs Latvijas Republikas pilsonību?** Kādu mēs vēlamies redzēt Latviju pēc 10-20-40 gadiem — kā **pilsonisku sabiedrību vai divkopienu valsti?**

Kas traucēja 6.Saeimas valdošajiem politiskajiem spēkiem iedziļināties šajās politiskajās problēmās un tautai paust skaidri pamatotas atziņas, nevis gatavas deklarācijas: “es zinu, ka šis lēmums atbilst Latvijas nacionālajām interesēm”. — **Pirmkārt**, šauras partijiskās intereses, kuras tika pasludinātas par nacionālajām interesēm valsts politikas līmenī. **Otrkārt**, mēs neesam pārvarējuši un garīgi atteikušies no padomjulaiku pasaules uztveres, dzīvesveida un domāšanas. Mūsu dvēselēs vēl mājō tieksme veidot ienaidsnieka tēlu. **Treškārt**, mēs neesam centušies saprast savu vēsturi (1918—1998), atrodoties ambīciju² “es zinu” un emociju varā. **Ceturtkārt**, 6.Saeimas valdošās politiskās partijas (LC, DPS, TB/LNNK, LZS) tā arī nespēja uzņemties politisko atbildību par stāvokli valstī, bet tā vietā politiķi

¹ Latvijas Zemnieku savienība (LZS) maina savu nostāju (1.10.98.) un aicina balsot pret Pilsonības likuma grozījumu atcelšanu.

² **Ambīcija** (lat. *ambitio* - godkāre, pamīlība) ir cilvēku godkāre un patmīlība, kas izpaužas viņu darbībā, rīcībā un uzvedībā.

uzsāka savstarpēju apvainojumu un apmelošanas kampaņu, solot un vēlreiz solot kārtējos labumus, ja ievēlēs 7.Saeimā. **Piektkārt**, ir cerība, ka pie varas nāks jauni politiskie spēki (TP¹, JP u.c.), kuri spēs pārvarēt šos postsociālistiskās demokrātijas trūkumus. Bet tas kļūs iespējams, pamatojoties uz visas tautas politisko izglītošanu un profesionālu politiķu izaugsmi.

6.Saeimas politiskās darbības trūkumu dziļa izpratne paver ceļu veiksmīgai 7.Saeimas politiskajai darbībai, balstoties uz kompromisu Latvijas nacionālo interešu izpratnes veidošanā valsts līmenī. Tieši šeit izpaužas politiskās atbildības augstākais līmenis, nevis atsevišķas partijas atbildībā pret saviem vēlētājiem.

3. Politisko partiju tipi,² darbības sociālā bāze un orientieri

a) ņemot par pamatu sociālo bāzi, partijas iedala strādnieku, zemnieku, inteliģences, darba, lielkapitāla, tautas un citās partijās. Dažas partijas pašas pasludina savu sociālo piederību, citas to noliedz. Partijas sociālais sastāvs un sociālā bāze daudzējādā ziņā nosaka gan programmu, gan politiku. "... Sociālais faktors ietver iracionālo un racionālo faktoru. Racionālais faktors atspoguļo šķiru (sociālo grupu, slāņu. — *G.T.*) attiecības valstī un to interešu izpratni. Uz sociālo bāzi atsaucas ... sociālistiskās un komunistiskās partijas (kā arī cita tipa partijas. — *G.T.*)" (turpat, 132). Piemēram, Latvijas Zemnieku savienība nav ne marksistiska, ne sociālistiska partija, bet pārstāv Latvijas zemnieku intereses postsociālistiskā Latvijā 20.gs. 90-tajos gados. Citu partiju sociālā bāze nav tik skaidri izteikta.

b) visas tautas vai visas nācijas partija. Partija nevar būtiski ietekmēt politiku, ja tā balstās tikai uz atsevišķu sociālo grupu vai šķiru. Ir nepieciešama partija, kura spētu paust visu slāņu, grupu un šķiru intereses attiecīgajā valstī.

Pie šīs atziņas nonāca sociāldemokrātiskās un komunistiskās partijas. Šāda sociālā bāze izrādījās racionāla tajās valstīs, kurās bija pietiekami attīstīta jēdziena "nācija" izpratne, kas saplūst ar jēdziena "pilsonība" izpratni. Dažās valstīs jēdziena "nācija" izpratne pauž demokrātiju (Francija, Itālija) (turpat, 132.lpp.). **Bet ko šodien vārds "nācija" pauž Latvijā — pilsoņiem un pastāvīgajiem iedzīvotājiem, kuriem nav Latvijas pilsonības?! Vār droši teikt, ka pastāv konfrontācija, it sevišķi politikā, starp pilsoņiem un nepilsoņiem, un tas palielina sociālo spriedzi, radot pamatu divkopienai valstij. Tādēļ nepilsoņu problēma kļūst par politisko prioritāti, kuras risināšanā 6.Saeima un Ministru kabinets izrādījās politiski bezspēcīgi, arī 7.Saeima, veidojot valdības koalīciju, nepievērsa uzmanību nepilsoņu jautājuma politiskajam pamatojumam.**

¹ TP tika izolēta un atstāta opozīcijā. Tā sākās 7.Saeimas politiskā darbība, atsakoties veidot valdību, par pamatu ņemot politisku principus.

² Sīkāk sk.: P.Ф. Матвеев. Теоретическая и практическая политология. М., 1993. — С.131-137.

Latvijā uz plašu sociālo bāzi balstās Tautas saskaņas partija (vismaz pēc nosaukuma), Latvijas ceļš, Demokrātiskā partija Saimnieks un citas partijas, kā arī jaundibinātās partijas — *Tautas partija* (TP) un *Jaunā partija* (JP). Visas tautas partijas varbūt gan nacionāli, gan internacionāli orientētas. Nacionālā orientācija skaidri izteikta TP “Manifestā” (21.04.98.). Patlaban trūkst paša galvenā — “jauna, nākotnē vērsta nacionālā ideja”. Runa ir par **“ideju, kas dotu pārliecību, spēku un virzību ne tikai valsts nacionālai politikai, bet arī ikvienai latviešu ģimenei un ikvienai Latvijas ģimenei”** (A.Šķēle. Vajadzīgs nacionālisms — jauns un eiropeisks // “Diena”, 16.01.98.). Jā, pagaidām šādas idejas trūkst 7.Saeimas partijām. To nespēs radīt valdošā koalīcija, ja tās darbības pamatā trūks politisko principu.

c) nacionāli orientētas partijas balstās uz šauru etnisko bāzi. “Nacionālais faktors tādā gadījumā kļūst iracionāls: pilsonību var izvēlēties, bet “tautību” cilvēks manto no vecākiem... **Nacionālais viegli pārvēršas par nacionālistisko, bet pēc tam kļūst šovinistisks,¹ rasistisks²**” (turpat, 133.lpp.). Bet tas nenozīmē, ka ikviena nacionāli orientēta partija kļūst nacionālistiska. **Nacionālās intereses** patlaban ieņem svarīgu vietu visās postsociālisma valstīs. Tās **kļūst par politikas orientieri arī Latvijā.** Svarīgi, lai nacionālās intereses kļūtu par dažādu politisko spēku — labējo, centristu, kreiso — vienojošo faktoru valsts līmenī, lai tās kļūtu par valsts stratēģiskās politikas orientieri. 6.Saeimas laikā tas netika panākts, bet 7.Saeimas politiskie spēki sašķēlās jau priekšvēlēšanu aģitācijas laikā sakarā ar Pilsonības likuma grozījumiem: 1) tautas nobalsošanā **par Pilsonības likuma grozījumu** (22.06.98.) atcelšanu iestājās TB/LNNK, DP/KDS/LZP; 2) **pret Pilsonības likuma grozījumu** atcelšanu — TP, LC, LSDA, JP, TSP, DPS, LZS. Te izpaudās pretējas Latvijas nacionālo interešu izpratnes drošības, sabiedrības integrācijas, latviešu tautas izdzīvošanas un nepilsoņu naturalizācijas jomā. (Kā konsolidēt sabiedrību? Jautājumi partijām // “Diena”, 30.09.98.). **Tas nozīmē to, ka sabiedrības politiskā integrācija tiks būtiski bremsēta un pilsoniskas sabiedrība veidošanās būs apgrūtināta 7.Saeimas darbības laikā³.** Politisko atbildību par Pilsonības likuma grozījumu atcelšanu uzņemas **TB/LNNK**: “Mēs **uzņemamies**

¹ **Šovinisms** [fr. *chauvinisme* — no brāļu Konjāru komēdijas “Triskrāsainā kokarde” varoņa Šovēna (*Chuvine*) vārda] ir agresīva nacionālisma forma. Tā ir pie citām etniskajām kopībām piederošu cilvēku nonievāšanas, apspiešanas, kā arī naida kurināšanas, nacionālās augstprātības ideoloģija un uz šo ideoloģiju balstīta politika. Termins “šovinisms” tika ieviests Francijā (1831), lai apzīmētu dažādas nacionālistiskā ekstrēmisma izpausmes. Šovinisma galējās izpausmes — fašisms, nacionālsociālisms u.c.

² **Rasisms** (fr. *race*, it. *razza* — rase) ir galēji reakcionāra ideoloģija un politika.

³ V.Krištopana mazākumvaldību (LC, TB/LNNK, JP) nevarēja veidot uz politisko principu pamatiem, ņemot vērā referendumu (3.10.98.) rezultātus: politisko spēku un partiju šķelšanos. Tas sakrita ar partiju vēlmi nepieļaut TP darbību pozīcijā.

politisku atbildību par šo balsojumu” (3.oktobrī balsosim “Par”// “Diena”, 1.10.98.). **Sašķelās ne tikai politiķi un tauta, bet arī inteligence** (dzejnieks I.Ziedonis — par, bet rakstnieks M.Birze — pret). Vai tas atbilst Latvijas nacionālajām interesēm? — **Neatbilst.** Nāk prātā latviešu strēlnieku šķelšanās 1917.—1920.gadā, tautas šķelšanās 1940.gadā. Taču tagad vajadzētu domāt par pilsoniskās sabiedrības paātrinātu veidošanu, par Latvijas nācijas veidošanu uz teritorijas principa pamata. **Etniskais nācijas modelis** paver ceļu uz divkopienu valsts veidošanos. Pagaidām trūkst nākotnē vērsta nacionālā ideja. Vai šo ideju spēs radīt 7.Saeimas partijas? — Patlaban valda skepticisms: **“Dienzēl šābrīža valdībā** (V.Krištopana izveidotajā. — *G.T.*) **es neredzu cilvēkus, kas spētu domāt gan eiropieiski, gan nacionāli”** (A.Šķēle. Tautas partijas priekšsēdētājs. Vajadzīgs nacionālisms — jauns un eiropieisks // “Diena”, 16.01.99.). **Valdības deklarācijā tiešām trūks jaunas, nākotnē vērstas nacionālās idejas, jo tā prasa vēsturiski politisku pamatojumu.** Bet jāatceras, ka šīs valdības tapšanas un darbības pamatā nav politisku principu. Tādēļ tā arī krita (5.07.99.)

Latvijā 6. un 7.Saeimā tika ievēlētas šādas izteikti nacionāli orientētas partijas: Latvijas nacionālās neatkarības kustība (LNNK), apvienība “Tēvzemei un Brīvībai”; TB/LNNK, Tautas partija (7.Saeimā). Bet pati nacionālā orientācija var būt ļoti dažāda, sākot ar demokrātisku ievirzi un beidzot ar totalitāru. Šeit daudz kas ir atkarīgs no ideoloģijas — politikas garīgā pamata izpratnes. Nacionālisma vēsturiskās formas ir ļoti dažādas atkarībā no politiskajiem orientieriem un politiskā režīma.

d) partiju politiskie orientieri. Kā noteikt partijas politisko orientāciju? **“Politiskās partijas orientācijas noteikšana... attiecas uz tās politisko un ekonomisko uzbūvi, valdīšanas formu, darbības veidu utt. Tas ir spēcīgs racionāls faktors. Iestājoties šādā partijā vai balsojot par to, cilvēks izdara skaidru politisko izvēli ...”** (turpat, 133.lpp.). Skaidrība partijas politiskajā orientācijā ir ļoti būtiska un nozīmīga gan vēlēšanu kampaņā, gan parlamentārajā darbībā. Tas veicina partijas biedru politiskā intelekta, kultūras un atbildības veidošanu un audzināšanu, balstoties uz konkrētu ideoloģiju.

Neskaidra politiskā orientācija bija raksturīga vairākām 6.Saeimas partijām, kas noveda pie staigāšanas no vienas partijas uz otru. “Vienkārši — deputātu staigāšana turpināsies, kamēr viņi tikai brauks pie vēlētajiem, bet nepildīs savus solījumus. Ja, piemēram, kāds liberālis pēc vēlēšanām atkal atklās, ka patiesībā viņš ir sociāldemokrāts, vai kāds nacionālkonservatīvais nāks pie secinājuma, ka patiesībā ir tik radikāls, ka pat nespēj noteikt savu ideoloģisko piederību, un tāpēc steidzami mainīs frakciju... Politiskā kultūra izveidojas ilgākā laika posmā, izejot kļūdu un vilšanās ceļu” (I.Bērziņš. “Lielās deputātu staigāšanas” isais kurss // “Diena”, 12.12.97.). Tas noveda pie tā, ka tauta arvien vairāk zaudēja ticību partijām un Saeimas politikai,

jo ne politiķi, ne partijas ciešā saistībā ar konkrētu ideoloģiju nespēja uzņemties atbildību par tautas labklājības un drošības līmeni valstī. Arī **7. Saeimas priekšvēlēšanu aģitācijā neviena 6. Saeimas pozīcijas partija — LC, TB/LNNK, DPS, LZS — nespēja uzņemties politisko atbildību par tautas labklājību, sabiedrības integrāciju, latviešu tautas izdzīvošanu.** Tā vietā uzplauka kompromatu karš un politiskā pretinieka nomelnošana, apmelošana. Demokrātiskai politikai neatlika vietas (Vēlēšanu dienas rītā esot plānota kompromatu kara kulminācija // “Diena”, 3.10.98.). Partiju politiskie principi tika aizmirsti un tā vietā notika “mētāšanās ar apvainojumiem, kurus nevar legāli pierādīt”. Piemēram, ekspremjers M. Gailis “pievācis trīs miljonus”. Šo kompromatu M. Gailis veiksmīgi atspēko: “Teorētiski kas tāds varētu nākt no Šķēles — varbūt viņš uztraucas, ka Tautas partijas reitings krītas, bet citi ceļas” (turpat). Tādējādi 7. Saeimas priekšvēlēšanu aģitācijas laikā **partiju politiski ideoloģiskie principi zaudēja savu nozīmi.** Tas būtiski ietekmēja arī V. Krištopana valdības politiku un darbību — tur neatlika vietas politiskiem principiem. Partiju ideoloģiskie orientieri zaudēja savu nozīmi kā politiskās darbības ceļrāži.

e) **partijas darbības ideoloģiskie orientieri** ir cieši saistīti ar politikajiem kā to garīgais pamats. Konkrētā ideoloģija nosaka “...sociālistiskas, komunistiskas, nacionāli demokrātiskas u.tml. partijas darbību. Ideoloģiskais faktors principā ir racionāls... tuvas šā tipa partijām ir partijas, kas balstās uz reliģisku ideoloģiju, bet dažos gadījumos tieši uz ticību” (P. Ф. Матвеев. Теоретическая и практическая политология, с. 133). Mēs apskatījām šādas galvenās **politikas ideoloģijas: konservatīvisms, liberālisms, sociāldemokrātija (demokrātiskais sociālisms), komunisms (marksisms-ļeņinisms), nacionālisms.** Protams, ar to nav aptvertas visas pastāvošās partiju ideoloģijas un to paveidi, piemēram, kristīgie demokrāti, nacionālsociālisti u.c.

Interesanti, kāda ideoloģija veido to politisko partiju un apvienību garīgo pamatu, kuru pārstāvji tika ievēlēti Rīgas Domē (1997) no Sociāldemokrātu koalīcijas, no apvienības “Tēvzemei un Brīvībai”, Latvijas ceļa, DP Saimnieks, Līdztiesības, Latvijas Zemnieku savienības, Latvijas nacionāli konservatīvās partijas, Tautas saskaņas partijas, Nacionālās progresa partijas, Zaļās partijas, Zīģerista partijas, Kristīgās tautas partijas, Kristīgo demokrātu savienības, Reformu savienības, Konservatīvās savienības, Latvijas nacionāli demokrātiskās partijas, Sociālistiskās partijas (“Diena”, 09.03.97.). Šis grāmatas autors nevar uzņemties noteikt katras partijas ideoloģiju. Diez vai tas būs pa spēkam arī katras partijas līderim?! Vismaz priekšvēlēšanu kampaņā ideoloģiski politiskās atšķirības nebija vielgi noteikt. Tas nozīmē tikai to, ka **racionāla partijas izvēle balsošanā nebija iespējama. Atlika tikai paļauties uz intuīciju vai arī cita padomu, par**

ko balsot. Tātad 17 politiskās partijas un partiju apvienības ar dažādām ideoloģijām un ideāliem, nemaz nerunājot par apmēram 40 politiskajām partijām, kas reāli pastāvēja Latvijā 1997.gada sākumā (I ceturksnis), bet 1998.gada 1.augustā — 47 partijas. Par ko tas liecina? — Tas pauž partiju politiskā intelekta līmeni, kurš atpaliek no jaunu partiju veidošanās tempiem. Vēlētājs nonāk neziņā, par kuru partiju balsot, jo šajā jomā patiešām valda terminoloģisks juceklis. Tā **A.Favorskis**¹ jautā: “Cik ilgi vēl Latvijā var tādu politisko organizāciju kā Sociālistiskā partija, tādu kustību kā Līdztiesība un tām līdzīgas raksturot kā kreisos spēkus?... Kā zināms, izejot no **eiropeskā parlamentārisma principiem, kreisie spēki ir demokrāti un liberāļi, labējie — konservatīvie.** Nosaukt Sociālistisko (t.i. bijušo komunistisko) partiju par demokrātiem — tas ir **nonsens**², par konservatīviem — tas ir aizvainojums istiem konservatīvajiem (teiksim, Lielbritānijas konservatīvo partijai, ASV Republikāņu partijai). Komunistu pēcnācējus — neatkarīgi no tā, kādu jaunu izkārtņi viņi sev izvēlētos — var raksturot tikai kā ultralabējos vai ar krievu vārdu — melnsimtnieku spēki... **Istie kreisie spēki** Latvijā (kā arī Eiropā) ir **sociāldemokrāti.** Apvienību “Tēvzemei un Brīvībai” pareizāk būtu uzskatīt par ultrakreiso, jo tā ir gatava aizstāvēt Latvijas neatkarību ne tikai ar demokrātiskām metodēm. Tāpēc, manuprāt, mūsdienā Latvijas politisko spektru var noteikt apmēram tā:

- ultrakreisie — TB/LNNK;
- kreisie — sociāldemokrāti;
- kreisais centrs — Jaunā partija, “Zaļie”;
- centrs — Latvijas ceļš, Latvijas Zemnieku savienība;
- labējais centrs — Demokrātiskā partija;
- labējie — Tautas partija;

— ultralabējie — Sociālistiskā partija un tās sabiedrotie (Valda terminoloģisks juceklis // “Diena”, 15.08.98.). **Bet būtībā dalījums labējie-centrs-kreisie ir visai nosacīts.** Sevišķi tas tika izmantots staļinlaikos, lai atmaskotu jebkādu atkāpšanos no VKP(b) kursa. Ja runa ir par bijušajiem komunistiem, tad viņi gan Latvijā, gan Krievijā aizņem visu šo plašo partiju spektru. Partijas ideoloģisko ievirzi tikai daļēji aptver sistēma “labējie-centrs-kreisie”. Bijušie komunisti postsociālistiskajās valstīs ir sadalījušies pa visu šo plašo partiju spektru. Būtībā patlaban **Latvijā vēl tikai top liberālas, konservatīvas, sociāldemokrātiskas partijas.** Ir vienīgi nosaukums, kurš neatbilst tā būtībai šādai partijai Rietumos ar attiecīgu sociālo bāzi. Patlaban Latvijā trūkst partiju ideoloģiskās un sociālās bāzes.

¹ **Favorskis Andrejs** — vēsturnieks, bijušais LU docents, tagad pensionārs.

² **Nonsens** (lat. non — nē + sensus — jēga; angļu nonsense; vācu der Nonsens) — absurds, blēņas, muļķība, aplamība, kaut kas tāds, kam trūkst jēgas.

V.Blūzma¹ uzskata, ka "Latvijas politiskajai situācijai vispiemērotākais ir partiju iedalījums pēc to ideoloģiskās ievirzes. Tad izkristalizētos šāds spektrs:

- 1) nacionālistiskās (etnokrātiskās) partijas;
- 2) konservatīvās (kristīgās) partijas;
- 3) liberālās (personas brīvības) partijas;
- 4) sociāldemokrātiskās (sociālo reformu) partijas;
- 5) ekoloģiskās (zaļās) partijas"

(V.Blūzma. Sabiedriski politiskās domas un partiju sistēmas attīstība // V.Blūzma, O.Celle, T.Jundzis u.c. Latvijas valsts atjaunošana. 1986.—1993.R., 1998. — 364.lpp.). Bet kurš patlaban būs spējīgs noteikt Latvijas 48 partiju ideoloģisko ievirzi? — **Latvijas partijas būtībā veidojas un līdz ar to nereti ideoloģiskā piederība izpaužas tikai tās nosaukumā.** (Sīkāk par šo procesu sk. V.Blūzma, turpat, 361.-389.lpp.). Partijas ideoloģiskā ievirze ir svarīgs tās politiskās darbības raksturojums, ja šī darbība balstās uz attiecīgu sociālo bāzi un ideoloģisko strāvu. Būtiski partiju politisko darbību traucē tās personalizācija. **Personāliju princips nav savienojams ar parlamentāras demokrātijas būtību.** Un tomēr 7.Saeima izveidoja un izteica V.Krištopana mazākumvaldībai uzticību, balstoties uz personāliju principu un aizkulišu solījumiem. Par valdības veidošanu Norvēģijas naftas koncerna "Statoil" Latvijas uzņēmuma izpilddirektors **K.Miķelsons** izsaka šādu atziņu: "Viss valdības veidošanas process radīja izbrīnu. Savā atklātībā esam aizgājuši tik tālu, ka varam droši runāt par visu, kur un kā ņemam kādu balsi. **Valdība sāk veidoties pēc tīrgus principiem. Balstiņas liek kopā un kombinē. Varam atļauties pilnīgi visu, apzinoties, ka vēlēšanas garām, vārti aizvērušies, un tagad, mīļotie vēletāji, jūs paliekat šajā sienas pusē, mēs otrā. Šī barjera man nav saprotama**" (Vecim tādām jābūt // "SestDiena", 16.01.99.). TP, kura vēlēšanās ieguva visvairāk mandātu (24), paliek opozīcijā. **7.Saeimas partijas apzināti neizpildīja svarīgu parlamentārās demokrātijas uzdevumu — izveidot vairākumvaldību.** Izvirzās jautājums: kā interesēs, kā labā LC uzņēmās "politisko" iniciatīvu izveidot mazākumvaldību? — Varbūt partijas interesēs, lai tiktu pie varas! Par to liecināja LC politiskā krīze (17.06.—5.07.99) un V. Krištopana valdības krišana (5.07.99.).

f) politikas personalizācija un partijas līdera tendences. Šī tendence samērā spilgti ir izpaudusies visdažādākā tipa partijās (Staļins, Mao Czeduns, Čaušesku,² Hitlers,³ Perons,⁴ de Gols,⁵ Tečere⁶). "Tas ir iracionāls faktors, kas balstās uz psiholoģisku godbijību, dziļu cieņu pret harismātisku⁷

¹ **Blūzma** (dz.1951.g. Rīgā) Valdis. Kopš 1990.g. Latvijas Universitātes lektors Juridiskajā fakultātē, vēstures doktors.

² **Čaušesku** (*Ceausescu*, 1918—1989) Nikolaje — Rumānijas prezidents (1974-1989), faktiskais diktators. Rumānijas Komunistiskās partijas ģenerālsēkretārs (1969-1989). Sodīts ar nāvi (1989).

partijas līderi” (P.Ф. Матвеев. Теоретическая и практическая политология, с.133). Vai postsociālisma valstīs ir savi harismātiskie politiskie līderi? Latvijā, mūsu kaimiņvalstīs — Krievijā, Igaunijā, Lietuvā?! Par to pirmām kārtām var izteikties paši partijas biedri un lasītājs.

g) partiju politiskās sistēmas (apvienības, koalīcijas, savienības): vienpartijas, divpartiju, trīspartiju, četrpartiju un daudzpartiju sistēmas. **Vienpartijas politiskā sistēma** ir stabila, bet ātri nonāk politiskajā krīzē. **“Diezgan ātri — vēsturiskā nozīmē — tā nonāk grūtībās un globālā krīzē, kuru neizbēgami pavada visas politiskās sistēmas krīze, idejiskie un morālie satricinājumi. Rezultātā vienpartijas sistēma sabrūk, un sabiedrībā ir nepieciešams veikt būtiskus pārveidojumus”** (turpat, 134.-135.lpp.). Par to liecina divu partiju vēsture — PSKP un Nacionāl-sociālistiskās vācu strādnieku partijas vēsture. Cita lieta — divu un vairāku partiju sistēma Rietumeiropā (Anglija, Francija u.c.) un ASV. Nelaiمة ir tā, ka vienpartijas politiskā sistēma nespēj pavērt iespēju radošai domai — politisko plurālismu. Tā spēj tikai to apspiest, izmantojot pat teroru (staļinlaiki Padomju Savienībā un hitlerlaiki Vācijā) un sludinot patiesības, kuras nedrīkst apšaubīt.

Divpartiju sistēma ir daudz stabilāka. “Divpartejība dažās valstīs var izveidoties par stabilu sistēmu” (turpat, 136.lpp.). Kā piemēru parasti min ASV: 1) Demokrātiskā partija (Democratic Party) — dibināta 1828.gadā; 2) Republikāniskā partija (Republican Party) — dibināta 1854.gadā. Mūsdienās neviens nešaubās par to, ka ASV **politiskā sistēma, kas balstīta**

³ **Hitlers** (*Hitler*, 1889—1945) Ādolfs (īstais vārds Ādolfs Šiklgrūbers (*Schicklgruber*)). Vācijas kanclers (no 1933), arī prezidents (no 1943). Viens no Nacionālsociālistiskās strādnieku partijas dibinātājiem (1919) un vadītājiem (1921). Izveidoja Vācijā totalitāru režīmu (fašistisku režīmu). Otrā pasaules kara noziedznieks. Izdarīja pašnāvību (1945).

⁴ **Perons** (*Peron*, 1895—1974) Huans Domingo — Argentīnas valsts un politiskais darbinieks. Profesionāla militārpersona, viens no virsnieku organizācijas dibinātājiem (*Grupo de Oficiales Unidos*) un vadītājiem, kura 1943.gadā izdarīja valsts apvērsumu. No 1943.gada līdz 1945.gadam — aizsardzības ministrs, viceprezidents. Argentīnas prezidents (1973).

⁵ **Golls** (*Gaule*, 1890—1970) Šarls de — Francijas prezidents (1958-1969). No 1943.gada līdz 1944.gadam vadīja Francijas nacionālās atbrīvošanās kustību.

⁶ **Tečere** (*Thatcher*, dz.1925) Margarita — Lielbritānijas premjerministre (1979—1996). Konservatīvo partijas lidere (1975—1990).

⁷ **Harisma, harismātisks** (gr. *charisma* — žēlsirdība, augstsirdība, Dieva svētība, Dieva dāvana) ir “sevišķa, vienreizēja kaut kādas personas, visbiežāk valsts vai sabiedriskā darbinieka apdāvinātība ar tādām īpašībām, kuras viņu krasi izceļ pārējo vidū (izcila gudrība, varonība, pravietiskums, paredzēšanas spēja, nekļūdīgums, nemaldīgums, svētums u.c.), vai arī spēja iedvest ticību viņa pārdabiskām īpašībām” (Словарь-справочник по социологии и политологии. М., 1996. — С.247). Harismātiska vara balstās uz ticību politiskam līderim. Tipiska harismātisma izpausme ir personības kults politikā.

uz divpartiju sistēmas bāzi, ir stabila. Var teikt vēl vairāk — tā šodien ir demokrātijas balsts visā pasaulē. Komunistiskās partijas un citu partiju ietekme nav jūtama ASV politiskajā dzīvē.

Trīspartiju sistēmā divas partijas ir galvenās, bet trešā veic sabiedrotās funkciju (Anglijā, Zviedrijā, Vācijā). Piemēram, Vācijā Kristīgi demokrātiskā savienība (dibināta 1950.gadā) sacenšas ar Sociāldemokrātisko partiju, izmantojot Brīvo demokrātu atbalstu. **Vācijā** 1998.gada 27.septembra vēlēšanās pie varas nāca sociāldemokrāti ar **G.Srēderu** priekšgalā. Zviedrijā galvenās partijas ir Zviedrijas Sociāldemokrātiskā strādnieku partija un Labējā partija, bet valdības veidošanā piedalās arī Zviedrijas Komunistiskā partija.

Cetrpartiju sistēma ir raksturīga valstīs, kur sabiedrība ir sašķelta divās nometnēs — labējos un kreisajos, kuri savukārt dalās divās partijās. Piemēram, Francijā: kreisie — komunisti un sociālisti; labējie — demokrāti un republikāņi (turpat, 136.-137.lpp.).

Piecu un vairāk partiju sistēma ir nelīdzsvarota un nestabila. Ilustrācijai lai minam piemēru no politiskās dzīves Latvijā. 6.Saeima, veidojot valdību, nonāca strupceļā un bija spiesta apstiprināt šādu partiju koalīciju (LC, TB, LNNK, DPS, LZS, LVP) ar bezpartijisko A.Šķēli priekšgalā. Pēc tam faktiski izveidojās trīspartiju sistēma (LC, TB/LNNK, DPS) — runa ir par valdošajām partijām — kas ir daudz stabilāka. Kas tad vieno šīs trīs tik dažādās partijas?! — Lūk, viena atbilde: “Vislielākās apbrīnas vērta ir vienotība, kādā šīs partijas, kas citos jautājumos bijušas nesamierināmas pretinieces, nu metas grozīt likumus, pat nerēķinoties ar Satversmi. **Vienojošais spēks nepārprotami ir vara un bailes no konkurences**” (A.Ozoliņš. Tēvzemes Ceļa Saimnieki // “Diena”, 24.04.97.). Mēģināsim saprast, kas varētu, kam vajadzētu vienot un kas patiesi vieno ļoti atšķirīgus Latvijas politiskos spēkus, starp kuriem nereti pastāv pat antagonistiskas¹ pretrunas? — Runa ir par 6.Saeimas politisko darbību. Valdošās partijas (LC, DPS, TB/LNNK), vienotas cīņā par demokrātiju, gāza “demokrātijas grāvēju” premjeru A.Šķēli un viņa valdību, bet pašas palika pie varas (25.07.97.). **Par šo ļoti dažādo partiju vienojošo faktoru kļūva tieksme visiem spēkiem saglabāt varu savās rokās.** Varbūt tā bija vienīgā patiesā partiju vienotība, jo pēc pusgada atkal sāka izpausties nopietnas pretrunas, un drīz vien iestājās pati dziļākā politiskā krīze atjaunotās Latvijas valstī (8.04.—30.04.98.). Kāpēc? — Trūka lielu politisku ideju un dziļas nacionālo interešu izpratnes, vienotības un politiķu personiskās atbildības —

¹ **Antagonisms** (gr. *antagonisma* — strīds, cīņa) ir tāda pretrunu forma, kurai raksturīga asa, nesamierināma naidīgu spēku, pretēju tendenču un interešu cīņa, kas norit arī politikā.

demokrātijas tikumiskā balsta. Valdošās partijas nebija spējīgas rast kompromisu Latvijas nacionālo interešu jomā.

Vajadzīga liela politiskā ideja, kura spētu vienot valdošās koalīcijas partijas. Šo ideju var un vajag veidot, par pamatu ņemot Latvijas nacionālās intereses. Ir nepieciešama nākotnē vērsta jauna nacionālā ideja, kura balstīta uz vēstures (1918—1998) izpratni šodienas mainīgos ekonomiskos un sociālpolitiskos apstākļos. Nacionālās intereses aptver šādas svarīgas politikas jomas: valstiskā suverenitāte (neatkarība), drošība, labklājība, latviešu tautas izdzīvošana, sabiedrības integrācija un nepilsoņu jautājums. Lai apzināti veidotu valstiska līmeņa kompromisu, politiskajām partijām ir jācenšas iedziļināties šajos jautājumos un, ja nepieciešams, saprātīgi jādistančējas no savām programmatiskajām nostādnēm, paužot politisko atbildību valsts stratēģiskās politikas līmenī. Pa šo ceļu nespēja iet 7.Saeimas partijas, paužot uzticību V.Krištopana veidotajai mazākumvaldībai (LC, TB/LNNK, JP). Šādas valdības politiskā darbība ir ierobežota. Džeimstaunas fonda¹ analīze liecina, ka V.Krištopana valdības veidošanā trūka skaidra politiskā ceļrāža. Visupirms netika izmantota iespēja “izveidot stabilu, saderīgu partiju valdību ilgstošai darbībai. Tā vietā **Latvijā ir izveidota valdība ar sapītām kājām un apšaubāmu dzīvotspēju**” (Kāds ir *Latvijas ceļa* virziens // “Diena”, 19.01.99.). Šo svarīgo atziņu tā arī nespēja saprast LC vadošie politiķi. Viņi ne tikai apstrīd šā fonda analīzi, bet redz tajā pat absurdu nedraudzīgu kampaņu pret Latvijas valsti: “... **Šie apgalvojumi ir absurdi, un tie, kas to izplata, ir nedraudzīgi Latvijas valstij**” (V.Krištopans); “**LC ir partija, kas viskonsekventāk iestājusies par Latvijas integrāciju ES un NATO un visvairāk darījusi šo mērķu sasniegšanai**” (A.Panteļejevs) (Apstrīd ASV fonda pētnieku secinājumus // “Diena”, 19.01.99.). Izrādās, ka par LC politiku nedrīkst teikt neko sliktu. Tikai LC politiskā krīze (17.06—5.07.99.) atspoguļoja šīs partijas politisko bezatbildību valsts un savu vēlētāju priekšā.

Protams, autors nepretendē uz absolūtu visu nacionālo interešu uzskaitījumu un absolūtu izpratni, jo to prioritāte mainās. **Eiropas Komisijas skatījumā (1997) par politisko prioritāti ir kļuvis nepilsoņu jautājums.** Bet jāatceras, ka nacionālās intereses ir cieši savstarpēji saistītas, veidojot politiskās darbības ceļrādi un priekšnoteikumu kompromisam valsts varas līmenī. Rodas jautājums: vai pēc nobalsošanas referendumā par Pilsonības likuma grozījumiem nepilsoņu jautājums ir atrisināts?

¹ **Džeimstaunas (Jamestown) fonds** izveidots Vašingtonā 1983.g., lai ASV un Rietumiem sniegtu zināšanas par PSRS rīcības politiku un mērķiem. Fonds divreiz mēnesī publicē savu pieredzējušāko speciālistu sagatavotu analītisku apskatu *Prism*, kurā padziļināti apskatītas svarīgākās ekonomiskās un politiskās tendences bijušajā PSRS. Fonda direktors — V.Geimers. Tā darbinieku vidū ir Z.Bžezinskis, ASV kongresa pārstāvis H.Haids, T.Santoss, Dž.Makeins u.c. Tā analītiskie apskati būtu noderīgi Saeimai un valdībai.

Ja politiskās partijas vieno rūpes tikai par savas varas saglabāšanu un bailes no opozīcijas, politiskā oponenta, tad tas kļūst par varenu negatīvu dažādo partiju vienojošo spēku. Partijas vairs nespēj aptvert un saprast valsts nacionālās intereses kopumā un savstarpējā saistībā. Pie kā tas noveda 6.Saeimas partiju politisko darbību? — **Par LC politisko vadmotīvu kļūst A.Šķēles kritika.**

Mēģināsim saprast LC politiķu darbības patiesos mērķus Latvijas nacionālo interešu skatījumā. Ekspremjera I.Godmaņa viedoklis ir šāds: “Neticu, ka politiķis vienlaikus var būt biznesmenis, bet biznesmenis — politiķis ... Es necīnos ar **Andri Šķēli**. Bet es negribu, ka viņš paceļ karogu tik augstu (cik augstu tad drīkst karogu pacelt? — *G.T.*). To nevajag darīt! Es gribētu, lai **viņš** nevadās no aizvainojuma, kas viņā sēž... Ļoti negribētu piedzīvot, ka politiķi noslīdētu līdz savstarpējas nogānīšanās līmenim” (Cilvēkiem nevajag partiju, kas katru dienu teiks, kā rīkoties // “Diena”, 6.01.98.). Šo atziņu pamatideja kļūst skaidra — **Latvijai nav vajadzīga A.Šķēles veidotā partija.** Bet varbūt Latvijas nacionālo interešu skatījumā tieši šī partija ir vajadzīga? Šo jautājumu ekspremjers apiet vai arī aizmirst.

Savulaik Saeimas izmeklēšanas komisijai **I.Godmanis** rakstiski ziņoja, ka **brīdinājis A.Šķēli** par Latvenergo 3 miljonu lietu (Godmanis rakstiski skaidro, ka brīdinājis Šķēli par “Latvenergo” // “Diena”, 6.02.98.).

Tālāk seko jauna politiska iniciatīva: “Ir savākts nepieciešamais deputātu skaits, lai **izmeklētu bijušā Ministru prezidenta A.Šķēles ārzonu firmu darbību likumību**, jo A.Šķēle veica Ministru prezidenta pienākumus “Latvenergo” un “Bankas Baltija” afēras laikā” (Šķēles darbību izmeklēs “Latvenergo” lietas komisija // “Diena”, 6.05.98.).

Jā, Saeimas izmeklēšanas komisijai atkal tiek pavērta iespēja apliecināt savu “politisko atbildību” 7.Saeimas vēlēšanu priekšvakarā. Par to liecina komisijas priekšsēdētāja **A.Panteļejeva** atziņa: “Manuprāt, šajā **A.Šķēles un ārzonu firmu lietā ir nepieciešamas 2-3 komisijas sēdes**, ne vairāk” (turpat). Nostādne skaidra — vainīgais jāmeklē bijušā premjera A.Šķēles personā. Nevienam komisijas loceklim neienāca prātā padomāt par savu personisko atbildību un par to partiju politisko atbildību, kuru pārstāvji uzraudzīja “Latvenergo” darbību.

Kāda ir **A.Šķēles pozīcija pazudušo “Latvenergo” 3 miljonu lietā?** — “Es atšķirībā no minētajiem kungiem (A.Panteļejeva un citiem Saeimas izmeklēšanas komisijas locekļiem. — *G.T.*) nevaicos no atbildības. **Jā, es esmu morāli atbildīgs par to, ka šāda lieta varēja notikt manā laikā, un tāpēc es esmu ieinteresēts patiesības noskaidrošanā un vainīgā sodīšanā...** Kur tad bija šie kungi? Vai tas neliek domāt par politiskām intrigām. Vai tas neliek domāt, ka šī, tāpat kā G-24 komisija, ir izveidota, lai kādu mālētu melnu, bet īstos vainīgos varētu pat nepieminēt?” (Andra Šķēles paziņojums par parlamentārās izmeklēšanas komisijas darbu // “Diena”, 28.01.98.).

Vēl nopietnākus apvainojumus ekspremjeram nākas dzirdēt no **E.Inkēna**: “Ilgu laiku es pats uzskatīju viņu par ļoti labu premjeru, un te varētu būt kompromiss, **ja Andris Šķēle nebūtu tik negodīgs un, es pat teiktu, zaglis**” (Politīķi mētā apvainojumus // “Diena”, 10.02.98.). E.Inkēns viennozīmīgi apgalvo, “**ka A.Šķēle kā premjers ir politiski atbildīgs par “Latvenergo” afēru**” (turpat). Šie apvainojumi tika izteikti televīzijas tiešraidē. Prokuratūra atzina šos apvainojumus par nepamatotiem, jo neatrada premjera darbībā noziedzības saturu.

Kad prokuratūra nāca pie slēdziena, ka A.Šķēle nav ļaunprātīgi izmantojis dienesta stāvokli (Krimināllieta par Šķēles podiem nebūs // “Diena”, 17.04.98.), sociāldemokrāts J.Ādamsons Ģenerālprokuratūrai “uzbruka” ar šādiem apvainojumiem: “**Jebkurš bandīts un noziedznieks priecātos, ja viņam būtu tāds “jumts” kā Šķēlem ar Ģenerālprokuratūras vadību priekšgalā**” (Sociāldemokrāti 7.Saeimā vēlas veidot valdību // “Diena”, 4.05.98.). Tādējādi politiķi sāk ietekmēt Ģenerālprokuratūras darbību.

Politisko spēku spiediens noveda pie tā, ka ģenerālprokurors J.Skrastiņš gribēja demisionēt un iesniedza atlūgumu Augstākās tiesas priekšsēdētājam A.Guļānam. “Šodien attiecīgie politiķi un politiskie grupējumi var justies apmierināti ar radušos situāciju,” sacīja A.Guļāns (AT priekšsēdis rekomendēs Skrastiņu atstāt amatā // “Diena”, 14.08.98.). Kā lai šādu situāciju neizmantotu 7.Saeimas priekšvēlēšanu aģitācijā?

A.Šķēles kritikas “kalngalu” ir sasniedzis Vilis Seleckis, sagatavojot pārdomām lasāmvielu “Andris Šķēle — leģendas un patiesība”. Ja tas nav 7.Saeimas priekšvēlēšanu kampaņas speciāls pasūtījums, tad tā ir kritika kritikas dēļ, kur saprašanai — A.Šķēles politikas saprašanai — nav vietas. Varbūt šis kritikas mērķis ir nomelnot Tautas partijas līderi, jo šai partijai ir augsts reitings? Turklāt šāda publikācija spilgti liecina par paša V.Selecka politiskā intelekta un politiskās kultūras limeni, kas raksturīgs postsociālistiskai demokrātijai. **Šeit nav vietas saprašanai, ja V.Seleckis pretendē uz patiesību**. Izbrīnu rada V.Selecka “kompetence” visās A.Šķēles “leģendās un patiesībās”, kur A.Šķēle līdzinās latviešu tautas ienaidniekam. Varbūt **bija milzīga vajadzība** par katru cenu nomelnot TP līderi?! — Skaidrs tikai viens — **šo vajadzību A.Seleckis centīgi realizēja, pilnīgi apejot un noklusējot 6.Saeimas valdošo partiju līderu politisko atbildību valsts priekšā**.¹ Kā šādu “gara darbu” saprast un novērtēt? — Minētais A.Šķēles darbības “pētījums” līdzinās padomjlaika čekas spriedumam, kura mērķis bija atklāt, apmelot un notiesāt kārtējo tautas ienaidnieku. **Čekisti pretendēja uz “patiesību”, cīnoties pret “tautas ienaidniekiem”**. Uz

¹ “**Klusēšana ir piekrišana**” — tā varētu raksturot Latvijas partiju attieksmi pret šo pasniegto lasāmvielu 7.Saeimas vēlēšanu priekšvakarā. Tas liecina par partiju līderu politisko atbildību un kultūru citas partijas priekšā.

patiesību pretendē arī V. Seleckis un līdz ar to A. Šķeles darbības izpratnei nepaliek vietas. Bet politikā — demokrātiskā politikā — saprašana veido tās garīgo pamatu, nevis patiesības “es zinu”. Izvirzās jautājums: kāpēc tieši A. Šķeļem veltīts šis gara darbs? Varbūt tiešām viņš vienīgais ir vainīgs visās tautas nelaimēs?

Galavārdu par A. Šķēli pateica Latvijas pilsoņi 7. Saeimas vēlēšanās. TP uzvarēja vēlēšanās, bet bija spiesta palikt opozīcijā. Vai tauta spēs saprast Epiktēta¹ atziņu: “Ja kādam ir netīra dvēsele, netīrs kļūst arī tas, kurš ar viņu ielaižas, kaut arī pats varbūt gribētu palikt neaptraipīts.” Lasītājam pašam nāksies lemt par to, kuram politikim ir tīra un kuram netīra dvēsele. Ko šāda “politiskā darbība” deva Latvijas nacionālo interešu labā? Kāds ir tās patiesais mērķis? Par ko liecina šāda politiķu rīcība? — Lūk, cik daudz jautājumu paliek neatbildēti, lai lasītājs varētu veidot savu izpratni. Vienu atbildi deva 7. Saeimas partijas, izsakot uzticību V. Krištopana mazākumvaldībai. Tika darīts viss iespējamais, lai TP nekļūtu par valdības koalīcijas pilntiesīgu locekli. Vai tas atbilst politiskā taisnīguma principam kā demokrātijas tikumiskai mērauklai? — Runa ir par tautas un tās ievēlēto pārstāvju atbildību. **“Demokrātija nespēj pacelties pāri tā cilvēciskā materiāla līmenim, no kura taisīti vēlētajī”** (B. Šovs). **7. Saeimas partijas nespēja atrisināt parlamentārās demokrātijas politisko uzdevumu — izveidot vairākumvaldību.** Tieši šā uzdevuma realizācijā saskaras politika un kultūra, politiskais taisnīgums un tikumība, politiskā atbildība un varaskāre.

Varbūt reliģija, ticība Dievam ir vienīgais ceļš uz tautas tikumību? Kāpēc šis ceļš netiek izraudzīts? Kas traucē? Politiķu tikumības līmenis taču pauž pašas tautas tikumību. **Tātad priekšā stāv svarīgi uzdevumi — tautas tikumiskā un politiskā audzināšana.** 6. Saeima nespēja izveidot un realizēt vienotu stratēģisko līniju politikā. Politiskie mērķi — Eiropas Savienība un NATO — tā arī palika deklarācijas līmenī — bez nacionālo interešu fundamentāla balsta. 7. Saeimas vēlēšanu priekšvakarā **politisko spēku šķelšanās rezultātā G. Krasta kabinets kā politiska institūcija pārstāja funkcionēt.** Nacionālo interešu jomā iestājās antagonistisku atziņu konfrontācija, kas saistīta ar politisko spēku un tautas šķelšanos. 7. Saeima valdības veidošanu sāka un pabeidza, balstoties nevis uz politiskiem principiem, idejām, bet gan uz personālījām. V. Krištopana valdības deklarācijā jaunas politiskās idejas ietvertas netika.

Vai 7. Saeima — TP, LC, TB/LNNK, TSP, LSDA un JP — būs spējīga izveidot vienotu valsts politisko stratēģiju, balstoties uz kompromisu nacionālo interešu jomā, ja valda ambīcijas un emocijas. Tā apvienība “Latvijas

¹ Epiktēts (Epiktētos, ap 50 — ap 138 pēc Kristus) — sengrieķu filozofs. Viņš atzina cilvēku vienlīdzību un iekšējo brīvību, aicināja tikumiski pilnveidoties. Viņa aicinājums nav zaudējis savu nozīmi arī mūsdienās.

ceļš” uzņemas iniciatīvu un diktē savu noteikumus. Tas, bez šaubām, traucē politiskās sistēmas pilnveidošanos, politiskā intelekta, kultūras un atbildības augšanu. Kā interesēs tika izveidota mazākumvaldība (LC, TB/LNNK, JP) ar šādu pamatideju — **nepieļaut TP strādāt pozīcijā?** — Esam aizmirsuši, ka A.Šķēle pirmais un vienīgais premjers pieprasīja visu to ministru demisiju, arī satiksmes ministra V.Krištopana, kuri bija neapmierinoši veikuši savus pienākumus vai pārkāpuši korupcijas novēršanas likumu. Ir zināms, ka **Latvija atrodas korumpētāko valstu vidū — blakus Krievijai.** “Valsts un pašvaldību sektorā turpinās zagšana, privātās sfēras darījumos saglabājas krāpšana, un abu sektoru saskares jomā parasta parādība ir kukuļņemšana un izspiešana” (Nozog valsti un visu citu // “Diena”, 7.12.98.). Bet V.Krištopana sastādītās valdības deklarācijā par Ministru kabineta iecerēto darbu nav vietas korupcijas politiskam vērtējumam. **Vai Latvijā pastāv politiskā korupcija?** Minētais *Project Syndicate* pētījums aicina 7.Saeimu politiski atbildīgi izvērtēt privatizācijas norisi Latvijā. **Ja “visa privatizācija, kas Čehijā veikta šos piecus gadus, bijusi viena vienīga korupcija” (turpat), tad kāda ir bijusi privatizācija Latvijā?** — Vai uz šo jautājumu spēja atbildēt 7.Saeima un V.Krištopana valdība? — Valdības deklarācijā trūkst privatizācijas politiskās koncepcijas, kas balstītos uz Latvijas nacionālajām interesēm. Kā turpināt Latvijas lielāko uzņēmumu privatizāciju, ja nav politiska pamatojuma? Tad var iznākt tāpat kā Čehijā, jo solījums — “tiks pilnveidoti lielo valsts uzņēmumu privatizācijas principi” (Deklarācija... // “Diena”, 27.11.98.) — nav politiski pamatots.

h) atziņas un secinājumi:

1) politiskās kustības un politiskās domas strāvājumi veido partiju sociālpolitisko pamatu — tās elektorātu;

2) daudzpartiju politisko sistēmu nosaka vairāki faktori: pastāvošo ideoloģiju sociālie apstākļi, vairāki iespējamie sabiedrības attīstības ceļi u.c.;

3) **“politiskajai partijai nevajag integrēties varas institūciju politiskajā sistēmā,** jo tad nāksies uzņemties atbildību par tiem konjunktūras rakstura politiskiem lēmumiem, kurus ir pieņēmusi likumdošanas vara un izpildvara”;¹

¹ Latvijā ir vērojama pilnīgi pretēja tendence — politiskās partijas visiem spēkiem cenšas integrēties varas institūciju politiskajā sistēmā, aizmirstot par valsts politiskām interesēm un to veidošanu. Partijas izvirza savus pilnvarniekus lielos valsts uzņēmumos. Kad pazuda “Latvenego” 3 milj. latu, tad **6.Saeimas izmeklēšanas komisija aizmirsā par pilnvarnieku politisko atbildību — savu politisko partiju pilnvarnieku atbildību.** Komisija traucēja prokuratūras darbu (*Latvenego* vadības loma 3 miljonu lietā ir skaidra // “Diena”, 6.02.98.), jo nespēja saprast, ka **apsūdzību ceļ tad, kad ir pietiekams pamats.** Kāpēc politiķus neinteresē *Bankā Baltija* pazudušie 180 miljoni latu? — Varbūt nav izdevīgi? To pašu var teikt par G-24 kredītiem, par kuriem, klusu ciešot, maksā valsts.

4) “**daudzpartejības apstākļi** (Latvijā 1998.gada 1.oktobrī bija 48 partijas. — *G.T.*) **veicina un atbalsta partiju konkurenci. Ja konkurence pastāv un tiek īstenota civilizētās formās, tā veicina katras partijas un visas politiskās sistēmas pilnveidošanos**” (turpat, 137.-138.lpp.);

5) **politisko partiju darbība balstās uz konkrētu ideoloģiju un attiecīgu nacionālo interešu izpratni konkrētā sociālekonomiskajā un politiskajā situācijā.** Pretējā gadījumā politiķi ir spiesti iet pa demagoģijas un politisko intrigu ceļu. Tādu ceļu nereti gāja 6.Saeimas politiķi. Kāpēc? Kādas idejas vārdā? — Lasītājam bija iespēja to noskaidrot, kad runājam par piecu un vairāku partiju sistēmas politisko darbību Latvijā. **7.Saeimas vēlēšanu kampaņa un valdības veidošana parādīja, ka partijas nav spējīgas uz politisko konkurenci civilizētās formās, t.i., demokrātiski.** Par to liecināja mazākumvaldības tapšana un tās apstiprināšana Saeimā. Situācija mainījās pēc LC politiskās krīzes un V. Krištopana (LC) valdības krišanas (5.07.99.).

4. Sabiedriski politiskās organizācijas un kustības

a) **sabiedriski politiskās organizācijas:** arodbiedrības; uzņēmēju asociācijas (darba devēju asociācijas u.c.); profesionālas organizācijas; zemnieku savienības un kooperatīvi u.c. Katrā valstī ir arī specifiskas organizācijas, piemēram, Vācijā — rūpniecības padomes, Francijā — tiesa darba strīdu jautājumos. No sabiedriski politiskajām organizācijām apskatīsim arodbiedrības kā pašu masveidīgo organizāciju, pacifistu kustību un tautas fronti.

Arodbiedrības ir masu organizācijas, kurās cilvēki apvienojas atkarībā no nodarbošanās un kopīgām interesēm. Marksistiskā izpratnē arodbiedrības ir “masu organizācijas, kas apvieno darbaļaudis pēc viņu kopīgām interesēm un nodarbošanās veida ražošanā, pakalpojumu un kultūras sfērā” (Politiskā enciklopēdija. R., 1987. — 49.lpp.), bet ne politikā. Protams, padomju laikā arodbiedrības bez ierunām atbalstīja PSKP politiku.

Rietumu demokrātiskajā sabiedrībā arodbiedrības pauž arī savu biedru politiskās intereses. “Arodbiedrības ir ilglaicīga, liela mēroga brīvprātīga apvienība (biedrība, savienība), kuras biedrus saista kopīgas intereses. Arodbiedrība apvieno atsevišķas personas pēc to nodarbošanās veida (Erwerbspersonen), ņemot vērā to **saimnieciskās** (ekonomiskās. — *G.T.*), **sociālās un politiskās intereses**” (M.G.Schmidt. Wörterbuch zur Politik, S.372).

Rietumeiropā un ASV arodbiedrības sāka veidoties 18.gs. beigās. Maskavā 1921.gadā tika nodibināta Sarkanā arodbiedrību internacionāle. Pēc Otrā pasaules kara izveidojās **Vispasaules arodbiedrību federācija** (1945), kuras dibināšanā piedalījās arī PSRS. Savu darbību atsāka **Starptautiskā kristīgo arodbiedrību federācija** (1945), bet 1968.gadā —

Vispasaules darba konfederācija. 1949.gadā tika dibināta **Starptautiskā brīvo arodbiedrību konfederācija.** Atjaunotajā Latvijā ir nodibināta Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība (1991). Runājot par Latvijas brīvajām arodbiedrībām, jāteic, ka tās vēl tikai mācās demokrātiski paust savu biedru politiskās intereses. Arodbiedrību organizētie pasākumi galvenokārt ir ekonomiska rakstura.

Baltijas valstīs ir izveidota **Baltijas valstu arodbiedrību padome**, kas koordinē arodbiedrību darbību Latvijā, Igaunijā un Lietuvā. Tā 1997.gada 19.aprīlī tika pieņemts aicinājums rīkot Maija darba svētku mītiņus. "Maija darba svētku mītiņi ir tā vieta un laiks, kur arodbiedrības var un tām ir jāizsaka gatavība aizstāvēt darbinieku intereses un tiesības" ("Diena", 24.04.97.).

b) sabiedriski politiskās kustības. "Sociālpolitiskās kustības ir viena no sociālo un politisko procesu formām, kas saistīta ar cilvēku kolektīvo darbību (politikā.— *G.T.*). Tās vērstas uz to, lai atbalstītu sociālās un politiskās pārmaiņas vai izrādītu tām pretestību" (Словарь-справочник..., c.58). **Sabiedriski politiskā kustība nevar nebūt sociāla kustība un otrādi.** Tādēļ šie termini bieži tiek lietoti kā sinonīmi. Jāteic, ka šīs kustības ir mazāk stabilas salīdzinājumā ar politiskajām partijām, toties tās ir daudz dinamiskākas. Kura no politiskajām partijām Latvijā var līdzināties Latvijas Tautas fronteī?! — Neviena.

Savā attīstībā sabiedriski politiskās kustības var sasniegt tādu organizatorisko līmeni, ka pārvēršas par vienu vai vairākām politiskām partijām. Tipisks piemērs — Latvijas Tautas fronte.

Sabiedriski politiskā kustība var aptvert vairākas organizācijas, ja to idejas un principi ir tuvi. Vēsturē ir pazīstamas šādas sabiedriski politiskās kustības: **reformatoru, revolucionāru, pacifistu, sieviešu, nacionālās atbrīvošanās, reliģiskās, emigrantu, jaunatnes, tautas frontes u.c. kustības.** Mēs pievērsīsim uzmanību divām kustībām: **pacifistu kustībai un tautas fronteī.**

Pacifistu kustība. Kas ir pacifisms¹? — **Pacifisms ir idejiski politiska starptautiska kustība, kas vērsas pret jebkādu karu.** Tās pamatā ir liberālisma ideoloģija. Par galveno kara novēršanas līdzekli pacifisti uzskata kara nosodīšanu, cilvēku pārliecināšanu un pret karu vērstas manifestācijas.

Pacifisti atbalsta visas tās sabiedriskās kustības, kas vērsas pret karu. Ar viņu aktīvu līdzdalību 80-tajos gados tika sasniegti labi rezultāti starptautiskās drošības jomā.

¹ "Pacifisms (lat. *pacificus* — samierinošs, mieru nesošs) ir idejiski politisks strāvojums (strāva. — *G.T.*), kas 19.gs.beigās radās Lielbritānijā un ASV liberālās inteliģences vidū. Tas iestājas pret jebkuru karu un morāli nosoda visas bruņoto cīņu formas. Mūsdienās pacifisms ir kļuvis par masveida demokrātisku un starptautisku kustību, kas nopietni ietekmē pasauli un daudzu valstu iekšpolitiku" (Словарь-справочник..., c.172).

Tautas fronte¹ ir plašu tautas masu kustības organizācijas forma. Tā radās 20.gs. sākumā vairākās Rietumeiropas valstīs sakarā ar nacionāl-sociālistu un fašistu nākšanas pie varas Vācijā un Itālijā. Tautas frontes valdība izveidojās Francijā (1936-1938), Spānijā (1936-1939), Čīlē (1938-1941). Otrā pasaules kara laikā uz tautas frontes kustību pamata radās Pretošanās kustība Vācijas okupētajās valstīs. Šai kustībai ir bijusi liela nozīme cīņā par valstisko neatkarību visur tur, kur tapa jaunas valstis.

PSRS sabrukuma periodā tautas frontes radās daudzās republikās un visupirms Baltijā. Latvijas Tautas fronte (LTF) ir organizēta sabiedriski politiska kustība, kas apvienoja demokrātiskos spēkus cīņai par **Latvijas neatkarību, kuras pasludināšana (4.05.90.) ir LTF nopelns**. LTF tika dibināta 1988.gada oktobrī. Tā izdeva laikrakstu "Atmoda" latviešu un krievu valodā. LTF priekšsēdētājs D.Īvāns (1988-1990), pēc tam R.Ražuks², vēlāk — U.Augstkalns. Bet 6.Saeimas vēlēšanas parādīja, ka LTF faktiski vairs nepastāv ne kā politiska kustība, ne kā organizācija, kas vēlēšanās spēj pārvarēt piecu procentu barjeru. Kāpēc? **LTF politiskie līderi nebija profesionāli politiķi**. Vakardienas padomju cilvēks nespēja izvīrīt politiskas idejas, lai rastu atbildi uz jautājumu "ko darīt?" pēc padomju varas krišanas. Par to liecina arī dzīve Latvijā. **Bet nedrīkst aizmirst LTF nopelnus — neatkarības idejas paušana un tas realizēšana** sarežģītos politiskos apstākļos. **Ko darīt tālāk?** Uz šo jautājumu LTF nespēja atbildēt, jo turpmākai darbībai bija nepieciešami profesionāli politiķi, bet tādu nebija³. Vēl tagad tie tikai top. LTF pašlikvidējās (9.10.99).

5. Valsts un tās institūciju politiskā darbība

Kas ir valsts? — **"Valsts ir sabiedrības politiskās sistēmas galvenā institūcija, kura organizē, vada un kontrolē cilvēku un sabiedrības grupu, šķiru un asociāciju kopējo darbību un attiecības. Valsts ir sabiedrības centrālais varas institūts, kas realizē visai sabiedrībai kopīgu politiku**. Tādēļ gan tiesiskajā, gan ikdienas apziņā vara un politika pilnīgi dabiski kļūst identiska. **Politikas filozofijā un politikas zinātnē līdz pat 19.gs. šā iemesla dēļ izpratne par valsti un politiku neatšķirās**

¹ **Tautas fronte:** 1) radās kā Komunistiskās Internacionāles ieviests apzīmējums politiskām kustībām, kas norisinājās komunistisko un sociāldemokrātisko partiju vadībā; kreisi orientētās tautas kustības apzīmējums Vācijas okupētajās teritorijās pēc Otrā pasaules kara; 2) **apzīmējums dažādām nacionālajām atbrīvošanas kustībām** (M.G.Schmidt. Wörterbuch zur Politik. — S. 1035).

² V.Blūzma, O.Celle, T.Jundzis u.c. Latvijas valsts atjaunošana. 1986. — 1993. R., 1998. — 87.- 312.lpp. Šajā grāmatā ir atspoguļots svarīgs Latvijas politiskās vēstures posms.

³ Latvijas Tautas fronte. R., 1998.

viena no otras. Valsts izpratne ir viena no sarežģītākajām problēmām politiskajā domā... Tātad tiek izdalītas trīs politisko attiecību grupas (rindas. — G.T.), kuras aptver attiecīgi **trīs galvenās valsts funkcijas — organizatorisko, vadības un kopējo mērķu sasniegšanu.** Tās izpaužas kā valsts saglabāšana un tās darbība, “kopējo labumu” sasniegšana, vienotība un kārtības ieviešana, valsts un tautas, nācijas un etnosu savstarpējo attiecību regulēšana” (Политология. Энциклопедический словарь. М., 1993. — С.65). Tādējādi valsts viena izpratne atklājas tās funkciju analizē. Runa ir par **valsts funkcionālo izpratni**, kas ir svarīgi, lai varētu organizēt un vadīt valsts institūciju politisko darbību.

Valsts ir publiskas varas pastāvēšanas un realizēšanas nepieciešama forma, pamats un priekšnoteikums. **“Valsts ir sabiedrības svarīgākais sociālpolitiskais institūts, sabiedrības politiskās sistēmas pamats, uz kura balstās politiskā vara,** regulējot cilvēku, lauku grupu vai apvienību rīcību un uzvedību, kā arī to savstarpējās attiecības. Valsts nosaka un īsteno iekšpolitiku un ārpolitiku (Словарь-справочник..., с.48). Ir **nacionālas valstis** (Vācija, Itālija, Portugāle, Dānija, Polija, Islande, Ungārija, Brazīlija u.c.) un **daudznacionālas valstis** (bijušā PSRS, ASV, Krievija, Ķīna, Vjetnama, Irāna, Pakistāna u.c.). Ir **valstis, kur ievērojama daļa iedzīvotāju ir cittautieši** (Bulgārija, Zviedrija, Turcija, Sīrija, Austrija, Latvija, Igaunija u.c.). **Tiesiska valsts** ir tāda, kuras politiskais režīms balstās uz tiesiskajam normām, kas ietver vispārīgās cilvēka tiesības un brīvības un savos likumdošanas aktos atzīst Starptautiskos paktus, konvencijas, deklarācijas un ANO Ģenerālās asamblejas pieņemtos protokolus. (Sk.: Cilvēka tiesības. R., 1992).

Valsts ir politiskās darbības galvenais subjekts, kas sevi aizstāv un realizē savas funkcijas ar likumdošanas varu, izpildvaru un tiesu varu. Valsts regulē attiecības starp dažādiem politiskās darbības subjektiem — partijām, nācijām, šķirām, sociālajām grupām, sabiedriskajām kustībām un organizācijām, kas kļūst par tās darbības objektiem. Valsts politiskā darbība aptver nācijas, šķiras, sociālās grupas un pat partijas kā objektus, kuri savā politiskajā darbībā pastāv arī kā šīs darbības subjekti. Valsts **politika balstās uz Konstitūciju un to interešu izpratni, kuras atspoguļojas valdības deklarācijā, paužot politiskās darbības mērķus un principus.** Runa ir par nacionālajām valsts interesēm.

Valsts **politiskās darbības mērķis** ir svarīgs politiskās darbības elements. Mērķi var būt visdažādākie, sākot ar konstruktīviem un beidzot ar destruktīviem. Valsts politiskās darbības līniju demokrātiskā sabiedrībā nosaka valdošo partiju kompromiss, kas pauž politiskās darbības mērķi. Bet kompromisi savukārt veidojas uz nacionālo interešu izpratnes pamata.

Pati politiskā darbība tiek realizēta ar konkrētu iestāžu un institūciju starpniecību, tāpēc liela nozīme ir politiskās darbības režīmam, kuru nosaka sabiedrības politiskā sistēma.

Kāda bija V.Krištopana valdības politiskās stratēģijas pamatlīnija un politiskās darbības mērķis Latvijas nacionālo interešu skatījumā? — Valdības “Deklarācija par Ministru kabineta iecerēto darbību” (“Diena”, 27.-28.11.98.) nedod atbildi uz šiem jautājumiem. **Trūkst Latvijas nacionālo interešu politiska pamatojuma** šādās jomās: suverenitāte, drošība, labklājība, latviešu tautas izdzīvošana, sabiedrības integrācija un nepilsoņu naturalizācija. Šī deklarācija ir nevis politisks dokuments, bet gan atsevišķu uzdevumu formulējums ekonomikas, finansu, izglītības, aizsardzības u.c. jomās un pasākumu apkopojums pa ministrijām. **Trūkst paša galvenā — valsts stratēģiskās politikas ideoloģiska pamatojuma, balstoties uz politiskiem principiem.** Tā rezultātā V.Krištopana valdība zaudēja politiskās darbības jēgu, jo tās deklarācija nebalstās uz politiskiem principiem. 7.Saeima akceptēja šādu valdības darbību un līdz ar to pauda politisko bezatbildību (LC, TB/LNNK, JP, LSDA).

Varbūt šī deklarācija atbilst Latvijas nacionālajām interesēm turpmākiem četriem gadiem? Vispirms vajadzētu šīs intereses vēsturiski un politiski pamatot, balstoties uz valdošās koalīcijas partiju kompromisu. **Valdības deklarācijā gan ir skaidri formulēti politiskie mērķi — Eiropas Savienība un NATO, labklājība, sabiedrības integrācija un demokrātizācija,** taču tajā nav ietverti politiskās darbības principi un to pamatojums. **7.Saeimas partijas nespēja atrisināt svarīgu parlamentārās demokrātijas uzdevumu — izveidot vairākumvaldību.** A.Šķēles politiskās darbības ierobežošana “izmaksāja” pārāk dārgi, jo par to tika “samaksāts” ar sociāldemokrātu uzticības balsojumu V.Krištopana mazākumvaldībai. Vai tas tika darīts Latvijas nacionālo interešu labā vai vienīgi LC labā?! — Uz šiem jautājumiem atbildi deva LC un valdošās koalīcijas (LC, TB/LNNK, JP) politiskā krīze (17.06. — 5.07.99.), kā arī V.Krištopana valdības krišana (5.07.99.) un šīs valdības izraisītās smagās sekas: katastrofāls budžeta stāvoklis (milzīgs budžeta deficīts), sociālā budžeta sabrukums, bezdarbs, tautas slīgšana nabadzībā. Kāpēc valdošā koalīcija balsoja par uzticību V.Krištopana valdībai (20.05.99.), kad valsts ekonomiskais un finansu stāvoklis bija acīmredzams? — **Partiju intereses tika vērtētas augstāk par valsts interesēm, kā arī izpaudās milzīgs politiķu profesionālisma deficīts.**

Valsts politiskās darbības formas:

— **miermīlīgas** (bez spēka un vardarbības lietošanas),

— **varas pielietošana** (vardarbība).

a) miermīlīgas politiskās darbības formas.

Reforma¹ ir politiskas, sociālas, ekonomiskas un citas pārmaiņas, kuras valstī notiek evolūcijas² ceļā, nemainot pastāvošo iekārtu. Tā ir evolucionāra sabiedrības pārkārtošana pretstatā revolucionārām³ pārmaiņām. Tātad evolūcija un revolūcija ir divi pretstati politiskās attiecībās un darbībā, ja runājam par pārkārtojumiem sabiedrībā, valstī. Pa revolūcijas ceļu gāja PSRS un citas sociālistiskās valstis pēc Marksa-Engelsa-Ļeņina modeļa, pa evolūcijas reformu ceļu — Rietumeiropa un ASV. Bet vēsture ir izšķirusi, kurš ceļš ir pats optimālākais. **Kāpēc padomju varas nomaiņa nevarēja notikt reformu ceļā?** — PSKP nebija spējīga iet pa šo ceļu savas ideoloģiskās ierobežotības dēļ, lai gan M.Gorbačova “pārbūve” padomju varai pavēra demokrātiskas reformas iespējas, kuras nebija pieļāvis marksisms-ļeņinisms un PSKP Politbirojs. Pārbūves reformas veicināja PSRS sabrukumu. Būtībā M.Gorbačova “pārbūves” politika sagrāva PSRS no iekšienes.

Politisko pārmaiņu pamatā ir politiskā darbība — apzināta, mērķtiecīga programmas īstenošana. Tā var notikt gan evolūcijas, gan revolūcijas ceļā. Viss ir atkarīgs no politiskās ideoloģijas un attiecīgā režīma valsts politikā. Šajā sakarībā izvirzās jautājums par reformu gaitu demokrātiskā valstī.

Kādām jābūt demokrātiskām reformām? — Reformas nedrīkst cilvēka dabu piespiedu kārtā mainīt: padarīt visus vienlīdzīgus; piespiest, uzspiest pieņemt to vai citu ideoloģiju, ticību, uzskatus; aizliegt šaubīties par valdošo politiku. Tās nedrīkst būt pretrunā ar tautas paražām, tradīcijām. **Reformas drīkst realizēt dzīvē tikai tiesiskā ceļā, pamatojoties uz sociālo apstākļu pamatīgu izpēti un vēstures izpratni.** Kas ir reformu politika (Reformpolitik)? — “Reformu politika ir process vai arī uzlabojumu (Verbesserung) rezultāts, process, kas vērsts uz šā rezultāta

¹ **Reforma** (lat. *reformare* — pārveidot; fr. *réforme*) ir “viena no politisko un sociālo pārmaiņu formām, kas atbilst sabiedrības evolūcijai, kur visas pārmaiņas notiek pakāpeniski, lēni, pamazām” (Словарь-справочник по социологии и политологии, с.202). Visās postsociālisma valstīs notiek reforma ekonomikas jomā, t.i, privatizācija. Tai ir visaptverošs raksturs, kas būtiski maina visu sabiedrības politisko sistēmu un arī pašu dzīvi. Veidojas tā šķira, kuru boļševiki savā laikā nosauca par ekspluatatoriem — tautas verdzinātājiem. Bet kas tad ir ekspluatācija? — Par to nevienam nav laika spriest! Svarīgi ir noliegt un sagraut visu padomisko. Bet tas notiek tikpat primitīvi kā savā laikā pēc Oktobra revolūcijas. Uz citādu politisko darbību vakardienas padomju cilvēks nebija spējīgs. Bet tāds ir lēciens no totalitārisma demokrātiskā brīvība postsociālisma valstīs.

² **“Evolūcija** (lat. *evolutio* — attīstīšana) ir filozofiska kategorija, ar kuru apzīmē vienu attīstības veidu. Evolūcija ir pakāpeniskas pārmaiņas noteiktā virzienā. Tās procesi dabā un sabiedrībā ir neatgriezeniski. Evolūcija var būt ar progresīvu vai regresīvu ievirzi. Cilvēces vēsturē ir runa par evolūcijas procesu pretstatā revolūcijai.

³ **Revolucionāras pārmaiņas** (fr. *revolution*) ir būtisks, dziļš apvērsums sabiedrības attīstībā visās dzīves sfērās, kad viena politiskā sistēma tiek nomainīta ar citu (1917.gada oktobra revolūcija — valsts apvērsums Krievijā un PSRS sabrukums 1991.gadā būtībā ir kontrrevolūcija).

veidošanu. Tā ir politisko institūciju rīcības paņēmieni (Verfahren) un valsts darbības (Staatstätigkeit) daļa vai kopums, lai pastāvošās varas un tiesiskās kārtības ietvaros ar likumīgiem un konstitucionāli tiesiskiem legāliem līdzekļiem (iz)veidotu jauno” (M.G.Schmidt. Wörterbuch zur Politik, S. 811) ekonomikā, sociālajā dzīvē, kultūrā.

Politīķi Latvijā un citās postsociālisma valstīs (bijušās PSRS republikās) **nedrīkst aizmirst, ka viņi paši vēl vakar bija padomju cilvēki, lai ko arī viņi tagad paustu.** Pret šo atziņu var pamatoti iebilst disidenti, sirdsapziņas cietumnieki. Bet arī viņi nevarēja būt pilnīgi brīvi no padomju dzīvesveida ietekmes. **Cilvēks nevar būt pilnīgi brīvs no tās sabiedrības ietekmes, kurā viņš dzīvo.** Patlaban Latvijā reformas bieži vien mīnājas uz vietas, jo tās tiek uzspiestas no augšas, nesagatavojot sociālo bāzi un neņemot vērā cilvēku dvēseli, kas arī ir jāpārveido un jāaudzina. **Šeit liela nozīme ir konkrētas valsts nacionālo interešu pamatošanai un to izpratnei, lai tauta spētu tās uztvert kā savas intereses.**

Tāpat reforma ir sabiedriskās dzīves grozīšana, saglabājot pastāvošo valsts iekārtu. Runa ir nevis par varas sistēmas maiņu, bet gan par ekonomiskajām, sociālajām un citām pārmaiņām sabiedrībā. **Reforma ir būtiska politiskās darbības forma, darbības, kurai par ceļrādi jābūt valsts nacionālajām interesēm valsts politikas līmenī.**

Parlamentārā¹ politiskā darbība ir visplašākā politisko partiju un atsevišķu politiķu demokrātiskas darbības forma, un tā ietver arī reformas. **Parlamentārās demokrātijas** politiskās darbības pamatā ir likumdošanas funkcija: pieņemt un grozīt konstitūciju, likumus, noslēgt starpvalstu līgumus, pieņemt deklarācijas un citus dokumentus, taču tā ietver arī citas politiskās darbības formas un veidus. Izmantojot vēlēšanu sistēmu, politiskās partijas uz kompromisa pamata parlamentā īsteno savu programmu, kuru vēlētajī ir atzinuši par pieņemamu. **Atliek tikai uzņemties atbildību un pildīt dotos solījumus, bet tas ir pats grūtākais.** Nereti valdošo politisko partiju starpā rodas antagonistiskas pretrunas, kuras noved pie tā, ka kompromiss koalīcijā kļūst neiespējams. Tad iestājas politiskā krīze. **Latvijā pastāv antagonistiskas pretrunas starp labēji un kreisi orientētiem politiskiem spēkiem. Šo pretrunu pamatā ir dažāda nacionālo interešu izpratne.** Rodas jautājums: — vai antagonisms nacionālo interešu jomā ir nepieciešams un vajadzīgs valsts politikas līmenī? Vispirms runa ir par latviešu tautas izdzīvošanu, sabiedrības integrāciju un nepilsoņu jautā-

¹ **Parlaments** (fr. *parler* — runāt) ir “augstākā varas pārstāvības un likumdošanas institūcija, kas izveidota vēlēšanu ceļā, taču atsevišķos gadījumos to var arī iecelt” (Словарь-справочник..., с.170). Latvijas Republikas parlamentu sauc par **Saeimu**, bet konstitūciju — par **Satversmi**. Mēs lietojam terminu “parlaments” un “konstitūcija”, ja nav runa par Latviju. Būtībā šie termini ir identiski.

jumu, kur šis antagonisms izpaužas visspilgtāk un visasāk. 6.Saeima nespēja veiksmīgi risināt politiskās problēmas nacionālo interešu jomā: **sasšķelās sabiedrība un politiskie spēki** (referendums 3.10.98.) **jautājumā par grozījumiem Pilsonības likumā, kurus Saeima bija akceptējusi** (22.06.98.).

Vai draudzīgas attiecības ar Krieviju atbilst **Latvijas nacionālajām interesēm — valstiskai neatkarībai, drošībai, labklājībai, latviešu tautas izdzīvošanai, sabiedrības integrācijai un nepilsoņu naturalizācijai?** — Krievijas Valsts domes “ietekmīgie pārstāvji pauduši atbalstu Latvijas kreiso spēku priekšvēlēšanu apvienībai *Par cilvēktiesībām vienotā Latvijā* (Kreisos atbalsta Maskava // “Diena”, 7.09.98.). Vai antagonisms starp kreisiem un labējiem politiskajiem spēkiem atbilst Latvijas nacionālajām interesēm? — Vajadzīgs demokrātisks dialogs, kas atbilstu Latvijas nacionālajām interesēm.

Parlamentārisms kā valsts varas demokrātiska sistēma visām partijām paver plašu darbības lauku. **“Parlamentārisms ir valsts varas sistēma, kura strikti norobežo likumdošanas varas un izpildvaras funkcijas, atzīst parlamenta kā augstākās varas pārstāvības un likumdošanas institūcijas prioritāro lomu** (Словарь-справочник..., с.172). Parlamenta sistēmas ietvaros tiek veidota valdība — varas izpildinstitūcija, kuru parlaments var apstiprināt, kontrolēt un atlaist, paužot neuzticību. Parlamentārā valdīšana ir raksturīga daudzām Eiropas Savienības valstīm (Beļģija, Itālija, Lielbritānija, Norvēģija, Spānija, Zviedrija u.c.). Arī Latvijas Republikā ar Satversmi ir noteikta parlamentārā valdīšanas forma. “Ministru prezidentam un ministriem viņu amata izpildīšanai ir nepieciešama Saeimas uzticība, un viņi par savu darbību ir atbildīgi Saeimas priekšā” (IV, 59). Saeima ievēl arī Valsts prezidentu. Tātad Latvija ir demokrātiska parlamentāra republika.

Parlaments pilda svarīgu politiskās darbības funkciju — likumu jaunradi. Tas ir viens no atbildīgākajiem politiskās darbības veidiem, kur spilgti izpaužas politiķu intelekts, kultūra un atbildība. Ko šajā aspektā var teikt par Latvijas Saeimas un Ministru kabineta politisko darbību likumdošanas jomā? Viens piemērs — 1995.gada 2.novembrī 5.Saeima pieņēma un tā paša gada 23.novembrī Valsts prezidents G.Ulmanis izsludina likumu “Par valsts pensijām”. Likums stājas spēkā 1997.gada 1.janvārī. Bet 1997.gada sākumā visi redz, ka likums ļauj saņemt pat 1400 latu lielu pensiju, tajā pašā laikā 604 sievietēm un 867 vīriešiem pensijas ir 25 lati un mazākas, bet 800-900 latu lielas pensijas — 4 cilvēkiem (aprēķinātas 1997.gada pirmajā ceturksnī). Kas vainīgs? — Labklājības ministrs V.Makarovs! — atbild Saeima. Lūk, tipisks bezatbildības piemērs likumdošanas sfērā, kad partija un politiķi nespēj uzņemties politisko atbildību. Tas nav vienīgais gadījums, kad politiķi nespēj izprast sociālo realitāti postsociālisma valstī, kur Rietumu pieredze tiešā veidā nav

izmantojama. V.Krištopana valdības politika noveda līdz sociālā budžeta sabrukumam (5.07.99.). Tā vietā, lai risinātu valstiski svarīgas problēmas, premjers bija aizņemts ar ministru amatu dalīšanu un jaunu amatu veidošanu, ko atbalstīja valdošā koalīcija (LC, TB/LNNK, JP) un LSDA. Politisko principu vietā tika likti aizkulišu solījumi. Šādu nostāju atbalstīja arī koalīcijas partijas. Šīs situācijas aizsākums meklējams 6.Saeimas darbībā.

ANO Attīstības programmas ietvaros Latvijā tiks pētīta nabadzība, kuras izpratne nebija pa spēkam 6.Saeimas deputātiem (ANO Attīstības programma pētīs nabadzību // "Diena", 7.02.98.). Kāpēc mūsu politiķi nespēj neko teikt par to, ka apmēram 65% iedzīvotāju dzīvo zem krīzes iztikas minimuma (54 lati)?! **Runa ir par atbildību — partiju un valstsvīru politisko atbildību tautas priekšā.**

Premjers G.Krasts šādi vērtē savas valdības darba gadu: "Šis bijis stabilitātes gads... valdība kopumā turpinājusi darbu par spīti ārpolitiskajiem nelabvēļiem (vajadzētu nosaukt vārdā. — G.T.), un situācija valstī ir stabila" (Krasts: Šis bijis stabilitātes gads // "Diena". 8.08.98.). Bet citādi spriež satiksmes ministrs V.Krištopans: "... Kopumā ņemot, šī valdība ir bijusi vāja un daudzu jautājumu risinājumā gājusi pēc tādas kā inerces. Zināmā mērā gan valdības vadītājs, gan pati valdība bijusi ļengana" (turpat). Neviens vārds par tautas labklājību, par pensionāru stāvokli. ANO Attīstības programmas (UNDP) ziņojumā "Pāreja 1999" (Transition 1999) teikts, ka Latvijā "demokrātiju apdraud plaša nabadzība un augoša plaša starp bagātajiem un nabadzīgajiem" (ANO par lielo mirstību Latvijā // "Diena", 5.08.99.). Izrādījās, ka V.Krištopana valdība bija daudz vājāka par G.Krasta valdību.

Jā, premjers G.Krasts par stabilitātes gadu dēvē tos 12 mēnešus, kuru laikā valdība bijusi par mata tiesu no sairšanas un krišanas, it sevišķi politiskās krīzes laikā (8.04.—30.04.98.). Viņu neuztrauc ne referendum par grozījumiem Pilsonības likumā, ne arī nepilsoņu jautājums, ne koalīcijas nestabilitāte, ne attiecības ar Krieviju, ne attiecības ar Rietumiem. **Ja šos jautājumus apiet, tad tik tiešām G.Krastam ir taisnība: tas ir bijis stabilitātes gads.** Tas nekas, ka valdības koalīcijas frakcijas apvieno 49 deputātus un runa ir par mazākumvaldību, bet priekšā Pilsonības likuma grozījumu problēma. 6.Saeima nespēja uzņemt politisko atbildību par pašas akceptētiem Pilsonības likuma grozījumiem (22.06.98.). **Vai šie grozījumi atrisinās nepilsoņu jautājumu: 620 000 pastāvīgie Latvijas iedzīvotāji (26.05.99).** Naturalizācijas ceļā Latvijas Republikas pilsonību ieguvuši 19 728 nepilsoņi (01.10.99.). Vai ar šādiem naturalizācijas tempiem Latviju uzņems Eiropas Savienība? Vai mums ir izredzes kļūt par NATO alianses dalībvalsti, ja teiksim, 2004.gadā būs

521 000 nepilsoņu¹? — Pagaidām šādus jautājumus 7.Saeima negrasās apspriest. Vai tos spēja risināt V.Krištopana valdība? — Viss palika pa vecam — neviena jauna ideja. Tauta zaudē ticību valstij un attālinās no valsts varas, it sevišķi nepilsoņi. **Nepilsoņu jautājums un sabiedrības integrācija ir divas svarīgas Latvijas nacionālo interešu jomas, kuru izpratne balstās uz politiskiem principiem.**

Konformisms² ir “tādi uzskati un uzvedība, kas atzīst un pieņem sabiedrībā valdošās idejas, vērtības un normas, kā arī pastāvošo sabiedrības iekārtu, pielāgojoties visam tam nolūkā to saglabāt” (Словарь-справочник..., c.111). Pastāv dažādi konformisma vērtējumi politikā.

Marksistiskais vērtējums: “Sociālpolitisks konformisms ir cilvēka nespēja patstāvīgi novērtēt uzskatus, teorijas, aizstāvēt savu viedokli un vērtējumu. Sociālpolitisko konformismu veicina domāšanas neelastīgums, konservatīvisms un dogmatisms, pasīva dzīves pozīcija. **Marksisma mācība uzsver**, ka revolucionāra sabiedrības pārveidošana nav iespējama bez konformisma pārvarēšanas” (Politiskā enciklopēdija. R., 1987. — 313.lpp.). Bet konservatīvisms kā ideoloģija, tieši otrādi, — zināmā mērā balstās uz konformismu, bet ne tā marksistiskā izpratnē.

Nemarksistisks konformisma vērtējums: “Starp citu, pasaules socioloģiskajā un politoloģiskajā domā likuma ievērošana, normatīva konformistiska uzvedība un tai atbilstošas idejas, cenšanās saglabāt pastāvošo kārtību. izvairoties no revolucionāriem satricinājumiem un pārmaiņām, tika uzskatītas par pozitīvām parādībām. Konformisms ir deviācijas³ antipods” (Словарь-справочник..., c.112). Konformisma un deviācijas konfrontācija spilgti izpaudās PSRS sabrukuma laikā.

Tātad konformisma izpratne politikā nevar būt viennozīmīga. Viss ir

¹ Ja “**ik gadu varētu naturalizēties 20 000 - 25 000 nepilsoņu**”, tad pēc pieciem gadiem Latvijā būs 521 000 nepilsoņu (Šogad naturalizējušies rekorddaudz nepilsoņu // “Diena”, 30.12.98.). Visaugstākie naturalizācijas tempi sasniegti 1998.gadā — 4439 nepilsoņi kļuva par Latvijas pilsoņiem. Vai 7.Saeimas laikā izdosies sasniegt iecerēto naturalizācijas tempu? — Varbūt!

² **Konformisms** (lat. *conformis* — līdzīgs, atbilstošs) ir tādi uzskati un uzvedība, kas balstās uz sociālpolitisku vai sociālpsiholoģisku pakļaušanos vairākuma uzskatiem. Tas ir pielāgošanas veids pastāvošajai sociālajai vai politiskajai videi. Kā novērtēt šādu politiskās darbības veidu? — Viss ir atkarīgs no izraudzītās ideoloģijas.

³ **Deviācija** (lat. *deviatio* — *de* — no + *via* — ceļš — novirzīšanās no ceļa): 1) kustībā esoša ķermeņa (šāviņa, lidmašīnas, raķetes) novirze no paredzētā kursa; 2) kompasu magnētiskās adatas novirze no magnētiskā meridiāna citu magnētisko lauku iedarbības rezultātā; 3) bioloģijā — atsevišķa dzīvnieku orgāna attīstības novirze no normas. **Deviatīvā uzvedība dzīvē, politikā** ir “novirzīšanās no vispāratzītām sociālās darbības normām, cilvēka vai atsevišķu grupu rīcība, kas noved pie šo normu pārkāpšanas, un rodas nepieciešamība sociālajai grupai vai sabiedrībai vērsties pret šo novirzi” (Словарь-справочник..., c.58). Deviatīvs bija arī PSRS sabrukums un tā sekas, it sevišķi Vidusāzijā un Aizkaukāzā, arī Dienvidslāvijā.

atkarīgs no tās ideoloģijas, uz kuru politiķi balstās savā darbībā. Konformisms ir nepieciešams partiju politiskajā darbībā gan parlamentā, gan ārpus parlamenta. Par kritēriju šeit var būt politiskās un citas vērtības un intereses. **Konformisms politikā ir nepieciešams attiecībā uz demokrātiju, cilvēka tiesībām un brīvībām, bet tas nav pieņemams attiecībā uz totalitāra režīma saglabāšanu.** Tas nozīmē to, ka atkarībā no konkrētiem apstākļiem politiskajai domai ir jābūt gan konformistiskai, gan deviātai.

Miermīlīgas politiskās darbības formas galvenokārt ir konformistiskas. Cita lieta — laikmeta maiņa. Tur bieži vien pārsvarā ir vardarbīga politika: revolūcijas, sacelšanās, apvērsumi un cita veida deviāta politiskā darbība.

b) POLITISKĀS DARBĪBAS REALIZĒŠANA NO SPĒKA POZĪCIJĀM (deviāta darbība). Pastāv vairākas politiskās darbības formas, kuras tiek īstenotas no spēka pozīcijām: diktatūra, revolūcija, terorisms, kontrevolūcija un karš (starpvalstu vai valstu savienību, pilsoņu, reliģiskie, etniskie un citi kari).

Par diktatūru jau tika runāts nodaļā "Politiskie režīmi". Tagad pievērsīsim uzmanību diktatūrai kā politiskās darbības deviātai formai pretstatā miermīlīgām politiskās darbības formām. **Kas ir diktatūra? — "Diktatūra ir specifisks varas realizēšanas veids, izmantojot vardarbīgas metodes, represijas un bruņotu spēku** (Политология. Минск, 1995. — С.120). "Diktatūra ir demokrātijas noliegums (vispār)" (В.И. Ленин. Наброски и план брошюры о диктатуре пролетариата // Полн. собр. соч., т.37. - С.45). Ļeņins noliedz visas sabiedrības demokrātijas iespēju un atzīst demokrātiju vienīgi attiecībā uz apspiesto (ekspluatēto) šķiru. Šeit izpaužas sociālistiskās demokrātijas būtība, demokrātijas, kas **noliedz visas sabiedrības demokrātijas iespēju — demokrātiju visai tautai.** "Vispusīga pilnīga demokrātija, kļūstot par paradumu, atmirst... Pilnīga demokrātija (visas sabiedrības demokrātija. — G.T.) nav demokrātija. Tas nav paradokss, bet patiesība" (III — демократия действительно полная, входящая в привычку и потому отмирающая... Полная демократия равняется никакой демократии. Это не парадокс, а истина (В.И. Ленин. Марксизм о государстве // Полн. собр., соч. т.33. — С.181). Tātad **proletariāta diktatūrā nav vietas patiesai demokrātijai, jo diktatūra noliedz demokrātiju un tādējādi paver ceļu totalitārismam.** Šī diktatūra rada demokrātiju strādnieku šķirai — **sociālistisko demokrātiju.**

Diktatūra ir politiskās varas īstenošanas veids totalitārā politiskajā režīmā. Vēsturē ir zināmi vairāki diktatūras veidi: 1) jakobiņu diktatūra (1793-1794) Lielās franču revolūcijas laikā (1789-1794); 2) Parīzes Komūna — pirmā proletariāta diktatūra (1871); 3) proletariāta diktatūra Krievijā (1917). Tās ir revolucionāras diktatūras, kurām raksturīga varmācīga politiskās varas realizācija ar ieročiem rokās, ar spēku un

vardarbību. Pastāvēja arī citi diktatūras veidi, piemēram, tirānija Senajā Grieķijā un citur, bet tos mēs nepētīsim.

Jakobiņu diktatūra Francijā balstījās uz pilsētas sīko un vidējo buržuāziju, zemniekiem un trūcīgajiem pilsētu iedzīvotājiem. Tā bija **revolucionāru diktatūra, kas tika vērsta pret monarhiju un pastāvošo feodālo valsts iekārtu**. Uz šādu sociālo bāzi 1793.gada 31.maijā tika izveidota jakobiņu diktatūra — karali sodīja ar nāvi un veco iekārtu gāza¹. Francijā pavērās ceļš kapitālistiskai attīstībai. **Jakobiņi** bija jakobiņu politiskā kluba biedri un revolūcijas laikā (1789-1794) izveidoja politisku grupējumu. Sākotnēji jakobiņi atbalstīja konstitucionālu monarhiju. **Jakobiņu diktatūras laikā viņu darbībai bija radikāls, teroristisks raksturs**. Nosaukums radies pēc kluba sanāksmju vietas — bijušās jakobiņu mūku mītnes. Pēc kontrevolūcijas apvērsuma (27.-28.07.1794.) jakobiņi zaudēja politisko varu un tika sodīti ar nāvi.

Parīzes Komūna (18.03.-28.05.1871.) — pasaulē pirmā proletariāta revolūcija, kuras izveidotā diktatūra pastāvēja **72 dienas**. Parīzes proletariāts gāza pastāvošo valdību. Komūna (Parīzes pilsētas padome) bija proletariāta un sīkburžuāzijas politiskais bloks ar divām frakcijām: 1) vairākuma frakcija (blankisti) un 2) mazākuma frakcija (prudonisti un bakuņinieši). **Komūna, izmantojot spēku, likvidēja pastāvošo valsts aparātu un radīja pirmo proletariāta diktatūras formu**. Tā vienlaikus bija gan likumdošanas, gan izpildvaras institūcija. Armijas un policijas vietā izveidoja Nacionālo gvardi, kas būtībā bija apbruņota tauta. Komūna tika apspiesta, un sākās kontrevolūcionārs terors. Gan revolūcija, gan kontrevolūcija balstās uz teroru.

Parīzes Komūna kļuva par ceļrādi boļševikiem Krievijā 1917.gada oktobra apvērsumā, kurā tika izmantota šī vēsturiskā pieredze.

1917.gada oktobra apvērsums Pēterburgā lika pamatus boļševistiskai proletariāta diktatūrai Krievijā. Uz šā politiskā režīma bāzes tika celts komunisms pēc marksisma-leņinisma modeļa, kur savu likumīgo vietu ieņēma arī staļinlaika terors. Marksistiski-leņiniskā ideoloģija šo valsts apvērsumu **nosauca par Lielo Oktobra sociālistisko revolūciju**, kas ir “augstākais sociālās revolūcijas tips, sabiedrības radikāla, kvalitatīva pārveidošana pārejā no kapitālistiskās sabiedriski ekonomiskās formācijas uz komunisma formāciju” (Politiskā enciklopēdija. R., 1987. - 628.lpp.). Šajā sakarībā ir vajadzīga vēsturiski politiska ekspertīze attiecībā uz notikumiem Latvijā (1939-1940). **Kas tad īsti notika 1940.gadā Latvijā laikā no jūnija līdz augustam: sociālistiskā revolūcija vai Latvijas okupācija un aneksija? Iespējams, ka pats sliktākais ir tas, ka tikai “zina”, kas ir noticis, bet ne cenšas to “saprast”. Vēstures faktus vajag zināt, bet notikumus — saprast. Vēsture audzina cilvēkus, ja vēsturi saprot.** Pastāv divas pretējas

¹ Карлейль Т. Французская революция. История. М., 1991. - С.459-506.

šo notikumu izpratnes — boļševistiskā un antiboļševistiskā, tas ir, revolūcija un okupācija ar aneksiju. Katra no tām audzina un veido pretējus politiskos uzskatus. Šis nodaļas beigās lasītājam būs iespēja pašam veidot savu šo svarīgo Latvijas vēstures notikumu izpratni. Atcerēsimies, ka vēstures notikumu izpratne balstāma uz konkrētu tajos realizētu ideoloģiju un starptautiskajām tiesību normām. Demokrātija beidzas tur, kur vēstures notikumu izpratnes vietā sāk valdīt “es zinu” patiesība.

Strikti jāatšķir divas lietas: 1) vēstures notikums, kā paties fakts, kurš “jāzina”; 2) vēstures notikuma izpratne, kas nedrīkst pretendēt uz patiesību “es zinu”. Vēstures fakta patiesību nedrīkst noliegt, izkropļot, sagrozīt tās vai citas ideoloģijas vārdā, jo tad izpratne kļūst neiespējama.

Tādat diktatūras var būt ļoti dažādas: revolucionāras, kontrevolucionāras, totalitāras u.c. Šajā sakarībā apskatīsim revolūciju kā politiskās vardarbības formu, lai saprastu 1940.gada politiskos notikumus Latvijā. Vēstures notikumus var saprast tikai tās ideoloģijas skatījumā, kuras vārdā tika realizēti šie notikumi. Lai saprastu notikumu, tas ir jāzina kā noticis fakts, kā patiesība (vieta, laiks, dalībnieku skaits, viņu darbība, rīcība).

Revolūcija¹ ir dziļš apvērsums visās sabiedrības dzīves sfērās, sākot ar politiku un beidzot ar kultūru un tehniku. Tās izpratne var būt marksistiska, liberāla, konservatīva, nacionālistiska, anarhistiska utt. Revolūcijas notikumu pamatā vienmēr ir attiecīga ideoloģija, tādēļ nav iespējama tāda šo notikumu izpratne, kas ir atrauta no notikumos realizētas konkrētas ideoloģijas un kas pretendē uz patiesību². Politika, kas balstās uz zinātnisku patiesību savās atziņās un lēmumos, nevar būt demokrātiska, jo runa ir par kompromisu, kuru rada dažādas politiskās partijas. Kompromiss kļūst neiespējams starp divām vai vairāk atziņām, kad katra no tām pretendē uz patiesību.

Pozitīvi revolūciju pirms **Marksa** vērtēja **Ruso**. Viņš izvirzīja trīs idejas — **brīvība, brālība, vienlīdzība**. Voltērs neatzina revolūcijas

¹ **Revolūcija** (lat. *revolutio* — apvērsums, pagrieziens) “ir dziļš kvalitatīvs apvērsums sabiedrības attīstībā visās tās sfērās. Tas ir veids, kādā vienu sociālekonomisko un sociālo kultūras sistēmu nomaina otra — daudz augstāka progresīvāka” (Словарь-справочник..., c.197). Šī vispārīgā revolūcijas izpratne tiek konkretizēta attiecīgā ideoloģijā, kas veido tās garīgo pamatu.

² **Kā izņēmums pastāv zinātniska marksistiski leņiniska revolūcijas izpratne. Taču nedrīkst atkārtot to maldu ceļu, pa kuru uz cilvēces gaišo nākotni — komunismu — desmitiem gadu gāja arī latviešu tauta. Šie 50 gadi Latvijas vēsturē mūs audzina, ja mēs spējam tos saprast. Ideoloģiski pamatota politika, ja tā pretendē uz demokrātiskas politikas statusu, vienmēr balstīsies uz kompromisu starp dažādi orientētiem politiskajiem spēkiem. Komunisma ideju nevar iznīcināt. Tā ir jāpārvar mūsu dvēselēs (N.Berdjajevs). Tas iespējams, ņemot par pamatu saprašānu, nevis aizliegšanu, kritiku.**

vardarbīgo raksturu un noliedza tās progresīvo nozīmi (G.Tauriņš. Vēstures filozofija. R., 1996. — 414.lpp.). Bet lasītājam ir jāveido sava attieksme pret revolūciju.

Jāuzsver, ka marksismam ir raksturīga pozitīva revolūcijas izpratne, kas izriet no Marksa atziņas: **“Revolūcijas ir vēstures lokomotīves.”**¹ Komunisma ideja balstās uz atziņu, ka revolūcija ir nepieciešama pārejas forma no vienas sabiedriski ekonomiskās formācijas uz citu — augstāku. Runa ir par tādu valsts iekārtas maiņu, kuras galvenais priekšnoteikums ir politiskā revolūcija. “Politiskā revolūcija ir sociālās revolūcijas sastāvdaļa, tās izpausme sabiedrības politiskajā sfērā, kur veco sociālpolitisko spēku vara tiek aizstāta ar jauniem, progresīviem spēkiem” (Словарь-справочник..., с.196). Attiecībā uz revolūcijas izpratni **Leņins** ir ļoti konkrēts: **“Revolūcija ir valdošās šķiras gāšana”** (В.И.Ленин. Ответ на вопросы американского журналиста // Полн. собр. соч., т.39. - С.113). Lai gūtu uzvaru pār valdošo šķiru, viņš pieļauj un arī piekopj teror. Staļins turpina šo ceļu milzīgajā lielvalstī — PSRS.

Negatīvu attieksmi pret revolūciju pauž konservatīvisms (sk. nodaļu “Politikas ideoloģijas”), kā arī citas ideoloģijas. Runa visupirms ir par politisko un sociālo revolūciju. Bet revolūcijas notiek ne tikai šajās dzīves sfērās vien. Tāpēc jēdzienu “revolūcija” lieto arī, lai apzīmētu krasas pārmaiņas rūpniecībā, tehnikā, zinātnē, filozofijā, kultūrā, demogrāfijā. Piemēram, Kants lieto šo jēdzienu, runājot par krasiem pavērsieniem filozofiskajā domā. Taču būtībā Kants ir pret sociālpolitiskām revolūcijām. “Kanta filozofija stāv pretī totalitārismam, kas aizsākās ar vācu ideālisma domu sistēmām un ko marksisms realizēja totālas zināšanas un totālas plānošanas praksē” (K.Jaspers. Die grossen Philosophen. I. München, 1959.— S.561)². Par to liecina Kanta darbs “Pretī mūžīgam mieram” (Zum ewigen Frieden, 1795): **“Nevienai valstij nevajag ar varu iejaukties kādas citas valsts konstitūcijā un valdībā”** (VIII). Tieši šī svarīgā politiskā atziņa tika pārkāpta 1940.gadā Latvijā, kad PSRS ar draudiem un savas armijas ievešanu panāca valsts iekārtas maiņu, ko nodēvēja par sociālistisko revolūciju. Neatkarīgā Latvijas valsts gāja bojā, un tās vietā radās vēl viena PSRS republika — Latvijas Padomju Sociālistiskā Republika (1940). Atjaunotās Latvijas valsts politika ir atkarīga no šo notikumu izpratnes centieniem demokrātijas un humānisma garā.

¹ К.Маркс. Классовая борьба во Франции с 1848 по 1850 г. // К.Маркс, Ф.Энгельс. Сочинения, 2-ое изд. М., 1956. — С. 86.

² “Kants philosophie steht gegen die Totalisierungen, die mit den Gedankengebäuden des deutschen Idealismus begannen und über den Marxismus in die Praxis totalen Wissens und totalen Planung führten.”

Terorisms¹ ir bruņota vai cita veida izrēķināšanās ar politiskiem vai citiem pretiniekiem, izmantojot tādas vardarbīgas metodes kā slepkavība, ķīlnieku sagrābšana, spīdzināšana, šantāža, spridzināšana, satiksmes līdzekļu varmācīga sagrābšana. “**Terorisms ir: 1) tāda valdīšana** (kundzība), **kas balstās uz iebiedēšanu un bailēm**, t.i., tāda varas sistēma, kura sistemātiski izmanto iebiedēšanu ar tādiem izplatītiem (pazīstamiem) paņēmieniem kā psihiskā ietekmēšana ar draudiem un fiziskā spēka lietošana; 2) **politiski motivēta individuāla, grupveida vai organizēti veikta noziedzīga darbība**. Teroristi savu mērķu sasniegšanai sistemātiski piedraud vai lieto fizisku vardarbību pret valstsvīriem (Herrschaftsträger) un ietekmē ekonomiku (arī biznesa sfērā. — *G.T.*)” (M.G.Schmidt. Wörterbuch zur Politik, S.955). Daudzās postsociālisma valstīs, piemēram, Krievijā, Aizkaukāzā un Vidusāzijā, terorisms ir kļuvis par parastu parādību. No terorisma cieš visa pasaule. Terora vardarbībai nav robežu, tai sveša ir žēlsirdība. Terors var būt vērstis pret atsevišķiem varasvīriem, valsts varas institūcijām, biznesa partneriem, kā arī pret valsti, un tā rezultātā cieš nevinīgi cilvēki.

Terorisma paveidi: individuāls, grupveida (organizēts) un pat valsts politikas līmenī, kas ir sevišķi bīstami. Turklāt terorisms var izpausties gan kā valstiska, gari kā starpvalstiska parādība.

Terorisms ir izplatīts visā pasaulē kā politisku problēmu risināšanas veids, sakot ar bruņotiem uzbrukumiem un beidzot ar transportlīdzekļu sagrābšanu vai uzspridzināšanu. **Viens piemērs:** kreisi noskaņotie teroristi ieņēma (17.12.96.) Japānas vēstniecības ēkas Limā (Peru)² un sagrāba apmēram 500 ķīlnieku. Tā 18 valstu diplomātiskie darbinieki nokļuva teroristu gūstā. Kas tad ir šie teroristi? — Radikāls kaujinieku grupējums “Tupac Amaru Revolutionary Movement” (MRTA). Teroristi prasa atbrīvot 400 savu kaujinieku (partizānu), kas ieslodzīti Peru cietumos. Viņi ir nepiekāpīgi sarunās un cer uz sava mērķa sasniegšanu. Pamazām ķīlnieki tika atbrīvoti, atstājot gūstā pašas ievērojamākās personas (72 cilvēkus).

Pēc četru mēnešu sarunām Peru prezidents A.Fukimori pieņēma slepenu lēmumu — pēkšņā uzbrukumā atbrīvot ķīlniekus. Zem vēstniecības ēkām tika izraksti vairāki tuneļi un teroristu sarunas noklausītas. 1997.gada 23.aprīlī zem kādas istabas pirmajā stāvā, kur 10 teroristi spēlēja futbolu,

¹ **Terors** (lat. *terror* — draudi, bailes, šausmas) ir iebaidīšanas politika, ko realizē ar bruņotu spēku un vardarbību, represijām, terora aktiem, lai apspiestu politisko pretinieku un pat fiziski to iznīcinātu. Latvijā ir jūtams terors biznesa sfērā, turklāt tam ir bīstama tendence vērsties plašumā. Draudi uzspridzināt “Latvenergo” ēku ir daudz nopietnāka lieta, nekā pusaudzū draudi uzspridzināt skolu.

² **Peru** (Peru) — Peru Republika — valsts Dienvidamerikā (21,8 miljoni iedzīvotāju). Oficiālā valoda — spāņu un kečvu. Galvaspilsēta Lima, Peru ir unitāra republika. Valsts un valdības galva ir prezidents.

tunelī tika uzspridzināts lādiņš. Sākās uzbrukums. Visi 17 teroristi tika nogalināti, apmēram 25 ķilnieki guva ievainojumus, viens mira no asins zaudējuma. Uzbrukums bija negaidīts, labi organizēts, un pēc 126 dienu gūsta ķilniekus atbrīvoja. Krita divi karavīri. **Tikai šāda cīņas forma pret terorismu ir efektīva.**¹

Teroristi piederēja pie MRTA un maoistiskā grupējuma "Mirdzošā taka" nemiernieku kustības. Viņu vardarbīgo akciju rezultātā kopš 1980.gada Peru bojā gājuši ap 30 000 cilvēku un ekonomiskie zaudējumi nodarīti par apmēram 25 miljardiem ASV dolāru ("Diena", 24.04.97.)

Kas ir starptautiskais terorisms? — "Starptautiskais terorisms ir noziedzīga darbība, kas grauj starptautisko attiecību stabilitāti un izpaužas vienas valsts fiziskās personas, noziedzīgas organizācijas vai valsts (valsts terorisms) prettiesiskā apdraudējumā vai kaitējumā otras valsts fiziskajai personai, organizācijai vai pašai valstij" (Politiskā enciklopēdija, 686. lpp.).

Rietumeiropu un ASV apdraud arābu valstu terorisms. Tādas ir Lībija, Irāna u.c. valstis, kur tiek apmācīti un sagatavoti teroristi. Viens traģisks piemērs: 1998.gada 7.augustā gandrīz vienlaikus nogranda bumbu sprādzieni pie ASV vēstniecībām Kenijā un Tanzānijā, un tā rezultātā gāja bojā vairāk nekā 80 cilvēki (faktiski 263 cilvēki. — *G.T.*) un vairāk nekā tūkstoši guva ievainojumus (Spridzina divas ASV vēstniecības // "Diena", 8.08.98.). Tas liecina par to, ka cīņa pret terorismu nav efektīva. Pastāv arī pašmāju terorisms. Tā Oklahomā (ASV) pašmāju teroristi uzspridzināja federālās valdības deviņstāvu ēku (20.04.95.), un 1997.gadā sākās tiesas process. 1998.gadā viņiem piesprieda nāves sodu. Ko darīt? — Varbūt kārtējo reizi nosodīt terorismu!

ASV izvēlējās pareizo cīņas ceļu. Uzbrukums teroristu bāzēm citā valstī no ASV karakuģiem ir efektīvs cīņas veids pret terorismu. (ASV bombardē teroristus // "Diena", 22.08.98.). Šai sakarībā ASV valsts sekretāre M.Olbraitā teica: "Par nožēlošanu tas ir nākotnes karš², jo **Osams bin Ladens**³ ir to pieteicis ne tikai ASV, bet visiem amerikāņiem" (Karš pret terorismu un tā sludinātāju // "Diena", 25.08.98.). Viņš Pakistānas laikrakstā "Ummat" bija ievietojis sludinājumu: "10 000 dolāru par katru nogalināto

¹ Cīņu pret terorismu apgrūtina tas, ka pasaulē "par ķilniekiem gadā samaksā 120 miljonus ASV dolāru" (Maksā un klusē // "SestDiena", 31.10.98.).

² **Krievija uzsāk militāru operāciju** pret teroristiem un viņa bāzēm Čečenijā (Čečeni lūdz palīgā NATO // "Diena", 9.10.99.).

³ **Osams bin Ladens** (dz. 1955.g. Saūda Arābijā). No tēva mantojis 300 miljonus dolāru. Par pretvalstiskām aktivitātēm izraidīts no valsts un apmeties Sudānā. Viņa vadītie teroristi ir uzbrukuši ASV karavītiem Jemenā un Somālijā, kuri pildīja ANO miera uzturēšanas misiju. Par vairāku terora aktu rīkošanu tiek izraidīts no Sudānas. Apmetas Afganistānā. 1998.g.7.augustā sarīko terora aktus pie ASV vēstniecības Dāresalāmā un Nairobi, tā rezultātā gāja bojā 263 nevainīgi cilvēki.

amerikāni” (turpat). Šeit komentāri ir lieki. Kāds ir Osama bin Ladena teroristiskās darbības mērķis? — Nepieļaut Rietumu ietekmi uz islamu. To var saprast, raugoties no radikāla fundamentālista viedokļa. Bet šāda mērķa īstenošana ir starptautisks noziegums, jo balstās uz teroru. **Terorisma perēkli jāznīcina kopīgiem spēkiem ar modernu kara tehniku.**

Efektīvs cīņas veids pret terorismu starptautu līmenī var būt bruņotas akcijas sadarbībā ar valstu izlūkdienestiem. Starptautiska izolācija un militāras operācijas kļūst par efektīvu cīņas veidu pret starptautisko terorismu.

Izraēlas mierīgos iedzīvotājus apdraud arābu valstu atbalstīts terorisms. Piemēram, pašnāvnieki, reliģiski fanātiķi, uzspridzina autobusus. Šādi teroristi ir sevišķi bīstami.

Ari Krievija karā pret Čečeniju izjuta, kas ir terorisms. Teroristu grupa **Basajeva**¹ vadībā sagraba ap 2000 ķilnieku un nostiprinājās Budjonovskas pilsētas slimnīcā. **Cīņā par neatkarību nav pieļaujams terorisms.** Un tomēr ir valstis, kas atzīst terorismu. Čečenijā atceras Budjonovskas operāciju, kas tika veikta ar “toreizējā Čečenijas prezidenta Džohara Dudajeva... ziņu. Ģenerālis Š.Basajevs to paziņoja ceremonijā Džohargalā, kad tika piešķirti apbalvojumi 115 uzbrukuma dalībniekiem” (Čečenija atceras Budjonovskas operāciju // “Diena”, 15.09.97.). Kad terorisms tiek pacelts valsts politikas līmenī, tas apdraud visu pasauli.

Ari **Maskavā** teroristi liek sevi manīt. Līdzīgi kā Izraēlā, tiek spridzināti satiksmes līdzekļi. Armavīrā 1997.gada aprīlī tika uzspridzināta dzelzceļa stacijas ēka. Tiek nolaupīts Krievijas prezidenta īpašais pilnvarotais pārstāvis Čečenijā Valentins **Vlasovs**. “Čečenijas drošības dienesta vadības pārstāvis intervijā NTV, pavēstīja, ka par V.Vlasova atbrīvošanu samaksātā

¹ **Basajevs** Šamils — čečenu kaujinieku grupas komandieris cīņā pret Krieviju, par Čečenijas neatkarību. Pēc tam (1998.g.) Čečenijas premjerministra vietas izpildītājs, kurš veido jauno republikas valdību (Basajevs sola efektīvu valdības darbu // “Diena”, 5.01.98.). **Čečenijā joprojām notiek organizēta ķilnieku sagrābšana, lai pieprasītu izpirkuma naudu.** Čečenijā kā ķilnieks atradās lietuvietis V.Grodis. Par viņa brīvību tika pieprasīti 500 000 dolāru. Pēdējo reizi ķilnieka sagrābēji piezvanīja viņa mātei un teica: “Ja līdz Jaunajam gadam (1998.gadam. — *G.T.*) izpirkuma jautājums netiks atrisināts, viņi atsūtīs dēla galvu” (Par lietuvieti pieprasa 500 000 dolāru // “Diena”, 12.01.98.). Par sagūstītajiem būvfirmas “Latvijas tilti” celtniekiem varētu “pieprasīt aptuveni, miljonu dolāru” (Par nolaupītajiem varētu pieprasīt miljonu // “Diena”, 10.07.98.). Tā Ziemeļkaukāzā bruņotas bandas izvēršusas savu “biznesu”. Budjonovskas operācijas vadītājs **Š.Basajevs** “**spiests atzīt, ka jāpārtrauc noziedzniekiem maksāt**” (Kaukāza gūstekņi // “Diena”, 11.07.98.). Un atkal kārtējā cilvēku nolaupīšana — “nolaupīti četri Lielbritānijas pilsoņi, kas palīdzēja Čečenijas telekomunikāciju sistēmas izveide” (Čečenijā nolaupīti vēl četri briti // “Diena”, 5.10.98.). Nogalināts Krievijas oficiālais pārstāvis A.Saidovs. Atbildību uzņemas čečenu kaujinieku grupa “Islama vilki”. Par ķilniekiem maksā miljonus. “Pēdējo mēnešu laikā bez maksas no gūsta Čečenijā dzīvs nav izkļuvis neviens ārzemnieks” (Maksā un klusē // “SestDiena”, 31.10.98.).

summa esot bijusi visai prāva — pieci miljoni ASV dolāru” (Par Vlasova atbrīvošanu esot samaksāts // “Diena”, 30.11.98.). Krievijas valstsvīri apgalvo, “ka ar teroristiem, kuru rokās atrodas ķīlnieki, sarunas par izpirkuma naudu netiekot risinātas” (turpat), bet V.Vlasovs atbrīvots “spīdoši paveiktā Krievijas specdienestu operācijā”. Kuram lai tic?

“Čečenijā gūstā atrodas vairāk nekā simts cilvēku... Gūstekņu vidū ir arī rietumvalstu pārstāvji” (Čečenijā zvēriski nogalināti ķīlnieki // “Diena”, 9.12.98.). Varbūt atteikšanās maksāt izpirkuma naudu bija iemesls tam, ka tika “atrastas pirms diviem mēnešiem Groznijā nolaupīto trīs britu galvas un viena jaunzēlandiešu galva.” (turpat)? **Kā interesēs? Kam tas ir izdevīgi?** — Čečenijas prezidents A.Mashadovs uzsvēra, “ka noziedznieki esot pārsvītrojuši visus republikas vadības un prezidenta pūliņus ārpolitikas jomā” (turpat). Ja teroristiem zūd izredzes laikā saņemt izpirkuma maksu, tad viņi atklāj savu patieso būtību. “Pavisam neilgi pirms uzbrukuma gūstekņi tomēr esot pārvesti un citu slēptuvi. Arī Šariata ministrijā domā, ka gūstekņu nogalināšana ir uzskatāma par atriebību, jo pēc uzbrukuma noziedzniekiem kļuvis skaidrs, ka naudu viņiem nesamaksās” (runa ir par 4 milj. ASV dolāriem. — *G.T.*)” (Nav zināmi nolaupīto nogalināšanas motīvi // “Diena”, 10.12.98.). Noziedznieki klaji demonstrēja, “ka Čečenijā nav varas, kas viņus varētu apturēt” (turpat). Čečenijas valdība ir “apsūdzējusi šajā noziegumā konkrētu kaujinieku grupu”, bet “nekādi pasākumi pret to nav veikti. Tāpat nav arī uzsākta prezidenta pasludinātā cīņa pret kriminālajām struktūrām” (Atrasti Čečenijā nogalināto rietumnieku liķi // “Diena”, 28.12.98.). Čečenijas valsts vara ir bezspēcīga cīņa ar terorismu.

Latvija arī izjūt teroristu nežēlību. Alžīrijas galvaspilsētā Alžīrā islamistu teroristi nošāva divus un ievainoja vienu Latvijas jūrniece (30.11.95.). Bet vai Latvijā pastāv terorisma draudi? — Naktī no 1996.gada 5.maija uz 6.maiju nogranda sprādziens pie Rīgas sinagogas. Ar kādu mērķi? — Tas nav noskaidrots. Rīgā pie firmas “Gutta” veikala notika sprādziens (28.08.99.). Cieta četri cilvēki, bet policistiem — “daudz neskaidrību”, izmeklējot sprādzienu.

Terors biznesa sfērā ir parasta parādība. Jā, biznesa sfērā pastāv nežēlīgs terors — spridzina gan mašīnas, kurās ir cilvēki, gan nogalina cilvēkus. Bet cieš arī pilnīgi nevainīgi cilvēki. Daudz bīstamāka parādība ir draudi un atrastais spridzeklis “Latvenergo” ēkā. Siltumtrases spridzināšana jau ir kaut kas līdzīgs diversijai. “Naktī uz 1.maiju apmēram pulksten divos tika saspridzināts akciju sabiedrībai “Rīgas siltums” (RS) piederošās siltummaģistrāles virszemes posms” (Spridzina siltumtrasi // “Diena”, 3.05.97.). Zaudējumi — no 5000 līdz 8000 latu. Kam tas bija vajadzīgs? Kāds mērķis? Varbūt policija spēs “uzminēt” istos cēloņus? — Latvijas drošības policija aizturēja organizācijas “Pērkoņkrusts” ideoloģisko līderi V.Liniņu. **Izmeklēšanā noskaidrots, ka pērkoņkrustieši “trīs reizes**

centušies uzspridzināt Uzvaras pieminekli, divas reizes “Rīgas siltuma” trasi, bet vienreiz spridzeklis atstāts “Latvenergo” ēkā (“Diena”, 30.07.98.). Drīz vien tiesībsargājošās institūcijas saņem draudu vēstuli ar prasību — “atbrīvot no ieslodzījuma *pērkoņkrustiešus*”. Pretējā gadījumā tiks spridzināti “ienaidnieka mitekļi galvaspilsētā” (*Pērkoņkrustieši* draud spridzināt ienaidnieka mitekļus // “Diena”, 26.08.98.). Tas jau ir politiski motivēta terorisma iedīgļis.

Mēģināsim saprast pērkoņkrustiešus. Viņi balstās uz etniskā nacionālisma ideoloģiju un uzskata sevi par tautas gribas sludinātājiem. Tautas vārdā viņi grasās “spridzināt ienaidnieka mitekļus”, ja netiks izpildītas izvirzītās prasības. Līdz teroram ir tikai viens solis. Bet terors nav pieļaujams, jo runa ir par valsts varu, pret kuru vērsās pērkoņkrustieši.

Bistams terora veids ir dzīvokļu, dzīvojamo namu, automašīnu spridzināšana un cilvēku nolaupīšana, lai “ietekmētu” konkrētu personu biznesa sfērā vai pat fiziski iznīcinātu vai lai saņemtu izpirkuma maksu. Tā savā automašīnā tika uzspridzināts Nīderlandes pilsonis J.de Voss, firmas “Opportunity Group International” pārstāvis. (Automašīnā uzspridzina Nīderlandes firmas pārstāvniecības prezidentu // “Diena”, 12.01.98.). Pazūd Tirdzniecības bankas padomes loceklis I.Moreins. “Vēlāk nenoskaidrotas personas pa telefonu paziņoja, ka bankieris ir nolaupīts, un pieprasīja izpirkuma maksu” (Aiztur bijušo “Olimpijas” amatpersonu // “Diena”, 8.08.98.). Sprādziens pie zvērināta advokāta A.Grūtupa biroja Rīgas centrā arī liecina par teroru Latvijā (Sprādziens pie Grūtupa biroja nav saistīts ar politiku // “Diena”, 7.12.98.). Atbildību par sprādzienu uzņemas anonīma Latvijas jauniešu militarizēta organizācija “Patriots”, kura brīdina A.Grūtupu “par līdzdalību un dalību 3 miljonu lietā un faktu slēpšanu”, pasludinot savas tiesības izteikt spriedumu Latvijas vārdā (Anonīmi paziņo, ka uzņemas atbildību par sprādzienu pie Grūtupa biroja // “Diena”, 19.12.98.). Prokuratūrā A.Grūtups atkārtoti uzsvēra, ka elektroniskā pasta vēstule ir provokācija. Kā interesēs tika izdarīts sprādziens? Kā labā? Kam tas bija izdevīgi? **“Savā iesniegumā** (prokuratūrai.— G. T.) **A.Grūtups minējis vairāku sabiedrībā pazīstamu personu vārdus,** taču “Patriota” paziņojumu advokāts uzskata par dezinformāciju, kas izplatīta, lai maldinātu izmeklēšanu” (Nav informācijas par organizāciju “Patriots” // “Diena”, 22.12.98.). Varbūt tiešām kādam ir izdevīgi šādā veidā likt noprast, ka A.Grūtups ir saistīts ar 3 miljonu lietu, lai atkal Saeima sāktu “politisko” izmeklēšanu? Paliek arī citi “varbūt”. Varbūt Latvijā sākas terors arī politikas jomā?

Tika izplatīta informācija par iespējamo vardarbību pret Ventspils mēru A.Lembergu, saistot šo “informāciju ar Tautas partijas vārdu” un tās līderi A.Šķēli (Šķēle lūgs izvērtēt politisko teroru // “Diena”, 3.12.98.). Kam

patlaban ir izdevīgi izplatīt šādu kompromitējošu informāciju par TP un A.Šķēli? Kā interesēs tiek izplatīta šāda informācija? — Terora akta iespējamības pieļaušana politikas jomā apdraud Latvijas starptautisko prestižu, demokrātiju un nacionālo drošību.

Satraukumu rada Šveices federālās policijas ziņojums par organizēto noziedzību — par Krievijas mafijas darbību Šveicē. **“Vairākām aizdomās turētajām personām bijusi saistība ar Latvijas banku un finanšu sektoru. Kriminālās darbības Šveicē esot saistītas ar vismaz astoņām personām Latvijā”** (Latviju saista ar krievu mafiju Šveicē // “Diena”, 3.02.99.). Tā no Šveices policijas ziņojuma uzzinām, ka “organizēto noziedznieku kontrolē Krievijā atrodas 85% komercbanku, 60% valsts uzņēmumu un 40% privāto uzņēmumu” (turpat). **Bet kāds stāvoklis ir Latvijā?** — To diez vai kāds var pateikt. **Varbūt** Šveices policijas cits ziņojums palīdzētu atklāt, kāds stāvoklis ir Latvijā.

Mafija un korupcija iet kopsoli. Latvijā ir izstrādāta korupcijas novēršanas stratēģija: ir pieņemts Korupcijas novēršanas likums, darbojas Korupcijas novēršanas padome. Tomēr Pasaules Banka (PB) savā ziņojumā par korupciju Latvijā puda šādu viedokli: **“...Sabiedrība uzskata, ka valdībai nav patiesas vēlmes apkarot korupciju, bet tieši politiskā griba ir viens no pamatnoteikumiem korupcijas novēršanā”** (Cīņa ar korupciju nesekmīga // “Diena”, 4.02.99.). Korupcijas apkarošanas speciālists B.de Speville arī nonāca pie atziņas, ka Latvijā “korupcija iet plašumā un valdība runā vienīgi par korupcijas apkarošanu, nevis reāli cīnās” (tupat). Varbūt tieši šeit slēpjas viens no patiesajiem cēloņiem, kāpēc tauta slīgst nabadzībā? Atcerēsimies, ka savā laikā premjera A.Šķēles uzsāktā cīņa ar korupciju valsts augstākajos ešelonos beidzās ar viņa valdības gāšanu (25.07.97.). Partijas viņu neatbalstīja šajā cīņā.

Ko darīt? — Varbūt piekrist teroristu prasībām? Varbūt atbildēt ar teroru? Varbūt sākt sarunas ar teroristiem? Pastāv vairākas iespējas. Taču paliek principiāls jautājums: **vai pieļaujams kompromiss ar teroristiem?** — Jebkurš kompromiss un piekāpšanās izraisīs jaunu terorismu ar savām prasībām. Varbūt **kopīgas bruņotas akcijas** (trieciens) **teroristu bāzēm būtu pats piemērotākais līdzeklis mūsdienās?!** Atcerēsimies ASV militāro akciju pret teroristu bāzi Lībijā. Turcijas bruņotie spēki plāno iebrukumu Irākā, lai iznīcinātu kurdu Strādnieku partijas bāzes un vājinātu šīs partijas vadīto teroristisko darbību Turcijā. Turcijas valdība ir koncentrējusi pie robežas 15 000 karavīru un munīcijas krājumus, lai sagatavotos triecienam (“Diena”, 28.04.97.). Vēlāk tas tika realizēts. **Piekāpšanās un teroristu prasību ievērošana un izpildīšana tikai veicina tā attīstību.** Cīņā ar terorismu vajadzīga sadarbība starpvalstu līmenī militāro akciju realizēšanā.

Ietekmīgākie teroristu grupējumi pasaulē

1. *Bruņota islamistu grupa* Alžīrijā. Mērķis — islamistu politiskā uzvara valstī.

2. *Basku "Tēvzeme un brīvība"* Spānijā un Francijā. Mērķis — basku valsts izveidošana.

3. *"Algama"* Ēģiptē (vairāki tūkstoši dalībnieku). Mērķis — pārvērst Ēģipti par islama valsti.

4. *"Hamas"* Izraēlā, Jordānijā (tūkstošiem atbalstītāju). Mērķis — cīņa pret Izraēlas valsti.

5. *"Hezbollah"* Libānā (vairāki tūkstoši). Mērķis — cīņa pret rietumniecisko un Izraēlu.

6. *"Jihad"* Ēģiptē (vairāki tūkstoši). Mērķis — cīņa pret Ēģiptes valdību.

7. *Kurdu strādnieku partija* (10 000—15 000 profesionālu kaujinieku un 60 000—70 000 amatieru) Turcijā. Mērķis — Kurdistānas valsts izveidošana.

8. *"Tamilu tīģeri"* (ap 10 000 bruņotu kaujinieku). Mērķis — neatkarīgas tamilu valsts izveidošana.

9. *Sarkanie khmeri Kambodžā* (ap 8000 kaujinieku). Mērķis — situācijas destabilizācija Kambodžā.

10. *Īru republikāņu armija Īrijā* (Ziemeļīrijā) (vairāki simti kaujinieku un tūkstošiem atbalstītāju). Mērķis — britu armijas izvešana no Ziemeļīrijas.

11. *Sikhu teroristi* Ziemeļindijā. Mērķis — neatkarīgas valsts Kalistānas izveidošana.

12. Latvijā darbojas *"Pērkoņkrusts"* — labēji ekstrēmistiska organizācija. Mērķis — cīņa pret Latvijas nodevējiem un ienaidniekiem ("Diena", 30.07.98.).

Īru republikāņu armija nosūtījusi trīs kaujinieku vienības uz Lielbritāniju, lai tās uzbruktu augsta ranga politiķiem pirms vēlēšanām 1.maijā ("Diena", 21.04.97.).

Karš ir visdažādāko valstī vai starp valstīm radušos pretrunu risināšana, izmantojot militāru spēku. Karš ir bruņota cīņa starp valstīm vai šķīrām, sociālajām grupām (pilsoņu karš). "Vispusīga, visiem atzīta jēdziena "karš" definīcijas šobrīd (heutzutage) nav, **ir vienīgi konsenss, ka karš ir vissmagākais, visgrūtākais konflikts starp valstīm un lielām sociālajām grupām, konflikts kurš tiek risināts ar sistemātisku militāras varas palīdzību un prasa milzīgus cilvēku (Menschenleben) upurus**" (M.G.Schmidt. Wörterbuch zur Politik, S.527). ANO Ģenerālā Asambleja pieņēma "Konvenciju par noilguma termiņa nepiemērošanu kara noziegumiem un noziegumiem pret cilvēci" (26.11.68.).

Kara izraisīšanas pamatā ir attiecīgas politikas ideoloģija un politiskās intereses. **"Karš ir sociālpolitisku, ekonomisku un citu starp valstīm,**

tautām, sociālajām, nacionālajām, konfesionālajām un citām grupām radušos pretrunu (it sevišķi teritoriālu. — G.T.) risināšana ar bruņotas vardarbības palīdzību” (Словарь-справочник..., с.38). Vācu kara teorētiķis Klauzevics¹ karu dēvēja par politikas ieroci — par politikas turpināšanu ar vardarbīgiem līdzekļiem. Bet mūsdienās šī atziņa uzskatāma par novecojušu, ja runa ir par atomkara² draudiem. **Atomkarš ir cilvēces pašnāvības politika.** Atcerēsimies Hirosimas un Nagasaki traģēdiju (1945), kur šobrīd upuru skaits ir apmēram 0,5 miljoni cilvēku. Mūsdienās atomieroču arsenāls spēj iznīcināt visu dzīvo uz planētas. Patlaban atomkara draudi ir samazināti līdz minimumam.

Kara cēloņi ir objektīvi un subjektīvi. Par **objektīvajiem cēloņiem** ir uzskatāma sabiedrības politiskā sistēma, nacionālās intereses, nevienmērīga valstu attīstība, valstu savstarpējās pretrunas, kas saasinās. **Subjektīvais** kara cēlonis ir politiskā darbība, kas balstās uz attiecīgu ideoloģiju — nacionālsociālistiskā ideoloģija un politika Vācijā un marksistiski-ļeņiniskā ideoloģija PSRS, it sevišķi Staļinlaikā. **Kara cēloņi** būtu jāatšķir no **iegansta.** Pirmā pasaules kara iegans — Austrijas prinča Ferdinanda nogalināšana Sarajevā. Bet **galvenais kara cēlonis** tomēr slēpjas ideoloģijā. Tipisks piemērs ir arī Otrā pasaules kara cēloņi, kuru pamatā bija divu pretēju ideoloģiju — marksisma un nacionālsociālisma konfrontācija.³ Tās centās viena otru iznīcināt ar ieroču palīdzību.

Jā, karš ir nosodāms. Ne jau bez pamata starptautiskajās tiesībās kara uzsākšana tiek uzskatīta par smagāko noziegumu cilvēces priekšā. Bet “nedrīkst vienādi vērtēt agresoru un viņa upuri, (pa)verdzinātāju un cīnītājus par sociālo un nacionālo atbrīvošanos utt.” (Словарь-справочник..., с.39). **NATO alianses veiktā kara operācija** (ar ASV priekšgalā) **pret Irāku** (1991), kas bija okupējusi Kuveitu, bija taisnīga un humāna. To pašu var teikt par NATO militāro operāciju Dienvidslāvijā, lai glābtu

¹ **Klauzevics** (Clausewitz, 1780-1831) Karls — vācu kara teorētiķis, vēsturnieks, ģenerālmajors (1818). Darbā “Par karu, 1-3” (1832-1834) viņš izstrādāja kara teoriju. Savus uzskatus veidoja, ņemot par pamatu Kanta un Hēgeļa filozofiju. Izpētījis 130 karus un karagājienus (1566-1815), viņš nonāca pie secinājuma, ka “**karš ir politikas turpinājums ar citiem līdzekļiem**” un ka “**katram laikmetam ir savi specifiski kari**”. Uz šā pamata tika izvirzīti daži svarīgi kara stratēģijas principi: visu spēku maksimāls sasprindzinājums, spēku koncentrācija galvenā trieciena virzienā, ātra un pēkšņa rīcība, enerģiska sasniegto panākumu izmantošana. Liela uzmanība tika pievērsta kara materiālai sagatavotībai, ģeogrāfiskajam un morālajam faktoram.

² **Atomkarš** (kodolkarš) ir karš, kurā galvenais iznīcināšanas līdzeklis ir kodolieroči — masveida iznīcināšanas ieroci. Tajos izmanto atoma kodolu enerģiju, un tie sastāv no kodolmunicijas ar kodollādīņu, vadības sistēmu un nogādes līdzekļiem (Politiskā enciklopēdija. R., 1987. - 292.lpp.).

³ Sk. grāmatas “Politika” III daļu Staļina “Ļeņinisma jautājumi” un Hitlera “Mana cīņa”; šī daļa iznāks atsevišķā grāmatā.

albāņus no represijām un vardarbības Kosovas provincē (1999). Bet **terorisms ir nosodāms neatkarīgi no tā mērķiem. Nav iespējams terorisms humānisma vārdā**, lai cik cēli būtu tā mērķi. Bet citādi ir vērtējama ASV un Lielbritānijas militārā operācija Irākā, jo tās mērķis bija sagraut ķīmisko un bioloģisko ieroču ražošanas materiālu tehnisko bāzi (1998), lai mazinātu Irākas iespēju apdraudēt kaimiņvalstis.

ASV "administrācija pieņem lēmumu par to, ka pret Irāku var tikt vērsti militārs trieciens, ja tā turpinās nopietni kavēt ANO drošības inspektoru" darbību (Irākas bumbošana tūdaļ var sākties // "Diena", 30.01.98.). Kāpēc Irāka bloķē ANO inspektoru darbību. Kāpēc Maskava cenšas pasargāt no militāra trieciena Sadama Huseina režīmu? — Krievija brīdina: "Ar savu rīcību viņš (ASV prezidents B.Klintonš. — G.T.) var "uzrauties" uz pasaules kara. Pārāk skaļi viņš rīkojas" (Jeļcins: ASV uzbrukums Irākai var izraisīt pasaules karu // "Diena", 5.02.98.). Vai tik tiešām pasaules kara draudi var kļūt reāli?! Nav viegli saprast Maskavas rīcību, kura nereti kļūst neprognozējama, atbalstot S.Huseina režīmu. **Kā labā Krievija centās paglābt Irākas militāros objektus, lai tos neiznīcinātu? Kam tas ir izdevīgi?**

Tieši tad, kad ANO ieroču inspektori tuvojās neatļauto ieroču noliktavām vai to ražotņu atrašanās vietai, viņu darbība tiek ierobežota ar šādiem argumentiem: pazemo Irākas valstisko suverenitāti, spiego CIP uzdevumā, grib iekļūt prezidenta pilis u.tml. Pēc tam seko politiskā krīze, inspektori tiek atsaukti, un ASV draud lietot militāru spēku. **Krievija uzņemas S.Huseina režīma aizstāvja lomu, un pašā pēdējā momentā Irāka kārtējo reizi piekāpjas. Visa pasaule redz Krievijas "diplomātijas uzvaru"**. Kamēr ieroču inspektori atsāk savu darbu, ieroči paslēpti citā vietā. "Pēdējo reizi Bagdādes gudrinieks apņēmas turēt solījumu pirms mēneša, brīdī, kad, amerikāņu bumbvedēji bija ceļā uz mērķiem Irākā; ASV prezidents atsauc uzbrukumu, taču piedraudēja, ka **nākamreiz trieciens tiks izdarīts bez brīdinājuma**" (A.Ozoliņš. Rīga šaipus Bagdādes // "Diena", 18.12.98.).

Pēc kārtējā ANO komisijas vadītāja R.Batlera ziņojuma ASV prezidents pieņem lēmumu vērst pēkšņu militāru triecienu pret iespējamām aizliegto ieroču slēptuvēm, ražotnēm, aviācijas bāzēm un citiem objektiem. Militārās operācijas mērķis ir "samazināt S.Huseina spējas apdraudēt kaimiņus" (Pastiprina triecienu Irākai // "Diena", 19.12.98.). Līdz ar to "Sadama spēja radīt un izmantot ķīmiskos un bioloģiskos ieročus tiek samazināta ar katru dienu un katru uzbrukumu viņa militārajām struktūrām" (turpat). Varbūt Krievija tiešām nespēja saprast, cik bīstama ir šādu ieroču ražošana? — **Krievijas Valsts Dome uzskata, ka Irāka ir "kļuvusi par militārās agresijas upuri"** un aicina prezidentu B.Jeļcinu atjaunot ekonomiskos un militāros sakarus ar Irāku (turpat).

Pēc veiksmīga 70 stundu ilga raķešu trieciena mērķis ir sasniegts. "Irākas ķīmisko un bioloģisko ieroču programmas pēc četrpadsmit dienu militārā trieciena ir atsviestas atpakaļ par vairākiem gadiem" (Sabiedrotie pabeidz veiksmīgu militāro operāciju pret Irāku // "Diena", 20.12.98.). Operācijas *Tuksneša lapsa* laikā uz aptuveni 100 militāriem mērķiem tika palaistas 300 *Tamahouk* spārnotās raķetes un 100 cita tipa raķetes, t.i., vairāk nekā Persijas līča karā. **Vai S.Huseinam pietiks veselā saprāta, lai atjaunotu sadarbību ar ANO ieroču inspektoriem?**

ASV militāro uzbrukumu Irākai **atbalstīja** Lielbritānija (tieši piedaloties operācijā), Vācija, Austrālija, Kanāda, Japāna, Dienvidkoreja. **Nosodīja** Krievija, Ķīna, Francija, Irāna, Pakistāna, Indija. Krasnojarskas gubernators **A.Lebeds** (Лебедь) domā savādāk nekā Valsts Dome: **ASV un Anglijas militārais trieciens Irākai liecina par Krievijas diplomātijas izgāšanos.** Latvija pauž izpratni par ASV un Lielbritānijas militāro triecienu Irākai. **Kāpēc daudzas valstis nespēja novērtēt šo militāro operāciju pret Irāku kā taisnīgu pašu arābu valstu drošības labad?**

Nav pamata neticēt Lielbritānijas ārlietu ministra R.Kuka 1998.gada 19.decembra preses konferencē teiktajam par S.Huseina režīmu:

a) **"spīdzināts un terorizēts** ir ticis jebkurš, kas uzdrošinājies iebilst vārdū pret Sadamu vai viņa režīmu";

b) **nāvēssods** "tiek izmantots pret opozīcijā esošajiem — jebkuram partijai (valdošās Baasa partijas¹ statūti. — *G.T.*) biedram ir jāpieņem zināšanai, ka ar nāvēssodu sodāms katrs, kurš mēģina atbalstīt citu politisko kustību";

c) savā valdīšanas laikā **"Sadams ar nāvēssodu ir sodījis 40 savas ģimenes locekļus";**

d) **religīso līderu** (šīitu². — *G.T.*) noslepkavošana, kuri pārstāv alternatīvu Sadama režīmam;

e) **mazākumtautību pakļaušana genocīdam** (kurdi, puravu arābi u.c.), atsevišķos gadījumos pat izmantojot bioloģiskos un ķīmiskos ieročus;

f) **S.Huseina valdīšanas 12 gadu laikā** Irāka deviņus gadus vienīgi karoja.

Lūk, tādēļ vajadzēja "apstādināt Sadamu masu terora ieroču ražošanā" (R.Kuks, Lielbritānijas ārlietu ministrs. Pret Sadama terora valsti // "Diena", 23.12.98.). **ASV un Lielbritānijas trieciens Irākas militārajiem objektiem bija taisnīgs un humāns.** Kāpēc to nespēja vai necentās saprast

¹ Visarābu sociālistiskās atdzimšanas partijas Irākas sekcija dibināta 1947.gadā, no 1979.gada ģenerālsēkretārs — S.Huseins (Страны мира. Краткий политико-экономический справочник. М., 1981. — С.163).

² **Šīisms un sunnīisms** — galvenie virzieni islamā. Radās 7.gs. pēc Kristus. Arābu Kalifātā šīisms ir izplatīts Irākas dienvidos.

Krievija, Ķīna, Indija, Irāka un daļēji pat Francija? Kā interesēs šīs valstis nosodīja ASV un Angliju? Kam tas bija izdevīgi?

Ne visi piekrit tai izpratnei, kāda pausta Latvijas Republikas oficiālajā paziņojumā par ASV un Anglijas raķešu triecienu Irākai. "Tagad, pēc oficiālā Latvijas izteiktā "nelokāmā atbalsta mums draudzīgajai lielvalstij" tās agresijā pret Irāku, top redzama ASV un Baltijas hartas patiesā cena — tā, neko negarantējot, paredz mums bezdomu amerikāņu satelīta lomu" (M.Brakanskis, RTU pasniedzējs. Apsveiktā ASV un Anglijas agresija // "Diena", 28.12.98.). **Kā no starptautisko tiesību viedokļa vērtējams ASV un Anglijas raķešu trieciens Irākai?** — "...Šī bombardēšana bija tikpat "likumīga" kā, piemēram, PSRS uzbrukums Somijai 1939.gada decembrī" (turpat). Lūk, viena atbilde, kura mēģina vērtēt šo militāro akciju no starptautisko tiesību viedokļa. **Varbūt cita atbilde, balstīta uz līdzīgu analogiju, būs daudz taisnīgāka:** "ASV un sabiedroto Persijas liča karš (1991) pret Irāku, lai atbrīvotu okupēto Kuveitu, bija tikpat taisnīgs kā 70 stundu ilgais ASV un Anglijas raķešu trieciens Irākas militārajiem objektiem 1998.gada decembrī." Divas dažādas izpratnes par ASV un Anglijas pret Irāku vērsto militāro triecienu domātas lasītājam pārdomām par taisnīgu un netaisnīgu karu no starptautisko tiesību normu viedokļa.

Kas patlaban apdraud pasaules drošību? — ASV Centrālās izlūkošanas pārvaldes (CIP) direktors **Dž.Tenets** savā ziņojumā Senāta Bruņoto spēku komitejai **norādīja tos pasaules reģionus, kuros "izveidojusies situācija rada draudus ASV interesēm un pasaules drošībai", un tie ir Krievija, Ķīna, Irāka, Ziemeļkoreja, Indija un Pakistāna, Balkāni.** Viņu uztrauc politiskā situācija Krievijā: "Politiskā situācija ir ārkārtīgi neparedzama, un ekonomikas krīze ietekmē visus Krievijas dzīves aspektus, jo izmisīgi valsts ienākumu meklējumi palielina nopietno problēmu skaitu" (CIP nosauc pasaules draudīgos reģionus // "Diena", 4.02.99.). Atcerēsimies, ka Krievijas ekonomiskā un finanšu krīze būtiski ietekmēja Latvijas ekonomiku, arī banku sistēmas darbību. Nedrīkst aizmirst, ka Krievija ir Latvijas kaimiņvalsts ar vairāku simtu kilometru garu robežu, bet robežlīgums pagaidām nav noslēgts.

6. Stihiskās un organizētās politiskās darbības formas

*Tad, kad vēders kurkst, sirdsapziņas un goda
balss skan visai vāji.*

Platons¹

Masveida politiskās darbības formas aptver lielu skaitu dalībnieku nelielā laika posmā. Faktiski tā ir daudzu cilvēku līdzdalība politikā, kura **izpaužas kā mītiņi, demonstrācijas (masu gājieni), piketi, streiki**. Šādām masveida darbībām ir konkrēts politisks vai ekonomisks mērķis. Tās var izraisīt valdības krīzi vai pat demisiju un haosu valstī. Dažkārt šīm darbībām ir agresīvs raksturs un ir iespējami pat cilvēku upuri. Tā 1997.gada demonstrācijas un mītiņi **Albānijā**, kas bija vērsti pret valdību, aptvēra lielu tautas daļu, kuru apkrāpa bankrotējušās firmas. Valstī sākās haoss. Apkrāpto noguldītāju sašutums un iniciatīva izraisīja masveida vardarbības akcijas. Valdība bija spiesta lūgt Eiropas Savienību ievest karaspēku, lai apsargātu humānās palīdzības sūtījumus (1997.gada marts—aprīlis). **Latvijā** apkrāpto noguldītāju sašutums (1995) nepārvērtās vardarbīgās akcijās, kaut gan tauta tika apkrāpta par apmēram 100 miljoniem latu. Valdības priekšgalā šajā laika posmā (1992—1995) bija I.Godmanis (LTF), V.Birkavs (LC), M.Gailis (LC).

Masveida politiskās darbības formas var apdraudēt demokrātiju.

Tā var pārvērsties par pūļa varu — ohlokrātiju, ka tas notika Albānijā. Pūļa darbība nav prognozējama. **“Pūlī cilvēks viegli ziedo kolektīvismam savas personīgās intereses”** (Политология. Минск, 1995. — С.122). Tādēļ liela nozīme demokrātijā ir politiskai atbildībai un kultūrai, lai demonstrācija vai pikets netraucētu sabiedrisko kārtību un nekļūtu stihisks. Tieši šī nelaime ar nepatīkamām politiskām sekām notika pie Rīgas Domes (3.03.98.), kad policija pret pensionāriem pielietoja spēku. Trūka politiskās kultūras un atbildības gan demonstrantiem, gan policistiem. Rezultātā cieta valsts prestižs.

Jāteic, ka masveida politiskās darbības formas var būt gan stihiskas, gan arī organizētas. Tas ir atkarīgs no konkrētajiem apstākļiem valstī.

Latvijā masveida politisko darbību un tās formas nosaka **Satversmes 8.nodaļa “Cilvēka pamattiesības”**: “Valsts aizsargā iepriekš **pieteiktu miermīlīgu sapulču, gājienu, kā arī piketu brīvību**” (103); “Strādājošiem ir tiesības uz koplīgumu, kā arī **tiesības streikot**” (108).

¹ **Platons** (Platōn, 428 vai 427—348 vai 347 pirms Kristus) ir sengrieķu filozofs. Politikas jomā uzrakstījis dialogus “Valsts”, “Likumi”, “Politīķis”. Viņu var uzskatīt par politikas filozofijas pamatlicēju.

a) **mītiņš**¹ var būt gan stihisks, gan organizēts. Mītiņi ir masu sapulces, kurās apspriež aktuālus, galvenokārt politiskus jautājumus. Taču tie var būt arī ekonomiska, sociāla un citāda rakstura jautājumi. Tātad mītiņš ir masu sapulce, kurā tiek pausta šo masu nostāja politiska, ekonomiska, sociāla vai citāda rakstura jautājumos.

Mītiņš kā publiska masu sapulce kalpo politiskās nostājas izteikšanai. Piemēram, protesta mītiņi, atbalsta mītiņi. **Nepilsoņu mītiņš** (3.03.94.) Strēlnieku laukumā bija protesta mītiņš pret valdības politiku pilsonības jautājumā. Jau tajā laikā nepilsoņu naturalizācija kļuva par visaktuālāko politisko problēmu. Pēc četriem gadiem Eiropas Komisija nosauca politisko prioritāti: nepilsoņu jautājums ("Diena", 7.02.98.). Nepilsoņu jautājums izraisīja pašu lielāko politisko krīzi (8.04.—30.04.98.), kurai bija smagas ārpolitiskās sekas. 6.Saeima un valdība bija spiesta steidzīgi grozīt Pilsonības likumu (22.06.98.), jo, ignorējot pilsonības jautājumu, nebija iespējams prognozēt situāciju valstī.

b) **demonstrācija**² (masu gājiens vai sanāksme). Demonstrācijas radās 17.-18.gs. kā revolucionārās kustības cīņas forma, bet 19.-20.gs. tās kļuva plaši izplatītas strādnieku revolucionārajā cīņā. Rīgā pirmā liela masveida demonstrācija notika 1905.gadā 13.-26.janvārī. Tas bija protests pret strādnieku demonstrācijas apšaušanu Pēterburgā (9.01.05.). Padomjlaikā vispārpieņemtās demonstrācijas ar "obligāti brīvprātīgu" piedalīšanos notika 1.maijā un 7.novembrī. **Mūsdienās demonstrācijas pauž vai nu atbalstu, vai protestu attiecībā uz valdības politiku.** Demonstrācija ir gājiens vai sanāksme ar politiskām, ekonomiskām un citām prasībām un lozungiem, kas pauž sabiedrības vai tās daļas noskaņojumu. Demonstranti atklāti, uzkrītoši pauž konkrētu prasību vai savu attieksmi pret valsts varu (atbalstu, protestu, nosodījumu, naidu u.c.).

c) **pikets**³ marksistiskā izpratnē ir "streikotāju grupa, kas dežurē uzņēmuma teritorijā, lai nepielaistu pie darba streiklaužus" (Politiskā enciklopēdija. R., 1987. — 533.lpp.). **Pikets ir streika sastāvdaļa. Demokrātiskā valstī pikets var būt arī patstāvīga akcija, kuras mērķis ir paust konkrētu politisku vai ekonomisku prasību.** Latvijā jau ir bijuši

¹ **Mītiņš** (angļu *meeting* — masu sapulce, atklāta sapulce; apspriede, satikšanās) ir sapulce, kur tiek kolektīvi apspriests kāds jautājums (politisks mītiņš).

² **Demonstrācija** (lat. *demonstratio* — liecinājums, apliecinājums; parādīšana): 1) sabiedriska noskaņojuma publiska izpausme; **masu gājiens, kas pauž konkrētu sabiedriski politisku noskaņojumu**; 2) process, darbība (filmas demonstrēšana, modes demonstrēšana, fizikas likuma demonstrēšana studentiem), t.i., iepazīstināšana ar kādu parādību, izmantojot uzskates līdzekļus.

³ **Pikets** (fr. *piquet* — neliela vienība, postenis) ir: 1) patruļa, neliels sargpostenis; 2) cilvēku grupa, kas izveidojas kādā punktā, vietā, demonstrējot savas prasības vai paužot savu atbalstu. **Pikets ir neliela streikotāju grupa ar plakātiem, kura dežurē pie kādas iestādes vai citā vietā vai vēršas pret streiklaužiem.**

vairāki piketi pie Saeimas un Ministru kabineta ēkām. Šajos piketos tika izvirzītas konkrētas prasības vai izteikts atbalsts. Piketēt var arī ārvalsts karabāzi, sūtniecību.

d) streiks¹ ir kolektīva organizēta darba pārtraukšana rūpnīcā, valsts iestādē, lai izvirzītu uzņēmējam vai valdībai konkrētas politiskas, ekonomiskas vai cita veida prasības. Padomjlaikā centralizētā plāna ekonomika nepazīna streikus. Protams, bija izņēmumi, bet par tiem nemēdza runāt. Tolaik prese regulāri informēja cilvēkus par streikiem ārzemēs. Piemēram, par to, ka 1986.gadā Lielbritānijā izvērsās poligrāfiķu un jūrnieku streiki, Francijā — ogļraču un aviodispečeru streiki, Spānijā — dokeru un ogļraču streiki utt.

Marksisms savā laikā mācīja, ka pēc Oktobra revolūcijas (1917) izzūd “streiku cīņas priekšnosacījumi” (turpat, 665.lpp.). Taču ir zināms, ka hruščovlaikos tika apšauta demonstrācija (tika izsauktas armijas vienības). **Demokrātiskā politiskajā režīmā streiki ir viena no politiskās darbības izpausmēm, politiskās darbības, kurā iesaistās lielas laužu masas.** Latvijā jau ir nācies iepazīties ar skolotāju un mediķu streikiem (1996), zemnieki ir draudējuši ar protesta akcijām (1997).

Streiki var būt gan stihiski, gan organizēti partijas vadībā. Šeit svarīga ir demokrātiska politiskā kultūra un atbildība. Sabiedrībai bīstami ir stihiski streiki un demonstrācijas, jo tie var pāraugt vardarbībā. Tādēļ patlaban ir aktuāla tautas politiskās kultūras un politiskās atbildības veidošana un audzināšana, sākot ar 5.—6.klasi.

7. Demokrātiskas politiskās darbības kultūra

*Vislielākā cīņa cilvēkam ir ar sevi,
vislielākā uzvara — pašam pār sevi.
Zigfrīds Anna Meierovics²*

Politisko darbību nosaka trīs **garīgie faktori: intelekts, kultūra un atbildība.** Uz šā pamata politiskā doma savā darbībā var panākt **kompro-**

¹ **Streiks** (angļu *strike* — sitiens, streikot) marksistiskā izpratnē ir: 1) “viena no klasiskajām proletariāta cīņas formām kapitalistiskajās valstīs”; 2) kolektīva darba pārtraukšana, izvirzot uzņēmējam vai valdībai kolektīvas prasības” (Politiskā enciklopēdija, 665.lpp.). “Nemarksistiskā izpratnē **streiks ir kolektīva, plānota darba ņēmēju liela cilvēku skaita nepakļaušanās darba laikā** (Arbeitsverweigerung) **ar noteiktu mērķi un nolūku atsākt darbu, ja tiks ņemti vērā streikotāju noteikumi**” (M.G.Schmidt. Wörterbuch zur Politik, S.950).

² **Meierovics** (1887-1925) Zigfrīds Anna — politiķis, diplomāts. **Pirmais Latvijas Republikas ārlietu ministrs.** Gājis bojā autoavārijā.

misu un konsensu svarīgu problēmu risināšanā. Tas patlaban ir aktuāli visās postsociālisma valstīs. Par to liecina Dienvidslāvijas traģēdija, karadarbība Čečenijā un citās vietās pasaulē. Atcerēsimies, ka karš Čečenijā beidzās pēc Hasvajurtas līguma parakstīšanas starp Krieviju un Čečeniju (1996). Taču attiecībā uz terorismu nav pieļaujams ne kompromiss, ne konsenss, jo tādējādi tiktu pavērtā iespēja vēl plašāk izmantot teroru politisku jautājumu risināšanā. Arī brīvības un neatkarības vārdā piekopts terorisms ir nosodāms.

Saprašana — demokrātiskas politikas garīgais pamats, kur izpaužas demokrātiskās politikas intelekts, kultūra un atbildība. Bez saprašanas nav iespējams ne kompromiss, ne konsenss. Padomju laiku garīgais mantojums politikā izpaužas kā cīņa ar citādu domu un atziņu, pat pretinieka apmelošana un nomelnošana. Par argumentiem nereti tiek izmantoti apzīmējumi un “etiķetes”, kam nav nekā kopīga ar politisku diskusiju, kas balstīta uz ideoloģiskiem principiem un nacionālo interešu dziļu izpratni. Lūk, daži no šiem epitētiem, kuri sastopami politikas analizē, komentāros: “rokļaiža”, “visa latviskā nīdējs”, “zaimotājs”, “kangars”, “muļķu zeme”, “reņģu ēdājs”, “prokrievis”, “partokrāts”, “darbojies PSKP pēc 1991.g. 13.janvāra”, “nacionālboļševiks”, “politiskais zīlnieks”, “melu kokteilis” u.tml. Būtībā runa ir par zema līmeņa politisko lamāšanos. Tas rada savstarpēju naidu un apvainojuma izjūtu, atraisot nevaldāmu cīņas garu, kurš mūsu dvēselēs mājo kopš padomju laikiem. Visu to vakardienas padomju cilvēks vēl nespēj uzvarēt sevī.

Jā, 7.Saeimas partiju (LC, TB/LNNK, LSDA, TSP, JP) līderi guva kolektīvu “uzvaru” pār A.Šķēli un TP. Šo partiju līderi nebija spējīgi Latvijas nacionālo interešu labā sākt pašu atbildīgāko cīņu — cīņu pašam ar sevi. Šeit vietā būtu atcerēties Z.Meierovica atziņu, **ka vislielākā uzvara ir uzvara pašam pār sevi.** Tikai šī uzvara pavērs ceļu demokrātiskas politiskās kultūras veidošanai Latvijas Saeimā un Ministru kabinetā, partiju savstarpējās attiecībās, valsts varas un tautas attiecībās.

Tāpat politiķiem un valstsvīriem priekšā stāv pati atbildīgākā cīņa — cīņa pašam ar sevi. To pašu var teikt arī par tautu kopumā. **Ceļš no padomju iekārtas uz demokrātisku sabiedrību visupirms ir dvēseles pārvērtības un audzināšanas ceļš. Jāizaug jaunai paaudzei, un šis process ir sācies.** Ir līdzība tam, kā Bībelē rakstīts: Mozus veda savu tautu (ebrejus) no verdzības Ēģiptē uz brīvību Apsolitā zemē (Izraēlā). Mozum ceļu rādīja Dievs: “Es esmu tas Kungs, tavs Dievs, kas tevi izvedīs no Ēģiptes zemes, no klaušu nama” (Otrā Mozus gr., 20, 2). **Jaunas paaudzes veidošanā un audzināšanā pēcpadomju Latvijā liela un atbildīga loma pieder baznīcai. Politiskā izglītība arī ir šis garīgās audzināšanas svarīgs priekšnoteikums.**

a) kompromiss¹ ir svarīga politiskās darbības forma, kas raksturīga plurālistiskai demokrātijas politikai. **Bez kompromisiem demokrātisks politikas režīms nevar pastāvēt.** Koalīcijas valdība demokrātiskā parlamentārā republikā ir kompromisa rezultāts. Tādēļ atcerēsimies, ka kompromisa garīgo pamatu veido saprašana, kas balstās uz partiju politisko intelektu, politisko kultūru un līderu personisko atbildību.

Kas ir kompromiss politikā? — Tas nozīmē dažādu un pat pretēju principu, viedokļu, interešu saskaņošanu, kuras pamatā ir politiskā atbildība par valsts interešu izpratni un realizāciju dzīvē. Kompromiss nav panākams, ja puses nespēj saprast viena otru un piekāpties. Politikā, kas balstīta uz principu “es zinu”, kompromiss nav iespējams, jo rodas antagonistiskas intereses un pretrunas, kas noved pie nekontrolējamas politiskās cīņas. Tad politika vairs nebalstās uz ideoloģiskiem principiem un dzīves izpratni, jo izvēršas savstarpēja nomelnošana, apmelnošana, tiek vērtas intrigas un doti aizkulišu solījumi.

Piemēram, 6.Saeima apstiprināja premjera A.Šķēles valdību, kura tika izveidota, pamatojoties uz kompromisu. Nenācās viegli saskaņot tik ļoti dažādu partiju — LC, TB, LNNK, DPS, LZS, LVP — programmas. Ne M.Grīnblata (TB), ne Z.Čevera (DPS) sastādīto valdību Saeima neapstiprināja. **Prezidents bija spiests meklēt bezpartijisku premjera kandidātu.** Par ko tas liecina? — Pie demokrātiskiem kompromisiem mūsu politiķi nonāk ar lielām grūtībām. Sevišķi tas attiecas uz Latvijas nacionālajām interesēm nepilsoņu naturalizācijas jomā, lielo uzņēmumu privatizācijā u.c. politikas sfērās.

Latvijā patlaban ir daudz politisku problēmu, kuru risinājums bez kompromisa nav iespējams. Atcerēsimies, ka Latvijā dzīvoja ap **646 000** (12.10.98.) nepilsoņu, kas ir Latvijas pastāvīgie iedzīvotāji. Savā laikā izstrādāja “Sabiedriskā un nacionālā izlīguma” deklarāciju, taču tā netika pieņemta. Vieni bija neitrāli, citi to uzskatīja par atsevišķu politisko partiju taktisku gājieni (“Diena”, 12.12.94.). Bet šis lielais nepilsoņu skaits, kas joprojām nav būtiski mainījies — 620 000 nepilsoņu (26.05.99.) — rada

¹ **Kompromiss** (lat. *compromissum* — savstarpējs solījums, nolīgums) ir savstarpējs izlīgums, kas panākts uz attiecīga abu pušu solījuma, apņemšanās un savstarpējas sapratnes pamata. Tas var būt politikā, ekonomikā, kultūrā un citās dzīves sfērās, it sevišķi starpvalstu attiecībās. “Kompromiss ir vienošanās starp konfliktējošo pušu pārstāvjiem; dažādu interešu, redzes viedokļu pārstāvju pretrunu noregulēšana, kas panākta savstarpējas piekāpšanās rezultātā” (Politiskā enciklopēdija. R., 1987. — 304.lpp.). Kompromiss ir nolīgums - rakstveida vienošanās. To var panākt, savstarpēji samierinoties un piekāpjoties divām vai vairākām pusēm, piemēram, koalīcijas valdība, kuru veido vairākas dažādas partijas. **Kompromisa garīgo pamatu veido saprašana.** Visupirms runa ir par visai valstij kopīgo nacionālo interešu saprašanu kā stratēģiskās politikas priekšnoteikumu.

zināmu sociālo spriedzi¹. Savukārt politiskās partijas nespēj rast kompromisu, lai realizētu tālredzīgu politiku. Ko darīt?

Savstarpēja politisko spēku piekāpšanās svarīgu jautājumu risināšanā, lai sasniegtu konkrētu mērķi, ir raksturīga demokrātijas iezīme. Bez kompromisa nav domājama Latvijas nacionālo interešu izpratne valsts stratēģiskās politikas līmenī. Svarīga ir valdošās koalīcijas partijas spēja distancēties no savām programmatiskajām nostādnēm un principiem, kā arī dziļā kompromisa izpratne, atsakoties no personāliju principa un partijiskām ambīcijām. 7.Saeima, apstiprinot mazākumvaldību (LC, TB/LNNK, JP), nespēja šo šķērslī pārvarēt. Par primāru tika atzīts personāliju princips, bet netika izpildīts parlamentārās demokrātijas uzdevums — izveidot vairākumvaldību kā politiskās darbības stabilitātes garantu. Kāpēc 7.Saeimas partijas nespēja rast kompromisu, lai izveidotu stabilu vairākumvaldību (TP, LC, TB/LNNK)? — Visupirms partiju līderiem pietrūka atbildības — politiskās atbildības — valsts priekšā, un viņi nebija spējīgi rast kompromisu. Varbūt trūka kompromisa izpratnes? — **Trūka valdošo partiju līderu personiskās politiskās atbildības valsts un visas tautas priekšā.**

Ko partijas iegūst kompromisa ceļā — savstarpējās piekāpšanās ceļā? **“Kompromiss nozīmē to, ka neviens no mērķiem nav pilnībā sasniegts. Kompromisa rezultātā iegūst vairāk nekā zaudē. Iegūst abas puses”** (Jesajas Berlina izaicinājums // “Diena”, 24.09.98.). Tā 6.Saeimas partijas nespēja rast kompromisu sabiedrības integrācijas un nepilsoņu naturalizācijas jomā, jo nevarēja vienoties šādos jautājumos: 1) kas veicina sabiedrības šķelšanos, apdraudot Latvijas drošību no iekšienes? 2) vai atvieglota un paātrināta nepilsoņu naturalizācija atbilst Latvijas nacionālajām interesēm šādās jomās: drošība, sabiedrības integrācija, latviešu tautas izdzīvošana un attīstība u.c. **Notika politiku un sabiedrības šķelšanās**, kas spilgti izpaudās referendumā par grozījumiem Pilsonības likumā (3.10.98.): pret grozījumu atcelšanu izteicās 53,9%, bet par — 44,76% (“Diena”, speciālizlaidums, 4.10.98.).

1998.gada sākumā Eiropas Komisija² par **politisko prioritāti** Latvijā

¹ No 1.02.95.g. līdz 31.07.98.g. pilsonību naturalizācijas ceļā ieguvuši 9639 cilvēki. Nav grūti aprēķināt, ka pie līdzšinējiem naturalizācijas tempiem pēc 10 gadiem Latvija būs 623 160 nepilsoņu, pēc 20 gadiem — 568 080 nepilsoņu. Protams, **Pilsonības likuma grozījumi** (22.06.98.) mainīs naturalizācijas tempus (Naturalizācijas ledus ir izkustējies // “Diena”, 13.11.98.). Ja gadā varētu naturalizēties 25 000 nepilsoņu, tad pēc 10 gadiem Latvijā būs 396 000 nepilsoņu, pēc 20 gadiem — 146 000 (Šogad naturalizējušies rekord daudz nepilsoņu // “Diena”, 29.12.98. Vai šādi naturalizācijas tempi ir reāli? — Par naturalizācijas tempu politisko pamatojumu V.Krištopana valdības deklarācijā nekas nav teikts. Arī A.Šķeles valdības deklarācijā nepilsoņu naturalizācija nav politiskā prioritāte.

² **Eiropas Komisija** (*European Commission*) ir Eiropas Savienības izpildvaras institūcija, kura sastāv no attiecīgo valstu valdības ieceltiem locekļiem. Komisiju vada prezidents. Par EK prezidentu ievēlēts itālietis **Romano Prodi** (15.09.99.).

attiecībā uz nākamajiem pieciem gadiem izvirzīja **nepilsoņu naturalizācijas jautājuma** risināšanu (Politiskā prioritāte — nepilsoņu jautājums // "Diena", 7.02.98.). Tādējādi nākas atzīt, ka 6.Saeimas valdošās koalīcijas partijas (LC, TB/LNNK, DPS) nespēja laikus šo politisko prioritāti saskatīt un saprast. Esam pieraduši, ka mums pasaka priekšā vai ka mūs piespiež rīkoties kārtējā politiskā krīze (8.04.). Gluži kā padomjlaikos, kad Maskava pateica priekšā, ko darīt, bet tagad — Eiropas Savienība, EDSO, NATO.

Pastāv uzskats, ka daļa — kāda daļa? kurš to noteiks? — nepilsoņu ir okupanti vai kolonisti. Ir nopietni jāiedziļinās vēstures izpratnē (1918—1998), lai rastu demokrātisku kompromisu nepilsoņu jautājumu risināšanā. Tādēļ mēs šo **svarīgo jautājumu kā politisku prioritāti akcentēsim vairākkārt, balstoties uz trim svarīgiem orientieriem: 1) Latvijas nacionālās intereses; 2) vēstures, it sevišķi 1940.gada notikumu izpratne; 3) demokrātija kā politiskā brīvība un personiskā atbildība.** Latvijas nacionālās intereses aptver šādas politikas jomas: 1) valstiskā suverenitāte; 2) drošība; 3) labklājība; 4) latviešu tautas izdzīvošana; 5) sabiedrības integrācija un 6) nepilsoņu naturalizācija. **Tikai kompromiss visos šajos politiski svarīgākajos jautājumos var kļūt par valsts stratēģiskās politikas ceļrādi.** Šajā kontekstā vēlreiz vajag izvērtēt deklarāciju "Par Latvijas okupāciju" (22.09.96.). Ko pozitīvu šī deklarācija ir devusi nacionālo interešu jomā? Vai tā ir veicinājusi nepilsoņu jautājuma risināšanu politiskā taisnīguma garā? Vai šo deklarāciju ir atzinušas starptautiskās organizācijas (ANO, Eiropas Savienība, EDSO), Rietumeiropas valstis un Krievija?

Atcerēsimies, ka **Latvijas Tautas Saeima 1940.gadā 21.jūlijā pieņēma deklarāciju par Latvijas iestāšanos PSRS sastāvā.** Divas dažādas, gluži pretējās deklarācijas, kuras nevarēja pieņemt bez latviešu tautas atbalsta. Runa nav par to, cik latviešu atbalstīja vienu vai otru deklarāciju. Mūsu priekšā ir divi pretēji politiski dokumenti, kā arī attiecīgi vēstures fakti un notikumi, kuros piedalījās latviešu tauta. To nedrīkst ignorēt, ja runa ir par demokrātisku politiku, par demokrātiskas sabiedrības celšanu, par Latvijas nacionālajām interesēm.

Latvijas valsts gāja bojā 1940.gada 21.jūlijā, kad latviešu boļševiki ar Krievijas boļševiku atbalstu ņēma varu savās rokās. Bez tautas līdzdalības tas nevarēja notikt. Vēsturniekiem ir skaidri jāpauž šīs līdzdalības izpratnes un vērtējums vēsturiski politiskā skatījumā. Nedrīkst aizmirst to, ka marksistiskā ideoloģija sašķēla daudzas tautas, novedot līdz pilsoņu karam. Ne mazāk svarīga ir šo notikumu izvērtēšana no starptautisko tiesību aspekta.

Vai no starptautisko tiesību viedokļa komunisma celtniecību Latvijā var vērtēt kā okupāciju un kolonizāciju 50 gadu garumā? Starptautisko

tiesību aspektā šos notikumus ir pētījis **D.A.Lēbers**¹ (V.Blūzma, O.Celle, T.Jundzis — u.c. Latvijas valsts atjaunošana. 1986. — 1993. R., 1998. — 7.—41.lpp.). Taču vēsturiski politiskā aspektā šo jautājumu vajadzētu pētīt ne vienā vien starptautiskā vēsturnieku un politologu konferencē, kurā piedalās ASV, Krievija un Rietumvalstis. Tā rezultātā varētu rasties starptautiska mēroga deklarācija par notikumiem Latvijā 1940.gada vasarā. **Lai starptautiskā līmenī juridiski atzītu okupācijas faktu, jāpamato un jāpierāda, ka līgumi starp PSRS un Latviju bija varmācīgi uzspiesti un padomju karaspēka izvietošana Latvijā (1939) bija starptautisko tiesību pārkāpums.**

Sobrīd nepilsoņu naturalizācijas jautājumā veidojas strupceļš. Pilsonības likuma grozījumi (22.06.98.) politiķu vērtējumā un izpratnē pauž politiķu un pilsoņu antagonistisku šķelšanos. Par to liecināja gatavošanās referendumam. Tika nolemts šādi formulēt jautājumu: “Vai jūs esat par 1998.gada 22.jūnija likuma “Grozījumi Pilsonības likumā atcelšanu?” (Apstiprināta tautas nobalsošanas zīme // “SestDiena”, 9.09.98.). Ministru kabinets piešķir 232 600 latu tautas nobalsošanas sarīkošanai. Pret grozījuma atcelšanu iestājas DPS, TP, TSP, LC, LSDA, LZS, bet par grozījumu atcelšanu — TB/LNNK, KDS, ZP. **“TB/LNNK uzskata, ka tikai stingra politika pilsonības un imigrācijas jautājumos ļaus nodrošināt latviešu tautas brīvu attīstību”** (Pilsonības politika partiju priekšvēlēšanu programmās // “Diena”, 26.08.98). Viens no striktās līnijas paudējiem J.Dobelis savās politiskajās atziņās nereti vadās no principa: **“Es neklūdus vispār nekad”** (Līgumi un pilsonība — līdzīgi scenāriji // “Diena”, 9.09.98.). Neklūdās tikai tas, kurš savās atziņās spēj vadīties no patiesības. Bet tas iespējams tikai zinātniskas ideoloģijas ietvaros. Atcerēsimies, ka komunisms tika celts, vadoties no zinātniskām Marksa—Engelsa—Ļeņina patiesībām. **Demokrātiska politika nav iespējama uz zinātnisku patiesību bāzes. Nākotnes zināšana paver ceļu gara tumsībai politikas jomā.**

Tiklīdz politiķi sāk pretendēt uz zinātniskām patiesībām, kompromiss svarīgos politiskos jautājumos kļūst neiespējams. Ņemot vērā mūsu tautas zemo politiskā intelekta līmeni, referendumus var pavērt maldu ceļu valsts politikas līmenī un sašķelt tautu. Varbūt vienīgā izeja — uzklaut Eiropas Savienības valstu un ASV padomu — **atbalstīt Pilsonības likuma grozījumus?** Šāda nostāja atbilst Latvijas nacionālajām interesēm. Referendums (3.10.98.) parādīja, ka **Latvija bija par mata tiesu no politiskā strupceļa.** Varbūt palīdzēja ASV valdības paziņojums: **“Mēs ceram, ka**

¹ **Lēbers** (Leber, dz.1923.g. Rīgā) Dītrihs Andrejs. No Latvijas izceļojis 1939.gadā. Studējis tiesības Mārburgas universitātē (*dr.iur.*), beidzis Kolumbijas universitāti Ņujorkā ar maģistra grādu (1953). Apbalvots ar Triju Zvaigžņu ordeni (1995). Aktīvi piedalījies atmodas procesā Latvijā. Pirmais izvirzīja jautājumu par Molotova — Ribentropa pakta slepenajiem protokolliem (Tallina, 1988).

Latvijas tauta referendumā nolems, ka šiem grozījumiem jāklūst par likumu. Mēs ticam, ka šāds lēmums paātrinās Latvijas integrāciju globālajās un Eiroatlantiskajās institūcijās un būtiski veicinās Latvijas un ASV divpusējo attiecību turpmāko attīstību” (Bridina Latviju pirms referenduma // “Diena”, 2.10.98.). Referenduma rezultāts liecina par tautas politisko šķelšanos: 53,09% pilsoņu nobalsoja pret 1998.gada 22.jūnija likuma “Grozījumi pilsonības likuma” atcelšanu, bet 44,76% bija par (“Diena”, speciālizlaidums, 4.10.98.). **Gandrīz puse pilsoņu tā arī nespēja saprast, ka no valstiskās drošības viedokļa lielas nepilsoņu masas klātbūtne ar ierobežotām tiesībām un apšaubāmu lojalitāti ir bīstamāka par naturalizētu un kaut daļēji integrētu pilsoņu kopumu.** Priekšā stāv nopietns politiskās izglītības darbs. Eiropas Savienība drīkst izvirzīt prasības un kritērijus, kas jāpilda potenciālajām dalībvalstīm. Un tas tika realizēts Pilsonības likuma grozījumos (22.06.98.).

Kompromiss nav iespējams, ja ir zems politiskā intelekta, politiskās kultūras un atbildības līmenis. Tādēļ Rietumeiropā sevišķi liela uzmanība tiek pievērsta politiskās izglītības sistēmai. Vai 7.Saeimas partijas būs spējīgas uz kompromisu Latvijas nacionālo interešu jomā (TP, LC, TB/LNNK, TSP, LSDA, JP)? — Pēc vēlēšanām valda emocijas un ambīcijas ar striktiem noteikumiem. LC ir gatavs uzņemties valdības veidošanas iniciatīvu ar galveno nosacījumu — par Ministru prezidenta kandidātu jāizvirza V.Krištopans. **“Šis cilvēks (A. Šķēle. — G.T.) nemāk vadīt valsti un valdību,”** viennozīmīgi paziņo V.Krištopans. TB/LNNK līderis M.Grīnblats spriež šādi: “TP un LC pusē ir bumba. Mēs izvērtēsim, kurš piedāvājums būs labāks” (LC gatavs veidot valdību // “Diena”, speciālizlaidums, 4.10.98.). **Nevis valsts un nacionālās intereses, bet partiju šaurās interesītes un ambīcijas ņem virsroku.** Tā rezultātā radās mazākumvaldība (LC, TB/LNNK, JP). Tāda ir postsociālistiskā demokrātija. Partijas nespēj izpildīt savu uzdevumu — parlamentārās demokrātijas uzdevumu — **izveidot vairākumvaldību,** uzņemoties atbildību par stāvokli valstī. Tas notika pēc V.Krištopana valdības krišanas (5.07.99.).

b) konsenss¹ ir vienprātīga lēmumu, dokumentu apspriešana un

¹ **Konsenss** (lat. *consensus* — saskaņa, vienprātība) ir “lēmuma vai starptautiska līguma pieņemšana starptautiskā konferencē, apspriedē vai organizācijā vispārējas un pilnīgas vienprātības apstākļos bez balsošanas, ja preti nevēršas neviens no foruma dalībniekiem” (Politiskā enciklopēdija, 315.lpp.). Ja neizdodas uzreiz panākt pilnīgu vienprātību, attiecīgā problēma tiek apspriesta, līdz panāk pilnīgu vienprātību. Bet tas nav iespējams bez abu pušu piekāpšanās, kuras pamatā ir sapratne. V.Krištopana mazākumvaldības koalīcija cerēja strādāt uz konsensa pamata, balstoties uz LSDA un TSP klusējošu piekrišanu. Premjers ir pārliecināts, ka par visu varēs vienoties ar LSDA (Premjera un sociāldemokrātu viedokļi par līgumu atšķiras // “Diena”, 28.01.99.). Vai LSDA uzņemsies koalīcijas partnera pienākumus, nesajemot koalīcijas frakciju tiesības? — Šo politisko tirgošanos pārtrauca V.Krištopana valdības krišana (5.07.99.).

pieņemšana. **“Sociālpolitiskais konsenss** ir: 1) divu vai vairāku politisko subjektu uzskatu un orientāciju saskaņošana, kurā izpaužas attiecīgā sadarbība, risinot sabiedriski politiskās dzīves jautājumus; 2) sociālpolitisku lēmumu un dokumentu pieņemšanas kārtība un metode, kuru apspriešanas gaitā tiek panākta principiāla uzskatu, pozīciju vienotība un kuri tiek pieņemti vienbalsīgi” (Словарь-справочник..., с.104). Tātad konsenss ir politiskās darbības rezultāts, kurš rodas uz kopēju principu, uzskatu, pozīciju vienbalsīgas pieņemšanas pamata.

Konsenss ir svarīgs un optimāls politiskās darbības ceļš situācijā, kad vajag saglabāt vai panākt sociālās grupas un partijas vienotību, valdības koalīcijas un sabiedrības vienotību, lai novērstu konfrontāciju, konfliktus, streikus un valdības krīzi. “Konsenss kā politikas ceļrādītājs pauž “gatavību” uz kompromisiem, vienlīdzīgām un konstruktīvām sarunām ar partneriem; konsenss ir savstarpēji iecietīga interešu atzišana, vispārcilvēcisko interešu un vērtību prioritātes atzišana utt.” (turpat, 104. lpp.). Tātad **“konsensu var uzskatīt par svarīgu un nozīmīgu rādītāju attiecībā uz kopīgiem mērķiem, vērtībām un normām.** Tas balstās uz gatavību piekrist, uz piekrišanas un saskaņas viedokli kā jebkuras **sabiedrības funkcionēšanas priekšnoteikumu** (M.G.Schmidt. Wörterbuch zur Politik. Stuttgart, 19915. — S.504).

Konsensam kā politiskās darbības metodei ir un būs **liela nozīme ANO¹** darbībā, ir **sevišķi Drošības padomes darbībā.** Konsenss ir tās ceļrādītājs. Arī atsevišķas valsts iekšpolitikā un ārpolitikā konsensam ir milzīga nozīme, sākot ar pilsoņu saskaņas veidošanu pašā valstī un beidzot ar kaimiņvalstu attiecībām. Latvijā konsensam ir liela nozīme saskaņas veidošanā starp pilsoņiem (ap 1,807 milj.) un nepilsoņiem (0,6508 milj.)². Šai sakarībā vēlreiz atgādināsim, ka politika, kas balstās uz “es zinu”, nav spējīga ne uz kompromisiem, ne uz konsensu. Atcerēsimies PSKP “zinātnisko politiku” un **nepretendēsim uz “es zinu” savās politikajās atziņās, lēmumos, deklarācijās.** Cita lieta — konkrēti fakti, skaitļi, vietas u.tml., kas ir jāzina, lai pēc tam tos saprastu. Runa ir par to, kas jau noticis, — par vēstures faktiem, kuri jāzina, lai varētu tos saprast.

Konsenss kļūst iespējams, ja politiskās partijas un to līderi savā darbībā nepretendē uz “es zinu”, veidojot politiskās atziņas, lēmumus, deklarācijas. Protams, lai kaut ko saprastu politikā, ir jābalstās uz vēstures faktiem, skaitļiem, u.tml., kas vispirms ir jāzina.

¹ ANO (*United Nations Organization* — Apvienoto Nāciju Organizācija) “ir galvenā starpvalstu starptautiskā organizācija miera un starptautiskās drošības uzturēšanai un nostiprināšanai, kā arī sadarbības attīstīšanai starp valstīm” (Politiskā enciklopēdija. R., 1987. — 32. lpp.). Lēmums par ANO izveidošanu tika pieņemts PSRS, ASV un Lielbritānijas ārlietu ministru apspriedē Maskavā (30.10.43.). Statūtus izstrādāja 50 valstu pārstāvji Sanfrancisko konferencē (25.04.—26.06.45.), kurā tika izveidota ANO, kas oficiāli savu darbību uzsāka 1945. gada 24. oktobrī. Drošības padome ir pastāvīgi funkcionējoša vadoša ANO politiskā institūcija, kuras darbības pamatprincips ir konsenss. Tā ir atbildīga par starptautiskā miera un drošības uzturēšanu.

² Latviešu skaits valstī audzis līdz 55,3% // “Diena”, 27.07.98.

II. POLITISKĀS DARBĪBAS STADIJAS

(politisku lēmumu, dokumentu, likumu radīšana,
pieņemšana un realizēšana)

Politiskā darbība¹ ir politiskās varas subjektu interešu un mērķu radīšana, pieņemšana un realizācija dzīvē. **Izšķir trīs politiskās darbības stadijas:**

1) politisko interešu un prasību veidošana, formulēšana un to manifestācija; 2) politisko lēmumu pieņemšana²; 3) politisko lēmumu īstenošana valsts darbībā.

1. Politisko interešu un prasību veidošana, formulēšana un manifestācija. Šajā stadijā varas institūciju pārstāvji un politisko partiju līderi un biedri tieši kontaktējas ar masām, izmantojot masu informācijas līdzekļus, referendumus, streikus, vēlēšanas, mītiņus, piketus u.t.jpr. Iepriekšējās nodaļās mēs jau apskatījām streikus, mītiņus un piketus kā līdzdalību politikā.

Masu informācijas līdzekļi ir prese, radio, televīzija, informācijas aģentūras³, starptautisko organizāciju informācijas dienesti. Presi un televīziju mēdz dēvēt par "ceturto varu". Masu informācijas līdzekļi⁴ ir ietekmīgs spēks, kuru politiskās partijas, sabiedriskās kustības, šķiras un

¹ "Politiskā darbība" un "politiskais process" tiek lietoti kā sinonīmi. Politiskā darbība ir process — tieši vai netieši savstarpēji saistīti darbības secīgi posmi sabiedrības pārvaldīšanas jomā.

² Arī likums, kuru pieņem parlaments, ir politiska lēmuma rezultāts.

³ **Informācijas aģentūra** (preses aģentūra) ir "organizācija, kas vāc, apstrādā un piegādā (uz līguma pamata) informāciju laikrakstiem, žurnāliem, radio, televīzijai, izdevniecībām, valsts iestādēm, sabiedriskajām organizācijām un personām. Mūsdienīgu informācijas aģentūras gatavo arī reportāžas, rakstus, apskatus, aprakstus, ilustratīvo materiālu, kā arī visu preses izdevuma numuru" (Politiskā enciklopēdija, 236.lpp.). Pirmās informācijas aģentūras (IA) radās 19.gs. pirmajā pusē. Pie pasaules lielākajām IA pieder Lielbritānijas "Reuters Ltd", ASV "Associated Press" (AP) un "United Press International" (UPI), Vācijas "Deutsche Presse Agentur" (DPA), savā laikā arī "slavenā" Padomju Savienības Telegrāfa aģentūra (TASS) u.c.

Informācija (*lat. informatio* — izskaidrojums, izklāsts) ir "ziņas, priekšstati, kurus cilvēki nodod cits citam ar dažādu nosacītu sistēmu un sakaru kanālu starpniecību. Informācijas saņemšanas rezultātā tiek samazināta stāvokļa nenoteiktība. Mūsdienās informācijas kategorijai ir metateorētisks statuss, ko izmanto visās zinātņu nozarēs" (turpat, 236.lpp.).

⁴ "Masu informācijas līdzekļi", "sabiedrības saziņas līdzekļi" un "masu mediji" tiek lietoti kā sinonīmi.

sociālās grupas izmanto savu politisko interešu paušanai, aizstāvēšanai, propagandēšanai vai arī pretēju uzskatu kritizēšanai un noliegšanai. **Tādēļ šo masu informācijas līdzekļu patstāvība un neatkarība no valdības un valdošo partiju koalīcijas ir ļoti svarīga. Tā ir tipiska demokrātiska politiskā režīma iezīme, bez kuras demokrātija nav iespējama. Bet ir nepieciešams augsts tautas politiskā intelekta, kultūras un atbildības līmenis, lai masu informācijas līdzekļi varētu aktīvi veicināt demokrātijas attīstību.** Pretējā gadījumā informācija paliks neizprasta vai arī tiks izkropļota, nereti pat apzināti, mērķtiecīgi izkropļota.

Masu informācijas līdzekļu neatkarībai jābalstās uz dziļi izprastu politisko atbildību. Atcerēsimies, ka **masu informācijas līdzekļi saista politiskās partijas un valsts varas institūcijas ar visplašākajām tautas masām un līdz ar to audzina politisko intelektu, politisko kultūru un atbildību.** Politiku intrigas, savstarpēja apmelošana un nomelnošana būtiski diskreditē valsts varu. Tā 7.Saeimas vēlēšanu priekšvakarā izvērtās īsts kompromatu karš (Vēlēšanu dienas rītā esot plānota kompromatu kara kulminācija // "Diena", 3.10.98.). Lielākie skandāli tipiski raksturo postsociālistiskās demokrātijas politisko kultūru un politiku personisko bezatbildību. Nožēlojami, ja politiska diskusija tiešraidē beidzas šādi: E.Inkēns pārmet A.Šķēlem dubultmorāles standartus, nodēvējot viņu par zaglīgu un negodīgu cilvēku, un aņņemas to pierādīt. Pārbaudot lietas būtību pēc A.Šķēles iesniegtajiem dokumentiem, "prokuratūra atteicās ierosināt krimināllietu par dienesta stāvokļa ļaunprātīgu izmantošanu nozieguma sastāva trūkuma dēļ" (Lielākie skandāli no Saeimas līdz Saeimai // "Diena", 2.10.98.). **Kāpēc E.Inkēnam vajadzēja pazemot un nomelnot A.Šķēli?** Kāpēc izraisījās arī citu politiku skandāli — E.Inkēna, A.Kiršteina, A.Rugātes, P.Apiņa, V.Krištopana, G.Krasta, R.Paula, A.Panteļejeva, J.Ādamsona? — Partiju līderu un masu mēdiju politiskā bezatbildība izraisīja šo kompromatu karu. Varbūt labāk atcerēties **M.Lutera¹** atziņu: **"Vislielākais gods, ko mēs varam cilvēkiem parādīt, ir uzticēties viņiem."** Kad Latvijas politiķi sāks uzticēties cits citam? — Kad centīsies cits citu saprast, nevis apmelot un nomelnot, tad sāksies patiesa demokrātiska politika. Pagaidām nereti valda neuzticība, pat naids. Tādēļ politiskā darbība bieži vien balstās uz personāliju principu, aizkulišu solījumiem un vienošanos. Tā ar 7.Saeimas atbalstu uz šiem pamatiem tapa V.Krištopana mazākumvaldība. **Varbūt Latvijas nacionālo interešu vārdā 7.Saeimas partiju līderiem vajadzētu cits citam parādīt vislielāko godu un savstarpēji uzticēties?** — Šī uzticēšanās iesākās tikai pēc LC politiskās krīzes un V.Krištopana valdības krišanas (5.07.99.). Izveidojās tā valdošā

¹ **Luters** (Luther) Mārtiņš (1483-1546) — vācu teologs, domātājs, sabiedriska darbinieks. Reformācijas vadītājs Vācijā, vācu protestantisma (luterisma) dibinātājs.

koalīcija, kurai atbilstoši demokrātijas principiem vajadzēja tapt pēc 7.Saeimas vēlēšanām (TP, LC, TB/LNNK).

a) referendums¹ ir raksturīgs politiskās darbības pirmajai un otrajai stadijai, kur varas institūcijas (politiskās partijas valdošā koalīcijā vai opozīcijā) svarīga politiska jautājuma risināšanā izvirza dažādus variantus (dažādus risinājuma ceļus), lai iesaistot masas, noskaidrotu to viedokli. Partiju aģitācija attiecas uz politiskās darbības pirmo stadiju. Tādējādi referendumā **tauta tieši piedalās attiecīga politiskā jautājuma risināšanā vai likuma pieņemšanā. Šeit jau iezīmējas politiskās darbības otrā stadija, jo konkrēts cilvēks pauž savu viedokli.** Plašu tautas masu zems politiskā intelekta līmenis mazina referenduma nozīmi. Tādēļ Rietumu pasaulē politiskajai izglītībai tiek pievērsta liela uzmanība, jau sākot ar pamatskolu.

Referendums ir viens no demokrātijas institūtiem. Tajā tiek pieņemta konstitūcija vai arī būtiski tās grozījumi, apspriestas svarīgas iekšpolitikas vai ārpolitikas problēmas. **Mūsu sabiedrībai priekšā stāv referendums par iestāšanos Eiropas Savienībā.** Bet ko mēs panāksim, iestājoties tajā? — Kāpēc Norvēģijas iedzīvotāji balsoja pret iestāšanos Eiropas Savienībā? Šo un vēl daudzu citu svarīgu politisku jautājumu risināšana prasa augstu politisko intelektu, kultūru un atbildību. Patlaban ir svarīgi saprast un atcerēties, ka **Latvijā ražotās preces un pārtikas produkti nav konkurētspējīgi Eiropas Savienības tirgū. Tas ir būtiski.** Ne mazāk būtiski ir tas, ka “vērojama konsekventa makroekonomiskā uzlabošanās”, bet trūkst “noturīgas saiknes starp ekonomiskajiem panākumiem un tautas lielākās daļas labklājību” (Latvijā vēl šķirti ekonomiskie panākumi un labklājība // “Diena”, 26.01.99.). Tautas labklājību ietekmē niecīgais nacionālā kopprodukta pieaugums uz katru iedzīvotāju. 1998.gada beigās bezdarbnieku skaits pirmo reizi pārsniedzis 100 000 (“Diena”, 11.11.98.). Bet valdības deklarācijā (“Diena”, 27.—28.11.98.) trūkst politiski pamatotas valsts ekonomiskās attīstības koncepcijas.

Referendums ir ļoti atbildīgs politiskās darbības akts. Tas aptver pirmo un otro stadiju svarīgu politisko lēmumu pieņemšanā, kuri skar visas tautas intereses.

Atgādināsim, ka ne vienmēr ir lietderīgi un politiski tālredzīgi rīkot referendumu. Tipisks piemērs — referendum par grozījumiem Pilsonības likumā, kurus pieņēma 6.Saeima (22.06.98.). **Kāpēc šajā gadījumā nebija lietderīgi rīkot referendumu? — Pirmkārt,** politiķi nespēja panākt kompromisu un atbildīgi darboties nepilsoņu jautājuma risināšanā. **Otrkārt,** partijas referendumu izmantoja savā priekšvēlēšanu aģitācijā, turklāt par valsts naudu (tika iztērēti 500 000 latu). **Treškārt,** politiķi nespēja paredzēt,

¹ **Referendums** (lat. *referendum* — tas, ko vajag paziņot, pavēstīt) ir visas tautas gribas izpausme (balsošana vai aptauja) svarīgu politisku vai sabiedrisku jautājumu risināšanā, kā arī nozīmīgu likumu pieņemšanā.

ka pēc gada tomēr valstī paliks 620 000 nepilsoņu (Naturalizāciju cer pabeigt 7 gadu laikā // "Diena", 26.05.99.). **Ceturtkārt**, referendums sašķēla gan politiskus, gan sabiedrību.

Nav skaidrības ļoti svarīgā politiskā jautājumā, kurš skar Latvijas nacionālās intereses: **kas faktiski apdraud latviešu tautas izdzīvošanu?** Šādā situācijā atbildība tika uzvelta uz tautas pleciem — lai tauta lemj par Pilsonības likuma grozījumiem! — **Varbūt 6.Saeima rikojas politiski bezatbildīgi?**

Ieklausīsimies ASV vēstnieka Latvijā **L.Nepera atziņās**: "Kā jūs draugs es vēlētos, lai, balsojot referendumā, jūs balsotu par nākotni. Mēs atbalstīsim Latviju, bet **uztraucamies, ka Latvija var zaudēt integrācijas tempu. Labojumi Pilsonības likumā ir solis uz sabiedrības integrāciju**, ceru, ka jūs varat uz to skatīties no Eiropas integrācijas viedokļa. **Šajā laikā Latvijai vajag draugus Rietumos, un pašlaik ir svarīgi rādīt, ka Latvija var izpildīt savas apņemšanās pret starptautisko sabiedrību. Šis nav laiks radīt šaubas**" (Larijs Nepers atvadās no Liepājas // "Diena", 10.09.98.). Lasītājam paveras iespēja veidot savu viedokli nepilsoņu jautājumā Latvijas nacionālo interešu skatījumā. Tas būs viņa skats nākotnē.

b) manifestācija¹ ir publisks masveida akts, kurā tiek izteiktas politiskas, ekonomiskas vai citas prasības, aicinājums, kritika, nosodījums manifesta²

¹ **Manifestācija** (lat. *manifestatio* — izrādīšana, atklāšana) ir publiska masveida uzstāšanās, lai izteiktu politiskas prasības, paustu solidaritāti, protestu vai līdzjūtību. Manifestācijā var pasludināt arī attiecīgu manifestu vai politiski svarīgu devīzi. Tā Tautas frontes manifestācija Mežaparkā notika ar devīzi "Par tiesisku valsti" (7.10.88.) brīvā Latvijā.

Par manifestāciju var uzskatīt arī Vidzemes zemnieku protesta akciju, kurā piedalījās ap 300 lauksaimnieku no 16 rajoniem. Pie Bērzukroga (30.04.97.) ar tehniku tika nobloķēts ceļu krustojums. Zemnieki gribēja panākt Saeimas ārkārtas sēdes sasaukšanu, lai piespiestu valdību ieklausīties viņu jau agrāk izteiktajās prasībās (Zemnieki bloķēs ceļu // "Diena", 30.04.97.). Akcija pie Bērzukroga noritēja ar lozungiem: "Ekonomiski pamatotas subsīdijas lauku iedzīvotājiem!", "Prasām reālu tirgu un lauksaimniecības ražojumu aizsardzību!". Ceļu krustojumā stāvēja ap 100 traktoru un piekabju (Protesta akciju rīkotāji grib dialogu ar valdību // "Diena", 2.05.97.). 1996.gadā Latvijā tika ieviesta lauksaimniecības produkcija par aptuveni 200 miljoniem latu. Par to zemnieki bija ārkārtīgi sašutuši. "Šajā gadā laukos un lauksaimniecībā izveidojusies ļoti sarežģīta, pat kritiska situācija... Galvenais vaininieks ir valdība — Ministru kabinets un Zemkopības ministrijas bezatbildīgā... lauksaimnieku jautājuma risināšana... Uz to konkrēti un principiāli nereaģē arī pašreizējā Saeima" (Nepilda lauksaimniecības likumu // "Diena", 10.09.98.).

² **Manifests** (lat. *manifestus* — atklāts, redzams): 1) valsts vadītāja vai augstākās valsts varas institūcijas svinīgs rakstveida aicinājums, uzsaukums, vēstījums visiem iedzīvotājiem; 2) valsts varas, sabiedrisku organizāciju, politisku partiju rakstveida aicinājums, deklarācija, uzsaukums, kurā izklāstīti galvenie uzskati, programmas principi, lēmumi; 3) kāda literāra vai mākslinieciska virziena, grupas māksliniecisko principu izklāsts. **Manifestācija ir manifesta pasludināšana.**

formā. **Manifestācija informē tautu par konkrētu politisku vai citu ideju, lēmumu vai problēmas risinājumu.** Tā komunisms kā ideoloģija un politiska darbība aizsākās ar “Komunistiskās partijas manifestu” (1848), kuru izstrādāja Markss un Engels. Līdz ar šo manifestu sākās komunistiskās idejas saskarsme ar plašām tautu masām vispirms Eiropā un pēc tam visā pasaulē.

Devīze “Visu zemju proletārieši, savienojieties!” aicina uz komunistisko revolūciju, lai sagrautu buržuāzisko pasaules sistēmu un atbrīvotu darbaļaudis no ekspluatācijas. Šis aicinājums un oktobra apvērsums Krievijā ietekmēja arī Latviju un Latvijas Strādnieku, kareivju un bezzemnieku deputātu padomes, un to atspoguļoja “Manifests visiem Latvijas iedzīvotājiem!” (19.12.17.). Kurš gan tolaik būtu iestājies par ekspluatācijas saglabāšanu?!

Tagad droši var teikt, ka šis zinātniskā komunisma politiskais dokuments bija utopija. Bet šī utopija spēja ieņemt revolūcijas nežēlīgajās ugunīs miljoniem cilvēku visā pasaulē. Kāpēc? Lozungi — Brīvība, Brālība, Vienlīdzība — pirmajā acu uzmetienā šķiet ļoti pievilcīgi, it sevišķi, ja tautu māt smagi dzīves apstākļi un ja tai ir zems politiskā intelekta un atbildības līmenis.

Manifestus izdod valsts vadītājs vai valsts augstākā varas institūcija. Tā pasludināšana kļūst par masveida politisku aktu, kas politisko domu ievirza vajadzīgajā gultnē. **Manifestus izdod arī politiskās partijas,** lai savu programmu darītu zināmu plašām tautas masām. Tautas partijas manifests pauž jaundibinātās partijas trīs pamatvērtības — *ģimene, morāle, valsts*. Tas ietver arī 6.Saeimas politiskās darbības vērtējumu: “**Mūsu pašu vēlēti politiķi ir vadījuši šo valsti tā, ka nevis kari vai dabas katastrofas, bet gan nespēja ar godīgu darbu pabarot ģimeni ir kļuvusi par sabiedrības degradācijas cēloni**” (Tautas partijas manifests // “Diena”, 21.04.98.). Visupirms runa ir par Latvijas iekšpolitikas nesakārtotību. **Varbūt** tieši šis atziņas kļuva par A.Šķēles nomelnošanas kampaņas patieso cēloni? **Varbūt** tieši šeit meklējams V.Krištopana mazākumvaldības idejas pirmsākums — personāliju princips?

2. Otrā politiskās darbības stadija: politisku lēmumu, likumu, deklarāciju un paziņojumu pieņemšana, ko veic augstākās varas institūcijas. Atcerēsimies **Latvijas Republikas Neatkarības deklarācijas pasludināšanu** (4.05.90.). “Lielu un atbildīgi politiskie lēmumi vienmēr ir dramatiski, jo nākas izvēlēties starp mērķiem, kuri ir pretrunā viens otram... Jebkuru lēmumu var uzskatīt par rezultatīvu (veiksmīgu. — *G.T.*), ja tiek sasniegts izvēlētais mērķis, arī tas, kurš nav pasludināts” (Г.А.Белов. Политология. Курс лекций. М., 1997.— С.197). Piemēram, iestāties NATO un radīt situāciju, ka pie Latvijas robežas atrodas naidīgi noskaņotās Krievijas karaspēks vai palikt neitrālai valstij ārpus NATO? **Tieši politiskās**

darbības otrajā stadijā izpaužas politiskā atbildība kā politiskā lēmuma, deklarācijas, likuma pieņemšana¹.

Par politiska lēmuma pieņemšanu uzskatāma arī uzticības izteikšana premjera kandidātam un viņa izveidotajai valdībai. **7.Saeima ar savu uzticības balsojumu (27.11.98.) uzņemas politisko atbildību par V.Krištopana veidoto mazākumvaldību** (LC, TB/LNNK, JP). Vai šāda mazākumvaldības koalīcija atbilst Latvijas nacionālajām interesēm? Kāda ir šo interešu izpratne? Kādas idejas vārdā partijas attiecās veidot stabilu vairākumvaldību (TP, LC, TB/LNNK)? — Tieši šajos jautājumos trūka politisku diskusiju. Partijas bija aizņemtās ar daudz “svarīgākām” problēmām: **nepieļaut TP iekļūšanu valdošajā koalīcijā, jo tās līderis A.Šķēle šķita pārāk bīstams, neprognozējams, nepaklausīgs “draudzīgajā” V.Krištopana komandā.**

3. Trešā politiskās darbība stadija: lēmuma, programmas īstenošana.

Pēc politiska lēmuma, deklarācijas, likuma, paziņojuma, programmas pieņemšanas sākas to realizēšanas process. Tieši šeit izpaužas attiecīgā lēmuma, programmas vai likuma patiesā nozīme un vērtība cilvēku dzīvē. Cik daudz labu lēmumu, likumu, deklarāciju ir palicis tikai uz papīra. Atcerēsimies kaut vai 6.Saeimas priekšvēlēšanu kampaņu. Kuri no partiju programmās pieņemtajiem lēmumiem ir izpildīti 7.Saeimas vēlēšanu priekšvakarā?! Par to netiek runāts. Partijas klusē par paveikto un bārsta kārtējos solījumus savās priekšvēlēšanu programmās. Neviens taču neprasa atskaiti par paveikto. Tāda ir demokrātija ar savām priekšrocībām un trūkumiem.

Demokrātijas un vēstures izpratnes skatījumā mēģināsim saprast Latvijas politiku un valsts bojāeju 1940.gadā, nepretendējot uz patiesību. No šīs izpratnes centieniem bija atkarīga 5. un 6.Saeimas politiskā darbība, būs atkarīgas 7.Saeimas veiksmes un neveiksmes gan iekšpolitikā, gan ārpolitikā.

---

¹ **Politisks lēmums balstās uz konkrētas problēmas izpratni.** Lēmuma pieņemšana ietver piecas stadijas: 1) problēmas izpratnes veidošana (formulēšana); 2) informācijas savākšana un analīze; 3) risinājuma hipotēzes formulēšana; 4) hipotēzes aprobācija, lai to pieņemtu; 5) paredzamā risinājuma socializācija. (А.С.Панарин. Политология, М., 1998. — С. 210—213).

4. Politiskie notikumi Latvijā laikā no 1939.gada līdz 1940.gadam¹

*Ex iniuria ius non oritur (nelikumīga
rīcība nevar izraisīt likumīgus
rezultātus vai tiesības).*

No romiešu tiesībām

Patlaban svarīgi ir saprast politisko darbību un tās stadijas Latvijā ļoti svarīgā vēstures posmā (1939-1940). Tas veicinās politiskā intelekta, politiskās kultūras un atbildības veidošanu un audzināšanu. Pats bīstamākais vēstures notikumu izpratnē ir atziņa “es zinu”, ka notika sociālistiskā revolūcija, “es zinu”, ka Latvija tika okupēta un anektēta. Tas neatstāj vietu vēstures izpratnei. Tad kompromiss kļūst neiespējams. Par to liecina nepilsoņu jautājuma pretējas — antagonistiskas izpratnes, kuru pamatā ir “es zinu”. Mēģināsim saprast šos notikumus, lai, ņemot par pamatu dokumentus, radītu attiecīgu notikumu jēgu. Šeit vietā būtu atcerēties **Vailda**² atziņu: “Veči tic visam, vīri apšaubu visu, jaunekļi zina visu.” **Demokrātiskā politikā noteikti jāatstāj vieta arī šaubām, lai saprastu vēsturi.** Demokrātiska politika nav noslēgta sevī, pabeigta, tā ir nevis dogmatizēta patiesību sludināšana, bet gan varbūtīgs, atvērts un nepabeigts saprašanas process. **Demokrātija ir process**, kas balstāms uz vēstures izpratnes centieniem un politisko brīvību.

a) Latvijas un Padomju Krievijas miera līgums (1920) un slepenais Molotova-Ribentropa pakta protokols (1939).

*Demokrātija ir diža, jo tā cilvēcē neko
nenoliedz un neko nezaimo.*

Viktors Igo

Būtu lietderīgi sākt ar 1940.gada notikumu priekšvēsturi, ar Latvijas un Padomju Krievijas miera līgumu. Oktobra revolūcija (apvērsums) Krievijā pavēra ceļu neatkarīgas Latvijas valsts tapšanai. Šā līguma 1.pantā tika pasludināts, ka “**kara stāvoklis starp līdzējām pusēm top izbeigts**” (Latvijas okupācija un aneksija. 1939-1940. Dokumenti un materiāli. R., 1995.— 36.lpp.).³ Šis līgums tika parakstīts 1920.gada 11.augustā, un tas

¹ Latvijas okupācija un aneksija. 1939-1940. Dokumenti un materiāli. R., 1995; D.A.Lēbers. Latvijas valsts bojāeja 1940.gadā... // V.Blūzma, O.Celle, T.Jundzis, D.A.Lēbers u.c. Latvijas valsts atjaunošana. 1986.-1993. R., 1998.— 7.-41.lpp.; Ā.Sprūdžs. Baltijas jautājums: iss ieskats Rietumu viedoklī // Baltijas valstis likteņgriežos. Rakstu krājums. R., 1988.— 611-623.lpp.

² **Vailds** (Wilde, 1854-1900) Oskars — angļu rakstnieks.

³ Latvijas okupācija un aneksija. 1939-1940. Dokumenti un materiāli. R., 1995. Šeit un turpmākos gadījumos, kad tiks minēts šis avots, norādīsim tikai lapaspusi. Piemēram, šajā gadījumā (36.lpp.). Tas neattiecas uz citu avotu atsaucēm.

uzskatāms par taisnīgu un līdztiesīgu divu valstu — Latvijas un Padomju Krievijas — politisko aktu. Vēlāk tiek parakstīts Latvijas un PSRS neuzbrukšanas līgums (05.02.1932.). Nozīmīgs ir šā līguma 2.pants: **“Katra augstā līdzēja puse apņemas nepiedalīties nekādos militāros vai politiskos līgumos, konvencijās vai nolīgumos, kas būtu vērsti pret otras puses neatkarību, teritoriālo neaizskaramību vai politisko drošību, kā arī līgumos, konvencijās vai nolīgumos, kuru nolūks būtu vienas līdzējas puses finansiāls vai ekonomisks boikots.”** Ja nebūtu šo līgumu, mums būtu grūti saprast Latvijas prezidenta Kārļa Ulmaņa politisko rīcību 1939.—1940.gadā.

Latvijai liktenīgs kļuva Vācijas un PSRS 1939.gada 23.augusta neuzbrukšanas līguma slepenais papildprotokols, kurā ir runa par konfidenciālu abu pušu “interēšu sfēru norobežošanu Austrumeiropā”: 1. **Teritoriāli politiskas pārkārtošanas gadījumā pie Baltijas valstīm** (Somijas, Igaunijas, Latvijas, Lietuvas) **piederīgos apvidos Lietuvas ziemeļu robeža ir vienlaikus Vācijas un PSRS interēšu sfēru robeža**; 4. Abas puses šo protokolu turēs stingrā slepenībā (72.lpp.). Lūk, kur slēpjas Latvijas valsts bojāejas patiesais cēlonis, kam **nepieciešama starptautisko tiesību ekspertīze ar Vācijas un Krievijas līdzdalību.**

Jau 1939.gadā sāka kļīst baumas, kas tā vai citādi skāra šā protokola būtību. Valsts prezidents K.Ulmanis 1939.gada 1.septembrī (Otrā pasaules kara sākums.— *G.T.*) pasludina **“Latvijas neitralitātes deklarāciju”**:

1) pasludinu, — ka karā, kas izcēlies starp ārvalstīm (Vāciju un Angliju, Vāciju un Franciju. — *G.T.*), Latvija ievēros stingru neitralitāti” (83.lpp.).

Mēģināsim saprast 1939.—1940.gada notikumus Latvijā. Vēstures faktus (notikumi, laiks, vieta, cilvēku skaits, kas piedalās notikumos utt.) kā attiecīgu notikumu rezultātu vajag strikti atšķirt no to izpratnes. **Revolūcijas un citus vēstures notikumu vajag zināt kā vēstures faktus, bet saprast tos var, par pamatu ņemot tās politikas** (politiskās ideoloģijas) **principus, kuras vārdā risinājusies revolūcija vai cits notikums.** Mēs apzināti izvēlamies 1940.gada notikumu izpratnes meklējuma ceļu, **strikti atdalot faktu zināšanu no to izpratnes.** Protams, vēstures notikums vispirms ir jāzina, lai to izprastu. Demokrātija nevar attīstīties, ja tiek noliegta un zaimota vēsture, bet postsociālistiskajai demokrātijai ir raksturīgs tieši šis trūkums — arī Latvijā. Politikā nereti jautā: ko darīt ar mūsu padomisko vēsturi? — **Censties saprast!** Bet tā vietā nereti tiek likta nosodišana, zaimošana, noliegšana, kas bija raksturīgi marksismam-ļeņinismam padomjlaikos.

Atbilstoši boļševiku ideoloģijai uzrakstītā vēsture pauž viedokli, ka Latvijā 1940.gadā **notika sociālistiska revolūcija.** Taču pastāv arī absolūti

pretējs viedoklis, kas šos notikumus traktē kā **okupāciju¹ un aneksiju²**. Tas ir pausts Saeimas deklarācija "Par Latvijas okupāciju" (22.08.96.). Mūsu priekšā divas dažādas — pilnīgi pretējas — ļoti svarīgu notikumu izpratnes! **1939.—1940.gada notikumus nevar mainīt, bet no tiem var mācīties, ja centīsimies tos saprast, nevis pretendēt uz absolūtu zinātnisku patiesību.** Krievija šo deklarāciju novērtēja kā teritoriālu pretenziju un atteicās par šo tematu runāt. Kāpēc? Kāpēc Vācija nerunā par Austrumprūsijas aneksiju? — Helsinku 1975.gada apspriedes Nobeiguma akts noteica, ka esošās robežas ir nemainīgas, bet līdz ar PSRS sabrukumu robežas ir mainījušās. **Ko darīt?**

Veidosim savu politisko intelektu, ņemot par pamatu šo notikumu izpratni, turklāt nepretendējot uz "es zinu", bet gan cenšoties tos saprast. **Saprast Latvijas vēsturi, lai politiski taisnīgi lemtu nepilsoņu likteni, un atcerēties, ka patlaban Latvija ir valsts, kurā ir pats lielākais nepilsoņu īpatsvars pasaulē.** Igaunijas prezidents L.Meri izveidojis izmeklēšanas komisiju, kuras sastāvā ir starptautiskie eksperti. Tā pētīs noziegumus, kuri izdarīti no 1940.gada līdz 1991.gadam, t.i., noziegumus, kurus "paveikuši nacisti un padomju okupācijas varas pārstāvji" (Meri aicina izmeklēšanas komisijā starptautiskus ekspertus // "Diena", 5.10.98.). Ar Ministru kabineta lēmumu (4.05.99.) arī Latvijā ir izveidota *Vēsturnieku komisija* — starptautiska koleģiāla institūcija bez juridiskās personas tiesībām. Pirmajā komisijas sēdē tās locekļi vienojās par turpmākiem pētījumiem: 1) noziegumi pret cilvēci (1940.-1941.); 2) vācu okupācija un holokausts; 3) nacisma laiks un padomju totalitārisma noziegumi pēc 1944.gada. Šajā komisijā ir gan vietējie vēsturnieki, gan vēsturnieki no Rietumiem. **Trūkst tikai vēsturnieku no Krievijas. Bet kā bez Krievijas varēs realizēt ārvalstu vēsturnieku galveno uzdevumu: "popularizēt komisijas atziņas savās valstīs un parādīt Latvijas vēsturi objektīvā gaismā"?** (Starptautiskā vēstures komisija nosaka mērķus // "Diena", 3.07.99.). Taču šo notikumu starptautiska ekspertīze bez Krievijas viedokļa būs nepilnīga, jo tā ir PSRS mantiniece ANO līmenī.

Ir vajadzīga starptautiska ekspertīze — tiesiska un politiska, — kura veidotu Latvijas 6.Saeimas pieņemtās deklarācijas "Par Latvijas okupāciju" (22.08.96.) pamatu. Deklarācijas aicinājumā pasaules valstīm un starptautiskajām organizācijām — "atzīt Latvijas okupācijas faktu" —

¹ **Okupācija** (lat. *occupatio* — sagrābšana, iegūšana): 1) legāls nevienam nepiederošas teritorijas iegūšanas veids pagātnē; 2) **militārā okupācija** — citas valsts teritorijas vai tās daļas sagrābšana ar bruņotu spēku un militārās administrācijas varas nodibināšana. Okupācijas režīms definēts 4.Hāgas (1907) un 1949.g. Ženēvas konvencijā.

² **Aneksija** (lat. *annexio* — pievienošana) ir kādas valsts teritorijas vai tās daļas sagrābšana un pievienošana citai valstij pretēji iedzīvotāju gribai. Tas ir rupjš nāciju pašnoteikšanās tiesību pārkāpums.

trūkst paša galvenā: vērtējuma no starptautisko tiesību viedokļa un dziļa notikumu (1939—1940) izpratne. Valda zinātniska atziņa: “es zinu”, ka bija okupācija un kolonizācija, kurai pretī stāv cita atziņa: “es zinu”, ka bija sociālistiskā revolūcija un komunisma celtniecība. Vēstures faktu zināšana tiek pacelta politisku lēmumu līmenī, pretendējot uz patiesību. Uz šādiem pamatiem demokrātiska politika kļūst neiespējama, jo izveidojas politisko spēku antagonistiska konfrontācija. Tieši šeit slēpjas pašas dziļākās politiskās krīzes pirmsākumi (8.04.—30.04.98.) atjaunotās Latvijas valsts vēsturē.

1939.gada 5.oktobrī tika noslēgts **Latvijas un PSRS savstarpējās palīdzības pakts**¹ (118.lpp.). Šis pakts apstiprina abu pušu suverenitāti (V pants). Lai garantētu PSRS drošību, **Latvija tai piešķir “tiesības Liepājas un Ventspils pilsētās turēt kara flotes bāzes un dažus aerodromus aviācijai uz nomas pamata... tiesības turēt... uz sava rēķina stingri ierobežotu padomju bruņoto sauszemes un gaisa spēku daudzumu, kuru maksimālais skaitliskais sastāvs nosakāms ar atsevišķu vienošanos”** (III pants). Valstīm ir tiesības noslēgt līdzīgus paktus, it sevišķi, ja kādā reģionā sākas karadarbība.

Vai Latvija zināja par Molotova-Ribentropa pakta slepeno protokolu? 1939.gada 23.augustā Maskavā tika noslēgts Padomju Savienības un Vācijas neuzbrukšanas līgums, kuru parakstīja Molotovs un Ribentrops, tāpēc to mēdz dēvēt arī par Molotova-Ribentropa paktu. Abas valstis uzņēmās saistības neuzbrukt viena otrai un nepiedalīties nekādos grupējumos. Paktam tika pievienots slepens protokols, kas bija vērsti pret Baltijas un citām valstīm. **Patlaban ir vairāk nekā aktuāli panākt, lai Krievija un Vācija šo protokolu izvērtētu starptautisko tiesību aspektā.** Tas pavērtu ceļu 1940.gada notikumu tiesiskai un politiskai izvērtēšanai Latvijā. Latvijas un Krievijas pašreizējās attiecības neļauj starptautiskā līmenī saprast un izvērtēt šos notikumus. Varbūt 7.Saeima spēs uzlabot abu šo valstu attiecības? — **Priekšā nopietnas cieši saistītas problēmas: nepilsoņu jautājums, Latvijas okupācija, NATO, attiecības ar Krieviju.**

Grozījumi Pilsonības likumā (22.06.98.) paši par sevi neatrisina nepilsoņu jautājumu, jo šis jautājums ir risināms ciešā saistībā ar Latvijas

¹ **Pakts** (lat. *pactum* — līgums, vienošanās) — divpusējs vai daudzpusējs starptautisks līgums. Tas “var regulēt savstarpējās un kolektīvās drošības, savstarpējās palīdzības, neuzbrukšanas u.c. jautājumus, kā arī noteic principus un normas, kam ir svarīga nozīme konkrētas valstu sadarbības jomās” (Politiskā enciklopēdija, 499.lpp.). Piemēram, Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām (pieņemts ANO, 16.12.66.) 1.pantā ir fiksēts, ka “visām tautām ir pašnoteikšanās tiesības... tās brīvi nosaka savu politisko statusu...” (Cilvēka tiesības. R., 1992. — 23.lpp.).

nacionālajām interesēm. Šā jautājuma politiska pamatojuma trūkst arī **V.Krištopana valdības deklarācijā**, kur ir tikai runāts par “**naturalizācijas procesa stingru pārraudzību, aktivizējot sabiedrības integrācijas procesu**” (Deklarācija par Ministru kabineta iecerēto darbību // “Diena”, 27.—28.11.98.). To pašu var teikt arī par A.Šķēles valdības deklarāciju (“Diena”, 16.07.99.), kur valdības prioritātes ir: **aizsardzība, sociālā sfēra, izglītība**. Nepilsoņu naturalizācija ne mazāk svarīga prioritāte ceļā uz Eiropas Savienību. **Eiropas Komisija nepilsoņu naturalizāciju izvirzīja Latvijā par politisko prioritāti pieciem gadiem (1998—2002)**. Uz kādu politisko principu bāzes veicināma sabiedrības integrācija? — Deklarācijā trūkst šo principu pamatojuma un formulējuma.

Ribentrops slepeni informēja Baltijas valstu sūtņus par to, ka Latvija, Lietuva, Igaunija un Somija “nepieder pie vācu interešu sfēras” (122.lpp.). Arī šis fakts daudzējādā ziņā ietekmēja Latvijas miermīlīgo politiku attiecībās ar Krieviju. Ko Latvija varēja pasākt pret “tās neizbēgamu pakļaušanu Padomju Krievijai”? (130.lpp.), ja jau bija noslēgts arī savstarpējās palīdzības pakts. Šai sakarībā zīmīgs ir K.Ulmaņa vēstījums tautai 1939.gada 12.oktobrī: “**Mēs izvairījamies no tā, ka latviešu asinis būtu lijušas un latviešu dzīvības upurētas par lietām, kas neskar mūsu valsts pastāvēšanas pamatus... Valdība gādās arī par drošību zemes iekšienē. Vispirms man jānoraida visas šaubas un aizdomas, ka drošība mūsu zemes iekšienē varētu tikt apdraudēta no ārienes... Pagātnes pieredzē smelsimies atziņas nākotnei, ka arī visgrūtākie brīži ir pārciešami un pārvarami, ja netrūkst ticības, drosmes, izturības, neatlaidības un vienības**” (136.lpp.). Valsts prezidents tic, ka Latvijas neatkarība netiks apdraudēta, jo savulaik Latvijas un Padomju Krievijas miera līgums bija par pamatu Latvijas neatkarības nodibināšanai. Viņš nepieļāva Latvijas neatkarības zaudēšanas iespēju, aizmirstot, ka latviešu sarkanie strēlnieki aktīvi iesaistījās komunisma celtniecībā Krievijā, ka viņi cerēja Latvijā uzcelt padomju republiku.

b) PSRS karaspēks atrodas Latvijā. 1939.gada 5.oktobra līgumu (paktu) “nedrīkst uzskatīt par brīvu līgumu, kas nemaz tāds nav... tas ir uzspiests, ir ar to nenormāls un kā tāds nevar pastāvēt” (207.lpp.) — tā Valsts prezidentam K.Ulmanim raksta Latvijas sūtnis Beļģijā M.Valters (20.01.40.). Bet ko tad tobrīd varēja grozīt politiskajā situācijā?! Patlaban šo notikumu izpratne un vērtējums ir vairāk nekā aktuāls: **kāpēc Krievija neatzīst 1940.gada okupāciju un aneksiju?** Varētu taču šo jautājumu apspriest gan zinātniskas konferences līmenī, gan abu valstu vadītāju līmenī, piedaloties arī Rietumu politiķiem un vēsturniekiem. **Kas traucē Latvijas un Krievijas vēsturniekiem un politiķiem tikties, lai apspriestu šo**

jautājumu¹? Visupirms deklarācija “Par Latvijas okupāciju” (22.08.99.) un pasīva Latvijas ārpolitika Krievijas virzienā, kā arī abu valstu vēsturnieku nostāja.

Kad sakās PSRS karš ar Somiju, daudzi politiķi “sāka nožēlot, kāpēc Igaunija un Latvija piekāpušās PSRS priekšā” (215.1pp.). Par to liecina sabiedrisko lietu ministra A.Bērziņa ziņojums K.Ulmanim (8.02.40.). Bet bija jau par vēlu. **Tiek gatavota sociālistiskā revolūcija Latvijā, kur aktīvu līdzdalību ņem latviešu boļševiki un viņu atbalstītāji. Cik tas ir likumīgi, raugoties no starptautisko tiesību viedokļa?** — Varbūt tas ir vienīgais ceļš 1940.gada notikumu izpratnei un vērtēšanai: okupācija un aneksija vai revolūcija un komunisma celtniecība?! Varbūt notika gan okupācija, gan revolūcija?!

Krievija sāka Latvijai izvirzīt visdažādākās pretenzijas, kuras atklāja līguma īsto mērķi. Lūk, izvilkums no PSRS pilnvarotā lietveža Latvijā V.Zotova vēstules PSRS Ārlietu tautu komisariātam (16.03.40.). “Krievi un ebreji pēc savām nacionālajām iezīmēm un beztiesiskā stāvokļa arvien asāk pauž savu neapmierinātību... Izaugusi stipra neapmierinātība ar Ulmaņa valdību. Revolucionārie elementi aktivizējuši savu darbību. Masu audzināšanai tiek izmantots ārējais un iekšējais stāvoklis... **Revolucionārajā preses orgānā plašas masas tiek aicinātas gāzt Ulmaņa valdību...** Naidīgi spēki pret PSRS un revolucionāri noskaņotiem elementiem ir: 1) valdības virsotne; 2) pilsētas buržuāzija; 3) budži; 4) virsniecība. Šo spēku militārais priekšpulks ir aizsargi (60—70 tūkst.)” (251.—252.1pp.). Tātad daļa Latvijas iedzīvotāju simpatizē PSRS un ir neapmierināti ar valsti pastāvošo varu. Vai viņu līdzdalību 1940.gada notikumos var vērtēt kā sociālistisko revolūciju? Vai tajos piedalās tauta? — Mēģināsim saprast šos notikumus.

Aktivizējas Latvijas komunisti. Ir jūtams, ka tuvojas brīdis, kad kritīs Latvijas valdība. Ja Latvijas valdība kristu, tad “Latvijas valdīšanas tiesības nodotu ārzemēs kādai neatkarīgai autoritātei” (284.1pp.) (No M.Valtera darba “15.maija apvērsums un ārkārtējās pilnvaras”). Runa ir par to, **lai cīņa par Latvijas neatkarību notiktu ārzemes. Latvijas valdība šādu ceļu neizvēlējās.** Varbūt tā bija prezidenta K.Ulmaņa kļūda, par kuru viņš samaksāja ar izsūtījumu Krievijā un savu dzīvību? Mēģināsim saprast šos notikumus.

Kāds ir iedzīvotāju noskaņojums? — Aktivizējas komunistisko organizāciju darbība. Iedzīvotāju galvenais sarunu temats ir kara notikumi Rietumu frontē. Attieksmi pret tiem raksturo šādi skaitļi: 80 procenti

¹ Nopietns šķērslis ir Saeimas pieņemtā deklarācija “Par Latvijas okupāciju” (22.08.96.), jo ne Eiropas Savienība, ne ANO nav atzinušas okupācijas faktu. Kāpēc? — Varbūt Latvijas politiskās aktivitātes ir nepietiekamas? Varbūt vēsturnieki arī atrodas “es zinu” važās, kas neļauj saprast 1940.gada notikumus?

strādnieku cer uz sabiedroto uzvaru pār Vāciju; 10 procenti gaida Vācijas uzvaru, **bet apmēram 10 procenti savu "atzinību izsaka Padomju Savienības rīcībai"** (311. lpp.). Kāds bija latviešu tautas noskaņojums? — "Te jāņem vērā, ka latviešu tauta pirms 1940. gada 17. jūnija bija noskaņota drīzāk par labu krieviem, nekā vāciešiem. Tautā siksti turējās atmiņas par "700 gadu" verdzību zem Baltijas vācu bruņinieku un baronu jūga, par cara dragūnu soda ekspedīcijām 1906. gadā to pašu baronu vadībā, par latviešu strēlnieku kaujām pret Vācijas ķeizara armiju 1915. — 1917. gadā, par Latvijas jaundzimušo bruņoto spēku aizstāvēšanās cīņu pret viltīgā fon der Golca landesvēra un vācu algotņu dzelzsdīvīziju 1919. gada vasarā un rudenī. Lielvāciskais nacionālsociālisms Latvijā bija ļoti nepopulārs" (F. Gordons¹. Latvieši un žīdi spilēs starp Vāciju un Krieviju. Stokholma, 1994. — 44. lpp.). Nedrīkst aizmirst, ka marksisma ideoloģijas ietekmē latviešu tauta un arī latviešu strēlnieki jau bija sašķēlušies. Nevajadzētu noliegt, ka Latvijā sava ietekme ir bijusi komunisma idejai, kura nāca no Austrumiem.

Nedrīkst aizmirst arī to vēstures faktu, ka **"1919. gadā no 3. janvāra līdz 22. maijam vara Rīgā piederēja bolševiku (lielinieku) valdībai, kas viscaur sastāvēja no latviešiem"** (F. Gordons, 120. lpp.). Šai valdībai 1940. gadā atkal pavērās iespēja nākt pie varas. Tajā laikā Latvijā bija arī ap 200 "pašmāju komunistu". **Politiskajos notikumos noteicošais ir nevis tās tautas skaitliskā daļa, kas tajos piedalās, bet gan šīs daļas politiskā aktivitāte un organizētība.** To spilgti apliecina 1917. gada apvērsums Krievijā, 1940. gada notikumi Latvijā un PSRS sabrukums 1991. gadā. Svarīga ir šo notikumu politiskā ideja un tās realizācijas aktivitāte.

c) PSRS ultimāts Latvijas valdībai un valstiskās neatkarības zaudēšana. Par pagrieziena punktu uzskatāms ultimātais PSRS valdības paziņojums Latvijas valdībai (16.06.40.):

"1) nekavējoties sastādīt Latvijā tādu valdību, kas būtu spējīga un gatava nodrošināt PSRS — Latvijas savstarpējās palīdzības pakta godīgu izvešanu dzīvē;

2) bez kavēšanās nodrošināt padomju karaspēka daļu brīvu ielaišanu Latvijas teritorijā, lai tās novietotu Latvijas svarīgākajos centros tādā skaitā, kas būtu pietiekošs, lai nodrošinātu PSRS un Latvijas savstarpējās palīdzības pakta realizēšanas iespēju un novērstu varbūtējus provokatoriskus aktus" (341.—342. lpp.). Turklāt tiek izvirzītas šādas pretenzijas:

¹ Gordons (dz. 1928. g. Rīgā) Franks (Efraims) — mācījies Rīgas franču licejā. 1941. g. 28. jūnijā bēga kopā ar vecākiem uz Krieviju. 1945. g. atgriezās Rīgā. Strādājis Latvijas Telegrāfa aģentūrā un avīzes "Rīgas Balss" redakcijā. Beidzis Maskavas Valsts universitātes žurnālistikas fakultāti (1959). 1972. g. saņēma atļauju izceļot uz Izraēlu. 1990. g. Stokholmā nāca klajā šīs grāmatas variants angļu valodā — *Frank Gordon. Latvian and Jews Between Germany and Russia.*

— nav likvidēta Latvijas militārā savienība ar Igauniju;
— Latvija nodarbojas ar šīs militārās savienības atdzīvināšanu;
— Baltijas valstu konferencē slepenībā no PSRS tiek veidota paplašināta militārā savienība. Vai PSRS pārkāpa starptautisko tiesību normas? — Deklarācijā “Par Latvijas okupāciju” (22.08.96.) trūkst atbildes uz šo jautājumu.

LATVIJA ZAUDĒ SAVU VALSTISKO NEATKARĪBU, TIEK OKUPĒTA UN PIEVIENOTA PSRS. Mēģināsim saprast šo faktu vēsturiski politiskā skatījumā, kā arī paraudzīties no starptautiski tiesiskā viedokļa. Jā, apmēram 10 procentu latviešu un citu tautību strādnieki boļševiku vadībā atbalstīja padomju Savienības rīcību. Vai tas ir pietiekams pamats, lai uzskatītu 1940.gada notikumus Latvijā par sociālistisko revolūciju? Varbūt tomēr Latvija tika okupēta un anektēta?! Mūsu priekšā divas dažādas notikumu izpratnes iespējas: **okupācija vai revolūcija.** Ja viena no tām pretendē uz patiesību, tad demokrātisks kompromiss svarīgos politiskos lēmumos kļūst neiespējams, un tieši tas notika 6.Saeimas laikā (1995-1998). Ko darīt?

Atliek izvērtēt notikumus starptautisko tiesību normu aspektā. “Atbilde uz jautājumu, vai Latvija 1940.gadā tika okupēta un anektēta, jāmeklē starptautiskajās tiesībās. Tas ir drošs un laikam vienīgais ceļš, kas varētu ļaut iegūt vispārātzītus rezultātus,” spriež D.A.Lēbers (D.A.Lēbers. Latvijas valsts bojāeja 1940.gadā. Starptautiski tiesiskie aspekti // V.Blūzma, O.Celle, T.Jundzis u.c. Latvijas valsts atjaunošana. 1986.-1993.R., 1998. — 34.lpp.).

Deklarācija “Par Latvijas okupāciju” balstās uz konkrētu notikumu politisko interpretāciju 6.Saeimā, taču šai deklarācijai trūkst starptautiski tiesiska pamatojuma. Tādēļ **deklarācija beidzas nevis ar starptautisku vispārātzīti šo notikumu izpratni un vērtējumu, bet ar aicinājumu:**

1) atzīt Latvijas okupācijas faktu;

2) sniegt Latvijai politisku un saimniecisku palīdzību okupācijas seku likvidēšanā;

3) atbalstīt to personu centienus, kuras vēlas pamest Latviju, lai dotos uz savu etnisko dzimteni, tāpat kā tos latviešus, kuri no savām mītnes zemēm grib atgriezties Latvijā.

Uz šo aicinājumu vēl nav oficiāli atsaukušās Rietumeiropas valstis, arī starptautiskajās organizācijās (Eiropas Savienība, ANO, EDSO u.c.) šī deklarācija nav apspriesta. **Latvijas okupācijas fakts nav starptautiski atzīts.** Ko lietas labā ir darījusi Ārlietu ministrija ar V.Birkavu priekšgalā (1994—1999)? — Nolēmusi informēt par šīs deklarācijas esamību Latvijā akreditētos vēstniekus, kā arī starptautiskās organizācijas. Varbūt tā vienkārši ir nolaidība?

Mēģināsim saprast Latvijas neatkarības bojāeju, ieskatoties Ministru kabineta sēdē, kuru vadīja Kārlis Ulmanis.

1940.gada 16.jūnijs ir liktenīgs pagrieziena punkts Latvijas vēsturē. Par pamatu ņemot oficiālus dokumentus, mēģināsim saprast šo notikumu gaitu un cēloņus. **Vai PSRS pārkāpa starptautisko tiesību normas?** Kas notika Latvijā? — Jāsāk ar **1940.gada 16.jūnija notikumu izpratni**. Tieši šeit meklējami Pilsonības likuma vēsturiski politiskie un tiesiskie pirmsākumi. Kāpēc Latvijā radās 700 000 nepilsoņu? — **Patlaban būtu jāatzīst, ka septiņos neatkarības gados neesam spējuši radīt sabiedrības integrācijas politisku pamatojumu ar attiecīgu valsts līmeņa programmu. Kas nākotnes vārdā spētu vienot etniski, vēsturiski un politiski sašķelto Latvijas sabiedrību?** Varbūt 7.Saeima spēš radīt sabiedrības integrācijas politiskos principus, kuri nav ietverti ne V.Krištopana, ne A.Šķēles valdības deklarācijā? — **Tas notiks, ja politisko partiju līderi centīsies saprast 1940.gada notikumus nacionālo interešu skatījumā, paceļoties pāri personisko apvainojumu un nomelnošanas centieniem. Tas notiks, ja partiju līderi spēš gūt uzvaru vissmagākā cīņā ar sevi — uzvaru pašam pār sevi.** Šī novirze ļaus lasītājam iedziļināties traģiskajos Latvijas vēstures notikumos, it sevišķi **1940.gada 16.jūnijā Ministru kabineta sēdes lēmumā. Tas bija Latvijas neatkarības bojāejas sākums**, kura izpratnei, balstoties uz šo politisko dokumentu zināšanu, patlaban ir milzīga nozīme.

*
*
*

Ministru kabineta sēde 1940.gada 16.jūnijā plkst. 19.00. Protokols nr.40:

1) ārlietu ministrs V.Munters ziņo valdībai par PSRS ultimātu (saņemts 1940.g. 16.06., plkst. 13.00);

2) nolemj pieņemt PSRS valdības prasību par papildu karaspēka daļu ielaišanu Latvijā;

3) nolemj pieteikt Valsts prezidentam Ministru kabineta atkāpšanos un uzskatīt šo lēmumu par tūlīn paziņotu Valsts prezidentam Kārlim Ulmanim.

Sēdi slēdza plkst. 22.00.

Ministru prezidents

K.Ulmanis

Valsts kancelejas direktora v.i. R.Bulsons

*Demokrātija ir diža, jo tā neko cilvēcē nenoliedz
un neko nezaimo.*

Viktors Igo

Kā saprast un novērtēt šo politisko lēmumu? — Tagad politikāņi var viegli “spriedelēt” un pārņemt K.Ulmanim par pieņemto lēmumu. Bet vai bija cits ceļš? Varbūt K.Ulmanis zināja¹, ka Latvija ir iekļauta Krievijas interešu sfērā (Molotova-Ribentropa pakta slepenais protokols)? Vai par okupāciju var uzskatīt svešas valsts karaspēka ienākšanu citā valstī ar šīs valsts piekrišanu, kas būtībā ir atbilde ir varenas lielvalsts ultimātu? Kā novērtēt un saprast vienas valsts izvirzītu ultimātu otrai valstij attiecībā uz pastāvošās valdības demisiju (nepilda līgumā pieņemtās saistības)? Kāds bija šā ultimāta mērķis? — Runa ir par Staļina politiku, ar kuru lasītājs varēs iepazīties grāmatas “Politika” III daļā “Politiskās domas vēsture”: J.Staļins. Ļeņinisma jautājumi (R., 1945).

d) kas faktiski Latvijā notika 1940.gada jūnijā? Marksistiski-ļeņiniskā ideoloģija uzskata, ka **Latvijā tika veikti sociālistiskās revolūcijas pasākumi**, turklāt ar pastāvošās valdības piekrišanu. Vai saskaņā ar starptautisko tiesību normām **Latvija tika okupēta**? “...Latvijā notikusi bruņota intervencija (armed intervention) kombinācijā ar okupāciju mierlaika apstākļos (occupatio intervencens)” (D.A.Lēbers. Latvijas valsts bojāeja 1940.gadā..., 20.lpp.). Tas notika ar Latvijas valdības piekrišanu. Izvirzās uzdevums — veikt nopietnu starptautisku šo notikumu tiesisko ekspertīzi. **“Starptautiskās tiesības ļauj cietušajai pusei... apstrīdēt ar draudiem uzspiestu līgumu, taču tas ir jādeklarē. Atjaunotā Latvija šādu soli nav spērusi”** (turpat, 17.lpp.). Uz šo atziņu pamata uzmanīgi izsekosim politiskajiem notikumiem Latvijā 1940.gadā, lai tos izprastu. **Kāda bija tautas līdzdalība šajos notikumos?**

1940.gada 17.jūnijs — Padomju Savienības karaspēks ar Latvijas valdības piekrišanu ieiet Latvijā. TASS² informē par draudzīgu karaspēka sagaidīšanu. **Jā, daļa Latvijas iedzīvotāju tankus sagaidīja ar puķēm.** Tie, kuri bija neapmierināti ar K.Ulmaņa valdību. Bet **lielākā daļa iedzīvotāju Valsts prezidentu cienīja un ticēja viņam.** Šajā sakarībā zīmīga ir Kārļa Ulmaņa 1940.gada 17.jūnija radioruna, kurā viņš uzsvēra, ka Latvijai ir draudzīgas attiecības ar “lielo austrumu kaimiņu — Padomju

¹ Lasītājam būs iespēja iepazīties ar K.Ulmaņa vēstījumu tautai “Mūsu valsts ir iekšēji un ārēji brīva un tāda arī paliks”. Šis vēstījums liecina par prezidenta ticību un gara spēku.

² TASS — Padomju Savienības Telegrāfa aģentūra.

Savienību (357.lpp.). Šodien ir vērts mēģināt saprast šo K.Ulmaņa uzrunu tautai: **“Mūsu zemē kopš rīta ienāk padomju karaspēks. Tas notiek ar valdības ziņu un piekrišanu, kas savukārt izriet no pastāvošām draudzīgām attiecībām starp Latviju un Padomju Savienību. Es tādēļ vēlos, ka arī mūsu zemes iedzīvotāji ienākošās karaspēka daļas uzlūko ar draudzību... Šīnī brīdī es jūs aicinu — pierādiet domās, darbos un stājā tautas dvēseles spēku, ko izraisījuši atjaunotās Latvijas ziedu gadi. Tad es būšu drošs, ka viss, kas tagad notiek un tālāk notiks, nāks par labu mūsu valsts un tautas nākotnei un mūsu labām un draudzīgām attiecībām ar mūsu lielo austrumu kaimiņu — Padomju Savienību”** (356.-357.lpp.). Bet šis paredzējums nepiepildījās. PSRS politikas ietekmē Latvija iet pa sociālistiskās revolūcijas ceļu, kura pēc boļševiku ideoloģijas izpratnes faktiski jau ir sākusies. “Tas bija drausmīgs pārdzīvojums visai latviešu tautai. Tas bija šoks” (F.Gordons, 40.lpp.). **Gāja bojā Latvijas valsts, un tā bija nacionāla traģēdija.** Lūk, viena primitīva šīs traģēdijas izpratne: “Te jānorāda, ka pašā latviešu tautā vēstures gaitā allaž atradušies krietni daudz lišķu, iztapoņu un “vergu dvēseļu”¹, kas centīgi kalpoja te vienai, te otrai svešu kungu varai” (F.Gordons, 42.lpp.). Tas ir kritikas un nosodīšanas ceļš, pa kuru gājām padomjlaikos. **Bija taču latvieši, kuri cīnījās par padomju varu Latvijā 1919. un 1940.gadā, tai skaitā latviešu strēlnieki un komunisti**². Viņiem pavērās iespēja ar PSRS atbalstu celt komunismu Latvijā. Šī iespēja tika realizēta. Kas tad īsti notika: **okupācija vai sociālistiskā revolūcija?** — Lūk, kur politikas jomā vēsture saskaras ar atjaunotās Latvijas valsts aktuālākajām problēmām, kuru risinājums deklarācijā “Par Latvijas okupāciju” (22.08.96.) radīja nepārvaramus šķēršļus attiecībās ar Krieviju. Patlaban vēstures (attiecībā uz 1940.gadu) jomā valda nosodīšanas un kritikas gars, nevis izpratne.

1940.gada 21.jūnijā Valsts prezidents K.Ulmanis atklāja jaunizveidotās valdības pirmo sēdi. Šīs valdības priekšgalā ir profesors A.Kirhenšteins³. Bet ne jau K.Ulmanis nosauca Ministru prezidenta kandidatūru, ne jau viņš sastādīja šo valdību. **To sastādīja PSRS pilnvarotie pārstāvji Latvijā — A.Višinskis un V.Derevjanskis.** K.Ulmanis konsekventi līdz galam palika savā vietā.

¹ To pašu var teikt arī par citām tautām revolūciju laikos. **Šeit trūkst izpratnes centieni.**

² Vai ir pamats uzskatīt sarkanos latviešu strēlniekus un komunistus par kangariem — tautas nodevējiem? — Viss atkarīgs no konkrētas ideoloģijas. Varbūt mēģināt viņus saprast: **kādas idejas vārdā viņi atdeva savas dzīvības?** — Šo izpratni prasa demokrātijas principi.

³ **Kirhenšteins** (1872-1963) Augusts — mikrobiologs, valsts darbinieks. PSRS pilnvaroto pārstāvju sastādītās valdības (Tautas valdības) priekšsēdētājs (1940). Latvijas PSR Augstākās padomes Prezidija priekšsēdētājs (1940-1952). Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Mikrobioloģijas institūta organizētājs, direktors (1946-1962). Padomju laikā tika nodibināta Kirhenšteina prēmija.

Latvijas tauta sašķēļas — vieni negatīvi uztver PSRS karaspēka ienākšanu Latvijā, citi šo karaspēku sagaida ar puķēm. Sākas tautas traģēdija, kura turpinājās 50 gadu un kuras sekas izjutīsim vēl ilgi. **Patlaban daudzi politiķi nezina, ko darīt ar mūsu padomisko pagātni, ko darīt ar bijušo komunistu Saeimā?** Lietuvā par prezidentu tika ievēlēts trimdas tautietis no ASV — A.Adamkus. Šo faktu novērtēja kā “padomju realitātes nesabojāta cilvēka tēla uzvaru” (Lietuvai padomju neaptraipīts prezidents // “Diena”, 6.01.98.). 7.Saeima par Valsts prezidenti ievēlēja trimdas latvieti no Kanādas — V.Viķi-Freibergu. **Cik ilgi vēl meklēsim padomju realitātes neaptraipītus pilsoņus?!** — Kamēr mūsu padomiskā dvēsele nekļūst citādāka — demokrātiska, humāna, cilvēciska. Realitāte saskaras ar 1940.gada notikumiem, kuru izpratne kļūst politiski aktuāla, nereti pat traģiska.

Jaunizveidotā valdība pasludina Latvijas Republikas valdības deklarāciju. “Vecā valdība kritusi. Tā nebija taisnīga pret visiem, tā negribēja izprast tautas intereses, nespēja nodrošināt ar Padomju Savienību 1939.gada 5.oktobrī noslēgtā savstarpējās palīdzības līguma godīgu pildīšanu un slepeni no Padomju Savienības bija noslēgusi militāru savienību¹ ar Igaunijas un Lietuvas bijušām valdībām... Latvijas Republikas valdība izsludina amnestiju visiem, kas cīnījušies par brīvību un mūsu tautas laimi, visiem, kam savas politiskās, demokrātiskās pārliecības dēļ bijusi valdība atņēmusi brīvību” (390.1pp.). **Jaunizveidotā valdība amnestiju pieņēma 1940.gada 21.jūnijā, un tajā pašā dienā to izsludina Valsts prezidents K.Ulmanis. Bet tā jau vairs nebija K.Ulmaņa brīvā griba. Varu savās rokās pārņem boļševiki, kurus atbalsta daļa latviešu tautas. Vai latviešu boļševiku politiskā darbība bija likumīga? Kāds bija tautas atbalsts? — Uz šiem jautājumiem deklarācija “Par Latvijas okupāciju” (22.08.96.) atbildi nedod. Tādēļ šis dokuments neveicina sabiedrības integrāciju, bet gan traucē to, jo izpaliek latviešu komunistu vēsturiski politisks vērtējums. **Varbūt** viņi bija pārliecināti, ka cīnās par tautas labāku dzīvi? **Varbūt** viņi bija kolaboracionisti?² — Mēģināsim saprast Latvijas Komunistiskās partijas darbību kā jau notikušu vēsturisku faktu, par pamatu ņemot šā fakta zināšanu.**

e) Latvijas Komunistiskās partijas darbība. Partija izvirza jaunajai valdībai prasības, kas paver ceļu Latvijas iekļaušanai, pievienošanai PSRS, un tās ir šādas:

- 1) jāizstrādā jauna valsts Satversme;
- 2) jānodrošina pilnīga sapulču, preses, runas, domu, reliģijas un streiku brīvība;
- 3) jāizveido tautas armija un tautas milicija;
- 4) jāatbruņo un jālikvidē aizsargu organizācija;

¹ Vai šāda militāra savienība pastāvēja? Ja pastāvēja, tad kāpēc nenotika militāra pretošanās?

² **Kolaboracionisti** (fr. *collaboration* — sadarbība) ir dzimtenes nodevēji, kas sadarbojas ar okupantiem. **Kolaboracionisms** ir nodevīga sadarbšanās ar okupantiem.

- 5) jākontrolē privātbankas;
- 6) jāievieš 8 stundu darba diena;
- 7) **jākonfiscē valsts un tautas ienaidnieku un nodevēju īpašumi;**
- 8) jāatceļ visi ierobežojumi nelatviešu tautībām.

Latviešu tauta sašķēlās līdzīgi, kā tas notika Krievijā pēc 1917.gada boļševiku apvērsuma.

Līdz ar to **Latvijas komunisti pēc Maskavas norādījumiem sāk vadīt politiskos procesus Latvijā.** Sarkanā armija pārņem ēkas Rīgā un citās pilsētās. No Maskavas atsūtītie komunisti ieņem atbildīgus amatus (430.—432.lpp.). Saeimas vēlēšanu priekšvakarā izvēršas aktīva komunistiskā propaganda. Lūk, ko vajag izvērtēt no starptautisko tiesību viedokļa.

Lēmumu par Saeimas vēlēšanām pieņem (4.07.40.) A.Kirhenšteina valdība. Pamatojoties uz Satversmes 6.pantu, notika gatavošanās Saeimas vēlēšanām, kurām jānorit “vispārīgu, vienlīdzīgu, tiešu, aizklātu un proporcionālu vēlēšanu ceļā” (437.lpp.). **Saeimas vēlēšanu organizēšanu savās rokās pārņem Latvijas KP.** Pirmsvēlēšanu manifestācija sākas (5.07.40.) ar A.Višinska uzrunu: “Strādnieku, zemnieku un darba inteliģences, visu godīgo Latvijas patriotu uzdevums ir komunistiskās partijas vadībā organizēt tautas gribu un prast vīrišķīgi, revolucionāri, pēc jūsu austrumu brāļu parauga, kuri atbrīvojušies no ekspluatatoru jūga, teikt savu vareno vārdu ...” (442.lpp.). Uz ko tad aicina PSRS pilnvarotais pārstāvis Latvijā? — Uz sociālistisko revolūciju! Bet vai latviešu tauta izvēlējās šo ceļu brīvprātīgi? — **Tauta sašķēlās, tādējādi paverot ceļu Latvijas neatkarības zaudēšanai.** Vai latviešu tauta piedalījās savas nācijas neatkarības pamatu graušanā? — Jā, apmēram 10 procentu latviešu¹ un citu tautību pārstāvji aktīvi piedalījās šajā procesā, kura priekšgalā bija boļševiki. Par demokrātisku politiku šajā laikā nevar būt runas. Tādēļ šos notikumus nevar saprast, balstoties uz liberālu vai sociāldemokrātisku ideoloģiju. Jāmēģina saprast marksisma-ļeņinisma ideoloģija, kuru boļševiku vadībā realizēja šie 10 procenti Latvijas iedzīvotāju. **Nabadzīgajai tautas daļai šķita pievilcīgas brīvības un laimes idejas, kuras pauda boļševiki.** Šī tautas daļa piedalījās 1940.gada jūnija un jūlija notikumos — sociālistiskajā revolūcijā no marksisma-ļeņinisma viedokļa. Tā kā būtu juridiski no starptautisko tiesību viedokļa jāizvērtē šie notikumi: **sociālistiskā revolūcija un sociālistiska celtniecība vai okupācija un aneksija?** Patlaban vēsturiski politiska notikumu izpratne rada pretējas antagonistiskas atziņas:

1) sociālistiskā revolūcija un 2) okupācija. Šeit nav iespējams kompromiss. Mēģināsim saprast šos notikumus, jo tie veido pirmsākumu Latvijas Padomju Sociālistiskajai Republikai.

Komunistiskā partija aicina: “... Tauta iegūst laimi un brīvību cīņā, grūtā

¹ Cik latviešu bija par padomju iekārtu? — Aculiecinieki min 30—40 procentu, bet vēsturnieki klusē. Varbūt 10 procenti bija aktivisti.

cīņā ar saviem ienaidniekiem (tautas apspiedējiem, kapitālistiem. — G.T.), kuri praktiski prot darīt savu drūmo un melno reakcijas darbu” (442.lpp.). **Tas ir aicinājums uz cīņu, kurā viena tautas daļa cīnās pret otru.** Tāda ir sociālistiskās revolūcijas būtība — cīņa pret tiem, kuri domā citādi, nekā paredzēts komunistiskajā ideoloģijā. Šī cīņa izvērsās arī Latvijā. **Visupirms tiek apsūdzēts galvenais tautas ienaidnieks — Latvijas prezidents Kārlis Ulmanis: “Smagi ir latviešu nācijas ļaunā ģēnija noziegumi, bet arī sods būs ne mazāk smags. Speciāls tautas tribunāls “vadonim no Dieva žēlastības” atlidzinās pēc nopelniem”** (Красное знамя, 5.07.40.). Līdz ar to Valsts prezidenta K.Ulmaņa liktenis jau bija izlemts: būs smags sods. Tas arī A.Višinska¹ vadībā tika realizēts.

Kā tālāk risinās politiskie notikumi Latvijā? — **Demokrātiskajām vēlēšanām svīturu pārvelk komunistiskā propaganda un sākas cīņa pret tautas ienaidniekiem, kuru priekšgalā ir K.Ulmanis.** Privileģētā stāvokli tiek nostādīts Latvijas darbaļaužu bloks, kuru pārrauga LKP (464.—470.lpp.). Par to liecina **Demokrātisko latviešu vēlētajū memorands** (8.07.40.): **“1. Latvijā ir kritusi 1934.gada maijā ar varas līdzekļiem nodibināta diktatūra²... turpretī ar demokrātiskas valdības nodibinā-**

¹ Višinskis (*Вишинский*, 1883—1954) Andrejs — padomju valsts darbinieks. PSRS ZA akadēmiķis (1939). PSRS prokurora vietnieks, prokurors (1933-1939), ārlietu ministrs (1949-1953), PSRS Tautas Komisāru padomes pārstāvis Latvijā (1940.g. jūnijs-jūlijs). Viens no staļinlaika represiju organizētājiem, kas izvirzīja viltus apsūdzības politiskās tiesas prāvās. Organizēja Latvijas okupāciju un aneksiju (1940), ko marksistiskā ideoloģija dēvē par sociālistisko revolūciju.

² Runa ir par fašistisko diktatūru marksistiskās ideoloģijas skatījumā: 1934.gada 15.maijā Latvijā notika fašistiskais apvērsums Ministru prezidenta K.Ulmaņa vadībā — tika nodibināta fašistiskā diktatūra: atlaista Saeima, aizliegta organizācija un politisko partiju darbība, izsludināts karastāvoklis. Piedalījās aizsargi, policija un dažas armijas vienības (Politiskā enciklopēdija, 191.lpp.).

Kā šodien vērtējami 1934.gada 15.maija notikumi? — “Uzstājoties 16.maija rītā, Ulmanis sabiedrībai paziņoja, ka viņš kopā ar aizsargu priekšnieku Alfrēdu Bērziņu, kara ministru Jāni Balodi... valsts apvērsumā bez asins izliešanas ir pārņēmis varu. Un tas bijis nepieciešams tāpēc, ka ekstrēmie spēki apdraudējuši valsts drošību... Pie varas stājās jauna valdība ar Ulmani priekšgalā. Ministrus izraudzīja valdības galva. Viņš pasludināja ārkārtējo stāvokli, apturēja konstitūcijas darbību, atlaida Saeimu un likvidēja visas politiskās partijas, arī savu Zemnieku savienību... Pēc valsts apvērsuma visa Saeimas sociāldemokrātiskā un komunistiskā frakcija, kā arī daudzi šo partiju vadošie un pazīstamākie biedri nonāca internēto nometnē. Tur nokļuva arī “Pērkonkrusta” vadība un citi labējie ekstrēmisti. Masveida tiesas prāvas nenotika, un apmēram pēc 12 mēnešiem nometni likvidēja... **Kādēļ Ulmanis izdarīja apvērsumu?** ... Tīri personiski Ulmanis redzēja draudus savai politiskajai karjerai: pastāvēja iespēja, ka nākamajās vēlēšanās viņš varētu zaudēt... Diktatūra, protams, bija maiga: Ulmanis nesimpatizēja militaristiem, nenotika masu aresti, politiskajās prāvās netika piespriesti nāves sodi, bet Republikas pamatlīcēja augstie ideāli bija apkaunoti” (*A.Balodis*. Latvijas un latviešu tautas vēsture. R., 1991. - 245.—247.lpp.) Lūk, viena notikumu izpratne, bet ļoti maz ticama, jo K.Ulmanis tautā bija populārs hārismatīks vadonis un tāds arī

šanos ir atgūtas tautai atņemtās tiesības” (472.lpp.). Padomju propaganda 1934.gada 15.maija notikumus dēvē par fašistisko apvērsumu. Šīs propagandas ietekmē 1940.gada jūnija notikumi tika traktēti šādi: “Fašistiskā režīma krišana un demokrātiskas Tautas valdības izveidošana bija sociālistiskās revolūcijas sākums” (Politiskā enciklopēdija, 628.lpp.). Taču būtu jāuzsver, ka Ulmaņa laika politisko režīmu nekādi nevar uzskatīt par fašistisku režīmu un fašistisku diktatūru. To varētu dēvēt par autoritāru politisko režīmu ar demokrātisku ievirzi.

Nevar noliegt, ka ir jūtama arvien lielāka un lielāka PSRS politikas ietekme, kas mērķtiecīgi tiek ievirzīta sociālistiskās revolūcijas gultnē. Visupirms runa ir par politisko sadarbību ar PSRS Latvijas Komunistiskās partijas (LKP) vadībā, par sadarbību, kas kļūst aizvien ciešāka. Jebkāda politiskā opozīcija tiek apspiesta kā tautai kaitīgu elementu darbība (piemēram, demokrātisko latviešu vēlēšanu grupas atbalstītāju arests). Tiek darīts viss, lai Saeimā netiktu ievēlēti “zemes īpašnieki, rūpnieki, tirgotāji” (479.—486.lpp.). Jebkurš cits vēlēšanu saraksts tiek bloķēts. Par to liecina vēlēšanu sarakstu pieņemšana vai noraidīšana. Vienīgi “Latvijas darba tautas bloka” saraksti tiek pieņemti (496.—497.lpp.). Izvērsas plaša bolševistiska propaganda.

Vēlētājiem tiek dots šāds norādījums: “Vēlētājiem šoreiz nav vis jāmeklē tā saucamās “sabiedrībā plaši pazīstamās personas”, bet disciplinēti jābalso par Latvijas darbaļaužu bloka (LDB) vēlēšanu platformā izteiktām prasībām bez kādiem personīgiem aprēķiniem... Vēlēšanās 14. un 15.jūlijā visiem jānodod negrozīti un nesvītroti LDB kandidātu saraksti” (“Jaunākās Ziņas”, 9.07.40.). Sākas organizēta aģitācija par LDB. Priekšvēlēšanu kampaņā runu teica arī rakstnieks A.Upīts: “Nekad Latvijas tauta nav piedzīvojusi tādu garīgās verdzības laikmetu kā Ulmaņa kundzības laikā...” (Красное знамя, 13.07.1940.), (501.lpp.)¹. Ir skaidri redzams, ka latviešu tauta sašķeļas, arī inteliģence. Centrālā vēlēšanu komisija izsniedz apliecību Komunistiskās Internacionāles pārstāvim Latvijas Kompartijā S.Sergejevam (14.07.40.), lai viņš varētu apmeklēt vēlēšanu iecirkņus. Un, lūk, visbeidzot — Latvijas Kompartijas pēdējie norādījumi (“Ciņa”, 14.07.40.): “Urnā jāiemet tikai vienīgi Latvijas darba tautas bloka kandidātu saraksts, ko saņems vēlēšanu telpā. Sarakstā nedrīkst stripot kandidātu vārdus, ne arī pierakstīt jaunus. Saraksts jānodod negrozīts” (504.lpp.). Tiek darīts viss, lai neviens nepaliktu

palika. Viņš 1918.gadā nostājās “tautas priekšgalā. Kad jauno valsti sāka ārdīt netīri un savtīgi spēki, visos tautas slāņos radies nemiers ar toreizējo Satversmi. Tad Ulmanis darija galu briesmām un atjaunoja pārliecību, ka katrs var būt drošs par sava darba augļiem” (E.Dunsdorfs. Kārļa Ulmaņa dzīve. R., 1992. — 295.lpp.). Lūk, cita notikumu izpratne, kas atšķirīgi skaidro 1934.gada 15.maija notikumus.

¹ Pirms tam, šeit un turpmāk atsaucē attiecas uz grāmatu: “Latvijas okupācija un aneksija 1939-1940.—501.lpp. Saīsināti: (501.lpp.).

nebalsojis. Katra pilsoņa pasē pēc nobalsošanas iespieda zīmogu. **“Drošības orgāni lika saprast, ka tos, kam pasē šāda zīmoga nebūs, sagaida izrēķināšanās... Vēlēšanu iecirkņos atradās kabīnes, bet tie, kuri gribēja tās izmantot vai arī kuriem bija drosme pieprasīt aploksni balsošanas biļetenam, modināja aizdomas vēlēšanu rīkotājos, un šādus vēlētājus varēja tūlīt nogādāt uz NKVD¹ (čeku. — G.T.)”** (A.Balodis. Latvijas un latviešu tautas vēsture. R., 1991. — 285.1pp.). Vēlēšanu protokolus pārbaudīja Iekšlietu ministrijas pārstāvji (505.—511.1pp.). **Tātad nevar būt runa par brīvām un aizklātām vēlēšanām, par patiesu tautas gribas izpausmi atbilstoši Satversmes 6.pantam.**

f) **Saeimas vēlēšanu rezultāti.** — Par darba tautas bloka kandidātiem nodotas 1 155 807 balsis jeb 97,8%. “Tam, kā tauta nobalsoja, vairs nebija nekādas nozīmes: vēlēšanu rezultātus falsificēja visos līmeņos, un Maskavā tie jau bija skaidri. Aiz pārskatīšanās TASS publicēja vēlēšanu rezultātus 12 stundas pirms iecirkņu slēgšanas. Saskaņā ar paziņoto vēlēšanu rezultātu 97,6% bija nobalsojuši par “darba tautas bloku” (A.Balodis, turpat, 285.1pp.). Pēc vēlēšanām sekoja manifestācija, kurā piedalījās A.Višinskis. “Es sveicu jūs un jūsu nākotni, kas būs skaistāka kā šī diena, kas būs lielāka nekā jebkad ir bijusi Latvijas vēsturē. Šī rītdiena ir jūsu galīgās un pilnīgās atsvabināšanas diena” (“Jaunākās Ziņas”, 16.07.40.). Zīmīgs šajā manifestācijā ir Višinska apsveikums: “Sveiciens mūsu jaunajam brālim — Latvijas tautai no tās vecākā brāļa — Padomju Savienības tautas.” Manifestanti atbildēja: **“Mēs prasām Staļina Konstitūciju”, “Mēs prasām Latvijas pievienošanos Padomju Savienībai!”** Komunistiskās agitācijas rezultātā Latvijas tauta bija sašķēlusies. Notika pret K.Ulmani vērstas demonstrācijas. Cik bija “par” un cik — “pret”? To šodien neviens nepateiks, jo brīvas, demokrātiskas, aizklātas vēlēšanas nenotika, nemaz nerunājot par referendumu.

g) **dzīves padomiskošana un iedzīvotāju orientācija uz iestāšanos Padomju Savienībā. Latvijā notiek dzīves padomiskošana** atbilstoši komunistiskajai ideoloģijai, protams, pakāpeniski. Sabiedrisko lietu ministrs P.Blaus paraksta paziņojumu, ka uzrunas “kungs” un “kundze” vietā būtu vēlams lietot uzrunu “pilsonis” un “pilsone”. Latvijas politiskajā sistēmā notiek pārmaiņas atbilstoši Krievijas (PSRS) prasībām. Valsts prezidents K.Ulmanis izsludina (20.07.40.) Ministru kabinetā pieņemto likumu: “... Ievēlētās Saeimas sanāksšanas brīdī (21.07.40. plkst. 12.00) **Valsts prezidenta amatu izpilda Ministru prezidents.**” Tad Valsts prezidents K.Ulmanis atsakās no sava amata: **“Nolikdams Valsts prezidenta amatu, nododu to Ministru prezidentam dr.Augustam Kirhenšteinam.”** Valsts prezidents Kārlis Ulmanis lūdz piešķirt pensiju. Tā 399 latu apmērā tiek piešķirta (524.lpp.). Šodien neviens to neuzzinās un nepateiks, kas notika Latvijas valsts patriarha dvēselē? Par ko viņš domāja? Vai nojauta, kas

¹ NKVD — Народный Комиссариат Внутренних Дел (Iekšlietu Tautas komissariāts) — viens no čekas vēsturiskajiem nosaukumiem.

viņu gaida? Vēsture ir atstājusi mums jautājumu politiskām pārdomām: **kāpēc Baltijas valstis neko nedarīja kolektīvās aizsardzības labā?** Ulmaņa konsekventā neitralitātes pozīcija neglāba Latviju no okupācijas un iekļaušanās PSRS, jo Vācija un PSRS bija sadalījuši zonas (Ribentropa un Molotova 1939.g. 23.augustā parakstītais slepenais protokols). Cik un ko Ulmanis zināja par šo protokolu? To var tikai minēt, jo slepenais protokols kopiju veidā Latvijā kļuva pieejams tikai 90-tajos gados.

Varbūt Kārlis Ulmanis domāja par savu tautu, nevis par sevi, tāpat kā 1934.gada 15.maija notikumos? Maz ticama ir vēsturnieku versija, ka K.Ulmanis baidījās par savu politisko karjeru (A.Balodis). Drīzāk tas tika darīts ar tālejošu nolūku — nepieļaut Latvijas iekļaušanu PSRS sastāvā, jo Saeima politisko partiju ķildu dēļ tajā laikā faktiski bija rīcībnespējīga. **Nav pamata apšaubīt K.Ulmaņa politiskās darbības vadmotīvu un ceļrādi — Latvijas nacionālās intereses.** Vai 1939.—1940.gadā bija iespēja glābt Latvijas neatkarību? — Tādas iespējas nebija. Varbūt vienīgi Baltijas valstu un Somijas militārā alianse? — Dažādi “varbūt” neveicina šo notikumu izpratnes centienus.

Būtībā Višinskis un Derevjanskis K.Ulmaņa vārdā veica Latvijas pakāpenisku iekļaušanu Padomju Savienībā. Ar K.Ulmaņa parakstu tika izdoti vairāki likumi, kas sagrāva pastāvošo politisko sistēmu un pilnīgi iznīcināja valsts neatkarību. **Višinskis apsoliņa K.Ulmanim, ka viņš varēs doties trimdā uz Šveici** (525.—526.lpp.). Savu solījumu Višinskis lauza, un īsi pirms aizbraukšanas no Latvijas K.Ulmanis tika arestēts (22.07.40.) un izsūtīts uz Stavropoli Ziemeļkaukāzā. Miris Krasnovodskas cietumā (20.09.42.) Turkmēnijā. Tāds bija Latvijas valsts pamatlicēja liktenis.

Latvijas sabiedrība tiek orientēta uz iestāšanos Padomju Savienībā, izmantojot tautas nevienprātību, kas izpaudās šajā jautājumā. Saeimas sēdē šavas padomiskās runas teica Latvijas Komunistiskās partijas CK sekretārs Ž.Spure¹, iekšlietu ministrs V.Latkovskis, deputāts V.Lācis². Figurē

¹ **Spure** (1901-1943) Žanis — padomju valsts un partijas darbinieks. Kompartijas biedrs (1920). Beidzis Rietumtautu komunistisko universitāti (1936). No 1936.gada nelegālajā partijas darbā Rīgā.

² **Lācis** (1904-1966) Vilis — Latvijas PSR Tautas rakstnieks (1947), valsts darbinieks, Latvijas Tautas valdības iekšlietu ministrs (1940), Latvijas PSR Tautas Komisariāta priekšsēdētājs (1940-1946), Latvijas PSR Ministru padomes priekšsēdētājs (1946-1956). Uzrakstījis romānus: “Zvejnieka dēls” (1933); “Zītaru dzimta” (1955); “Vētra” (1946-48). **Viņš parakstīja lēmumu par 10 000 ģimeņu izsūtīšanu, bet izsūtāmo sarakstus sastādīja tie latvieši, kuri cīnījās par sociālisma uzcelšanu laukos.** “...1949.gada 25.martā ... no Latvijas ar 33 ešeloniem izveda 43 231 izsūtīto” (T.Pētersons. Latvijas tautas sēru dienā — 25.martā // “Diena”, 25.03.97.). Izsūtīti labākie lauksaimnieki, lai pavērtu ceļu kolektivizācijai Latvijas laukos. Kas notika laukos: okupācija vai kolektivizācija? — Izsūtīto lauksaimnieku vietu ieņēma no Krievijas atbraukušās ģimenes. Ir pamats runāt par kolonizāciju un rusifikāciju Latvijas laukos. Izvīrās jautājums: kādu politiku šodien realizēt attiecībā uz šīm krievu ģimenēm? **Demokrātisku taisnīgu politiku.** Cita ceļā nav.

lozungs: "Latvija — PSRS sastāvdaļa" (527.—535. lpp.). Galvenā ideja — Latvijas iekļaušana Padomju Savienībā, un to viennozīmīgi pauda Ž. Spure: **"Saeima no šā brīža pasludinās padomju varas nodibināšanos visā Latvijas teritorijā... No šā brīža vara Latvijas Padomju Sociālistiskajā Republikā piederēs pilsētu un lauku darbaļaužu padomēm (skaļi piekrišanas saucieni un aplausi)... Lai dzīvo visu darbaļaužu tēvija — Padomju Savienība"** (528. lpp.). Viennozīmīgi par Latvijas nākotni runā arī V. Lācis: **"Šis ceļš — Latvijas iekļaušanās PSRS varenajā saimē — mums paver lieliskas spožas perspektīvas..."** (535. lpp.). Cik daudz šeit paša pārliecības, cik — Maskavas spiediena? To var tikai minēt, **bet nav apšaubāms fakts, ka komunistiskā ideoloģija sašķēla latviešu tautu, tāpat kā daudzas citas tautas.** Jautājums — cik tas viss notika likumīgi? Faktiski Maskava izdarīja valsts apvērsumu — gāza K. Ulmaņa valdību, lai organizētu sociālistisko revolūciju. **Bet tas nevarētu notikt, ja to neatbalstītu daļa latviešu tautas.** Kāds bija šis atbalsts skaitliski? — Jau tika minēti 10 procenti strādnieku, bet nav datu par inteliģenci¹, kas arī piedalījās sociālistiskajā revolūcijā. Lai novērtētu šos notikumus no starptautisko tiesību viedokļa, ir vajadzīga Krievijas Valsts Domes labā griba: **atzīt Molotova-Ribentropa paktu par nelikumīgu un spēkā neesošu kopš parakstīšanas brīža.** Tad pavērsies ceļš tiesiskai šo notikumu vērtēšanai, tad varēs runāt par Latvijas okupāciju, uz kuras pamata notika sociālistiskā revolūcija un sociālisma celtniecība. Šeit daudz kas ir atkarīgs no Latvijas un Krievijas diplomātiskajām attiecībām saistībā ar nepilsoņu jautājumu. **Trūkst politisko principu pamatojuma Latvijas un Krievijas attiecībās, nav parakstīts robežlīgums, nepilsoņu jautājums kļuvis par klupšanas akmeni labu kaimiņattiecību veidošanā.** Tādēļ tieši 1940. gada notikumu izpratne veido Latvijas un Krievijas attiecību pirmsākumu. Par nožēlošanu Krievijas pārstāvji nav iekļauti Starptautiskajā Latvijas vēstures komisijā (Starptautiskā vēstures komisija nosaka mērķus // "Diena", 3.07.99.).

Kā reaģēja Vācija, Anglija un ASV uz Baltijas valstu iekļaušanu Padomju Savienībā? Lūk, ko pauž ASV valsts sekretāra vietnieka S. Kellea parakstītā deklarācija, kas sākas šādi: **"Pēdējā laikā viens no trīs mazo Baltijas valstu — Igaunijas, Latvijas, Lietuvas — varenākajiem kaimiņiem strauji tuvojas mērķim pa aplinku ceļiem, kurus tas ir**

¹ Par 1940. gada notikumiem 1988. gada 8. jūlija zinātniskajā konferencē spriež latviešu vēsturnieki: okupācija vai revolūcija? (M. Ziemeļš. Trešā atmoda. R., 1998. — 27.-30. lpp.). Uz to pamudināja M. Vulfsona paziņojums Rakstnieku savienības valdes plēnumā: **"1940. gadā Latvijā nav notikusi sociālistiskā revolūcija"** (Tautas kustība Latvijā — desmit gadi // "Diena", 8.10.98.). Viņam kā šo notikumu līdzdalībniekam bija pamats tā apgalvot (F. Gordons. Latvieši un žīdi spīlēs starp Vāciju un Krieviju. Stokholma, 1994. — 37., 75., 81.-86. lpp.).

izvēlēties, lai iznīcinātu šo valstu politisko un teritoriālo integritāti... Savienoto Valstu tauta nosoda katru vardarbību, vienalga, vai to īsteno, lietojot varu vai varas lietošanas draudus..." (23.07.40.) (553.1pp.). Jaunā valdība ar A.Kirhenšteinu priekšgalā vērš sankcijas pret Latvijas diplomātiem, pasludinot tos ārpus likuma. Kāpēc? Lūk, dažas atziņas, ko Latvijas sūtnis Berlīnē E.Krieviņš paudis memorandā Vācijas ārlietu ministram Joahimam fon Ribentropam: "Parlaments... vērsies pie Maskavas ar lūgumu iekļaut Latviju PSRS sastāvā. Šai rezolūcijai nav nekāda likumiska pamata, jo pašam parlamentam par savu eksistēšanu jāpateicas vēlēšanām, kuras notika krievu okupācijas terora apstākļos un kuras nekādā gadījumā nevar tikt uzskatītas par tautas brīvas gribas izpausmi. Agrāk notikušais padomju karaspēka iebrukums Latvijā jau pats par sevi bija visu esošo Latvijas un PSRS līgumu pārkāpums" (554.1pp.). Bet tas notika ar K.Ulmaņa valdības piekrišanu, kuru atbalstīja daļa latviešu.

h) Latvijas iekļaušana PSRS sastāvā¹. Saeimas pilnvarota delegācija brauca uz Maskavu lūgt PSRS Augstāko padomi uzņemt Latviju PSRS sastāvā (30.07.40.). Drīz vien tiek pieņemts PSRS Augstākās padomes dekrēts par Latvijas uzņemšanu Padomju Savienībā: "**Izpildīt Latvijas Saeimas lūgumu uzņemt Latvijas PSR Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā kā līdztiesīgu savienoto PSR**" (5.08.40.). Latvija beidz pastāvēt kā suverēna valsts. Tā ir Latvijas valsts bojāeja.

Tagad lasītājam paveras iespēja censties saprast, kas tad notika Latvijā 1939.—1940.gadā — **okupācija un aneksija vai sociālistiskā revolūcija**. Atcerēsimies, ka Latvijas tauta tajā laikā boļševistiskās propagandas ietekmē uz šķiru cīņas principa pamata sašķēlās divās pretējās nometnēs. Viena daļa bija par neatkarīgu Latviju, kas nav iekļauta Padomju Savienībā, bet otra — par Latvijas sociālistisku attīstību PSRS sastāvā. Vai tagad var jautāt, kurai daļai taisnība? Ja būtu noticis patiesi demokrātisks referendums un demokrātiskas vēlēšanas, tad gan uz šo jautājumu varētu atbildēt viennozīmīgi, ka tāda bija tautas izvēle.

Mēģināsim cienīt savu vēsturi — arī padomjlaika — un to saprast, nevis pēc boļševiku parauga kārtot rēķinus ar saviem tautiešiem. Kāpēc tu iestājies PSKP? Kad tu izstājies? Ko tu darīji padomjlaikā? Kādus amatus ieņēmi un kāpēc? Kur tu atradies barikāžu laikā (1991)? Ko

¹ ASV Kongress pieņēma rezolūciju (9.10.98.), kurā nosodīja 1939.gadā noslēgto Vācijas un PSRS neuzbrukšanas līgumu un aicināja Krieviju pasludināt par prettiesisku Molotova-Ribentropa paktu. Kongress savā rekomendējošā lēmumā ASV prezidentam un valsts sekretārei aicina "rikoties, lai panāktu to, ka Krievija atzīst paktu par nelikumīgu un spēkā neesošu no tā parakstīšanas brīža" (ASV nosoda Molotova-Ribentropa paktu // "Diena", 12.10.98.). Bet ko lietas labā darīja 6.Saeima? — Neko! Ko darīs 7.Saeima? Vai tā spēs normalizēt attiecības ar Krieviju? Pašreizējās attiecības var kļūt par Latvijas politikas klupšanas akmeni ceļā uz ES un NATO.

tu dariji Maskavas puča laikā (19.08.—21.08.91.)? Politiskās intrigas šajos un līdzīgos jautājumos liecina par zemu politisko intelektu, zemu politisko kultūru un atbildību. Tāds ir vakardienas padomju cilvēks savā postsociālistiskā politikā, kurš spēj realizēt tikai savu postpadomisko garīgumu. Bet priekšā stāv 1940.gada notikumu izpratne un vērtējums no starptautisko tiesību viedokļa: **okupācija un aneksija vai sociālistiskā revolūcija un sociālisma celtniecība?**¹ Starptautisko ekspertu (politiķu, vēsturnieku), arī **Krievijas, līdzdalība ir nepieciešama**, ja mūsu vēsturnieki un politiķi grib izkļūt no pagātnes (vēstures) jūga. Ja mums izdosies vēsturi saprast, tad tā mūs audzinās demokrātijas garā. Šobrīd ne vēsturnieki, ne politiķi nezina, ko darīt ar mūsu padomisko pagātņi (**A.Ozoliņš**, Pagātnes jūgā // "Diena", 2.04.98.; **S.Čerņičenko**, Krievijas Starptautisko tiesību un humanitāro problēmu centra direktors. 1940.gada notikumi Baltijā kā krievvalodīgo iedzīvotāju diskriminācijas iegansts // "Diena", 2.04.98.; **A.Fogelis**, Latvijas Universitātes Starptautisko un jūras tiesību zinātņu katedras vadītājs. Nelikumība nav likumīgo tiesību avots tiesību pārkāpējiem // "Diena", 28.08.98.; Vēsturnieki: Jāatrod jauna pieeja vēstures skaidrošanā // "Diena", 14.05.98.). **Vēstures notikumi un fakti ir jāzina, lai tos saprastu un vērtētu politikas un tiesību aspektā. Saprāšanas procesā rodas izpratne par to, kas bija: okupācija un aneksija vai revolūcija un sociālisma celtniecība.** Šī izpratne veido svarīgu politisko atziņu, deklarāciju un likumu tapšanas priekšnoteikumu, ja runa ir par demokrātisku politiku. Lai dziļāk saprastu vēsturi, pievērsīsim uzmanību līdzdalībai politiskajā darbībā — **tautas līdzdalībai politikā.** Tā atkarīga no cilvēku politiskās izglītošanas un audzināšanas. Atcerēsimies, ka **"demokrātija ir diža, jo tā cilvēcē (tās vēsturē. — G.T.) neko nenoliedz un neko nezaimo"** (V.Igo), **bet gan cenšas saprast vēsturi, politiku un pašu cilvēku konkrētos notikumos.** Patlaban Latvijas pēcpadomiskā demokrātija savā darbībā nav spējīga realizēt šo **V.Igo** svarīgo atziņu. Paliek sveša arī **B. Spinozas** atziņa: "Ne sašust, ne brīnīties, bet gan saprast."

1 Ir izveidota vēsturnieku komisija, kura koordinēs 20.gs. vēstures pētīšanu. Tai ir divi galvenie mērķi: 1) koordinēt Latvijas vēstures izpēti no 1939.gada līdz 1991.gadam; 2) veicināt sabiedrības vēsturiskās apziņas paplašināšanos un tās izskaidrošanu ārzemēs (Komisija koordinēs vēstures pētījumus // "Diena", 14.11.98.). Rodas jautājums: **uz kādu vēstures izpratni balstīties? Nav pieļaujams, ka komisija sāks diktēt vēstures izpratni.** Demokrātijas apstākļos pastāv dažādas vēstures izpratnes koncepcijas un iespējas, kuras balstās uz vēstures filozofiju.

III. LĪDZDALĪBA POLITIKĀ, POLITISKĀ AUDZINĀŠANA UN IZGLĪTOŠANA

Politika kā process jeb politikā dzīve aptver profesionālo politiķu un valstsvīru darbību un tautas līdzdalību¹ politikā. Līdzdalība politikā izpaužas kā:

- 1) valsts politikas atbalsts vai protests pret to;
- 2) valsts pilsoņu piedalīšanās vēlēšanās;
- 3) pilsoņu un iedzīvotāju cenšanās ietekmēt politisko lēmumu veidošanu, pieņemšanu un īstenošanu (līdzdalība sabiedriskajās organizācijās, partijās, sabiedriski politiskās kustībās);
- 4) piedalīšanās mītiņos, demonstrācijās, piketos;
- 5) sava politikā intelekta, politiskās kultūras un atbildības veidošana un audzināšana, izmantojot masu saziņas līdzekļus;
- 6) politiskās izglītības realizēšana valstī, sākot ar 5.—6.klasi.

Līdzdalība politikā atšķiras no **politiskās darbības** ar to, ka šīs līdzdalības mērķis ir nevis **politikas realizēšana**, bet gan **valsts politikas vai politiskās partijas darbības ietekmēšana**. Līdzdalība politikā tā vai citādi ar konkrētu mērķi ietekmē politiku un vienlaikus ieaudzina tās dalībniekos politisko intelektu, politisko kultūru un atbildību. Līdzdalību politikā realizē konkrētas personas visdažādākās formās un veidos. Bez līdzdalības politikā nav iespējama politiskā audzināšana un izglītošana un otrādi.

1. Politiskā audzināšana².

Politiskā audzināšana notiek, līdzdarbojoties politikā. Tas, protams, neizslēdz profesionālas politiskās darbības audzinošo lomu. Notiek tā sauktais **politiskās socializācijas process**, kura pamatā ir attiecīgu tradīciju, politisko, vērtību, uzvedības normu apgūšana un ieaudzināšana. Sāk veidoties cilvēka politiskais intelekts, politiskā kultūra un personiskā atbildība sabiedrības priekšā. Tas liecina, ka politiskās izglītības sistēmai ir liela valstiska nozīme katra cilvēka politiskajā socializācijā.

Kas ir politiskā socializācija? — Visupirms tā ir cilvēka politiskā

¹ **Līdzdalība** — darbošanās kopā ar kādu citu cilvēku vai piedalīšanās kopējā pasākumā (sapulce, sanāksme, mītiņš, demonstrācija, apspriede u.c. formas). Piedalīšanās politikā kā līdzdalība atšķiras no politiskās darbības kā profesijas, kaut arī starp šīm divām politiskās darbības formām nav absolūtas robežšķirtnes.

² **Audzina:** 1) vadīt cilvēka (bērna, pusaudža, pieauguša) garīgo attīstību vēlamā virzienā, mācot un izglītojot; 2) attīstīt, izkopt, izveidot kaut kādu spēju. **Politiskā audzināšana ir vērsta uz politiskā intelekta izveidošanu un attīstīšanu, politiskās kultūras un atbildības izkopšanu.**

audzināšana. Liela nozīme ir **tradīcijām**¹, kas veido tautas nacionālās specifikas garīgo pamatu. **“Tradīcijas, kas izpaužas sabiedriskajā un politiskajā dzīvē, pilsoņu, sociālo slāņu, grupu, partiju un organizāciju aktivitātē un politiskajā cīņā, ir svarīgākais politisko sistēmu funkcionēšanas elements. Tas nosaka politisko un ideoloģisko situāciju valstī.** (Р.Ф.Матвеев. Теоретическая и практическая политология. М., 1993. — С.139). Atcerēsimies, ka marksisma-ļeņinisma ideoloģija savā proletariāta šķiru cīņas atskaites sistēmā nespēja novērtēt atsevišķu tautu tradīcijas. Šo specifisko katras tautas gara bagātību nedrīkst ignorēt arī politikā. Tādēļ nevajag aizmirst, ka **“politiskā socializācija ir līdzīga cilvēka socializācijas procesam, kur atsevišķs indivīds tiek iekļauts sabiedrībā, apgūstot iepriekšējo paaudžu kultūras pieredzi. Politiskā socializācija ir atsevišķa indivīda iekļaušana sabiedrības politiskajā sistēmā”** (Политология. Энциклопедический словарь. М., 1993. — С.176). Tā balstās uz politiskās izglītības realizēšanu valsts mērogā.

Latvijas politiskā prioritāte — nepilsoņu jautājums — aicina nopietni pievērsties sabiedrības politiskajai socializācijai. Runa ir par 620 000 (26.05.99.) nepilsoņu politisko socializāciju. **Sabiedrības integrācija nav iespējama bez politiskās socializācijas.** Bet vai šī integrācija neapdraud latviešu tautas izdzīvošanu? — Izvirzās uzdevums — izstrādāt un pieņemt atbildīgu politisku deklarāciju Eiropas Padomes un EDSO līmenī, ja mūsu mērķis ir Eiropas Savienība un NATO. Jāatzīst, ka 6.Saeima nespēja pacelties līdz šai problēmai, pieņemot deklarāciju “Par Latvijas okupāciju” (22.08.96.). Līdz ar to radās nopietnas politiskās problēmas ar Krieviju, ar Latvijas nepilsoņiem, ar Eiropas Savienību un EDSO. Par to liecināja politiskā krīze (8.04.—30.04.98.), kura pārvērtā G.Krasta valdību par “tehnisku kabinetu”.

Patlaban tikai 19 728 nepilsoņu ir ieguvuši Latvijas Republikas pilsonību

---

¹ **Tradīcija** (lat. *traditio* — nodošana tālāk; stāstījums, vēstījums, atveidošana, izteikšana) ir vēsturiski izveidojies kultūras mantojuma elements, kas, pamatojoties uz saprašanu, pārņemts no iepriekšējam paaudzēm (paraža, uzvedības norma, ticējums). Tradīcijas izpaužas nostāstos, teikās, leģendās, teiksmās. **Tradīcija ir dzīves saprašanas rezultāts, vēsturiskā pieredze, no kuras cilvēks vadās savā dzīvē, darbībā, rīcībā. Tradīcijas marksistiskā izpratne:** “Tradīcija ir cilvēciskās pieredzes nodošanas sociālā forma. Tajā tiek saglabāti un no paaudzes uz paaudzi nodoti dažādi sociālā un kultūras mantojuma elementi: uzvedības, cilvēku savstarpējo attiecību normas, vērtības utt. Atšķirībā no paražām un ceremonijām tradīcija aptver plašāku sociālo parādību loku, ir ilgstošāka. Tradīcija ir relatīvi nemainīgais, pastāvīgais, laika gaitā pārbaudītais. Tas pastāv katrā sabiedrībā un visās sabiedriskās dzīves jomās. Bieži tām ir šķirisks raksturs” (Politiskā enciklopēdija. R., 1987. — 693.lpp.). **Nemarksistiskā tradīcijas izpratne:** “Tradīcijas ir tas viss, kas ar tikumību, paražām, reliģisko pārliecību, morāles vērtību priekšstatiem un kultūras paražām (Gewohnheiten) tiek nodots no paaudzes paaudzei” (W.Brugger. Philosophisches Wörterbuch. Freiburg-Basel-Wien, 1992. — S.409).

naturalizācijas ceļā (01.10.99.) **Vai tas atbilst Latvijas nacionālajām interesēm, ka patlaban Latvijā dzīvo 620 000 nepilsoņu (26.05.99.)?** — Tas neatbilst Latvijas nacionālajām interesēm, jo runa ir par divkopienu valsts tapšanu, kas būtiski mazina Latvijas drošību un palielina sociālo spriedzi. Lūk, kādēļ pilsoņu un nepilsoņu politiskā izglītošana un audzināšana kļūst arvien aktuālāka, jo tieši tā nosaka nepilsoņu politisko socializāciju. Pilsonības likuma liberalizācija un sabiedrības politiskā socializācija — lūk, galvenais ceļš, kāds ejams, lai nepieļautu divkopienu sabiedrības tapšanu.

Politiskā audzināšana aizsākas ģimenē, un līdz ar to arī cilvēks iesaistās politikā. Rietumos politiskā audzināšana ģimenē notiek, ņemot par pamatu tradīcijas, un tā turpinās skolā, sākot ar 5.—6.klasi (piemēram, avīžu lasīšana 5.—6.klasē) (Zur Situation der politischen Bildung in der Schule. Bd.185. Bonn, 1982). Jāatzīst, ka **patlaban Latvijā sistemātiska politiskā izglītība vēl atrodas bērna autiņos salīdzinājumā ar Rietumeiropu**. Tur politiskās izglītības sistēma ieaudzina ne tikai demokrātijas, bet arī komunistiskās ideoloģijas izpratni. Tādēļ Rietumos komunistiskās partijas nav aizliegtas. Tur saprot, ka **komunisma ideju nevar iznīcināt vai aizliegt, tā ir jāpārvar mūsu dvēselēs, par pamatu ņemot saprašānu un balstoties uz politisko izglītību un audzināšanu**. Pats vieglākais, bet visneefektīvākais veids cīņā ar komunisma ideoloģiju ir komunistiskās partijas aizliegšana. Šajā sakarībā svarīgs būtu PSKP politiskās darbības vērtējums starptautiskajās organizācijās (ANO, Eiropas Savienībā, EDSO u.c.).

a) politiskās audzināšanas principi un mērķi Eiropas Savienības valstīs:

1) **Nekāda kara vēstures izcelšana, uzsvēršana** (Keine Hervorhebung der Kriegsgeschichte).

2) **Cīņa pret šovinismu, etnocentrismu un nacionālismu** (ietverot arī eirocentrismu) (Kampf gegen Chauvinismus, Ethnozentrisismus und Nationalismus) (dies impliziert auch Eurozentrisismus!).

3) **Cīņa pret nacionālo vēsturi aizspriedumiem** (Kampf gegen Vorurteil der nationalen Geschichte).

4) **Pasaules vēsture nacionālo vēsturu vietā** (Weltgeschichte anstatt nationaler Geschichte).

5) **Internacionāla¹ nostāja** (Internationale Einstellung).

¹ **Internacionālisms** (lat. *inter* — starp + *natio* — nācija) ir nacionālo robežu pārkāpjošas (überschreitend) kooperācijas un solidaritātes princips, kā arī uz to vērstas idejas un centieni (M.G.Schmidt. Wörterbuch zur Politik, S.446). Šis internacionālisma princips būtiski atšķiras no proletāriskā internacionālisma principa "Visu zemju proletārieši, savienojieties!" vispasaules sociālistiskajā revolūcijā.

6) **Citu tautu kultūru cienīšana un atzīšana** (Achtung und Anerkennung anderer Völker und Kulturen).

7) **Tolerance**¹ (Toleranz).

8) **Saticīga un miermilīga līdzāspastāvēšana** (Friedliche Koexistenz).

9) **Cita** (cilvēka, tautas. — *G.T.*) **vispusīga izpratne un cieņa** (Gegenartige Verständnis und Achtung der anderen).

10) **Totalitāru un diktatorisku sistēmu noraidīšana** (Ablehnung totalitärer und diktatorischer Systeme).

11) **Absolūtu** (politisko. — *G.T.*) **sistēmu noraidīšana** (Ablehnung absolutischer Systeme) (Politische Bildung für Europa. Die europäische Dimension in der politischen Bildung der zwölf EG-Staaten. Bd. 306. Bonn, 1991. — S.277). Uz šīs garīgās bāzes Rietumos tiek veikta nopietna cilvēku politiskā izglītošana un audzināšana. **Vai mums šodien ir pieņemama šī Rietumu politiskās izglītības bāze?!** — Mēs taču esam strikti ievirzījuši savu politiku ceļā uz Eiropas Savienību, balstoties uz latvisko identitāti.

Sabiedrības politiskā socializācija ir politiskā audzināšana. Bez tās nav iespējams celt tautas politiskā intelekta un kultūras līmeni. Demokrātisku vēlēšanu rezultātā no tautas vidus tiek izvirzīti politiķi. Viņiem par padomdevējiem piesaista augstskolu profesorus, kas pēta politiku un pasniedz politikas zinātnes. Tā tas notiek Rietumos, kur politiskā audzināšana aptver:

— ģimeni,

— bērnudārzu un pamatskolu,

— vidusskolu un augstskolu,

— visu sabiedrību, izmantojot masu saziņas līdzekļu starpniecību (laikraksti, žurnāli, TV, radio u.c.), kuros atspoguļojas valsts un partiju politiskā darbība. **Katra partija savā politiskajā darbībā strikti balstās ne tikai uz konkrētu ideoloģiju, bet arī uz savu sociālo bāzi, un piedalās tās politiskajā socializācijā.**

Katrs cilvēks arī individuāli izkopj savu politisko kultūru un politisko intelektu, izmantojot masu saziņas līdzekļus un līdzdarbojoties vēlēšanu kampaņā, piedaloties vēlēšanās, sabiedriskajās organizācijās un kustībās. Uz šīs līdzdalības pamata veidojas cilvēka dzīves un valsts politikas izpratne.

b) līdzdalība politikā un tās formas. Līdzdalība politikā var būt epizodiska vai arī sistemātiska un organizēta. Tas ir atkarīgs no politiskā režīma. Totalitārs politiskais režīms ar varu piespiež līdzdarboties politikā un apgūt politisko izglītību. PSKP izglītības sistēma aptvēra visus partijas

¹ **Tolerance** (lat. *tolerantia* — iecietība) ir cilvēka tikumiska īpašība un gara spēja, kuras pamatā ir cita cilvēka saprašana. Tai raksturīga iecietīga attieksme pret citu cilvēku, tautu interesēm, uzskatiem, ticējumiem un ieradumiem. Tā veicina cilvēku savstarpēju saprašanos un ļauj izvairīties no konfliktiem, arī politikā. **Demokrātija politikā bez tolerances nav domājama.**

biedrus un plašas bezpartijiskās tautas masas. Notika sistemātiska marksisma-ļeņinisma teorijas apgūšana valsts mērogā. Atcerēsimies padomju laikus (obligāti "brīvprātīga" piedalīšanās valsts svētkos un mītiņos PSKP vadībā). **Demokrātiskā valstī līdzdalība politikā ir brīvprātīga. Pastāv politiskais plurālisms** (daudzpartiju sistēma kā demokrātijas priekšnoteikums).

Līdzdalības formas politikā:

- piedalīšanās vēlēšanās un vēlēšanu kampaņā (kā elektorāts),
- līdzdalība formālās sabiedriskajās organizācijās (arodbiedrībās, profesionālās apvienībās, t.i., nevalstiskās sabiedriskajās organizācijās),
- līdzdalība politiskajās partijās, izņemot profesionālo politisko darbību,

- līdzdalība varas realizēšanā vai pretdarbība pastāvošajai varai (līdzdalība dažādās komisijās, pilsoniska nepakļaušanās vai varas atbalstīšanas mītiņš, sabotāža¹, bruņota pretošanās varai vai arī tās bruņota atbalstīšana),

- periodiskās literatūras un laikrakstu lasīšana, radio, TV politiskās programmas,

- publiskas politisko uzskatu manifestācijas (sapulces, mītiņi, ielu gājieni, piketi), kuru mērķis ir ietekmēt valdības politiku, sabiedrisko domu, vēlēšanu gaitu, valsts politiskās institūcijas.

c) politiskā pasivitāte izpaužas dažādās formās. Runa ir par atturēšanos no politiskās darbības un līdzdalības tajā. Šādai pasivitātei var būt ļoti dažādi cēloņi, sākot ar zemu politiskās kultūras un intelekta līmeni un beidzot ar elementāru vienaldzību pret visu apkārt esošo, ir īpaši pret valsts politiku. **Tautas attālināšanās no varas veicina tautas politisko pasivitāti².**

Politika izslēgšana no partijas arī var radīt protestu, kas izpaužas kā novēršanās no politikas vai pat savas partijas organizēšana, ja runa ir par spējīgu politiķi. Novēršanās no politikas visupirms ir politika vilšanās politiskajā darbībā. Rodas politiska apātija³, kura aptver arī tautu, kad tā

¹ **Sabotāža** (fr. *sabotage* < *saboter* — klauzīnāt ar koka tupelēm) ir "apzināta noteiktu pienākumu neizpildīšana vai arī nolaidīga to izpildīšana" (Politiskā enciklopēdija. R., 1987. — 596.lpp.). Sabotāža ir slepena vai atklāta pretdarbība, kaitniecība.

² Ievads politikā. R., 1998. — 56.-62.lpp.

³ **Apātija** (gr. *apatheia* — nejutīgums) ir tāds vienaldzības stāvoklis mūsu dvēselē, kad trūkst konkrētu interešu. Tā ir pilnīga vienaldzība pret visu. (Viņu pārņēma apātija, apātisks skats uz dzīvi un politiskajiem notikumiem pasaulē.) Vai šodien Latvijā veidojas politiskā apātija? — Patlaban aptuveni 80% Latvijas iedzīvotāju ienākumi ir zemāki par iztikas minimumu — (79 latī... Latvijā dominējošais ir trūcīgo slānis" (Valsts nespēj atrisināt trūcīgo problēmas // "Diena" 20.04.98.). Tā 1997.gadā viena cilvēka vidējie ienākumi bija 55,45 latī mēnesī (Dzīves apstākļu uzlabošanai Latvijas iedzīvotāji neizjūt // "Diena", 11.07.98.). Tas rada politisko pasivitāti Latvijā. 7.Saeimas politiskā darbība veicina politisko vienaldzību tautā. Varbūt A.Šķēles valdībai izdosies pārvarēt šo negatīvo tendenci.

vīlusies valsts varā. V.Krištopana mazākumvaldība veicināja politisko apātiju tautā, jo tās veidošanas un darbības pamatā nebija politisku principu. Valdības deklarācijā (“Diena”, 27.—28.11.98.) kā darbības politiskajā ceļrādī trūkst paša galvenā — politiskās platformas, kuru nevar aizstāt dažādi solījumi, norunas vai līgumu slēgšana ar LSDA (Sociāldemokrāti un premjers līguma saskaņošanā meklē kompromisus // “Diena”, 29.01.99.). Kāds politiskās darbības kompromiss iespējams starp valdības koalīciju (LC, TB/LNNK, JP) un LSDA? — “Ja vēlētāju intereses zināma kompromisa ietvaros mēs nevarēsim saskaņot, tad jau mums nav par ko balsot,” spriež LSDA frakcijas priekšsēdis Ē.Baldzēns (turpat). Varbūt sociāldemokrātiem ir savs rokraksts, par kuru spriež LC frakcijas priekšsēdētāja K.Libane: sociāldemokrāti prot nošķirt politiskās darbības publisko daļu no konfidencialās (turpat)! **Varbūt tā bija vienīgā mazākumvaldības pastāvēšanas iespēja, nevis politiski pamatotas darbības priekšnoteikums?**— Bija citas iespējas, kuras netika izmantotas, un valdība krita (5.07.99.).

Politiska apātija (vienaldzība) ir pilnīga politikas ignorēšana un vienaldzīga novēršanās no tās. To var izraisīt dažādi cēloņi un apstākļi. Runa ir par valdošās politikas nepieņemšanu un neatzīšanu, kam par pamatu var būt smags ekonomiskais stāvoklis (bezdarbs, bads u.c.), okupācija, revolūcija, politiskās organizācijas sabrukums u.t.jpr. Tipisks piemērs ir **komunistu apātija pēc PSRS sabrukuma, protams, ne visu komunistu**. Vēl joprojām Krievijā un citās bijušās PSRS republikās boļševiku svētku dienās ir redzami komunisti ar sarkano karogu un Ļeņina un Staļina portretiem rokās. Cilvēka dvēsele nereti nespēj vai arī negrib mainīties līdz ar dzīves pārvērtībām, it sevišķi politiskās iekārtas maiņu. Tādēļ **šobrīd ir aktuāla politiskā audzināšana un izglītība valsts mērogā**, lai tauta saprastu savu zemo labklājības līmeni un vērstu skatienu nākotnē.

d) politiskā audzināšana ietver intelekta, kultūras un atbildības veidošanu. Mēs jau iepazīnāties ar politiskās audzināšanas pamatprincipiem Eiropas Savienībā. Šobrīd ir vērts padomāt par to ieviešanu Latvijā, ņemot vērā mūsu tautas tradīcijas¹. “Tradīciju pastāvēšanas nenovērtēšana un reālās ietekmes ignorēšana izolē politikas darbiniekus no iedzīvotājiem un politiskās partijas noved pie neveiksmes, dažreiz pat pie smagas neveiksmes, kam, protams, seko sabiedrības iekšējās krīzes rašanās un saasināšanās. Tas izraisa iekšējus konfliktus un partiju šķelšanos. Iestājas politiskās varas krīze. Līdz ar to visa politiskā sistēma nonāk krīzes stāvoklī” (P.Ф.Матвеев. Теоретическая и практическая политология. М., 1993. — С.139). **Nedrīkst**

¹ **Nedrīkst aizmirst**, ka latviešu tauta ir 50 gadus audzināta kā padomju tauta marksisma-ļeņinisma ideju un padomju tradīciju garā: uzticība komunismam; padomju patriotisms, sociālistiskais dzīvesveids; sociālistiskais internacionālisms; kolektīvisms; sociālistiskais humānisms.

aizmirst tās tradīcijas, kuras veidoja padomju vara 50 gadu laikā. Tās nav pieminekļi, kuru var viegli nojaukt. Tās vēl kā atmiņas ir saglabājušās mūsu dvēselēs.

Ejot uz Eiropas Savienību, mēs nevaram nerēķināties ar tur pastāvošo politiskās izglītības sistēmu. Jāatzīst, ka šodien politiskais intelekts Latvijā visos līmeņos būtiski atšķiras no tā intelekta, kas pastāv Rietumeiropā. Var droši teikt, ka eiropeiskā politiskā domāšana balstās uz saprašanu, un savā būtībā tā ir dziļi demokrātiska. Rietumeiropā tiek realizēta politika, kas balstās uz vēstures saprašanu un cilvēku audzināšanu demokrātijas garā. Mums nav un nebūs viegli saprast vienu šīs sistēmas atziņu: **pasaules vēsture nacionālo vēsturu vietā?! Mūsu izglītības sistēmā pasaules vēsture nav godā celta, pirmajā vietā drīzāk ir Latvijas nacionālā vēsture. Bet vai Latvijas vēsturi var saprast ārpus pasaules vēstures konteksta?! Protams, nevar. Pasaules vēstures izpratnes pamatā ir konkrēta vēstures filozofija** (sk.: G.Tauriņš. Vēstures filozofija. R., 1996), **bez kuras nevar iztikt ne vēsturnieks, ne politiķis.**

Vēstures izpratne veido politiskā intelekta un politiskās atbildības garīgo pamatu, ja runa ir par demokrātiju. Tieši tādēļ konkrēta politiskā ideoloģija ir balstāma uz vēstures filozofiju — pasaules vēstures izpratnes garīgo pamatu. **Uz kādu vēstures izpratni patlaban balstās postsociālistiskā politika Latvijā un citās bijušajās PSRS republikās? — Apejot vēstures izpratnes problēmu, demokrātiska politika kļūst neiespējama. Bet vēstures filozofija un pasaules vēsture Latvijas augstskolās ir diezgan sveša lieta. To pašu zināmā mērā var teikt arī par politikas filozofiju¹. Ar šo jautājumu saskarsies jaundibinātā Vēsturnieku komisija, kurai būs jāizvairās no politizēšanas vēstures pētīšanā** (Komisija koordinēs vēstures pētījumus // "Diena", 14.11.98.). Patlaban politiķi nespēj atturēties no politizēšanas, vērtējot vēstures notikumus. **It sevišķi tas attiecas uz padomjlaiku Latvijas vēsturi.** Nereti tiek iets boļševiku pēdās — veidots ienaidnieka tēls, meklēti tautas ienaidnieki un nodevēji. Apsveicami, ka komisijas darbā ir paredzēts iesaistīt "arī ārvalstu ekspertus, XX gadsimta un Baltijas valstu problēmu speciālistus no Vācijas, Krievijas, Polijas, Zviedrijas, ASV un citām valstīm" (turpat). Tomēr komisija uzsāka darbu (1999) bez Krievijas ekspertiem. **Demokrātiska politika bez dziļas vēstures izpratnes nav iespējama, jo tieši vēsture ir neizsīkstošs jaunu radošu politisko ideju avots.** Arī politiskā izglītība balstās uz vēsturi.

e) politiskā izglītība Eiropas Savienībā (ES)². Tā balstās uz šādām realitātēm, kas palīdz saprast politiku:

¹ Mūsdienu politiskā filozofija. Hrestomātija. R., 1998. Tulkojums no *Political Philosophy*, 1997.

² *Politische Bildung für Europa*. Die europäische Dimension in der politische Bildung der zwölf EG — Staaten. Bonn, 1991. — S.21-23.

— vairāk nekā 40 gadu Eiropas Savienības valstīs valda miers un stabilitāte,

— Eiropas Savienības valstu pilsonis ir pietiekami labi apgādāts ar pārtikas produktiem un spēj tos iegādāties nepieciešamā daudzumā,

— Eiropas Savienība ir ASV un Japānas lielākais tirdzniecības partneris pasaulē,

— **saimnieciskajā un tehnoloģijas jomā Rietumeiropa ieņem vadošo vietu pasaulē** (Politische Bildung für Europa, Bonn, 1991. - Š.15).

Šobrīd Latvijas politikas generāllīnija ir vērsta Eiropas Savienības un NATO virzienā. Tādēļ katram Latvijas pilsonim ir skaidri jāsaprot, ka Eiropas Savienības valstīs valda citāda politiskā domāšana, kuru nosaka daudz augstāks dzīves līmenis un augsti attīstītas tehnoloģijas. Bet kādā stāvoklī atrodas mūsu rūpniecība un lauksaimniecība?! Kā mēs iekļausimies Eiropas Savienības ekonomiskajā, politiskajā, kultūras, izglītības un finansu sistēmā?! Ar ko sākt? Nedrīkst aizmirst, ka patlaban **Vācijā iekšzemes kopprodukts (IKP) uz vienu iedzīvotāju ir 26400 USD, bet Latvijā tikai 2450 USD** (desmit reizes mazāks), Igaunijā — 3240 USD, Lietuvā — 2680 USD, Krievijā — 3240 USD (Uzlabojusies Eiropas valstu ekonomiskā situācija // "Diena", 29.12.97.). **Latvijā patlaban valda nabadzība un noziedzība — dzīves realitāte, kuru 6.Saeimas politiķi nespēja saskatīt.** Runa ir par valdošo partiju politiķiem (LC, DPS, TB/LNNK). "Iedzīvotāju skaita samazināšanās valstī, mirstības līmeņa pieaugums, sliktais veselības stāvoklis un zemie ienākumi liecina, ka **pagaidām Latvijas iedzīvotāji neizjūt dzīves apstākļu uzlabošanu...** 1997.gadā viena cilvēka vidējie ienākumi bija 55,45 lati mēnesī... 70% naudas tiek iztērēta par pārtiku, pirmās nepieciešamības precēm un komunālajiem pakalpojumiem" (Dzīves apstākļu uzlabošanas Latvijas iedzīvotāji neizjūt. // "Diena", 11.07.98.). **Tautas labklājība** — viena no svarīgākajām Latvijas nacionālajām interesēm līdztekus suverenitātei un drošībai. **Tautas labklājība** — valdošo politisko partiju darbības vērtējuma kritērijs. Visu to izskaidrot tautai — svarīgs politiskās izglītības uzdevums, lai saprastu šodienas realitāti. Tikai tad, kad tauta spēs atšķirt īstus politiķus no populistisku solījumu meistariem un savu oponentu nomelnotājiem, apmelotājiem, iespējama politikas mainīšanās uz labo pusi — uz tautas labklājības augšanu. Taču 7.Saeimas priekšvēlēšanu aģitācijā partijas kārtējo reizi sacentās solījumos, tos apstiprinot pat ar līdera parakstu un godavārdu (LC). Centrālo vietu ieņēma politiķu savstarpēja apmelošana, nomelnošana, demagoģija.

Mums jāapgūst desmit tēzes, lai veidotu politiskā intelekta, politiskās kultūras un atbildības garīgo pamatu atbilstoši Eiropas Savienības politiskās izglītības sistēmas prasībām. Un tās ir šādas:

1. Būtiskām politiskajām un ekonomiskajām problēmām vairs nav nacionāla rakstura. Tās ir tikai eiropiski risināmas.

2. **Institucionālajām struktūrām un kompetentām eiropeskām organizācijām ir raksturīgs izteikts kompleksums un oriģinalitāte. To pamatā ir nacionālo valstu pārstāvniecība** (Eiropas parlamentā un citās Eiropas Savienības institūcijās. — *G.T.*), **kas pauž šo valstu intereses** (Die institutionellen Strukturen und die Zuständigkeiten europäische Organisationen sind durch eine große Komplexität und Originalität gekennzeichnet).

3. **Eiropeskā attīstība (die europäische Entwicklung) ir ļoti dinamiska, turklāt konkrētāku celtniecības plānu un vispārīgu akceptētu tālāku mērķu aprakstu nav** (šeit nav vietas plāna ekonomikai).

4. **Eiropas Savienības institūcijas veido dalībvalstu nacionālās pārstāvniecības.** Politiskās izglītības darbā ir jābalstās uz pašu noteiktiem vērtību kritērijiem, kas kļūst par pasniegšanas priekšmetu skolā un augstskolā.

5. Joprojām katrai valstij pastāv iespēja līdzdarboties (piedalīties) Eiropas Savienības politikā, un līdz ar to tās demokrātiskā leģitimitācija ir nepietiekama. ... Katrai valstij jāveic politiskās izglītošanas darbs, parādot Eiropas Savienības perspektīvas un mobilizējot demokrātiju.

6. Lai gan atsevišķos jautājumos tika izteikta būtiska kritika, **12 Eiropas Savienības valstīs** (līdz 1991.gadam Eiropas Savienība bija 12 valstis, **tagad — 18) ir vienisprātis par apvienošanās mērķi...** Atsevišķās valstīs, piemēram, Dānijā un Lielbritānijā, iebilst attiecībā uz tālāku Eiropas Savienības attīstību (vienota naudas sistēma utt. — *G. T.*).

7. **Eiropas Savienības ietvaros rodas zināmas problēmas politiskās izglītības jomā.** Šīs problēmas izpaužas gan skolā, gan ārpus skolas, un tās ir šādas:

— **eiropeskā jautājumu nostādne politiskajā izglītībā bieži vien ir attālināta no cilvēku personīgās dzīves pieredzes līmeņa,**

— Eiropas Savienības institūciju politiskie un ekonomiskie lēmumi sava kompleksuma un atšķirības dēļ nav viegli realizējami atsevišķās valstīs,

— Eiropas Savienības politiku problēmu nostādne eiropeskās robežās nav viegli saprotama; runa ir par nesaprotamu sarunvalodu politikā (Eiropas Savienība — ķīniete) (EG - Chinesisch), kuru salīdzina ar ķīniešu ābeci,

— eiropeskā politikas saskaņošanas dinamika tiek panākta, likvidējot politiskās izglītības informācijas deficītu un izvirzot paaugstinātas prasības politiskās izglītības jomā,

— trūkst piemērota un aktuāla Eiropas temata atsevišķu valstu masu saziņas līdzekļos,

— **eiropeskā temata vērtējuma kritērijam jāatbilst Eiropas Savienības problēmām un darbības iespējām nacionālo valstu politiskās izglītības sistēmā.**

8. Politiskās izglītības pasniedzēju bieži vien atbaida eiropeskā temata aptveršana un saprašana konkrētā ES valstī.

9. Eiropēiskās dimensijas pastarpināšanā nav ietvertas trīs šādas attiecībā uz **politisko izglītību** izvirzāmas prasības:

— **politiskās izglītības adresātam jāapzinās**, ka Eiropā noris politiskās apvienošanās process, kam attiecībā uz šodienas un rītdienas dzīvi ir netieša nozīme,

— **politiskās izglītības adresātam jāapgūst zināšanas** par eiropēiskās apvienošanās motīviem, problēmām un perspektīvām,

— visbeidzot svarīga ir eiropēiska jautājumu izpratne, kas skar katras dalībvalsts darbības iespējas Eiropas Savienībā.¹

10. Eiropēiskie jautājumi iztirzājami, ņemot vērā adresātu pasaules izpratni, dzīves pieredzi, piemēram, attiecībā uz apkārtējās pasaules jautājumiem, jautājumiem par darba novērtējumu atkarībā no sasniegtā, kā arī par nepieciešamību balstīties uz kopīgiem kvalitātes standartiem dzīves līdzekļu jomā kopējā tirgū. No šāda jautājumu iztirzājuma kļūst skaidrs, ka **Eiropas kopība ir jau radījusi vienu jaunu politiskās realitātes sfēru** (O.Schmuck. Die europäische Einigung als Herausforderung für die politische Bildung // Politische Bildung für Europa. Bd. 306. Bonn, 1991. — S. 21-23).

Jā, Eiropas Savienībā mācās demokrātiju, balstoties uz savu politiskās izglītības sistēmu. **Vācijā** ir tāds politiskās izglītības priekšmets kā **demokrātijas zinātne** (Demokratiewissenschaft). Tur ir izstrādāta politiskās izglītības sistēma un tās principi. **“Demokrātijas principi un to pamatvērtības ir pašas sarežģītākās lietas to vispārīgās akceptēšanas² (Akzeptanz haben) gadījumā”** (W.Cremer. Demokratie - Lernen für Europa: Die Demokratien im Westen und die demokratische Revolution im Osten // Politische Bildung für Europa. Bd.306. Bonn, 1991. — S.25). Latvija atrodas ceļā uz Eiropas Savienību. Šai sakarībā būtu jāatceras, ka mēs šobrīd varam runāt nevis par eiropēisku, bet gan par padomisku dzīves pieredzi, kura veidojusies veselus 50 gadus. Tas attiecas uz visām dzīves sfērām. Lai novērstu šo šķērslī ceļā uz Eiropas Savienību, ir nepieciešams pārveidot un audzināt cilvēku dvēseles.

Rietumeiropā sastopas dažādas demokrātijas tradīcijas, kas rada grūtības, lai izstrādātu demokrātiskai sabiedrībai kopēju demokrātijas kritēriju. Lūk, **kritēriji**, pēc kuriem vērtē **sabiedrības demokrātiskumu**:

1) rīcības un darbības atklātība politikā un citās dzīves sfērās¹;

¹ Kādas patlaban ir Latvijas ekonomiskās, sociālās u.c. iespējas kļūt par Eiropas Savienības (ES) dalībvalsti? Vai mēs esam gatavi pieņemt un saprast tās ES normas un vērtības, kuras atšķiras no latviskās identitātes? Vai Latvija spēj ražošanā, tirdzniecībā un izglītībā konkurēt ar Eiropas Savienības valstīm?

² **Akceptēt** (lat. *acceptare* — pieņemt, atzīt par labu): 1) civiltiesībās — līguma noslēgšana ar noteikumiem, kas minēti priekšlikumā; 2) piekrist, atzīt, pieņemt lēmumu, likumu, deklarāciju.

2) līdzdalība lēmumu pieņemšanā;

3) pieņemto lēmumu realizēšanas demokrātiska kontrole (die demokratische Kontrolle bei dem Umsetzung der getroffenen Entscheidungen).

2. Demokrātijas principi Eiropas Savienībā un politiskās izglītības mērķis. Eiropas Padomes² Parlamentārā Asambleja, kas ir konsultatīva politiska organizācija, izvirza **prasību ieviest Eiropas Savienībā 800 demokrātisku principu**. Lūk, galvenie, svarīgākie no tiem (mēs speciāli dodam šos principus arī vācu valodā līdztekus tulkojumam latviešu valodā):

1. Politiskās vienlīdzības princips, kas visupirms izpaužas vispārīgās un aizklātās vēlēšanu tiesībās (das Prinzip der politischen Gleichheit, das sich für allem einem allgemeinen und geheimnen Wahlrecht ausdrückt).

2. Tautas suverenitāte ir princips, atbilstoši kuram visa vara tieši vai netieši tiek realizēta saskaņā ar tautas gribu (das Prinzip der Volkssouveränität, wonach sich alle Herrschaft direkt oder indirekt auf den Willen des Volkes zurückführt).

3. Politiskā plurālisma princips, kas pauž tiesības uz opozīciju, politiskā mazākuma aizsardzību un noteiktu termiņu varas pienākumu pildīšanai (das Prinzip der politischen Pluralismus, was das Recht auf Opposition, den Schutz politischer Minderheiten und eine zeitlich befristete Machtausübung aussagt).

4. Informācijas brīvības princips, kas prasa radīt iespējas plurālistiskai un brīvai informācijai un masu informācijas līdzekļu darbībai (das Prinzip der Informationsfreiheit, was eine plurale und freie Informations- und Medienstruktur voraussetzt).

5. Politiskās varas demokrātiskās kontroles princips, kas tiesiski tiek realizēts ar neatkarīgu tiesu un politiski — ar tautas pārstāvību (das Prinzip demokratischer Kontrolle politischer Herrschaft, was rechtlich durch unabhängige Gerichte und politisch durch die Vertretung des Volkes realisiert wird).

6. Kopējo vērtību principi, kas izpaužas pamattiesībās un cilvēka tiesībās (die Prinzipien gemeinsamer Werte, wie sie sich in den Grund- und Menschenrechten ausdrückt) (Ebenda, S.25).

Par šiem principiem ir nopietni jādomā, uz tiem ir jābalstās politiķiem

¹ 7.Saeimas politikajā darbībā ir vērojama tendence “nošķirt politiskās darbības publisko daļu no konfidencialās” (Sociāldemokrāti un premjers līguma saskaņošanā meklē kompromisus // “Diena”, 29.01.99.). Aizkulišu solījumi, norunas kļūst par politiskās darbības normu.

² **Eiropas Padome** (Council of Europe) ir Eiropas valstu konsultatīva politiska organizācija. Dibināta 1949.gadā. Tā koordinē Eiropas Padomē ietilpstošo valstu politiku (1999.gadā — 41 valsts). Galvenās institūcijas ir Ministru Komiteja un Parlamentārā Asambleja (abas atrodas Strasbūrā). Latvija kļuva par EP dalībvalsti 1995.gada 10.februārī. Par Eiropas Padomes ģenerālsekretāru ievēlēts Austrijas parlamenta deputāts Valters Švimmers (23.06.99.).

un politiskajām partijām savā darbībā, lai īstenotu mūsu politikas generālliniju un iestātos Eiropas Savienībā. Lai sasniegtu šo mērķi, **mums būtiski jāceļ gan politiķu un valstsvīru, gan visas tautas politiskā intelekta, politiskās kultūras un atbildības līmenis, par pamatu ņemot Latvijas nacionālās intereses Eiropas Savienības kontekstā.**

Kāds ir Eiropas Savienības politiskās izglītības un politikas galvenais mērķis? — Nedrīkst atstāt novārtā demokrātiskas un brīvas Eiropas tālāku veidošanu un attīstību. Eiropas Savienības valstīm **nāksies pārvarēt veselu rindu smagu šķēršļu.** Runa ir nevis par kopīgu likumu un normu formulēšanu, bet gan par **izglītības un apziņas procesu evolūciju ar konkrētu mērķi — SASNIEGT EIROPEISKĀS IDENTITĀTES SAKRITĪBU AR DEMOKRĀTIJAS IDENTITĀTI.** Lūk, kam kalpo politiskā izglītība Rietumeiropā. Tātad mums Latvijā būtu jādomā par to, **kā sasniegt latviskās identitātes sakritību ar eiropisko identitāti, pārvarot esošo padomisko identitāti,** kas ir pats nopietnākais garīga rakstura šķērslis ceļā uz Eiropas Savienību.

a) politiskās izglītības pamatnostādnes (balstoties uz VFR pieredzi). Atklāta un demokrātiska sabiedrība ir tāda sabiedrība, kuru vajag katram pieredzēt, izjust un apzināti attīstīt. Tā ir pati dzīve — uz tādu pilsoņu darbību balstīts dzīvesveids, kuriem ir pamatzināšanas par savas valsts politisko tapšanu. Viņiem ir pieredze demokrātiski spriest par savu līdzdalību politikā (Ausgangspunkt ist, daß eine offene und demokratische Gesellschaft nur dann überleben und sich weiterentwickeln kann, wenn sie von Bürgern getragen wird, die ein Grundwissen über die politische Verfaßtheit ihres Staates haben und ein bestimmtes Maß an Urteilsfähigkeit besitzen) (Ebenda, S.29).

Tātad **demokrātiska sabiedrība** ir nevis kaut kāds sasniegts stāvoklis sabiedrībā, bet gan **pati tās dzīve, kura ir pieredzēta un izjusta saprašanas procesā.** Šī dzīve ir spējīga pati attīstīties tālāk uz demokrātijas principiem. Demokrātijas attīstība balstās uz pilsoņu nepārtrauktu politisko izglītošanu, kuras pamatā ir gan demokrātijas pamatprincipi un aksiomas, gan arī demokrātiskas sabiedrības izpratne. Runa ir par nacionālo valstu vēstures saprašanu pasaules vēstures ietvaros, par nacionālo interešu veidošanu uz vēstures saprašanas pamata, par valstiska līmeņa kompromisu nacionālo interešu jomā gan parlamentā, gan valdībā.

Latvijā demokrātisks kompromiss gan Saeimā, gan valdībā nereti kļūst neiespējams. Tā, piemēram, **valdības veidošana pēc 7.Saeimas vēlēšanām liecina par to, ka demokrātija Latvijā patlaban drīzāk ir pievilcīgs ideāls, nevis reālas demokrātiskas valsts raksturīga iezīme.** Valdības veidošana sākās ar personiskiem apvainojumiem, nevis ar kopējas stratēģiskas politikas veidošanu uz kompromisa pamata. Tā LC "par koalīcijas veidošanas galveno nosacījumu izvirza savu Ministru prezidenta kandidātu

V.Krištopanu" (LC gatavs veidot valdību // "Diena", 4.10.98.). Pats premjera kandidāts V.Krištopans viennozīmīgi pauž savu attieksmi pret citu iespējamo kandidātu: es nestrādāšu **A.Šķēles** veidotajā valdībā, jo "**šis cilvēks nemāk vadīt valsti un valdību**" (turpat). Lūk, tā ar lielām ambīcijām sākās valdības veidošana, kur neatlika vietas kompromisam Latvijas nacionālo interešu jomā. "Partiju savstarpējais lecīgums un biznesa rēķinu kārtošana var pazudināt vēsturisko izdevību izveidot patiešām stabilu valdību uz četriem gadiem" (TP un *Latvijas ceļš* nevienojas // "Diena", 7.10.98.). LC uzskata sevi par uzvarētāju un panāk mutvārdu vienošanos par mazākumvaldības veidošanu (TB/LNNK, LC, JP). A.Panteļejevs paziņo, ka "triju partiju nodomu protokols ir prioritārais, bet Tautas partijai ir iespēja tam pievienoties" (Mazākumā vienojas par valdības veidošanu // "Diena" 8.10.98.). Kādas idejas vārdā? — Lai tikai TP līderis nekļūtu par premjera kandidātu, bet par valsts interesēm nav laika spriest. **Līdz ar to uz politisku principu pamatiem balstītas valdības veidošana tiek noraidīta.** Kā interesēs tas tika darīts? Kam tas nāca par labu? — Varbūt tikai šīs koalīcijas partijām — LC, TB/LNNK, JP un šo partiju finansētājiem. Cieta valsts intereses, jo tās tika aizmirstas.

Kāpēc 7.Saeimā ievēlētās partijas vienoti vērsās pret A.Šķēli kā iespējamo premjera kandidātu, uzņemoties politisko atbildību valsts priekšā? — "Esošo politisko eliti biedē pārmaiņas, ka varētu būt kāds spēcīgāks, kas neļaus vairs klusām čubināties. Andris Šķēle ir spilgtākā politiskā figūra, un tieši tāpēc pret viņu vērsās, jo pret vājiem un mīkstiņiem jau neviens neiebilst" (Strīdus ābols // "SestDiena", 10.10.98.). Par nožēlošanu LC, TB/LNNK, JP un citas partijas pat nedomā apspriest jautājumu: **kādu premjeru patlaban vajadzētu Latvijai?** — Spēcīgu harismātisku personību, kura spējīga uzņemties personisko atbildību, vai varbūt tādu, kas balstīsies uz kolektīvisma principu, un mierīgi "klusām čubināsies" Ministru prezidenta krēslā?! Bet par postsociālistiskās demokrātijas trūkumiem un vājām pusēm runāts netiek. **Rietumos šādas valdības veidošana nebūtu iespējama. Tur saprot, ka demokrātijai ir politiskā atbildība.** 7.Saeimas politiskās partijas spītīgi demonstrēja savu politisko intelektu, politisko kultūru un atbildību, apzināti veidojot V.Krištopana mazākumvaldību un paužot tai savu uzticību. **Stabilas valdības veidošanas iespēja apzināti netika izmantota, jo trūka pati demokrātijas izpratne, trūka demokrātiskas politiskās izglītības. Vara sāk kalpot varai, partijas — sev.**

Kas ir demokrātiska politiskā izglītība? — "Demokrātiska politiskā izglītība ir demokrātijas mācīšanās, sevis sagatavošana un vingrināšana demokrātiski iecerētai sabiedrībai" (Demokratische politische Bildung ist somit von ihrem Wesen hier Demokratie-Lernen, Vorbereitung und Einübung auf die demokratisch verfaßte Gesellschaft, Ebenda, S.29). Uz

šā pamata tiek veidots tautas politiskais intelekts, audzināta politiskā kultūra un atbildība.

Demokrātiskā sabiedrībā politiķis, partija kalpo tautai, nevis partijas politiskai varai. Šo atziņu var nevis iemācīt, bet gan saprast un izjust pašā dzīvē. Demokrātiju nevar zināt, bet gan tikai saprast uz pieredzes pamata un izjust kā savu dzīvi. Mācīties demokrātiju (Demokratie-Lernen) nozīmē veidot sevi tādu dzīves un politiskās darbības izpratni, kura kalpotu cilvēkam. **Ja sabiedrībā nav pietiekama demokrātiskā intelekta politikas sfērā, kā arī attiecīgas politiskās kultūras un atbildības, tad demokrātija nav iespējama.** Lūk, tādēļ Rietumos politiskajai izglītībai tiek pievērsta milzīga uzmanība, uzskatot to par demokrātiskas politikas nepieciešamu priekšnoteikumu (sk.: Zur Situation der politischen Bildung in der Schule. Schriftenreihe der Bundeszentrale für Politische Bildung, Bonn, 1983, Bd. 185). Latvijā pagaidām valsts līmenī netiek veikta politiskā izglītošana, sākot ar 5.—6.klasi.

Demokrātijas priekšnoteikums ir sabiedrības domu un atziņu plurālisms, kur izpaužas daudzu cilvēku politiskā griba. Uz šīs sociālās bāzes veidojas partiju programmas, kuras sabiedrībā uztver kā politiku. Līdz ar to **demokrātija ir grūti apgūstams mācību lauks** (ein schwieriges Lernfeld). Tas prasa augstu politisko intelektu un kultūru — milzīgu atbildību, lietišķumu, korektumu, godīgumu un varas nepielietošanu strīdīgu jautājumu risināšanā vai konflikta gadījumā. Tātad **demokrātijas pamatā ir dzīves un vēstures saprašana, nevis uzskats, viedoklis “es zinu”** (Damit wird deutlich, daß Demokratie ein schwieriges Lernfeld ist, das durch hohe Kultur des sachlichen, fairen und gewaltten Streitens um die jeweils bessere Lösung geprägt ist). Demokrātijas garīgo pamatu veido tā domāšana, kuru sauc par saprašanu atšķirībā no zinātniskas domāšanas izziņas procesā. **Tiklīdz politiskās partijas sāk “zināt” savas valsts nacionālās intereses, demokrātisks kompromiss parlamenta un valdības līmenī kļūst neiespējams. Līdz ar to paveras politiskās krīzes iespēja.** Tā tas notika Latvijā, kad 6.Saeimas laikā valdošās partijas nebija spējīgas uz politisku kompromisu nepilsoņu jautājumā. Iestājās dziļa politiskā krīze (8.04.—30.04.98.). Tas pats notika ar 7.Saeimas koalīciju (LC, TB/LNNK, JP un V.Krištopana valdību (17.06.—5.07.99.)). Tātad Latvijas **politiķiem un tautai izvirzās nopietns uzdevums — mācīties demokrātiju**, lai realizētu to dzīvē un izprastu tās trūkumus un vājās puses.

Ko nozīmē mācīties demokrātiju?

“MĀCĪTIES DEMOKRĀTIJU VIENLAIKUS NOZĪMĒ MĀCĪTIES POLITIKU” (Demokratie-Lernen ist immer zugleich auch Politik-Lernen, Ebenda, S.29). Turklāt nedrīkst aizmirst, ka demokrātija ir nevis kaut kas abstrakts, atrauts no dzīves, bet gan pati mūsu dzīve — izjusta, pārdzīvota, saprasta un demokrātiski realizēta. Tātad runa ir par dzīves izpratnes spēju

no demokrātijas viedokļa. **Demokrātiska sabiedrība kalpo cilvēkam, nevis politiskai varai.** Izvirzās jautājums: vai patlaban Latvijā politika kalpo cilvēkam? — Lūk, viena atbilde: “Plašos vēzienos, no vienas puses, var ar gandarījumu redzēt, ka dzīves līmenis progresē. No, otras puses, **tautas pauperizācija¹, slīgšana nabadzībā turpinās. Vēl trakāk — mēs jau audzinām bērņus analfabētus**” (V. Viķe-Freiberga. Tiesības uz skaidrību // “SestDiena”, 2.01.99.). Kura politiskā partija, būdama pie varas 5., 6. un 7. Saeimā, ir spējīga uzņemties politisko atbildību par tautas slīgšanu nabadzībā? **Varbūt nereti partijas kalpo pašas sev — savai politiskai varai?** Tautas labklājība un valsts drošība ir svarīgākie partiju politiskās darbības vērtējuma kritēriji. Bet tas prasa augstu politiskā intelekta līmeni Saeimā un Ministru kabinetā, visupirms personisko atbildību.

b) demokrātiskas apziņas un domāšanas veidošana un audzināšana. Tāds uzdevums izvirzās katram Latvijas iedzīvotājam, it sevišķi tās pilsoņiem un politiķiem. Tieši šeit, pēc autora dziļas pārlicības, pastāv lielas grūtības ceļā uz Eiropas Savienību, uz kuriem politiķi jau auj kājas, pabūdami gan Strasbūrā, gan Briselē — galvenajos Eiropas Padomes un Eiropas Savienības politiskajos centros. Taču valstsvīri nereti aizmirst to, kā dzīvo tauta, ko izjūt nepilsoņi, un neredz, ka tauta aizvien dziļāk slīgst nabadzībā.

Demokrātiska apziņa nav kaut kas tāds, ko skolā varētu iemācīt līdzīgi tam, kā var iemācīt aritmētiku, pierādīt ģeometrijas teorēmu vai risināt algebras uzdevumus. **Runa ir par tās cilvēka dvēseles spējas veidošanu, kuru sauc par vēstures un dzīves saprašanu.** Atcerēsīmies, ka demokrātijas garīgo pamatu veido saprašana, nevis zināšana (eksaktās zinātnes), saprašana, kas balstās uz vēsturi, ideoloģiju un nacionālajām valsts interesēm.

Neviens cits — ne vecāki, ne skolotāji, ne augstskolu profesori, ne valstsvīri un politiķi — nevar otra vietā kaut ko saprast. NEVAR SAPRAST CITA DOMAS, RĪCĪBU, UZVEDĪBU, ATSAKOTIES NO SAVAS SAPRAŠANAS, ATSAKOTIES NO SAVAS JĒGAS VEIDOŠANAS GRŪTĀ GARĪGĀ DARBA (Sk.: G. Tauriņš. Vēstures filozofija. R., 1996). Tas nozīmē to, ka demokrātiski domāt nevar iemācīt. Kāpēc? — **Patī cilvēku dzīve savā būtībā ir saprašana, un politika, kas vada un regulē, organizē un nosaka mūsu dzīvi, arī ir pagājības saprašana tagadējos apstākļos.** Protams, var pastāvēt arī cita veida politika, bet tā nebūs demokrātiska politika. Piemēram, zinātniskā marksisma-ļeņinisma politika pretendēja uz patiesi īsto demokrātiju. **“Sociālistiskā demokrātija — demokrātijas augstākais tips. ... Sociālismā pirmo reizi vēsturē**

¹ Paupers (lat. *pauper* — nabadzīgs) ir nabadzīgs cilvēks, kam trūkst eksistences līdzekļu. Pauperizācija ir iedzīvotāju masveida slīgšana nabadzībā.

jēdziens "demokrātija" ieguvīs īsto jēgu: plašas darbaļaužu masas piedalās ne tikai vēlēšanās, bet arī reālā valsts un sabiedrības... pārvaldīšanā .. nodrošina praksē visu pilsoņu līdztiesību, garantē nepieciešamās politiskās brīvības, sociālās un ekonomiskās tiesības. Tā ir viena no **sociālistiskās demokrātijas** pamatatšķirībām salīdzinājumā ar **buržuāzisko demokrātiju**. Tās saturu un būtību nodrošina ražošanas līdzekļu sabiedriskais īpašums" (Politiskā enciklopēdija. R., 1987. — 624. lpp.). Šādu atziņu pauž marksistiski-ļeņiniskā ideoloģija un tai atbilstoša politika, kuru PSKP vadībā realizēja dzīvē padomju cilvēks. Tā būtu jāzina, lai saprastu padomju laikus un mūs pašus tagadējā politiskajā dzīvē, kura balstās uz citu demokrātijas izpratni.

Bet vai patiesi īsta demokrātija var būt sociālistiska vai buržuāziska? Vai padomju laikā pastāvēja demokrātija? — Mēģināsim saprast sociālistisko demokrātiju. **Politiskās domas plurālisms** bija stingri aizliegts. Valdība vienpartijas sistēma, kas ar varu uzspieda tikai vienu ideoloģiju. **Vēsturi drīkstēja "saprast" tikai marksistiski.** Cita izpratne bija stingri liegta utt.

Tāpat politikā trūka saprašana, bet sabiedrībā — demokrātiskas apziņas tapšanas priekšnoteikumi. **"Saprašana un savs atzinums politikā ir nepieciešams kā pietiekami skaidrs nosacījums demokrātiskas apziņas konstatēšanai"** (Das Verständnis für und die Einsicht in politische Sachverhalte ist eine notwendige, aber noch reine hinreichende Bedingung für die Konstituierung demokratische Bewußtsein, // W. Cremer, Ebenda, S.30). Bet sociālistiskā demokrātijā savs atzinums un saprašana bija liegta.

Šobrīd Latvijā demokrātiskas apziņas veidošanu apgrūtina dažādi gan politiska, gan ekonomiska rakstura apstākļi. Mūsu domāšana politikas jomā vēl neatbilst Eiropas standartiem. Daudziem politiķiem nebūs pieņemama ideja par pasaules vēstures prioritāti salīdzinājumā ar nacionālo vēsturi, kā arī internacionāla nostāja. Bet tieši šeit slēpjas nepieciešams nacionālās vēstures saprašanas priekšnoteikums. **Pasaules vēsture** nav atsevišķu valstu vēsturu summa. Tā **veido cilvēces vēstures saprašanas pamatu, balstoties uz konkrētu vēstures filozofiju.** Būtībā pasaules vēsture ir vēstures filozofija un otrādi, izņemot marksistisko pasaules vēstures izpratni. Arī Latvijas vēstures izpratne nevar apiet vēstures filozofiju.

Patlaban mūsu politiskais intelekts un apziņa savā būtībā ir vairāk vai mazāk padomiska un tāda paliks diezgan ilgi, jo dvēseles pārveidošana ir ilglaicīgs process. Pārveidot dvēseli ir ārkārtīgi grūti un smagi, un šis uzdevums izvirzās katram no mums. Runa ir par demokrātiska politiskā intelekta, politiskās kultūras un atbildības veidošanu un audzināšanu valsts mērogā. Šajā nolūkā ir vajadzīga valstiska mēroga politiskās izglītības sistēma, kur savu vietu ieņems 1918.—1991.gada notikumu izpratne.

3. POLITISKĀS IZGLĪTĪBAS SISTĒMA

(demokrātiska politiskā intelekta veidošana)

Mēs apzināti **izmantojam Vācijas Federatīvās Republikas pieredzi politiskās izglītības sistēmas veidošanā un īstenošanā skolā un augstskolā pēc Otrā pasaules kara (no kara beigām līdz mūsdienām). Vācijā notika pāreja no totalitārisma uz demokrātiju. Līdzīga pāreja notiek visās bijušajās PSRS republikās.**

Īsumā aplūkosim jautājumu par demokrātiju un demokrātisku sabiedrību. **Demokrātiska ir tāda sabiedrība, kas dzīvē pieredzēta un tālāk apzināti attīstīta, par pamatu ņemot vēstures un dzīves saprašanu.** Tieši saprašana ir tas garīgais pamats, uz kura balstās demokrātiska politika un attiecīgs dzīvesveids. Par to jau tika runāts. Vēlreiz tikai uzsvērsim, ka demokrātiju mācīties (Demokratie-Lernen)¹ vispirms nozīmē **saprast vēsturi un šodienu, lai spētu paredzēt demokrātisku rītdienu.** Mācīties demokrātiju nozīmē veidot savu politisko apziņu un domāšanu. Šajā sakarībā lietderīgi būtu **iepazīties ar Vācijas politiskās izglītības sistēmu², kurā var izdalīt četrus pamatprincipus** (Grundprinzipien einer demokratischen politischen Bildung), kas ir demokrātiskas politiskās apziņas veidošanas pamats.

a) demokrātiskas politiskās izglītības pamatprincipi. Atcerēsimies, ka saprašana ir demokrātiskas politikas garīgais pamats. **Otra vietā saprast demokrātisku politiku neviens cits cilvēks nevar, to var vienīgi pats.** Tikai **pats** var realizēt dzīvē demokrātiju un to izjust. Šīs atziņas palīdzēs mums izprast politiskās izglītības mērķi, saturu un organizāciju. Lūk, šie četri principi:

a-1) **politikas tiesiskums: konstitūcija** (die Verfassung), Latvijā — Satversme. “Visas valsts institūcijas (iestādes. — *G.T.*), kā arī izglītības un apmācības sistēma, ir cieši saistītas ar konstitūcijā formulētajām

¹ Pastāv būtiska atšķirība starp “lernen” un “lehren”, kura izpaužas saprašanas veidošanā (lernen) un zināšanu apgūšanā (lehren), kad cilvēkam kaut ko māca zināt (matemātiku, fiziku, ķīmiju u.tml.).

² **Par politiskās izglītības līmeni Krievijā savukārt liecina šādi darbi:** А.С.Панарин. Политология. Учебник. М., 1998; Политология. Курс лекций. М., 1998; Политология. Энциклопедический словарь. М., 1993; Politikas zinātne (politoloģija) Krievijā iet Rietumu politikas zinātnes pēdās. Par to liecina gan mācību grāmatu saturs, gan izmantotā literatūra. **Par politiskās izglītības līmeni Latvijā liecina šādi darbi:** Ievads politikā. R., 1998. Mūsdienu politiskā filozofija. R., 1998. Politiskā izglītība Latvijā balstās uz Rietumu demokrātijas vēsturisko pieredzi, izmantojot literatūru angļu valodā.

pamattiesībām” (S.30)¹. Konstitūcija kā valsts pamatlikums ietver pašu minimumu politiskās darbības orientācijai visās tās sfērās. **“Politikas jomā konstitūcija ietver tādu uzdevumu formulēšanu kā sabiedriskās kārtības izveidošana, saglabāšana un tālāka attīstīšana, kas optimāli saista sabiedrības kārtību ar sociālo brīvību un taisnīgumu”** [K.G.Fischer (Hrsg.). Zum aktuellen Stand der Theorie und Didaktik der politischen Bildung. Stuttgart, 1973. S. 5].

Tātad konstitūcija būtībā ir valsts politikas ceļrādis demokrātiskā politikas režīmā. Totalitārais režīms bieži vien ignorē konstitūciju, it sevišķi tad, kad runa ir par represiju vēršānu pret opozīciju. Būtībā **konstitūcija kā valsts politikas pamatlikums** pauž gan politiskā režīma būtību, gan arī nosaka politiskās sistēmas struktūru. Tādēļ **politiskās izglītības sistēmā konstitūcija ir galvenais temats, kas jāapgūst, jo pretējā gadījumā nav iespējams veidot politisko domāšanu**. Pats par sevi saprotams, ka tikai demokrātiska konstitūcija var būt par likumīgu tiesisko stūrakmeni demokrātiskas sabiedrības veidošanā un attīstībā. Latvijas Republikas Satversmē ir teikts: **“Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika”** (1.1).

a-2) **politika un zinātnes**. Zinātņu atziņas sniedz “savas kategorijas politisko problēmu, konfliktu un uzdevumu analīzei un vērtējumam” (B.Sutor. Neue Grundlegung politisches Bildung. Paderborn, Bd. I.S.79). Tas nozīmē to, ka **zinātnes palīdz saprast un novērtēt politiskās problēmas, uzdevumus un radušos konfliktus**. Sevišķi tas attiecas uz **humanitārajām un sociālajām zinātnēm**, bez kurām saprotošas domāšanas veidošana politikas jomā nav iespējama. Bez pagājības — tuvākās un tālākās — saprašānas demokrātiska politika nav domājamā. Visupirms runa ir par vēstures filozofiju kā garīgo pamatu notikumu jēgas veidošanai, uz kura balstās politisko lēmumu pieņemšana. Turklāt pirmajā vietā izvirzās **jautājuma-atbildes loģika** (G.Tauriņš. Vēstures filozofija. R., 1996. — 74-83).

Nacionālo interešu veidošanas pamatā ir jautājuma-atbildes loģika.

Piemēram, tāda Latvijas nacionālo interešu sfēra kā latviešu tautas izdzīvošana un attīstības perspektīva balstās uz šādu jautājumu: **kas veicina un kas apdraud vai traucē latviešu tautas izdzīvošanu** konkrētā ekono-

¹ W.Cremer. Grundprinzipien einer demokratischen politischen Bildung // Politische Bildung für Europa. Die europäische Dimension in der politischen Bildung der zwölf EG-Staaten. Bonn, 1991. - S. 29-32). Tālāk šī atsauce tiek uzrādīta saīsināti. Piemēram, W.Cremer, S.30.

Krēmers (Cremer dz.1934) Villijs — vācu politologs, dr., žurnāla “Bundeszentrale für politische Bildung” zinātniskais referents. Pētījumu tēma “Politika un filozofija”, kā arī politiskās izglītības sistēma Eiropas Savienībā.

miski sociālajā un politiskajā situācijā valstī? — Politiskās partijas, balstoties uz savām programmām, dažādi atbildēja uz jautājumu par latviešu tautas izdzīvošanu, bet 6.Saeima nespēja rast kompromisu valsts politikas līmenī. Sevišķi traucēja atbildes zinātniskā formā “es zinu”, “es nekad nekļūdus” u.tml. Bet veidojot valdību pēc 7.Saeimas vēlēšanām, šis jautājums vispār netika skarts. LC skatījumā pirmajā vietā izvirzās pavisam cita prioritāte — **nepieļaut A.Šķeles izvirzīšanu premjera amatam.**

Demokrātiska politika nevar būt zinātniska. Runa ir par zinātnisku ideoloģiju, kur valda “zinātniski likumi” un “zinātniskas patiesības”. Jā, vēsture pazīst zinātnisko komunisma ideoloģiju un tās realizāciju dzīvē. Demokrātiska politika nevar būt zinātniska, tā savos lēmumos un atziņās nevar pretendēt uz zinātnisku patiesību, lai cik vilinoši tas arī būtu. Un tomēr **postsociālistiskajai demokrātijai ir raksturīga tendence sludināt patiesību “es zinu”.** Spilgti tas izpaudās G.Krasta valdības krīzes laikā (08.04.—30.04.98.). Vieni “zināja”, ka Pilsonības likumu nevajag grozīt, jo pieņemtie grozījumi ved uz divkopienu valsti (TB/LNNK), bet citi — ka to vajag steidzami grozīt, jo tas neatbilst EDSO rekomendācijām un Eiropas Savienības standartiem (LC, DPS, TSP). Šajā svarīgajā nacionālo interešu jomā kompromiss kļuva neiespējams, un tautai tika uzticēts lemt par pilsonības likuma grozījumiem (22.06.98.). Tādējādi gan tauta, gan politiskās partijas sašķēlās 7.Saeimas priekšvēlēšanu aģitācijas rezultātā. “Latvija 1998.gadā neglābjami sašķēlusies divās lielās kopienās, kurā katrai ir savi masu informācijas līdzekļi un kuru viedokli nesaskaras” (J.Urbnovičs, 6.Saeimas deputāts no TSP. Kas traucē lažām Krievijas un Latvijas attiecībām? // “Diena”, 29.08.98.). Arī politiskie spēki bija sašķēlušies pirms tautas nobalsošanas. **Pret** Pilsonības likuma grozījumu atcelšanu nostājās TP, LC, LSDA, LZS, TSP, DPS, JP, **par** — TB/LNNK, DP, KDS, ZP. Paliek neatbildēts jautājums: **vai šī tautas un politisko spēku šķelšanās atbilst Latvijas nacionālajām interesēm?** — Lūk, par to vajadzēja nopietni spriest gan tautai, gan politiķiem pirms nobalsošanas. Referendums (3.10.98.) parādīja, ka tauta ir sašķēlusies: **pret likuma grozījumu atcelšanu nobalsoja 53,09% pilsoņu, bet par** — 44,76%. Tā ir nopietna politisko spēku un tautas šķelšanās, kuru nedrīkst ignorēt 7.Saeima savā darbībā. Ko darīt? — V.Krištopana valdības deklarācijā jautājums par tautas un politisko spēku šķelšanos referendumā rezultātā vispār tiek apiets, ignorēts. Paliek politiski nepamatota vēlme — “*aktivizēt sabiedrības integrācijas procesu*” (“Deklarācija par ...” // “Diena”, 27.11.98.). Kā **var aktivizēt sabiedrības integrāciju, ja nekas nav teikts par šā procesa politiskiem principiem, naturalizācijas tempiem, sabiedrības politisko socializāciju?** Vai ir iespējama valdības politiskā darbība, ja deklarācijā trūkst politisko principu pamatojuma? — Tā vietā radās premjera V.Krištopana līgums ar sociāldemokrātiem. **Atšķirība starp pozīciju un**

opozīciju politisko principu jomā izzūd: kas būs sociāldemokrāti pēc liguma parakstīšanas — valdības frakcija Saeimā vai opozīcija? (Krištopans ar sociāldemokrātiem paraksta vēsturisku vienošanos // "Diena", 4.02.99.). Valdības politiskās darbības iespējas samazinās, ja runa ir par partiju ideoloģiskajām un programmatiskajām nostādnēm. Lai tauta visu to saprastu, ir vajadzīga politiskās izglītības sistēma, kurā liela un atbildīga loma ir arī politiskajai žurnālistikai: viedokļi, diskusijas, intervijas, pamatota kritika u.tml. Tieši šeit nereti jūtams politiskās kultūras deficīts, it sevišķi tas izpaužas 7.Saeimas priekšvēlēšanu kampaņā (Lielākie skandāli no Saeimas līdz Saeimai // "Diena", 2.10.98.; Vēlēšanu dienas ritā esot plānota kompromatu kara kulminācija // "Diena" 3.10.98.).

a-3) **politiskās izglītības "adresātu dzīves situācija"** (Die Lebenssituation des Adressaten). Adresāti ir visi valsts iedzīvotāji, kas jau skolā 5.-6.klasē sāk veidot savu politisko intelektu. Lai cilvēks sāktu veidot tiesiski politisko intelektu, svarīga ir viņa "eksistence un reālā, konkrētā dzīves situācija" (B.Sutor. Ebenda, S.79). Mēģinot saprast konkrētu dzīves situāciju vai notikumu, rodas sava veida līdzdalība, kas saistīta ar samulsumu un apjukumu (die Betroffenheit). Šajā situācijā **cilvēks mēģina saprast — radīt jēgu konkrētas dzīves situācijas vai notikumu izpratnei. Tas ir tāds garīgs jaunrades process, ko neviens cits otra vietā nevar veikt.** Politiskā intelekta veidošanas pamatā ir tās cilvēka prāta spējas attīstība un audzināšana, kuru atšķirībā no zinātniskās izziņas sauc par saprašanu.

Tātad dzīves un vēstures saprašana veido politiskās izglītības pamatu. Ar dzīves saprašanu — ar pagājības (vēstures) un šodienas notikumu saprašanu sākas demokrātiskas politiskās domas veidošanās. Atcerēsimies, ka **cilvēks konkrētā dzīves situācija ir ne tikai attiecīgas valsts politikas rezultāts, bet arī tās apzināts realizētājs vai pretinieks demokrātiskā sabiedrībā.** Tādēļ jau no skolas sola cilvēks ir jāgatavo šai dzīvei, kurā viņa politiskā intelekta un politiskās kultūras līmenis nosaka atbildību attiecīgās dzīves situācijās.

Saprast politiku nozīmē saprast dzīves situāciju konkrētā laika momentā gan attiecībā uz ekonomiku, izglītību, finansēm, aizsardzību, darba algu utt., gan kā valsts politikas realizāciju. Demokrātija ir pati dzīve, respektīvi, tās specifisks veids, ko cilvēks izjūt un pārdzīvo. Demokrātijā ir vieta nevis apgalvojumam "es zinu", bet gan uzskatam "es saprotu". Saprast var dzīvi, tās faktus, notikumus, kuros cilvēks ir iemesisojis attiecīgu jēgu, realizējot savā darbībā konkrētu politiku.

a-4) **politiskās normas un vērtības.** (Die Norm und Werthorizont der Bildungsträger). Tās veido politiskās izglītības svarīgu komponentu. **Bez tam "svarīgs komponents politiskās izglītības mērķa leģitimācijai ir arī dažādi izglītības un politisko lēmumu normatīvie materiāli"** (Eine

weitere wichtige Komponente im Horizont der Legitimation politischer Bildungsziele sind die normativen Vorgaben der verschiedenen Bildungs- und Entscheidungsträger, Ebenda, S.31). Tā saucamais normatīvais samulsums, apjukums ("normative Betroffenheit") nav nekas cits kā saprašanas procesa tiesiskais aspekts, kuram ir liela nozīme demokrātiskas politikas un demokrātiska dzīvesveida īstenošanā sabiedrībā. **Demokrātiskas politikas pamatā ir attiecīgas politiskās normas un vērtības, kuras ietekmē politisku lēmumu, deklarāciju, likumu radīšanu.** Šo apstākli vajag izmantot politiskās izglītības mācību procesā gan skolā, gan arī augstskolā, bet it sevišķi ārpuskolas politiskās izglītības darbā un politiskajā žurnālistikā.

b) ārpuskolas politiskā izglītība. "Tieši ārpuskolas politiskā izglītība ir tas veids, kur politiskā un partijiskā piederība, kā arī vērtību plurālisms un alternatīvā domāšana pieder pie to leģitīmām vērtībām" (Gerade die Außerschulische politische Bildung ist der Ort, wo politische und weltanschauliche Parteinahme, aber auch "Wertpluralismus und alterantive Denken" ihren legitimen Stellenwert besitzen. // W.Cremer. Ebenda, S.31). Masu mēdijiem ir svarīga loma demokrātiska politiskā intelekta veidošanā un politiskās kultūras audzināšanā. Politisko dokumentu, lēmumu, deklarāciju komentāri ieņem būtisku vietu tautas politiskajā izglītošanā, ja tie balstās uz saprašanu. Nepamatota kritika vai slavināšana, apmelojumi un nomelnošana ir pati sliktākā parādība, kas patlaban Latvijā ir samērā izplatīta masu saziņas līdzekļos. Tā visa pamatā ir atziņa "es zinu".

Tātad ārpuskolas politiskā izglītība ir svarīga politiskā intelekta veidošanā un audzināšanā. Vērtību plurālisms un alternatīvā domāšana demokrātiskā sabiedrībā liecina par dažādu politisko ideoloģiju un pasaules uzskatu reālu līdzāspastāvēšanu un veido pašas demokrātijas garīgo pamatu. Tas nosaka valsts iedzīvotāju **politiskās izglītošanas nozīmi un nepieciešamību demokrātiskas sabiedrības veidošanā un tālākā attīstībā.**

4. VALSTS POLITISKĀS IZGLĪTĪBAS FORMĀLIE PRINCIPI UN MĒRĶIS

Valsts politiskās izglītības sistēmas pamatā ir tādi formāli principi kā **PLURĀLISMS, DISKUTABLUMS, RACIONALITĀTE** (Pluralitāt, Kontraversitāt und Rationalitāt). Šie principi, kā arī vērtību orientieri veido brīvas politiskās izglītības pamatus savā konkrētā un saturiskā realizācijā mācību procesā. Rietumvalstīs demokrātiska politiskā domāšana tiek veidota un audzināta, balstoties uz šādiem pamatprincipiem:

a) diskusijas (diskutabluma) **princips**¹ (das Prinzip der Kontraversität) veido un ievirza politisko domu saprašanas gultnē pretstatā “zinātnisko patiesību” paušanai. Tādējādi tiek uzsvērts, ka **demokrātiska politika balstās uz dažādām ideoloģijām, izņemot “zinātniskās ideoloģijas”**. Demokrātiska politiskā doma atstāj vietu arī šaubām, varbūtībai, tā nepretendē uz zinātniskām patiesībām politiskos lēmumos, atziņās, aicinājumos, deklarācijās. Šai atziņai ir principiāla nozīme demokrātijas izpratnē.

Demokrātiska politika nav iespējama, pamatojoties uz principu “es zinu”, jo šis princips prasa zinātnisku patiesību. Demokrātiskas politikas parlamentārā forma balstās uz kompromisa un konsensa pamatiem, apvienojot politiskās diskusijās radušos visdažādākos uzskatus un atziņas. Lūk, to būtībā pauž diskusijas princips. Tādēļ Vācijā politiskās izglītības sistēmā (sākot ar 1976. gadu) tika ieviests tā saucamais “minimālkonsenss” (der Minimalkonsens). Tā tika likti pamati demokrātiskas politikas domāšanas veidošanai skolā, balstoties uz specifiskiem likumiem. Bet vispirms būtu lietderīgi pievērst uzmanību politiskās izglītības maģiskajam² trīsstūrim.

b) politiskās izglītības maģiskais trīsstūris (magische Dreieck): **pilsonis — konkrēta politiskā problēma — politiķis** (Bürger-Sachprobleme-Politiker). Politiskās audzināšanas un mācību sistēmā šis maģiskais trīsstūris kļūst šāds: **SKOLĒNS—MĀCĪBU VIELA—SKOLOTĀJS** (Schüler-Lernfeld-Lehrer). Šā trīsstūra ietvaros tad arī izpaužas diskusijas princips. Citiem vārdiem sakot, runa ir par **politikas saprašanas realizēšanu konkrētajā situācijā ciešā saistībā ar pašu dzīvi**. Atcerēsimies, ka saprašana ir demokrātiska dzīvesveida un demokrātiskas politikas garīgais pamats, kura būtība atspoguļojas šajā trīsstūrī: **pilsonis — konkrēta politiskā problēma — politiķis**. Atgādināsim, ka **demokrātiska politika prasa darba dalīšanu starp visiem valsts pilsoņiem un profesionāliem politiķiem**. Bet tas kļūst iespējams tikai tad, kad valsts pilsoņiem

¹ Tieši šis demokrātijas princips — **diskusijas princips** — tika ignorēts, veidojot mazākumvaldību (LC, TB/LNNK, JP) ar V. Krištopanu priekšgalā, jo prioritārs kļuva personālīju princips, kā arī solījumi ārpus koalīcijas esošiem politiskiem spēkiem (LSDA). Nebija nopietnas politiskas diskusijas par Latvijas nacionālo (valstisko) interešu izpratni, jo virsroku ņēma šauras partiju intereses, it sevišķi tad, kad tika dalīti ministru amati.

² **Maģija** (gr. *mageia* — burvestība, buršana, brīnumdarišana, brīnumi) ir paražas un izdarības, ar kurām pārdabiskā ceļā var ietekmēt cilvēkus, dzīvniekus un dabas spēkus; burvestība. **Maģisks** ir tas, kas saistīts ar maģiju, ir raksturīgs tai; tāds, kas saistīts ar neizskaidrojamu, neizprotamu spēku (maģiskie spēki). **Arī saprašana kā jēgas radīšanas process no formālās loģikas viedokļa ir kaut kas maģisks**. Tas izpaužas jautājuma-atbildes loģikas specifiskā: **uz vienu un to pašu jautājumu rodas dažādas, pat pretējas atbildes, kuras nepretendē uz patiesības statusu**.

būs pietiekami augsts politiskās domāšanas līmenis, lai līdzdarbotos politikā. Šai sakarībā pievērsīsim uzmanību trim politiskās izglītības pamatlikumiem (aksiomām).

1.pamatlikums. **“Neviens pasniedzējs politiskās izglītības sistēmā nedrīkst absolutizēt savas zināšanas un pieredzi, izmantojot savu stāvokli. Viņš nedrīkst savas zināšanas uzspiest tiem, kuri mācās politiski domāt. Principiāla vaļširdība, atklātība un atšķirīgu uzskatu diskusija mācību procesā veido demokrātisko atziņu garīgos pamatus”**. Negatīvi šo likumu varētu formulēt arī kā “Indkri-nations und Überwältigungsverbot beschreiben werden” (Ebenda, S.32). Šis likums akceptē viedokli, ka politiskās domāšanas pamatā ir pagājības un šodienas notikumu saprašana, kura atklātā diskusijā veidojas dažādu uzskatu un atziņu saskarsmē. Atcerēsimies, ka **skolotājs nevar saprast skolēna vietā**. Jāsaprot ir katram patstāvīgi, brīvi un nepiespiesti. Saprašanas pamatā ir jau minētais maģiskais trīsstūris: **tas, kas māca politiski domāt, — mācību priekšmets — tie, kuri mācās politiski domāt** (die Ebene der Lehrenden, der Lernfeld und der Lernenden).

2.pamatlikums. **“Visu politiskās mācības procesa saturu, kas zinātnē un politikā strīdīgs, problemātisks, vajag politikas pasniegšanā diskutabli realizēt** (Alle Inhalte der politischen Lernprozess, die in Wissenschaft und Politik kontravers sind, müssen auch in politischen Unterricht kontravers dargestellt werden. Ebenda, S.32). Tas nozīmē, ka politiskās domāšanas veidošanas process balstās uz politikas saprašanu.

3.pamatlikums. **“Politiskajā izglītībā tas, kurš piedalās demokrātiskā mācību procesā, ir ne tikai adresāts jeb objekts, bet arī šā procesa realizētājs. Adresāts vienmēr ir arī politisks subjekts ar savām prasībām, pretenzijām, kurš savu personīgo pieredzi, interesi un dzīves izpratni kā istu realitāti aptver un uztver”** (Der Lernende in der politischen Bildung als der eigentliche Adressat und Träger des demokratischen Lernprozesses ist nie nur Adressat oder Objekt, sondern im Vollzug des Lernprozesses immer auch politisches Subjekt mit dem Anspruch, daß seine persönlichen Erfahrungen, Interessen und Einsicht als authentisch Realität aufgegriffen und verarbeiten werden // Konsens und Dissens in der politischen Bildung. Stuttgart, 1987). **Tātad politiskās izglītības procesa pamatu veido skolēnu un studentu patstāvīga politiskā domāšana. Tas atbilst politiskā intelekta būtībai, intelekta, kura pamatā ir prāta spēja saprast vēsturi, politiku un dzīvi.**

Empīriskie pētījumi rāda, ka lielākā daļa iedzīvotāju maz interesējas par politiku un politiskajām problēmām. Tāpēc “demokrātiskas politikas un politiskās izglītības būtība un dzīvības nervs (Lebensnerv) ir reālistiska sabiedriskā procesa vērtējuma iespēja un pilsoņu spēja to realizēt, kā arī viņu apzināta līdzdalība aktīvākai politiskās dzīves veidošanai” (Ebenda,

S.32). Bet kā to panākt demokrātiskā sabiedrībā, kad līdzdalība politikā ir brīvprātīga, nemaz nerunājot par piedalīšanos politikā. Jau tika minēts, ka dažās demokrātiskajās valstīs pilsoņus par nepiedalīšanos politikā soda pat ar cietumsodu.

c) dažas atziņas par politiskās izglītības attīstību Eiropas Savienībā:

— parādīt politiskās gribas saistību (die Willensbildung) ar politiskā mērķa būtību un iespējām,

— apliecināt tālākas demokratizācijas nepieciešamību visās dzīves sfērās,

— dzīves situāciju izmantošana demokrātiskas politiskās domāšanas veidošanā: dzīve — politikas izpratnes pamats un vērtējuma kritērijs,

— akceptēt speciālās un politiskās izglītības vienotību profesijas apgūšanā,

— izmantot didaktiskās atziņas politiskās kultūras veidošanai,

— diskusijas, kas skar lielu nākotnes problēmu risinājumus, pēc iespējas tuvināt sabiedrības realitātei, par pamatu ņemot tās saprašanu,

— **POLITISKO IZGLĪTĪBU DEMOKRĀTISKĀ EIROPĀ REALIZĒT TĀDĀ KOOPERĀCIJĀ¹, KURU NEIETEKMĒ VALSTU ROBEŽAS.**

Ja Latvijas politiķi apņēmīgi veido ceļu uz Eiropas Savienību, tad šīs atziņas politiskās izglītības jomā ir jāņem vērā. **Tas nozīmē** to, ka jau šodien jādomā par politiķu intelektu, viņu politisko kultūru un atbildību, par visas tautas politisko līmeni atbilstoši Rietumu standartiem. **Tas nozīmē**, ka priekšā stāv smags garīgs darbs, kas vērsts uz jaunas garīgās pasaules veidošanu mūsu dvēselēs.

Mums jāmaina savas dvēseles garīgie pamati, lai iekļautos Eiropas Savienībā. Bet tā jau ir ne tikai politiskās, bet arī humanitārās izglītības problēma. Atcerēsimies **Zentas Mauriņas²** atziņu: **“Eiropas kultūra**

¹ **Kooperācija** (lat. *cooperatio* — sadarbība): 1) tāda darba organizācijas forma, kurai pastāvot, daudzi cilvēki piedalās vienā un tai pašā darbā vai arī dažādos, bet cieši saistītos darbos; 2) organizatoriski noformētas brīvprātīgas kolektīvās biedrības un apvienības, kuru locekļi apvienojas kopīgai ekonomiskai vai finanšu darbībai (ražošanas, kredīta, patērētāja, dzīvokļu kooperācijas). **Kooperatīva kustība** ir ekonomiska, sabiedriski politiska un organizatoriska darbība, kas vērsta uz kooperāciju attīstību. Mūsdienās pasaulē liels īpatsvars ir lauksaimniecības un kredītu kooperatīviem, kuri Rietumvalstīs apvienojas teritoriju, nozaru u.c. veida asociācijās. **Kooperācija veido patstāvīgu ekonomikas sektoru valstī vai arī starpvalstu attiecībās.**

² **Mauriņa** (1897-1978) Zenta — latviešu rakstniece, literatūras zinātniece, filozofe, Dr.philol. (1938). Viņas uzskati tuvi romantismam ar dzīves filozofijas un eksistenciālisma iezīmēm. Uzmanības centrā atrodas **tikumisko vērtību pētišana, garīgo meklējumu jaunrade.** Saņēmusi vairākus starptautiskus apbalvojumus, starp tiem: Konrāda Adenauera balva (1971), Šveices apvienības “Par cilvēka tiesībām un brīvību” godalga (1977). Pateicoties viņai, latviešu kultūra kļuva pazīstama Rietumeiropā.

sakņojas uzskatā, ka katra atsevišķa dvēsele ilgojas pēc savas atsevišķas pasaules.” Un šīs atsevišķās dvēseles tomēr iekļaujas vienotā Rietumeiropas politikā. Tam pamatā ir vienota politiskās izglītības sistēma, kura ir vajadzīga arī Latvijai ceļā uz Eiropas Savienību (ES). Patlaban situācija ir tāda, ka ES politiķi ved Latvijas politiķus pie rokas, kuri dažreiz pretojas kā nikīgi bērni. Mūsu politiķi nespēja nonākt līdz atziņai, ka patlaban Latvijā politiskā prioritāte ir nepilsoņu jautājums (“Diena”, 7.02.98.). Bet vai mēs esam spējīgi demokrātiski risināt šo jautājumu, ja vairākus gadus gaidījām, kamēr Eiropas Komisija mums pateica priekšā, kas ir politiskā prioritāte Latvijā?! — Tāda ir postsociālisma politika. Desmitiem gadu padomju cilvēku veda aiz rokas uz gaišo komunisma nākotni. Tagad vakardienas *homo sovieticus* gaida, lai viņu aiz rokas ved uz Eiropas Savienību un NATO. Viņu smagi spiež dzīves nasta — nabadzības un bezcerības nasta. Sevišķi to izjūt pensionāri. Līdz ar to sabiedrības politiskā integrācija ir apgrūtināta. Mēģināsim saprast Rietumeiropas politisko vienotību un salīdzināsim to ar sašķelto Latvijas sabiedrību — bagātie-nabagie, pilsoņi-nepilsoņi.

Pie kā novedīs Latvijas politika, ja pēc pašām optimistiskākajām prognozēm pēc pieciem gadiem Latvijā būs aptuveni 520 000 nepilsoņu, pēc 10 gadiem — 390 000 nepilsoņu¹. Patlaban Latvijā ir reģistrēti 620 000 nepilsoņu (26.05.99.). Kas veidos Latvijas politiskās vienotības pamatu. V.Krištopana valdības deklarācijā nav atrodams Latvijas politiskās vienotības pamatojums. Tajā tikai ir formulēts uzdevums: aktivizēt sabiedrības integrāciju, balstoties uz Valodas likumu un Pilsonības likumu. Šie likumi var palikt “tikai uz papīra”, ja to realizēšanas pamatā nebūs demokrātiskas sabiedrības politiskās apziņas, augsta politiskā intelekta un politiskās kultūras. Bet mums ir ko mācīties no Rietumeiropas politiskās vienotības tapšanas un vēsturiskās pieredzes, jo svarīga politiskā prioritāte ir Eiropas Savienība (ES). Mēģināsim saprast “europeisko identitāti”, “europeisko apziņu” un “pilsoņu identifikāciju² ar Eiropu”. Mēģināsim saprast ES politisko vienotību, lai apzināti un mērķtiecīgi realizētu nepilsoņu naturalizāciju.

¹ “... Ik gadus varētu naturalizēties 20 000—23 000 nepilsoņu” (Šogad naturalizējušies rekorddaudz nepilsoņu // “Diena”, 29.12.98.).

² **Identificēt:** 1) uzskatīt par identām — pilnīgi vienādām divas lietas, parādības; 2) kaut ko pazīt pēc raksturīgām īpatnējām pazīmēm.

5. RIETUMEIROPAS POLITISKĀS VIENOTĪBAS TAPŠANA UN TĀS GARĪGIE PAMATI

Pēc Otrā pasaules kara Rietumeiropas valstis izvēlas demokrātisku attīstības ceļu, un tas veiksmīgi tiek turpināts Eiropas Savienības ietvaros. Ejot pa šo ceļu, **veidojas “europeiskā identitāte”** (europäische Identität) un **“pilsoņu identifikācija ar Eiropu”** (Identifikation der Bürger mit Europa), **“europeiskā apziņa”** (europäische Bewußtsein) un **“Eiropa (politiskās. — G.T.) mācībās”** (Europa im Unterricht) (B.Jassen. Europäische Bildung // Politische Bildung für Europa. Bd. 306. Bonn, 1991. — S.55). Kas tad ir “europeiskā identitāte”, “pilsoņu identifikācija ar Eiropu”, “europeiskā apziņa”, “Eiropa mācībās”?! — Tas viss pagaidām ir svešs Latvijas politiķiem, pilsoņiem un nepilsoņiem. Mums ir diezgan grūti saprast šodienas Rietumeiropas pilsoni, viņa dvēseli, jo **mēs vēl mokāmies ar savu “latvisko identitāti” un netiekam par to skaidrībā.** Mēģināšu, pamatojoties uz patiešām īsta eiropieša atziņām, noskaidrot, ko viņam nozīmē Latvija. Runa būs par Rietumeiropā dzīvojošu latvieti. Mēģināsim viņu saprast.

a) ko man nozīmē Latvija? Kas es esmu? — “Tā ir mana dzimtene. Es priecājos te būt, jūtos ar godu uzņemts... Latvija vienmēr pastāv manā sirdī un domās. Tā ir kā avots, kur es atgriežos, lai meklētu izcelsmi manām domām, sākumu manai izveidei. Turpinājums (dzīves. — G.T.) notika Zviedrijā, notika Eiropā. Es sevi uzskatu par internacionālu mākslinieku, un man visas durvis ir vaļā. Es varu darīt kā gribu, un es zinu, ko gribu” (Leo Jānis-Briedītis¹. Cilvēks pats sevi būvē // “Diena”, 30.05.97.). Ceru, ka lasītājam radīsies kaut kāds priekšstats par to, ko nozīmē “europeiska identitāte”, “europeiskā apziņa”. Diemžēl ne inteliģence, ne politiķi joprojām netiek galā ar “latvisko identitāti”. To apliecināja diskusija par **T.Tisenkopfa**² izvirzīto ideju: **“Būsim brīvi savās identitātēs! Kopā ar XX gadsimtu aiziet vienots identitāšu lauks... Identitāte ir viltīga lieta. Tā arvien vairāk kļūst par konstrukciju, izdomājumu un stilu... Bet nevar uzkonstruēt pilnīgi mākslīgu identitāti, kurai nav iesakņotības sociālā realitātē. Identitāte var būt izdoma vai pat ficija, bet tai jābūt savai”** (Mūsdienu Latvijas daudzveidīgās identitātes // “Diena”, 25.11.97.). Diskusijas gaitā sprieda par etnisko identitāti un citām identitātes formām, bet **pavisam tika aizmirsta mūsu padomiskā identitāte, kura Latvijā**

¹ **Jānis-Briedītis** (dz.1922.g. Rugājos netālu no Balviem) Leo studējis Latvijas Mākslas akadēmijā (1941-1944), pēc tam emigrējis uz Zviedriju (1945), studējis Mākslas akadēmijā Stokholmā. Viņa modernās tēlniecības izstāde bija skatāma Latvijas Mākslas muzejā (1997).

² **Tisenkopfs** Tālis, Dr. soc., Filozofijas un socioloģijas institūta vadošais pētnieks, pēc tam (1998) Latvijas Universitātes Socioloģijas katedras vadītājs.

audzināta veselus 50 gadus. Par to, cik mēs šodien esam garīgi brīvi no savas vēsturiski mantotās padomiskās identitātes, liecina mūsu dzīve, arī politikas sfērā. Patlaban Latvijā veidojas nacionālā, politiskā, pilsoniskā un citas identitātes, kur svarīgu vietu ieņem politiskā izglītība un audzināšana. **Tieši politiskā identitāte, kas balstīta uz pilsonību, ir svarīgākais sabiedrības integrācijas faktors.** Nepilsoņu jautājums ir svarīgākā politiskā prioritāte ciešā saistībā ar latviešu tautas izdzīvošanu un citām Latvijas nacionālajam interesēm.

Būtu lietderīgi iepazīstināt lasītāju ar **E.Smita**¹ atziņām par **dažādām identitātēm**: 1) dzimuma; 2) teritorijas jeb dzīves telpas; 3) sociālekonomiskā (šķiriskā u.c.); 4) etniskā; 5) reliģiskā; 6) **nacionālā** u.c. identitātes (E.Smits. Nacionālā identitāte. R., 1997. — 11.-17.lpp.). Sīkāk aplūkosim **nacionālo identitāti**, kura pastāv attiecīgās nācijas ietvaros. Mūs interesē dažādas nācijas un nacionālās identitātes izpratnes.

Kas ir nācija? — “Vēsturiskā teritorija, sabiedrības locekļu tiesiski politiskā kopība, tiesiski politiskā vienlīdzība, kopīga pilsoņu ideoloģija un kultūra — tie ir komponenti, kas veido nācijas rietumniecisko standartmodeli. Ietekmējot mūsdienu pasauli Rietumu garā, šie komponenti, lai arī nedaudz pārgrozīti, ir palikuši un saglabājuši savu būtību **nerietumniecisko nacionālo identitātes koncepciju lielākajā daļā”** (turpat, 19.-20.lpp.).

Kāda nacionālās identitātes koncepcija veidojas Latvijā? — Viss atkarīgs no nācijas izpratnes. Pastāv rietumnieciskās nācijas modelis un nerietumnieciskās nācijas “etniskā” koncepcija jeb modelis. Tās pamatzīme ir šāda: **“Etniskā koncepcija sevišķi uzsver to, kādā kopienā indivīds ir dzimis un kāda ir viņa dzimtā kultūra. Rietumnieciskā koncepcija noteic, ka indivīdam jābūt piederīgam pie kādas konkrētas nācijas, taču cilvēks pats var izvēlēties, pie kuras nācijas viņš pieder; turpretim nerietumnieciskais jeb etniskais nācijas jēdziens šādu patvaļu nepieļauj”** (turpat, 20.lpp.).

Rietumeiropas apvienošanās pēc Otrā pasaules kara tika idejiski politiski apzināta un perspektīvā uztverta kā vienota demokrātiska sabiedrība. Tās rezultāts ir redzams — piecpadsmit valstu politiska, ekonomiska, sociāla, kultūras un izglītības savienība (1997.g. vidū). Lūk, šeit tad arī reāli pastāv **“eiropeskā identitāte”, “eiropeskā apziņa”,** kas mums būtu jāsaprot un mērķtiecīgi jāveido līdztekus likumdošanai, ekonomikai, izglītībai un politikai. Atcerēsimies, ka Eiropas Savienībā nacionālā identitāte nav primāra. “Eiropas apzināšanās tiesiskums izriet no vispārīgas politiskās darbības leģitimitācijas. Politika kļūst saprotama kā vairāk vai mazāk

¹ **Smits** (Smith) Entonijs — socioloģijas profesors Londonas ekonomiskajā augstskolā. Sīkāk sk. viņa darbu “Nacionālā identitāte” (E.Smits. Nacionālā identitāte. R., 1997. — 9.—104.lpp.)

sistemātisks mēģinājums (eksperiments. — *G.T.*) mazināt tās problēmas, kas rodas cilvēku kopdzīves rezultātā... Politika eiropeiskās apvienošanās ietvaros kļūst redzama kā papildinājums pārējām ar politisko darbību saistītām problēmām. Šī politika sevi apliecināja Eiropas valstu savstarpējās atkarības (un saistības. — *G.T.*) augstā līmenī un uz citiem politiskās darbības līmeņiem to nevar attiecināt” (B.Jassen. Ebenda, S. 55). Kādas problēmas tad ir Eiropas Savienības līmeņa problēmas? — Vispirms drošība — katras valsts drošība, kas balstās uz NATO.

b) Latvija Eiropas drošības sistēmas skatījumā. Runa ir par Eiropas drošību, par saimnieciskām un sociālām problēmām. Rietumeiropas drošības garants ir NATO. Arī Latvijas ārpolitikas mērķis ir NATO dalībvalsts statuss. No kā mēs baidāmies? — No Krievijas! Bet kāpēc? Vai Krievija grasās mūs okupēt?! Šodien tas ir nereāli. Un tomēr nav skaidrs, kāpēc Krievija kategoriski iebilst pret Baltijas valstu uzņemšanu NATO, kāpēc Krievija baidās no NATO? Daudzi līdzīgi jautājumi prasa stratēģisku politisko domāšanu desmit, pat divdesmit gadus uz priekšu. Bet kā patlaban mums visvairāk trūkst? — Pirmām kārtām — **politiska dialoga ar Krieviju, politiskās atbildības valsts nacionālo interešu skatījumā.** Patlaban ir skaidrs, ka “Krievijas Valsts Dome pretosies NATO politikai paplašināties uz austrumiem, arī Baltijas valstu uzņemšanai aliansē¹” (Dome pretosies Baltijas uzņemšanai NATO // “Diena”, 12.12.98.). Sakarā ar Polijas, Čehijas un Ungārijas uzņemšanu NATO Krievija pieprasa bruņojuma līgumu pārskatīšanu pirms alianses paplašināšanas. Nedrīkst aizmirst, ka Latvijai ir tieša robeža ar Krieviju. Bet vai Latvijas 6.Saeima bija spējīga uz politisku dialogu ar Krieviju šajā jomā? Vai Krievija varēs ietekmēt Latvijas iestāšanos NATO? Kāda ir Latvijas politika attiecībā uz Krieviju nacionālo interešu skatījumā: drošība, suverenitāte, nepilsoņu jautājums? — Šobrīd Latvijas politika ir visai neskaidra, jo trūkst politiskā dialoga starp valstīm (Maijā tikšoties Latvijas un Krievijas ārlietu ministri // “Diena”, 5.02.99.). Bet šī tikšanās nenotika. Kāpēc? — Trūkst stratēģiskās politikas valsts līmenī.

Viens šā jautājuma skaidrojums ir šāds: **“Bet varbūt tieši bezatbildības dēļ Saeima (partiju pārstāvības konglomerāts) izvairās konkretizēt valsts ricību ilgākam laikam? Un tāpēc mūsu nākotnei nav stingra mugurkaula pat viziju līmenī”²** (Viktors Avotiņš // “Diena”, 3.05.97.).

¹ **Alianse** (fr. *alliance*) — ir savienība; atsevišķu personu, politisko partiju, organizāciju vai valstu apvienība kopīgu mērķu sasniegšanai.

² Latvijai trūkst stratēģiskā sabiedrotā Rietumeiropā. Veiksmīgi attīstās Igaunijas un Somijas, kā arī Lietuvas un Polijas attiecības, bet Latvijai trūkst skaidra stratēģiskā orientiera. Varbūt vajadzētu orientēties uz Vāciju, varbūt uz Skandināvijas valstīm, varbūt uz abām pusēm? — Šie jautājumi ir svarīgi, tādēļ tie būtu izvērtējami nacionālo interešu skatījumā.

Varbūt viens otrs politiķis vēlas ieskatīties nākotnē, bet **trūkst politiskā intelekta un politiskās kultūras**. Protams, nav vajadzīgs liels politiskais prāts, lai uzklausītu kārtējā Eiropas Savienības komisāra aizrādījumus un ievērotu tos vai apšaubītu. Pavisam kas cits ir mūsu attiecības ar austrumu kaimiņu — Krieviju. Te tik tiešām ir vajadzīgs gan augsts politiskais intelekts, gan milzīga demokrātiska atbildības izjūta. Mūsu politiķu lielākais deficīts ir **stratēģiskās politikas deficīts — nākotnes skatījums vairākus gadu desmitus uz priekšu**. Šāda līmeņa politiķu trūkst, ļoti trūkst. Tātad vajadzīga politiskā izglītība valsts mērogā, kur savu vietu ieņemtu arī Latvijas nacionālās intereses valsts politikas līmenī un to izpratnes veidošana.

Eiropas Savienībā lielu uzmanību pievērš izglītības politikai, aptverot arī politisko izglītību katras valsts līmenī. Runa ir par viesstrādnieku un viņu bērnu izglītību un apmācību, un šajā jomā pirmajā vietā ir attiecīgas valsts valodas apgūšana. Ir izstrādātas vairākas programmas: ERASMUS programma un ARION programma. ERASMUS koordinē sadarbību universitāšu programmu līmenī, lai izglītības sistēmā realizētu eiropisko dimensiju.

c) eiropeskā dimensija politiskās izglītības sistēmā. Eiropas Savienības valstu izglītības sistēmā tiek realizēta eiropeskā dimensija ar ERASMUS programmu, kuras uzdevums ir **veidot un (pa)stiprināt jaunatnē eiropeskās identitātes jūtas augstskolas līmenī** (in den jungen Menschen ein Gefühl von europäischer Identität zu verstärken) (sense of European identity), ņemot par pamatu **eiropeskās civilizācijas principu un vērtību īstenošanu: 1) realizēt demokrātijas principu politikā; 2) ievērot sociālo taisnību un respektēt cilvēktiesības; 3) veicināt jaunatnes līdzdalību Eiropas Savienības saimnieciskajā un sociālajā attīstībā, kā arī veikt konkrētus politiskus pasākumus šajā virzienā; 4) Eiropas Savienības priekšrocības padarīt apzinātas un saprastas, skolā un augstskolā veidojot eiropisko apziņu; 5) uzlabot zināšanas par Eiropas Savienību un tās dalībvalstīm vēsturiskajā, kultūras, saimnieciskajā un sociālajā aspektā; 6) uzsvērt jaunatnes nozīmi**, veidojot ciešu sadarbību starp Eiropas Savienības dalībvalstīm, citām Eiropas un pasaules valstīm. Lūk, ko nozīmē izglītības sistēmā realizēt eiropisko dimensiju. **Un šeit svešvalodu apgūšanai ir prioritāra nozīme. Tas atspoguļojas arī izglītības sistēmā katrā nacionālajā valstī.**

Nacionālo valstu valdības paplašina savu līdzdalību Eiropas politikā (Europolitik), kura šajās valstīs netieši tiek realizēta kā iekšpolitika — saimnieciskā, sociālā un reģionālā politika. Piemēram, nacionālo valstu valdības saviem pilsoņiem sīki izskaidro Eiropas Savienības politiku, izmantojot politiskās izglītības sistēmu valstī.

“Eiropas propaganda” (Propaganda für Europa). Tā ir būtiski svarīga

tendence politiskās izglītības sistēmā un aktīvā Eiropas Savienības Komisijas darbībā. Tās uzdevums — saistībā ar **nacionālo valdību interesēm veicināt vienotu Eiropas politikas īstenošanu**. Šī **Eiropas politika** veido politiskās izglītības mugurkaulu mācību procesā. Patlaban Latvijas sabiedrībai šī politika ir sveša. Sabiedrība tikai sāk iepazīties ar Eiropas Savienību un tās politiku.

Tātad mums izvirzās grūts uzdevums — **apgūt un saprast šīs “Eiropas propagandas” un “Eiropas politikas” būtību**, ja mēs nopietni gatavojamies iestāties Eiropas Savienībā. Mums šodien liekas neparasti, ka Rietumeiropas valstu pilsoņu pasēs nav fiksēta tautība, bet ir tikai norādīta pilsonība. Kāpēc? — **Nacionālās identitātes vietā izvirzās eiropeskā identitāte kā primāra salīdzinājumā ar nacionālo identitāti**. Varbūt eiropeskā identitāte ir kaut kas augstāks, garīgi pilnīgāks un vērtīgāks nekā nacionālā identitāte?! Varbūt šajā aspektā vieglāk risināt Latvijas specifiskās problēmas, piemēram, lielākais nepilsoņu īpatnējais skaits pasaulē: uz 2,458 milj. iedzīvotāju apmēram 0,651 milj. nepilsoņu (5.06.98.), t.i., 26,48% jeb katrs ceturtais iedzīvotājs — nepilsonis. **Latvija nevar kļūt etniski viendabīga demokrātiskas politikas ceļā. Galvenais — nepieļaut divkopienu valsts tapšanu. Šīs nākotnes vīzijas trūka V.Krištopana valdības deklarācijā, un tās trūkst arī A.Šķeles valdības deklarācijā.**

VII. LĪDERIS¹ POLITIKĀ

(tapšana, darbība un personiskā atbildība)

*Pūlim vienmēr ir diezgan
prāta, ja vien tā netrūkst
vadoņiem.*

J.Gēte

*Liela cilvēka diženums iz-
paužas viņa attiecībās ar zemāk-
stāvošiem.*

T.Kārlails²

Cilvēka vērtību nosaka tas, ko viņš devis citiem.
R.Tagore³

*Valstsvīrs ir politiķis, kas sevi iegulda nācijās
labā.*

Ž.Pompidū⁴

*Patiesā nākotnes problēma: kā un kam ticēs
cilvēks.*

K.Jaspers

1. Kas ir līderis?

“**Līderis ir personība⁵**, kas spēj ietekmēt citus cilvēkus, lai veidotu kopēju darbības lauku, kurš vērsts uz kādas kopības interešu apmierināšanu... **Politikā** atkarībā no rakstura un darbības lauka apjoma **izšķir trīs līmeņa līderus**: 1) **mazas grupas līderis**, kuram pieder lielākā varā šīs grupas interešu jomā; 2) **sabiedrisko kustību līderis** (organizācijas, partijas) ir personība, ar kuru konkrētie sociālie slāņi (grupas) saista iespējas apmierināt savas intereses (ne vienmēr adekvāti izprastas); 3) **politiķis, kurš darbojas varas attiecību sistēmā**, kur politiskā vadība veido sociālu institūciju (valsti, vadošā partija valdībā)” (Политология. Энциклопедический словарь. М., 1993. — С.156). “Optimāla sabiedrības funkcionēšana, demokrātijas attīstība, apzināta uzvedība un darbības līnija politikā prasa pievērst arvien lielāku uzmanību tiem, kam šodien uzticam pieņemt lēmumu tautas vārdā” (Политология. Минск, 1995. — С.95.). **Tātad līdera atbildība izpaužas kā personiskā atbildība. Kolektīva var būt darbība, nevis atbildība.** Marksistiskais kolektīvisma princips būtībā pauda kolektīvo bezatbildību gan rūpniecās un laukos, gan PSKP darbībā un valsts politikā. “Kolektīvisms ir būtiska sociālistiskās un komunistiskās sabied-

¹ **Līderis** (angļu *leader* — vadītājs, vadošais): 1) politiskās partijas, sabiedriskās organizācijas vadonis, vadītājs, valsts galva (apakšpalātas līderis Anglijā, Komunistiskās partijas līderis PSRS utt.); 2) sportists, kas sacensību gaitā atrodas priekšgalā.

² **Kārlails** (Carlyle, 1795-1881) Tomass — angļu filozofs, vēsturnieks, rakstnieks.

³ **Tagore** (1861-1941) Rabindranats — indiešu rakstnieks, sabiedriskais darbinieks. Viņa pasaules uzskatam raksturīga dzīves un cilvēka mīlestība, optimisms, tieksme apgūt jaunas idejas, internacionālisms, vēlēšanās redzēt brīvu Indiju. Darbi latv. valodā: Raksti 9 sēj. (1927-1939).

⁴ **Pompidū** (Pompidou, 1911-1974) Žoržs — Francijas prezidents (1969-1974).

⁵ **Ja līderis ir personība, tad viņa atbildība nevar būt kolektīva. Līderis ir personiski atbildīgs.**

ribas cilvēku attiecību un dzīvesveida iezīme un morāles princips... Tas saliedē strādnieku šķiru un tās sabiedrotos kolektīvā darbā un cīņā pret buržuāziju un tās individuālistisko morāli” (Politiskā enciklopēdija. R., 1987. - 295.lpp.). **Bet atbildība visās dzīves sfērās, arī politikā, pastāv un tiek realizēta cilvēka darbībā kā personiska (individuāla) atbildība. Demokrātiskas politikas pamatu veido atbildība — valstviru un politiķu personiskā atbildība.** Tikai marksistiskā (sociālistiskā) demokrātija balstās uz kolektīvās atbildības principu. (M.G.Schmidt. Wörterbuch zur Politik, S.483). Kolektīvs (lat.*collectivum* — savākts kopā) **vispārīgā nozīmē kā grupa, komanda** (vienība), **kopums** (Ebenda, S.483) ir **spējīgs darboties apzināti, mērķtiecīgi, t.i., kolektīvu darbība, rīcība. Demokrātiskā sabiedrībā atbildība var pastāvēt un realizēties kā konkrētu kolektīva locekļu un vispirms līderu personiskā atbildība, it sevišķi politikā.**

Kāds ir politiskā līdera demokrātisks darba stils? — “Demokrātisku stilu raksturo specifisks kontakts ar cilvēkiem: **līderis kontaktējas ne tikai ar tiem, kuri viņu atbalsta un sniedz “gaidīto” informāciju, bet arī ar tiem, kuri viņu neatbalsta un pārsteidz ar “informāciju vai negaidītu rīcību”** (А.С.Панарин. Политология. Учебник. М., 1998. — С.214). Tieši tā trūkst postsociālistiskās demokrātijas līderiem pozīcijas un opozīcijas attiecībās.

Līderis ir politiskās partijas, valsts sabiedriskās organizācijas, ļaužu grupas vadītājs (vadonis), kam pilnīgi uzticas šo partiju biedri un organizāciju locekļi, tauta un atbalsta viņa darbību. Līderis apvieno un organizē partijas biedrus vai citu organizāciju pārstāvjus kopēju mērķu sasniegšanai. **Tātad līderis ir vadonis, vadītājs valstī, politiskajā partijā, organizācijā.** Tāpēc politiskajā dzīvē aktuāla ir līdera problēma. Lai dziļāk izprastu līdera lomu politikā, pievērsīsim uzmanību līdera tapšanas vēsturei.

a) līdera tapšanas vēsture. Senajā Ēģiptē valdnieki — faraoni — arī bija savas tautas līderi. Lai izceltu viņu lomu valsts dzīvē, viņu attēli tika atveidoti lielāki salīdzinājumā ar citiem. Tātad līderis ir kaut kas lielāks, varenāks gan fiziski, gan garīgi. Par to spilgti liecina Ēģiptes piramīdas — faraonu kapenes (2800.-1700.g. pirms Kristus). Tā Heopsa piramīdas augstums — 146,6 m liecina par pārcilvēcisku šo seno ēģiptiešu vadoņu varenību. **Senās Grieķijas** vēsture arī liecina par līdera tapšanu. Mītu varoņi ar pārcilvēciskām spējām organizē un vada cilvēkus lielu darbu veikšanai. Vēsturnieki Hērodots un Plūtārhs stāsta par karavadoņu un monarhu darbību un atklāj viņu izcilās prāta spējas politikas jomā. Sakarā ar valsts vadīšanas problēmu Platons pieskaras līdera izpratnei. Viņš uzsver tādu līdera gara spēju kā gudrība, kas ļauj noteikt labāko valsts iekārtu: **vara + prāts + apdomība** (saprāšana)¹.

¹ Sk. grāmatas “Politika” III daļā Platona dialogus “Valsts”, “Politīķis”.

Svētais Augustīns un Akvīnas Toms balstās uz līdera reliģisku izpratni: **VALDNIKĀ VARAS PAMATĀ IR DIEVA GRIBA**. Tātad vēsturi veido Dieva griba. Valsts vara ir nepieciešama, jo tā nāk no Dieva. Tādēļ vienīgi valsts pakļaušana baznīcai var veidot stabilu sabiedrības garīgo pamatu.

Makjaveli Itālijas valsts veidošanos saista ar izcilu valdnieku darbību. Viņa darbu "Valdnieks" mēs apskatīsim grāmatas III daļā. Šeit minēsim tikai vienu viņa atziņu. "**Nav nekā šausmīgāka par satrauktām masām bez vadoņa un nav arī nekā vājāka par to.**" Tautai ir vajadzīgs politiskais līderis, partijai ir vajadzīgs līderis, valstij ir vajadzīgs prezidents un premjers. Šo atziņu pirmsākumi meklējami sirmā senatnē — pirmatnējai ciltij bija vajadzīgs vecākais (vadonis).

Franču domātāji (XVIII gs.) Didro, Helvēcijs un Holbahs uzsver vadoņa lomu sabiedrības progresīvajā attīstībā: valstij vajadzīgi gudri valstsvīri (likumdevēji), filozofi, kuru tapšanas pamatā ir izglītība.

Hēgelis sevišķi izceļ monarha lomu valsts politiskajā dzīvē. "...Jaunākā laikā par tautas suverenitāti sāka runāt kā par kaut ko pretēju tai valsts suverenitātei, kuru pārstāvēja ķeizars... Tauta bez ķeizara ir bezveidīga masa, kas vairs nav valsts... Suverenitāte izpaužas kā vienota personība, bet tā atbilstoši sava jēdziena realitātei izpaužas ķeizara personā" (G.W.F.Hegel. Grundlinien der Philosophie des Rechts oder Naturrecht und Staatswissenschaft im Grundrisse, § 279). Valstij ir vajadzīgs valdnieks, kas ir līderis politikā.

Visi valdnieki bija arī politiskie līderi, jo viņi vadīja valsts politiku, vedot sev līdzī tautu uz laimi vai arī nelaimi. Viņu politika bija ļoti dažāda, sākot ar diktatūru un teroru un beidzot ar demokrātiju. Arī mūsdienu Rietumvalstīs valsts vadītāji ir politiskie līderi, to partiju līderi, kuras kļuva valdošās vēlēšanu rezultātā. Šos līderus vieno kopēja demokrātijas izpratne. Attiecībā uz Latvijas Saeimas politisko partiju līderiem, jāteic, ka viņiem pagaidām ir svešs demokrātijas paradokss. "**Demokrātijas paradokss: vērtīgākās politikā izrādās citādas atziņas un opozīcijas viedoklis, jo tieši tā paplašinās politisko lēmumu pieņemšanas sociālais horizonts un problēmas tiks laimā pamanītas**" (A.C.Панарин, там же, — с.214). Par nožēlošanu 6.Saeimas partiju politiskā intelekta, politiskās kultūras un atbildības līmenis nepieļāva šā paradoksa realizāciju. Naidīgi nodalīta labējo spēku pozīcija un kreiso opozīcija bija vairāk kā neefektīva Latvijas nacionālo interešu izpratnē un realizēšanā valsts stratēģiskās politikas līmenī.

Politiskā darbība tiek paralizēta, ja izzūd atšķirības starp pozīciju un opozīciju. Diemžēl LC politisko aktivitāšu rezultātā 7.Saeimā tā arī notika: 1) **pozīcija** (LC, TB/LNNK, JP) + LSDA atbalsts uzticības balsojumā Saeima par (ap)solītiem konkrētiem amatiem valdībā + TSP apzināta neregistrēšanās uzticības balsojumā; 2) **opozīcija** TP. Līdz ar to **izzūd demokrātiskas politikas svarīgākais priekšnoteikums: pozīcijas un opozīcijas politisko principu atšķirība**. Rezultātā tiek paralizēta

V.Krištopana mazākumvaldības politiskā darbība. **Politisko principu pamatojums tika aizstāts ar uzdevumu un pasākumu apkopojumu. Demokrātijas paradokss tika ignorēts vai arī palika svešs 7.Saeimas partiju līderu lielākajai daļai. Tā rezultātā pēc V.Krištopana mazākumvaldības krišanas (5.07.99.) valstī iestājās smaga ekonomiska un finansiāla krīze.**

Līdera funkcijas var realizēt viens cilvēks vai cilvēku grupa atkarībā no līdera lomas un vietas partijā, parlamentā, valdībā, bet atbildība var būt tikai personiska. Mēģināsim iedziļināties dažādās līdera izpratnēs, lai veidotu savu uzskatu par 7.Saeimas partiju līderiem un viņu politisko darbību demokrātijas skatījumā.

b) **dažādas līdera izpratnes.** Pastāv atšķirīgi uzskati par līdera izpratni, tā vietu un lomu politikā un citās dzīves jomās. Līdera darbība veido tā mehānisma būtību, kas apvieno cilvēku grupu kopējai darbībai vai nu uz saprašanas pamata, vai arī piespiedu kārtā (terors). **Līdera funkciju politikā var veikt gan viens cilvēks, gan cilvēku grupa.**

Līdera darbības pamatā ir attiecība “valdīt-pakļauties”, kas veido konkrētas grupas specifisku darbību. Valsts līmenī tas izpaužas politiskā varā **valdīt-pakļauties**. Līdz ar to līdera vietu nosaka vairāki apstākļi, bet tā darbības pamatā vienmēr ir sabiedrības sociālā daba. Šai sakarībā apskatīsim dažādas filozofu, sociologu un politologu atziņas par līdera lomu sabiedrībā un politikā.

Tards¹ mēģina pārmaiņas politikā izskaidrot ar jaunrades dziņu un atdarināšanas tieksmi, atklājot līdera lomu sabiedrībā notiekošajos procesos. Viņš uzskata indivīda psiholoģiju par šo procesu pirmsākumu: atdarināšana, konflikti, pielāgošanās. **Atdarināšana** ir raksturīga cilvēka darbības izpausme, kas ļauj viņam pielāgoties mainīgiem apstākļiem. Bet pati **sabiedrība pastāv kā vispārīga pasaules atkārtošāns likuma izpausme.**

Cilvēka darbība ir atkarīga no ekonomiskās, sociālās un garīgās vides pārmaiņām, kuras savukārt ietekmē viņa darbību. **Masās cilvēks kļūst mazāk intelektuāls, vieglāk uzbudināms, sevišķi pūli, nekā būdams viens pats. Tādēļ Tards noraidoši izturas pret masveida varas institūcijām — parlamentu, padomi u.c.** Sabiedrībai ir vajadzīgs līderis, jo pūlis ir sava veida “rumpis bez galvas”². To pašu var teikt arī par parlamentu, politisko

¹ **Tards** (Tarde, 1843-1904) Gabriels — franču sociologs un jurists. Viens no psiholoģijas virziena pamatlicējiem socioloģijā. Darbi: *Законы подражания*, СПб. 1892; *Преступления толпы*, Казань, 1893; *Социальные законы*, СПб., 1906.

² **Varbūt dažreiz arī mūsu Saeima ir kā “rumpis bez galvas”, kad politiskās partijas un to līderi nespēj viens otru saprast un vienoties par svarīga politiska lēmuma vai likuma pieņemšanu.** Tad politika pārvēršas par ķildām, vainīgo meklēšanu, savstarpēju rēķinu kārtošānu un ciņu par “krēsliem” valdībā. Par to liecina arī politiku tikšanās tiešraidēs priekšvēlēšanu kampaņās, raksti avižu slejās un intervijas. Par to liecināja arī V.Krištopana valdības veidošanas kampaņa.

partiju, sabiedrisku organizāciju. Cilvēku masām, **tautai ir vajadzīgs politisks līderis, kas cīnās pret masu inertumu¹ — KŪTRUMU, SASTINGUMU, GARĪGO TRULUMU.** Tātad tauta bez politiska vadoņa var pārvērsties par pūli, un tas ir ļoti bīstami.

Tards raksturo masas (pūļa) un līdera attiecības šādi: 1) pūlis aizraujas ar jauninājumiem — jaunām idejām, taču zema intelekta dēļ neizprot šīs sekas; 2) pūlis paklausīgi seko savam līderim un atdarina viņu.

Rodas jautājums: ko darīt, lai kārtējā vēlēšanu kampaņā tauta nepārvērstos par pūli. Izeja var būt tikai viena — **politiskā izglītība**, sākot ar 5.-6.klasi, kā tas ir Eiropas Savienībā.

Lebona² koncepcija par līderi atšķiras no **Tarda** atziņām šajā jautājumā. Lebona atziņas balstās uz “masu sabiedrības” teorijas variantu, kur **tieksmīga sociālā vienlīdzība visās tās izpausmēs.** Viņš cenšas parādīt dažādu rasu nevienlīdzību. Ar masām Lebons saprot pūli. Viņš paredz “MASAS ĒRAS” iestāšanos un civilizācijas pagrimumu, kur valdīs kolektīvā bezatbildība.

Lebons pūli iedala šādi: 1) pūlis, kam raksturīga dažādība (uz ielas, **parlamenta sēdes** utt.); 2) viendabīgs pūlis (sektas, kastas, šķiras). Viņš uzskata pūli par iracionālu, graužošu spēku, akcentējot tā emocionālo un neapzināto raksturu atsevišķu indivīdu uzvedībā. **Pūli valda “garīgās vienotības” likums — kopēja ideja, mērķis, pūlis “zina”, bet nespēj saprast dzīvi un sevi pašu.** Rodas jautājums: kāda garīgā vai politiskā vienotība partiju līderu darbībā radīja V.Krištopana mazākumvaldību (LC, TB/LNNK, JP)? — Tikt pie varas par jebkuru cenu!

Cilvēka uzvedība pūlī radikāli mainās. To raksturo neiecietība, dogmatisms, atbildības zudums un nepārvarama spēka izjūta. Pūlis nespēj neko radošu veikt. Lai veiktu radošu darbību ir vajadzīgs līderis, vadonis. Arī sabiedrībā vadošā loma ir idejām, kuras līderi pauž gan ar ideoloģiju, gan emocionāli aizraujot pūli. Šīs atziņas ir ļoti svarīgas, lai izprastu līderi politikā. **LĪDERIS ir vajadzīgs katrai politiskajai partijai, parlamentam, valstij.** Tas ir ļoti bīstami demokrātijai un valstij, ja partija līdera vainas dēļ pārvēršas par pūli, kur visi domā pilnīgi vienādi.

c) **kādas ir politiskā līdera un pūļa attiecības?** — Līderis politikā

¹ **Inerts** (lat. *inerts, inertis* — nekustīgs, bezdarbīgs, pasivitāte, kūtrums): 1) tāds, kam raksturīga inerce (inerta masa, inerts ķermenis); 2) tāds, kas parastajos apstākļos ir ķīmiski neaktīvs (inertas gāzes — hēlijs, argons); 3) **kūtrs, neuzņēmīgs cilvēks.**

² **Lebons** (Le Bon, 1841-1931) Gustavs — franču sociālpsihologs, antropologs un arheologs. Viņš viens no pirmajiem izvirzīja savu “masu sabiedrības” teoriju, vērsties pret sociālo vienlīdzību. **Viņš masas, kurām nav līdera, uzskata par pūli un paredz, ka tā darbība var radīt lielas briesmas civilizācijai — civilizācijas pagrimumu.** Galvenie darbi: Психология народов и масс, СПб., 1896; Психология социализма, СПб., 1908; Эволюция материи, СПб., 1912.

cenšas sekot pūlim, nevis vadīt tā uzskatus. Ko tas nozīmē? **Pūlim tuva ir iluzora ideja, nevis reālas politiskas idejas.** Tādēļ tas gāj likumīgo līderi un seko tam, kas sola paradīzi zemes virsū. Arī šodien politisko partiju līderi bieži vien iet pa šo ceļu un gūst panākumus vēlēšanās. **Bet demokrātija un pūlis ir nesavienojamas lietas.** Vajadzīga politiskā izglītība, lai pūlis kļūtu par demokrātisku sabiedrību, kura vieno dažādus slāņus, arī pilsoņus un nepilsoņus.

Līdera darbība ir psiholoģisks fenomens. Tādēļ arī vara balstās uz pūļa psiholoģijas zināšanu. “Visi valdnieki vienmēr bijuši neapzināti psihologi, kas instinktīvi¹ saprata pūli. Pūlis pēc savas dabas ir kaut kas nesakārtots, haotisks, kuram trūkst intelekta un personiskās atbildības. Tāpēc tam ir vajadzīgs līderis, vadonis” (Политология. Минск, 1995. — С.99).

Kā valdīt pār pūli? — “Kas prot pūli maldināt, tas viegli kļūst par tā pavēlnieku; kas cenšas pūli savaldīt, tas vienmēr kļūst par tā upuri” (Политология. Минск, 1995. — С.99). Lebons uz jautājumu, kā valdīt pār pūli, atbild šādi:

- 1) izteikt pūlim vēlamu solījumu;
- 2) pārspilēt, apgalvot, atkārtot;
- 3) nekad nemēģināt pierādīt savus solījumus un apgalvojumus ar loģisku spriedumu palīdzību, jo pūlis visu to var nesaprast.

No Lebona atziņām izriet svarīgi secinājumi: **lai tauta nepārvērstos par pūli, ir vajadzīga politiskās izglītības sistēma.** Tad demagogiem nebūs ko darīt postsociālisma valstīs, kāda ir arī Latvija. Pagaidām politisko partiju līderi kārtējās 7.Saeimas vēlēšanās solīja uz nebēdu, aizmirstot to, kas tika solīts un kas paveikts iepriekšējās — 6.Saeimas laikā. **Tā 7.Saeimā ievēlētās partijas — LC, TB/LNNK —, kuras atradās pie varas arī 6.Saeimā, nespēja pat uzņemties politisku atbildību par tautas labklājības limeni un sabiedrības šķelšanos referendumā (3.10.98.) par Pilsoņības likuma grozījumiem. Sākās partiju cīņa par Ministru prezidenta krēslu, aizmirstot par politisku kompromīsu Latvijas nacionālo interešu jomā, lai veidotu valdības stratēģisko politiku. Politiskie principi un partiju ideoloģiskās atšķirības zaudēja savu nozīmi, kad Saeima balsoja par V.Krištopana mazākumvaldību (LC, TB/LNNK, JP): 1) “par” balsoja koalīcija, LSDA; TSP neregistrējās balsošanā; 2) “pret” balsoja TP. Vai Saeimas sēde pārvēršas par sava veida pūli, ja partijas zaudē savus politiskos principus un savas attiecības veido uz konfidenciālu solījumu**

¹ **Instinkts** (lat. *instinctus* — mudinājums, aicinājums, dzinulis, stimul): 1) bioloģijā — iedzimtu organisma reakciju kopums, kas nodrošina galvenokārt svarīgākās dzīvības funkcijas (pašaizsargāšanās instinkts, vairošanās instinkts); 2) **nojauta**, neapzināts mudinājums, aicinājums uz kaut kādu darbību; 3) **saprašanas procesā pēkšņa neapzināta jēgas rašanās, kas cieši saistīta ar intuīciju.**

un norunu pamata? **Vai** Saeima savā uzticības balsojumā valdībai vadījās no Latvijas nacionālajām interesēm? — Atbildes uz šiem jautājumiem lai dod V.Krištopāna valdības politiskā darbība. Kāda būs šīs valdības darbība? — Lūk, premjera atbilde: **“Pats sevi allaž esmu uzskatījis par rīcības cilvēku, un arī manis vadītā valdība būs rīcības valdība. To es jums varu solīt. Tās rīcību raksturo nosvērtība un mērķtiecība. Katrs lēmums būs pārdomāts un pamatots bez negaidītiem eksperimentiem un satricinājumiem”** (Premjers Jaungada uzrunā sola labāku rītdienu // “Diena”, 2.01.99.). Paliek jautājums: **uz kādiem politiskiem principiem balstīsies valdības “nosvērtība un mērķtiecība”**, ja tās veidošanas pamatā ir personāliju princips, konfidenciali solījumi un norunas. Tie kļuva par “politiskiem” principiem valdības darbībā.

Adlera¹ izvirzītā līdera koncepcija balstās uz atziņu par dziņas (tieksmes) un neapzinātā noteicošo lomu cilvēka darbībā. Kompensācijas principam ir centrālā vieta. **Cilvēks instinktīvi cenšas kompensēt savu nepilnvērtību, trūkumus, vājības. BET VISU CILVĒKU DARBĪBAS PAMATĀ IR TIEKSME PĒC PERSONISKA PĀRĀKUMA PĀR CITIEM**². Šī tieksme realizējas ar primāro nepilnvērtības jūtu mehānismu, kad cilvēks apzinās sevi tikai ļoti neskaidri, bet ar nemierīgu sirdi. Līdz ar to neskaidrā nepilnvērtības apzināšanās, **sevis pazišana kļūst par personības tapšanas garīgo centru, kas nosaka uzvedības un rīcības mehānismu.** Uz šā pamata tad arī veidojas tā saucamais katra cilvēka “dzīves stils”. Lūk, viens līdera tapšanas izskaidrojums!

d) kā veidojas lideris? — CILVĒKS, KAS APZINĀTI CENŠAS KĻŪT PAR LĪDERI, SAVU NEPILNVĒRTĪBU, KURU VIŅŠ VAR ARĪ NEAPZINĀTIES, KOMPENSĒ AR CIŅU PAR VARU. Līdz ar

¹ **Ādlers** (Adler, 1870-1937) Alfrēds — austriešu psihologs. Individuālās psiholoģijas skolas izveidotājs. Par cilvēka darbības stimulu uzskata tieksmi kompensēt savu nepilnvērtības kompleksu. Galvenie darbi: *Praxis und Theorie der Individualpsychologie*. München, 1930; *Menschenkenntnis*, Zalzburg, 1947.

² **Šī apzinātā vai neapzinātā tieksme pēc pārākuma politikas jomā vērojama Latvijas Republikas politiķu darbībā.** Šeit paši “spēcīgākie” politiskie argumenti ir: 1) piederība pie PSKP; 2) ko darīji pēc 1991.gada 13.janvāra? 3) domā marksistiski; 4) bučojis krievu tankus 1940.gada jūnijā u.tml. Bet ko darīt deputātam, politiķim, ja politiskā intelekta līmenis ir zemāks par vidējo? — Jākompensē sava nepilnvērtība par jebkuru cenu, izmantojot jebkādas līdzekļus, nomelnojot un apmelojot savu politisko oponentu. Un tad valsts nacionālās intereses paliek ārpus politikas vai arī kompromiss nav iespējams. **Ciņa par varu kļūst noteicošā, un bieži vien personiskai atbildībai vairs nepaliek vietas.** Spilgti tas izpaužas 7.Saeimas priekšvēlēšanu aģitācijā, kurā dominēja politisko pretinieku apmelošana un nomelnošana (Vēlēšanu dienas rītā esot plānota kompromatu kara kulminācija // “Diena”, 3.10.98.) Varbūt, izmantojot aizkulišu solījumus un norunas, sākas personiskās pārākuma tieksmes realizācija? — No Latvijas nacionālo interešu viedokļa nav saprotama V.Krištopāna mazākumvaldības koalīcijas tapšana.

to šī cīņa kļūst par galveno dzīves mērķi un veido tās garīgo ceļrādi. **TAS PAVER CEĻU ARI PERSONISKAI POLITISKAI BEZATBILDĪBAI, JA CĪŅĀ PĀR VARU IESAISTĀS CILVĒKS AR ZEMU POLITISKO INTELEKTU UN KULTŪRU.** Cilvēks garīgi pārveidojas, ja spēj uzsākt cīņu ar sevi un gūst pašu lielāko uzvaru — uzvaru pašam pār sevi. Tādi harismātiski partiju līderi kā Staļins, Hitlers un daudzi citi nespēja sākt cīņu un gūt uzvaru pār sevi. Viņi kļuva par savas ideoloģijas vergiem — akliem, neuzticības pārņemtiem, pašpārliecinātiem.

Mēģināsim vispārināti atbildēt uz jautājumu “**KAS IR LĪDERIS**”. Tātad 1) **līderis (valdnieks) ir tas, kura tiesības pieņemt lēmumus atzīst** visa sabiedrība kopumā vai atsevišķa cilvēku grupa (partijas līderis, sabiedrisko organizāciju līderis utt.). **Līderis pieņem lēmumu un ir personiski atbildīgs** par šā lēmuma sekām politikā, valsts dzīvē; 2) **līderis atgādina kuģa kapteini**, lidmašīnas pilotu, kurš vada kuģi, lidmašīnu, **nosakot to virzienu un galamērķi**; 3) **līderis ir tas, kurš veicina lēmuma pieņemšanu, bet ne tas, kurš izdod pavēles.** Lūk, dažādas līdera izpratnes.

Dažādas nianšes un koncepcijas līdera izpratnē ir atkarīgas no politikas filozofijas, no konkrēta vēsturiskā laikmeta un līdera vietas sabiedrībā: valsts vadītājs, politiskās partijas līderis, arodbiedrības līderis, pusaudžu līderis skolā, uz ielas. Mēģināsim saprast līdera tapšanas ceļu un priekšnoteikumus, it sevišķi politikā.

2. Kā kļūt par līderi politikā?

Nav un nevar būt gatavas receptes, pēc kuras vadoties, cilvēks noteikti kļūtu par līderi — valsts vadītāju, partijas līderi ... Protams, liela nozīme vienmēr ir, bija un būs cilvēka intelektam, kultūrai un organizēšanas spējām. **INTELEKTS, KULTŪRA UN ATBILDĪBA** veido patiesi īsta politikas līdera tapšanas priekšnoteikumu, bet vēsturē ir daudzi piemēri, kas apgāž šīs atziņas vispārīgumu un likumsakarību. Piemēram, Staļins un Hitlers nevarēja lepoties ar savu politisko intelektu, kultūru un atbildību. Bet viņi kļuva par tiem politikajiem līderiem 20. gadsimtā, kuri noteica politiku pasaules mērogā, nesot savām un citām tautām neapraktāmas ciešanas. Viņi ir kritizēti un nosodīti, bet ne saprasti. Tādēļ mēs paveram lasītājam iespēju mācīties no viņu traģiskajām politiskajām kļūdām un to sekām. (Sk. III daļā: Staļina “Ļeņinisma jautājumi” un Hitlera “Mana cīņa”). Runa ir par harismātiskā tipa politisko līderu tapšanu, kur noteicošais ir nevis izglītība, kultūra, bet gan ideja un tās realizācijas iespēja konkrētos vēsturiskos apstākļos, izmantojot represijas, vardarbību un pat iznīcinot pretinieku.

a) **kādi priekšnoteikumi nosaka politisko līderu veiksmīgu tapšanu?**

— **skaidra politiskā ideoloģija un uz tās balstīta programma**, kurā valsts nacionālās intereses kļūst prioritāras, bet ne jebkura programma, ne jebkura ideoloģija,

— **skaidra programmas realizācijas izpratne** un pat aprēķins (ekonomisks) līdz ar galveno politisko problēmu akcentēšanu,

— **gatavība uzņemties personīgo atbildību valsts un politiskās partijas priekšā,**

— **spēja ar savām idejām aizraut sekotājus** un radīt politiskās vadības sistēmu, ar atbildības izjūtu uzņemoties tās vadību,

— **spēja radīt tikumiski psiholoģisku labestības klimatu valsts aparātā, partijā, sabiedriskajā organizācijā un sabiedrībā kopumā,**

— **spēja apgūt līdera mākslu un apzināti veidot tās garīgos pamatus: intelektu, kultūru un atbildību.**

b) **kādi apstākļi (stimuli) mudina cilvēku kļūt par līderi politikā?** (kas aicina uz cīņu par līdera pozīcijām partijā, valstī?): 1) **varaskāre;** 2) **godkāre:** iekšēja nepieciešamība pēc citu cilvēku cieņas; 3) **ticība tam, ka savu darbību veltīs tautas labā;** 4) **iekšējs aicinājums uzlabot tautas stāvokli** (izcīnīt suverenitāti un valstisko neatkarību, uzlabot dzīves līmeni u.c.); 5) **atbildības izjūta partijas, valsts priekšā;** 6) **personiskās labklājības un priekšrocību meklējumi.** Šos jautājumus sīkāk apskatīsim II daļā "Politikas filozofija". Bet tagad mēģināsim saprast vienu konkrētu atbildi uz šo jautājumu.

Kas mudina cilvēkus nodarboties ar politiku? — "...Pirmkārt, cilvēkus mudina nodarboties ar politiku viņu priekšstati par labāku sabiedrības iekārtu, **otrkārt,** dabiska katra cilvēka tieksme pēc augstāka stāvokļa sabiedrībā (sevis realizēšana), **treškārt,** ļoti plašs privilēģiju loks... Šie dažādie varas motīvi izpaužas sarežģītā savstarpējā saistībā tā, ka bieži vien nav iespējams noskaidrot, kurš no tiem ir galvenais. Faktiski vienmēr pēdējo divu motīvu grupa tiek uzskatīta par pirmās grupas cēloņiem" (В.Гавел.¹ Один на один с соблазном власти // Собеседник, 1991, № 25. — С. 10). Tātad pastāv dažādi politiskā līdera tapšanas motīvi. **Viņa darbības galvenais vērtējums ir viens — tautas dzīves līmenis, tiesības un brīvības.** Tikai līderi nereti šo motīvu neievēro savas politiskās darbības izpratnē un vērtēšanā. Savas darbības slavināšana nav retums, tāpat kā nepārvarama tieksme pēc varas "krēsla". Tieši tas ir raksturīgi postsociālistiskajai demokrātijai, kur tautas politiskā intelekta līmenis paliek visai zems salīdzinājumā ar Rietumu pasauli. Latvijā šo atziņu apliecināja 7.Saeimas politika mazākumvaldības veidošanā ar visai dīvainu "opozīciju": TP, LSDA, TSP. Pirms tam **TB/LNNK** dome akceptēja lēmumu: "**Nepiekrist sociāldemokrātu ministru uzaicināšanai valdībā**" (A. Rodins. Pieaicināšanas brīdis ir klāt // "Diena", 5.12.98.). Bet premjers V. Krištopans atlidzībai par LSDA balsojumu aicina zemkopības ministra amatā deputātu

¹ **Havels** (Havel, dz. 1936) Vāclavs — čehu dramaturgs, politisks darbinieks. Padomjlaikā vajāts, represēts. Kopš 1989.g. Čehoslovākijas, pēc tam Čehijas prezidents.

no LSDA. Sākas tielēšanās par TB/LNNK atbalstu. Varbūt taisnība ir K.Libanei: **“Tēvzemiešu vilcināšanās atbilst viņu politiskajai uzvedībai pēcvēlēšanu periodā, kurā viņi izrāda mērenu pretestību, bet nevienam nerodas šaubas, ka īstenībā viņi ir par”** (Tielējas par atbalstu sociāldemokrātu ministram // “Diena”, 10.12.98.). Bet cita ceļa nebija, lai V.Krištopana valdība varētu pastāvēt. Līdz ar to valdības politiskā darbība kļūst neprognozējama, bet valdības krišana — neizbēgama. Daudz saprotamāka būtu sociāldemokrātu iekļaušana valdības koalīcijā atbilstoši balsojumam “par”. Šī novirze no temata ļaus lasītājam spriest par to, **kas mudināja 7.Saeimas deputātus nodarboties ar politiku?** Kā labā, kā interesēs? — To parādīja 7.Saeimas un V.Krištopana veidotās valdības politiskā darbība un tās reālie rezultāti: labklājības un noziedības līmenis valstī, sabiedrības demokratizācija un integrācija, attiecības ar Krieviju u.c. Valdība krita (5.07.99.), atstājot valsti smagā stāvoklī: budžeta deficīts, ekonomiskā lejupslīde. Tāds ir partiju (LC, TB/LNNK, JP) līderu politiskās bezatbildības — kolektīvās bezatbildības — rezultāts. **Ja partiju līderi ir personiski atbildīgi, tad šādā situācijā viņi demisionē — tā tas ir Rietumos. Postsociālistiskajā demokrātijā (Latvijā) partiju līderi atrodas padomiskās kolektīvās atbildības važās.**

c) **kad un kāpēc cilvēks sāk nodarboties ar politiku?** Protams, socioloģiskā aptauja varētu dot kaut kādus orientierus, ieviest kaut kādu skaidrību, taču dominētu neskaidrais. Mēģināsim saprast personīgos motīvus un iemeslus.

Personiskie motīvi var būt ļoti dažādi, sākot ar apzinātu mērķtiecīgu rīcību un beidzot ar citu cilvēku gadījuma rakstura ietekmi. Pirmajā vietā izvirzās interese par politiku, filozofisko un politisko uzskatu stabilitāte ar dziļu notikumu izpratnes spēju, kur noteicošā loma pieder radošajai domai. Jau Senajā Grieķijā Platons nonāca pie atziņas, ka valdniekam ir jābūt filozofam, tas ir, tādām, kas mīl gudrību. Tā tam arī vajadzētu būt, bet ne vienmēr tas tā ir.

Liela nozīme ir arī tieksmei pēc vēlētiem amatiem (deputāti, ministri) valstī. Kas liek cilvēkam iesaistīties politiskajā cīņā par vietu parlamentā, pašvaldībā? — **Ļoti dažādi motīvi, sākot ar cēlsirdīgu patriotismu un beidzot ar nepārvaramu tieksmi pēc privilēģijām.** Šie cēloņi un apstākļi parasti paliek noslēpti dvēseles dziļumos, kur netiek un netiks klāt nevienš žurnālists. To nedrīkst aizmirst, it sevišķi politiskajā žurnālistikā.

Ne mazāka nozīme ir **cilvēka tieksmei kompensēt savu nepilnvērtību un pārvarēt personīgās problēmas.** Freids¹, pētot dzimumtieksmju

¹ **Freids** (Freud, 1856-1939) Zigmunds — austriešu psihologs, psihiatrs, neiropatologs. Psihoanalīzes koncepcijas radītājs, izstrādājis vispārpsiholoģisko teoriju par psihe struktūru kā enerģētisku sistēmu. Psihoanalīzes principus attiecinājis uz dažādām kultūras sfērām, arī uz politikas kultūru.

psiholoģiskās problēmas, nonāca pie secinājuma, ka libido¹ apspiešana sublimējas² (pārvēršas) un izpaužas tieksmē pēc varas. Vai tas tā ir vai nav, par to lai spriež politiķi. Vai tad vecpuiši atturībnieki ir tie īstie politiķi?!

Liels skaits cilvēku **izjūt sevi tieksmi pēc autoritātes valsts galvas, vadītāja, partijas līdera līmenī**, nemaz nerunājot par priekšnieku, kuram citi pakļautos un iztaptu. No otras puses, cilvēku grupai (pūlim) ir vajadzīgs barvedis, valstij prezidents vai ķeizars, karalis, politiskai partijai — līderis, tautai — vadonis. Tas paver ceļu līdera tapšanai politikā, kur liela nozīme ir cilvēka psiholoģiskiem iracionāliem faktoriem, kas izpaužas viņa harismā.

Tātad nepastāv vienota līdera izpratne, arī politikā ne, nemaz nerunājot par tā tapšanas ceļiem. Pamatojoties uz visām apskatītajām atziņām, mēģināsim apkopot dažādas līdera izpratnes.

3. DAŽĀDAS LĪDERA IZPRĀTNES

Vēlreiz atgriezīsimies pie jautājuma **“kas ir līderis?”**. Absolūti viennozīmīgas un zinātniskas atbildes nav un nevar būt. Līdera tapšanas procesā darbojas konkrēti vēsturiski faktori un vienreizēji neatkārtojami personīgie motīvi: personas intelektuālais potenciāls, harisma, cilvēku attiecības grupā un grupas psiholoģija, dažādas sociālās un politiskās situācijas sabiedrībā, pašu līderu dažādība, sākot ar harismātiskiem vadoņiem un beidzot ar “vējrāžiem”. Mēģināsim saprast trīs dažādas atbildes uz šo jautājumu:

a) **līderis ir grupas interešu paudējs** (partijas, sabiedriskās organizācijas, parlamenta, valdības). Par šādu līderi kļūst cilvēks ar attīstītu intelektu, labs organizators. Šo līdera izpratni ir pamatojis **Pārsons**³ savā ideālās sociālās sistēmas modelī, pētot attiecības “līderis-grupa”. Lai grupa — partija sabiedriskā organizācija, parlaments, valdība — varētu pastāvēt un funkcionēt, tā izvēlas savu līderi kā visas grupas interešu paudēju, deleģējot viņam līdera funkcijas. **Tātad līdera funkcija ir attiecīgas grupas vadība, tās darbības organizēšana un uzturēšana**. Principā līderis var būt gan formāls, gan neformāls. Grupā vienlaikus var būt formālais un neformālais līderis. Viss ir atkarīgs no formālā līdera intelekta un kultūras, bet it sevišķi no atbildības izjūtas, kurai ir jābūt personiskai, nevis kolektīvai.

¹ **Libido** (lat. *libido*) — dzimumtieksme.

² **Sublimācija** (lat. *sublimare* — celt uz augšu, pacelt): 1) cietas vielas pārvēršanās gāzveida stāvoklī, nepārvēršoties šķidrumā. Sublimācija ir viens no iztvaikošanas veidiem; 2) **psiholoģijā** — zemāko, instinktīvo, galvenokārt seksuālo tieksmju pārveidošanās augstākās cilvēka psiholoģiskās dzīves formās. Viens no galvenajiem jēdzieniem Freida psihoanalīzē.

³ **Pārsons** (Parsons 1902-1979) Tolkots — amerikāņu sociologs. Pētījis sociālo darbību, balstoties uz attiecīgu sociālo struktūru funkcijām. Izstrādājis vispārsocioloģisku teoriju, kuras pamatā ir ideālās sistēmas modelis. Tās galvenie elementi — kultūra un individuālās subsistēmas (sistēmas, kas atrodas zem kādas citas sistēmas). Darbi: 1) Social structure and personality. N.Y., 1964; 2) Социология сегодня. М., 1965.

Kas ir formālais un neformālais līderis grupā? — “Līderis, kam ir autoritāte, augsts ietekmes līmenis attiecībā uz grupas locekļiem un kas ir kompetents, izglītots, kam ir plašs uzskatu loks, kļūst par neformālu līderi, bet zināmā situācijā pārvēršas par formālo līderi. Iespējams arī tāds gadījums, kad visai “pelēka” (necila. — *G.T.*) personība kļūst par formālo līderi, izpildot grupas vadības funkcijas, sekojot grupas rīkojumiem, pavēlēm” (Политология. Минск, 1995. — С.105). **Bieži vien starp formālo un neformālo līderi izraisās konflikts**, kas var beigties ar neformālā līdera izslēgšanu no partijas. Šajā gadījumā paveras plašas iespējas tenkotājiem un intrigu mīlētājiem — tiem, kuriem ir patiesi zems politisks intelekts, politiskā kultūra un atbildība. Tas ir raksturīgi postsociālistiskās demokrātijas partijām un to līderiem, kur valda ideoloģiskais juceklis, populisms un pat demagoģija, kā arī kolektīvā atbildība.

b) **līderis kā situācijas funkcija.** Katra grupa, partija, šķira, valsts konkrētā politiskajā situācijā izvirza savu līderi, kas atbilst to prasībām. Tieši konkrētā situācijā izvirzījās tādi līderi politikā kā Ļeņins, Staļins, Hitlers un daudzi citi. Šeit liela nozīme bija šo līderu harismai, bet mazāka — viņu politiskai kultūrai un intelektam. “Izcilākie līderi spēj situāciju izmantot sev par labu. **Situāciju var radīt ar lielu līderu gara spēku tādā pašā mērā kā pats līderis var tikt radīts ar situācijas spēku**” (Г.К.Ашин. Лидерство: социально-политические и психологические аспекты // Политика: проблемы теории и практики, ч. II, М., 1990. — С.195). Tātad par līderi var kļūt gan izcilas personības, gan arī personas ar pieticīgu, pat ļoti pieticīgu garīgo līmeni. Tas sevišķi attiecas uz harismātiska tipa līderiem (Staļins, Hitlers, Kastro u.c.).

c) **līderim ir raksturīgs specifisku psiholoģisko īpašību un garīgo spēju kopums.** Šī līdera izpratne veidojas uz metodisku izcilu valstsvīru personīgo īpašību pētišanas pamata. Radās tā saucamā “**vadoņa iezīmju**” teorija. To pamatoja un attīstīja **Galtons**¹. Savās atziņās viņš balstījās uz iedzimto iezīmju (spēju) kopumu. **Līderim raksturīgs psiholoģisko**

¹ **Galtons** (Galton, 1822-1911) Frānsiss — angļu psihologs un antropologs. Zinātnisko darbību sāka ģeogrāfijas un metroloģijas sfērā. Viņa antropoloģiskie pētījumi tika praktiski izmantoti kriminālistikā — daktiloskopijā. Pagrieziena punkts viņa darbībai bija brālēna Č.Darvina “Sugu izcelšanās” iznākšana. Šā darba iespaidā viņš savos pētījumos atzina iedzimtības lomu.

Galtona psiholoģiskos pētījumos centrālo vietu ieņēma psiholoģiskā raksturojuma un cilvēka spēju ģenētisko priekšnoteikumu izpēte. Šie pētījumi lika pamatus diferencīlai psiholoģijai. Lai izmēritu cilvēka psiholoģiskās īpašības un īpatnības, viņš radīja vairākus aparātus (svilpe dzirdes jutīguma spēju izmērišanai). Viens no pirmajiem sāka pētīt asociāciju veidošanos un atmiņu. **Viņš izstrādāja sistēmu cilvēka garīgo spēju noteikšanai, kas vēlāk kļuva par pamatu testēšanai** (anketēšana, jautājumu un uzdevumu sistēma u.c.). Darbi: Inquiries into human faculty and its development, London, 1883.

īpašību un garīgo spēju kopums, kas tiek pārnests no paaudzes uz paaudzi mantojuma un iedzimtības ceļā: ķeizaru, karaļu dinastijas dažādām tautām; laulības starp valdniekiem. Vēl tagad daudzās valstīs pastāv karaļa vai karalienes troņa mantojuma tiesības (Anglija, Dānija, Spānija, Zviedrija u.c.).

Izvirzās jautājums: **kas un kāda ir lidera darbības specifika?** — Tas ir “**sociālpolitiskais institūts (process), kur viena, dažreiz arī vairākas personas uzņemas sociālās grupas, politiskas partijas, sociālpolitiskas organizācijas, kustības, valsts un visas sabiedrības vadītāja vai lidera lomu**” (Словарь-справочник по социологии и политологии. М., 1996. — С.122). Politiskā lidera darbībā liela nozīme ir viņa spējam (ap)vienot konkrētu cilvēku grupu kā tās interešu paudējam, sākot ar partijas interesēm un beidzot ar valsts interesēm.

Gan partijai, gan tautai un valstij ir vajadzīgs savs politiskais līderis. Šo vajadzību izjūt visas postsociālisma valstis, arī Latvija. Jau vairākas nedēļas pirms 7.Saeimas vēlēšanām tika prognozēta sarežģīta situācija premjera kandidatūras izvirzīšanā un apstiprināšanā. Tika pat veidoti grupējumi, kuru uzdevums ir **nepieļaut A.Šķēles kandidatūras izvirzīšanu premjera amatam**. “Ir grupējums, kas sevi uzskata par godājamu un spēcīgu, un tas varētu būt nosakņots veidot lielu pretkoalīciju Šķēlem,” spriež TB/LNNK priekšsēdētājs M.Grīnblats (Politīķi prognozē sarežģītu pēcvēlēšanu situāciju // “Diena”, 4.09.98.). Pilnīgi tiek aizmirstas valsts nacionālās intereses. Plaši tika spriests par to, kādam vajadzētu būt premjeram? — Lūk, viena atbilde: “Ministru prezidentam vajadzētu būt demokrātiskam (A.Šķēle savā laikā tika apvainots demokrātijas graušanā. — G.T.) cilvēkam un politiķim, nevis uzņēmējam (A.Šķēle bija uzņēmējs. — G.T.)” (Nākamais premjers būšot centrīks // “Diena”, 15.09.98.). Partiju mērķis kļūst skaidrs. “**Mērķis prasts — lai valdību veido jebkurš, ka tik ne Šķēle**” (A.Ozoliņš. Lemberga roka, Šlesera mute // “Diena”, 16.09.98.). Protams, galavārdu pateica vēlētajī 1998.gada 3.oktobrī. TP uzvarēja vēlēšanās un ieguva tiesības izvirzīt premjera kandidātu.

Kāds premjers ir vajadzīgs Latvijai? Latvijai ir vajadzīgs premjers, kurš dziļi izprot valsts nacionālās intereses konkrētā politiskajā situācijā un spēj rādīt ceļu kompromisam valdības stratēģiskās politikas veidošanā un realizēšanā, uzņemoties personisko atbildību. To vajag saprast un apzināties partiju līderiem, pirms izlemt jautājumu par to, kam uzticēt valsti. Tikai tad patiesi tiks realizēta demokrātija valdības vadītāja izvēlē, kad partiju līderi spēs rast kompromisu un atbildēt uz šādiem jautājumiem: 1) **kas apdraud Latvijas suverenitāti;** 2) **kā stiprināt valsts drošību;** 3) **kāpēc tauta iedzīta nabadzībā un kā no tās izkļūt;** 4) **kas apdraud latviešu tautas izdzīvošanu un attīstības perspektīvas;** 5) **kādu Latvijas nākotni izvēlēties: pilsonisku valsti vai divkopienu valsti;**

6) **paātrināt nepilsoņu naturalizāciju vai to bremzēt** (pat atsaucoties uz nacionālajām interesēm). Lūk, kādas politiskas problēmas veido nacionālo interešu izpratnes pamatu to ciešā savstarpējā saistībā valsts stratēģiskajā politikā.

7. Saeimas partijas pat nesāka apspriest šos jautājumus kā valdības koalīcijas veidošanas pamatu. Lai nepieļautu izvirzīt A. Šķēli par premjera kandidātu, ar LC iniciatīvu izveidoja mazākumvaldību (LC, TB/LNNK, JP). **Mandātu aritmētika un personāliju princips kļuva par V. Krištopana valdības tapšanas stūrakmeņiem.** Rietumos šāda valdības tapšanas "demokrātija" nebūtu iespējama. **Opozīcijā atrodas tikai TP, bet LSDA un TSP — starp pozīciju un opozīciju balsojumā par uzticību valdībai (27.11.98.).** Lūk, pie kā noved personāliju princips un konfidenciālas norunas valsts politikā, kad partijas aizmirst par ideoloģiju un politikas principiem! Tas pavēra ceļu konfidenciālai politikai, kas ir pretrunā ar demokrātijas atklātības principu. **Valdības politika zaudē politiskās darbības orientierus.** Ministru prezidents V. Krištopans savas darbības pamatojumam un raksturojumam lieto nevis politiskus principus, bet gan citus vispārīgus jebkuras darbības raksturojumus: **nosvētība, mērķtiecība, pamatotība, pārdomātība** (Premjers Jaungada uzrunā sola labāku rītdienu // "Diena", 2.01.99.). **Nosvēta, mērķtiecīga, pārdomāta un pamatota var būt liberāla, konservatīva, sociāldemokrātiska vai pat marksistiska politika.** 7. Saeimas pozīcijas (LC, TB/LNNK, JP) un valdības darbībā politiskie principi zaudēja savu nozīmi ar uzticības balsojumu V. Krištopana mazākumvaldībai. Kāpēc pa šo ceļu gāja partiju līderi? Kā interesēs? Kam tas bija izdevīgi? — Uz šiem jautājumiem atbildi sniegs Saeimas un Ministru kabineta darbība. Bet pirms valdības veidošanas šos jautājumus vajadzēja apspriest visos līmeņos, tiekoties lielāko partiju līderiem — A. Šķēlem, A. Panteļejevam, M. Grīnblatam. Tas nenotika. **Vajadzība veidot mazākumvaldību ņēma virsroku, upurējot pozīcijas un opozīcijas politisko atšķirību un stabilu vairākumvaldību.** V. Krištopans bija spiests noslēgt sadarbības līgumu ar LSDA frakciju (03.02.99.). Politiskā darbība, balstoties uz ideoloģiskiem principiem, kļūst neiespējama.

4. Politiskā līdera funkcijas

Politiskā līdera funkcijas nosaka viņa vieta partijas, valsts un sabiedrisko organizāciju politikas veidošanā un realizēšanā. **To pamatā ir līdera intelekts, kultūra un personiskā atbildība.** Šajā aspektā milzīga nozīme ir vēstures izpratnei un ideoloģijas izvēlei, lai pamatotu un veidotu partijas un valsts intereses.

a) **politiskās ideoloģijas izvēle** atbilstoši konkrētiem apstākļiem vai

arī kompromiss starp dažādām ideoloģijām, kas veido **radošu politisko lēmumu pieņemšanas pamatu**. **Jebkurš politisks lēmums**, ja vien tas nav populistisks triks vai demagoģija, **vienmēr balstās uz konkrētu ideoloģiju — politiskās partijas garīgo orientieri**. Vēstures notikumu un dzīves saprašana bez ideoloģijas¹ nav iespējama. Cita lieta — slavinājums vai kritika — tur tiešām var iztikt bez ideoloģijas. Politisks lēmums vienmēr balstās uz ideoloģisku nākotnes izpratni, kur paliks vieta arī šaubām, varbūtībai, ja mēs gribam iet pa demokrātiskas politikas ceļu. Patiesības sludināšana nepieļauj demokrātisku kompromisu valdošās koalīcijas līmenī un valdības politiskajā darbībā trūkst stratēģiskā mērķa.

Liela nozīme ir arī politiskā mērķa veidošanai, lai uz tā pamata pieņemtu optimālu politisku lēmumu. Ne katrs politisks lēmums būs tīkams sabiedrībai, ne katrs lēmums būs realizējams dzīvē. Ne vienmēr vairākuma viedoklis ir labākais politiskais lēmums! Bet koalīcijas valdībā bez kompromisa nekādi nevar iztikt. Lūk, ko nedrīkst aizmirst koalīcijas partiju līderi, veidojot valsts stratēģiskās politikas pamatus.

b) politiskais līderis savā darbībā iemieso valsts un tautas vienotību un intereses, partijas vai sabiedriskas organizācijas vienotību un to efektīvu darbotiespēju. Ir vajadzīga liela un saprotama ideja, lai apvienotu tautu kopējam mērķim un panāktu sabiedrības integrāciju. **Uz dažādu atšķirīgu partiju programmu bāzes vajag radīt kopēju nacionālo interešu izpratni valsts līmenī**. Lūk, ar ko vajadzēja sākt, spriežot par premjera kandidātu pēc 7.Saeimas vēlēšanām, bet tas nenotika.

Demokrātiskas politikas līderim (prezidentam, premjeram, partijas līderim²):

— jāspēj apvienot tautu, visus valsts iedzīvotājus kopēja mērķa sasniegšanai uz vispārcilvēcisku vērtību bāzes pamata — **uz brīvības, taisnīguma un vispārēja miera pamatiem**;

— ar savu darbību jārāda piemērs, kā kalpot tautai, valstij, savā darbībā **paūtot augstu personisko politisko atbildību**;

— **ar masu informācijas līdzekļu starpniecību jāskaidro tautai sava politika**, lai tauta neatsvešinātos no varas, it sevišķi, ja ir smagi ekonomiskie apstākļi (nabadzība, bezdarbs, noziedzība);

— aktīvi jāpiedalās tautas politiskās izglītības līmeņa celšanā. Izveidot **vienotu politiskās izglītības sistēmu valstī** ir politiskā līdera pienākums;

¹ Runa ir par to ideoloģiju, kuru dzīvē realizēja attiecīgā notikuma dalībnieki. Piemēram, padomjlaiku notikumus nevar saprast, balstoties uz liberālismu vai konservatīvismu, sociāldemokrātiju (demokrātisko sociālismu) vai nacionālismu, jo tad paveras tikai kritikas ceļš. **Vienīgi balstoties uz marksismu-ļeņinismu, var saprast padomjlaika notikumus. Kritizēt, nosodīt var no jebkuras citas ideoloģijas viedokļa.**

² Runa ir par pozīcijas partiju līderu personisko atbildību valsts stratēģiskās politikas līmenī.

— **jārūpējas par valsts suverenitāti, labklājību, drošību;**
— **jaizrāda iniciatīva, optimisms, enerģija cīņā par tautas mobilizāciju, lai pārvarētu esošās grūtības.** Vai pozīcijas politisko partiju līderi var teikt: **mēs spējam tautu apvienot kopējiem mērķiem?** Vai tauta uzticas Saeimai un Ministru kabinetam?¹ Apvienot tautu kopējiem politiskiem mērķiem ir grūts un atbildīgs darbs. Šeit bez ticības ideāliem un vērtībām nevar iztikt. Tas savukārt prasa augstu politiskā līdera intelektu, kultūru un atbildību. Pretējā gadījumā nav iespējams radīt politiskus ideālus, kas ir garīgie ceļrāži grūtību pārvarēšanā. Runa ir par nacionālo interešu konkrētas politiskās jēgas radīšanu valsts līmenī. Ne 6., ne arī 7.Saeimā nav notikušas diskusijas par Latvijas nacionālajām interesēm. Partiju dažādie viedokļi apgrūtina šo interešu izpratnes kompromisu valsts līmenī, jo trūkst līderu politiskās atbildības valsts priekšā. **Partiju līderi savā darbībā nereti nespēj distancēties no savām programmatiskajām nostādnēm, lai paceltu personisko politisko atbildību valsts līmenī.** Viņu atbildība paliek partijas kolektīvās atbildības ietvaros, kura valsts līmenī nereti kļūst par kolektīvu bezatbildību. Valsts stratēģiskās politikas līnija kā kompromiss valdošās koalīcijas partiju starpā kļūst neiespējams. Lūk, kur izpaužas partiju līderu personiskā politiskā atbildība vai bezatbildība.

5. Politiskā līdera pētišanas un vērtēšanas principi

Vispirms būtu jāuzsver, ka politiskā līdera darbības saprašana un atbildības vērtēšana balstās uz vēsturi — uz to, ko viņš paveicis, radījis vai izpostījis. Tāpēc vēstures laikmeti nosaka savus līdera tipus. Bet līderi savukārt ietekmē sava laikmeta notikumus (Leņins, Staļins, Hitlers, Musolīni u.c.). Turklāt līdera tips ir arī atkarīgs no **darbības mēroga un risināmo uzdevumu līmeņa:** 1) starpnacionālie jeb starptautiskie līderi; 2) nacionālie līderi; 3) šķiru līderi un sociālo grupu līderi. Protams, šāds līderu iedalījums, respektīvi, klasifikācija nav pilnīga, bet tomēr dod kaut kādu priekšstatu par līdera darbības mēroga izpratni.

Ja sabiedrība ir sašķēlusies krasi izteiktās šķirās, tad **šķiriskums** kļūst par līdera politisko raksturojumu. Tas tipiski izpaudās komunisma celtniecības praksē PSRS un citās sociālisma valstīs, kur šķiru intereses veidoja politiskā lēmuma kritēriju. Postsociālisma valstīs tas ir zaudējis savu politisko nozīmi, jo komunisma ideoloģiju ir nomainījis nacionālisms (konservatīvs, liberāls). **Notiek tautu garīgā atdzimšana demokrātijas garā.**

¹ Institūciju reitings 1998.gada jūnijā (no +100 līdz -100); Saeima — minus 15,7; Ministru kabinets — +6,2 // "Diena", 16.07.98.). Kāds būs 7.Saeimas un V.Krištopana valdības reitings? — 1998.gada novembrī: Saeima — minus 4,7; valdība — +15,2 ("Diena", 19.12.98.). 1999.gada maijā: Saeima — +6,4%; valdība — +16,5% ("Diena", 19.05.99.). Valdība krita 5.07.99. 1999.g. septembrī: valdība — +3,7%, Saeima — -2,8% ("Diena", 18.10.99.).

Lidera attieksme pret pastāvošo valsts iekārtu un sociālo sistēmu ir svarīgs viņa darbības izpratnes kritērijs. Postsociālisma valstīs šim apstāklim ir liela nozīme demokrātiskas politikas tapšanā. Viens no politiskās krīzes cēloņiem ir tieši partiju līderu zemais politiskais intelekts un personiskās atbildības trūkums, kā arī tautas nabadzība.

Līderus var iedalīt pēc: a) izcilām prāta spējām; b) izcelsmes — tad lidera tapšanā noteicošie ir sociālie apstākļi vai sociālā izcelšanās (dzimuši karaļa ģimenē); c) politiskās atbildības līmeņa; d) ideoloģiskās orientācijas.

Līderu atšķirība attiecībā uz politiku: a) jaunas politikas pamatlicējs; b) esošās politikas turpinātājs; c) vairāku partiju apvienotājs, pamatojoties uz kopīgu ideju.

Līderu darba stils: diktatorisks, autoritārs vai demokrātisks.

Līdera loma politikā. Viņu uzdevums ir sociālpolitiskās darbības vienotības un saskaņas veidošana atbilstoši konkrētai partijas programmai vai valdības deklarācijai, kura savukārt balstās uz ideoloģiju kompromisu. Parlamenta un valdības **LĪDERIM JĀBŪT IZCILAM IDEOLOGAM**, lai viņš spētu rast kompromisu starp dažādu partiju ideoloģijām un programmām valstiska līmeņa nacionālo interešu pamatošanā. Kompromiss kļūst neiespējams, tiklīdz valdības koalīcijas partneri pasludina “es zinu”. Tā tas notika arī Latvijā pēc 7.Saeimas vēlēšanām. LC pasludināja partijas lēmumu: **“LC zina, ka par premjera kandidātu jābūt V.Krištopanam.”** Neviena vārda par kompromisa iespēju, balstoties uz ideoloģiskiem principiem. **Nevis valsts intereses kļuva par dažādu partiju vienojošo principu, bet gan personālījas.** Kāpēc LC nespēja atkāpties no viedokļa par premjera kandidātu? “Tā nolēma partijas kongress!” skan atbilde. Bet varbūt pretestību izrāda tie politiskie un ekonomiskie spēki, kuri pārstāv Ventspils tranzīta uzņēmumus?! — “Šīs valdības darbu un veidošanu neietekmēs ne Ventspils, ne *Pareks*, ne *“Ave Lat Grupa”*,¹ uzsver premjera kandidāts V.Krištopans (LC atbalsta Krištopana veidoto mazākumvaldību // “Diena”, 23.11.98.). Mazākumvaldība (LC, TB/LNNK, JP) apmierina arī 7.Saeimu, kura ar opozīcijas atbalstu pauž savu uzticību. **Zūd jēga demokrātiskai politikai, ja nebalstās uz skaidru pozīcijas un opozīcijas robežšķirtni.** Tas paver ceļu partiju konfidenciālām norunām, solījumiem u.tml., ignorējot ideoloģiskus politikas principus. Tas paver ceļu politiskai partiju līderu bezatbildībai. Par to spriež lasītāji savās vēstulēs, kuru atziņas nevar apgāzt minētā V.Krištopana atziņa par valdības neatkarību no priekšvēlēšanu kampaņas sponsoriem. “Viens (Lembergs) Ventspilī rausta

¹ 7.Saeimas vēlēšanu kampaņa izmaksāja: TP — 577 000; LC — 482 600; TB/LNNK — 268 000; TSP — 30 000; LSDA — 100 000; JP — 352 000. Vai V.Krištopana valdības veidošanu ietekmēja partiju sponsori? — **LC bija pati apjomīgākā vēlēšanu kampaņa:** LC — 23%; TP — 21%; TB/LNNK — 14%; JP — 16%. Tāds bija partiju reklāmas apjoms reklāmu tirgū (“Diena”, 8.02.99.).

diedziņus, bet Rīgā lēkā ampelmaņi (Saeimas namā)” (Atkal gads apkārt // “Diena”, 4.01.99.). Valdības deklarācijā **tiešām trūkst politiski pamatotas darbības līnijas**, kuras nevar aizstāt uzdevumu un pasākumu apkopojums, premjera līgums ar LSDA frakciju. Lūk, tie ir šīs valdības demisijas cēloņi.

Savu darbību līderi veic dažādos līmeņos. **“Mazu grupu līmenī** liela nozīme ir līdera personīgajām īpašībām. Cita lieta — **sociālpolitiskā kustība vai partija**. Tad pirmajā vietā izvirzās līdera prasme izteikt (paust. — *G.T.*) un aizsargāt noteiktas sabiedrības daļas intereses” (Словарь-справочник по социологии и политологии. М., 1996. — С.122). Tas prasa augstu politisko intelektu, augstu politisko kultūru un personisko atbildību konkrētas ideoloģijas līmenī.

Valsts un visas sabiedrības līmenī liela nozīme ir līdera spējai organizēt politisko un sociālo dzīvi tā, lai **sabalansētu galveno politisko spēku intereses valsts labā**. Tas prasa attīstītu politisko domāšanu, lai panāktu kompromisu vai pat ideālā gadījumā — konsensu. **Tas ir valsts prezidenta un premjera līmenis, parlamenta spikera un valdošās** (valdošo politisko partiju) **politiskās partijas līdera līmenis**. Šeit svarīgi vienlaikus būt gan formālam, gan neformālam līderim, t.i., profesionālam politiķim.

a) **Latvijas politisko partiju līderu darbība valsts nacionālo interešu skatījumā**. Politiskā līdera darbībā principiāla nozīme ir **nacionālajām interesēm atbilstošas valsts politikas veidošanai**, balsoties uz kompromisu starp dažādiem politiskiem spēkiem. Antagonistiskas pretrunas šajā jomā padara kompromisu neiespējamu. **Ja pretēji partiju viedokļi pretendē uz “es zinu”, tad saprašanas ceļš kļūst neiespējams**. Tieši šo pretrunu pārvarēšanā liela nozīme ir valsts prezidenta, premjera, parlamenta spikera un valdošo partiju līderu politiskajam intelektam, politiskajai kultūrai un atbildībai. Ja kompromisu neizdodas panākt, iestājas valsts varas politiskā krīze.

Latvijas nacionālās intereses izpaužas šādās sfērās: valstiskā suverenitāte, drošība, labklājība, latviešu tautas izdzīvošana un attīstības perspektīva, sabiedrības integrācija un nepilsoņu jautājums.¹ Patlaban ir izveidojušās **antagonistiskas pretrunas** šādās nacionālo interešu sfērās: **1) latviešu tautas izdzīvošana; 2) sabiedrības integrācija un 3) nepilsoņu naturalizācijas jautājums**. Šīs pretrunas 6.Saeima nespēja pārvarēt, un politiskā atbildība visupirms gulstas uz valdošo politisko partiju līderu pleciem: LC (A.Panteļejevs); 2) DPS (Z.Čevērs), TB/LNNK (M.Grīnblats un I.Dobelis). Viņi nespēja rast kompromisu, atbildot uz šādiem jautājumiem: **1) no kā ir atkarīga latviešu tautas izdzīvošana un attīstība savā tēvzemē un kas to patlaban apdraud? 2) kas veicina un kas kavē**

¹ **Autors nepretendē uz pilnīgu Latvijas nacionālo interešu apkopojumu un to saturiskās jēgas radišanu, atstājot vietu lasītāja viedoklim.**

sabiedrības integrāciju? 3) kādu ceļu izvēlēties — pilsoniska sabiedrība vai divkopienu sabiedrība?

Kas traucēja 6.Saeimas politiskajiem spēkiem rast kompromisu nacionālo interešu jomā valsts līmenī? — Politiskās ideoloģijas un programmas, kur valda “es zinu”, “es nekad nekļūdos”. Partijas nespēja balstīties uz vēstures un šodienas izpratnes centieniem, kuri veido nacionālo interešu jēgas radīšanas pamatu. Runājot par grozījumiem Pilsonības likumā, Saeimas lēmumus noteica nevis “intelektuālie procesi Latvijas parlamentā, bet gan spiediens no ārpuses” (S.Rullis. Reālisms, ģeopolitikas strupceļš un nacionālās intereses // “Diena”, 18.09.98.). Līdz ar to **atklājas būtiski Latvijas ārpolitikas trūkumi**: “tendence absolutizēt ģeopolitisko faktoru nozīmi un sliekšme atvasināt ārpolitiskās intereses no aktuālās iekšpolitiskās situācijas” (turpat). Būtībā 6.Saeimā nenotika nopietna diskusija par Latvijas nacionālajām interesēm to ciešā saistībā ar vēsturi (1918-1998), politiski ekonomisko situāciju valstī un pasaulē, ar Latvijas vietu mūsdienu pasaulē.

Nepilsoņu jautājums sakarā ar Pilsonības likuma grozījumiem (22.06.98.) kļuva par antagonistisko pretrunu saasināšanās cēloni, kuras spilgti izpaudās gan gatavojoties referendumam par šiem grozījumiem, gan 7.Saeimas priekšvēlēšanu aģitācijā. Rezultātā sašķēlās gan politiskie spēki, gan tauta. Referenduma rīkošanu par Pilsonības likuma grozījumiem atbalstīja 225 024 pilsoņi. Pret likuma grozījumu atcelšanu savus vēlētajus aicina balsot TP, LC, LSDA, TSP, JP, PDPS, LZS, bet par likuma grozījumu atcelšanu aģitē TB/LNNK, DP, KDS, ZP. **Vai šāda politiska konfrontācija atbilst Latvijas nacionālajām interesēm?** — Par to neviena partija nedomāja. Eiropas Savienība, EDSO, ASV aicina pēc iespējas ātrāk realizēt dzīvē Saeimas pieņemtus Pilsonības likuma grozījumus. Ja Latvija visā nopietnībā ievērotu starptautiskās sabiedrības viedokli, tad referendumam būtu pilnīgi lieks un tiktu ietaupīti tautas līdzekļi (0,5 milj. latu).

Latvijas nākotne ir atkarīga no tā, kā atbildēs uz šādu jautājumu: kādu sabiedrību mēs vēlamies redzēt pēc 10-20 gadiem — pilsonisku vai sašķeltu divkopienu sabiedrību?! Patlaban mūsu valsts nacionālo interešu krustpunktu veido tieši šī svarīgā izvēle: **PILSONISKA SABIEDRĪBA VAI DIVKOPIENU VALSTS?** Šeit saskaras mūsu nacionālo interešu jēgas veidošanas principi: 1) **Kas veido valsts suverenitātes ekonomisko, sociālo un politisko pamatu?** 2) **Kas apdraud valsts drošību?** 3) **Kas veido tautas labklājības pamatu? Kādēļ tauta novesta līdz nabadzībai?** 4) **Kas apdraud latviešu tautas izdzīvošanu un attīstību?** 5) **Uz ko balstāma sabiedrības integrācija?** Protams, šo jautājumu nostādnes var būt arī citādas, bet svarīgi ir rast kompromisu valsts stratēģiskās politikas līmenī. Lai dziļāk izprastu šos valstiski svarīgos jautājumus, lasītājam paveras iespēja attīstīt savu politisko intelektu politikas filozofijas jomā šīs grāmatas II daļā.

b) politiskā lidera loma un vieta valdības veidošanā un valsts vadīšanā 6. un 7.Saeimas darbības laikā nacionālo interešu skatījumā. Pēc 6.Saeimas vēlēšanām partijas nespēja izveidot koalīcijas valdību, kurai tiktu izteikta uzticība. Par premjera kandidātu Valsts prezidents G.Ulmanis uzaicina uzņēmēju A.Šķēli. Viņš panāca valsts ekonomiskās stabilitātes izveidošanu (bezdeficīta budžets un citi nepopulāri pasākumi). **Saeimas darba kritika, politisko partiju kritika par to nespēju rast kompromisu valsts nacionālo interešu jomā izraisīja partijās nepatiku un bailes.** Premjers pieprasīja vairāku ministru demisiju par korupcijas novēršanas likuma pārkāpšanu vai sliktu darbu, arī **satiksmes ministra V.Krištopana demisiju.** A.Šķēlem savus noteikumus sāka diktēt LC. Izveidojās dilemma: **vai nu viens likums un vienādas prasības attiecībā uz visiem ministriem, vai arī valdības demisija?** "Diezgan droši, ka iestāsimies par jaunas valdības veidošanu, ja Šķēle pieprasīs vēl viena ministra demisiju," **brīdina A.Panteļejevs** (Šķēle: Valdība pārdzīvo krīzi // "Diena", 19.07.97.). Bez tam premjers pieprasa, lai Ārlietu ministrija izstrādā turpmāko ārpolitikas darbības plānu (Aicina uzlabot ĀM darbu // "Diena", 23.07.97.). V.Birkavam draud demisija.

Seko premjera darbības kritika. **"Valsti nevar vadīt kā uzņēmumu, turklāt valdība nav viena cilvēka uzņēmums, tā nav desu cehs.** Valdība ir izjukusi" (jo tiek pieprasīta V.Krištopana demisija, un tas pats draud V.Birkavam. — G.T.) — tā spriež **V.Birkavs** un teorētiski pamato šo atziņu: "Krīzes novēršanas plāns rāda, ka **Šķēle nesaprot, kas ir demokrātija.** Tas vispār nav nekāds plāns" (LC kritizē Šķēles plānu // "Diena", 24.07.97.). **Par to, ka izveidojusies valdības krīze, tiek vainots viens cilvēks. Varbūt partijas (LC, DPS, TB/LNNK) aizmirsta par valsts interesēm, par premjera personisko atbildību Saeimas un valsts priekšā, jo pirmajā vietā izvirzīja savas intereses? Valdošās partijas kolektīvi "glābj" savu prestižu. Bet demokrātija taču visupirms ir politiķu personiskā atbildība. Demokrātijā politiskā brīvība pirmām kārtām ir atbildība, it sevišķi tas attiecināms uz partijas līderi, premjeru un prezidentu. Daudzi baidās no šīs atbildības un slēpj savu bezatbildību vai neatbilstību amatam zem partijas kolektīvās atbildības maskas. Gan partiju izvirzītie ministri, gan paši partiju līderi jūta, ka mierīgas dzīves laiks ir apgājis, ka premjers A.Šķēle no katra ministra prasa personisko atbildību. Varbūt ar partiju kolektīvo atbildību patiesībā tika slēpta bezatbildība un neatbilstība ministra amatam? Varbūt bailes zaudēt ministra amatu vienoja dažādas politiskās partijas?**

Premjers A.Šķēle skaidro savu pozīciju un vērtē partiju līderu darbību: **"Ar politisko šantāžu nodarbojas daži Latvijas ceļa partijas funkcionāri"** (A.Šķēle: Valdība pārdzīvo krīzi // "Diena", 19.07.97.). Trīs lielākās partijas vienojas izstāties no valdības (LC, DPS, TB/LNNK). Līdz ar to

A.Šķēles valdība krīt. "Ne jau es priecīgs pametu šo vietu. Es būtu priecīgs līdz galam pierādīt to, kam es esamu ticējis, ko teicis savās runās un kam ticu joprojām" (Premjers atkāpjas bez prieka // "Diena", 2.08.97.). **Varbūt** partiju līderi nespēja saprast A.Šķēles izteikto kritiku. **Varbūt** tā bija netaisnīga? **Varbūt** daži LC funkcionāri tiešām nodarbojās ar politisko šantāžu? — Uz šiem jautājumiem atbildi deva G.Krasta valdības darbība.

Mēģināsim saprast, **kas tad īsti ir premjera politiskā atbildība? Kāda tai vajadzētu būt? Kas ir partiju politiskā atbildība un kāda tai vajadzētu būt koalīcijas valdībā?** Premjers A.Šķēle, būdams izpildvaras priekšgalā, uzņemas politisko atbildību. Viņš pieprasa to ministru demisiju, kuri slikti ir strādājuši vai pārkāpuši likumu. **Tā bija personiskā politiskā atbildība, kad viņš asi kritizēja partijas valdības koalīciju par nespēju rast kompromisu tādos svarīgos jautājumos, kas skar valsts nacionālās intereses.** Visupirms runā ir par tautas labklājību. Pavisam citādi domāja LC līderis V.Birkavs. "...Šķēlem šajos apstākļos nebija nekādu tiesību teikt par vienu ministru — tas ir vainīgs, bēt par citu — nevainīgs... **Politisko atbildību var nest tikai partija, kas startē vēlēšanās** (vai LC uzņēmās politisko atbildību par nabadzībā iedzīto tautu, kārtējo reizi solot uz nebēdu un šos solījumus apstiprinot ar līdera A.Panteļejeva godavārdu 7.Saeimas priekšvēlēšanu aģitācijā? — G.T.)... Kādu politisko atbildību var nest Šķēle... Definēsim, **kas ir politiskā atbildība. Tā ir atbildība vēlēšanu priekšā. Kas ievēlēja Šķēli?** Parlaments. **Viņš ir atbildīgs parlamenta priekšā**" (Politiskā atbildība ir atbildība vēlēšanu priekšā // "Diena", 2.08.97.). **Varbūt premjers nevar būt politiski atbildīgs valsts priekšā, ja viņš ir bezpartijisks? — Premjers vienmēr ir politiski atbildīgs, turklāt personiski atbildīgs par politikas realizāciju dzīvē, balstoties uz partiju kompromisu visas valsts labā.** Tās intereses, kuras pauž un aizstāv premjera vadītā valdība, ir visas valsts intereses, nevis atsevišķas partijas intereses.

Premjera politiskā atbildība ir personiska atbildība parlamenta priekšā, jo tieši parlaments izsaka savu uzticību Ministru prezidentam un ministriem. Ministri nedrīkst slēpties aiz partiju kolektīvās atbildības, jo viņi ir personiski atbildīgi valsts priekšā. Neviena politiskā partija vēl nebija atsaukusi savu ministru par sliktu darbu vai likuma pārkāpšanu. Neviena Ministru prezidents, izņemot A.Šķēli, nebija pieprasījis konkrēta ministra demisiju.¹ Ja premjers, konsultējoties ar valdošās koalīcijas partijām, izveido valdību, tad viņš un partiju līderi parlamenta priekšā uzņemas personisko politisko atbildību par valsts interešu realizāciju

¹ To, ka G.Krasts dažas dienas pirms valdības pilnvaru nolikšanas pieprasa aizsardzības ministra T.Jundža demisiju, nevar uzskatīt par personiskās atbildības izpausmi. Tā drīzāk ir bezatbildība.

dzīvē. Partiju līderi ir personiski atbildīgi par politisko kompromisu valdības deklarācijā, un tas ir augstāks atbildības līmenis nekā atbildība tikai savas partijas vēlētajū priekšā.

Partiju politiskā atbildība valdībā izpaužas kā konkrētu ministru personiskā atbildība, kā partiju līderu spēja rast kompromisu svarīgu politisko jautājumu risināšanā. Tā vairs nav atbildība tikai to vēlētajū priekšā, kuri veido daļu no visiem valsts iedzīvotājiem. Tā jau ir atbildība visu iedzīvotāju priekšā, valsts priekšā. Šī atbildība izpaužas valsts stratēģiskās politikas veidošanā uz kompromisa pamatiem. **Tieši šis augstākais politiskās atbildības līmenis ir premjera un valdošās koalīcijas partiju līderu politiskās darbības personiskās atbildības līmenis.** Tā ir politiskā atbildība valsts stratēģiskās politikas līmenī kā izpildvaras atbildība ne tikai parlamenta priekšā, bet arī visas valsts priekšā. Varbūt personisko politisko atbildību šajā līmenī nespēja uzņemties DPS, LC, TB/LNNK līderi, kad zem kolektīvās atbildības karoga tika gāzta A.Šķēles valdība? Šeit izpaudās politisko partiju atbildības deficīts. **Kad V.Krištopanam tika pieprasīta demisija par likuma pārkāpšanu un V.Birkavam par nolaidīgu darbu draudēja tas pats, sākās pret premjeru A.Šķēli vērsta partiju ofensīva.** Ideoloģisko pamatojumu un organizatorisko darbu uzņēmās LC un veiksmīgi tika galā ar šo uzdevumu. Ministra amatu saglabāja V.Krištopans un V.Birkavs. Bet par kādu cenu? — Galu galā tas kļuva redzams premjera G.Krasta pilnvaru laikā.

Pavisam citādi salīdzinājumā ar A.Šķēli Ministru kabinetu vadīja G.Krasts. Līdz pat politiskai krīzei (8.04.98.—30.04.98) visi ministri un partijas “cītīgi” strādāja, realizējot savu partiju programmas. Arī pēc tam premjers palika savā amatā, kaut gan Ministru kabinets pārvērtās par tehnisku kabinetu. To bija spiests atzīt arī LC līderis A.Panteļejevs. **Varbūt tieši premjera G.Krasta politiskajā darbībā izpaudās partiju kolektīvā politiskā atbildība?** — Par to lai spriež lasītājs, veidojot savu izpratni par līdera lomu valdības politiskajā darbībā. Tas palīdzēs saprast V.Krištopana valdības veidošanas procesu pēc 7.Saeimas vēlēšanām, kura pirmsākumi meklējami A.Šķēles valdības gāšanas specifikā.

Liela daļa Latvijas pilsoņu ir balsojuši par tautas partiju (TP) un tās līderi A.Šķēli. Lūk, vēlēšanu rezultāti — mandātu skaits 7.Saeimā: TP — 24, LC — 21, TB/LNNK — 17, TSP — 16, LSDA — 14, JP — 8. Viss liekas skaidrs. **Ja pirmajā vietā izvirzītos Latvijas nacionālo interešu izpratnes kompromiss valsts stratēģiskās politikas līmenī, tad pati stabilākā valdība būtu uz šādas koalīcijas pamatiem: TP, LC, TB/LNNK.** Šo partiju līderi pēc 7.Saeimas vēlēšanām nespēja izveidot stabilu vairākumvaldību. **Varbūt LC un TB/LNNK nespēja aizmirst un saprast, ko teica savā laikā premjers A.Šķēle: “Es redzu priekšā vienīgi smagu, ilgstošu**

darbu un nemitīgus ķīviņus ar visādiem grūtgalvišiem un neliešiem” (Strīdus ābols // “SestDiena”, 16.10.98). **Varbūt** arī V.Krištopans un V.Birkavs atcerējās, ka savā laikā bija par mata tiesu no demisijas — izglāba tikai A.Šķēles gāšana ar “cēlu” lozungu — demokrātijas grāvējs. **Varbūt** “pretestību izrāda tie politiskie spēki un ekonomiskie grupējumi, kas vairāk vai mazāk ir atkarīgi no cita ekonomiskā virziena — tā, kas pārstāv Ventspils uzņēmumus” (turpat). Visi taču zina, ko nozīmē strādāt A.Šķēles valdībā.

7.Saeimas vēlēšanās uzvarēja Tautas partija, kas par premjera kandidatūru izvirzīja **A.Šķēli**, bet *Latvijas ceļš* (otrā vietā) par premjera kandidātu izvirzīja **V.Krištopanu**. Latvijas politiskā elite jau pazina **A.Šķēli** kā premjeru, kas bija politiskajai elitei neraksturīgi prasīgs un tiešs. **“Viņš nelokās un spēles laukumu ierobežo ar stingriem kritērijiem”** (turpat), **pirmajā vietā izvirzot valsts intereses, nevis atsevišķu partiju dotos solījumus, kuri nereti ir patiešām utopiski, populistiski**. **Varbūt** tieši tāds premjers ir vajadzīgs valdības priekšgalā? — LC ar A.Panteļejevu vadībā uzņēmās iniciatīvu veidot mazākumvaldību (LC, TB/LNNK, JP), izvirzot par premjera kandidātu V.Krištopanu. **Varbūt** LC iniciatīva atbilst Latvijas nacionālajām interesēm? **Varbūt** LC vienkārši baidās no A.Šķēles kā premjera? **Varbūt** LC vadās no konkrēta ekonomiskā grupējuma interesēm? — Mēģināsim saprast A.Šķēli kā personību: valstsvīru un partijas līderi.

Ieklausīsimies dažās atziņās par A.Šķēli kā personību. **“Andris Šķēle ir spilgtākā politiskā figūra**, un tieši tāpēc pret viņu vēršas, jo pret vājiem un mīkstiem neviens neiebilst. Esošo politisko eliti biedē pārmaiņas, kas neļaus vairs klusām čubināties,” spriež G.Bērziņš (turpat). **Varbūt** tādēļ apzināti ir izplatīts mīts par A.Šķēles **valdonīgumu un diktatora tieksmēm un veidots demokrātijas grāvēja tēls un viņa politiskā darbība nosaukta par populistisku**. A.Šķēles kritikā, nevis izpratnē, kalngalus sasniedza žurnālists V.Seleckis savā publikācijā “Andris Šķēle — leģendas un patiesība”.

A.Šķēlem pārmet, ka viņš ir **sašķēlis sabiedrību** — “Es un citi, Tautas partiju un citas partijas” (turpat). **Varbūt sabiedrību sašķēla 6.Saeimas politiskā darbība**, kā arī G.Krasta valdības darbība (LC, DPS, TB/LNNK), izraisot politisko krīzi (8.04. — 30.04.98.). Tās rezultātā steidzīgi tika mainīts Pilsonības likums (22.06.98.), lai tādējādi panāktu, ka noturētos G.Krasta valdība. Pēc tam **Saeima pieņem lēmumu rīkot referendumu par grozījumiem Pilsonības likumā. Lūk, kas būtībā sašķēla sabiedrību un politiķus:** pret likuma grozījumu atcelšanu nobalsoja 53,9%, bet par — 44,76% pilsoņu. Šo šķelšanos vajadzēja izvērtēt valsts nacionālo interešu skatījumā, bet partijas nespēja pacelties līdz valsts līmeņa politiskai atbildībai — traucēja līderu personiskās atbildības deficīts.

Kādam vajadzētu būt Ministru prezidentam? Spilgtai harismātiskai personībai ar attīstītu personiskās politiskās atbildības izjūtu vai partijas izvirzītam kandidātam mazākumvaldībā? “Lai nu kādas ir personiskās attiecības, Andris Šķēle ir harismātiska personība, kāda Latvijas politikā ilgi nav bijusi (pēc K.Ulmaņa — *G.T.*), *Latvijas ceļa* spēks ir komandā un programmā, nevis Viļa Krištopana personā” (turpat). LC uzņemas politisku iniciatīvu **veidot mazākumvaldību, lai tikai premjera amatam netiktu izvirzīta A.Šķēles kandidatūra. Kāpēc? Kādas idejas vārdā?** Pastāv arī citāds viedoklis, kuru pauž A.Lembergs. Viņš atzīst, ka A.Šķēle ir bijis viens no spēcīgākajiem premjeriem, un cer, ka “viņš atgriezīsies” (turpat). Pret to viennozīmīgi uzstājas LC un JP, kuriem pievienoties ir ar mieru LSDA, TB/LNNK. **Kas tad vieno šos tik dažādos politiskos spēkus? — Bailes! Par Latvijas nacionālajām interesēm valsts līmenī pat netiek runāts.**

Tautas partija 7.Saeimas vēlēšanās ieguva visvairāk balsu. Tas nozīmē to, ka cilvēki uzticas A.Šķēles veidotajai partijai, un šo uzticību nespēja sagraut pat intensīvā nomelnošanas kampaņa. Kā visu to saprast? — Ieklausīsimies RTU prof. A.Cara pārdomās: “Atļaušos izteikt savu viedokli, ka neviena partija nav jutusi pret sevi vērstu tik spēcīgu apmelojuma kampaņu, kā to izjuta Tautas partija. Kādēļ? Acīmredzot **daudzām partijām ir bail no Andra Šķēles. Kāpēc no viņa baidās? Baidās** no viņa skaudrās patiesības izteiksmes par valsti un tās attīstību, par valsts, izglītības un Latvijas ražotāju stāvokli. **Baidās**, ka būs jāstrādā visu laiku, nevis tikai pēdējā pusgadā pirms vēlēšanām, kā tas bija šogad. Šogad pie varas esošās partijas to izmantoja kā savas reklāmas kampaņu un, jāatzīst, ļoti veiksmīgi — uzķērās krietni daudz vēlētāju. Tie ir tikai daži valdošām partijām nepieņemami Andra Šķēles principi, un tādēļ tās darīs visu, lai neļautu Tautas partijai un Andrim Šķēlem normāli strādāt. Partijas, kuras Latvijas tautai sola uzplaukumu (tāpat kā pirms 6.Saeimas vēlēšanām. — *G.T.*), veido nesaprotamus sadarbošanās principus, lai tikai izolētu Tautas partiju, lai atstātu to opozīcijā. Aritmētiski var darīt visādas kombinācijas, bet kādu atbildi saviem vēlētājiem dos TB/LNNK, savienojoties ar LSDA vai vēl kreisāku partiju. Kādēļ tas notiek? Uz šo jautājumu ir viena atbilde — **bailes**” (Daudzas partijas baidās no Andra Šķēles // “Diena”, 12.10.98.). Pašas lielākās **bailes** izjūt tieši LC — viena no intelektuāli spēcīgākām partijām, kas aktīvi iesaistījās pret A.Šķēli vērstās kritikas kampaņā. **Valsts prezidents vēl nav nosaucis Ministra prezidenta kandidatūru, bet LC jau veido mazākumvaldību** (LC, TB/LNNK, JP). Kādas idejas vārdā? — Jaunās koalīcijas premjera kandidāts **V.Krištopans** ir nonācis pie viennozīmīgas atziņas: **A.Šķēle “nemāk vadīt valsti un valdību”** (LC gatavs veidot valdību // “Diena”, 4.10.98.). Viņu atbalsta mazākumvaldības premjera kandidāts **A.Šlesers**: “**Mēs uzskatām, ka valsts jāvada**

komandai¹, nevis vienam cilvēkam, un šīs atšķirības uzskatos palīks” (Jaunā partija pulcē politiķus uz sarunām // “Diena”, 30.09.98.). Viss kļūst skaidrs — **premjera personiskās atbildības vietā tiek sludināta kolektīvā komandas atbildība. Bet demokrātija taču balstās uz partiju līderu un valstsvīru personisko atbildību, bez kuras kolektīvā atbildība ir un paliek tukša frāze.**

Kāds viedoklis ir Valsts prezidentam G.Ulmanim, kurš atbilstoši Satversmei nosauc premjera kandidātu un uzaicina viņu izveidot valdību. “Man nav pieņemams, ka atsevišķas kandidatūras jau ļoti skaļi uzstājas, it kā viņas jau būtu premjerministri. **Civilizētās valstīs gudri un tālredzīgi cilvēki tā nedara. Viņiem mierīgi jāgaida tas brīdis, kad viņus izvirzīs. Bet šie cilvēki jau izturas tā, it kā kādu nedēļu būtu pabijuši premjerministra amatā, un mums nekas cits neatliek, kā viņus pieņemt.** Tas rada nelabvēlīgu noskaņojumu (Ulmanis var izdarīt korekcijas partiju plānos // “Diena”, 12.10.98.).

Vai tiešām personiskās atbildības princips tiks apraksts zem kolektīvās partiju atbildības principa? — Šīs grāmatas autora atziņa: **LC, izvirzot mazākumvaldības platformu (LC, TB/LNNK, JP) un personāliju principu, domā nevis par valsts interesēm, bet par katru cenu cenšas tikt pie premjera krēsla.** LC gāja uz vēlēšanām ar nepārprotamu solījumu — izvirzīt Vili Krištopanu Ministru prezidenta amatam. “Mēs negrasāmies no šā lēmuma atkāpties, turklāt tas ir reāli sasniedzams mērķis, jo citas partijas tam piekrīt” (Krištopans — LC principa lieta // “Diena”, 13.10.98.). **Šo principu pamatoja premjera amata kandidāts V.Krištopans**, lai gan G.Ulmanis viņu vēl nav aicinājis veidot valdību. **Personāliju princips kļūst par ceļrādi mazākumvaldības veidošanas politikā, kur izzūd pozīcijas-opozīcijas robeža, kur valda konfidenciāla vienošanās, lai, nākot pie varas, pildītu cits citam dotos solījumus.** Uz šiem pamatiem tika veidota V.Krištopana mazākumvaldība (LC, TB/LNNK, JP), kuri kļuva par tās krišanas cēloni (5.07.99.).

7.Saeima izsaka uzticību mazākumvaldībai ar V.Krištopanu priekšgalā. Tas bija iespējams tikai ar LSDA balsojumu “par” un TSP atbalstu, kas izpaudās, nepiedaloties balsošanā. **Varbūt tas tiešām atbilst Latvijas nacionālajām interesēm, kuru realizēšanu ar savu parakstu un godavārdu**

¹ **Vai atbildība var būt kolektīva?** — Pie šā jautājuma lasītājs varēs atgriezties vairākkārt. Atgādināsim, ka M.Vēbers tieši politiķa personisko atbildību uzskata par primāru politiskā darbībā: “**Citādi es nevaru, te es stāvu**” (Sīkāk sk. M.Vēbers. Politika kā aicinājums. M., 1999. — 89.lpp.). Kaut ko vadīt var tikai konkrēts vadītājs, nevis komanda. **Jebkurai komandai ir vajadzīgs vadītājs, kas uzņemas personisko atbildību par tās darbību. Komanda (kolektīvs) kā tāda neko nevar vadīt, jo tā ir jāvada. Kolektīvisma principam nav vietas demokrātiskā politikā, kura balstās uz valstsvīru un partiju līderu personisko atbildību.**

pirms Saeimas vēlēšanām apstiprināja LC līderis A.Panteļejevs? — Lūk, dažas atziņas par valdības veidošanu un sociāldemokrātu līdzdalību valdībā:

1) “Es neredzu, ka valdību veidojošā “Latvijas ceļa” frakcija strādātu valdības nostiprināšanas interesēs” (V.Makarovs, TB/LNNK);

2) Tēvzemiešu rīcība nav vērsta uz valdības nostiprināšanu, turklāt apvienībā ir arī cilvēki, kuriem ir grūti akceptēt Vili Krištopanu kā premjeru, un te iespējams ir “nostrādājis Krasta faktors” (K.Libane, LC frakcijas priekšsēdētāja);

3) “... Man vairāki cilvēki sociāldemokrātos ir simpātiski, bet viņiem ir jārealizē sava programma, kas diemžēl neatbilst šolaiku gaumei” (G.Krasts TB/LNNK);

4) “LSDA pārstāvju līdzdalība valdībā būtu iespējama ar nosacījumiem” (J.Dobelis, TB/LNNK);

5) “Bez jebkādām prasībām! Tad jau frakcijas varētu uzstādīt kādas prasības” (premjers V.Krištopans, LC) (Tēvzemieši par sociāldemokrātu aicināšanu valdībā lems nākamgad // “Diena”, 11.12.98.). Tieši šajās atziņās skaidri izpaužas V.Krištopana valdības liktenis — valdības krišana kļūst neizbēgama.

Tātad pēc valdības veidošanas un akceptēšanas Saeimā tiek pildīti sociāldemokrātiem dotie solījumi atlīdzībai par uzticības balsojumu V.Krištopana valdībai. Sociāldemokrāti vairs nav opozīcijā, bet nav arī uzņemti valdības koalīcijā. Līdz ar to **7.Saeimā zūd jēga pozīcijai-opozīcijai kā demokrātiskas politikas svarīgam principam.** Partijas savā darbībā sāk vadīties nevis pēc politiskiem principiem, bet gan darbojas uz konfidenciālu (slepenu) norunu pamata. Tiek pārkāpts politiskās darbības atklātības princips. Politikā sāk valdīt bezprincipialitāte un politiskā bezatbildība. “Sociāldemokrātu iesaistīšanai valdībā vajadzētu izraisīt krīzi triju partiju — LC, TB/LNNK un JP koalīcijā... To, kas liekas neiespējams, raugoties no malas (un vadoties pēc demokrātiskas politikas principiem. — *G.T.*), var izdarīt, vienojoties šauram politiķu lokam” (A.Rodins. Pieaicināšanas brīdis ir klāt // “Diena”, 5.12.98.).

Atcerēsimies, ka **TB/LNNK** dome akceptēja lēmumu, kurā ir skaidri teikts: **“Nepiekrīst sociāldemokrātu ministru uzaicināšanai valdībā”** (turpat). **Varbūt** premjers V.Krištopans par šo lēmumu nav lietas kursā?! **Varbūt** tomēr TB/LNNK vadība **“par palikšanu pie varas gatava maksāt jebkuru cenu”** (turpat). Par palikšanu pie varas bija “jāmaksā”, jo mazākumvaldības koalīcijas veidošanas pamatā tika likti nevis principi, bet gan konfidenciāla vienošanās par premjera kandidātu. — Lūk, uz kādiem pamatiem sākas 7.Saeimas politiskā darbība. Šeit izpaužas mazākumvaldības partiju līderu politiskā intelekta līmenis, viņu politiskā kultūra un atbildība. Ko darīt? — **“Pastāvēs, kas pārvērtīsies”** — tā var teikt par V.Krištopana valdību, kura nespēja pārvērsties par stabilu vairākumvaldību.

Kāpēc? Kas traucēja? — Partiju līderu personiskās politiskās atbildības deficīts.

c) **partiju līderu personiskā atbildība V.Krištopana valdības veidošanā un uzticības balsojuma organizēšanā.**

Visu aplamo viedokļu barotājas, lai tie būtu sabiedriskie vai privātie viedokļi, ir cilvēku pārlietu augstās domas par sevi.
Mišels de Montēns

Politiskā līdera īstais pienākums ir nākotne un atbildība nākotnes priekšā.
Makss Vēbers

Jau 7.Saeimas vēlēšanu priekšvakarā tika likti pamati mazākumvaldības tapšanai uz personāliju principa pamatiem. **JP**, kas vēlēšanu rezultātā saņēma vismazāk mandātu (8), uzņemas iniciatīvu apspriest nākamās valdības veidošanu. Šis partijas izvirzītais premjera kandidāts A.Šlesers pauž šādas atziņas par politiskā līdera lomu Ministru kabineta un valsts vadīšanā, kā arī par savu personisko atbildību. **“Mēs uzskatām, ka valsts jāvada komandai, nevis vienam cilvēkam, un šī atšķirība uzskatos paliks”**¹ (Jaunā partija pulcē politiķus uz sarunām // “Diena”, 30.09.98.). Par prioritāru tiek pasludināta kolektīvā valdības atbildība, nevis premjera personiskā atbildība Saeimas un valsts priekšā. Sākas politisko spēku grupēšanās ar skaidri izteiktu mērķi — **nepieļaut “Andra Šķēles valdības veidošanu”** (turpat). Valdības veidošanas pamatā tiek likts personāliju princips, nevis politisks dialogs un kompromiss. Tomēr 7.Saeimas vēlēšanu rezultāti radīja būtiskas grūtības tādas valdības izveidošanā, kurā nebūtu TP.

Vēlēšanu rezultātā deputātu mandātus ieguva šādas partijas: TP (24), LC (21), TB/LNNK (17), TSP (16), LSDA (14), JP (8). **Pavērās iespēja veidot stabilu labēji orientētu vairākumvaldības koalīciju** (TP, LC, TB/LNNK) ar 62 mandātiem, kuras darbība balstītos uz politiskiem principiem. **Varbūt tieši tas būtu bijis Latvijas nacionālo interešu labā?** — Par to nopietni netika spriests, jo partiju līderi bija nolēmuši iet pa citu ceļu — veidot mazākumvaldību (LC, TB/LNNK, JP) ar 46 mandātiem.

¹ Mēs speciāli atkārtojam šo atziņu, kur tiek absolutizēts kolektīvisma princips — kolektīvā atbildība politiskajā darbībā. Demokrātiskas politikas pamatā ir personiskā atbildība: Ministru prezidenta, ministru, partiju līderu personiskā atbildība (Satversme, IV, 55-63). Ministru kabinetu vada Ministru prezidents, ministriju — ministrs, uzņemoties personisko atbildību. **“Komanda”, kolektīvs neko nevar vadīt. Kaut ko vadīt var konkrēts cilvēks. Vadīt** — organizēt, pārzināt, dot norādījumus kolektīvam; veikt organizatorisku vai administratīvu darbu konkrētā kolektīvā. Vai premjers vada valsti? — Jā, personiskās politiskās atbildības līmeni, atbildot par ministru darbu.

Jau nākamajā dienā pēc Saeimas vēlēšanām LC uzņemas **“politisko” INICIATĪVU**, kuras mērķis ir skaidrs: **visiem iespējamiem līdzekļiem nepieļaut A.Šķēles izvirzīšanu par premjera kandidātu**. Tika atrasts pat politisks **“pamatojums”**, kuru pauda LC izvirzītais premjera kandidāts **V.Krištopans: A.Šķēle “nemāk vadīt valsti un valdību”** (LC gatavs veidot valdību // “Diena”, 4.10.98.). Viņš viennozīmīgi paziņo, ka nestrādās A.Šķēles veidotajā valdībā (turpat). Valdības veidošanas pamatā **tiek likts personāliju princips, atsakoties no politiski orientētas valdības veidošanas**.

Ar TB/LNNK klusējošu piekrišanu **nenotiek tas**, uz ko cerēja tās līderis M.Grīnblats: **“Redzu stabilu valdību, ja tajā piedalās TP”** (TB gatava piedalīties valdībā koalīcijas ietvaros // “Diena”, 6.11.98.). Bet aizkulišu sarunās tika nolemts veidot mazākumvaldību, lai izolētu un nepieļautu A.Šķēles nākšanu pie varas. Daudz tiek runāts par **“Šķēles fenomenu”**, no kura tiešām baidās partiju līderi. **Varbūt bailes un varaskāre kļūst par partiju vienojošo spēku?**

Lai Saeima izteiktu V.Krištopana mazākumvaldībai uzticību, sarunās par valdības veidošanu tiek iesaistīti sociāldemokrāti. **Konfidenciāli solījumi un norunas kļūst par pamatu uzticības balsojumam šai valdībai. Tādējādi tiek samaksāta pārmērīgi dārga cena — atteikšanās no politiskajiem principiem**. Bet cita ceļa mazākumvaldības veidošanā nebija. Tas atspoguļojas arī valdības deklarācijā, kuras pamatā ir galveno uzdevumu un pasākumu apkopojums, taču trūkst skaidri formulētu politisko principu (Deklarācija par Ministru kabineta iecerēto darbību // “Diena”, 27.—28.98.). **Tiek uzskaitīti svarīgi uzdevumi, bet trūkst to politiska pamatojuma. Uz kādiem politiskiem principiem balstīsies valdības darbība, lai īstenotu nacionālās intereses šādās jomās: valstiskā suverenitāte, drošība, labklājība, latviešu tautas izdzīvošana, sabiedrības integrācija un nepilsoņu naturalizācija?** — Trūkst nacionālo interešu politiska pamatojuma, un valdība ir palikusi bez politiskā ceļrāža. Mēģināsim saprast šos politiskos notikumus demokrātijas skatījumā. Atcerēsimies, ka demokrācija balstās uz politisko atbildību un valdošās koalīcijas partiju kompromisu Latvijas nacionālo interešu vārdā.

Personāliju princips un pat rakstveidā izteikti aizkulišu solījumi bija V.Krištopana veidotās valdības pamatā. Tā rezultātā **izzuda atšķirība starp pozīciju un opozīciju**. TP, kuras programma un politiskie principi ir tuvi valdošajai koalīcijai (LC, TB/LNNK, JP), palika opozīcijā. Kur atrodas LSDA — pozīcijā vai opozīcijā? Tā taču balsoja “par” uzticību V.Krištopana valdībai un par to pretī saņēma ministra amatu un citus solījumus. Tika apsolīts vēl Tautsaimniecības komisijas priekšsēdētāja amats. **Un tā solījumi kļūst par politikas vadmotīvu**. LSDA frakcijas priekšsēdētājs **E.Baldzens** atgādina par minēto amatu, “jo premjers Vilis Krištopans to ir rakstiski

apsolījis. Mēs ne no vienas prasības neesam atkāpušies, un apakškomisijas vadība ir kaut kas cits, par ko neesam runājuši. Mēs atceramies, ko kurš mums ir mutiski solījis, jo sociāldemokrātiem ir laba atmiņa” (Nesteidz īstenot sociāldemokrātu prasības // “Diena”, 16.12.98.).

Valdības politiskā darbība, balstīta uz politiskiem principiem, kļūst neiespējama, jo politisko principu vietā nākas pildīt dotos solījumus. Tādēļ izveidojas situācija, kur koalīcijas partneris TB/LNNK spriež par iespējamo valdības krīzi, bet sociāldemokrāti rūpējas par valdības stabilitāti. “Tautas partija ar TB/LNNK starpniecību, paturot sociāldemokrātus par ķilniekiem (varbūt, ka sociāldemokrāti brīvprātīgi kļuva par politiskiem ķilniekiem ar savu balsojumu “par” V.Krištopana valdību? — G.T.), destabilizē situāciju valdībā un mēģina panākt valdības krišanu,” spriež LSDSP priekšsēdētājs J.Ādamsons (Sociāldemokrāti vaino TB/LNNK mēģinājumā izraisīt krīzi // “Diena”, 14.12.98.). Līdz ar to izveidojas paradoksāla situācija: valdības koalīcijas partneris TB/LNNK brīdina par valdības krīzes iespēju, bet LSDA norūpējusies izsaka TB/LNNK pārmetumus par mēģinājumu “panākt valdības krišanu”. **Pagājušas tikai dažas nedēļas, kopš Saeima izteica uzticību V.Krištopana valdībai, bet jau sākas runas par valdības krišanu, par valdības krīzi.** Ko darīt? — Jāslēdz sadarbības līgums ar LSDA, ko premjers V.Krištopans veiksmīgi realizēja. Sociāldemokrāti kļūst valdības frakcija parlamentā un vairs neatrodas opozīcijā (Krištopans ar sociāldemokrātiem paraksta vēsturisku vienošanos // “Diena”, 4.02.99.). **Opozīcijā paliek labēji orientētā TP un kreisā TSP.** Premjers V.Krištopans visu to vērtē kā vēsturisku brīdi, kas “**esot solis pretim demokrātijai**” (turpat). Varbūt notiek tieši otrādi? Varbūt tiek pārkāpti demokrātijas principi?

Mēģināsim saprast politisko situāciju 7.Saeimā un V.Krištopana valdības tapšanu. **Pirmkārt,** TB/LNNK cenšas saglabāt valdības darbībā politiskos principus, bet aizmirst, ka valdība tiek veidota uz personāliju un aizkulišu solījumu pamata. **Otrkārt,** TB/LNNK ar savu uzticības balsojumu piekrita V.Krištopana veidotajai valdībai. **Treškārt,** premjers V.Krištopans spiests pildīt savus (un LC) mutvārdos un rakstveidā dotos solījumus sociāldemokrātiem. **Ceturtkārt, valdības koalīciju savā darbībā nevar balstīties uz politiskiem principiem,** jo spiesta rēķināties ar sociāldemokrātiem, kuri nav pārstāvēti valdības koalīcijā un kuru politiskie principi atšķiras no valdošās koalīcijas partiju principiem. Par to liecina arī M.Grīnblata atziņa: “**Ja nepiekrītam sociāldemokrātu līdzdalībai, tad šī valdība nevar pastāvēt. Tad ir jautājums, ko varam piedāvāt vietā — vai ir jāizjauc viena mazākumvaldība, lai veidotu citu mazākumvaldību**” (Nesteidz īstenot..., turpat). *Priekšā politisks strupceļš.* **7.Saeima un V.Krištopana valdība ir kļuvusi par personāliju un aizkulišu solījumu ķilniekiem.** Līdz ar to uz ideoloģisko principu

kompromisa balstīta politika kļūst neiespējama. Tādēļ arī valdības deklarācija ir tikai uzdevumu un pasākumu kopums bez politiska pamatojuma.

Ar 7.Saeimas partiju līderu aktīvu darbību izveidojas šāda politisko spēku situācija: 1) **pozīcija** (LC, TB/LNNK, JP); 2) **starp pozīciju un opozīciju uzticības balsojumā atrodas LSDA un TSP; opozīcija** (TP). **Raksturīgi, ka opozīcijas (TP) programmatiskās nostādnes maz atšķiras no valdošās koalīcijas partiju programmām.** Veidot koalīcijas valdību, kas balstīta uz atklātiem politiskiem principiem kļūst neiespējami. To spiests atzīt arī M.Grīnblats: **“...Tas ir mazliet neticami, ka mēs varētu piespiest TP un LC sēdēt mūsu valdībā”** (turpat). **Priekšā politisks strupceļš, jo 7.Saeimas politiskie spēki nespēj atteikties no personāliju principa un aizkulišu politikas.** Līdz ar to V.Krištopana valdībai lemts strādāt nevis uz politiskas deklarācijas pamatiem, bet gan vadīties pēc sastādītā uzdevumu un pasākumu plāna (sk.: Deklarācija par Ministru kabineta iecerēto darbību // “Diena”, 27.11.98.), kur skaidri teikts: **“Darbības pamatā liekami šādi galvenie uzdevumi.”** Deklarācijā ir fiksēts, ka **“tiks īstenota konservatīva valsts finansu politika”.** **Bet kāda politisko ideoloģiju skatījumā būs valsts iekšpolitika un ārpolitika** [konservatīva, liberāla vai demokrātiski sociālistiska (socialdemokrātiska)]? Kāda būs politika nepilsoņu jautājumā: konservatīva, liberāla vai sociāldemokrātiska? **V.Krištopana valdības deklarācijai trūkst skaidra politiskā ceļrāža.** Labēji (TB/LNNK, LC) un kreisi (LSDA) orientēto politisko spēku principi būtiski atšķiras, kas nepieļauj ideoloģiski pamatotu politiku.

Lasītājam pārdomām tiek izvirzīti šādi jautājumi par 7.Saeimas valdošās koalīcijas (LC, TB/LNNK, JP) politisko darbību, par partiju līderu personisko politisko atbildību un politisko godīgumu, politisko taisnīgumu un atklātību demokrātijas principu skatījumā. 1) **Kas traucēja, traucē un traucēs** partiju līderiem Latvijas nacionālās intereses un politiskos principus (no)stādīt augstāk par personālijām un personiskām ambīcijām, apvainojumiem, aizkulišu solījumiem un norunām?

2) **Kas traucēja un neļāva** pirms mazākumvaldības koalīcijas veidošanas tikties partiju līderiem A.Šķēlem, A.Panteļejevam un M.Grīnblatam, lai apspriestu stabilas labēji orientētas vairākumvaldības veidošanu, balstoties uz politiskiem principiem un Latvijas nacionālo interešu kopīgu izpratni?

3) **Kādas intereses traucēja, traucē un traucēs 7.Saeimai veidot stabilu vairākumvaldību (TP, LC, TB/LNNK) uz politisko principu pamatiem?**

4) **Kādas idejas, principi un intereses veidoja V.Krištopana mazākumvaldības politisko bāzi?**

5) Vai V.Krištopana veidotā mazākumvaldība (LC, TB/LNNK, JP) atbilst Latvijas nacionālajām interesēm?

6) Vai V.Krištopana mazākumvaldības veidošanas principi atbilst demokrātiskai politikai un līdz ar to Latvijas Republikas Satversmei?

7) Vai šīs valdības "Deklarācija par Ministru kabineta iecerēto darbību" ir politiski pamatots dokuments vai tikai pasākumu un uzdevumu apkopojums? — Atbildi uz šiem jautājumiem deva LC politiskā krīze un V.Krištopana (LC) valdības krišana.

Valsts politikas veidošanā liela nozīme ir partiju līderu personiskai politiskai atbildībai un politiskam taisnīgumam, kā arī demokrātijas principu apzinātai realizācijai partiju politiskajā darbībā. Šajā sakarībā rodas vairāki jautājumi pārdomām par 7.Saeimas partiju līderiem. Varbūt tiešām partiju līderi nebija spējīgi uz to, ko Z.Meierovics savā laikā nosauca par vislielāko uzvaru politiskajā darbībā — uzvaru pašam pār sevi: "Vislielākā cīņa cilvēkam ir ar sevi, vislielākā uzvara — pašam pār sevi." Jā, partiju līderi A.Panteļejevs, M.Grīnblats, R.Pauls, J.Ādamsons, J.Bojārs un J.Jurkāns guva "politisku uzvaru" pār A.Šķēli¹, balstoties uz personāliju principa un aizkulišu solījumiem. Viņi spēja atstāt TP opozīcijā, kura uzvarēja Saeimas vēlēšanās, bet viņi nebija spējīgi uz pašu lielāko uzvaru — uzvaru pār sevi stabilas vairākumvaldības idejas vārdā, Latvijas nacionālo interešu labā. Varbūt tas bija milzīgs politisks zaudējums Latvijas valstij?

Varbūt tiešām V.Krištopans kļuva par īsto Latvijas nacionālo interešu paudēju un realizētāju, vadot mazākumvaldību, pildot sociāldemokrātiem dotos solījumus un noslēdzot līgumu ar tiem?

Varbūt valdības veidošanas politiskais modelis — personāliju princips un aizkulišu norunas, solījumi ietver LC politiskās krīzes cēloņus (17.06.—5.07.99.)?

Varbūt A.Šķēles politiskā izolācijā, piespiežot TP palikt opozīcijā, atbilst demokrātijas principiem un Latvijas nacionālajām interesēm [partija, kura ieguvusi vēlēšanās visvairāk mandātu (24) paliek opozīcijā, bet partija, kura ieguva vismazāk mandātu (JP — 7 mandāti) ir valdības koalīcijā]?

Varbūt 7.Saeimas partiju līderi vēl arvien izjūt savu mazvērtības kompleksu un nespēj samierināties ar atziņu, ka A.Šķēle bija un ir kompetentāks un atbildīgāks vadītājs un politiķis nekā viņi?

¹ Laikraksts *The Baltic Times* piešķīra Baltijas Gada cilvēka titulu četriem cilvēkiem, kas visvairāk ietekmējuši notikumus Baltijas valstīs: Latvijas Tautas partijas līderim A.Šķēlem, Igaunijas centrālās bankas prezidentam V.Kraftam, Lietuvas prezidentam V.Adamam un EDSO nacionālo minoritāšu komisāram M.van der Stūlam (Šķēlem gada cilvēka tituls // "Diena", 18.12.98.).

Varbūt A.Šķēle ar savu darbību radīja un radīs draudus demokrātijai, varbūt viņš tiešām neprot vadīt valsti un valdību, tādēļ V.Krištopanam nebija un nebūs alternatīvas? Varbūt Latviju no šiem draugiem glāba LC ar A.Pantelējevu priekšgalā?

Vēl ar daudziem citiem līdzīgiem jautājumiem nāksies sastapties gan 7.Saeimai, gan Ministru kabinetam. Šie dažādie "varbūt" izpaudīsies valdības reālajā politikajā darbībā, un tos pārvarēt nevarēs ar vislabākajiem centieniem, nodomiem un solījumiem. Atbildi uz šiem jautājumiem deva V.Krištopana valdības krišana (5.07.99.). Bet neviens valdošās koalīcijas (LC, TB/LNNK, JP) un LSDA līderis nespēja uzņemties personisko atbildību par stāvokli valstī pēc valdības krišanas. **Kolektīvisms dominē postsociālistiskajā demokrātijā, apspiežot personisko atbildību.** Par to liecināja ārlietu ministra V.Birkava darbības izpratne un vērtējums.

Kā 7.Saeimas valstsvīri un partiju līderi vērtē Latvijas ārpolitiku? Vai V.Birkavs atbilst tam amatam, kuru viņš ieņem jau trešo Saeimu pēc kārtas? Lūk, partijas līderu, premjera, Valsts prezidenta un V.Birkava atziņas, kuras pauž viņu personiskās politisko atbildību, kā arī liecina par politiskā intelekta līmeni.

1. **A.Pantelējevs** (LC līderis): "... Birkavs brīnišķīgi tiek galā ar saviem pienākumiem un ir augstas klases profesionālis... V.Birkava vainošana par Vīnē pieņemto ES lēmumu liecina par A.Šķēles diletantismu ārpolitikas jautājumos" (Kreiso frakcija atsaucīga par Birkava nomaiņu // "Diena", 19.12.98.).

2. **V.Krištopans** (LC, premjers): "... Ne sekundi neesmu domājis par V.Birkava nomaiņu" (turpat).

3. **G.Ulmanis** (Valsts prezidents): "Manā rīcībā nav argumentu, materiālu vai faktu, kas liktu domāt, ka mūsu ārpolitika nav bijusi veiksmīga" (Tautas partija aicina nomainīt ārlietu ministru // "Diena", 17.12.98.).

4. **V.Birkavs** (LC, V.Krištopana valdības ārlietu ministrs): "Tikai ārpolitikā pilnīgi naivs cilvēks vai iekšpolitiski ļoti noskaņots pret var apgalvot, ka Birkavs ir vainīgs pie ES Vīnes lēmuma (vajadzētu šo lēmumu publicēt avīzē. — G.T.). Es nevaru atrisināt ES iekšējās problēmas, kas kavē Latvijas un arī citu valstu virzību uz ES" (turpat).

5. **J.Jurkāns** ((TSP līderis): "Ārpolitikas taktika un izpildītāji ir jāmaina, absolūti" (turpat).

6. **A.Šķēle** (TP līderis): "Latvija nesaņēma cerēto uzaicinājumu sākt iestāšanās sarunas ar ES 1999.gadā. Tā bija robežšķirtne, kuru mēs nepārvarējām. Ar šo vissvarīgāko uzdevumu ministrs nav ticis galā" (turpat).

Tātad V.Krištopana valdība un LC līderis pasludina Latvijas ārpolitiku par veiksmīgu un ārlietu ministru V.Birkavu par augstas klases profesionāli. Viņi un V.Birkavs savās atziņās balstās uz šādiem "politiskiem" argumentiem: a) A.Šķēle ir diletants ārpolitikas jautājumos

un b) pilnīgi naivs cilvēks ārpolitikā. Tas liecina par 7.Saeimas partiju līderu un valstsvīru politiskā intelekta, politiskās atbildības un kultūras līmeni. Latvijas ārpolitika tiek pasludināta par veiksmīgu ar "veiksmīgi" izvēlētiem politiskiem argumentiem. Un tomēr paliek neatbildēti vairāki jautājumi attiecībā uz ārpolitikas jomu: **vai 6.Saeimas valdīšanas laikā Latvijas ārpolitika Austrumu un Rietumu virzienā bija veiksmīga krīzes laikā (8.04.—30.04.98.)? Vai attiecības ar Krieviju var pasludināt par ārlietu ministra panākumu? Vai vispār pastāv skaidras ārpolitiskās orientācijas koncepcija? Kādas politiskas idejas izvirzījis ārlietu ministrs V.Birkavs, kurām būtu liela nozīme attiecībā uz Latvijas valsti? Kādas ārlietu ministra politiskās iniciatīvas tika apspriestas 6.Saeimā?** — Šie un citi līdzīgi jautājumi palika bez atbildes, jo minētajā partiju līderu politiskajā argumentācijā tiem neatradās vietas.

Varbūt partiju līderiem un valstsvīriem derētu atcerēties Mišela de Montēna atziņu: **"Visu aplamo viedokļu barotājas, lai tie būtu sabiedriskie vai privātie viedokļi, ir cilvēku pārlieku augstās domas par sevi."** Varbūt tieši šajā apstākļī slēpjas partijas līderu nevēlēšanās tikties pēc 7.Saeimas vēlēšanām, lai atklāti apspriestu Latvijas ārpolitikas un iekšpolitikas panākumus un izgāšanos, lai partiju līderi spētu diskutēt par Latvijas politikas stratēģisko līniju. Tad politiķu un valstsvīru savstarpējo apvainojumu — "diletantisms ārpolitikas jautājumos", "ārpolitikā pilnīgi naivs cilvēks" u.tml. — vietā stātos Latvijas nacionālo interešu skatījumā saturā bagāts politisks dialogs valdošās koalīcijas partiju vai Saeimas līmenī. **Pagaidām varaskāre un pārmērīgi augstās domas par sevi un citu noniecināšana, nomelnošana kļuva un kļūst par ikdienišķu parādību Latvijas politiskajā dzīvē.** Tam pienāks gals tikai tad, kad paši politiķi un visupirms partiju līderi sāks strikti nosodīt šādu kolēģu politisko rīcību un politisko uzvedību. Priekšzīme būtu jārāda pie varas esošajām partijām un valstsvīriem, it sevišķi partiju līderiem, Valsts prezidentam un Ministru prezidentam, paužot personisko atbildību ar savu rīcību.

Kā raksturot V.Krištopana valdības darbību? Mērķtiecīga, nosvērta, pārdomāta, pamatota — atbild pats premjers (Premjers Jaungada uzrunā sola labāku rītdienu // "Diena", 2.01.99.). Šajā sakarībā rodas jautājums: **vai valdības darbība var būt mērķtiecīga, nosvērta, pārdomāta un pamatota, ja tā balstās uz personālīju principu, konfidencialiem solījumiem, norunām un līgumiem, ignorējot politiskos principus?** Mērķtiecīgs, pārdomāts un pamatots ir V.Krištopana līgums ar sociāldemokrātu frakciju Saeimā. Viņš uzsver tā vēsturisko nozīmi: pēc neatkarības atjaunošanas neviena valdības koalīcija vēl nav parakstījusi tik **nopietnu dokumentu, kas ir solis pretim demokrātijai** (Krištopans ar sociāldemokrātiem paraksta vēsturisku vienošanos // "Diena", 4.02.99.). Bet 7.Saeimas vēlēšanu rezultāti gan zaudē savu nozīmi demokrātiskas politikas

realizācijā: notiek tirgošanās — sociāldemokrātu balsojums tiek pirktis par vietu valdībā. Varbūt pati valdības veidošana un tās darbība nonāk pretrunā ar Satversmi, kur skaidri un vienozīmīgi ir teikts: “Latvijas valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai” (LR Satversme, I, 2)? **Varbūt tomēr valdības sadarbības līgums ar sociāldemokrātiem ir vienīgais ceļš, kā saturēt kopā koalīciju un noturēties pie varas, ja partijas nav spējīgas uz kompromisu politisko principu jomā? — Cita ceļa nebija.**

Ko valdības politiskajā darbībā nozīmē šis vēsturiskais līgums ar sociāldemokrātiem? — “Vienošanās paredz godīgu mehānismu, jo no sociāldemokrātiem neprasa vairāk, nekā viņiem tiek dots,” spriež LC frakcijas priekšsēdētāja K.Libane (turpat). Vieni prasa, otri dod. Līdz ar to **politiskās darbības principi partiju ideoloģiju un programmu skatījumā zaudē savu nozīmi.** Tā vietā tiek likts pirkšanas-pārdošanas mehānisms, balstoties uz vienošanos par konkrētu “cenu”. **Sociāldemokrāti nosaka cenu saviem 14 mandātiem Saeimā, un premjers V.Krištopans pērk šos 14 mandātus par zemkopības ministra amatu.** Tā premjers tiešām realizē savus sludinātos darbības principus — mērķtiecība, nosvērtība, pamatojums un pārdomātība. Partiju ideoloģiskie un programmatiskie principi zaudē politisko nozīmi valdības darbībā. **Politiskos principus aizstāj balsu pirkšanas-pārdošanas līgums.** Varbūt demokrātiska politika pārstāja eksistēt 7.Saeimā? — Nebūt ne! spriež atbildīgi valstsvīri un partiju līderi.

Kā Saeimas valdošā koalīcija un sociāldemokrāti vērtē šādu premjera vēsturisko iniciatīvu? — LC: **K.Libane** uzskata, ka līgums paredz godīgu sadarbības mehānismu, “jo sociāldemokrāti neprasa vairāk, nekā viņiem tiek dots”; TB/LNNK: **M.Grīnblats** pozitīvi vērtē līgumu, jo “sociāldemokrātiem neparedz tik ietekmīgu statusu kā valdības frakcijām”; LSDA frakcijas priekšsēdētājs **E.Baldzēns** uzskata, ka sociāldemokrātu frakcija “vairs nav uzskatāma par opozīciju” (turpat).

Valsts prezidents **G.Ulmanis** visnotaļ atbalsta V.Krištopana pārdomāto politisko izvēli: “Domāju, ka **Krištopana kungs ir izdarījis ļoti pareizu, noteiktu izvēli, un tā šobrīd gan stiprina valdības pozīcijas, gan netieši stiprina šo koalīciju**” (Uzslavē līgumu ar sociāldemokrātiem // “Diena”, 9.02.99.). **Varbūt Valsts prezidentam G.Ulmanim pietrūka politiskās gribas un politiskās tālredzības, lai atlaistu 7.Saeimu par uzticības balsojumu apolitiski izveidotai V.Krištopana valdībai? —** Atbildi dod partiju popularitāte 1999.gada februārī. Ja rīt notiktu vēlēšanas, par kuru partiju jūs balsotu? — Lūk, kādi būtu vēlēšanu rezultāti: TP — 22,0%; LSDA — 17,3%; TB/LNNK — 13,1%; LC — 12,7%; TSP — 7,5%; JP — 4,1% (“Diena”, 11.03.99.). Atkal priekšā A.Šķēles “fenomens”, kuru partiju līderiem būtu jāmēģina saprast, nevis noliegt.

Vai V.Krištopana parakstītais sadarbības līgums ar LSDA frakciju

ir “solis pretim demokrātijai”? — Pirmkārt, parlamentārās demokrātijas uzdevums ir izveidot vairākumvaldību, kur izpaužas partiju politiskā atbildība valsts līmenī. Otrkārt, parlamentārā demokrātijā balstās uz skaidru pozīcija-opozīcija principu. Treškārt, parlamentārā demokrātijā savā darbībā balstās uz politiskiem principiem, kuri tiek skaidri formulēti valdības deklarācijā, nevis pamatojoties uz personāliju principu, konfidencialu vienošanos, solījumiem un līgumiem ar opozīciju. Ceturtkārt, atšķirība pozīcija-opozīcija izpaužas partiju ideoloģijās un programmās, bet izzūd dažādas norunās, solījumos un līgumos.

Varbūt premjers V.Krištopans un valdošā koalīcija ir spērusi ne vienu vien soli demokrātijai pretējā virzienā? — Politisko principu vietā tiek likts pirkšanas-pārdošanas līgums: sociāldemokrāti par saviem 14 mandātiem prasa zemkopības ministra amatu un premjers par to maksā LSDA ar zemkopības ministra portfeli. V.Krištopans šo līgumu vērtē kā mērķtiecīgu, pārdomātu un pamatotu, jo tas garantēs valdības stabilitāti; TP paliek opozīcijā un nespēj apdraudēt valdības stabilitāti. Paliek jautājums: kāpēc valdība pēc sešiem mēnešiem krita (5.07.99.)? Mēģināsim saprast V.Krištopana valdības stabilitātes “politiskos” balstus 100 dienu darbības skatījumā un šīs valdības dabību, kas kļuvusi par vēsturi.

Atcerēsimies, ka vēsture ir dzīves, arī politiskās dzīves skolotāja (*Historia magister vitae*). Šai sakarībā būtu lietderīgi atcerēties Cicerona¹ atziņu: **“Bet vēsture — laiku lieciniece, patiesības gaisma, atmiņas dzīve, dzīves skolotāja.”** (Cicerons. Par oratoru, II, 9, 36). Vai V. Krištopana valdības pirmās 100 darba dienas kļūs par A. Šķēles valdības politiskās darbības skolotāju? — **“Soli pa solim šī valdība izdarīs visu, ko ir solījusi izdarīt”** (A.Šķēle. Neapstāties nozīmē uzņemt atbildību // “Diena”, 23.10.99.). **Bez nopietnas dziļas V. Krištopana valdības darbības analīzes tas neizdosies.** Vai šo analīzi spēs veikt TP, LC, TB/LNNK? — Nav pārlicības!

¹ Cicerons (Cicero, 106—43 pirms Kristus) sengrieķu filozofs, orators un politisks darbinieks.

d) pārdomām par V.Krištopana veidotās valdības stabilitātes pamatiem pirmo 100 dienu darbības skatījumā.

Demokrātija nespēj pacelties pāri tā cilvēciskā materiāla līmenim, no kura taisīti vēlētajī.

Bernards Šovs

Vislielākā cīņa cilvēkam ir ar sevi, vislielākā uzvara — pašam pār sevi.

Zigfrīds Anna Meierovics

...Eksistē kolektīvā bezatbildība un personiskā atbildība. Tikai persona var būt atbildīga, ne pūlis.

Ņikita Mihalkovs¹

...Manis vadītā valdība būs rīcības valdība. To es jums varu solīt. Tās rīcību raksturo nosvērtība un mērķtiecība. Katrs lēmums būs pārdomāts un pamatots bez negaidītiem eksperimentiem un satricinājumiem.

Vilis Krištopans²

Premjers V.Krištopans ir pārliecināts par politisko stabilitāti valstī un valdībā: **valdību “tur kopā līgumi. Perfekta parlamentārā politika. Un šeit nav ne disciplīnas pasākumu, ne vardarbības no manas puses. Ir normāla parlamentārā demokrātija”** (Valdību satur neuzticība un sponsori // “Diena”, 2.03.99.). Bet parlamentārā demokrātija taču balstās uz koalīcijas partiju politisko principu kompromisa, nevis uz mandātu pirkšanas-pārdošanas līgumiem, norunām, konfidencialiem solījumiem. Varbūt tieši šajā gadījumā valdības koalīcijas politiskā atbildība zaudē savu demokrātisko jēgu un tās vietā stājas (no)pirkto amatu valdība? — Bez politiskiem principiem valdības darbība, pieņemot svarīgus lēmumus, kļūst neprognozējama.

Vai valdība bez strikti formulētiem politiskiem principiem var būt stabila? — “Tāda valdība, kurai nav stingru kopēju (politisko. — G.T.) principu, būs stabila, kamēr nedarīs kaut ko svarīgu, bet nodarbosies ar novilcināšanu vai sīkumiem. Mūsu politiskajā sistēmā principi spēlē salīdzinoši mazu lomu, jo dominē personiskās intereses un vēlme

¹ Mihalkovs (Михалков, dz.1945) Ņikita, krievu kinoaktieris, kinorežisors. Sergeja Mihalkova dēls. Krievija prezidenta kandidāts.

² Krištopans Vilis, dzimis 1954.g. Omskas apgabalā politiski represēto ģimenē. Beidzis Rīgas Politehniskā institūta Arhitektūras un celtniecības fakultāti. No 1972.g. līdz 1989.g. spēlē VEF basketbola meistarkomandā, no 1980.g. — komandas treneris. Pēc tam pievērsies uzņēmējdarbībai. No 1993.g. ievēlēts 5.Saeimā un sāk politisko darbību, Ministru prezidents (27.11.98.—5.07.99.).

noturēties pie varas... Tai būs jākrīt vai nu tāpēc, ka tā neko nedara, vai arī tāpēc, ka sāks kaut ko darīt (politikas jomā. — *G.T.*),” spriež politologs A.Pabriks (turpat). Tomēr V.Krištopana valdības darbības 100 dienas liecina, ka tā var iztikt bez politiskiem principiem un balstīties tikai uz deklarācijā paustiem uzdevumiem un ministriju pasākumu apkopojumu. Šajā ziņā valdības darbība ir mērķtiecīga, pārdomāta un pamatota. Protams, valdības darbības politiskais raksturojums izpalika.

Kā V.Krištopana izveidotās valdības mērķtiecīgo, pārdomāto un pamatoto darbību pēc 100 dienām vērtē¹ paši 7.Saeimas deputāti?

Pozīcija:

1. V.Makarovs (TB/LNNK, labklājības ministrs): “Šajā valdībā mani tur tikai vēlēšanās, lai nekļūtu sliktāk, jo sociālajā sfērā ilglaicīgu attīstību nedrīkst pakļaut politiķu spēlītēm. Bet **es neredzu, uz ko iet šī valsts.** Viena daļa ministru — to skaitā arī es — **vairs nejūtu vēlmi strādāt komandā, kā tas bija pie Šķēles un Krasta**” (turpat).

2. A.Panteļejevs (LC priekšsēdis): “Viedoklis par sponsoru ietekmi tiek ļoti kultivēts, un tā tas notiks tik ilgi, kamēr mēs likumā noteiksim valsts finansējumu politiskajām partijām” (turpat).

3. A.Panteļejevs: “**Mūsu solidaritāte ir gandrīz iracionāla...** Tas ir tas cietais rieksts, kas nav pārkožams nevienam mūsu nelabvēlim” (A.Ozoliņš. LC otrās elpas aizdusa // “Diena”, 21.12.98.).

4. E.Inkēns (LC): “Bet šai valdībai bijusi grūta bērnība, jo to sāka kritizēt pirms izveidošanas. Viņa to ir izturējusi, kas liek domāt, ka **valdība būs pietiekami izturīga**” (Deputātiem grūti nosaukt valdības labos darbus // “Diena”, 5.03.99.).

Opozīcija:

1. A.Šķēle: “Tautas partijai nav jāiegūst citu partiju sponsoru uzticība. **Mēs neesam nākuši pārdoties.** Latviešu tautas acīs esam ieguvuši uzticību” (Valdību satur neuzticība un sponsori // “Diena”, 2.03.99.).

2. A.Šķēle: “**Simt dienas nav iedevušas** to, ko tauta visvairāk gaidīja — **cerības par stabilu ilgtermiņa valdību**” (Deputātiem grūti nosaukt valdības labos darbus // “Diena”, 5.03.99.).

3. J.Urbanovičs (PCTVL): “**Viņus tur kopā lielā vēlēšanās būt pie siles.** Viņiem vajag amatus, un tāpēc sevišķi pārsteidz sociāldemokrāti, kas jau vairs nebalso ne tikai par mūsu, bet pat saviem priekšlikumiem (jāpilda dotie solījumi un noslēgtais līguma ar premjeru V.Krištopanu. — *G.T.*). Bet valdībā iekšēji viss ir kārtībā — viņi bučojas tā, ka paukšķ vien” (turpat).

¹ Šeit spilgti izpaužas valstsvīru, partiju līderu un politiķu personiskā atbildība un spēja paredzēt V.Krištopana valdības likteni.

Komentārs:

1. A.Rodins: "Valdības pārskats nav kritis tālu no valdības deklarācijas. Tāds pats no atsevišķu ministriju sašūts lupatdeķis¹ vien iznācis... Taču kas gan cits bija gaidāms, ja valdības koalīcijas veidošanu noteica kvēla vēlēšanās būt pie varas kombinācijā ar nepārvaramu vēlēšanās visvairāk mandātu ieguvušās Tautas partijas noliegumu" (A.Rodins. Kad simts dienu apkārt // "Diena", 5.03.99.).

2. Autora komentārs: turpina pieaugt bezdarbnieku skaits (1999.gada janvārī-februārī, bet 16.martā bezdarbnieku skaits sasniedz 10 procentu — pats lielākais kopš 1990.gada), aug budžeta deficīts, tauta slīgst nabadzībā. Valstsvīru un pozīcijas partiju līderu personiskā atbildība klusē, jo valda kolektīvisms — "Mēs".

Dažādas ir politiķu atziņas, dažādi ir viņu uzskati par V.Krištopana valdības 100 dienām. Lasītājam paveras iespēja veidot savu uzskatu. Vērtējot jau notikušo Latvijas politikā un domājot par nākotni, **mēģināsim saprast V.Krištopana valdības politisko darbību** un atbildēsim uz šādiem jautājumiem *sine ira et studio*² (bez naida un partijiskuma) **nacionālo interešu un demokrātijas principu skatījumā**.

1. **Varbūt** savā laikā 6.Saeimas valdošās koalīcijas partijas (LC un TB/LNNK) nespēja saprast premjera A.Šķēles skarbo kritiku un uztvēra to kā demokrātijas graušanu, autoritārismu valsts un valdības vadīšanu?

2. **Varbūt** V.Krištopanam tiešām nav pretenziju pret A.Šķēli. "Man nav pretenziju pret Andri Šķēli personīgi, bet nedomāju, ka man vajadzētu tagad vērtēt viņa piemērotību ministra amatam" (Ceturto partneri valdība izraudzīsies pēc vienprātības principa // "Diena", 11.11.98.).

3. **Varbūt** tiešām V.Krištopanam ir taisnība, kad viņš mazākumvaldības veidošanas sākumā apgalvo, ka A.Šķēle "nemāk vadīt valsti un valdību" ("Diena", 4.10.98.).

4. **Varbūt** taisnība ir V.Krištopanam, ka "ši valsts ir pelnījusi arī gudru un konstruktīvu opozīciju, kāda varētu būt Tautas partija. Un tās atrašanās opozīcijā nebūtu nekāda traģēdija" (TP cer pārliecināt Krištopanu // "Diena", 19.11.98.).

5. **Varbūt** vērā ņemams ir premjera kandidāta V.Krištopana atzinums, ka "šīs valdības darbu un veidošanu neietekmēs ne Ventspils, ne "AVE Lat Grupa" (LC atbalsta Krištopana veidoto mazākumvaldību // "Diena", 23.11.98.).

6. **Varbūt** tiešām valdības koalīcija (LC, TB/LNNK, JP) nespēja ieraudzīt divas acīmredzamas Latvijas valsts politiskās un ekonomiskās attīstības

¹ Vārds "lupatdeķis" nav piemērots nopietnā politikas analizē, kaut arī tas emocionāli pauž lietas būtību un lasītājam viss kļūst skaidrs.

² Tacits. Annālis, I,1. Tacits (*Tacitus*, ap 58 — ap 117 pēc Kristus) Pūblijs Kornēlijs, romiešu vēsturnieks.

iespējas jeb modeļus: a) tranzīta un pakalpojumu bizness; b) vietējās ražošanas attīstība.

7. **Varbūt** V.Krištopans nespēja skaidri pateikt, kas patlaban dominē Latvijas budžetā: tranzīta pakalpojumi vai vietējā ražošana?

8. **Varbūt** tieši mazākumvaldības tapšanas cēlonis slēpjas tranzītbiznesa stratēģijā un bailēs, ka A.Šķēle varētu nākt pie varas?

9. **Varbūt** V.Krištopans un viņa izveidotā valdība nebija spējīga uz politisku diskusiju ar TP par Latvijas nacionālajām interesēm divu dažādu valsts attīstības modeļu aspektā?

10. **Varbūt** V.Krištopana valdības veidošanas pamatā ir nepārvarama tieksme pēc varas, jo TP politiskā darbība tika ierobežota, atstājot to opozīcijā.

11. **Varbūt** tiešām 7.Saeimas Prezidijs un V.Krištopana valdība tika veidota demokrātiski un atbilst valsts nacionālajām interesēm?

12. **Varbūt** V.Krištopana valdības deklarācija ir nevis politisks dokuments, bet gan valdības uzdevumu apkopojums un attiecīgo ministriju pasākumu uzskaitījums?

13. **Varbūt** taisnība ir TP ģenerālsekretāram G.Bērziņam: "Mēs sakām taisnību. Politikā tas ir svarīgi. Rodas iespaids, ka šo valsti apdraud nevis karaspēki, bet gan neprognozējami, pērkami politiķi" (Apšaubu iespēju turpināt sarunas ar TP // "Diena", 13.11.98.).

14. **Varbūt** taisnība ir A.Kreitusam (Darba partija), ka V.Krištopana valdība "varēs pastāvēt, bet tad visu laiku ir jāpērk — šo vārdu var likt un var nelikt pēdiņās — sociāldemokrātu balsis. Valdības krīze būs tad, ja sociāldemokrāti atteiksies balsot par LC liberālo politiku" (Pieļauj TB/LNNK un Tautas partijas tuvināšanos // "Diena", 1.02.99.).

15. **Varbūt** V.Krištopanam ir taisnība attiecībā uz tautas interešu izpratni: "Tā ir tāda demagoģija = tautas intereses" (Krištopans nepadodas stabilitātes kārei // "Diena", 21.11.98.).

16. **Varbūt** tiešām premjers V.Krištopans savā darbībā konsekventi realizēja savas politiskās vērtības. "Man ir liberāli labēji konservatīvas vērtības... Jūs zināt, kādas tās ir, vai ne? Katram ir jāatbild pašam par sevi" (Vilis Krištopans: Katram iedzīvotājam būtu jādzīvo tā kā man // "Diena", 12.03.99.).

17. **Varbūt** valdības koalīcijas darbu tiešām var raksturot paša premjera vārdiem: darbs koalīcijā "ripo tā kā pulkstenis, un mēs tik labi esam sastrādājušies" (Premjera un sociāldemokrātu viedokļi par līgumu atšķiras // "Diena", 28.01.99.).

18. **Varbūt** V.Krištopana valdības darbību raksturo paša premjera atziņa: "**Kas tas būtu par premjeru, kas neko nespēj apsolīt un risināt. Kas gan cits to darīs, ja ne valdība (vai arī nākamā valdība. — G.T.). Bet es nekur neesmu teicis konkrētus izpildes termiņus**" (Krištopans solījis bez termiņiem // "Diena", 26.01.99.).

19. **Varbūt** V.Krištopana veidotās valdības modelis, kas balstīts uz solījumiem, norunām un līgumiem, nevis uz politiskiem principiem, nodrošinās Latvijas ceļu uz ES un NATO un tautas labklājību?

Atbildes uz šiem jautājumiem mēģināsim rast tālākos 7.Saeimas un V.Krištopana valdības darbības izpratnes centienos valstsvīru un politiķu personiskās atbildības skatījumā.

6. Valsts prezidenta, premjera un partiju līderu personiskā politiskā atbildība

[7.Saeimas valdošās koalīcijas (LC, TB/LNNK, JP) politiskā krīze (17.06.—5.07.99), V.Krištopana valdības demisija un A.Šķēles valdības tapšana un pirmie soļi]

Atbilstoši Satversmei "**Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika**", kur "valsts suverēnā vara pieder tautai" (I, 1-2). Latvijas Republikas politiskās sistēmas pamatā ir **parlamentārā demokrātija**. Mēģināsim noskaidrot, vai 7.Saeimas valdošās koalīcijas (LC, TB/LNNK, JP) tapšana un politiskā darbība atbilst Satversmei un parlamentārās demokrātijas principiem. Vispirms centīsimies saprast 7.Saeimas tapšanas pirmsākumus 6.Saeimas politiskajā darbībā partijas līderu un valstsvīru personiskās atbildības skatījumā.

a) **personiskās politiskās atbildības un bezatbildības izpausmes 6.Saeimas darbībā**. Atcerēsimies, ka Saeimas politiskā atbildība izpaužas kā Satversmes realizēšana politiskajā darbībā. Tā ir katra deputāta personiskā atbildība visas tautas, visas valsts priekšā, nevis atsevišķu partiju kolektīvā atbildība vēlētāju priekšā. Pēc 6.Saeimas vēlēšanām partijas nespēja izveidot valdību, kura gūtu atbalstu uzticības balsojumā. Valdības izveidošanu Valsts prezidents G.Ulmanis uzticēja bezpartijiskam A.Šķēlem. Mēģināsim saprast šīs valdības gāšanas (25.07.97.) patiesos cēloņus. Kas tik pēkšņi spēja vienot ļoti dažādos politiskos spēkus (LC, LNNK, TB, DPS, LZS)? Kas notika valdošajā koalīcijā? **Kādas idejas vārdā tika gāzta A.Šķēles valdība?**

Teorētisko valdības gāšanas pamatojumu uzņemas LC līderis un ārlietu ministrs V.Birkavs. Lūk, viņa pamatojums: "Krīzes novēršanas plāns rāda, ka **Šķēle nesaprot, kas ir demokrātija**" (LC kritizē Šķēles plānu // "Diena", 24.07.97.). V.Birkavs definē politisko atbildību: "**Politisko atbildību var nest tikai partija, kas startē vēlēšanās... Tā ir atbildība vēlētāju priekšā**" (Politiskā atbildība ir atbildība vēlētāju priekšā // "Diena", 2.08.97.). Tā LC līderis izprot politisko atbildību, kas balstās uz kolektīvisma principu. Bet premjera atbildība taču ir personiska, un tā nevar būt kolektīva. **Kas ir politiskā atbildība parlamentārajā demokrātijā?** — Tā ir personiskā Valsts prezidenta, premjera un valdošo partiju līderu atbildība, kā arī

deputātu personiskā atbildība. Valdošās koalīcijas partiju politiskā atbildība vairs nav tikai deputātu personiskā atbildība vēlētāju priekšā, tā ir personiskā atbildība visas tautas, visas valsts priekšā, par pamatu ņemot politisko kompromisu. Tieši šo atbildību no partijām un to līderiem prasīja bezpartijiskais premjers A.Šķēle. Personisko atbildību viņš prasīja arī no partiju izvirzītajiem ministriem. Personisko atbildību nevar aizstāt ar attiecīgas partijas kolektīvo atbildību. **Tikai visu ministru personiskā atbildība veido valdības politiskās darbības atbildību kopumā, bet par valdības darbu personisko politisko atbildību uzņemas Ministru prezidents.** “Ja Saeima izteic neuzticību Ministru prezidentam, tad jāatkāpjas visam kabinetam. Ja neuzticība izteikta atsevišķam ministram, tad tam jāatkāpjas un viņa vietā Ministru prezidentam jāaicina cita persona” (Satversme, IV, 59). **Ministru kabinetu izveido Valsts prezidenta aicināta persona, un Ministru prezidents ir personiski atbildīgs par valdības politisko darbību. Atbildība savā būtībā ir personiska, bet kolektīvā atbildība ir personisko atbildību kopums.** Lūk, ko nespēja saprast valdošo partiju līderi (V.Birkavš, A.Panteļejevs, Z.Čevers u.c.), kad viņi atbalstīja LC iniciatīvu gāzt A.Šķēles valdību. Varbūt nevēlējās saprast? **Varbūt nespēja saprast, kas ir parlamentārā demokrātija personiskās atbildības skatījumā, balstoties uz kolektīvisma principu (kolektīvo atbildību)?**

Premjera A.Šķēles darbības laikā partiju līderi un viņu izvirzītie ministri saprata, ka mierīgās dzīves laiks ir pagājis, ka no katra ministra tiek prasīta personiskā atbildība un ka premjera izteiktā kritika apdraud partiju autoritāti. Mēģināsim saprast, ko autoritatīvais premjers A.Šķēle ir teicis par politiķa personisko atbildību un par stāvokli valstī. **“Arvien vairāk kļūst redzama politiķu, arī vadošo partiju nespēja par kaut ko vienoties valsts labā. Šauras partijiski savtīgas interesītes to neļauj. Kāpēc mani te pacieš? Tikai tāpēc, ka politiķi nevar savā starpā sadalīt šo vieniem tik saldo vietīņu, nevar tak dot konkurentiem, tad labāk lai kāds pavisam no malas (piemēram, tolaik bezpartijisks premjers. — G.T.)... Politiķi risina savas politiķu problēmas, kuras lielākai daļai cilvēku vispār nav saprotamas... Cilvēki ir aizņemti ar izdzīvošanu, bet politiķi nodarbojas ar savstarpējo ķīvēšanos, cenšas kļūt baltāki, padarot otru melnāku”** (“Diena”, 18.07.97.).

Varbūt premjera A.Šķēles izteiktais viedoklis par partijām un to izvirzītajiem valstsvīriem nebija objektīvs? Viņa uzskats sakrita ar to, ko savā laikā M.Vēbers nosauca par **politiķa un valstsvīra personisko atbildību**, kas izpaužas kā **“nesaudzīgs ieskats dzīves reālijās”**, arī politiskajā dzīvē. Partiju līderi premjera kritiku uztvēra kā nomelnošanu un demokrātijas graušanu. Īstenojot Korupcijas novēršanas likumu attiecībā uz ministriem, premjers pieprasīja vairāku ministru demisiju. Kad pienāca

kārta LC ministram V.Krištopanam, premjeru neietekmēja **A.Panteļejeva brīdinājums: “Diezgan droši, ka iestāsimies par jaunas valdības veidošanu, ja Šķēle pieprasis vēl viena ministra demisiju”** (Šķēle: valdība piedzīvo krīzi // “Diena”, 19.07.97.). Premjers bija paredzējis pieprasīt arī LC līdera un ārlietu ministra V.Birkava atskaiti par Ārlietu ministrijas darbu. V.Birkavam draudēja demisija, no kuras varēja izvairīties, gāžot A.Šķēles valdību ar cēlu kolektīvisma lozungu “Mēs”.

Premjers A.Šķēle atradās dilemmas priekšā: **valdības krišana vai V.Krištopana demisija un ārlietu ministrijas darba atskaites pieprasīšana. Premjers izvēlējās: viens likums un viena taisnība visiem ministriem.** Viņš nepiekāpās LC prasībai un Latvijas nacionālās intereses vērtēja augstāk par premjera posteni. Partijas līderus vēl vairāk sanikvoja un apvainoja premjera A.Šķēles atziņa neilgi pirms demisijas: **“No saviem principiem neatkāpšos, un turpmāk darīšu visu, lai divkosība, alkatība, drosmes trūkums, miegainība, nenoteiktība nebūtu manis vadītās valdības pazīmes...** Ar valdību viss ir skaidrs — tie, kas nevar tikt galā ar likuma prasībām sīkās lietās, nedrīkst nodarboties ar lielām lietām” (‘Diena’, 18.06.97.). Lūk, kur slēpjas patiesais A.Šķēles valdības gāšanas cēlonis un LC politiskās krīzes pirmsākums. **6.Saeimas valdošā koalīcijas nespēja pacelties līdz premjera A.Šķēles personiskās politiskās atbildības izpratnei attiecībā uz Korupcijas novēršanas likuma pārkaupumiem un ministru darbu.** Taisnība bija Valsts prezidentam G.Ulmanim: **“Šobrīd ir situācija, ka premjers iet dažus soļus pa priekšu, bet partijas mēģina aizstāvēties vai argumentēt ar negatīvu zīmi”** (Valsts prezidents: Valdībai jāturpina strādāt // “Diena”, 23.07.97.). Varbūt pēc valdības gāšanas **Valsts prezidentam G.Ulmanim vajadzēja pieņemt politiski atbildīgu lēmumu** atbilstoši Satversmei: **“Valsts prezidentam ir tiesības ierosināt Saeimas atlaišanu”** (III, 48). Tas nenotika, un par to nācās samaksāt ļoti dārgi — iestājās lielākā politiskā krīze (8.04.—30.04.98.), tās rezultātā G.Krasta vadītais Ministru kabinets pārvērtās par tehnisko kabinetu. To bija spiests atzīt arī koalīcijas partijas (LC) līderis A.Panteļejevs. Lūk, kāda cena tika maksāta par A.Šķēles valdības gāšanu. Tieši šeit slēpjas 7.Saeimas valdošās mazākuma koalīcijas veidošanas pirmsākumi, kas noveda pie parlamentārās demokrātijas sabrukuma: kolektīvisma un kolektīvās atbildības sludināšana personiskās atbildības vietā.

Tātad **“nīstais diktators” un “demokrātijas grāvējs” A.Šķēle veiksmīgi tika gāzts ar kolektīvās bezatbildības lozungu “Mēs”.** Partiju intereses — par katru cenu palikt pie varas — tika realizētas ar 6.Saeimas valdošās koalīcijas klusējošu piekrišanu (DPS, LC, TB/LNNK, LZS). Uzvarēja partiju kolektīvisms, paverot ceļu partiju līderu un valstsvīru personiskai bezatbildībai.

b) **personiskā politiskā atbildība un bezatbildība 7.Saeimas priekšvēlēšanu kampaņā.** Politiskās aģitācijas nolūkos partijas izmantoja 6.Saeimas izmeklēšanas komisijas darbību, komisijas, kuras priekšgalā bija LC līderis A.Panteļejevs. Tieši šeit spilgti izpaudās partiju politiskā bezatbildība. Tādā pašā nolūkā uz nodokļu maksātāju rēķina tika sarīkota tautas nobalsošana par grozījumiem Pilsonības likumā, kurus bija akceptējusi 6.Saeima (24.06.98.). Varbūt 6.Saeimas valdošās koalīcijas partiju līderi uzņēmās personisko politisko atbildību par situāciju valstī nacionālo interešu vārdā? — Nebūt ne! Par tām vispār netika runāts, jo tad nāktos nesaudzīgi ieskatīties “mūsu dzīves reālījās”, ko raksturo tautas grimšana nabadzībā, bezdarbs un noziedzība, pensionāru un bērnu stāvoklis valstī, nenokārtotās attiecības ar Krieviju un nepilsoņu jautājums. Turpinājās valsts ekonomiskā un politiskā lejupslīde.

Kārtējo reizi partiju līderi personiskās atbildības vietā liek kolektīvos solījumus, kurus ticamības labad LC līderis A.Panteļejevs apstiprina ar godavārdu un savu parakstu: “1) es garantēju...; 2) es un LC nepieļausim...; 3) es un LC darīsim...; 4) es un LC panāksim...” (Latvijas ceļš // “Diena”, 2.10.98.). Neviena vārda par to, kā Latvijas stratēģiskie mērķi un intereses tika realizētas 6.Saeimas darbībā, kad partijas atradās pie varas. Un tā ir personiskā politiskā bezatbildība, kas galu galā noveda LC līdz politiskai krīzei (17.06.—5.07.99.).

1998.gada sākumā tiek dibināta Tautas partija (TP) un par tās līderi kļūst A.Šķēle, kuru 6.Saeimas valdošo partiju līderi iepazīna kā premjeru ar skaidri izteiktu personisko atbildību. Viņa vadītās valdības panākumus grūti apstrīdēt, sevišķi ekonomikas un finanšu jomā (bezdeficīta budžets). Un tomēr intrigas ņem virsroku pār politikas analīzi. Sevišķi izceļas E.Inkēns (LC) ar A.Šķēles “vannas istabas” kompromatu. Televīzijas tiešraidē **E.Inkēns uzņemas tiesneša un prokurora lomu un pasludina A.Šķēli par negodīgu un zaglīgu.** Tāds nu ir LC biedra politiskais intelekts, politiskā kultūra un personiskā atbildība. Pārējo partijas biedru klusējošā piekrišana liecina pati par sevi. Acīmredzot ne tikai LC, bet arī citām partijām politikas analīze ir sveša lieta, ja šajā un citos līdzīgos gadījumos nav vietas šādai analīzei Latvijas nacionālo interešu skatījumā, jo trūkst spējas uzņemties personisko atbildību “Es”, slēpjoties aiz kolektīvā “Mēs”.

Pēc tam LC līderis **A.Panteļejevs**, būdams **Saeimas izmeklēšanas komisijas priekšsēdētājs** “Latvenergo” 3 miljonu latu lietā, aktīvi iesaistās A.Šķēles apvainošanā. **Komisijas darbs kļūst par 7.Saeimas priekšvēlēšanu aģitāciju, vērstu pret TP līderi A.Šķēli.** Aktīvi darbojas arī I.Godmanis, J.Adamsons un citi. Sevišķi izceļas V.Selecka publikācija “Andris Šķēle — leģendas un patiesība”, kurā izpaužas apbrīnojama “kompetence” visās “patiesībās”. Bija jūtama milzīga vajadzība, griba un nepieciešamība priekšvēlēšanu kampaņā par katru cenu nomelnot TP līderi. Šajā sakarībā

ir vērts atcerēties M.Montēņa atziņu: **“Ticība otra cilvēka godīgumam ir pietiekami svarīgs apliecinājums paša godīgumam.”**

Pārējo partiju klusējošā piekrišana A.Šķēles nomelnošanas kampaņā liecina par to, kāda būs politiskā kultūra un personiskā atbildība 7.Saeimā. **Politiskās intrigas un partiju solījumi veidoja šīs aģitācijas galveno saturu. Pilnīgi izpalika 6.Saeimas politiskās darbības vērtējums nacionālo interešu skatījumā. Neviena valdošā partija pat nedomāja uzņemties politisko atbildību par stāvokli valstī, varbūt vienīgi DPS, kura uz politisko principu pamata izstājās no valdošās koalīcijas. Raksturīgi, ka DPS zaudēja vēlēšanās. Tas liecina par vēlētāju politiskā intelekta līmeni, par viņu politisko kultūru un personisko atbildību. Lielu daļu vēlētāju apmierināja kārtējie solījumi, it sevišķi, ja partijas līderis tos apstiprina ar savu godavārdu un parakstu. Šāda rīcība būtībā izslēdz parlamentārās demokrātijas iespēju.** Veidojas priekšnoteikumi parlamentārās demokrātijas kā politiskās sistēmas sabrukumam. Par to liecina tas, ka lielākās 6.Saeimas valdošās partijas nodarbojās ar intrigām un kompromatu vākšanu (Lielākie skandāli no Saeimas līdz Saeimai // “Diena”, 2.10.98.).

c) 7.Saeimas vēlēšanu rezultāti un valdošās koalīcijas (LC, TB/LNNK, JP) tapšanas principi.

Atcerēsimies, ka svarīgs parlamentārās demokrātijas uzdevums ir izveidot stabilu politisku valdošo koalīciju atbilstoši vēlēšanu rezultātiem. Taču pēc 7.Saeimas vēlēšanām ir skaidri redzams, ka **aktīvi veidojas grupējums ar “politisku” gribu un uzdevumu — nepieļaut A.Šķēles kandidātūras izvirzīšanu premjera amatam.** “Ir grupējums, kas sevi uzskata par godājamu un spēcīgu, un tas varētu būt noskaņots veidot lielu pretkoalīciju Šķēlem,” spriež TB/LNNK priekšsēdētājs M.Grīnblats (Politīki prognozē sarežģītu pēcvēlēšanu situāciju // “Diena” 04.09.98.). Šis grupējums veidojās priekšvēlēšanu aģitācijas rezultātā. **Mērķis pilnīgi skaidrs — lai valdību veido jebkurš, bet tikai ne A.Šķēle.** Šo nodomu izjauca 7.Saeimas vēlēšanu rezultāti: TP — 24, LC — 21, TB/LNNK — 17, TSP — 16, JP — 8 mandāti.

Ko darīt? — Atbilstoši parlamentārās demokrātijas principiem vajadzētu izveidot politisku valdošo koalīciju un vairākumvaldību: TP + LC + TB/LNNK (62 mandāti). Tāda bija vēlētāju griba atbilstoši parlamentārās demokrātijas uzdevumam — izveidot stabilu politiskā vairākuma koalīciju. Priekšā 7.Saeimas partiju politiskās atbildības eksāmens, kuru tās neizturēja. Varbūt Valsts prezidentam G.Ulmanim vajadzēja pieņemt personisku politiski atbildīgu lēmumu: **ierosināt atlaist 7.Saeimu¹.** Bet

¹ Partiju reitings 1999.gada jūnija mēnesī: TP — 23%; LSDA — 13,5%; LC — 10,4%; TB/LNNK — 9,3%; PCTVL — 5,7%; JP — 5,6% (“Diena”, 2.07.99.). Kļūst skaidrs, ka 7.Saeimas atlaišana problēmu neatrisinātu. Atliek tikai tautas politiskā izglītošana valsts izglītības līmenī.

tas nenotika, un par to nācās dārgi “samaksāt” pēc LC politiskās krīzes (5.07.99.) un valdošās koalīcijas (LC, TB/LNNK, JP) sabrukuma. Sekoja valsts ekonomiskā lejupslīde, milzīgs budžeta deficīts; bezdarbs (10%), pensiju fonda sabrukums. Mēģināsim saprast, kāpēc TB/LNNK un LC nebija pieņemams TP līderis A.Šķēle kā premjera kandidāts?

Valdības veidošanas iniciatīvu uzņemas LC, bloķējot TP iespēju piedalīties valdošās koalīcijas tapšanā. **Politisku valdošo koalīciju var izveidot tikai saistībā ar TB un TB/LNNK, bet TP līderis nav pieņemams kā premjera kandidāts. Kāpēc? Kāds politisks pamatojums?** — A.Šķēle esot nomelnojis 6.Saeimas valdošo partiju darbību. Galveno argumentu izvirza LC premjera kandidāts V.Krištopans: **A.Šķēle “nemāk vadīt valsti un valdību”** (LC gatavs veidot valdību // “Diena”, 4.10.98.). Lūk, pietiekami “politisks” LC izvirzītais pamatojums mazākumvaldības veidošanai. Šādai valdībai piekrīt TB/LNNK un JP. Līdz ar to **politiskie principi zaudē nozīmi valdības veidošanā un 7.Saeimā parlamentārā demokrātija beidz pastāvēt. Arvien vairāk sāk dominēt partiju un to līderu personiskās intereses un nepārvarama vēlme jebkuriem līdzekļiem noturēties pie varas.** Varbūt taisnība ir TSP deputātam J.Urbanovičam: “Viņus (7.Saeimas valdošo koalīciju. — G.T.) tur kopā lielā vēlēšanās būt pie siles. Viņiem vajag amatus...” (J.Urbanovičs: Valdību satur neuzticība un sponsori // “Diena”, 2.03.99.). Bet cienījamais opozīcijas deputāts nespēja pateikt, ka līdz ar to 7.Saeimā nepastāv parlamentārā demokrātija. PCTVL nebija spējīga izteikt neuzticību šādai koalīcijai, jo nepiedalījās balsojumā par šo valdību.

Tāpat valdošās koalīcijas veidošanu noteica nevis parlamentārās demokrātijas principi, bet gan šauri partijiskās intereses būt pie varas. **Vienas partijas intereses tiek stādītas augstāk par vēlētāju gribu un demokrātijas principiem. Tas nekas, ka būs mazākumvaldība,** — spriež LC līderis A.Panteļejevs, — **jo “gandrīz neiespējami” runāt par partijas līdzdalību A.Šķēles veidotā valdībā**¹ (LC gatavs veidot valdību // “Diena”, 4.10.98.). Sākās bezatbildīgs “politiskais tirgus”. Runa ir par politiski atšķirīgas partijas mandātu pirkšanas-pārdošanas principu (V.Krištopana līgums ar LSDA frakciju).

Tiek izveidota mazākumvaldības koalīcija (LC, TB/LNNK, JP), kura izvirza premjera kandidātu. Tas nekas, ka JP atrodas vēlēšanu reitinga tabulas beigās. Svarīgs ir koalīcijas matemātiskais modelis — mandātu skaits. Lai garantētu Saeimas uzticību, tiek meklēts sociāldemokrātu atbalsts, izmantojot aizkulišu norunas un solījumus. Tur tik tiešām premjera kandidāts V.Krištopans parāda savas spējas un māku veidot valdību un

¹ Kādēļ tas kļuva iespējams pēc V.Krištopana valdības krišanas? — Varbūt vēlme palikt pie varas ņēma virsroku, neatstājot vietu partijas (LC) līderu personiskai atbildībai.

vadīt valsti, pārvelkot svītru vēlēšanu rezultātiem — tautas gribai. Un 7.Saeima pauž uzticību V.Krištopana mazākumvaldībai ar LSDA atbalstu un TSP klusējošu piekrišanu. Līdz ar to **parlamentārās demokrātijas politiskā darbība pozīcijas-opozīcijas skatījumā zaudē jēgu un nozīmi. 7.Saeimas politiskā darbība tiek paralizēta.** Atlika vienīgi esošās situācijas politiska analīze parlamentārās demokrātijas skatījumā. **Vai 7.Saeimā pastāv parlamentārā demokrātija?** — Pozīcija: LC (liberālisms) + TB/LNNK (nacionāls konservatīvisms) + JP (vienot, nevis šķelt) + LSDA (sociāldemokrātija) atbalsts uzticības balsojumā. Opozīcija: TP (nacionāls konservatīvisms) + TSP (kreisais sociālisms). Tā radās V.Krištopana valdības deklarācija, kas ir nevis politisks dokuments, bet gan uzdevumu un pasākumu apkopojums. **VARBŪT VALSTS PREZIDENTAM G.ULMANIM VAJADZEJA PIENĒMT ATBILDĪGU POLITISKU LĒMUMU, LAI GLĀBTU PARLAMENTĀRO DEMOKRĀTIJU 7.SAEIMĀ UN "IEROSINĀT SAEIMAS ATLAIŠANU"** (Satversme, III, 48). Bet tas nenotika. Šis atkārtojums ir domāts lasītāja pārdomām.

d) V.Krištopana valdības darbības politiskā analīze partijas līderu un valstsvīru personiskās atbildības skatījumā. Kas nosaka V.Krištopana valdības darbību? — Norunas, solījumi un līgums ar LSDA, kur vairs nav vietas politiskiem principiem. Šajā sakarībā ir vērts ieklausīties, kā premjers pats vērtē sava kabineta darbību personiskās atbildības skatījumā. **Vai viņš saprot, kas ir parlamentārā demokrātija kā politiskā sistēma?** — Lūk, V.Krištopana atziņas:

1. Darbs koalīcijā **"ripo kā pulkstenis**, un mēs tik labi esam sastrādājušies" (Premjera un sociāldemokrātu viedokļi atšķiras // "Diena", 28.01.99.).

2. **"Man ir liberāli labēji konservatīvas vērtības...** Jūs zināt, kas tās ir, vai ne? Katram jāatbild pašam par sevi" (Vilis Krištopans: "Katram iedzīvotājam būtu jādzīvo tā kā man // "Diena", 12.03.99.).

3. **"To (valdību. — G.T.) tur kopā līgumi. Perfekta parlamentārā politika. Un šeit nav ne disciplīnas pasākumu, ne vardarbības no manas puses. Ir normāla parlamentārā demokrātija"** (Valdību satur neuzticība un sponsori // "Diena", 2.03.99.).

4. **"Es apslāpēju visus mēģinājumus vieglprātīgi gāzt šo valdību, no kuras jūs tik viegli netiksiet vaļā"** (Krištopans nepieļaus valdības gāšanu un lepojas ar sasniegto // "Diena", 27.04.99.). Pēc dažām dienām premjers steidzīgi ar savu rīkojumu atbrīvo ekonomikas ministru A.Šleseru (11.05.99.) un sevi ieceļ par valsts pilnvarnieku, lai izvērtētu J.Naģļa darbību.

5. **"Andris Šķēle plūca Māra Gaiļa laurus, un man jāstreb ārā Šķēles valdības ievāritā putra¹.** Nav jau māksla vadīt valdību, kad iekšzemes

¹ Autors apzināti pieturas pie premjera V.Krištopana politiskās terminoloģijas, jo tā raksturo viņa politisko kultūru un personiskās atbildības līmeni.

kopprodukts ir pieci vai astoņi procenti, kā tas bija tolaik.” — “Tieši pakalpojumi, tranzīts nosedz zaudējumus.” — “Tā ir sfēra, kas ļauj mūsu ekonomikai normāli dzīvot” (Budžeta grozījumi būšot rudenī // “Diena”, 8.06.99.). **Atrasts vainīgais — A.Šķēle**, kura vadītā valdība “ievārīja šo putru”, bet premjeram V.Krištopanam “jāstreb ārā”.

Tomēr paliek neatbildēti šādi būtiski jautājumi. **Kas un kādēļ pēc 7.Saeimas vēlēšanām liedza likt A.Šķēlem “izstrēbt” savu “ievārīto putru”?** Kāpēc pats V.Krištopans un viņa partija (LC) darīja visu, lai tikai A.Šķēle netiktu premjera amatā un “izstrēbtu” savu ievārīto putru”? Varbūt tad V.Krištopans vēl nespēja ieraudzīt premjera A.Šķēles valdības “ievārīto putru”, valdības, kurā viņš bija satiksmes ministrs? Kāpēc premjera partija (LC) ir aizmirsusi savus priekšvēlēšanu solījumus, kurus ar savu parakstu un godavārdu savulaik apstiprināja partijas līderis A.Panteļejevs?

Mūsu priekšā ir Ministru prezidenta V.Krištopana politiskais intelekts, viņa politiskā kultūra un personiskā atbildība Saeimas un valsts priekšā. Viņu ņemas aizstāvēt LC līderis A.Panteļejevs un LC frakcijas priekšsēdētāja K.Libane. Viņi pat nedomā izvērtēt premjera V.Krištopana darbību personiskās politiskās atbildības līmenī.

1. “Krištopans nav marionete ne Ventspils, ne Daugavpils, ne norvēģu koncerta rokās” (LC cer uz Jaunās partijas palikšanu valdībā // “Diena”, 12.05.99.), spriež A.Panteļejevs.

2. **“Valdības krīzes pazīmes, manuprāt, ir imitētas¹ un radītas no ārpuses — ja šodien notiktu balsojums par uzticību valdībai, četrām frakcijām (LC, TB/LNNK, JP, LSDA. — G.T.) nebūtu iemesla balsot pret”** (turpat), atzīst K.Libane.

3. “Kad piedāvājam parakstīt koalīcijas līgumu (ar TB/LNNK. — G.T.), tad mēs domājam... par Latvijas valsti, kurai ir vajadzīga rīcībspējīga vairākumvaldība,” atzīst E.Baldzēns (LSDA) (Baldzēns: TB/LNNK vilcināšanās ir nekorekta // “Diena”, 7.06.99.). **Bet vai valstij ir vajadzīga koalīcija, kura nebūs politiski rīcībspējīga?** — Nav jābūt politologam, lai saprastu, ka līdz ar uzticības izteikšanu V.Krištopana izveidotajai valdībai valdošās koalīcijas politiskā darbība ir kļuvusi neiespējama (23.11.98.). **Latvijai ir vajadzīga valdošā koalīcija, kura būtu spējīga politiski darboties un kuras partiju līderi spētu uzņemt personisko atbildību.**

Jautājums par valdības politisko darbību un paša premjera V.Krištopana kompetenci Latvijas stratēģiskās politikas jomā Saeimā

¹ **Imitācija** (lat. *imitatio*): 1) atdarināšana; 2) viltojums; 3) mūzikā — tiešs vai variēts tikko izskanējušas tēmas vai tās posma atkārtojums citā balsī, citā variantā. **Imitēt** — atdarināt vai mākslīgi izgatavot, cenšoties panākt līdzību ar oriģinālu.

vispār netika apspriests. To pierādīja valdības krīze un uzticības balsojums tai (11.05.—20.05.99.). Varbūt LC līderi (A.Panteļejevs, V.Krištopans, K.Libane, V.Birkavs) nespēja laikus ieraudzīt un saprast partijas politiskās krīzes padziļināšanos un acīmredzamu vispārēju valsts lejupslīdi. Kad TP ierosināja Saeimā izteikt neuzticību V.Krištopana valdībai, valdošā koalīcija (LC, TB/LNNK, JP) un LSDP nobalsoja par uzticību valdībai, tādējādi padziļinot ekonomisko un finansiālo krīzi valstī: **valsts pamatbudžeta un sociālās apdrošināšanas budžeta deficīts strauji aug.** Līdz ar to V.Krištopana valdības krišana kļūst neizbēgama.

Ne V.Krištopana, ne A.Šlesera politiskā kompetence privatizācijas jautājuma risināšanā un jaunu ministru amatu veidošanā netiek apspriesta Saeimas līmenī. LC uzklausā V.Krištopanu un J.Nagli, samierinot viņus aiz slēgtām durvīm. LC valde “**nolēma aicināt abus partijas biedrus saskaņot viedokļus LC institūciju ietvaros**” (Latvijas ceļš samierina Nagli ar Krištopanu // “Diena”, 18.05.99.). Tā LC valde **faktiski kļūst par sava veida “padomjlaika politbiroju” un V.Krištopana valdība — par LC valdību.** Tas apmierina gan valdošo koalīciju, gan Valsts prezidentu G.Ulmani, kuru V.Krištopans pārliecināja par to, ka ekonomikas ministru atbrīvošana bijusi pārdomāta. Pietika ar V.Krištopana apgalvojumu: “**Es nepieļaušu neviena ekonomiskā grupējuma iejaukšanos politikā**” (Ulmanis pārliecināts par valdības stabilitāti // “Diena”, 14.05.99.). Tā arī neviens nespēja saskatīt, ka V.Krištopana valdība nav spējīga uz politisku darbību, jo balstās uz norunām, solījumiem, līgumiem, nevis politiskiem principiem. Nav jābūt politologam, lai saprastu, ka V.Krištopana valdība tiešām nebija politiski stabila. **KĀ POLITISKA INSTITŪCIJA NE 7.SAEIMA, NE V.KRĪSTOPANA VALDĪBA NEBIJA POLITISKI RĪCĪSPĒJĪGA.** Kāpēc? — Trūkst personiskās politiskās atbildības, sākot ar premjeru un koalīcijas partiju līderiem un beidzot ar ministriem un ministriju ierēdņiem. Būtu jāuzsver, ka V.Krištopana valdības veidošana, uzticības balsojums Saeimā (27.11.98.) un pati valdības darbība ir pretrunā ar parlamentārās demokrātijas principiem un Satversmi. Veidojot valdību, tautas griba un politiskie principi tika ignorēti. Partiju līderi aizmirsā, ka parlamentārās demokrātijas uzdevums ir izveidot politisku vairākuma valdošo koalīciju. Saeimas vairākumu apmierina tas, ka V.Krištopana valdība ir kļuvusi par LC valdību.

LC valde aiz slēgtām durvīm spriež par ekonomiskajiem grupējumiem, kuri nedrīkst ietekmēt privatizācijas gaitu. “**Ir arī grupējums, kas saistīts ar Pareksa banku, Skonto grupa, vēl citas grupas,**” atzīst LC līderis A.Panteļejevs (Būs jauns koalīcijas līgums // “Diena”, 20.05.99.). Jautājums par personisko politisko atbildību būtu apspriežams Saeimā, uzklausot V.Krištopanu, bet tas nenotika. Šis jautājums neinteresē ne R.Paulu (JP),

ne M.Grīnblatu (TB/LNNK), ne arī LSDA frakcijas lideri E.Baldžēnu. Viņus pilnīgi apmierina LC lidera A.Panteļejeva solījums: **“Valdē mēs panācām dzelžainu vienošanos, ka neviens no grupējumiem nedrīkst diktēt noteikumus ne Krištopanam, ne Naglim. Un abi valdei apsoliya, ka tā būs”** (turpat). **Bet valdībā un Saeimā trūkst lielo uzņēmumu privatizācijas politiskas koncepcijas.**

Nevienam koalīcijas partnerim pat neienāca prātā atklāti Saeimā apspriest jautājumu par ekonomisko grupējumu ietekmi uz valdību politiskās atbildības aspektā. To jau aiz slēgtām durvīm bija veicis LC.

Budžeta deficīta strauja pieaugšana neuztrauca ne premjeru V.Krištopanu, ne valdošo partiju liderus — A.Panteļejevu, M.Grīnblatu, R.Paulu —, **jo kolektīvā atbildība pavēra ceļu personiskai bezatbildībai.** Tas kļuva acīmredzami, kad TP ierosināja Saeimā jautājumu par premjera V.Krištopana personisko atbildību.

Kas notika 7.Saeimā, apspriežot TP ierosinājumu izteikt neuzticību V.Krištopanam (20.05.99.) un pēc tam?

1. **A.Šķēle (TP):** V.Krištopans nav spējīgs nest viņam uzticēto atbildības smagumu, jo “ikviena viņa tālākā kustība draud ieraut akacī visu valsti” (V.Krištopana vadītā valdība atgūst stabilitāti // “Diena”, 21.05.99.). Turpina augt bezdarbs, pārsniedzot 10 procentu robežu. Netiek pildīti priekšvēlēšanu solījumi. **Rezultātā zaudētāji būs visi.**

2. **V.Krištopans (LC):** Bezdarbnieku pieaugums apstāsies. **A.Šķēle kuluāros J.Jurkānam sola ārlietu ministra posteni.** Šķēles valdīšanas laikā viens no ministriem divpadsmitos naktī tika uzmodināts tāpēc, ka premjera padomnieks nevarēja novietot savu mašīnu Vecrīgā. Es no atbildības nebaidos. **Uzticības balsojumā vienīgais zaudētājs ir A.Šķēle, kura raušanās pie varas kļūst pataloģiska** (TV “Panorāma”, 23.05.99.).

3. **I.Godmanis (LC):** “Jā cilvēks, kas manā valdībā bija ministra vietnieks (A.Šķēle. — G.T.) var atļauties teikt, ka tagadējā valdība apraud Latvijas neatkarību, tad šis cilvēks manās acīs paliek ministra vietnieks.” Tālāk seko draudējums: **“Ja valdība noturas, tad mēs gāzam jūsu Saeimas komisiju vadītājus (Dz.Ābiķi un A.Slakeri)”** (Krištopana valdība atgūst stabilitāti, turpat).

Lūk, tāds ir politiskā intelekta un politiskās atbildības līmenis **7.Saeimas valdošajā koalīcijā (LC, TB/LNNK, JP).** Nevienam pat prātā neienāca izvīrīt un apspriest jautājumu par valdošās koalīcijas partiju lideru un premjera personisko atbildību. Vēl vairāk — jau esošā politiskā bezatbildība tika stiprināta ar jaunu koalīcijas līgumu (LC, TB/LNNK, JP + LSDA = 60 mandātu), kas izveidos vairākuma valdošo koalīciju. **Tā kā politiska pozīcija un opozīcija vairs nepastāv (TP pārstāv — nacionālkonservatīvismu, PCTVL kreisi orientētu sociālismu), 7.Saeimas darbībā parlamentārā demokrātija pārstāj eksistēt.**

Kas traucēja A.Šķēlem (TP), A.Panteļējevam (LC), M.Grīnblatam (TB/LNNK) tikties pie apaļā galda un tiešraidē apspriest esošo situāciju? — Varbūt trūkst pietiekami dziļas parlamentārās demokrātijas izpratnes? **Acīmredzot partiju intereses, amatu dališana, intrigas un cenšanās jebkādiem līdzekļiem noturēties pie varas ir ņēmušas virsroku pār politisko atbildību tautas un valsts priekšā.** No premjera V.Krištopana politiskās atbildības viedokļa interesanta ir Ventspils mēra A.Lemberga atziņa par valdības krīzi: “...Valdības krīzei bija pozitīva nozīme tajā ziņā, ka tā parādīja — LC iekšienē pastāv grupējums, kas aizstāv valsts intereses, ir grupējums, kuram rūp privātās intereses, un ir arī konformisti. V.Krištopans pats šajā lietā ir stipri vainīgs, jo viņam svarīgos brīžos trūkst izlēmības, viedokli jūtams ļenganums” (“Vēstis”, 25.05.99.). Varbūt tieši A.Lembergs pateica to, ko nespēja apzināties premjers V.Krištopans un ko nespēja pateikt LC līderis A.Panteļējvs?

Līdzīga situācija ir arī TB/LNNK. **“Jebkurā nopietnā partijā, kas nav viena ekonomiska grupējuma organizācija, kāda ir, piemēram, Tautas partija, ir dažādi uzņēmēji, kuru intereses ir atšķirīgas, un tas liecina vienīgi par to, ka partija nepakļaujas vienam ekonomiskam grupējumam.** Slikti ir tas, ka šādi konflikti tiek risināti publiski,” spriež J.Straume (Strīdi partijā atklāj TB/LNNK nevienprātību // “Diena”, 28.05.99.). Tātad visas šīs domstarpības vajag risināt aizkulisēs, kā to darīja LC, samierinot V.Krištopanu un J.Nagli. Varbūt tiešām TB/LNNK pastāv trīs dažādi grupējumi — G.Krasta, N.Lakuča un E.Cepurnieka? Kādas intereses tie pauž? Kas vada partijas politisko darbību — grupējumu intereses vai partijas ideoloģija? — V.Krištopana valdības veidošana un darbība liecina, ka valda tieši ekonomisko grupējumu intereses, nevis politiski principi. Tas nozīmē tikai to, ka **valdības politiskā darbība ir paralizēta.**

Partiju un ekonomisko grupējumu intereses, protams, ietekmēs Valsts prezidenta vēlēšanas. Varbūt šeit darbosies atkal pirkšanas-pārdošanas princips līdzīgi tam, kā tika veidota V.Krištopana valdība? — Viss atkarīgs no partiju līderu personiskās politiskās atbildības nevis savas partijas priekšā, bet gan visas valsts priekšā uz kompromisa pamata.

Vai V.Krištopana valdībā vara — izpildvara — atrodas politiķu rokās? “Mēs sakustinājām ledu un pateicām, ka politiskajai varai ir jābūt politiķu rokās. Politiķiem turpmāk būs maksimāli jānorobežojas no tā, lai lēmumi tiktu ietekmēti no malas, un valdībai būs jāstrādā patstāvīgi,” spriež eksministrs A.Šlesers (Krīzes saliedētā JP būšot prasīgāka pret valdību // “Diena”, 24.05.99.). JP devīze “Vienot, nevis šķelt!” veicināja parlamentārās demokrātijas sabrukumu. Politisko principu vietā stājās ņorunu, solījumu un savstarpējo līgumu postsociālistiskā demokrātijā. A.Šlesers sacīja: **“Es neesmu gājis pret Krištopanu vai Lembergu, bet gan pret nejēdzībām politisko lēmumu pieņemšanā. Mūsu mērķis nav nomest Krištopanu**

vai meklēt citus valdības variantus, **bet nodrošināt atklātību**" (turpat). Tādējādi princips "Vienot, nevis šķelt!" kļūst par vienu no parlamentārās demokrātijas sabrukšanas cēloņiem. Valsts prezidents G.Ulmanis nesaskatīja, ka 7.Saeimā vairs nepastāv parlamentārā demokrātija.

e) **Valsts prezidenta personiskā politiskā atbildība**. Latvijas Valsts prezidentam nav plašs politisko pilnvaru loks. Tomēr viņam tiek **uzticēta ārkārtīgi atbildīga politiskā pilnvara** — svēts pienākums visas tautas, visas valsts priekšā. "Valsts prezidentam ir tiesības sasaukt un vadīt ārkārtējas Ministru kabineta sēdes, noteicot tām dienas kārtību" (Satversme, III, 46).

Varbūt tiešām pēc A.Šlesera steidzīgās atbrīvošanas no ekonomikas ministra amata **G.Ulmaņa pienākums bija sasaukt un vadīt ārkārtas Ministru kabineta sēdi ar šādu darba kārtību: 1) lielo uzņēmumu privatizācijas politiskie principi** (V.Krištopans, A.Šlesers, J.Ļaglis); 2) **ekonomisko grupējumu ietekme uz valdības darbību** (A.Lembergs, A.Šķēle, V.Kargins). Bet tas nenotika. Šos jautājumus apsprieda slēgtā LC valdes sēdē it kā tie nebūtu valdības jautājumi. Pavērās ceļš valdošās koalīcijas (LC, TB/LNNK, JP) politiskai krīzei.

Valsts prezidenta augstākā politiskā atbildība ir fiksēta Satversmē: "**Valsts prezidentam ir tiesības ierosināt Saeimas atļaušanu**" (III, 48). Latvijas Republikas politiskā sistēma atbilstoši Satversmei ir parlamentārā demokrātija. Tā beidz pastāvēt, tiklīdz izveidojas mazākuma pozīcija, kuras darbība vairs nebalstās uz politiskiem principiem. Tieši šādu mazākuma pozīciju izveidoja 7.Saeimas politiskie spēki (LC, TB/LNNK, JP) uz norunu un solījumu pamata starp pozīciju un sociāldemokrātiem. Līdz ar to parlamentārās demokrātijas princips — pozīcija — opozīcija — pārstāja darboties kā politisks princips. Lūk, ko G.Ulmanim vajadzēja pateikt 7.Saeimai.

Kādam jābūt Valsts prezidentam? — Harismātiskai personībai, kuru raksturo augsts politiskā intelekta, politiskās kultūras un atbildības līmenis. Visupirms runa ir par **dziļu parlamentārās demokrātijas izpratni**. Jābūt **spējīgam paust personisko viedokli un uzņemties personisko politisko atbildību Satversmē noteikto tiesību un Latvijas nacionālo interešu izpratnes aspektā**. Viņa **politiskais intelekts nedrīkst būt partijisks**, viņa **politiskā atbildība nedrīkst būt partijiska**, jo to prasa Satversme (III, 35-54). Tādēļ spēja saprast Latvijas vēsturi un politiku ir prezidenta darbības svarīgākais priekšnoteikums. Tas prasa augstāko izglītību humanitāro un sociālo zinātņu jomā.

f) **Latvijas Valsts prezidenta vēlēšanas (17.06.99.) un partiju lideru rīcība politiskās atbildības skatījumā**. Valsts prezidenta amatam tika izvirzīti pieci kandidāti: vēstures bakalaure V.Paegle, dz.1942.g., (TP), inženieris celtnieks A.Gorbunovs, dz.1942.g, (LC), ārsts J.Priedkalns, dz.1934.g. (TB/LNNK), komponists R.Pauls, dz.1936.g. (JP), akadēmiķis

(ekonomists) A.Kalniņš, dz.1935.g. (LSDA)¹. Kurš no šiem pretendentiem atbilst prezidenta amatam? — Visupirms runa ir par dziļu parlamentārās demokrātijas izpratni, spēju saprast Latvijas vēsturi un šīs dienas dzīves realitāti, lai spētu pacelties pāri partiju interesēm un ieraudzīt valsti un tautu pēc 5-10-20 gadiem. Tas nodrošinās politisko pārliecību, gribu un atbildību ārkārtas gadījumā “ierosināt Saeimas atļaušanu” (Satversme, III, 48) Latvijas valsts interešu labā, nākotnes vīzijas vārdā. Bet tieši par to nespēj runāt ne paši Valsts prezidenta amata kandidāti, ne partiju līderi, ne arī politiķi, sociologi un sabiedriskie darbinieki.

Sākas politiskais tirgus, tāpat kā V.Krištopana valdības veidošanas laikā. A.Panteļejevs (LC) nenosauc vārdā tās personas, kuras piedāvājušas atbalstu Valsts prezidenta vēlēšanās apmaiņā pret Rīgas mēra posteni, taču atzina, ka tie bijuši TB/LNNK un sociāldemokrātu pārstāvji. Viņš atceras, ka “ir bijuši gadījumi par finansiāliem piedāvājumiem” iepriekšējās prezidenta vēlēšanās, bet “man nav nācies saskarties ar konkrētām summām... tagad mēs brīdinām, lai viņi tāmju sastādīšanu nemaz nesāk” (Latvijas ceļš atsakās maksāt par Gorbunovu // “Diena”, 29.05.99.). R.Pauls (JP) atzīst, ka bez “spēlītēm” un “mijkrešļu” sarunām neiztik. J.Jurkāns pauž šādu domu: “Pagājušajā Saeimā staigāja ar naudu, bet tagad situācija ir tāda, ka, ceru, nauda šo balsojumu neietekmēs” (turpat). Jāņem vērā, ka tikai tagad tauta uzzināja, kā 6.Saeima vēlēja Valsts prezidentu. Kad tauta uzzinās patiesību, kā 7.Saeima vēlēja Valsts prezidentu (17.06.99.)?

TB/LNNK frakcijas priekšsēdētājs **A.Požarnovs** savu valdošās koalīcijas partneri (LC) raksturo šādi: “Latvijas ceļš pārmet citiem politisku tirgošanos un vienošanos ar opozīcijas partijām, bet pats tajā pašā laikā ir gatavs notirgoties ar jebko” (Tēvzemieši par prezidentu netirgosies // “Diena”, 31.05.99.). “Zinot LC darbības principus,” spriež A.Požarnovs, “šādiem paziņojumiem par morālo tīrību tūlīt sekos visneiedomājamākie politiskās tirgošanās piedāvājumi citām partijām” (A.Ozoliņš. LC trauklā linija // “Diena”, 31.05.99.).

Partijas meklē un atrod savus prezidenta amata kandidātus tikai šaurā partijas biedru lokā. Četri kandidāti (V.Paegle, A.Gorbunovs, J.Priedkalns un R.Pauls) nepauž visu sabiedrības politisko potenciālu, spriež Valsts prezidents G.Ulmanis. “Latvijā var atrast ļoti labus prezidenta kandidātus vēl ārpus četriem nosauktajiem. Nesaskatu, ka ar šiem četriem ir atrasta vislabākā iespēja prezidenta amatam... Partijas pat nemēģina izvirzīt sabiedrībā zinošu, intelektuālu, garīgu cilvēku, kurš pēc tam varētu atteikties, ja gribētu” (Prezidenta kandidāti vēl jāmeklē // “Diena”, 1.06.99.). Varbūt

¹ Apvienība PCTVL galīgo lēmumu pieņem Saeimas frakcijā pēdējā dienā pirms balsošanas: neizvirzīt savu pretendentu prezidenta amatam.

taisnība ir limbažniekam V.Ozoliņam, kurš uzskata, “ka visu izlems nauda un daži negodīgi partiju grupējumi, un mēs par prezidentu dabūsim jefiņu nr.2” (Rakstu jums bez cerībām // “Diena”, 1.06.99.). Viss būs atkarīgs no partiju līderu personiskās atbildības valsts priekšā.

Latvijas inteliģences atklātā vēstule Saeimas deputātiem un Eiropas kustības Latvijā prezidents vērtē partiju kandidātus. — Valsts prezidenta kandidāti (V.Pagle, A.Gorbunovs, J.Priedkalns, R.Pauls un A.Kalniņš) “neatbilst augstajiem kritērijiem, kas izvirzāmi valsts pirmajai amatpersonai. Mēs aicinām Saeimu to godīgi atzīt un Latvijas valsts interešu vārdā upurēt partijiskās ambīcijas... **Mēs uzskatām, ka pie pašreizējās politisko spēku konstelācijas¹ par Valsts prezidentu jāklūst ārpus partijām stāvošai personībai...** Latvijas Valsts prezidenta amatam mēs iesakām **Vairu Viķi-Freibergu** — Latvijas institūta direktori, Latvijas un Kanādas zinātņu akadēmijas locekli” (Atklātā vēstule Saeimas deputātiem // “Diena”, 10.06.99.).

Eiropas kustības Latvijā prezidenta A.Dimanta atziņa aicina jauniešiem Valsts prezidentu iedziļināties Saeimas politiskajā darbībā: “**Latvijā nav runas par politiskiem uzskatiem, bet par ekonomisko grupējumu egoistiskām interesēm**” (Prezidents Dimants Meierovica vietā // “Diena”, 11.06.99.). Runa ir par to, vai esošā politisko spēku konstelācija neizslēdz politiskās darbības iespēju 7.Saeimā? Līdz ar to **noteicošais faktors prezidenta darbībā** būs nevis svešvalodu zināšanas, zinātniskie grādi un tituli, iepriekš ieņemtie amati, bet gan **augsts politiskā intelekta, politiskās kultūras un atbildības līmenis**, it sevišķi spēja uzņemties personisko atbildību.

Diskusijas par Valsts prezidenta amata kandidātu masu mēdijos “**rada nopietnas bažas par pašreizējās Saeimas morālajām tiesībām izvēlēties nākamo Valsts prezidentu**” (L.Muskare: Ētikas padome. Pārdomas par baltiem diegiem un naftalīna smaku // “Diena”, 12.06.99.). Bet tādas ir V.Krištopana valdības veidošanas un valdošās koalīcijas (LC, TB/LNNK, JP) darbības sekas 7.Saeimā.

Latvijas vēsture kļuva par klupšanas akmeni Saeimas vēlēšanu kampanās, tās politikajā darbībā, kā arī Valsts prezidenta vēlēšanās. Jūtams milzīgs vēstures izpratnes deficīts. Tās vietā — vēstures nosodišana, kritika vai arī slavīnāšana, gluži kā padomjlaikos. Cilvēku dvēseles tiek noskaņotas “uz vispārēju kaunēšanos, šaustīšanu un baidīšanos no pagātnes rēģiem ... Un, Dieva dēļ, beigsim apspļaudīt savu vēsturi” (K.Pētersone, kultūras ministre: Joprojām fronte tēva pagalmā // “Diena”, 14.06.99.).

¹ **Konstelācija** (lat. *constellatio* — zvaigžņu stāvoklis): 1) debess ķermeņu (spīdekļu) savstarpējais stāvoklis, kas kalpo par pamatu astroloģiskiem pareģojumiem; 2) politikā un citās dzīves sfērās — apstākļu sagādīšanās, apstākļu sakritība.

Šeit vietā būtu atcerēties V.Igo atziņu par demokrātiju: "Demokrātija ir diža, jo tā neko cilvēcē nenoliedz un neko nezaimo." Rodas jautājums: "Vai politiskās partijas un tauta spēs pacelties līdz vēstures izpratnes centieniem, kas veido demokrātiskas politikas garīgo balstu?" — Šeit mums nepalīdzēs pat Vēsturnieku komisija, jo runa ir par vēstures un attiecīgas politikas izpratnes spējas veidošanu skolā, augstskolā, partiju politiskajā darbībā. Valsts prezidenta attieksme pret Latvijas vēsturi pasaules vēstures kontekstā ir un būs būtiska Latvijas politiskajā dzīvē.

..

Lūk, Valsts prezidenta vēlēšanu rezultāti! Par V.Viķi-Freibergu¹ nobalsoja 53 deputāti. Prezidenta vēlēšanas radīja negaidītu pavērsienu 7.Saeimas politisko partiju attiecībās — iestājās LC un valdošās koalīcijas politiskā krīze. Saeimas līmenī tika pacelts jautājums par valdošās koalīcijas politisko korupciju.

g) **Vai Latvijā pastāv totāla politiskā korupcija?** Partiju līderus uztrauca politiskā korupcija, kas varēja izpausties Valsts prezidenta vēlēšanu laikā (17.06.99.). Par to liecināja LSDSP līdera J.Bojāra paziņojums presē, ka sociāldemokrātiem "ir piedāvātas ļoti lielas naudas summas un jebkuri amati", ja viņi atbalstīs LC prezidenta kandidātu (partneri novēršas no LV // "Diena", 19.06.99.). LC līderis A.Panteļejevs atzīst, ka sarunas bijušas tikai par amatiem, nevis par naudas piedāvājumiem. Daudz vienkāršāk un skaidrāk visus pārmetumus novērtē LC frakcijas priekšsēde K.Lībane: "Tā nav taisnība" (turpat).

Kāds pamats un kāds mērķis ir **J.Bojāra** teiktajam par totālo korupciju Latvijā? — "**Viņi** (LC politiķi. — *G.T.*) **ir zaudējuši realitātes izjūtu. Ja mēs publiskotu visu, ko LC pārstāvji teikuši vēlēšanu dienā, tad ir jautājums, vai šī partija vispār spēs pacelties. Vienreiz jābeidz tā totālā korupcija, kāda pastāv Latvijā, un prezidenta vēlēšanu iznākums dod cerību, ka tā arī varētu beigties**" (Bojārs par uzipirkšanu gatavs vērsties prokuratūrā // "Diena", 21.06.99.). Runa ir par 70 000 latiem, kuri tika piedāvāti sociāldemokrātiem, lai atbalstītu A.Gorbunova kandidatūru un kurus viņa ievēlēšanas gadījumā sociāldemokrāti saņemtu. Par līdzīgiem kukuļošanas mēģinājumiem ir izteikušies E.Baldzēns (LSDSP) un J.Dobelis (TB/LNNK).

¹ Vaira **Viķe-Freiberga** (dz.1937.g.Rīgā), studējusi Kanādā un ieguvusi maģistra grādu psiholoģijā Toronto universitātē un dr.phil grādu eksperimentālajā psiholoģijā, emeritēta profesore. Pētījusi valodas un prāta procesus, daudz darbu par latvju dainām. Aktīvi darbojusies starptautisko zinātnisko organizāciju priekšgalā. Latvijā atgriezās 1998.gada rudenī, lai vadītu Latvijas institūtu. Nesastāv politiskajās partijās.

Kāpēc LC nevēršas tiesā par partijas goda un cieņas aizskaršanu? Kāpēc netiek minētas konkrētas personas? — Protams, naudu piedāvāja nevis paši LC deputāti, bet gan starpnieku starpnieki. Naudas piedāvājuma iniciatori ir visu pārdomājuši lai piesegtu aizmuguri. Varbūt tieši tas ļauj LC aicināt J.Bojāru “būt goda vīram un pildīt pilsoņa pienākumu”, publikojot naudas piedāvātāju vārdus (Vairojas paziņojumi par kukuļošanu // “Diena”, 22.06.99.). J.Bojārs Ģenerālprokuratūrai atklāj tā cilvēka vārdu, kurš viņam piedāvājis naudu. Bet Latvijas Krimināllikums patlaban nereglamentē sodu par deputātu vai partiju uzpirkšanu. Bojārs šādi skaidro savu aktivitāšu mērķi: ...**SĀKT CIŅU PRET POLITISKO KORUPCIJU**” (Bojārs atklāj kukuļošanas starpnieku // “Diena”, 28.06.99.). Presē šā starpnieka vārds atklāts netiek, jo “pastāv izmeklēšanas noslēpums”. Cik ilgi šis noslēpums pastāvēs? — Varbūt līdz 8.Saeimas vēlēšanām? Varbūt vispār netiks atklāts!

Jā, LC ļoti vēlas zināt Ģenerālprokuratūrā paziņoto starpnieka vārdu. Bet J.Bojārs “apliecināja, ka neatklās sabiedrībai 70 000 latu kukuļa piedāvātāja vārdu, lai nepakļautu viņu spiedienam” (LC grib zināt, ko darīs Skrastiņš kukuļa lietā // “Diena”, 30.06.99.). LC pat nedomā vērsties tiesā, bet gan spriež, ka J.Bojārs ir mēģinājis apmelot LC. Par to liecina LC atklātā vēstule Ģenerālprokuroram J.Skrastiņam: “LC uzskata, ka jau šobrīd ir izdarīts milzīgs kaitējums Saeimas un valsts prestižam, cenšoties populiskā veidā radīt iespaidu, ka vara mūsu valstī ir pērkama” (Atklātā vēstule LR Ģenerālprokuroram J.Skrastiņam // “Diena”, 30.06.99.). J.Bojāra, E.Baldzēna, J.Dobeļa teiktāis tiek vērtēts kā “apmelojuši savstarpējo attiecību kārtosšanas mēģinājumi”. Šajā sakarībā sev raksturīgā stilā situāciju komentē premjers V.Krištopans: “**Tas viss ir zināmā mērā bleķis**” (Krištopans: Balsu pirkšana var izrādīties “bleķis” // “Diena”, 1.07.99.). Viņš apgalvo, ka “**LC nekad nav lēmis par balsu pirkšanu**” (turpat). Jābūt ļoti naivam cilvēkam, lai runātu par balsu pirkšanu partijas sēdē vai padomē. Tas nenotiek uz partijas lēmumu pamata, bet gan norunās šaurā lokā bez nevēlamiem lieciniekiem. Tas notiek “dziļā pagrīdē”, lielā slepenībā tā, ka izgāšanās gadījumā grūti kaut ko pierādīt. To saprot gan vieni, gan otri.

Par kukuļošanas mēģinājuma faktu prezidenta vēlēšanās (17.06.99.) ierosināta krimināllieta pēc “Krimināllikuma 323.panta pirmās daļas un 15.panta 4.daļas par kukuļošanas mēģinājumu amatpersonai, lai tā, izmantojot dienesta stāvokli, izdarītu kādu darbību kukuļdevēja interesēs” (Par kukuļošanu — krimināllieta // “Diena”, 2.07.99.). Prokuratūra uzticēja izziņas veikšanu Satversmes Aizsardzības birojam, kuru vada bijušais LC biedrs L.Kamaldiņš. Vai izmeklēšana dos rezultātu? “Varbūt Kamaldiņš būs principiāls šajā lietā un tīri godīgs cilvēks. Bet varbūt arī ne. Tad jau manīs,” spriež J.Bojārs. Bet neatkarīgi no izmeklēšanas rezultātiem **ciņā pret politisko korupciju vienojas TP, LSDSP un TB/LNNK**. Tas var

novest pie V.Krištopana valdības krišanas, un tas tiešām notika (5.07.99.). Tas ir likumsakarīgs LC aizkulišu solījumu un norunu rezultāts, par kuru politiskā atbildība gulstas uz partijas līderiem A.Pantelējevu, A.Gorbunovu, V.Krištopanu, K.Libani, I.Bērziņu.

Atcerēsimies, ka LC līderis A.Pantelējevs pirms Valsts prezidenta vēlēšanām presē publiski pārmeta TB/LNNK un sociāldemokrātiem, ka viņi piedāvājuši atbalstu vēlēšanās, taču konkrētas personas nenosauca (28.05.99.). Varbūt tieši šeit sākās tas, ko LC nosauca par “apmelojošiem savstarpējo attiecību kārtošanas mēģinājumiem”? Varbūt tieši tad sākās tas, ko J.Bojārs nosauca par totālo politisko korupciju Latvijā? — LC atklātā vēstule liecina par to, ka šajā politiskās korupcijas mēģinājumā nekas netiks atklāts līdzīgi tam, kā 6.Saeimas Izmeklēšanas komisija neko neatklāja Latvenergo 3 milj. afērā.

Premjers V.Krištopans līdz pēdējam mirklim (5.07.99.) ir pārliecināts, ka patlaban “nav pamata runāt par šīs valdības krišanu”. LC līderis A.Pantelējevs “atzina, ka partija nepiedalīsies valdībā, kurā būs TP un sociāldemokrāti” (Konsultācijās par koalīciju pagaidām klusums // “Diena”, 1.07.99.). Bet tā nenotika — LC negaidīti, neprognozējami atbalstīja A.Šķēles kandidatūru premjera amatam.

h) **V.Krištopana valdības demisijas cēloņi. Cīņa pret politisko korupciju vienoja Valsts prezidenta vēlēšanās pozīciju** (TB/LNNK un LSDSP) un **opozīciju** (TP). Tādējādi pirmo reizi tika panākta patiesa parlamentārās demokrātijas uzvara 7.Saeimas darbībā — par Valsts prezidentu tika ievēlēta bezpartijiskā V.Viķe-Freiberga. Gan pozīcija, gan opozīcija spēja saprasties un vienoties jautājumā par to, ka **valstij ir vajadzīgs bezpartijisks prezidents, kurš spēj pirmajā vietā izvirzīt valsts intereses, jo neatrodas partiju ietekmē**. Lūk, kas spēja vienot nesamierināmus pretiniekus — J.Bojāru (LSDSP) un A.Šķēli (TP) — pret LC ricību Valsts prezidenta vēlēšanās. Bet šī vienošanās nespēja realizēties valdošās koalīcijas tapšanā (TP, LC, TB/LNNK).

Valsts prezidente **V.Viķe-Freiberga** ir apņēmības pilna nesamierināties ar to, ka Latvijas politikā valda ar korupciju, bezatbildību un nekompetenci. **“...Korupcija un īpaši nekaunīga korupcija, bezatbildība un nekompetence. Šīs viena nezvēra trīs galvas kavē attīstību un labklājību.”** (Uzvarēja demokrātija, saprāts // “Diena” (25.06.99.). **Tā bija pirmā demokrātijas uzvara pār politisko korupciju 7.Saeimā, uzvara, ko kaldināja pozīcijas un opozīcijas vienotība**. Ja “jāvienojas pret amorālu politiku, tad valsts interešu vārdā mēs esam gatavi vienoties arī ar sociāldemokrātiem” tādā gadījumā, ja LC nebūs izdarījis secinājumus pēc prezidenta vēlēšanām, spriež A.Šķēle (Jūlijā varētu sākties konsultācijas par valdības stabilitāti // “Diena”, 26.06.99.). Tā Valsts prezidenta vēlēšanas negaidīti pavēra ceļu jaunas valdošās koalīcijas (TP, TB/LNNK, LSDSP), tapšanai,

koalīcijas, kas spētu vienoties pret 7.Saeimā pastāvošo politisko korupciju. Vai šī iespēja tiks realizēta? — Daudz kas atkarīgs no partiju līderu politiskās atbildības, viņu spējas vienoties Latvijas nacionālo interešu vārdā.

Varbūt LC politiķi tā arī nespēja saprast, par ko vienojās TP, TB/LNNK, LSDSP. Par to liecina **I.Bērziņa** atziņa "...Arvien skaidrāk redzu, ka TP, kas tik ilgi runāja par principiem, ir gatava nodot visus savus principus un rauties pie varas, neskatoties ne uz ko. **Andrī Šķēlē atriebības kāre gūst virsroku pār veselo saprātu**" (I.Bērziņš, LC valdes loceklis, Saeimas priekšsēdētāja biedrs. Jaunu valdību var izveidot. Bet vai vajag? // "Diena", 1.07.99.). Varbūt I.Bērziņš tā arī nesaprata, ka cīņa pret politisko korupciju ir svarīgs parlamentārās demokrātijas princips, ka LC ar mazākuma koalīcijas (LC, TB/LNNK, JP) veidošanu būtībā grāva parlamentāro demokrātiju 7.Saeimā. Tas pavēra ceļu politiskai korupcijai V.Krištopana valdības veidošanā un darbībā. Līdz ar to LC arvien ātrāk tuvojās savai politiskai krīzei un V.Krištopana valdības krišanai. To nespēja paredzēt arī jaunievēlētā Valsts prezidente V.Viķe-Freiberga. "Patlaban teorētiski nav iemesla, lai šī valdība kļūtu nestabila. Kamēr Saeima turpina izteikt uzticību valdībai, tikmēr prezidentam tur nav ko iejaukties!" (Prezidente neredz iemeslus valdības krišanai // "Diena", 29.06.99.) Vai Valsts prezidenta pienākums ir vērtēt Saeimas un valdības politisko darbību demokrātijas principu un Latvijas nacionālo interešu skatījumā? — **"Kopš es kļūstu par prezidentu, mans pienākums ir pret Latvijas valsti un prezidenta pienākumiem, ne pret kādu citu"** (turpat), spriež V.Viķe-Freiberga. Vai V.Krištopana valdības darbība atbilst Latvijas nacionālajām interesēm? Vai šīs valdības darbības pamatā ir politiski principi vai tikai norunas, vienošanās, līgumi? — Uz šiem jautājumiem meklēja atbildi gan pozīcija (TB/LNNK, LSDSP), gan opozīcija (TP). Notika vienošanās pret LC politisko darbību gan Valsts prezidenta vēlēšanās, gan pēc tam noslēdzot sadarbības līgumu (TP un TB/LNNK). Iestājās dziļa LC politiskā krīze, un V.Krištopana valdība demisionēja (5.07.99.).

Vai TP, TB/LNNK un LSDSP spēs izveidot valdošo koalīciju cīņā pret politisko korupciju? — Spēs, ja vien Latvijas nacionālās intereses, tiks vērtētas augstāk par partiju ideoloģiskiem principiem un programmām. It kā nekas nebūtu noticis, LC grupa (K.Lībane, O.Kehris, I.Bērziņš, A.Gorbunovs) piekrit valdībai, kuras pamatā būs TP, TB/LNNK un LC. Viss teiktais par TP līderi A.Šķēli it kā tiek aizmirsts (LC piekrit trīs lielo partiju valdībai // "Diena", 7.07.99.). Kāpēc līdz pat pēdējam brīdim LC nepiekrita šādai valdošajai koalīcijai? Varbūt tiešām minētā LC politiķu grupa saprata Latvijas ekonomisko rādītāju lejupslīdi un budžeta deficīta problēmu? Varbūt LC tikai kārtējo reizi grib izmantot iespēju palikt pie varas? Varbūt LC ir mainījis savu viedokli par A. Šķēli?

¹ V.Krištopana valdība demisionēja bez 7.Saeimas iejaukšanās.

i) valdošās koalīcijas (TP, LC, TB/LNNK) tapšana. Kāpēc tikai pēc TP un TB/LNNK parakstītās vienošanās LC neiebilst, ka par premjera kandidātu tiek izvirzīts A.Šķēle? — Varbūt LC darba grupas vadītāja K.Lībane tiešām ir sapratusi, ka pienācis īstais laiks A.Šķēlem veidot valdību. “Es ne par ko nepalaistu garām iespēju pastrādāt tik nopietnu reformu valdībā un tik labā komandā ar TP un TB/LNNK” (Šķēlem būs rīcības valdība // “Diena”, 14.07.99.). Līdzīgu atziņu pauž A.Gorbunovs: “Mēs visi esam kļuvuši gudrāki” (turpat). Tikai šī gudrība ir nākusi pārāk vēlu. Bet kurš atbildēs par valsts ekonomisko lejupslīdi? Varbūt LC līderis A.Panteļejevs un ekspremjers V.Krištopans? Gan A.Panteļejevs, gan V.Krištopans gudri klusē. Varbūt viņi tiešām balsos par A.Šķēli Saeimas uzticības balsojumā? — LC ārkārtas konferences lēmumā ir norādīts, “ka nepakļaušanās frakcijas disciplīnai balsojumā par valdības apstiprināšanu nozīmē izslēgšanu no frakcijas” (turpat).

Varbūt ekspremjers V.Krištopans atceras atziņu, ko viņš savulaik teica par A.Šķēli: “...Šis cilvēks nemāk vadīt valsti un valdību” (LC gatavs veidot valdību // “Diena”, 4.10.98.). Līdzīgu viedokli puda ar LC līderis A.Panteļejevs: “Ja TP ir ar mieru atbalstīt Krištopanu premjera amatā, mēs varam runāt”, bet ir “gandrīz neiespējami runāt par LC līdzdalību TP līdera A.Šķēles veidotā valdībā” (turpat). Šis atziņas rādīja LC politiskās darbības virzienu — aizkulišu norunas, solījumi, amatu dalīšana (piesolišana par uzticības balsojumu 7.Saeimā). Līdz ar to sākās LC politiskā krīze, kurai sekoja valdošās koalīcijas (LC, TB/LNNK, JP) sabrukums un V.Krištopana valdības krišana.

Par LC “politisko iniciatīvu” tika maksāta pārāk augsta cena: valsts ekonomiskā lejupslīde, budžeta deficīts, bezdarba pieaugums un valsts pensiju fonda sabrukums. Kurš par to atbildēs? — Lūk, kur bija vajadzīga personiskā politiskā atbildība! Vai premjers A.Šķēle valsts interešu labā drīkstēs atlaist nekompetentu ministru, prasot personisko politisko atbildību? — Varbūt viņš atcerēsies valdības gāšanu (25.07.97.), jo tās iniciatori (LC, TB/LNNK) atrodas valdošajā koalīcijā (TP, LC, TB/LNNK). **Varbūt šo partiju līderi (A.Panteļejevs un M.Grīnblats) līdzīgi kā A.Šķēles iepriekšējā valdībā aizstāvēs savu ministru politisko bezatbildību? Varbūt izmantos izdevību kārtējo reizi gāzt A.Šķēles valdību?**

Varbūt LC kā politisks spēks ir mainījis savu nostāju pēc Valsts prezidenta vēlēšanām un V.Krištopana valdības krišanas? — “Negaidot, kad par savu lēmumu paziņos arī TB/LNNK valde, LC puda atbalstu TP premjera kandidātam (A.Šķēlem. — G.T.) un līdz ar to “tēvzemiešiem” vairs atlika tikai visam piekrist” (Šķēle veidos trīs lielo partiju valdību // “Diena”, 12.07.99.). Tas notika tad, kad TB/LNNK un TP vēl nespēja vienoties “ne par trešo sadarbības partneri, ne par premjera kandidatūru”

(turpat). **Kas tad īsti spēja vienot TP un LC?** — Uzticībai vai politiskas spēles aprēķins? Valsts intereses vai tieksme saglabāt varu? — “LC darba grupas paziņojumā bija norādīts, ka nebūtu pieņemama atkāpšanās no proporcionalitātes principa valdības veidošanā, divām partijām (TB/LNNK un TP. — *G.T.*) vienojoties pret trešo (LC. — *G.T.*), un ka atbildības sadalei jānotiek taisnīgi” (turpat). Tomēr pats galvenais jautājums tika apiets vai noklusēts.

Bet kā ir ar personiskās politiskās atbildības sadali — V.Krištopana valdības un LC politiskās atbildības sadali, ņemot vērā šīs valdības “sasniegumus valsts ekonomikas un finanšu jomā”? Kurš uzņemsies atbildību par politisko korupciju valdošās koalīcijas (LC, TB/LNNK, JP) un V.Krištopana valdības veidošanā, par uzticības balsojumu Saeimā? — Par to tiek klusēts, un **TP līderim A.Šķēlem arī nav dūšas uzdot šos jautājumus, zinot, ka tas var izraisīt kārtējo interesi “par podiem”.** **J.Jurkāns** (TSP) apsveic A.Šķēli ar politisko uzvaru, uzdodot jautājumu: “Un kur ir garantija, ka tie cilvēki (no LC. — *G.T.*), kas ar jums tagad ir kopā, atkal nesāks interesēties par jūsu podiem” (Uzticību gūst Šķēles trešā valdība // “Diena, 17.07.99. Jau tagad par A.Šķēli kā *Ave Lat* grupas īpašnieku daudzi interesējas, sākot ar A.Lembergu (pārstāv tranzītbiznesa intereses. — *G.T.*) un V.Krištopanu un beidzot ar masu mēdijiem. Izvirzās jautājums: “Kāpēc A.Lembergs nespēj veidot attiecības ar premjeru A.Šķēli tā, kā to dara V.Kargins (Parekss banka) — valsts interešu labā? — Tas būtiski apgrūtinās valdības darbu, it sevišķi liela uzņēmumu privatizācijas jomā.

Ventspils mērs A.Lembergs nezina kāpēc nespēj tikties ar premjeru A.Šķēli līdzīgi tam, kā valsts interešu labā darīja Parekss bankas prezidents V.Kargins. Tā vietā A.Lembergs norāda, ka “situācija Latvijas tautsaimniecībā, politiskā situācija valstī un *Ave Lat* koncerta un partijas īpašnieka (domāts premjers A.Šķēle. — *G.T.*) acimredzamie nodomi savas problēmas biznesā kārtot caur valsts maku un mantu nerada uzticību ne varai, ne latam” (Lembergs noliedz rīkojumu par dolāriem // “Diena”, 20.08.99.). Varbūt ir vērts atcerēties M.Montēņa atziņu: **“Ticība otra cilvēka godīgumam ir pietiekami svarīgs apliecinājums paša godīgumam”.** Tomēr, kaut arī ar novēlošanos, ir notikusi A.Šķēles tikšanās ar Ventspils mēru A.Lembergu. Tā bija A.Lemberga iniciatīva. Un tas ir svarīgi. Pirms tam A.Lembergs atzina, ka turpmāk vairs nesponsorēs LC un TB/LNNK (Ventspils uzņēmumi nedoņot naudu Šķēles valdības partijām // “Diena”, 21.07.99.). Pēc tikšanās ar A.Lembergu premjers solīja valdības atbalstu Ventspils pašvaldībai (Premjers Lembergam sola palīdzību Ventspilij // “Diena”, 17.09.99.).

Diezin vai LC līderis A.Panteļejevs pēc V.Krištopana valdības krišanas atceras, ko solīja pirms 7.Saeimas vēlēšanām? — “Es, A.Panteļejevs,

savienības LC priekšsēdētājs, dodu jums šādu ar savu godavārdu apstiprinātu solījumu: 1) es garantēju, ka LC nekad nepiekrītis tādiem politiskiem kompromisiem (arī valdības sastādīšanā), kuru dēļ varētu ciest mūsu valsts stratēģiskie mērķi un latviešu tautas intereses; 2) es un LC nepieļausim... 3) es un LC darīsim visu... 4) es garantēju... 5) es un LC nepieļausim... 6) es garantēju... 7) es iestāšos... Es garantēju, ka LC darīs visu, lai īstenotu tos solījumus Latvijas pilsoņiem, kas doti LC programmā” (Latvijas ceļš // ”Diena”, 2.10.98.). Lūk, ko mums nav pieņemts atcerēties un par ko nav pieņemts runāt — par personisko politisko atbildību. Rietumos šajā gadījumā partija noietu no politiskās skatuves un partijas līderis demisionētu. Bet pie mums — atkal nāk pie varas. Tas radīs nopietnas problēmas gan 7.Saeimā, gan A.Šķēles valdībā. Arī vēlētāji, kuri balsoja par LC, ir personiski atbildīgi. To, lūk, aizmirsa pateikt premjers A.Šķēle, kad politisko spēku vidū neatrada vienotu atbalstu 125 miljonu latu lielam valsts kopējā budžeta finansiālam deficītam (Nav vienota atbalsta budžeta grozījumiem // ”Diena”, 29.07.99.). Latvijas finansu sistēma var sabrukt, bet koalīcijā (TP, TB/LNNK, LC) “nav vienprātīga atbalsta valdības piedāvātās likumpaketes nekavējošai pieņemšanai” (turpat). Un neviens neprasa personisko politisko atbildību no ekspremjieriem (G.Krasta (TB/LNNK) un V.Krištopana (LC)). Vēl vairāk, TB/LNNK atkārtoti izvirzīja G.Krastu kā premjera kandidātu. Mēģināsim saprast, kādas problēmas viņi atstāja mantojumā A.Šķēles valdībai.

j) A.Šķēles valdības mantotās problēmas ministru un partiju līderu personiskās atbildības un valsts interešu skatījumā. Lielākās 7.Saeimā pārstāvētās partijas līderis A.Šķēle kļūst par premjera kandidātu. Viņš atzīst, ka “partijas VALDĪBU veido bez savstarpējām ambīcijām un ultimātiem... Tas ļauj cerēt, ka izdosies iedibināt jaunu politisko kultūru. Uzticība, atvērtība, savstarpēja informētība un solidārā atbildība ir tie principi, kas būs šīs rīcības valdības darbības pamatā” (Valsts prezidente uzaicina Andri Šķēli veidot valdību // ”Diena”, 13.07.99.). **Varbūt LC darba grupas vadītāja K.Lībane ir sapratusi, ka A.Šķēles veidota valdība ir vienīgā izeja no nopietnās valsts krīzes.**

Vai A.Šķēles veidotā valdība tiks galā ar V.Krištopana valdības “atstāto mantojumu”: valsts ekonomiskā lejupslīde, budžeta deficīts [pamatbudžetā — 37,5 milj. latu, fiskālais deficīts — 81 milj. latu (8.07.99.)], sociālā budžeta deficīts — 47,5 milj. latu (13.07.99.)], bezdarba līmenis 10 procenti. Tikai tad, ja valdošās koalīcijas (TP, LC, TB/LNNK) deputāti spēs pacelties līdz valsts interešu izpratnei, ja ministri būs spējīgi uzņemties personisko atbildību un demisionēt, ja nav pa spēkam risināt aktuālas savas nozares problēmas.

Atcerēsimies, ka savā laikā premjers V.Krištopans pasludināja: “...Manis vadītā valdība būs rīcības valdība” (Premjers Jaungada uzrunā sola labāku

rītdienu // "Diena", 2.01.99.). Bet solītais tā arī palika tikai vēlmju līmenī. V.Krištopans nespēja saprast un novērtēt patieso stāvokli valstī, kad optimistiski paziņoja: "...Tikai pēc mūsu darbiem un nevis pēc mūsu vārdiem vēsture spriedīs par šo valdību" (A.Rodins. Kad simt dienas apkārt // "Diena", 5.03.99.). Pēc trim mēnešiem V.Krištopana valdība demisionēja, atstājot valsti smagā ekonomiskā un finansiālā stāvoklī. Lai rastu izeju no šā stāvokļa, A.Šķēles valdībai nāksies risināt vairākas būtiskas problēmas.

j-1) politiskās atbildības problēma. Personiskā politiskā atbildība par pašreizējo stāvokli valstī ir jāuzņemas valdošās koalīcijas (LC, TB/LNNK, JP) partiju līderiem — A.Panteļējevam, M.Grīnblatam, R.Paulam, kā arī ekspremieram V.Krištopanam. Tas nenotika. Ekspremjers V.Krištopans pat nespēja saskatīt nevienu rupju kļūdu savā darbībā un apņēmības pilns seko līdzī savas valdības aizsākto darbu īstenošanai. "**Neredzu nevienu stratēģisku rupju kļūdu, kas būtu pieļauta manas valdības laikā**" (Krištopans Saeimā sekos līdzī aizsākto darbu īstenošanai // "Diena", 16.07.99.). Tikai pēc V.Krištopana valdības krišanas I.Godmanis sāk domāt par to, ko vajadzēja darīt, pirms uzņemties finansu ministra atbildību valsts priekšā: "...Šī ir reize, kad bez aizspriedumiem varu novērtēt to mantojumu, kādu saņēmu, stājoties finansu ministra amatā" (I.Godmanis. Mans mantojums un testaments // "Diena", 21.07.99.) Bet tas taču bija jādara, stājoties amatā! Pretējā gadījumā jāatzīst, ka tādējādi ir izpaudusies nevis personiska politiska atbildība, bet politiska bezatbildība. Tagad A.Šķēles valdības finansu ministram E.Krašņam nākas steidzīgi izvērtēt eksministra I.Godmaņa "mantojumu": "valsts konsolidētais budžets tiks samazināts par 45,55 milj. latu — par 24,45 milj. latu samazināti pamatbudžeta izdevumi, bet par 29 milj. latu — valsts speciālā budžeta izdevumi" (Šā gada plānotais budžeta deficīts // "Diena", 24.07.99.). Šie skaitļi liecina, ka nevar būt ne runa par profesionālu premjera V.Krištopana un finansu ministra I.Godmaņa politisko darbību, kā arī par profesionālu labklājības ministra V.Makarova darbību. Bet nevienam no viņiem neienāca prātā iesniegt atlūgumu, kad TP ierosināja, lai Saeima izsaka neuzticību V.Krištopana valdībai (20.05.99.), kura tomēr pēc dažām nedēļām demisionēja.

Par LC politiskā intelekta un politiskās atbildības līmeni liecina finansu ministra I.Godmaņa teiktais pirms balsojuma par uzticību V.Krištopana valdībai: "Ja cilvēks, kas manā valdībā bija ministra vietnieks (A.Šķēle. — G.T.), var atļauties teikt, ka tagadējā valdība apdraud Latvijas neatkarību, tad šis cilvēks manās acīs paliek ministra vietnieks... Ja valdība noturas, tad mēs gāzam jūsu (TP. — G.T.) Saeimas komisijas vadītājus" (Krištopana valdība atgūst stabilitāti // "Diena", 21.07.99.).

Kad tika veidota jauna valdošā koalīcija, TP un TB/LNNK aizmirsa A.Šķēles izteikto atziņu par LC: "...LC ir darbojusies kā partija, kas allaž spējusi visas lietas izgrozīt tā, ka vienmēr palikusi jebkurā valdībā

un jebkurā koalīcijā, kā ļoti rafinēti un rūdīti politiķi, kas ir spējīgi ļoti ātri piemēroties situācijai..." (A.Šķēle. LC vienmēr spējis izgrozīties // "Diena", 20.05.99.). Tik tiešām, pēc partijas politiskās krīzes un V.Krištopana valdības krišanas, LC atkal atrodas valdošajā koalīcijā (TP, TB/LNNK, LC) uz vienlīdzības principiem. Taču, raugoties no politisko partiju atbildības viedokļa, valdošo koalīciju vajadzētu veidot TP, TB/LNNK un LSDSP. Patlaban 7.Saeimas politiskajā darbībā ideoloģijām nav būtiskas nozīmes. Politika personiskā atbildība kļūst par pašu nopietnāko A.Šķēles veidotās valdības problēmu. Runa ir par valdošās koalīcijas partiju līderiem — A.Šķēli, A.Panteļejevu un M.Grīnblatu. Vai viņi spēs rast kompromisu valsts interešu izpratnes veidošanā, distancējoties no savu partiju programmām?

j-2) tautas nabadzība, bezdarbs, pensionāru stāvoklis un noziedzība veido vienotu svarīgu politisko problēmu kopumu ceļā uz ES un NATO. Tieši šeit rodas vislielākās briesmas, kas apdraud latviešu tautas izdzīvošanu savā etniskajā dzimtenē. G.Krasta un V.Krištopana valdības radīja vislielākos draudus latviešu tautas izdzīvošanai. Bet A.Šķēles veidotajai valdībai būs ierobežotas iespējas, lai šos draudus novērstu. Ekspremjeru G.Krasta un V.Krištopana "mantojums" kā smaga nasta gulstas uz tautas pleciem.

LC un V.Krištopana valdības politiskais un ekonomiskais mantojums var izraisīt jaunu valdības krīzi. Uz tautas pleciem gulsies nepopulāri, smagi politiski lēmumi, lai izvestu valsti no krīzes. Ko jaunu spēs radīt LC kā politiskā partija un tās ministri A.Šķēles valdībā, kā arī partijas 21 deputāts 7.Saeimā? Turklāt **"var gadīties, ka, sasniedzot bezdeficīta budžeta sliekšni, atjaunosies tranzītnieku mēģinājumi pārņemt kontrolē Saeimas balsojumus — sevišķi, ja vēl arvien nebūs pabeigts privatizācijas process"** (I.Ostrovskā, politoloģe. Politiskā Latvija: pateiktais un noklusētais // "Diena", 24.07.99.).

Patlaban situācija ir līdzīga tai, kad 1995.gada beigās Valsts prezidents G.Ulmanis uzaicināja bezpartejisko A.Šķēli veidot valdību. Bet, kad situācija valstī uzlabojās un tika sasniegts bezdeficīta budžets, ar LC iniciatīvu gāza A.Šķēles valdību.

Nedrīkst aizmirst, ka patiesi īsta demokrātija balstās uz valstsvīru un politiķu personisko atbildību. **Atbildība nevar būt kolektīva. Kolektīva var būt darbība, rīcība u.t.jpr., respektīvi, partijas un valsts institūciju darbība,** balstīta uz partiju līderu un valstsvīru personisko atbildību. Bet LC darbības pamatā ir kolektīvisma princips un līdz ar to brūk demokrātijas garīgais balsts — valstsvīru un politiķu personiskā atbildība.

Tāpat pastāv potenciāla iespēja gāzt A.Šķēles valdību, izmantojot to pašu scenāriju ko 1997.gada jūlijā. Tad valdību gāza tās partijas (LC, TB/LNNK), kuras patlaban ietilpst valdošajā koalīcijā (TP, LC, TB/LNNK).

Šajā skatījumā politiski stabilāka, lai cik tas paradoksāli izklausītos, būtu cita valdošā koalīcija (TP, TB/LNNK, LSDSP). Sociāldemokrāti ir pauduši krietni augstāku politisko atbildību salīdzinājumā ar LC iepriekšējā mazākumvaldības koalīcijā.

j-3) valdošās koalīcijas (TP, TB/LNNK, LC) un A.Šķēles veidotās valdības politiskā intelekta, politiskās kultūras un personiskās atbildības līmenis. Vai šī valdība spēs saprast un realizēt Latvijas nacionālās intereses tādās jomās kā valsts drošība un neatkarība, tautas labklājība un latviešu tautas izdzīvošana, sabiedrības integrācija un nepilsoņu naturalizācija?

Pirmkārt, līdz šim neviens politiskais spēks, kas bija iepriekšējās valdošās koalīcijas (LC, TB/LNNK, JP + LSDSP atbalsts) sastāvā, nav spējis uzņemties politisko atbildību par stāvokli valstī pēc V.Krištopana valdības krišanas. LC un TB/LNNK atkal ir pie varas jaunizveidotajā koalīcijā (TP, TB/LNNK, LC). **Atcerēsimies, ka 27.11.98. LC un TB/LNNK, kā arī LSDSP balsoja par uzticību V.Krištopana veidotajai valdībai, bet 16.07.99. LC un TB/LNNK balsoja par uzticību A.Šķēles valdībai.** Lūk, tāds ir rezultāts, kad personiskās atbildības vietā valda kolektīvā atbildība. "Kur visi domā vienādi, tur nedomā neviens" (Hēgelis). Deputātu un partijas biedru vietā nereti sprieda un lēmumus pieņēma partiju līderi vai šaurs uzticīgu cilvēku loks, paužot kolektīvo gribu "Mēs".

Otrkārt, politisko spēku pārgrupēšanās (LC, TB/LNNK, JP + LSDSP → TP, LC, TB/LNNK) pati par sevi negarantēs valsts augšupeju. Vai A.Šķēles veidotā valdība var pretendēt uz profesionālas valdības statusu? **Ministram ir jābūt speciālistam savā nozarē, bet ne tikai partijas biedram.** A.Gorbunovs (LC) no vides un reģionālās attīstības ministra kļūst par satiksmes ministru. Ārsts R.Jurdžs (TB/LNNK) no iekšlietu ministra kļūst par labklājības ministru. Vēstures skolotājs V.Makarovs (TB/LNNK) no labklājības ministra kļūst par ekonomikas ministru. Kāda var būt runa par personisko politisko atbildību, ja V.Makarovs pieļāva pensiju fonda sabrukumu (50 milj. latu deficītu)? — **Personiski atbildīgs cilvēks jau sen būtu demisionējis.** Šaubas par A.Šķēles valdības profesionalitāti māj arī šīs grāmatas autoru, jo tās sastāvu noteica nevis premjers, bet gan partijas.

Treškārt, nav ko cerēt, ka kāds no LC vai TB/LNNK ministriem spētu demisionēt pēc paša iniciatīvas, balstoties uz personisko politisko atbildību. Uztrauc J.Deruma (bijušā TB/LNNK valdes locekļa) atziņa par 7.Saeimu: "Daži vārdi par tautas kalpu morāli. Lielais vairums tie ir cilvēki bez principiem. Atzīsim, ka parlamentā pozīcijai un opozīcijai ir atšķirīgi uzdevumi, tomēr pārsteidzoša ir daudzu deputātu viedokļu diametrālā maiņa, atrodoties pozīcijā vai opozīcijā. Kas vakar bija labs, pēkšņi ir slikti un otrādi" (J.Derums, TB/LNNK. Krēslu pārbīdīšana varas koridoros // "Diena", 23.07.99.).

Ja LC pozīcijā (LC, TB/LNNK, JP) trūka partijas līderu personiskās politiskās atbildības un tā rezultātā sabruka valdošā koalīcija un krita V.Krištopana valdība, tad kādas garantijas, ka šī personiskā atbildība izpaudīsies citas valdošās koalīcijas (TP, TB/LNNK, LC) sastāvā?! — Uz šo jautājumu atbildi dod A.Šķēles valdības darbība.

A.Šķēles valdības pirmie soļi liecina, ka **arī tagad ir neaizskaramie un neaizstājāmie ministri**, kāds savā laikā bija satiksmes ministrs V.Krištopans (LC). Turklāt partijām ir atšķirīgas intereses. Tas izpaudās valdības balsojumā par Latvijas kuģniecības (LK) privatizācijas pamatprincipiem. Ekonomikas ministrs V.Makarovs (TB/LNNK) — pēc profesijas vēstures skolotājs — neatbalsta valdības projektu, kurā paredzēts, ka LK privatizācijas kontrolpakete — 51% akcija — tiek atdota ārzemju investoram. **Vai tā ir patriotisma izpausme?** Varbūt TB/LNNK lobē Ventspils uzņēmumu intereses, “ņemot vērā, ka tajā pusē milzīgais uzkrāto sertifikātu apjoms varētu radīt interesi LK par sertifikātiem”? (Pretrunas var plōsīt arī Šķēles valdību // “Diena, 13.08.99.). Rodas šaubas par ekonomikas ministra V.Makarova profesionalitāti, jo viņš nespēja izvirzīt tādus problēmas risinājumus, kuri gūtu valdības vairākuma atbalstu.

Diezin vai premjers A.Šķēle drīkstēs atlaist ekonomikas ministru V.Makarovu. — “Ja kādam var pārmett profesionalitātes un pieredzes trūkumu, manuprāt, Makarovs (kuram trūkst ekonomiskās un finanšu izglītības. — *G.T.*) šajā rindā ir pēdējais. Ja Šķēles kungs pirms viņa atlaistu 14 ministrus, tad varētu saprast, bet, **ja, ar Makarovu gribētu sākt, tad tur jau jābūt trakam**” (turpat), spriež TB/LNNK priekšsēdis M.Grīnblats. Gan partija, gan tās līderis M.Grīnblats jau ir aizmirsuši, ka tieši V.Makarovs ir personiski politiski atbildīgs vēlētajū priekšā par sociālā budžeta sabrukumu. V.Makarovs nespēja uzņemties personisko politisko atbildību un demisionēt. Līdz ar to arī A.Šķēles personiskā politiskā atbildība tiek aizstāta ar partijas kolektīvo atbildību par ministru darbu. LC līderis A.Panteļejevs cer, ka A.Šķēle neuzņemsies personisko politisko atbildību: **“...Šķiet, ka viņš nešķaidīsies, vienu vai otru ministru atlaižot, kas stabilitātei par labu nenāktu”** (turpat).

Tātad A.Šķēles veidotajai valdībai atkal tiek uzspiesta partiju kolektīvā atbildība par ministru darbu, lai premjers nevarētu prasīt no katra ministra personisko politisko atbildību valsts nacionālo interešu skatījumā.

Ceturtkārt, runa ir par Valsts prezidenta un Ministru prezidenta personisko politisko atbildību. Izvirzās jautājums: ar ko politiskās atbildības jomā premjers A.Šķēle (1996) atšķiras no premjera A.Šķēles (1999.). Ar ko atšķiras Valsts prezidents G.Ūlmanis un Valsts prezidente V.Viķe-Freiberga? Vai A.Šķēle spēs pārvarēt partiju kolektīvo bezatbildību?

A.Šķēle tagad ir premjers un TP līderis. Vai viņš spēj politiskajā darbībā realizēt personiskās atbildības principu? — Būs jāpārvar kolektīvās atbildības bezatbildība.

Ekspremjers V.Krištopans aicina Latvijas partijas atbrīvoties no parazītiem — tā saucamajiem pelēkiem kardināliem, kuru “izdarības ir viens no cēloņiem biežajām valdības maiņām un partiju zemajai autoritātei sabiedrībā” (V.Krištopans, 7.Saeimas deputāts, LC valdes loceklis. Latvijas partijas jāatbrīvo no parazītiem // “Diena”, 24.09.99.). Kas tad ir šie parazīti? Varbūt runa ir par partiju finansētājiem kārtējās Saeimas vēlēšanu kampaņā, ar kuras palīdzību arī V.Krištopans kļuva par Saeimas deputātu un premjerministru? Izrādās, ka pašas partijas šos pelēkos kardinālus iecēlušas “labi atalgotos amatos”, bet šie “parazīti nekaunas padarīt partiju par savu vajadzību apkalpotāju. Tie rīkojas ārkārtīgi pašpārliecināti, jo ne par ko neatbild — ne par viņu uzspiesto politisko lēmumu sekām, ne par pašu pārvaldīto uzņēmumu neveiksmēm” (turpat). Varbūt tie ir valsts pilnvarnieki privatizējamās uzņēmumos, kurus par katru cenu partijas centās izvirzīt ienesīgos amatos.

Tātad ir izvirzīta problēma, bet trūkst šīs problēmas risinājuma. “Šobrīd valdošie tikumi ir dziļi iesakņojušies, taču šī bezkaunīgā parazītu varza nebūs ilgi pie varas,” pārliecināti spriež V.Krištopans. Pie varas būs gudrāki cilvēki, tādi, kas nav sakompromitējušies un kas izmēzīs Latvijas “politiskos staļļus¹”, kuros mitinās arī pats V.Krištopans un kuri tika veidoti ar viņa aktīvu līdzdalību. Tieši premjers A.Šķēle (6.Saeima) sāka mēzt šos “politiskos staļļus”, bet tam aktīvi pretojās LC līderi — V.Birkavs, A.Panteļejevs, gāžot valdību. **Rodas šaubas, vai premjers A.Šķēle tagad uzdrīkstēsies sākt tīrīt šos “politiskos staļļus” valdības līmenī, t.i., atlaist neprofesionālus ministrus, kurus izvirzījušas partijas.**

Ko darīt? — Pirmkārt, būtu jāatzīst, ka šos “politiskos staļļus” veidoja paši politiķi, balstoties uz kolektīvisma principa. **Otrkārt**, šos “politiskos staļļus” acīmredzot var izmēzt tikai ar pašu politiķu personisko atbildību. **Treškārt**, vajadzīga visas tautas un it īpaši politiķu politiskā intelekta un politiskā līmeņa celšana, kā arī personiskās atbildības veidošana un audzināšana. Padomjlaika kolektīvisms un kolektīvā bezatbildība radīja partiju vietā šos “politiskos staļļus”. **Ceturtkārt**, tikai valdošās koalīcijas (TP, LC, TB/LNNK) partiju līderi var sākt savu “politisko staļļu” izmēšanu. Cita ceļa nav. Par nožēlošanu V.Krištopana iniciatīva ir nākusi pārāk vēlu. Turklāt to nebūs tik vienkārši izdarīt, jo runa ir par cilvēku dvēseļu pārveidošanu un audzināšanu, kas patlaban veido vienu no svarīgākajiem postsociālistiskās demokrātijas uzdevumiem.

Vai A.Panteļejevs, V.Krištopans un citas LC “lokomotīves” spēs iekļauties valdošās koalīcijas darbā, lai “vilktu” pareizā valsts nacionālo interešu virzienā? — Patlaban tas nav jūtams? Par to liecina A.Šķēles valdības 100 darba dienas (A.Šķēle. Neapstāties nozīmē uzņemties atbildību // “Diena”, 23.10.99.).

¹ Stallis — zirgu kūts, kuru apkalpo staļļu puisis.

NOBEIGUMA VIETĀ

*Vara pār sevi ir augstākā vara.
(Imperare sibi maximum imperarum est.)
Seneka¹*

*No nekā nekas nerodas. (Nihil de nihilo fit.)
Tits Lukrēcijs²*

No nekā politikā tiešām nekas jauns nevar rasties. Vēstures un tagadnes izpratnes centieni virza uz priekšu demokrātiju, kuras pamatā ir politiskā atbildība, balstīta uz vēstures izpratni un demokrātiskas politikas principiem. **Liela nozīme ir partiju līderu personiskai atbildībai valdības veidošanas procesā.**

Vai var saistīt politikas zinātņi (teoriju) ar praktisko politisko darbību? Varbūt tās ir divas dažādas lietas? — **Politika galvenokārt ir praktiķu darbības lauks, bet politikas zinātne — analītiķu (teorētiķu. — G. T.), kuri pa lielākai daļai nav saistīti ar politisko cīņu un politisko spēli.** Dzīve, it sevišķi politikas jomā, negaida; zinātne, tieši otrādi, prasa laiku un vērojumu no ārpuses. **Politiskajā dzīvē neaizvietojama ir ātra reakcija, intuīcija, spēja riskēt. Politika ir iespēju māksla, bet politikas zinātne cenšas notikumu haosā, vēlēšanu burzmā, pieņemto lēmumu summā ieraudzīt stabilas tendences...** Zinātnieka novēlošanās ir izskaidrojama un pat dabiska, bet politiķa novēlošanās ir nāvei līdzīga (смерти подобно). Politoloģijai ir lielas iespējas kļūt par zinātņi, kuru veido sakrātā politiskā pieredze un ierobežotā politikas darbības iespēja nākotnē” (Г.А.Белов. Политология. М., 1997. — С. 82-83).

Autora mēģinājums saistīt politoloģiju ar 6. un 7. Saeimas un Ministru kabinetu politisko darbību ir vērstis konkrēta uzdevuma un mērķa virzienā. Runa ir par politiskā intelekta, politiskās kultūras un atbildības veidošanu, attīstību un audzināšanu demokrātijas garā, balstoties uz vēstures un šodienas notikumu izpratni, kā arī uz demokrātijas principiem.

Autors centās radīt nevis kārtējo mācību grāmatu vai mācību līdzekli, bet gan iezīmēt ceļu politiskā intelekta, politiskās kultūras un atbildības

¹ Seneka. Vēstules, CXIII, 30.

² Lukrēcijs T. Par lietu dabu, I, 149. Lukrēcijs (Titus Lucretius Carus, ap 99.-55.g. pirms Kristus) Tits, romiešu dzejnieks, filozofs, materiālists, atomisma piekritējs.

veidošanai augstskolā, kā arī patstāvīgi. Runa ir par specifisku pārejas posmu no padomjlaiku izglītības sistēmas uz demokrātiskas politiskās izglītības sistēmu atbilstoši Eiropas Savienības politiskās izglītības principiem un mērķiem. Par šo specifisko pārejas posmu raksta **I.Blūma**¹: “Tagad studenti skatās, lai var mācīties to, kas nepieciešams. Dažkārt ir sajūta, ka pasniedzēja attieksme ir tāda, kā agrāk sliktā nozīmē bija studentiem — ka tik novilkt laiku. Pasniedzēji mēģina mainīties, bet ņem septiņdesmito gadu sākumā izdotu grāmatu angļu valodā, kur, lekciju lasot, jāvelk ar pirkstu līdzi, jo — ja pirksts pazudis, nevarēs atrast, kur tas bija. Tas ir skumji. Bet varu saprast, jo tas ir sarežģīti” (Kāpēc nedarīt, ja var izdarīt // “Diena”, 31.08.99.).

Autors izvēlējās citu ceļu — atteicās mācīt filozofiju² un politoloģiju. Un tad priekšā paveras pats grūtākais ceļš gan pasniedzējam, gan studentam: **VEIDŌT UN AUDZINĀT INTELEKTU, KULTŪRU UN ATBILDĪBU FILOZOFIJAS UN POLITIKAS JOMĀ**. Šī grāmata iecerēta arī kā **ceļrādītis politiķiem un valstsvīriem Saeimā un Ministru kabinetā** apzinātai un mērķtiecīgai pārejai no šodienas pēcpadomju demokrātijas uz Eiropas Savienības demokrātiju. Tādēļ patlaban ir svarīgi šo pārejas posmu politiskajā darbībā Latvijā izprast kā **inovāciju**³. Runa ir par pašas politiskās darbības pārvērtību, par politiskās darbības reformu. Bet inovācija politiskajā darbībā valsts institūcijās, politiskajās partijās, sabiedriskajās organizācijās un politiskajās kustībās visupirms ir tāda politiskā intelekta veidošana un audzināšana, kurš balstās uz dziļu postsociālistiskās demokrātijas izpratni konkrēta politiķa un valstsvīra dvēselē un darbībā. Līdz ar to grāmatas I daļa “Politoloģijas pamati” aptver arī konkrētu partiju, politiķu un valstsvīru darbību personiskās atbildības un demokrātijas principu skatījumā.

Varbūt tiešām **“šodienas valdības un Saeimas mazpieredzējušie politiķi visumā ir sasnieguši ne profesionālas aktīvas politikas, bet tikai reaģējošas vieglpolitikas līmeni”** (Bluķis Uldis, bijušais darbinieks Latvijas pārstāvniecībā ANO. Latvijas drošības un NATO attīstības iespējas

¹ **Blūma** Ingrida — Hansabankas prezidente. Viņa mācījās padomjlaikā Latvijas Universitātē un pēcpadomju laikā turpināja izglītību gan Latvijā, gan arī Rietumos.

² Tauriņš G. Vēstures filozofija. R., 1996.

³ **Inovācija** (lat. *innovatio* — atjaunošana (novatorisms), pārmaiņa, pārvērtība): 1) atjaunošanas pārmaiņu norise (gaita) vai tās rezultāts (iznākums); 2) īpašs termins politikā un politikas zinātnē, lai apzīmētu politisko institūciju darbības pārmaiņas vai reformas, kā arī valsts politiskās darbības saturiskās izmaiņas (Im besonderen im politischen und politikwissenschaftlichen Sprachgebrauch die Bezeichnung für eine politisches Reform von Institutionen, Vorgängen oder von Inhalten der Staatstätigkeit. Die Reform kann Ergebnis gezielter hausgemachter Steuerung oder Resultat eines Diffusionsprozesses sein (M.G.Schmidt. Wörterbuch zur Politik, S.427).

// "Diena", 21.09.99.). Runa ir par atšķirību starp profesionālu politiku un reaģējošu postsociālistisko demokrātiju Latvijā.

Latvijas postsociālistiskajā demokrātijā **trūkst profesionālu politiķu**. Patlaban tas izpaužas 7.Saeimas un Ministru kabineta politiskajā darbībā:

a) **valdošās koalīcijas (LC, TB/LNNK, JP + LSDSP atbalsts) politiskā krīze un V.Krištopana valdības krišana (5.07.99.);**

b) **milzīgs personiskās politiskās atbildības deficīts partijas līderu un valstsvīru vidū;**

c) **partiju kolektīvisms un kolektīvā atbildība "Mēs" rada personiskās atbildības deficītu valsts politikas līmenī;**

d) **trūkst tādas stratēģiskas politiskās līnijas valdošajā koalīcijā un valdībā, kura balstītos uz premjera un partiju līderu personisko atbildību un kompromisu valsts nacionālo interešu vārdā;**

e) **valdošās koalīcijas partiju līderi nespēj distancēties no savām programmatiskajām nostājām, lai veidotu valsts stratēģiskās politikas līniju;**

f) **nereti pozīcijas partija darbojas opozīcijā vai arī nedara neko;**

g) **trūkst aktīvas profesionālas politikas gan partiju, gan 7.Saeimas un valdības līmenī.** Patlaban politika ir spējīga tikai reaģēt uz Eiropas Savienības aizrādījumiem vai Krievijas kritiku nepilsoņu jautājumā. Saeimas komisiju politiski neprofesionālā darbība (G-24 kredīts, Latvenergo 3 miljonu lieta, tagad ir izveidota arī pedofilijas lietas komisija) liecina par deputātu politiskā intelekta, politiskās atbildības līmeni.

Ko darīt? — Vispirms apzināties un saprast postsociālistiskās demokrātijas trūkumus, lai apzināti veidotu inovatīvu politiku pārejai uz Eiropas Savienības demokrātiju. To palīdzēs realizēt valsts līmeņa politiskās izglītības sistēma. **Latvijā ir vajadzīgs neatkarīgs politikas analīzes centrs.**

Priekšmetu un vietvārdu rādītājs

- Absentisms** — 103
Adekvāts — 102
Alianse — 266
Algoritms — 23
Ambīcija — 164
Aneksija — 221
Antagonisms — 172
Antipodi — 44
Antisemītisms — 77, 118
Apātija — 243
Apvienoto Nāciju Organizācija (ANO) — 212
Arēna — 140
Arodbiedrība — 179
Atbildība — 293
Atbildība
    (politiskā) — 51, 97, 152, 154, 159, 186, 279, 308—333
    kolektīvā — 152, 161, 163-166, 269, 278, 293, 308—333
    personiskā — 161, 269—270, 276, 278, 293, 308—333
Atribūts — 26
Attiecības ar Krieviju — 266
Audzināšana (politiskā)
Autonomija — 128
    autonoms — 128
Autoritārisms — 122—125
autokrātija — 125

Bībele — 206
Birokrāts — 35
    birokrātisms — 35
Brīvība — 51, 99, 129
    brīvības ideja — 68
    garīgā — 98
    politiskā — 71—73, 129
    ticības — 99

Citadele — 104

Čeka (VDK) un “čekas maisi” — 117, 151, 160
    čekists — 175

Darbība — 136
    politiskā darbība — 158—159
    politiskās darbības mērķis — 181—182
    politiskās darbības stadijas — 213—218
Deklarācija — 109
Demokrātija — 125—135; 176
    demokrātiska apziņa — 253—254
    kritēriji — 248—249, 250
    principi — 11, 132
    process — 132
    vēsturiskās formas:
        postsociālistiskā — 257, 278, 300
        sociālistiska — 253—254
    parlamentāra demokrātija — 184
    politisks režīms — 126, 129
    demokrātija beidzas — 189—190
    demokrātijas paradokss — 271
    demokrātijas trūkumi — 133—134
Demonstrācija — 204
Deputāts — 131
Despotisms — 124
Destrukcija — 133
    destruktīvs — 133
Deviācija — 187, 188—190
Diskusijas princips — 260—262
Diverģence — 61
Diktatūra — 57
Doktrīna — 37
Dominēt — 26
Dzīves līmenis — 52
Džeimstaunas fonds — 173

Eiropas kultūra — 262—263
Eiropas Padome (Council of Europe) — 249

- Eiropas politika — 264—265
 Eiropas propaganda — 260—264
 Eiropeskā apziņa — 264—265
 Eiropeskā dimensija — 267—268
 Eiropeskā identitāte — 250, 264—265
 Eiropas Savienība — 6, 7, 246—250
 Eiropas standarts — 250—265
 Eiropas Padome (European Council) — 7
 Eiropas Parlaments (European Parliament) — 46
 Elite — 35
     elitāra valdīšana — 41
     ekonomiskā — 35
     ideoloģiskā — 34
     ierēdnieciskā — 35
     politiskā — 33
     valdošā — 32, 33, 35, 36
 Eksistence — 26
 Eksploatācija — 110, 115
 Elektorāts — 100
 Enerģētika — 131
 Evolūcija — 183
 Etnoss — 61

Fašisms — 113, 118—119

Genocīds — 116—117
 (etnocīds)
 Gestapo — 117
 Ģeopolitika — 119

Harisma — 171
     harismātisks — 171
 Humānisms — 65
 Hunta — 123

Ideāls — 132, 147
 Identificēt — 263
 Ideoloģija — 8, 37, 38
     idejiski politiskā strāva — 146—148
     politikas ideoloģija — 8, 37, 85, 87

 Ilūzija — 155
 Imitācija — 315
 Imperiālisms — 76
 Inerts (inertums) — 273
 Informācija — 213
 Informācijas aģentūra — 213
 Inovācija — 335
     inovatīvas attīstības politika — 335
 Instinkts — 274
 Institūcija (politiskā) — 83
 Institūts — 83
 Integrācija — 240
     sabiedrības integrācija — 257
 Intereses — 11, 139, 141
     politiskās intereses — 139
     Latvijas nacionālās intereses — 11—12, 104—106, 148, 151, 182, 184—185, 257, 286
     nacionālās intereses — 11, 82, 256
 Internacionālisms — 80, 81, 241
 Investīcijas — 31
 Isteblīšments — 36,
 Izpildvara — 27, 30, 93—94, 108, 134

Karš — 198—203
 ASV militārā akcija Irākā — 200—202
 Kolaboracionists — 230
 Kolaboracionisms — 230
 Kolektīvs — 270
 Kolektīvisms — 208, 269—270
 Koncerns — 53
 (starptautiskie monopoli)
 Kompromiss — 127, 143—144, 207—208
 Komunisms (marksisms-ļeņinisms) — 55-58, 121
     pamatidejas — 56-57, 121
     celtniecība Padomju Savienībā — 118
 Konfesija — 79
 Konformisms — 187
 Konjunktūra — 138

- Konsekvents — 110
     konsekvence — 110
 Konsenss — 49, 211—212
     sociālpolitisks — 212
 Konservatīvisms — 39—45
     pamatprincipi — 40—42
     neokonservatīvisms — 42—44
 Konsolidācija — 62
 Konstelācija — 321
 Konstitūcija — 255, 319
     Satversme — 184, 203, 255, 308
 Kooperācija — 262
     kooperatīvā kustība — 262
 Korupcija — 117
     politiskā — 177, 322—326
     ekonomiskā — 197
     Latvijā — 197
 Kritika — 283
 Kults — 114
     vadoņa kults — 115—117
 “Kurzemes katls” — 34
 (Kurzemes cietoksnis)
 Kvota — 103

Latvijas nacionālā ideja — 66—73
 Latvijas valsts un latviešu nācijas tapšana (1918) — 66—73
 Latvijas (1934.g.15.maija) notikumi — 232—233
 Latvijas (1939—1940) notikumi — 209, 219—238
     Latvijas okupācija (sociālistiskā revolūcija?) — 209, 219—238
 Latvijas nacionālās intereses — 251, 256—257, 281, 282
 Latvijas politiskā prioritāte — 240
 Latviešu strēlnieki — 70
     boļševiki — 70
     boļševiku pretinieki — 70
 Liberālisms — 46—50
     pamatprincipi — 47—49
     klasiskais — 48—49
     neoliberālisms — 49—50
 Libido — 279
 Līderis — 269—270
     politikā — 170, 269—289
 Līdzdalība politikā — 239—259
     līdzdalības formas — 243
 Likumdevēju (likumdošanas) vara — 27—29, 30—33
 Lobisms — 33
     lobists — 33
 Lokāls —

Maģija (maģisks) — 260
 Mafija — 197
 Mandāts — 99
 Manifestācija — 216
 Manifests — 216
 Manipulācija — 134
 Marksisms — 187, 190—191, 205
 Mažoritārs — 101
 Mēdijs — 213
     masu mēdiji — 131, 213
     (sabiedrības saziņas līdzekļi)
 Mītiņš — 145, 204

Nācija — 59—62, 63, 79—80, 265
     kultūrācija — 75
     valsts nācija — 75
     politiskā nācija — 51
 Nacionālā identitāte — 264—265
 Nacionālās intereses
 (Latvijas nacionālās intereses) — 11—12, 104—105, 125, 127, 140, 163—166
 Nacionālisms — 8, 59—82,
     vēsturiskās formas — 8, 62,
     apgaismības — 63, 77
     integrālais — 75—76
     mūsdienu 79
 Nacionālsociālisms — 77, 119
 NATO — 266
 Nepilsoņu jautājums Latvijā — 8, 93—96, 130, 164, 173, 186

naturalizācija — 9, 163—164, 187
Nomenklatūra — 114
Nonsens — 169
Novatorisms — 44
Objekts — 137
politiskās darbības objekti — 137
Ohlokrātija — 133
Okupācija — 221
    militāra — 221, 226
Opozīcija — 111, 114, 174
Pacifisms — 179
    pacifists — 179
Pagānisms — 67
Pakts — 222
    Molotova-Ribentropa — 222—223,
    228, 236—237
Paradokss — 115
    “muļķa-gudrā” paradokss — 161—
    162
    paradoksāls — 115
Parīzes Komūna — 189
Parlaments — 49, 184,
    parlamentārā demokrātija — 143,
    170, 184
    parlamentārā opozīcija — 170, 271,
    297—198, 314—315
    parlamentārā pozīcija — 111, 117,
    271, 297—298, 314—315
    parlamentārisms — 169, 185
    Saeima — 100, 102, 184, 272, 320
Partikulārs — 128
    partikulārisms — 60, 128
Partija — 87
    intereses — 182, 211, 313
    politiskā — 87, 141—142
    politisko partiju tipi — 165—167
Pasaules vēsture — 254
Patiesība — 4
    zinātniska — 4
    politiska (demokrātiska) — 4

Patriotisms — 64
Pauperisms — 253
    pauperizācija — 253
    paupers — 253
Peru — 192
Pikets — 204
Plebiscīts — 64
    plebiscitārs — 64
Plurālisms — 128, 259
Polemika (diskusija) — 260—263
Politika — 13, 15—20, 90
    demokrātiska — 240, 257
    politiskā atbildība — 70, 152—154,
    289
    politiskā audzināšana — 239—242
    politiskā darbība — 90, 91, 108—
    109, 136—138, 158—159
    politiskās darbības kultūra — 205—
    212
    politiskās darbības stadijas — 213—
    218
    politiskās darbības subjekti un
    objekti — 137, 181
    politiskā ideoloģija — 37, 147
    politiskā izglītība (principi) — 12,
    131, 260—263
    politiskās izglītības pamatlikumi —
    261
    politiskā ideja — 173
    politiskā identitāte — 264—265
    politiskā korupcija — 322—326
    politiskā partija — 141—177
    politiskais plurālisms — 249
    politiskā socializācija — 239—242
    politisks process — 213
    politika un reliģija — 98
    politiskā prioritāte — 208, 209
    politiskā vara — 26—36
    politiskās varas funkcija — 30
    politiskais taisnīgums — 25
    politiskā sistēma (sabiedrības) —
    83—106

- politikas saprašana — 14—20, 206
 politiskās varas subjekti — 33
 politikas zināšana — 180—190, 210—210
 Politoloģija — 7, 13, 14, 15, 22—25
   struktūra — 14—15, 21—22
   politikas filozofija — 7, 24, 25, 39
   politiskā socioloģija — 15
   politiskā psiholoģija — 15
 Postsociālisms (postkomunisms, pēcpadomju) — 156
 Postsociālistiskā demokrātija — 308—333
 Postsociālistiskā valsts — 184
 Prasība (politiskā) — 139
 Preference — 103
 Premjers — 283—284
   politiskā atbildība — 189
 Prioritāte — 133
 Proletariāts — 57
   proletariāta diktatūra — 52, 57
 Protekcija — 49
   protekcionisms — 49
Referendums — 130, 215—216
 Reforma — 41, 183
   reformu politika — 41
 Reiganisms (reigonomika) — 44
 Reitings — 154
 Rēvizija — 49
 Revolūcija — 190, 191
   revolūcionāras pārmaiņas — 183
   sociālistiskā — 110, 190—191
 Režims — 107
Sabiedrība — 14—20, 83—85
   sabiedrības integrācija — 240
   sabiedriskā kustība — 143
   sabiedriskās organizācijas — 89, 178—179
   sabiedriski ekonomiskā formācija — 110
 Sabotāža — 243
 Saprāšana — 23, 253—254, 258
 Sociāldarvinisms — 77
 Sociāldemokrātija (demokrātiskais sociālisms) — 51—54
   sociāldemokrātijas principi — 51—52
 Sociāli politiskā elite — 33
 Solidaritāte — 51
 Staļinisms — 120—121
 Strāva (strāvojums) politikā — 146—147
 Streiks — 205
 SS (SD, SA) — 119
 Subjekts — 32, 137
   politiskās darbības subjekts — 137—180
 Sublimācija — 279
 Suverenitāte — 39
   valsts suverenitāte — 29
 Šantāža — 116
   šantāžists — 116
 Šiisms un sunnisms — 201
 Šovinisms — 241
Taisnīgums (politisks) — 50, 221
 Tauta — 61
   tautas labklājība — 246
 Tautas fronte — 180
   Latvijas Tautas fronte — 180
 Tautas Padome (Latvijas) — 72
 Tautība — 62
 Teokrātija — 40
 Terorisms — 44, 45, 192—198
   starptautiskais — 193
   terorists — 45
   terorisms Krievijā — 194
   terorisms Latvijā — 195—197
   terorisma grupējumi pasaulē — 198
 Ticība — 17
 Tiesu vara — 27, 49, 129, 132, 135

- Tolerance — 242
Totalitārisms — 112—121
    totalitārisma paveidi — 117—121
Tradīcija — 240
    tradicionālisms — 42, 44
- Ultimāts** — 225—226
Unitārs — 86
Utopija — 118
- Vara** — 26—28
    vara un politika — 29—30
    valsts vara — 26—32, 137
    (politiskā vara)
    valdīšanas formas — 108—109
    varas diženums — 26—30
    varas principi — 26—30
    varas darbība — 29
    vardarbība — 29
    politiskās varas subjekti un objekti — 29, 33
- Vajadzība — 139
Valdība — 26—28, 49
(izpildvara)
    valdības veidošana — 286—302
    valdības darbība — 284—307
    pagaidu valdība — 74
    valdības krīze:
    A.Šķēles valdība — 45, 172, 174—175
    G.Krasta valdība — 93-95, 135, 163, 176
    V.Krištopana valdība — 97, 106
- 127, 130, 131, 145, 149, 150, 157, 163, 166, 173, 182, 318—333
Valdnieks — 26—28
Valsts — 9, 26-32, 86, 89—91, 180—202
    politiskās darbības formas — 180—202
    tiesiska valsts — 181
    valsts apvērsums — 190—191
    valsts formas — 86, 107
    valsts iekārta — 30—36
    valsts politiskās varas funkcijas — 30—31
    valsts varenība (spēks) —
    valsts veidi — 91—92
    valsts un baznīca — 97—98
- Vēlēšanu sistēmas — 99
    mažoritāra — 101
    proporcionāla — 102
    preferenta — 103
    jaukta — 103
- Vēstures fakta (notikums) zināšana — 22, 180—190, 219, 222, 238
Vēstures (fakta, notikuma) izpratne — 22, 189—190, 220, 258
Vēstures fakta (notikuma) kritika — 189—190, 219, 222, 238
Vēsture audzina — 157, 159
Vēstures filozofija — 22
Vienlīdzība — 51
Vēsturiskā apziņa — 80
Vēsture un politika — 151
Vīzija — 8

PERSONU RĀDĪTĀJS

- Ādamsons J.** — 33, 175, 297, 299, 311
Ādlers A. — 275
Alunāns J. — 66
Auseklis (M.Krogzemis) — 66
Avotiņš V. — 266
- Baldzēns E.** — 296, 302, 315
Balodis A. — 232
Basajevs Š. — 194
Barons K. — 67
Belovs G. — 16, 20, 90
Berlins J. — 208
Bērziņš G. — 291, 307
Bērziņš I. — 167, 325
Birkavs V. — 23, 46, 95, 203, 288, 290, 300
Bismarks O. — 6, 18
Blūma I. — 335
Blūzma V. — 170
Bojārs J. — 322, 327
Bonalds L. — 40
- Cicerons M.** — 303
Čakste J. — 73
Čaušesku N. — 121, 170
Čērčils V. — 21, 133
Čevers Z. — 286, 309
- Dauge A.** — 68,
Didro D. — 271
Derums J. — 331
Dizreilijs B. — 142
Dobelis J. — 210
Dunsdorfs E. — 233
Džefersons T. — 126
- Eihe R.** — 72
Engelss F. — 19, 55—56
Epiktēts — 176
Espersens O. — 94, 96
- Fosdiks H.E.** — 126
Freids Z. — 278
- Gailis M.** — 168, 203, 314
Galtons F. — 280
Gēte — 269
Gizo F. — 63
Godmanis I. — 174, 203, 311, 317, 329
Golls de Š. — 19, 171
Gorbačovs M. — 183
Gorbusovs A. — 319
Gordons F. — 225, 229
Goubls P. — 43—44, 106
Grinblats M. — 281, 296—297, 302, 312, 332
- Halipovs V.** — 91
Havels V. — 277
Hēgelis V. — 18, 113, 271
Herders J. — 9, 63, 64
Hertelis A. — 68
Hitlers Ā. — 17, 78, 115—117, 119, 171, 280
Huseins S. — 201
- Igo V.** — 219, 228
Inkēns E. — 175
- Jānis-Briedītis L.** — 264
Jansons J. (ps.Brauns) — 68
Jasperss K. — 14, 17, 58, 191, 269
Jefimovs I. — 14, 91, 126
Jeļcins B. — 200
Jirgens A. — 43
Jundzis T. — 3—5
Jurkāns J. — 300, 320, 327
- Kamaldiņš L.** — 323
Kalniņš P. — 68
Kalpaks O. — 71

- Kamī A. — 51
 Konts I. — 191
 Kastro Russ F. — 124, 280
 Keinss Dž.H. — 49
 Kirhenšteins A. — 229
 Kisindžers H. — 26
 Kauzevics K. — 199
 Konfūcijs — 17
 Krastiņš Ē. — 329
 Krasts G. — 94—97, 176, 186, 257,
 290—291, 294
 Kreituss A. — 307
 Krēmers V. — 256
 Krištopans V. — 173, 182, 251, 274—
 275, 282, 285, 298—300, 302—303,
 304—308, 314—315, 316—317, 323,
 333
 Kronvalds A. — 66
 Kuks R. — 201
- Lācis Vilis** — 235, 236
 Ļebeds A. — 201
 Lēbers D.A. — 210
 Lebongs G. — 273
 Lembergs A. — 318, 327
 Lencmanis J. — 72
 Libane K. — 294, 302, 315, 326, 328
 Linkolns A. — 126
 Loks Dž. — 48
 Lukrēcijs T. — 334
 Luters M. — 214
 Ļeņins V. — 19, 55, 114, 120, 191
- Madzīni Dž.** — 63, 65
 Makarovs V. — 294, 305
 Makjavelli — 113, 271
 Mao Dzeduns — 170
 Markss K. — 19, 55, 56
 Matvejevs R. — 85, 87, 144, 153
 Mauriņa Z. — 262
 Meierovics Z. — 205, 299
 Mihalkovs N. — 304
- Montēns M. — 295, 301
 Mozus (Bībeles personāžs) — 206
 Musolini B. — 113
- Nepers L.** — 216
 Niče F. — 6
- Olsunds A.** — 20
 Orvels Dž. — 113
 Osams bin Ladens — 193
 Ostrovska I. — 330
 Ozoliņš A. — 151, 172, 281, 320
- Pabriks A.** — 99, 304—305
 Pantelējevs A. — 144, 160, 173, 174,
 294, 300, 305, 313, 315, 320, 327—328,
 332
 Pārsons T. — 279
 Pauls R. — 320
 Pētersone K. — 321
 Perons — 171
 Pinočets U. — 123,
 Platons — 163, 203
 Pļehonovs G. — 19
 Pompidū Ž. — 21, 269
 Popers K. — 58
 Požarnovs A. — 320
 Primakovs J. — 23
 Prodi R. — 208
- Rainis (Pliekšāns) J.** — 68
 Rasels B. — 162
 Reigans R. — 19
 Renāns Ž.E. — 63
 Ribentrops J. — 223—223
 Rodins A. — 149, 227, 294, 305, 306,
 327
 Rubenis J. — 156—157
 Rubiks A. — 121, 143
 Rungule R. — 160
 Ruso Ž.Ž. — 190

Seleckis V. — 175, 291, 311
Seneka — 96, 334
Sent-Enzeperī — 112
Skubiķis E. — 70
Smits A. — 48
Smits E. — 265
Solovjovs Vl. — 59
Solžeņicins A. — 122
Spinoza B. — 238
Spure Ž. — 235, 237
Staljins — 77, 115—116, 121, 280
Stradiņš J. — 20
Straume J. — 318
Stučka P. — 69, 74
Šillers F. — 134
Šķēle A. — 20, 23, 30, 31, 162, 167,
174, 251, 292—294, 198—300, 305,
308—312, 317
Šlesers A. — 88, 292—293, 295, 318
Šovs B. — 126, 151, 304

Tacits P. — 306
Tagore R. — 269

Tards G. — 272
Tečere M. — 171
Tenets Dž. — 202
Tisenkopfs T. — 264

Ulmanis G. — 149, 300, 302
Ulmanis K. — 73—75, 220—238
Upīts A. — 233
Urbanovičs J. — 305, 313

Vācietis J. — 71
Valdemārs K. — 67
Valters M. — 70
Vanags J. — 99
Vēbers M. — 15, 92, 293, 295, 309
Viķe-Freiberga V. — 253, 321, 322,
324, 325
Višinskis A. — 229, 231—232, 234
Voltērs F.M.A. — 48, 190
Vulfsons — 236

Ziemeņš M. — 143
Zjuganovs G. — 121

21. Kristiāns — no izdevuma "Latvijas Vēsture", Nr. 1, 1990.
22. Krūmiņš M. "Sociālisms un Latvija", R., 1990.
23. Kurts J. "Dzīvotājs un zinaņs", R., 1990.
24. Lācis V. "Vai vēsture ir Latvija?", R., 1990.
25. Lācis V. "Mūsdienu Latvija", R., 1990.
26. Lapins A. "Politiskie mērķi", R., 1990.
27. Latvijas vēsture, R., 1990.
28. Latvijas pašvaldību politiskā sistēma, R., 1990.
29. Latvijas okupācijas vēsture, R., 1990.
30. Lepins V.I. "Valsts un reālisms", R., 1990.
31. Marks A. "Pasaules vēsture", R., 1990.
32. Militārais ārkais Aizsardzības ministrija, R., 1990.
33. Mūsdienu politiskā sistēma, R., 1990.
34. Ostruvska I. "Politiskā sistēma", R., 1990.

Lietotājam jāzina, ka šis ir pirmais izdevums.

LIETOTIE SAĪSINĀJUMI

- ANO — Apvienoto Nāciju Organizācija
 ASV — Amerikas Savienotās Valstis
 DPS — Demokrātiskā partija Saimnieks
 EDSO — Eiropas drošības un sadarbības organizācija
 EP — Eiropas Padome
 ES — Eiropas Savienība
 JP — Jaunā partija
 LC — savienība “Latvijas ceļš”
 LKDS — Latvijas Kristīgi Demokrātiskā savienība
 LNNK — Latvijas Nacionālās Neatkarības kustība
 LPSR — Latvijas Padomju Sociālistiskā Republika
 LR — Latvijas Republika
 LSDSP — Latvijas Sociāldemokrātiskā strādnieku partija
 LSDP — Latvijas Sociāldemokrātiskā partija
 LSDA — Latvijas sociāldemokrātu apvienība (LSDSP un LSDP apvienība)
 LSP — Latvijas Sociālistiskā partija
- LTF — Latvijas Tautas fronte
 LZP — Latvijas Zaļā partija
 LZS — Latvijas Zemnieku savienība
 MK — Ministru kabinets
 NATO — Ziemeļatlantijas līguma organizācija
 NKVD — Iekšlietu Tautas komisariāts
 PCTVL — apvienības “Par cilvēktiesībām vienotā Latvijā”
 PSKP — Padomju Savienības Komunistiskā partija
 PSRS — Padomju Sociālistisko Republiku Savienība
 TB/LNNK — apvienība “Tēvzemei un Brīvībai” un Latvijas Nacionālās Neatkarības kustība
 TB — apvienība “Tēvzemei un Brīvībai”
 TP — Tautas partija
 TSP — Tautas saskaņas partija
 VDK — Valsts drošības komiteja (čeka)
 VK(b)P — Vissavienības Komunistiskā (boļševiku) partija
- Leninians J. — 72
 Libera K. — 294, 302, 315, 326, 328
 Linkins A. — 126
 Lons Dž. — 48
 Lukševičs J. — 334
 Lutets M. — 214
 Lentiņš V. — 19, 55, 114, 120, 191
 Mačulis Dž. — 63, 65
 Makarova V. — 294, 305
 Makjeviči — 113, 171
 Ma. Dredins — 170
 Markas K. — 19, 55, 56
 Matvejevs R. — 85, 37, 144, 153
 Mautra Z. — 262
 Materovics Z. — 205, 299
 Mihailova N. — 304
 Popovs K. —
 Požarnova A. — 320
 Primakovs J. — 23
 Prodi R. — 208
 Ralofs (Pļekšins) J. — 66
 Rasse B. — 162
 Reigans R. — 19
 Renšs Z. L. — 63
 Ribentrops J. — 223—223
 Rodins A. — 149, 227, 294, 305, 306, 327
 Rubens J. — 156—157
 Rubins A. — 121, 143
 Rungolis R. — 160
 Ruse Z. Z. — 190

LITERATŪRA¹

1. Ābele J. Politoloģija. Jelgava, 1992.
2. Ašmanis M. Personība politikā. R., 1992.
3. Balodis A. Latvijas un latviešu tautas vēsture. R., 1991.
4. Baltijas valstis likteņgriežos. Rakstu krājums. Dr. T.Jundža redakcijā. R., 1998.
5. Bāra D. Politiskās partijas un sabiedriski politiskās organizācijas. R., 1992.
6. Baumanis T. Latvijas integrācija Eiropas struktūrās — drošības politikas risinājums. R., 1996.
7. Blūzma V., Celle O., Jundzis T. u.c. Latvijas valsts atjaunošana. 1986-1993. R., 1998.
8. Čerfase L. Latīņu spārnotie teicieni. R., 1997.
9. Dišlers K. Demokrātiskās iekārtas pamati. R., 1931.
10. Domas par antīko filozofiju. R., 1990.
11. Dunsdorfs E. Kārļa Ulmaņa dzīve. R., 1992.
12. Enciklopēdiskā vārdnīca. 1.-2.sēj. R., 1991.
13. Freivalds O. Kurzemes cietoksnis II.Kopenhāgena, 1954.
14. Fuko M. Patiesība. Vara. Patība. R., 1995.
15. Gordons F. Latvieši un žīdi spīlēs starp Vāciju un Krieviju. Stokholma, 1990.
16. Herders J.G. Darbu izlase. R., 1995.
17. Hitlers Ā. Mana cīņa. R., 1995.
18. Ievads politikā. Mācību līdzeklis. R., 1998.
19. Jundzis T. Latvijas drošība un aizsardzība. R., 1995.
20. Jurciņa A. Valsts loma sabiedrības politiskajā sistēmā. R., 1981.
21. Kristieši un sabiedrība. R., 1998.
22. Krūmiņa M., Ozoliņš P. Sabiedrības sociālā struktūra un sociālā stratifikācija. R., 1990.
23. Ķusis J. Demokrātijas zinātne. Jelgava, 1993.
24. Lācis V. Vai vēlreiz zem krievu zābaka. R., 1998.
25. Lamentovičs V. Mūsdienu valsts. R., 1996.
26. Lapiņš A. Politiskie režīmi. Jelgava, 1993.
27. Latviešu valodas vārdnīca. R., 1987.
28. Latvija pasaules politikā: iespējas un ierobežojumi. R., 1995.
29. Latvijas okupācija un aneksija. 1939-1940. Dokumenti un materiāli. R., 1995.
30. Ļeņins V.I. Valsts un revolūcija // Raksti, 25.sēj.
31. Marks Aurēlijs. Pašam sev. R., 1991.
32. Militārais apskats. Aizsardzības ministrijas izdevums, 1997., Nr.2 (106); 1998., Nr.1(107).
33. Mūsdienu politiskā filosofija. R., 1998.
34. Ostrovska I. Politiskā vara. R., 1991.

¹ Literatūra uzrādīta visām trīs grāmatas daļām

35. Platons. Valsts. R., 1982.
36. Politiskā enciklopēdija. R., 1987.
37. Politiskās ideoloģijas. R., 1981.
38. Politoloģisko terminu vārdnīca. R., 1992.
39. Rajeviskis V., Ikstens J. Pasaules vēlēšanu sistēmas. R., 1996.
40. Latvijas Republikas Satversme. Cilvēka un pilsoņa tiesības un pienākumi. Saeimas vēlēšanu likums. R., 1996.
41. Staļins J. Ļeņinisma jautājumi. R., 1945.
42. Smits E.D. Nacionālā identitāte. R., 1997.
43. Šilde A. Trimdinieka raksti 1944-1990. R., 1992.
44. Šķiņķis A. Kurzemes cietoksnis. R., 1997.
45. Tauriņš G. Vēstures filozofija. R., 1996.
46. Vēbers M. Politika kā profesija un aicinājums. R., 1999.
47. Ziemeņš M. Kā žņaudza Baltiju. R., 1997.
48. Ziemeņš M. Trešā atmoda. R., 1998.

1. Angehrn E. Geschichtsphilosophie. Grundkurs Philosophie. Stuttgart-Berlin-Köln, 1991.
2. Barry N. An Introduction to Modern Political Theorie. London, 1982.
3. Bessen W., Jaspers G. Das Leitbild der modernen Demokratie. Bonn, 1990.
4. Beck R. Sachwörterbuch der Politik. Stuttgart, 1986.
5. Brugger W. Philosophisches Wörterbuch. Freiburg-Basel-Wien, 1992.
6. Catlin D. The Story of Political Philosophers. New-York - London, 1939.
7. Eine Theorie der Gerechtigkeit. Frankfurt a .M., 1975.
8. Grundwissen Politik. Bd.306. Bonn, 1991.
9. History of Political Philosophy. Chicago-London, 1987.
10. Höffe O. Politische Gerechtigkeit. Grundlegung einer kritischen Philosophie von Recht und Staat. Frankfurt a. M. 1987.
11. Methoden in der politischen Bildung - Handlungsorientierung. Bd. 304. Bonn, 1991.
12. Philosophy. London, 1956.
13. Platon. Sämtliche Werke. Bd. 1-6. Hamburg, 1957-1966.
14. Politische Bildung für Europa. Die europäische Dimension in der politischen Bildung der zwölf EG-Staaten. Bd. 306. Bonn, 1991.
15. Politische Grundwissen. Berlin, 1972.
16. Popper K.R. The Poverty of Historicism. London, 1957.
17. Sartori G. Parties and Party Systems. Cambridge, 1997.
18. Schaeffer A. How Should We Then Live. Chicago, 1976.
19. Schmidt M.G. Wörterbuch zur Politik. Stuttgart, 1995.
20. Voegelin E. Die neue Wissenschaft der Politik. München, 1959.
21. Zur Situation der politischen Bildung in der Schule. Bd. 185, Bonn, 1982.

1. Белов Г.А. Политология. Курс лекций. М., 1997.
2. Блондель Ж. Политическое лидерство. Путь к всеобщему анализу. М., 1992.
3. Богомолов А.С. Античная философия. Изд-во Моск. ун-та, 1985.
4. Валлон А. История рабства в античном мире. Л., 1934.
5. Вебер М. Избранные произведения. М., 1990.
6. В мире мыслей. М., 1969.
7. Гадамер Х.-Г. Истина и метод. М., 1988.
8. Галкин А.А., Рашмир П.Ю. Консерватизм в прошлом и настоящем. М., 1987.
9. Гумылев Л.Н. Этногенез и биосфера Земли. М., 1994.
10. Ефимов И.М. Метapolитика: наш выбор в политике. Л., 1991.
11. Залуман Е. Это горькое счастье. Р., 1995.
12. Кершоу Ян. Гитлер (перевод с англ.). Ростов-на-Дону, 1997.
13. Ленин В.И. Государство и революция // Полн. собр. соч., т.33.
14. Макиавелли Н. Государь. М., 1990.
15. Матвеев Р.Ф. Теоретическая и практическая политология. М., 1993.
16. Мир политика. Суждения и оценки западных политологов. М., 1992.
17. Монтескье Ш. Избранные произведения. М., 1955.
18. Нерсисянц В.С. Политические учения Древней Греции. М., 1979.
19. Панарин А.С. Философия политики. М., 1996.
20. Панарин А.С. Политология. Учебник. М., 1998.
21. Пищулин. М., Сокол С. Политическое лидерство, теоретические и методологические основы исследования. Ч. 1. М., 1991.
22. Политика: проблемы теории и практики. М., 1990.
23. Политология. Курс лекций. М., 1998.
24. Политология. Курс лекций. Минск, 1995.
25. Политология. Энциклопедический словарь. М., 1993.
26. Платон. Сочинения в трех томах. М., 1968-1972.
27. Поппер К. Нищета историцизма. М., 1993.
28. Права человека: Сборник международных договоров, ООН. — Нью-Йорк, 1978.
29. Словарь-справочник по социологии и политологии. М., 1996.
30. Современная социал-демократия: Словарь-справочник. М., 1990.
31. Современные социально-политические теории. М., 1991.
32. Февр Л. Бои за историю. М., 1991.
33. Философия власти. Изд-во Московского ун-та, 1994.
34. Философия. Учебник. М., 1996.
35. Халипов В. Власть. Кратологический словарь. М., 1997.
36. Херман М. Дж. Стили лидерства во внешней политике // Политические исследования. 1991, №1.

37. Шейфер Ф. Как же нам теперь жить? Чикаго, 1990.
38. 600 000 обвиняют. Речь израильского генерального прокурора на процессе Эйхмана. Иерусалим, 1990.
39. Энциклопедический юридический словарь. М., 1996.
40. Ясперс К. Смысл и назначение истории. М., 1994.
41. Журнал "Социально-политические науки".
42. Журнал "Социально-политические исследования".
43. Журнал "Общественные науки и современность".
44. Журнал "Философия и общество".

PIRMAVOTI

1. Collingwood R.G. The Idea of History. Oxford, 1961.
2. Gadamer H.-G. Wahrheit und Methode. Grundzüge einer philosophischer Hermeneutik. Tübingen, 1987.
3. Hitler A. Mein Kampf. München, 1932.
4. Jaspers K. Der philosophische Glaube. München, 1948.
5. Jaspers K. Vom Ursprung und Ziel der Geschichte. Zürich, 1949.
6. Kant I. Zum ewigen Frieden // Akademie-Ausgabe, Bd. VIII.
7. Machiavelli N. Opere, v. 1-2. Milano, 1960-1961.
8. Lenk K. Probleme der Demokratie // Politische Theorien der 19. Jahrhunderts. Bonn, 1991.
9. Marx K., Engels F. Manifest der kommunistischen Partei. London, 1848.
10. Montesquieu Sh. L. Oeuvres completes, 3.vol. Paris, 1950-1955.
11. Platonis opera, ed. J.Burnet, v.1-5, Oxford, 1956-1962.
12. Popper K. Das Elend des Historizismus. Tübingen, 1969.
13. Popper K. The Open Society and its Enemies. London, 1962.
14. Smith A. National Identity. London, 1991.
15. Ulmanis K. Mūsu valsts ir iekšēji un ārēji brīva un tāda arī paliks (vēstījums tautai 1939.gada 12.oktobrī) // "Jaunākās Ziņas", 13.10.1939.
16. Weber M. Gesammelte politische Schriften. Tübingen, 1980.

SATURS

Priekšvārds (T.Jundzis)	3
Ievads	6

I daļa

POLITOLOĢIJAS PAMATI

(Kas ir politika?)

I nodaļa. POLITOLOĢIJA: jēdziens, priekšmets, struktūra, uzdevums un nozīme	14
1. Kas ir politika un politoloģija?	14
a) kas ir politika? b) politoloģijas struktūra.	
2. Politoloģijas uzdevums un nozīme	22
a) politoloģija un humanitārās zinātnes; b) politika un politikas filozofija	
II nodaļa. VARA UN VALSTS VARAS POLITIKA	26
1. Valsts politiskās varas būtība un tiesiskums (leģitimitāte)	26
a) kas ir vara? b) valsts politiskās varas rašanās un šīs varas būtiskas iezīmes; c) vara un politika	
2. Valsts politiskās varas funkcijas un subjekti	30
a) varas funkcijas; b) valdīšanas diferenciācija; c) valsts politiskās darbības subjekti; d) valdošā elite.	
III nodaļa. POLITIKAS IDEOLOĢIJAS (pamatvirzieni)	37
1. Konservatīvisms	39
a) konservatīvās politiskās domas specifika; b) konservatīvisma pamatprincipi un galvenās idejas; c) neokonservatīvisms.	
2. Liberālisms	46
a) liberālisma ideoloģijas pamatprincipi; b) klasiskā liberālisma krīze un neoliberalisma rašanās.	
3. Sociāldemokrātija (demokrātiskais sociālisms)	51
a) demokrātiskā sociālisma galvenie principi; b) sociāldemokrātijas uzdevumi; c) sociālās sfēras demokratizācija un kontrole.	
4. Komunisms (marksisms-ļeņinisms)	55
a) zinātniskā marksisma pamatidejas; b) kas ir komunisms? c) komunisma celtniecības uzdevumi (PSKP programma).	

5.	Nacionālisms	59
1)	nacionālisma vēsturiskās formas	62
a)	apgaismības laikmeta nacionālisms; b) latviešu nācijas un nacionālās valsts tapšana un attīstība ; c) integrālais nacionālisms.	
2)	mūsdienu nacionālisma pamatiezīmes	79
IV nodaļa.	SABIEDRĪBAS POLITISKĀ SISTĒMA (politiskās varas sistēma)	83
1.	Kas veido sabiedrības politisko sistēmu?	85
a)	politiskie institūti un organizācijas; b) valsts ir centrālais integrējošais politiskās sistēmas elements; c) politiskā partija; d) sabiedriskās organizācijas; e) kas ir valsts? f) valsts un baznīca.	
2.	Vēlēšanu sistēmas	99
a)	mažoritārā vēlēšanu sistēma; b) absolūtā un relatīvā vairākuma mažoritārās sistēmas; c) proporcionālā vēlēšanu sistēma; d) preferentā vēlēšanu sistēma; e) jauktā vēlēšanu sistēma (mažoritārā un proporcionālā); f) vēlēšanu procesa īpatnības; g) 7.Saeimas priekšvēlēšanu aģitācija Latvijas nacionālo interešu skatījumā.	
V nodaļa.	POLITISKAIS REŽĪMS UN TĀ FORMAS	107
1.	Politisko režīmu kritēriji un formas	108
a)	politisko režīmu nosaka...; b) politisko režīmu klasifikācija.	
2.	Totalitārisms	112
a)	totalitārisma rašanās; b) totalitārisma raksturīgās iezīmes;	
c)	totalitārisma paveidi.	
3.	Autoritārisms	122
a)	atšķirība no totalitārā režīma; b) autoritārā režīma galvenās iezīmes.	
4.	Demokrātija	126
a)	kas ir demokrātija? b) demokrātisks politiskais režīms;	
c)	demokrātijas trūkumi un vājās puses.	
5.	Kādās valstīs izveidojās demokrātisks politiskais režīms un tā galvenās iezīmes	134
VI nodaļa.	POLITISKĀ DARBĪBA UN LĪDZDALĪBA POLITIKĀ	136
I	POLITISKĀS DARBĪBAS SUBJEKTI	139
1.	Politiskā partija	141
a)	sabiedriskā kustība — līdzdalība partijas politikā; b) idejiski politiskā strāva; c) Latvijas politiskās partijas un to darbības specifika;	
d)	kādas ir Latvijas politiskās partijas garīgo pārmaiņu skatījumā?	
2.	Partijas organizācijas darbība	158
a)	partijas darbības posmu ilgums; b) politisko lēmumu vērtējuma kritēriji;	
c)	Latvijas 6.Saeimas politisko partiju darbība nacionālo interešu skatījumā.	
3.	Politisko partiju tipi, darbības sociālā bāze un orientieri	165
a)	ņemot par pamatu sociālo bāzi; b) visas tautas vai visas nācijas partija;	

c) nacionāli orientētas partijas; d) partiju politiskie orientieri; e) partijas darbības ideoloģiskie orientieri; f) politikas personalizācijas un partijas līdera tendences; g) partiju politiskās sistēmas (apvienības, koalīcijas, savienības); h) atziņas un secinājumi.

4. **Sabiedriski politiskās organizācijas un kustības** 178
a) sabiedriski politiskās organizācijas; b) sabiedriski politiskās kustības.

5. **Valsts un tās institūciju politiskā darbība** 180
a) miermīlīgas politiskās darbības formas: reformas, parlamentārā politiskā darbība, konformisms; b) politiskās darbības realizēšana no spēka pozīcijām: diktatūra, revolūcija, terorisms, ietekmīgākie teroristu grupējumi pasaulē, karš.

6. **Stihiskās un organizētās politiskās darbības formas** 203
a) mītiņš; b) demonstrācija; c) pikets; d) streiks.

7. **Demokrātiskas politiskās darbības kultūra** 205
a) kompromiss; b) konsenss.

II POLITISKĀS DARBĪBAS STADIJAS (politisko lēmumu, dokumentu, likumu radīšana, pieņemšana un realizēšana) 213

1. **Politisko instrumentu un prasību formulēšana un manifestācija** 213
a) referendums; b) manifestācija.

2. **Otrā politiskās darbības stadija** 217

3. **Trešā politiskās darbības stadija** 218

4. **Politiskie notikumi Latvijā laikā no 1939.gada līdz 1940.gadam** 219

a) Latvijas un Padomju Krievijas miera līgums (1920) un slepenais Molotova-Ribentropa pakta protokols (1939); b) PSRS karaspēks atrodas Latvijā; c) PSRS ultimāts Latvijas valdībai un valstiskās neatkarības zaudēšana; d) kas faktiski Latvijā notika 1940.gada jūnijā? e) Latvijas Komunistiskās partijas darbība; f) Saeimas vēlēšanu rezultāti; g) dzīves padomiskošana un iedzīvotāju orientācija uz iestāšanos Padomju Savienībā; h) Latvijas iekļaušana PSRS sastāvā.

III LĪDZDALĪBA POLITIKĀ, POLITISKĀ AUDZINĀŠANA UN IZGLĪTOŠANA 239

1. **Politiskā audzināšana** 239

a) politiskās audzināšanas principi un mērķi Eiropas Savienības valstīs; b) līdzdalība politikā un tās formas; c) politiskā pasivitāte; d) politiskā audzināšana ietver ...; e) politiskā izglītība Eiropas Savienībā.

2. **Demokrātijas principi Eiropas Savienībā un politiskās izglītības galvenais mērķis** 249

a) politiskās izglītības pamatnostādnes; b) demokrātiskas apziņas un domāšanas veidošana un audzināšana.

3. **Politiskās izglītības sistēma** (demokrātiska politiskā intelekta veidošana) 255
  - a) demokrātiskas politiskās izglītības pamatprincipi;
  - b) ārpuskolas politiskā izglītība.
4. **Valsts politiskās izglītības formālie principi un mērķis** 259
  - a) diskusijas princips; b) politiskās izglītības maģiskais trīsstūris;
  - c) dažas atziņas par politiskās izglītības attīstību Eiropas Savienībā.
5. **Rietumeiropas politiskās vienotības tapšana un tās garīgie pamati** 264
  - a) ko man nozīmē Latvija? kas es esmu? b) Latvija Eiropas drošības sistēmas skatījumā; c) eiropeskā dimensija politiskās izglītības sistēmā.

VII nodaļa. LĪDERIS POLITIKĀ (tapšana, darbība un personiskā atbildība)

1. **Kas ir līderis?** 269
  - a) līdera tapšanas vēsture; b) dažādas līdera izpratnes; c) kādas ir politiskā līdera un pūļa attiecības? d) kā veidojas līderis.
2. **Kā kļūt par līderi politikā?** 276
  - a) kādi priekšnoteikumi nosaka politisko līderu veiksmīgu tapšanu?
  - b) kādi apstākļi (stimuli) mudina cilvēku kļūt par līderi politikā?
  - c) kad un kāpēc cilvēks sāk nodarboties ar politiku?
3. **Dažādas līdera izpratnes** 279
  - a) līderis ir grupas interešu paudējs; b) līderis kā situācijas funkcija;
  - c) līderim ir raksturīgs specifisku psiholoģisko īpašību un garīgo spēju kopums.
4. **Politiskā līdera funkcijas** 282
  - a) politiskās ideoloģijas izvēle; b) politiskais līderis savā darbībā iemieso valsts un tautas vienotību.
5. **Politiskā līdera pētīšanas un vērtēšanas principi** 284
  - a) Latvijas politisko partiju līderu darbība nacionālo interešu skatījumā;
  - b) politiskā līdera loma un vieta valdības veidošanā 6. un 7.Saeimas darbības laikā nacionālo interešu skatījumā; c) partiju līderu personiskā atbildība V.Krištopana valdības veidošanā; d) pārdomas par V.Krištopana veidotās valdības stabilitātes pamatiem pirmo 100 dienu skatījumā.
6. **Valsts prezidenta, premjera un partiju līderu personiskā politiskā atbildība** [7.Saeimas valdošās koalīcijas (LC/TB/LNNK, JP) politiskā krīze (15.06.—5.07.99.), V.Krištopana valdības demisija un A.Šķēles valdības tapšana un pirmie soļi] 308
  - a) personiskās politiskās atbildības un bezatbildības izpausmes 6.Saeimas darbībā; b) personiskā politiskā atbildība un bezatbildība 7.Saeimas priekšvēlēšanu kampaņā; c) 7.Saeimas vēlēšanu rezultāti un valdošās koalīcijas (LC, TB/LNNK, JP) tapšanas principi; d) **V.Krištopana valdības darbības politiskā analīze partijas līderu un valstsviru personiskās atbildības skatījumā**; e) Valsts prezidenta personiskā politiskā atbildība; f) Latvijas Valsts prezidenta vēlēšanas (17.06.99.) un partiju

līderu rīcība personiskās politiskās atbildības skatījumā; g) vai Latvijā pastāv totāla politiskā korupcija? h) V.Krištopana valdības demisijas cēloņi; i) valdošās koalīcijas (TP, LC, TB/LNNK) tapšana; j) A.Šķēles valdības mantotās problēmas ministru un partiju līderu personiskās atbildības un valsts interešu skatījumā.

Nobeiguma vietā	334
Priekšmetu un vietvārdu rādītājs	337
Personu rādītājs	343
Lietotie saīsinājumi	346
Literatūra	347
Saturs	351

331	332	333	334	335	336	337	338	339	340	341	342	343	344	345	346	347	348	349	350	351	352	353	354	355	356	357	358	359	360	361	362	363	364	365	366	367	368	369	370	371	372	373	374	375	376	377	378	379	380	381	382	383	384	385	386	387	388	389	390	391	392	393	394	395	396	397	398	399	400	401	402	403	404	405	406	407	408	409	410	411	412	413	414	415	416	417	418	419	420	421	422	423	424	425	426	427	428	429	430	431	432	433	434	435	436	437	438	439	440	441	442	443	444	445	446	447	448	449	450	451	452	453	454	455	456	457	458	459	460	461	462	463	464	465	466	467	468	469	470	471	472	473	474	475	476	477	478	479	480	481	482	483	484	485	486	487	488	489	490	491	492	493	494	495	496	497	498	499	500	501	502	503	504	505	506	507	508	509	510	511	512	513	514	515	516	517	518	519	520	521	522	523	524	525	526	527	528	529	530	531	532	533	534	535	536	537	538	539	540	541	542	543	544	545	546	547	548	549	550	551	552	553	554	555	556	557	558	559	560	561	562	563	564	565	566	567	568	569	570	571	572	573	574	575	576	577	578	579	580	581	582	583	584	585	586	587	588	589	590	591	592	593	594	595	596	597	598	599	600	601	602	603	604	605	606	607	608	609	610	611	612	613	614	615	616	617	618	619	620	621	622	623	624	625	626	627	628	629	630	631	632	633	634	635	636	637	638	639	640	641	642	643	644	645	646	647	648	649	650	651	652	653	654	655	656	657	658	659	660	661	662	663	664	665	666	667	668	669	670	671	672	673	674	675	676	677	678	679	680	681	682	683	684	685	686	687	688	689	690	691	692	693	694	695	696	697	698	699	700	701	702	703	704	705	706	707	708	709	710	711	712	713	714	715	716	717	718	719	720	721	722	723	724	725	726	727	728	729	730	731	732	733	734	735	736	737	738	739	740	741	742	743	744	745	746	747	748	749	750	751	752	753	754	755	756	757	758	759	760	761	762	763	764	765	766	767	768	769	770	771	772	773	774	775	776	777	778	779	780	781	782	783	784	785	786	787	788	789	790	791	792	793	794	795	796	797	798	799	800	801	802	803	804	805	806	807	808	809	810	811	812	813	814	815	816	817	818	819	820	821	822	823	824	825	826	827	828	829	830	831	832	833	834	835	836	837	838	839	840	841	842	843	844	845	846	847	848	849	850	851	852	853	854	855	856	857	858	859	860	861	862	863	864	865	866	867	868	869	870	871	872	873	874	875	876	877	878	879	880	881	882	883	884	885	886	887	888	889	890	891	892	893	894	895	896	897	898	899	900	901	902	903	904	905	906	907	908	909	910	911	912	913	914	915	916	917	918	919	920	921	922	923	924	925	926	927	928	929	930	931	932	933	934	935	936	937	938	939	940	941	942	943	944	945	946	947	948	949	950	951	952	953	954	955	956	957	958	959	960	961	962	963	964	965	966	967	968	969	970	971	972	973	974	975	976	977	978	979	980	981	982	983	984	985	986	987	988	989	990	991	992	993	994	995	996	997	998	999	1000
-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	------

VII daļa LĪDERIS POLITIKĀ (ar 1. daļu un personiskā atbildība)

1.	Kas ir līderis?	269
a)	līderis ir tas, kas ietekmē citus cilvēkus, b) līderis ir tas, kas ir ietekmēts	
2.	Kā līderis parādās politikā?	276
a)	līderis ir tas, kas ietekmē citus cilvēkus, b) līderis ir tas, kas ir ietekmēts	
3.	Daļa līderis izpēstnes	279
a)	līderis ir grupas ietekmēšanas spēks, b) līderis ir situācijas funkcija, c) līderis ir raksturīga personiska psiholoģiskā īpašību un garīgo spēju kopums	
4.	Politiskā līdera funkcijas	282
a)	politiskā ideoloģijas izveide, b) politiskā līdera savas darbības rezultātu izvērtēšana un ietekmes veidošana	
5.	Politiskā līdera pētīšanas un vērtēšanas principi	284
a)	Latvijas politisko partiju līderu darbības ietekmēšanas un ietekmes izvērtēšana, b) politiskā līdera loma un līdera vērtēšanas veidi, c) un 7. Sastāvdaļa: Jaudas līderis nacionālās intereses skaidrošana, d) politiskā līdera pētīšanas un vērtēšanas principi, e) politiskā līdera pētīšanas un vērtēšanas principi, f) politiskā līdera pētīšanas un vērtēšanas principi, g) politiskā līdera pētīšanas un vērtēšanas principi, h) politiskā līdera pētīšanas un vērtēšanas principi, i) politiskā līdera pētīšanas un vērtēšanas principi, j) politiskā līdera pētīšanas un vērtēšanas principi, k) politiskā līdera pētīšanas un vērtēšanas principi, l) politiskā līdera pētīšanas un vērtēšanas principi, m) politiskā līdera pētīšanas un vērtēšanas principi, n) politiskā līdera pētīšanas un vērtēšanas principi, o) politiskā līdera pētīšanas un vērtēšanas principi, p) politiskā līdera pētīšanas un vērtēšanas principi, q) politiskā līdera pētīšanas un vērtēšanas principi, r) politiskā līdera pētīšanas un vērtēšanas principi, s) politiskā līdera pētīšanas un vērtēšanas principi, t) politiskā līdera pētīšanas un vērtēšanas principi, u) politiskā līdera pētīšanas un vērtēšanas principi, v) politiskā līdera pētīšanas un vērtēšanas principi, w) politiskā līdera pētīšanas un vērtēšanas principi, x) politiskā līdera pētīšanas un vērtēšanas principi, y) politiskā līdera pētīšanas un vērtēšanas principi, z) politiskā līdera pētīšanas un vērtēšanas principi	

Gunārs Tauriņš
POLITIKA
 trijās daļās

I daļa "Politoloģijas pamati"

Redaktore: M.Freja
 Datorsalikums: L.Briede, S.Rudziņa un V.Šmite
 Maketētāja: J.Jauda, I.Antone
 Korektore: A.Jansone

Autora redakcijā ISBN 9984-9148-1-X. Formāts 60×84/16.
 Iespiesta a/s "Poligrāfists", K.Valdemāra ielā 6, Rīgā, LV-1010

**OBLIGĀTAIS
EKSEMLĀRS**

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0301010710

5,20

2000-3
L 17 I

POLITISKĀS IZGLĪTĪBAS PRINCIPI UN MĒRĶI EIROPAS SAVIENĪBAS VALSTĪS

*(Politische Bildung für Europa .Die europäische Dimension in
der politischer Bildung der zwölf EG - Staaten.
Bd. 306. Bonn. 1991. - S.277).*

- 1. Nekāda kara vēstures izcelšana, uzsvēršana**
(Keine Hervorhebung der Kriegsgeschichte).
- 2. Cīņa pret šovinismu, etnocentrismu un
nacionālismu (ieskaitot arī eirocentrismu)**
*(Kampf gegen Chauvinismus, Ethnozentrismus und Nationalismus
(dies impliziert Eurozentrismus!)).*
- 3. Cīņa pret nacionālo vēsturu aizspriedumiem**
(Kampf gegen Vorurteil der nationalen Geschichte).
- 4. Pasaules vēsture nacionālo vēsturu vietā**
(Weltgeschichte anstatt nationalen Geschichte).
- 5. Internacionāla nostāja** *(Internationale Einstellung)*
- 6. Citu tautu un kultūru cienīšana un atzīšana**
(Achtung und Anerkennung anderer Völker und Kulturen).
- 7. Tolerance** *(Toleranz).*
- 8. Saticīga un miermīlīga līdzāspastāvēšana**
(Friedliche Koexistenz).
- 9. Cita (cilvēka, tautas - G. T.) vispusīga izpratne
un cieņa** *(Gegenartige Verständnis und Achtung der anderer).*
- 10. Totalitāru un diktatorisku sistēmu
noraidīšana**
(Ablehnung totalitärer und diktatorischer Systeme).
- 11. Absolūtu (politisko - G.T.) sistēmu noraidīšana**
(Ablehnung absolutischer Systeme).

ISBN 9984-9148-1-X

9 789984 914817 >